СЪДЪРЖАНИЕ

НА КНИГА ВТОРА

1. Дейность на първото селско-общинско управление следъ освобождението

страници:

Нова управна наредба . . . . 1— 2
Обири, присвоявания, общински сждъ . . . 2— 4
Малъкъ грабежъ — тарашъ . . . . 5— 6
Ограбване Хаджи Идризя . . . . 6— 9
Грабежъ на овци и кози . . . . 9— 10
Обезоржжаване на ахренетѣ . . . . 10—
Грабежъ въ с. Устово. Походъ на 30 чепеларски жени . . . . 10— 19
Първото помѣщение на селско-общинското управление . . . . 19— 29
Продаване на търгъ бѣжански (турски) сждове 29— 30
Веселие, гърмежъ и тревога на Сирница . . 30— 35

2. Родопски мохамедански бунтъ

Свети Стефански договоръ. Нерадостни слухове и събития . . . . 35— 38
Срѣдно-родопски мохамедански бунтъ . . . 38— 39
Керимъ „паша" въ Чепеларе . . . . 39— 42
Сенъ-Клеръ. Подготовка и начало на бунта . 42— 46
Връщане на стадата отъ полето. Завземане Чепеларе отъ Сенъ-Клеровитѣ башибозуци. Разбиване на бунтовницитѣ отъ руската войска . . . . 46— 64

3. Комити въ Чепеларе

Петко войвода. Боятъ на Кумъ-гидикъ . . . 55— 76
Руска войска пленява Петка войвода . . . 77— 85
Свещеникъ Георги Шоковъ 85

4. Берлинскиятъ договоръ

Автономна областъ . . . . 85— 87
Нови тревоги . . . . 87— 91
Руска войска въ Чепеларе . . . . 91— 93
Военно обучение на възрастнитѣ мѫже . . 94— 94
Начало на окол. управление въ Рупчосъ . . 95— 96
Нови чепеларски общински управници . . . 96— 97

5. Борба за седалището на рупчоскитѣ околийски учреждения

Първиятъ рупчоски околийски началникъ — Григоръ Поповъ . . . . 97—100
Околийско управление 100
Окол. началникъ Мехмедъ бей. Всѣкидневната му работа . . . . 100—107
Джандармерийскитѣ началници подпоручикъ Дечко Караджовъ и Мехмедъ ефенди . 107—108
Чиновницитѣ Малинъ Поповъ, Цвѣтко Панайотовъ и др. . . . . 108—110
Околийско сѫдилище. Първиятъ сѫдия Христо Брадиновъ. Сѫдийска работа . . . . 110—115
Околийскиятъ затворъ и надзирательтъ му (Томрукъ агасѫ) Ахмедъ-ага . . . . . 115—118
Стоянъ Н. Брадиновъ и др. сѫдеб. чиновници 118—120
Окол. държавно бирничество. Бирникъ Анастасъ Карагьозовъ, ковчежникъ х. Хасанъ ефенди . . . . 120—124
Училищенъ инспекторъ, телеграфопощенска станция, окол. лѣкарь и окол. сержантъ майоръ . . . . 124—126

6. Първа званична постѫпка за предаването на непокорнитѣ села (Дьовленско)

Делегация и ахренско събрание 130
Ахмедага Тъмрашки . . . . 126—130

7. Първиятъ изборъ за народенъ представитель въ Рупчосъ

Опороченъ изборъ. Избранъ Костаки Пѣевъ 131—135
Селско-общински изборъ въ Чепеларе . . . 135—140

8. Влошаване поминъка на населението

Опустошаване горитѣ съ пожари . . . . . 140—142

9. Борба за власть въ Източна Румелия. Съединението

Книгитѣ на Захария Стояновъ . . . . . . 143—148
Революционенъ комитетъ въ Чепеларе . . . 148—155
Съединението — 6 Септемврий 1885 год. . . 155—164

10. Рупчоски военenъ отрядъ

Сформироване на отряда . . . . 164—169

11. Сръбско-българската война

Чепеларската доброволческа чета . . . . . 169—172
Походъ до гр. Бѣлоградчикъ . . . . 173—188
Какъ се завърши Съединението . . . . . . 188—192

12. Обири и убийства отъ „комити“

Печалниятъ край на Димитъръ Попа . . . 192—196

13. Митническа преграда

Забедняване на чепеларското население . . 196—201
Изселване на ахренски семейства въ с. Синополъ (Турция) . . . . 201—205

14. Начало на благоустройство въ Чепеларе

Прокарване главната и първата права улица 203—207
Откриване на главната улица до Бѣлювската махала . . . . 207—212

15. Премѣстване на околийскитѣ учреждения въ с. Хвойна

Ксенофобия въ Срѣдна Родопа . . . . . . 212—215
Ксенофобия въ с. Чепеларе . . . . 215—216
Премѣстване на околийскитѣ учреждения . . 216—218
Сиромашия въ с. Чепеларе . . . . 218—219
Спестовно дружество „Родопски изворъ“ . . 219—220
Сѣчене и продаване дърва за горене . . . 220—226

16. Учебно-просвѣтно дѣло въ Чепеларе

Основно народно училище . . . . 226—228
Ахренски основни училища . . . . 228—232
Околийско III-класно училище . . . . . . 232—241
Просвѣтно дружество „Родопска искра“ . . 242—249

17. Министерска промѣна. Избори за народни представители, окрѫжни и общински съветници

Нови общински управници въ Чепеларе . . 249—250
Избиране народенъ представитель въ Рупчосъ. Изборъ съ насилие. Избранъ Костаки Пѣевъ . . . . 250—256
Общински и окрѫженъ изборъ . . . . . . 256—257
Общински бюджети . . . . 257—258

18. Възобновяване просвѣтното дружество „Родопска искра“

Дружество „Прогледъ“ . . . . 258—262
Първо театрално представление въ Чепеларе 262—268
Започване градежа на читалищната сграда . 268—270

19. Нагода и градежъ на училищната сграда

Подготовка за градежа . . . . 276—287
Градене на сградата . . . . 288—296
Парично-платежни средства . . . . 297—307

20. Общинско III-класно училище

Държавна парична помощь . . . . 307—320

21. Наводнения. Закрепяване рѣчнитѣ брѣгове. Планъ на селото

Рѣчни направления . . . . 321—322
Починъ за закрепяване рѣчнитѣ брѣгове . . 322—327
Голѣмото наводнение въ Чепеларе презъ 1895 г. 327—338
Планиране селото . . . . 338—341
Изправяне и укрепяване рѣчнитѣ брѣгове . . 341—342

22. Избиране народенъ представитель въ Рупчосъ презъ 1896 год.

Кандидати за народни представители. Стефанъ Калчевъ и Риза Ибрахимовъ . . . . . 342—364
Ожесточена борба между избирателитѣ . . 364—384
Избранъ Риза Ибрахимовъ . . . . 384—390
Изборътъ въ Народното Събрание . . . . 391—394

23. Премѣстване рупчоскитѣ околийски учреждения отъ с. Хвойна въ с. Чепеларе.

Писменна подготовка за премѣстването, делегация въ София . . . . 395—428
Частно законодателно предложение . . . . 428—436
Премѣстване на учрежденията, радость и веселие въ Чепеларе. . . . . 436—443

24. Основни народни училища въ Чепеларе отъ 1894 до 1900 година.

Подобряване християнското народно училище 443—445
Български езикъ въ ахренското училище . . 445—447
Учителствували въ Чепеларе отъ 1894 до 1900 г. 447—448

25. Пжтни съобщения въ Срѣдна Родопа.

Кираджии. Нагода за коларски пжть до Чепеларе . . . . 449—463

Предговоръ

Първата часть отъ книгата **Миналото на Чепеларе,** написана отъ моя съгражданинъ г. *Василъ Дечовъ* бѣ посрещната като единъ много ценenъ приносъ въ нашата книжнина. Тя бѣ оценена по достойнство отъ нашия ученъ свѣтъ. Сжщата книга биде удостоена да влезе въ числото на ония нѣколко книги, които държавата ни ежегодно изпраща за библиотеката на Обществото на народитѣ. Това, безспорно, бѣ едно насърдчение за автора, а не по-малко и за Образователното д-во *Родопска искра* въ Чепеларе, което направи напълно оправдани жертви за издаването на тази книга.

Предъ насъ сега е втората часть отъ труда на г. Дечова, който обхваща периода отъ първитѣ дни на нашето освобождение до къмъ 1900 година. Предговорътъ и на тази часть отъ книгата следваше да напише нашиятъ именитъ професоръ г. В. Н. Златарски, ала, за съжаление, той вече не е между живитѣ. И когато на менъ се падна да напиша предговора на тази часть отъ книгата, азъ, който нѣмамъ нито компетентностьта, нито името на г. Златарски, правя това не безъ известно стѣснение.

Ако се сжди само по заглавието на книгата на г. Дечова, съ основание ще се помисли, че тя се отнася за миналото и живота само на едно малко родопско селище и, следователно, касае се тукъ до единъ много ограниченъ, мѣстенъ интересъ, който не прехвърля границитѣ на това селище. Дори така да бѣше, книгата на г. Дечова заслужава вниманието на нашитѣ държавници, общественици и учени, защото не бива да се забравя, че само когато добре и всестранно се познава бита на всѣка отдѣлна часть отъ нашата страна, ще имаме здравата основа върху която безпогрѣшно и съ успѣхъ може да се гради днешната и бждаща политика — въ най-широкъ смисълъ на тази дума — на държавата. Да познавашъ миналото и сегашното, стопанскитѣ и културни нужди на всѣки кжтъ отъ своята страна,

това е една необходима предпоставка, безъ която—време е това да се разбере — не може правилно да се насочи общественото, стопанското и културното развитие на страната.

Ала книгата на г. Дечова обхваща и разяснява въпроси, които не засѣгатъ само Чепеларе. Така, въ първата книга той ни дава ценни исторически материали, засѣгащи миналото и живота, изобщо, въ Родопа, отъ най-далечното минало до нашето освобождение. Сега, въ тази книга, авторътъ изнася факти и събития, настѫпили отъ първитѣ дни на освобождението ни въ този обширенъ планински кѫтъ, борбитѣ около установяването на нашата южна граница, бунта на мохамеданитѣ, акцията на Сенъ Клера въ Родопа и, изобщо, всички ония размирни движения изживѣни презъ тази историческа епоха.

Голѣмъ и сѫщо тъй общъ интересъ представлява описанието, което г. Дечовъ ни дава за установяването на новата власть и на първото селско-общинско управление следъ освобождението, както и това на първитѣ избори за общински съветници и народни представители.

Авторътъ е взелъ непосрѣдствено и най-активно участие като кметъ, окр. съветникъ и учитель въ всички обществени начинания, целящи благоустройството, просвѣтата и стопанското издигане на Чапеларе. И, ползуващъ се съ една рѣдка наблюдателность, той ни дава една ясна и правдива картина за всичко онова, което е направено въ тази посока.

Ала г. Дечовъ въ своята книга не иде да ни даде само едно сухо и хронологично регистриране иа историческитѣ факти и събития. Той ги обсѫжда, преценява и, главно, увлѣкателно разказва, съ лекъ, хубавъ и цвѣтистъ езикъ. На мѣста разказа му затрогва, а тукътамъ е примѣсенъ съ единъ тънъкъ хуморъ. И това увеличава достойнствата на книгата — прави я особенно интересна и се чете съ увлѣчение. Отиването на чепеларки въ Устово да търсятъ ограбената имъ покѫщнина отъ разбититѣ турски орди презъ 1878 г.; изборътъ на Риза ефенди за народенъ представитель; участието на чепеларци и изобщо на родопчани въ сръбско-българската война; строежътъ на голѣмата училищна сграда въ Чепеларе; наводнението презъ 1895 г. — всичко това, поотдѣлно, е тъй хубаво и тъй непринудено разказано ! Сполучливото пъкъ използуване, при описанието, на мѣстното смоляно-рупско наречие, прави книгата още по-ценна.

Днесъ, когато нашата общественость е толкова много раздробена; когато личнитѣ, партийни, съсловни и пр. амбиции и ежби често препрѣчватъ и парализиратъ много народополезни и обществени инициативи, книгата на Дечова добива особенно значение. Тя ни дава множество живи примѣри на една рѣдка сплътеность и сговоръ, въ служба на общото дѣло, за осѫществяване на голѣми обществени инициативи. Нѣма нищо по възпитателно за подрастващето поколѣние отъ това, да прочетатъ и научатъ — какъ тѣхнитѣ бащи и майки съ неугасващъ ентусиазъмъ, подъ звуковетѣ на тъпана и гайдата, на гръбъ сѫ носили материали за постройката на величествения храмъ на просвѣтата, който ето четиридесетъ години краси селото.

Една по-подробна и обективна преценка за достойнствата на тази книга, ще оставя да направятъ, на свой редъ, по-голѣмитѣ наши книжовници и людетѣ на науката.

Пловдивъ, юни, 1936 г.

Д-ръ Георги Чичовски

I. Дейность на първото селско-общинско управление следъ освобождението.

Нова управна наредба. Презъ време на турското управничество селскитѣ общини въ Рупчосъ и другаде не бѣха устроени и не се управляваха тъй както сега. Тогава ако въ селото живѣеха люде само отъ една народность или съ еднаква вѣра, едно бѣ и селско-общинското управление; но ако въ селото живѣеха люде отъ две или повече народности или вѣри, всѣка народность или всѣка група си имаше свое отдѣлно народностно или вѣрско управление. Въ Чепеларе живѣеха люде отъ една народность съ единъ езикъ — смолено-рупско наречие, — но по вѣра бѣха раздѣлени на християни и мохамедани (ахрене), следователно, въ селото маше две селски управления — християнско и мохамеданско. Управницитѣ на деветѣ вѣрски групи се събираха на общи заседания само когато трѣбваше да обсѫждатъ и решаватъ общи селски работи, а именно: *размѣтане* (разпредѣление) държавнитѣ данъци върху отдѣлнитѣ семейства и лица; разпредѣляне общитѣ селски разходи: разпредѣляне овцетѣ и другия добитъкъ по пасища и мандри и други общи работи и тегоби, които неможеха да се дѣлятъ на „наши“ и „ваши“, сиречь, на християнски и мохамедански[1]). Отдѣлнитѣ вѣрско-народностни общини се управляваха отъ *михтаре* (кметове), избирани направо отъ възрастнитѣ мѫже, безъ натискъ и намѣса отъ турскитѣ държавни околийски или други

[1]) Чепеларскитѣ ахрене-мохамедани по народность се считаха турци османлии и се оскърбяваха, ако имъ се кажеше, че по кръвь — езикъ сѫ славяно-българе.

управници. Помагачи и съветници на михтаретѣ бѣха селскитѣ *аази* (старейшини), които сжщо бѣха посочвани и избирани отъ възрастнитѣ мжже.

До 1 февруарий 1878 година, въ Чепеларе нѣмаше *обща* селска сграда и общо селско писалище (канцелария). Християнскитѣ управници зиме се събираха на заседание въ домътъ на михтаря или въ училището, а лѣте въ черковно-училищния дворъ или подъ върбитѣ въ нѣкоя ливада. Мохамеданитѣ пъкъ зиме се събираха въ *мечитя* (мохамеданското училище), а лѣте предъ джамията на дъсченитѣ пейки и сѣдала. Михтаретѣ пазѣха у себе си само *селскитѣ михюре* (печати), а всички други званични книжа и вещи (тевтере, списъци, документи, писма. рабоши, четали и др.), споредъ съдържанието или предназначението имъ, се прибираха и пазѣха отъ надлежнитѣ длъжностни лица — свещеникъ имамъ, учитель, ходжа, селски масрафчия и др. Имамътъ по наследствено право пазеше и документитѣ (ходутнамета, тапии и списъци) за владение на нѣкои планини, въ които имаха дѣлове и християне и мохамедане. На тая вѣковна селско-управна наредба бѣ туренъ край на 1 февруарий 1878 година. Споредъ новитѣ наредби, занапредъ си оставаха отдѣлени само вѣрско-училищнитѣ работи, а всички други обществени работи и разправии се сливаха въ една обща селска управа. Това сливане не бѣ толкова угодно на ахренетѣ, защото и разправиитѣ на тѣхнитѣ жени подлежеха на разглеждане отъ смѣсения общ. сждъ, но полека-лека и тѣ свикнаха на новата наредба.

Обири, присвояване. Общински сждъ. Въ първата часть на книгата *„Миналото на Чепеларе"* (стр. 297) споменахме, че първото селско-общинско управление, следъ освобождението, бѣ съставено отъ осемь лица, а именно отъ: председатель (кметъ) Дечю Харитювъ подпредседатель Сюлейманъ Милязимъ Ахмединовски, старейшини (членове): Атанасъ Манолювъ Кисьовски, Тодоръ Атанасовъ Балджийски, Ахмедъ Кехая Тьотювски, писарь (секретарь) Иванъ Георгиевъ Найдюски и пандуре Насю Митювъ Поневъ и Колю Мердженски.

На новитѣ селско-общински управници предстоеше трудна и много отговорна работа, защото следъ ограбването на християнското население отъ манафетѣ (турската войска) и замѣняването на турското управление съ руско-българско, разбиранията и отношенията между християнитѣ и ахренетѣ (мохамеданитѣ) въ селото се измѣниха. Предишнитѣ многовѣковни раи — християнитѣ — изведнажъ се почувствуваха господари и властници, а дотогвашнитѣ господари и властници — мохамеданитѣ — почуствуваха и бърже разбраха, че не сж вече господари и властници, а покорни служители на *кавуретѣ*. Наистина, въ новия старейшински съветъ бѣха представени и ахренетѣ, но това бѣ сторено само за лице или, както казватъ у насъ, въ Родопа, ахренскитѣ старейшини бѣха поставени „да носятъ вода" на християнскитѣ голѣмци. Освенъ това, понятията за редъ, правда, свобода и *собственость* дотолкова бѣха се объркали презъ м-цъ януарий 1878 година, че всѣки ги тълкуваше и разбираше по своему или както му понасяше. При такова политическо положение и объркани понятия за добро и зло, новитѣ селски управници, особено кметътъ и секретарьтъ, за да не сбъркватъ и подпадатъ подъ критика и отговорность, трѣбваше при изпълнение на длъжноститѣ си, много да мислятъ и разсжждаватъ и за всѣка отдѣлна работа или разправия да зематъ решение, което да е основано или съгласувано и съ вѣковнитѣ ненаписани правни селски обичаи и съ новитѣ писменни окржжни наредби и заповѣди, отправени отъ строгия и пъргавия конушки (станимашки) окржженъ началникъ. А тия окржжни наредби и заповѣди пристигаха въ Чепеларе съ голѣми за-

къснения, при това тѣ по съдържание често си и противоречеха едни на други. Съ първитѣ *окржжни предписания* се заповѣдваше да се въдвори редъ, миръ и спокойствие въ селото; да се пази живота, честьта и имота на мохамеданското население; да се спратъ грабежитѣ и да се отнематъ отъ грабителитѣ и присвоителитѣ ограбенитѣ и присвоени чужди вещи; да се наказватъ *строго* виновницитѣ и да се продадатъ на търгъ ония ограбени и усвоени вещи, чиито притежатели сж неизвестни. Следъ тия първи заповѣди последваха други съсъ съдържание: да се очистятъ дворовет̀ѣ, улицитѣ, площадитѣ и рѣчнитѣ легла отъ смѣть, умрѣли животни и други нечистотии; да се избиятъ празно скитащитѣ се кучета и заразенитѣ отъ прилѣпчиви болести домашни животни и труповетѣ имъ да се заровятъ дълбоко въ земята; да се опишатъ и пазятъ до второ разпореждане останалитѣ отъ турското управление държавни и обществени вещи и храни (йошуръ — десятъкъ и др.). Отъ всички тия и други писмени наредби нашитѣ селски управници разбраха, че тѣмъ се даватъ голѣми, почти неограничени, права въ селото и то не само управителни (административни) права, но и *сждебни*. Значи, управницитѣ могатъ да сждятъ и наказватъ обвиняемитѣ за всѣкакви нарушения и престжпления, *съ изключение за убийство*. Впрочемъ, такива сждебни права селскитѣ управници сж имали и презъ времето на турското управничество, когато Рупчоската нахия (околия) сж управлявали прочутитѣ забите Кара-Ибрахимъ Чепеларски и Ахмедъ-ага Тъмрашки.

Съ пълно съзнание за своитѣ права, длъжности и отговорности, новитѣ чепеларски селско-общински управници започнаха съ голѣмо усърдие да управляватъ и *сждятъ*. Първата и най-важната имъ работа бѣ: да се разправятъ съ грабежитѣ, самоуправствата и присвояването на чужди вещи. А сжщината на тия нарушения и престжпления бѣ следнята:

Малъкъ грабежъ — тарашъ. Разбитата при с. Карагачъ (Станимашко) турска войска. когато мина презъ Чепеларе, изкла и изеде всичкия едъръ добитъкъ на християнското население въ Долната, Новата, Панчерско-Чакъровската. Срьощната и Бѣльовската махали; ограби и опожари и всичката покжщнина въ тия махали. По-малко грабежи манафетѣ извършиха въ Сивковската и Марчовската махали, защото тия махали сж отдалечени отъ главния и прѣкия пжть, който е насоченъ на югъ за Бѣло море и по който се движеха манафетѣ и семейнитѣ турски бѣжанци (маджиритѣ). Почти изцѣло бѣха запазени отъ грабежъ само ахренскитѣ махали—Шабановска, Горна, Матювска и Камбурска — защото и тѣ сж отдалечени отъ главния прѣкъ пжть за Бѣло море и защото мѣстни вържжени ахрене, съ увѣщания, заплашвания и дори съ бой, спираха манафетѣ на два кръстопжтя въ тия махали. Но и манафетѣ, които ограбиха домоветѣ въ петьтѣ християнски махали, не отнесоха всичко съ себи си. Хранитѣ тѣ изѣдоха още въ селото; дървената покжщнина строшиха или изгориха; здравитѣ и по-гиздавитѣ дрехи — мжжки и женски — туриха въ раницитѣ си, а *по-обсуканитѣ* и по-проститѣ дрехи. люлченици и халища — завивки приспособиха и употрѣбиха за партенки, навуща, пояси качулки и покривки (чулове) на конетѣ си. Обаче, всички други кжщни вещи и уреди, които не бѣха потрѣбни на манафетѣ по пжтя, или пъкъ неможеха да ги носятъ въ ржце или на гръбъ, си останаха въ селото, само че съ измѣненъ или осакатенъ видъ и съ разбъркано мѣстонахождение. Следъ изпразване на селото отъ манафетѣ, по дворовет̀ѣ, подницитѣ, плѣвнитѣ, улицитѣ, градинитѣ, ливадитѣ и рѣчнитѣ легла се виждаха или бѣха заровени въ сламата и снѣга не само вой-

нишки вещи (пушки, ножове, матари и др.), но и всѣкакви домашни вещи и уреди, повечето метелически, а именно: разкалайдисани и обгорѣли бакърени казани, харании, харкоми, тигане, смачкани купи и сахане; желѣзни ръждясали кантаре, вирюги, присътье, дилафе (маши), палечници, мотики, кулпове отъ харани и ведра и всѣкакви други здрави или повредени вещи и уреди. И повечето отъ тия вещи бѣха захвърлени и найдени не въ домоветѣ или около домоветѣ, къмъ които сѫ принадлежели, а далечъ въ други или близко до други домове. Задигнати сѫдове отъ Долната или Срьощната махала, бѣха захвърлени въ Бѣльовската или Чакоровската и обратно. Следъ изминаването на цѣлата турска *юрдия,* ония християнски семейства, които бѣха избѣгали по планинитѣ и въ горитѣ, почнаха, едни следъ други, да се връщатъ въ селото, но като видѣха, че домоветѣ имъ сѫ ограбени и разкъртени, мѫже жени и деца се пръснаха по дворoветѣ, улицитѣ, градинитѣ и ливадитѣ, да ровятъ снѣга, смѣтьта и сламата, за да събиратъ всичко онова, което манафетѣ бѣха забравили, оставили или захвърлили. И кой каквато вещь найдеше била тя войнишка или домашна, считаше я за своя, прибираше я и скриваше нѣкѫде, защото ако я не скрие, другъ ще я грабне и *присвои*. Тоя междусъседски и междумахленски грабежъ-тарашъ се прекрати на 16 януарий (ст. ст.), когато рускиятъ казашки отрядъ влѣзе въ селото; но препирнитѣ между женитѣ за присвоени тигане, сахане, харкоми, кантаре и мотики не се прекретиха бърже и много отъ тия препирни се прехвърлиха отъ махаленскитѣ „сѫдебни мѣста" въ селско-общинския сѫдъ, и то за голѣмо удоволствие на сѫдиитѣ-помирители Тодоръ Балджийски и Ахмедъ Кехая, на които сѫдебнитѣ работи бѣха много присърце.

Ограбване Хаджи Идризя. Едновремено съ бѣгането на турската войска, избѣгаха отъ селото и чепеларски ахренски семейства. Единъ отъ бѣгащитѣ бѣ и Хаджи Идризъ. Чепеларскитѣ ахрене избѣгаха само съ малко храна, дрехи и завивки, а всичко друго — покѫщнина, храни и рогатъ добитъкъ — оставиха въ домоветѣ си. На тръгване нѣкои отъ тѣхъ повѣриха домоветѣ си на свои роднини или съседи — ахрене, а други предадоха ключоветѣ отъ кѫщитѣ си на приятели-християни, съ порѫчка да пазятъ имотитѣ имъ до като се прекрати размирицата и се уясни политическото положение. Хаджи Идризъ предалъ ключоветѣ отъ домътъ си на единъ виденъ християнинъ съ пълна вѣра, че ще му запази имота. Отъ всички напуснати и заключени ахренски домове, манафетѣ ограбиха само Агоския конакъ — домоветѣ на Кара-Ибрахимовитѣ наследници, защото конакътъ е всрѣдъ селото, близо до главния пѫть и отдалеченъ отъ другитѣ махали.

До пристигането на руския казашки отрядъ въ селото, никой чепеларецъ, билъ той християнинъ или ахренинъ, не смѣеше да вземе нѣщо отъ дворoветѣ на заключенитѣ ахренски кѫщи или пакъ да отключва или отваря по другъ начинъ затворенитѣ порти и врати; обаче, когато въ селото „изгрѣ слънцето на свободата" страхътъ, срамътъ и грѣхътъ отъ кражба или грабежъ съ *взломъ*, изчезнаха отъ главитѣ на мнозина чепеларци — християни и ахрене. Презъ нощьта срещу 17 януарий, когато изморенитѣ руски войници спѣха и отпочиваха, троица българи-християни счупили ключоветѣ на Хаджи Идризовата кѫща, вмъкнали се въ стаитѣ и избитѣ и почнали да изнасятъ отъ тамъ и внасятъ въ своитѣ домове вълна, ерина, дрехи, завивки, покривки, масло, сирене, звънци, тюмбелеци и всѣкакви други поценни вещи. До разсъмване Х. Идризовия домъ билъ почти изцѣло изпразненъ. Презъ сѫщата и следнитѣ 2—3 нощи нѣколцина християни и ахрене ограбили и други 3—4 заключени ахренски кѫщи. Друго. Шестдесетьтѣ

избѣгали ахренски семейства не могли да продължатъ бѣгането по-далечъ отъ с. Устово, защото тѣсната конска пжтека на югъ отъ Устово била стръмна, поледена и задръстена отъ манафе и коне, при това и студътъ билъ непоносимъ. Поради тая и други прѣчки, чепеларскитѣ бѣгалци се отстранили въ селата Влахово и Търънъ и останали тамъ до пристигането на рускитѣ казаци въ Устово. Бѣгълцитѣ, като се увѣрили, че казацитѣ не колятъ ахрене, решили да се върнатъ въ Чепеларе. Решилъ да се върне и Хаджи Идризъ, но за да не стане нѣщо лошо по пжтя, нароче на чепеларскитѣ първенци-християни да му пратятъ, ако желаятъ, двама *ясакчие* (пжтни пазачи). Първенцитѣ удоволетвориха молбата на Х. Идризя и му пратиха двама ясакчие, но при все това, той пакъ е билъ ограбенъ по пжтя между Устово и Чепеларе. Хаджи Идризовото семейство било посрещнато при с. Босотина огъ 5—6 не родопски „комити“ — въ сжщность хайти-плячкаджии. Предводачъ на тия „комити“ билъ нѣкой си Хаджи Стефанъ отъ Габрово. Хайтитѣ първо обезоржжили и вързали ясакчиитѣ, а следъ това затикали Х. Идризовото семейство въ жгъла на единъ обграденъ съ дъски дворъ и почнали да тарашуватъ въ джобове, поясе, торби, чотвале и дори въ дрехитѣ и пеленитѣ на Х. Идризовитѣ внучета. „Комититѣ“ отнели отъ Х. Идризовото семейство всичко, каквото били по-ценно (пари, часовници, женски гиздила, копринени вещи и др.); отнели и коня на Х. Идризя, та 75 годишниятъ старецъ билъ принуденъ пешъ да върви до Чепеларе. Когато Х. Идризъ се върналъ въ селото и видѣлъ ограбения си домъ, седналъ (споредъ разказа на сина му Салиха) на единъ еловъ *кютюкъ* предъ външната порта на кжщата си, хваналъ се съ ржце за главата, навелъ се къмъ земята и съ низъкъ проточенъ гласъ заридалъ:

— Холла, холла, йорабимъ Аллахъ! Лошо ли буднему сторихъ, лоша ли му дума казахъ! Всѣкиму помагахъ, всѣкего дикисвахъ! Сига кой ще мене да помогне, кой ще ма дикиса?!..

Синъ му Салихъ, като чулъ риданието, хваналъ стареца подъ мишницата и го въвелъ въ една оголена стая. Презъ нощьта Х. Идризъ охкалъ, пъшкалъ и не дрѣмналъ, но зараньта се *даврандисалъ* (съвзелъ) сиречь, отчаянието му изчезнало.

— Сой е било писано да стане, айолъ, — рекълъ Х. Идризъ на сина си. — Сига врють да са стегаме въ кощи, да сбираме нова стока и нова покощнина.

Обирътъ на Х. Идризовия домъ се посрещна съ скръбь и негодувание почти отъ всичкото християнско население въ селото, а когато селската мълва подсказа кои сж обирницитѣ, негодуванието още повече се засили. Селскитѣ първенци и управници се зарекоха да разкриятъ обира, да повърнатъ на Х. Идризя ограбеното и строго да накажатъ обирницитѣ. Какъ се започна и свърши предъ общинския сждъ това най-голѣмо и най-важно наказателно дѣло, ще разкажемъ по-нататъкъ.

Грабежъ на овци и кози. Споменахме, че между чепеларскитѣ бѣгалци-ахрене бѣха и Кара Ибрахимовитѣ наследници, отъ които по-видни бѣха Братя Салихъ Чаушъ и Исуфъ Аговски. Конакътъ на Аговци бѣ ограбенъ и повреденъ отъ манафетѣ, обаче, овцетѣ имъ около 200 брава останаха непокжтнати, защото зимоваха на чифлика имъ въ Карабалканъ, а тоя чифликъ е далечъ отъ селото 5—6 километра. Следъ изпращането на казацитѣ по пжтя за с. Устово, на 17 януарий (ст. ст.) вечерьта, нѣколцина християне отъ Сръощната махала се отправили за Карабалканъ да задигнатъ стадото на Аговци. Обаче, като стигнали на чифлика, *смилило* имъ се за бременнитѣ овце и кози, та отлжчили и забрали само аркичетѣ, овнитѣ и другитѣ ялови брави

и презъ нощгта ги докарали въ Срьощната махала. Угощението започнало още сжщата нощь и продължило цѣла седмица. Дори нѣкои и отъ съучастницитѣ си направили и саздърма за по-дълго време. Когато Аговци се върнаха въ селото и се научиха какво е станало съ яловитѣ имъ брави, Салихъ Чаушъ каза:

— Да хи са изели и да хми е халалъ месону, ала кожине ще си трося когато и да е.

А братъ му Исуфъ рече:

— Сбирай си юма въ главота, аго! Нашине аркиче и овни ни со изедени; тѣ са гебьо (бременни) и ще близньотъ.

На общинския сждъ предстоеще да се разправя и съ аркичетѣ на Аговци.

Обезоржжаване на ахранетѣ. Презъ размирната 1876 година чепеларскитѣ ахрене събраха, съ обиски, псувни, заплашване и бой, оржжието отъ християнското население. На 16 и 17 януарий, 1878 г. стана обратното Ахренитѣ сами се обезоржжиха, и то безъ обиски и заплашвания. Всѣки ахренинъ, каквото оржжие имаше, бързаше да го предаде, и то, не на общинското управление, а на нѣкой свой приятель или покровитель-християнинъ. Но какво се оказа отпосле? Много пушки, пищове и ножове, които презъ 1876 година сж били отнети отъ притежателитѣ имъ—християне, сж предадени отъ ахренитѣ на други лица, свои приятели и последнитѣ сж ги присвоили. Пакъ разправии и работа на общинския сждъ.

Грабежъ въ с. Устово. Походъ на 30 чепеларски жени. По голѣмата часть отъ Сюлейманпашовата армия избѣга на югъ по пжтя: Карагачъ — Хвойна — Чепеларе — Устово — Паласъ — Ксанти — Портолагосъ. Отъ тамъ тя е била пренесена съ параходи въ Цариградъ. Когато ядрото отъ тая армия навлѣзла въ с. Устово, малки групи и отдѣлни войници се пръснали въ

Св. Богородичната махала и почнали да грабятъ кокошки, дрехи и други вещи. Нѣколцина устовски първенци успѣли да се представятъ на единъ отъ турскитѣ паши — командири (Фуадъ или Шакиръ паша?), съ молба да се спратъ грабежитѣ въ селото и да се отнематъ отъ войницитѣ вещитѣ, които сж заграбени въ Чепеларе, Дерекьой и Устово. Командирътъ удоволетворилъ молбата на устовци. Той веднага прекратилъ грабежа въ селото и поставилъ силенъ военень караулъ при моста на рѣка Черна (Карадере), съ заповѣдь да се не допусне на никой войникъ, да премине моста, докато не остави на земята всички вещи, които не сж формено войнишки. И какво станало следъ тая заповѣдь? Понеже само по тоя единственъ мостъ на р. Черна може да се продължи пжтуването на югъ, безъ да се прегази рѣката, всички бѣгащи войници се спирали до моста на лѣвия рѣченъ брѣгъ, и хвърлѣли на пжтя и въ градинитѣ забуне, долами, клашници, волненици. гришки, салтамарки, ризи, торби, миндиле, везени, ржкаве, копринени кърпи, тестемеле, дюлбене, ржченици, копринени зюнки, поясе и други мжжки и женски гиздила. Отнетитѣ вещи били събрани на нѣколко купа и пренесени въ училищната сграда при черквата Свети Никола. За денонощенъ пазачъ и ключарь на тия вещи билъ опредѣленъ и поставенъ единъ устовецъ християнинъ (Т-нъ). Той билъ и черковно-училищенъ прислужникъ.

Ето какъ устовецътъ Ст. Н. Шишковъ описва това събитие въ сп. *„Родопски напредъкъ“ год. V, кн. V, 1908 год.*

„... И наистина, аскерътъ и презъ цѣлия день недѣля и вечерьта е грабилъ, чупилъ каквото завърнѣлъ, а сутриньта въ понѣдѣлникъ запалилъ и 2—3 кжщи посрѣдъ селото, гдето е чаршията. За щастие, обаче, по обѣдъ дошелъ нѣкой си паша, едни казваха, че

билъ англичанинъ, а други турчинъ, но е билъ добъръ човѣкъ, той заповѣдалъ да се спре всичкия аскеръ съ бѣжанцитѣ заедно въ Агоското, поставилъ патраули на всѣкжде, никой да не мръдне отъ селото, заповѣдалъ да изгасятъ пожара и да гонятъ всички войници, които би се намѣрили изъ кжщитѣ, *па произвелъ обискъ у всички. Въ нѣколко часа въ Агоското се натрупали цѣли купове дрехи, сждове и всѣкаква покжщнина, каквато сж намѣрили у тия що се случили него день и часъ въ селото (к. н.).* Следъ това издирилъ и тия войници, които подпалили пожара и ги застрелва публично предъ цѣлия аскеръ въ Агоското. Тая строга и бърза мѣрка моментално спрѣла по-нататъшнитѣ вилнения и опустошения и отъ тоя часъ на сетне турски войникъ не се пустналъ да влѣзе въ нѣкоя кжща или да се отклони отъ пжтя. Следъ това той разгласилъ да се приберать избѣгалитѣ селени и *всѣки каквото има изгубено да го потърси и си го вземе отъ „ямата" (складътъ) . . ."*

На 17 януарий рускиятъ казашки отрядъ пристигналъ въ с. Устово и на другия день се отправилъ за Паласъ и по нататъкъ.

На 18 или 19 януарии дойде въ Чепеларе известие, че имало нареждане, да се повърнатъ на притежателитѣ ония ограбени вещи, които сж отнети отъ грабителитѣ и сж складени въ устовското училище; обаче, за да получи всѣки своята вещъ, трѣбва да си я познае и лично да си я поиска. Въ случай на съмнение или препирня досежно собственостьта на една вещь, показанията на единъ свидетель сж достатъчни, за да се прекрати съмнението или препирнята. Като научиха тая новина чепеларци, особено женитѣ, се зарадваха и бърже се приготвиха за пжть. На 20 януарий тридесетъ (30) жени и четирма малки момчета се напрочиха (наредиха) пеши нагоре по пжтя за с. Устово. Въ пжтнишката редица бѣ и пишещиятъ тия редове, който придружаваше майка си и учина си Хуба. Всички пжтници бѣха обвили главитѣ си съ тестемеле, качулки и кърпи, защото времето бѣ много студено и вѣтровито, особено отъ Чепеларе до с. Долно Дерекьой. Нѣкои отъ женитѣ бѣха задѣнали торбички, въ които имаше само по единъ *топачъ* качамакъ или една *фила* ръженъ хлѣбъ, а други бѣха втикнали въ поясетѣ си само по единъ крайшникъ коравъ ръженъ или овесенъ хлѣбъ, обвитъ съ кърпа или другъ парцалъ.

Пжтуването ни отъ Чепеларе до Устово бѣ много трудно и *притажно* и ето защо: пжтьтъ, по който се движехме и по който бѣха минали петдесетхилядната Сюлейманпашова армия, други нѣколко хиляди турски бѣжанци (мжже, жени и деца) и рускиятъ казашки отрядъ, въ сжщность бѣ една тѣсна, каменлива и на много мѣста доста стръмна пжтека. Отъ едната страна на пжтеката се издигаха стръмни бърда, а отъ другата се виждаха сипеи, отвесни скали, дълбоки долове и каменливи рѣчни легла. Бърдата, падинитѣ и части отъ скалитѣ бѣха покрити съ дебелъ (60 см.) снѣженъ пластъ, а пжтеката съ чистъ ледъ или заледенъ снѣгъ. На ледената пжтна покривка бѣха се образували отъ конскитѣ стжпки грапавини, *лочки* и напрѣчни врѣзове, а на нѣкои по-стръмни мѣста пжтеката бѣ добила видъ на сжщинска *скала* (стълба) съ лъскаво ледени стжпала.

Ние полека и предпазливо вървѣхме по тая пжтека, но погледитѣ ни повече бѣха насочени къмъ ония странични мѣста, които бѣха по-низки отъ пжтеката. И що виждахме въ тия грапави и прорѣзани низини? Човѣшки, конски, говежди и други животински трупове; строшени конски седла и самаре; счупени патронени сандъци, смачкани тенекиени кутиии и други повредени сждове; замърсени кжсове отъ юргани, халища, антерии, потуре, шинели, обуща, фесове и всѣкакви други

вещи. Обаче най-грозно и тжжно впечатление ни правѣха труповетѣ на умрѣли турски войници. Едни отъ труповетѣ лежаха въ снѣга на гръбъ или нахлупъ, на други нозетѣ стърчеха нагоре, а главитѣ и труповетѣ имъ бѣха заровени въ снѣга; на трети туловищата бѣха увиснали на стръмния рѣченъ брѣгъ, а главитѣ имъ се миеха въ рѣчната вода и т. н. По всичко личеше, че тия войници сж падали и умирали на самата пжтека, а тѣхнитѣ другари-спжтници сж захвърлѣли труповетѣ имъ въ снѣга, пропаститѣ и рѣчнитѣ легла. Особено тжжна бѣ гледката на два трупа, единия детски, а другия на възрастна жена. На Роженския вододѣлъ и проходъ, северно отъ сградата на бившата турска митница, 7—8 метра западно отъ пжтя, съзрѣхме на снѣга нѣкаква тъмно-червеникава вещь, малко издигната надъ снѣжната покривка. Отъ любопитство пишещиятъ тия редове и нѣколко жени се отбихме отъ пжтя и отидохме да разгледаме по-добре тая вещь. И що видѣхме? Едно 7—8 месечно детенце съ обло лице, алени бузки и полузатворени очи, повито съ чисти бѣли пелени и обвито съ червеникаво юрганче, спи спокойно връзъ снѣга. Слисани отъ откритието, ние за моментъ помислихме, че детенцето наистина спи, та почнахме да го щипиме по бузкитѣ, за да го разбудимъ; но то, горкото, не се събуди, защото бузкитѣ му отколѣ бѣха изстинали и поледени.

При детенцето дойдоха и другитѣ жени. Едни отъ тѣхъ го оплакваха, както се оплаква свол дете, а други кълнѣха майка му че го е оставила на снѣга, обаче, никоя жена не можа положително да установи или докаже, де е умрѣло детенцето — по пжтя въ ржцетѣ на майка му или въ снѣга на Роженъ.

По-долу на Кутела, между Роженъ и Долно Дерекьой, една жена изостана малко назадъ и влѣзе въ борековата гора. Слодъ 1—2 минути жената почна силно да вика.

— Защо викашъ, мари? — запита я най-крайната жена отъ редицата.

Три-четири по-възрастни и по-сърчовити жени се втурнаха въ гората и тамъ тѣ видѣли: една малка полянка, добре закрита отъ околнитѣ дървета и съ отъпканъ по нея снѣгъ. Всрѣдъ поляната е постлана на снѣга дебела вълнена черга, а върху чергата лежи една 30-35 годишна жена, облѣчена съ турско гражданско облѣкло и покрита съ новъ дебелъ юрганъ. Облѣклото отъ кръста на-долу било замърсено съ кървъ и други нечистотии. Това дало поводъ на една отъ женитѣ да разгледа по-добре тѣлото на туркинята. Оказало се, че тая нещастница е била преждевремена рождилница и че тя се е освободила отъ недоносенъ плодъ, на самото мѣсто въ падината дето и починала . . .

Отъ Кутела на долу женитѣ вървѣха натжжено и мълчаливо. Въ с. Долно-Дерекьой не се спирахме, защото бързахме да стигнемъ по-рано въ с. Устово. Само една жена случайно срещна на пжтя въ най-горната махала една дерекьовленка леля й Р-а, и се спрѣ да й каже нѣщо. Като ни застигна тая жена, попитахме я какво е казала на леля си.

— Казахъ хи — отговори жената — да прибере юргананъ, халищено (чергата) и друго каквото може и да погребе рождилницана.

Въ Устово пристигнахме въ три часа следъ пладне. Спрѣхме се предъ единъ дюкянъ близо до училището. Отворени бѣха само нѣколко дюкяне въ чаршията. По улицата предъ насъ минаваха мжже, жени и деца, но никой отъ тѣхъ не ни питаше отъ кжде сме и защо сме дошли. Отъ студъ почнахаме да си духаме на ржцетѣ си и да тупаме по снѣга съ нозетѣ си. Следъ 15—20

минути мина и една жена-устовленка съ торба въ рѫката. Тя се поспрѣ, взрѣ се въ женитѣ и радостно извика:

— Ти ли си, лельо Хубо?

— Е самъ, лелинъ — отговори учина Хуба.

— Олеле, лельо, ти си изморзнала! Хайда поскоро у насъ да се отгрѣешъ!

— Нисомъ лю е изморзнала, лелинъ, врють сме изморзнали.

— И за тѣхъ ще се найде колая, лелю. Да дойдатъ и други у насъ да се угрѣьотъ!

Учина Хуба погледна майка и мене и съ движение на главата си ни покани да я последваме. Майка ме хвана за рѫката и сѫщо съ движение на главата си отказа да тръгне съ учина Хуба[1]). Устовленката, която покани учина Хуба да отиде у тѣхъ, бѣ родомъ чепеларка, но отколе бѣ омѫжена за единъ устовецъ. Следъ тая случайна покана „да се угрѣемъ", предъ насъ се изпрѣчи единъ старъ 60—70 годишенъ, но едъръ и здравъ устовецъ, съ побѣлѣли коси и високъ дрезгавъ гласъ.

— Защо сте дошли, мари, въ сакива мразове? — запита грубо старецътъ помръзналитѣ жени.

— Дойдахме, ~~старико~~ стрико, да си познаимъ и зомимъ каквото ни зоха манафетѣ, — отговориха смирено и тѫжно женитѣ.

— Ще познаите и ще ми зомите подлогисе, — възрази старецътъ — ала ага сте дошли, елате съ мене, да видите какво има въ школьону (училището).

Тръгнахме следъ стареца и влѣзохме въ черковно-училищния дворъ. Старецътъ бръкна въ джоба си, извади една връзка ключове, отключи външнитѣ училищни врата и ни покани да го последваме и се покачимъ по стълбата на горния училищенъ катъ. Следъ това ключарьтъ нервно отключи и разтвори всички училищни стаи и извика:

[1]) Майка отказа защото другитѣ жени оставиха на улицата и друго, защото нѣкогажъ между устовленката и нашето семейство е имало нѣкаква разправия.

— Ха, сига, познавайте и зимайте манафска яма.!

Ние влѣзахме и прегледахме всички стаи, но какво видѣхме въ тѣхъ? Двадесеть-тридесеть кѫса замърсени партале отъ халища, потуре, поесе и други вещи, каквито бѣхме видѣли всрѣдъ Чепеларе и по пѫтя за Устово. Женитѣ, като видѣха какво е прибрано или останало въ училището, вдигнаха ужасна врѣва. Едни отъ тѣхъ се разплакаха съ гласъ, други кълнѣха манафетѣ и устовцехъ, а други съ клетви и кукуди (юмруци) налитаха къмъ ключаря, да го биятъ. Обаче, ключарътъ не се уплаши. Той почна да блъска женитѣ къмъ стълбата и да заключва стаитѣ. При такава врѣва, долниятъ училищенъ катъ остана не прегледанъ, пъкъ и безполезно бѣ да се прегледжа. Разправията се свърши съ едно последно мръсно ругателство, което ключарьтъ Т-р-н-ъ отправи къмъ женитѣ, когато тѣ бѣха вече на двора и излазяха на улицата.

Следъ разправията въ училището, помръзналитѣ, раздразненитѣ и оскърбенитѣ жени ту се пръскаха по пазаря и улицитѣ, да търсятъ или видятъ нѣкои познайници и ги молятъ за подслонъ, ту се събираха на малки купчини и обсѫждаха какво да правятъ, защото се смрачаваше и студътъ се усилваше. Презъ това време кепенцитѣ и вратитѣ на малкото отворени дюкяни се спущаха и затваряха, а дюкянджиитѣ съ бързи крачки и наведени глави се прибираха въ домоветѣ си. Една жена каза да потърсимъ попътъ, даскалътъ или михтарътъ (кметътъ) на селото, обаче мнозинството отъ оскърбенитѣ жени не прие това предложение. Друга жена предложи да се поднечимъ (подслонимъ) презъ нощьта въ Хаджи

Насювия ханъ, но и това предложение не се прие, защото Х. Насювия ханъ дотолкова билъ замърсенъ, че вързано куче не би могло да пренощува въ него. — Ами сега какво да правимъ? — пита една жена и плаче.

— Пòврага и ханъ и попъ и даскалъ и михтаръ, — каза друга жена. — Назадъ ще се връщаме! Прието.

Съвсемъ се бѣше вече смръкнало, когато редицата отъ 29 жени и четири момчета потегли обратно по пѫтя за Дерекьой и Чепеларе. Въ Устово остана да нощува у внучката си само учина Хуба. Излишно е да разправяме какви мѫки претърпяхме по пѫтя отъ студъ, гладъ, умора и троткане по заледената пѫтека. Въ с. Босотина нито помислихме да се спираме и тропаме по кѫщни, порти, защото всичко живо въ това бедно селце бѣ се спотаило и нито на единъ прозорецъ се виждаше свѣтлина. Между Босотина и с. Дерекьой две жени се схлупиха на пѫтя отъ студъ и умора и понататъкъ неможеха да вървятъ. По-якитѣ жени ги вдигнаха и съ подпиране подъ мишницитѣ ги довлѣкоха до долния край на с. Дерекьой. Въ това село влѣзохме посрѣдъ нощь и почнахме да тропаме на кѫщнитѣ порти. Първа чу нашия тропотъ жената на Драгню Кехая. Съ запалена борна въ рѫката, тя отвори портата и радостно прие двета постанали жени. Но когато Драгньовица се научи, че на пѫтя чакатъ за подслонъ още 33 души, дотърча на пѫтя съ свѣтнала борна въ рѫката, и като видѣ другитѣ жени, почна съ декламаторски тонъ да вика:

— Мари, луди пущини, мари нощни вещици, кѫде сте, мари, торнали въ сее тьовни мракове, въ сее силни мразове?

Следъ това приветствие Драгньовица съ тропане и викотъ събуди стопанитѣ на близкитѣ кѫщи, че рече:

— На ви сига борноса да ви свѣти; тропайте нагоре по другисе кощи.

Отъ Драгньовичиния и нашия тропотъ кучетата се разлаха и на много прозорци се показа свѣтлина. Гостоприемнитѣ дерекьойци радостно отваряха портитѣ си и състрадателно ни приемаха въ домоветѣ си. Настанихме се въ 15—20 кѫщи по 1—2 въ всѣка кѫща. Стоплени, нахранени и отпочинали презъ нощьта, на другия день, следъ изгрѣването на слънцето, ние съ нови сили упънахме на горе по стръмнината за Роженъ и Чепеларе и следъ пладне пристигнахме въ селото ни.

Неблагоприятниятъ и неблагополученъ походъ на женитѣ до Устово, негостоприемството на устовци и главно, грубоститѣ на прислужника и ключаря Т-н-ъ, ядосаха и раздразниха до висша степень всичкото чепеларско християнско население. Подигравката и обидата бѣха непоносими. Въ раздразнението си чепеларскитѣ първенци и управници-християни решиха да се сѫдятъ съ устовцехъ и да си отвърнатъ по другъ нѣкакъвъ начинъ за обидата и разграбването на чепеларскитѣ вещи. А дали наистина имаше такова разграбване и кои бѣха грабителитѣ и присвоителитѣ, знаеше само прислужникътъ и ключарътъ Т-нъ.

Какъ се помириха чепеларци съ устовцехъ ще кажемъ по-нататъкъ.

Първо помѣщение на селско-общинско управление. *Обстановка.* Презъ м-цъ февруарий и първата половина на м-цъ мартъ селскитѣ управници и сѫдии се събираха на заседание и съвещание въ кѫщата на председателя (кмета) Дечю Харитювъ. Тамъ се пишеха и всички званични писма. Кѫщата бѣ старовремска *дивитбичими,* двукатна съ пейка, мусандри, хамбари, дъсчени пармаклъци на стълбитѣ и съ широкъ вѫтрешенъ дворъ. До влазянето на манафетѣ въ селото, тая кѫща бѣ пълна съ халища, дрехи, сѫдове, масло, сирене, брано млѣко, ерина, вълна, ръжъ, овесъ и други вещи и храни, защото стопанинътъ на кѫщата бѣ зе-

мледѣлецъ, овцевъдецъ и търговецъ на овчи произве-
дения. Обаче, манафетѣ ограбиха всичко, та кѫщат
погрознѣ и стана *притажна*. Следъ грабежа деветчле-
нното Дечюво семейство се настани въ „низката коща“
на долния катъ, а въ горния катъ духаше вѣтърът,
защото нито покѫщнина бѣ останала, нито вратитѣ
прозорцитѣ и мусандритѣ бѣха здрави. При такова съ-
стояние на кѫщата, председательтъ покани общинскит
управници да заседаватъ въ кьошка (гостоприемнат
стая), който бѣ по-малко повреденъ отъ манафетѣ
Обстановката въ тая заседателна стая бѣ следната:

Кьошкътъ бѣ четвъртитъ съ 12 метрова квадра-
тура. Височина отъ пода до тавана 2 метра и 40 сан-
тиметра. На едната стена имаше широко огнище (ка-
мина) съ обълъ и изпъкналъ напредъ дъсченъ кош
На другата стена зѣеха два сближени прозорци съ дъ-
рвени водоравни (хоризонтални) прѣчки на тѣхъ, н
безъ черчевета и стъкла. На третата стена, срещу огни-
щето, бѣ прилепена дъсчена неподвижна мусандра с
три долапя и три хамбарчета подъ тѣхъ. Два канат
(крилни врати) отъ долапитѣ липсваха (изгорени бѣх
отъ манафетѣ), та на мусандрата зѣеха две полузатъм-
нени вглъбнати отверстия. На четвъртата стена, срещу
прозорцитѣ, бѣ вратата съ входъ отъ потона. Подътъ
между огнището и прозорцитѣ (горния буджекъ) бѣ по-
стланъ съ дебело но обсукано козинево халище, а по-
дътъ между огнището и вратата (долния буджекъ) —
съ единъ закърпенъ калчищенъ (конопенъ) чьолъ. На
стенитѣ бѣха закачени и висѣха една пушка, мартина
На рафтоветѣ се виждаха само една войнишка матар
и нѣколко пачки мартинови патроне. На огнището плам-
тѣше голѣмъ огънь, поддържанъ съ цепени елови дърва
които при горенето пукаха и малки искри хвърчеха на-
около.

На халището и чьола седѣха кръстомноги селскитѣ управници и сѫдии. Въ горния буджекъ до огнището седеше председателя Дечю Харитювъ съ вдигната и опрѣна на колѣното нога и съ бѣла енфьова кутийка въ рѫката. До Деча седѣше Тодоръ Балджийски съ черна лъскава броеница въ рѫцетѣ и съ овчарско-кехайски силяхлъкъ връзъ пояса. До Тодора предъ прозорцитѣ се мѫдрѣше писарьтъ Иванъ Найдювски. На скута си той държеше въ водоравно положение една изгладена борикова дъска, връзъ която стояха нѣколко написани и ненаписани хартиени листове. Предъ дъската на халището бѣ сложенъ голѣмъ пиринчлия дивитъ съ две отдѣления — за мастило и писалки. До Иванъ Найдювски седѣше Сюлейманъ Милязимъ съ опрѣнъ гръбъ у мусандрата и подвити назадъ нозе. Ахмедъ Кехая Тьотювски и Атанасъ Кисьовски пъкъ бѣха *заптисали* (усвоили) долния буджекъ. Ахмедъ Кехая се бѣ разположилъ на чьоля до главньетѣ. Той безцелно дѣлаше клечки съ едно ножче, стикаше главнетѣ на огъня и съ голѣмо внимание слушаше какво говорятъ другаритѣ му, особено председательтъ, който още отъ детинство му бѣ добъръ приятель.

Другата стая — горната коща — сѫщо бѣ заета. Тя служеше и за чакалня и за подслонъ на пандуретѣ и за складъ на веществени доказателства. Пандуретѣ денонощно подържаха въ нея огъня на огнището, грѣеха се, сушеха си навущата, чакаха заповѣди отъ управницитѣ и се разправяха съ посетителитѣ — обвинители и обвиняеми.

При такава обстановка и такова разположение, селскитѣ управници и сѫдии въ течение на 30—40 дни разгледаха и решиха всички дѣла и разправии, които бѣха се породили отъ размирицитѣ презъ м-цъ януарий 1878 година. Управницитѣ най-напредъ разправиха и прекратиха препирнитѣ за сахане, тигане, харкуми, кан-

таре, пушки и пищоле. Процедурата по тѣхъ бѣ кж[...] и решенията веднага се изпълняваха. Всичко се вършеш[...] устно, сиречь, безъ писменни заявления, призовки, пр[...] токоли и др. писания. Следъ свършване на всѣко дѣл[...] писарьтъ Иванъ Найдювски записваше на единъ лист[...] книга съ нѣколко думи, само кой кого и за какво го[...] сждилъ и какво е решението. До пладне управницит[...] и сждиитѣ разглеждаха сждебни дѣла въ кьошка, а след[...] пладне ходѣха съ пандуретѣ по махалитѣ да правят[...] огледи и да провѣряватъ кои заповѣди се изпълняват[...] и кои не. Дѣлата по обиритѣ на ахренскитѣ кжщи от[...] начало създаваха на сждиитѣ голѣми грижи, защот[...] ограбенитѣ храни бѣха вече изядени, готовитѣ дре[...] скрити, платоветѣ скроени и ошити, а вълната тайно [...] явно се превръщаше въ платове. Но отсетне и на т[...] мжчнотия бѣ найдена лесницата. Управницитѣ и сждиит[...] въ едно „общо разпоредително“ заседание решиха[...] Никой нѣма право да се оплаква и търси онова, коет[...] е било произведено и предназначено за храна на люд[...] и добитъкъ. *За изяденото и изпитото смѣтка нѣм[...] да се търси,* съ изключение на Х. Идризовото масло [...] сирене, които сж търговска стока. Относно всички друг[...] ограбени вещи пострадалитѣ иматъ право да си ги тър[...]сятъ и да се оплакватъ на сжда, но се допуща и частн[...] спогодба. Общинскиятъ сждъ налагаше наказания: *глоба[...] конфискация на вещи и затворъ.*

По едно дѣло за една спорна харания, сждът[...] реши: харанията да се продаде на търгъ като безсто[...]панствена, и получената отъ продажбата сума да се пре[...]даде на епитропа Г. Б. съ задължение, да купи едно[...] кандило и го окачи на иконостаса, предъ иконата на[...] нѣкой светецъ, въ черквата Св. Атанасъ.

Отъ това решение най-много остана доволенъ Сюлейманъ Милязимъ, защото се страхуваше отъ Св. Атанасъ и страхътъ му бѣ основателенъ. Преди 2—3 го[...]

дини една сутринь Милязимътъ подранилъ и тръгналъ за село Богутево по нѣкаква своя работа. Тъмно било като рогъ. На пжтя до Дамяновската кжща, подъ черквата Св. Атанасъ, Милязимътъ чулъ черковно пѣене и видѣлъ, че по стръмната пжтека слазятъ надолу много владици и попове, облѣчени въ черковни одежди. На Милязима „са отсекли ногитѣ“, та са запрѣлъ. Владицитѣ и поповетѣ го наближили. Владиката, който вървѣлъ най-напредъ, вдигналъ *чаталлията* си тояга (жезъла) и *чарптисалъ* (ударилъ) съ нея Милязима по рамото. Следъ това владицитѣ и поповетѣ се изгубили, каточели потънали въ земята. Милязимътъ падналъ на земята и се *забурилъ* (изгубилъ съзнание). По едно време се свѣстилъ, но осѣтилъ, че едната ржка и едната му нога сж се вдървили. Куцащимъ и охкащимъ, Милязимътъ се върналъ въ кжщи и когато се развиделило, пратилъ сина си Салиха да покани и доведе попъ Маноля. Когато попътъ дошълъ и попиталъ какво е станало, Милязимътъ му цѣлуналъ ржката и заплетено рекълъ:

— Попе, Св. Атанасъ ма *чарптиса*, та ми кажи какво да правя.

— Нѣма нищо, болката ще ти мине, — отговорилъ попа, — Сгрѣшилъ си некво, ала да ти се простятъ грѣховетѣ, четиридесеть деня нарьодъ ще потапяшъ ракота и ногота въ студена вода и ще проводишъ на чьорквана две оки восакъ и четри оки зейхтинъ. Ще проводишъ и на джумайона четри оки мумове — (лоени свѣщи).

— Бива, попе, бива явурумъ. Ще провода и тебъ биръ-качъ ока масло и адинъ шишекъ, да се молишъ на Аллаха и Св. Атанаса за мое здраве.

Следъ 40 дни Милязимътъ оздравѣлъ. (Той бѣ кжсъ, шишкавъ. съ дебелъ вратъ, но много припренъ — (пъргавъ).

По друго дѣло, за присвояване на единъ кантаръ, подсждимата жена бѣше блъскала и обиждала съ думи притежателя на кантаря. Освенъ това, тя се държеше много непристойно въ време на сждебното заседание, та сждътъ я осжди на петь-дневенъ затворъ въ Попъ-Мариновата кжщна изба (защото бѣ жена). Споредъ присждата, до затвора трѣбваше да я закара вдовецътъ Атанасъ Кечьовски. Следъ произнасяне на присждата, председательтъ на сжда заповѣда на пандурина Коля Мерджановъ, да затвори временно осждената долу въ избата на Дечювата кжща, а следъ това да найде Атанаса Кечювски и му съобщи решението на сжда. Привечеръ Атанасъ Кечювски, съ пушка на рамо, закара осждената жена въ Поповата кжща, обаче, попъ Маринъ постжпилъ се нея чисто по християнски. Той затворилъ осждената въ единъ клетъ, но когато се стъмнило пустналъ я да си иде въ кжщи, съ заповѣдъ да се крие петь денонощия въ домътъ си, безъ да се изказва на нѣкого, а следъ изтичането на срока, да иде въ Долната махала у стария попъ Шинеша (Синесий), да изповѣда предъ него всичкитѣ си стари и нови грѣхове и да моли за опрощение.

Най-важно бѣ дѣлото по обира на Х. Идризовата кжща. По-горе споменахме, че селската мълва бѣ отгатнала и посочила обирницитѣ, но това не бѣ достатъчно. Трѣбваха силни доказателства и, за щастие, едно такова веществено доказателство бѣ найдено.

Презъ пролѣтьта на 1876 размирна година единъ чепеларски християнинъ — кехая, далъ на Х. Идризя за пазене два голѣми медни *тюмбелека* и нѣколко голѣми чена (звънци). Хаджи Идризъ оставилъ повѣренитѣ му овчарски вещи въ кжщата си при вълната и ерината. Обаче, въ края на м-цъ Януарий 1878 година тия вещи се найдоха не въ Х. Идризовата кжща, или въ кжщата на сжщинския имъ стопанинъ, а въ кжщата на другъ

виденъ чепеларецъ—християнинъ. Значи, селската мълва се потвърдяваше. Притежательтъ на кжщата, въ която бѣха найдени овчарскитѣ вещи, призналъ предъ кмета и помощника му, че той и двама негови съседи сж обрали Х. Идризовата кжща, но помолилъ да се не разгласява това и да се не арестуватъ, защото щѣли доброволно да се спогодятъ съ Х. Идризя, като му повърнатъ или платятъ ограбенитѣ вещи и стоки. Много добре. Обаче, минаватъ день, два, три, десеть, а спогодба не се постига. Обирачитѣ не само че не връщатъ ограбенитѣ вещи, но и заплашватъ Х. Идризя „да му смачкатъ чалмата“. Като научаватъ това кметътъ и помощникътъ му, една нощь отиватъ съ двамата пандуре предъ кжщитѣ на обирачитѣ и заповѣдватъ обвиняемитѣ да излѣзатъ вънъ на двора, защото иначе тѣ ще запалятъ кжщитѣ. Обирачитѣ се уплашили и излѣзли. Пандуритѣ ги подбрали и закарали въ Х. Идризовата кжща. Хаджи Идризъ изпърво се уплашилъ и нещѣлъ да отвори портата, но като чулъ гласоветѣ на кмета и помощника му, успокоилъ се. Следъ дълги разправии презъ нощьта, спогодбата станала. Обаче, по-късно се узна, че не всичко ограбено е било повърнато на пострадалия. Х. Идризъ бѣ милостивъ и щедъръ, та не пожела по-нататъкъ да се разправя съ обирачитѣ, но обидата не забрави до смъртьта си. Обирачитѣ не бѣха наказани по молбата и настояването на пострадалия.

— Нимойте хи срамоти. Оставите на Аллаха да хи стори тербеьо, — каза Хаджи Идризъ на кмета, когато чу, че обирачитѣ вързани ще бждатъ закарани въ Станимака.

Друга по-важна разправия бѣ устовския обиръ. По тая разправия имаше вече и едно веществено доказателство, макаръ и не толкова надеждно. Споменахме по-горе, че отъ 30-тѣ жени, които ходиха въ Устово, остана да пренощува тамъ само учина Хуба. На другия

день следъ пренощуването, учина Хуба излѣзла на чар шията по нѣкаква работа. Тя случайно срещнала пред единъ дюкянъ едно 13-14 годишно момиченце, облѣчен съ вехта вълнена гришка и нова вълнена тъмно-син салтамарка, обточена и окрасена съсъ сърмени и ко принени конци и гайтане. Учина Хуба спрѣла момичен цето, взрѣла се въ салтамарката, прегледала я добре и познала въ нея салтамарката на една нейна внучка отъ Чепеларе. Следъ това откритие учина Хуба отишла при майката на момиченцето да я пита, отъ кѫде или отъ кого е земала салтамарката.

— Купихъ я отъ единъ манафинъ за единъ бе шликъ, — отговорила майката на момиченцето.

— Салтамарката е чепеларска, познавамъ я, — рекла учина Хуба. — Дай ми я, да я отнеса на сайбий кана хи въ Чепеларе.

— Нѣма да я дамъ, — казала отсѣчено майката на момиченцето. — Ще плаче и момечесу, аку му я сваля отъ гарбонъ.

— Ще я дадешъ и хоро ще играешъ, — казала учина Хуба.

Съ съдействието на единъ влиятеленъ устовецъ салтамарката била отнета и учина Хуба, за голѣма ра дость на внучката й, я донесе въ Чепеларе.

Опрени на това слабо и единствено веществено доказателство, чепеларскитѣ управници и сѫдии дълго време мислѣха и обсѫждаха, какъ да се разправятъ съ устовцехъ за нанесената обида на женитѣ и разграб ването на складенитѣ въ устовското училище чужди вещи. Едни отъ управницитѣ предлагаха да се бойко тира устовския пазаръ, сиречь, никой чепеларецъ да не продава и купува нѣщо на тоя пазаръ; други пред лагаха да се заведе дѣло противъ устовското черковно училищно настоятелство; трети — да се насочи *давията* и отмъщението само къмъ ключаря Т-нъ. Дори имаше

предложение да се не допуща нито единъ устовецъ, билъ той калайджия, праматаръ или пѫтникъ да се застоява или преспава въ Чепеларе. При толкова различни мнения и предложения, най-сетне общинскитѣ управници и сѫдии, въ едно заседание, което трая нѣколко часа, се спрѣха на следното предложение: Да се изпрати едно дълго и широко *прошение* до Станимашкия окрѫженъ началникъ, съ молба да се найдатъ грабителитѣ и се осѫдятъ по *закона*; да се осѫди и и накаже най-строго *за обида* и ключарьтъ Т-нъ. Това предложение бѣ прието отъ управницитѣ, съ изключение на Атанасъ Кисьовски, който силно настояваше да се бойкотира устовския пазарь. Иванъ Найдювски и Тодоръ Геор. Демиревъ (Тотката) нѣколко дена се уращисваха (напъваха) докато съчинятъ, напишатъ и препишатъ това *длього и широко прошение.* Най-сетне, то бѣ приготвено и изпратено по принадлежность. Занесе го въ Станимака, заедно съ други рапорте, (писма) пандуринътъ Колю Мерджановъ. До края на м-цъ февруарий нѣмаше никаква последица отъ това прошение По късно, следъ запитване, окрѫжниятъ началникъ отговори, че прошението било препратено на пловдивския губернаторъ (Генералъ Столипинъ) но последниятъ го оставилъ безъ движение (последствие), защото ахѫчелебийската кааза (околия) не влазяла въ предѣлитѣ на пловдивската губерния и окупиранитѣ отъ рускитѣ войски области . . . Значи, на разправията съ устовци се туря край.

Друга разправия. Едновременно съ влазянето на рускитѣ казаци въ Чепеларе дойдоха и 5—6 души „комити“, въорѫжени съ мартинки и облѣчени съ рупски и лангерски (станимашки) дрехи. Предводачь или глававатарь на тия „комити“ бѣ Дели Василъ отъ с. Павелско. „Комититѣ“ стояха 1—2 дни въ селото, че липсаха; следъ нѣколко дни пакъ се завърнаха. На запитването що

търсятъ въ селото, Дели Василъ повѣрително казалъ на единъ чепеларецъ—християнинъ, че на неговата „чета“ е било заповѣдано отъ „Голѣмото мѣсто“, да научи кои чепеларски ахрене сж участвували въ потушаването на перущенския бунтъ [възстанието], та да отнеме отъ тѣхъ заграбенитѣ перущенски вещи, между които имало скжпоценни църковни сждове, кръстове и други вещи Чепеларецътъ изброилъ имената на нѣколцина ахрене, но най-зле препоржчалъ Ахмедъ Трапчя и Мутя Пашовъ. На Дели Василя не били потрѣбни повече сведения. Когато настжпила нощьта Дели Василъ повелъ скришно четата си къмъ домоветѣ на Трапчя и Мутя Пашовъ. „Комититѣ“ извели Трапчя и Мутя отъ домоветѣ имъ и ги завели въ другото осамотено и безлюдно помѣщение. Презъ нощьта Трапчю и Мутю били изтезавани до умиране, за да кажатъ какви и колко вещи сж заграбили и донесли отъ Перущица. Следниятъ денъ въ селото се пръсна слухъ, че Дели Василъ и другаритѣ му нашли въ домоветѣ на Трапчя и Мутя сребърни чаши, кръстове и други ценни вещи; обаче четницитѣ не се виждаха въ селото за да потвърдятъ радостната новина. Тѣ бѣха вече офейкали. Не излазяха отъ кжщитѣ си и перущенскитѣ обирници Трапчю и Мутю Пашовъ. Тѣ неможаха да сторятъ това, защото споредъ думитѣ на Ахмедъ Кехая, снагитѣ имъ били посинѣли като *дребъ* [дробъ] и били притиснати (обвити) съ прѣсни овчи кожи.

Когато Трапчо и Мутю поздравѣли, оплакали се на Ахмедъ Кехая, че „комититѣ“ не нашли въ домоветѣ имъ никакви чаши и кръстове, а задигнали часовницитѣ, сребърнитѣ кюстеци и паласки на пострадалитѣ и сребърнитѣ гиздила на женитѣ и дъщеритѣ имъ. Убеденъ че пострадалитѣ казватъ истината, Ахмедъ Кехая стана предъ сжда тѣхенъ защитникъ и *даваджия* на Дели Васила. Отъ разпита въ селото неможа положително да се установи дали у Трапчя и Мутя е имало или не сребърни чаши и кръстове, но се доказа, че „комититѣ“ сж напустнали селото съ часовници и женски гиздила въ поесетѣ и джобоветѣ си. Обаче чепеларскиятъ общински сждъ неможеше да сжди и наказва „комититѣ“, защото не бѣха чепеларски жители, а сбирщина отъ нѣколко населени мѣста (Павелско, Добралъкъ, Станимака и др.).

— Якà-пача ще ги докараме въ селосу и ще ги содимъ! — викаше въ едно заседание Ахмедъ Кехая и нервно дѣлаше клечки.

— Неможемъ да хи содимъ! — възразяваше Иванъ Найдювски.

— Ага ниможе, правите каквото са сетате! Е си излѣзахъ отъ борча [на турски езикъ: бенъ боржумданъ чиктъмъ!), — завърши защитата си Ахмедъ Кехая.

За подвигътъ на Дели Васила и другаритѣ му, селскитѣ управници и сждии изпратиха дльогъ и широкъ рапортъ на окржжния началникъ, но каква бѣ последицата отъ него, не можахме да са научимъ.

Продаване на търгъ бѣжански (турски) сждове. Следъ десетина дни отъ влазянето на рускиятъ отрядъ въ Чепеларе, единъ християнинъ отъ Бельовската махала, пошушналъ на другъ християнинъ отъ сжщата махала, че въ една християнска кжща имало скрито голѣмо турско-бѣжанско имане, състоящо се отъ сребърни сждове и други скжпоценни вещи. Отъ дума на дума, тоя слухъ се пръсна по цѣло село. Почна се претърсване по всички кжщи въ Бѣльовската махала. Резултатъ: На тавана и въ избата на една кжща се найдоха 200—300 килограма здрави, красиви и калайдисани мѣдни (бакърени) сждове. Стопанинътъ на кжщата обясни, че сждоветѣ били оставени у него отъ две видни пловдивски турски бѣжански семейства, когато бѣгали на югъ заедно съ Сюлейманпашовата армия. Бѣжанцитѣ

оставили сждоветѣ въ Чепеларе, защото конетѣ на които били натоварени, постанали по пжтя и дори нѣкои отъ тѣхъ умрѣли. Обясненията бѣха задоволителни, защото и отъ надписитѣ на сждоветѣ се потвърдяваха думитѣ на пазача. Но при все това сждоветѣ бѣха обявени за безстопанствени и отнети отъ пазача. Но какво да се прави по-нататъкъ съ тѣхъ? Споредъ окржжнитѣ предписания, сждоветѣ трѣбваше да се повърнатъ на притежателитѣ имъ, защото бѣха известни но кждѣ сж тѣ, сега никой не знаеше. Може би притежателитѣ да сж отишли въ Анадолъ, пакъ може би и да сж умрѣли по пжтя. Селскитѣ управници и сждии нѣколко дни мислѣха и обсжждаха какво да правятъ съ тия сждове, че най-сетне решиха да ги продадатъ на търгъ и получената сума отъ продажбата да се употрѣби за попразяне (ремонтиране) на двѣтѣ селски черкви, които бѣха разкъртени извжтре и ограбени отъ манафетѣ. Решението бърже бѣ изпълнено. Нѣколко чепеларски семейства се сдобиха съ здрави и красиви медни сждове а черквитѣ се поправиха и окрасиха съ нови икони и кандила!

Веселие, гърмежъ и тревога на Сирница. Съгласно една строга окржжна заповѣдь, гърмението съ пушки и пищове бѣ забранено дене и ноще и при всѣкакви тържества и увеселения. Тая заповѣдь строго се изпълняваше въ Чепеларе до Сирница; обаче, вечерьта на заговѣзни тя неочаквано бѣ нарушена. Къмъ 8—9 часа следъ пладне, когато людетѣ бѣха вече заговѣли, чуха се 2—3 последователни гърмежи въ Долната махала. Следъ 2—3 минути чуха се гърмежи и въ другитѣ християнски махали. И какво стана по-нататъкъ? Като по команда, почна да се *льоска* отъ прозорцитѣ на много християнски кжщи. Отдѣлнитѣ гърмежи все повече и повече се вчестяваха и засилваха, докато най-сетне се слѣха въ единъ общъ безреденъ пукотъ, каточели се

биеха и настжпваха едни срещу други нѣколко военни дружини. Кучетата тревожно лаеха и куршумитѣ свирѣха по разни кръстосани посоки между махалитѣ и кжщитѣ. Гърмежътъ продължи около единъ часъ и бѣ прекратенъ отъ само себе си, безъ заповѣдь отъ нѣкого. Отъ тоя ненадѣенъ гърмежъ никой християнинъ се не разтревожи и никое християнско дете се не уплаши, защото бѣ заговѣлка и въ всѣка християнска кжща имаше голѣма или малка веселба. Обаче, не бѣ сжщото и въ ахренскитѣ махали. Ахренетѣ не заговѣваха и мнозина отъ тѣхъ, особено децата, спѣха, когато се започна гърмежътъ. Отъ ненадейния пукотъ ахренетѣ въ Камбурската и Горната махали се много уплашили и като помислили, че *кавуретѣ* настжпватъ да ги колятъ, излѣзли боси или по калчуне отъ домоветѣ си, разцирикали се жени и деца по пжтища и градини и *йомнали* нагоре по трапе и каменаци да бѣгатъ и се скриятъ. Следъ прекратяването на гърмежитѣ, нѣкои ахрене разбрали каква е работата, та бърже се върнали въ домоветѣ си; други цѣла нощь се лутали въ тъмнината, да търсятъ изгубенитѣ си деца, а трети, които най-бърже бѣгали и най-далеко отишли, осъмнали въ скривалищата си. Следъ *дунанмата* и тревогата християнетѣ и ахренетѣ се срещаха и поздравляваха по улицитѣ съ шеги, смѣхъ и закачки. Сутриньта следъ тревогата Салихъ Чаушъ срещналъ на пжтя Маноля Аврамовъ и му рекълъ:

— Манолъ. брей, колко оки вино изпи и колко *фишека* (патрони) *забилдиса* снощa, ага заговѣвахте?

— Неповня, комшу, оти бѣхъ кефлия, — отговорилъ Манолъ. Ами ти повнишъ ли, де ти останаха чалмота и попуцетѣ, ага е пускахъ, пакъ ти бѣгаше?

— Лошо ма загради, комшу, смѣящимъ отговорилъ Салихъ Чаушъ, и се раздѣлилъ съ Маноля.

Ядосани бѣха само селскитѣ управници и сѫдии
Сутриньта рано следъ тревогата, тѣ, безъ покана отъ
кмета, се събраха въ заседателната стая (кьошка) на из-
вънредно заседание. Видимо, най-ядосанъ бѣ Сюлейманъ
Милязимъ. Той ту сѣдаше, ту се изправяше, пъшкаше
и съ високъ разтреперанъ гласъ докладваше на кмета
какво е станало презъ нощьта въ ахренскитѣ махали.
Ахмедъ Кехая пакъ прибави, че въ Камбурската махала
билъ раненъ съ куршумъ въ ногата и единъ човѣкъ, по
имено Салихъ Кочьовски. Презъ време на Милязимовия
докладъ християнитѣ старейшини и сѫдии бѣха навели
глави и мълчаха; Председательтъ пъкъ спокойно смър-
каше енфе и си бришеше носа съ една почернѣла (отъ
енфието) кърпа, Следъ доклада пръвъ проговори То-
доръ Балджийски.

— Е, какво да правимъ сига? Станалото — станало
Олмушъ — битмишъ! Добре, че нѣма другъ нѣкакъвъ
сакатлъкъ, пакъ страховене и бѣганену ще се забурьотъ
— каза Тодоръ Балджийски и суче мустацитѣ си.

— Правете каквото се сетате чорбажиларъ! Ние
съ Ахмедъ Кехая нѣма да се мѣсимъ, оти сме *докундисани*
(обидени, оскърбени); докундисани са и врютъ осман-
лиесе и то не отъ пусканену (гърмежитѣ) — дà са
пускали! — ами оти никой са ни сети да ни каже по-на
преть чи ще има пускане, та никой да са ни плаши
и бѣга.

Следъ тия думи, Милязимътъ и Ахмедъ Кехая на-
пустнаха заседанието и си отидоха.

Останалитѣ управници-християни следъ кѫсо съве-
щание решиха: да се издири кои лица най-напредъ са
гръмнали съ пушкитѣ си и само тѣ да се накажатъ
като предизвикатели и причинители на тревогата. Следъ
това решение управницитѣ и пандуретѣ се пръснаха по
махалитѣ да разпитватъ и търсятъ виновнитѣ и до пладне
ги откриха. Тѣ бѣха четирма — троица отъ Долната

махала и единъ отъ Бѣльовската. Пандуретѣ докараха обвиняемитѣ и ги затвориха долу въ мазата (избата) на Дечювата кѫща. Следъ пладне управницитѣ и сѫдиитѣ (безъ Милязима и Ахмедъ Кехая) се събраха на заседание, да сѫдятъ обвиняемитѣ. Последнитѣ признаха, че тѣ първи сѫ почнали да гърмятъ, но се извиняваха съ това, че били *чакъръ-кефлии* (пиени), та немогли да предвидятъ последицата.

— Та най-сетне дá сме и ние поуплашили ахренесе; тѣ петстотини години са плашили и мачкали христенесе, — каза, като последна дума, единъ отъ обвиняемитѣ.

Пандуринътъ Колю Мерджановъ вкара обвиняемитѣ долу въ затвора, а сѫдиитѣ почнаха да се съвещаватъ. Съвещанието продължи около единъ часъ, защото имаше разногласие досежно наказанието, което трѣбваше да се наложи на виновнитѣ. Тодоръ Балджийски предлагаше да се ударятъ на виновницитѣ по 20—30 дрѣновици и следъ това да бѫдатъ освободени. Атанасъ Кисьовски настояваше да се осѫдятъ по на 10—15 дневенъ затворъ, а писарьтъ Иванъ Найдьовски предлагаше, виновницитѣ да се изпратятъ подъ стража съ рапортъ до окрѫжния началникъ и той да имъ наложи каквото ще наказание. Наддѣлѣ предложението на Ат. Кисьовски, защото и председательтъ се присъедини къмъ него. Обвиняемитѣ бѣха осѫдени по на десеть дневенъ затворъ, и то въ гробницата (костницата) при черквата Св. Богородица. Присѫдата бърже стана известна на мнозина селене. Милязимътъ, Ахмедъ Кехая и други ахрене, като научили какво ще бѫде наказанието на виновнитѣ, събрали се предъ джамията, съвещавали се и решили да помолятъ сѫдиитѣ, ако е възможно, да смегчатъ наказанието. Следъ съвещанието Милязимътъ и Ахмедъ Кехая търчещимъ дойдоха въ заседателната стая, но въ нея завариха само председателя и писаря. Другитѣ сѫдии бѣха си излѣзли.

Пандуринътъ Насю Понювъ отиде да ги търси. Следъ 20—30 минути сждътъ въ пълния си съставъ почна изново да заседава.

— Слушей, чорбаджи — започна Милязимътъ съ насоченъ погледъ къмъ председателя, — ние осмалиесе, са бѣхме еце уплашили и *докундисали* отъ снощното пускане, ала по-льока-льока зо да си ни уминова таче и сорце на мѣсто ни дойде, ага са научихме какъ щя сторите тербеьо бир-кач-киши сарахоше. Ала право да ви кажа, споредъ мене, еце е тьошка ная тербеьо. Наистина, кабахатенъ на *хапузене* (затворницитѣ) е голѣмъ, ала и тѣ са людье и кумшие, таче и деца иматъ, та ни бива толкова да хи срамотите.

— Право казва Милязимасъ — дума Ахмедъ Кехая, — люде сме, та сгрѣшаваме, ала сме и комшие, та трѣбва и да са забранеме. Ни бивали, чорбаджиларъ, да имъ турите по къркъ-елли грушъ *жизо* (глоба), че да хи пустните, да хми ни плачатъ децана?

— Вие сте даваджие, — отговаря Тодоръ Балджийски — пакъ ага речете да хи пустнимъ, ще хи пустнимъ.

— Пусните хи, чорбаджиларъ, реджьо едерумъ пустните хи, — казва Милязимътъ и се изправя да си върви.

— Стига хми срамонъ и дену морзнаха до сига въ мазона — добавя Ахметъ кехая.

Следъ тия изявления на Милязимътъ и Ахмедъ Кехая, сждътъ отмѣни първата си присжда и реши:

Четирмата виновни „сарахоше" за наказание да купятъ 4 оки восъкъ и 8 оки зейтинъ и ги дадатъ (даромъ) на черквитѣ Св. Богородица и Св. Атанасъ. Да купятъ и 4 оки лоени мумове (свѣщи) за джамията.

Подсждимитѣ останаха доволни отъ втората присжда и помолиха да бждатъ освободени; обаче, Иванъ Найдьовски *шьопна* на председателя, да ги не освобождава, докато не представятъ здрави поржчители, че въ срокъ отъ 10—15 дни ще купятъ и предадатъ восъка, зейтиня и мумоветѣ. Вечерьта късно, когато вече се бѣ стъмнило, Гочю Сивковски и Тодоръ Г. Демиревъ (Тотката) станаха (устно) поржчители на троицата осждени, та последнитѣ бѣха освободени, а четвъртиятъ остана въ затвора, защото въ това късно време не мо́жа да найде поржчитель. Останалъ самъ въ затвора, осждениятъ почна да псува и после да плаче съ високъ гласъ. Председательтъ на сжда, като чу плачьтъ, слѣзе долу, отключи вратата на затвора и каза на затворника:

— Ворви си въ кощи, ала утре рано да доведешъ *кефилъ* (поржчитель)!

Зарадваниятъ затворникъ излѣзе на двора, напсува на вѣра и майка ахренетѣ и бързащимъ тръгна въ тъмнината надолу къмъ Долната махала.

II Родопски мохамедански бунтъ

Свети Стефански договоръ. Нерадостни слухове и събития. Въ това време, когато чепеларското християнско население се радваше на свободата и селскитѣ управници се разправяха съ окржжни предписания, обири и други общински работи, християнското население въ съседната ахжчелебийска кааза (околия) почна силно да се тревожи и ето защо: Следъ минаването на руския казашки отрядъ презъ Устово и Паласъ, въ околията бѣ стъкмено нѣкакво временно околийско управление отъ мѣстни първенци-християне и ахрене, но това управление не бѣ утвърдено отъ друга нѣкаква по висша званична власть. Първенци християне често минаваха презъ Чепеларе, отиваха въ Пловдивъ и молѣха генералъ губернатора да назначи по-скоро титуляренъ и постояненъ управникъ на околията, но губернаторътъ подъ разни предлози не удовлетворяваше молбата имъ. Къмъ края на м-цъ февруарий троица

офицери и четиридесеть руски казаци, съ дълги пики (маждраци), минаха презъ Чепеларе за Ахжчелебийско. Тѣ отиваха да опредѣлятъ военната демаркациона линия нѣкжде по течението на рѣката Арда. Следъ заминаването на казацитѣ, стана известно, че военнитѣ действия сж прекратени и че въ Св. Стефано е сключенъ миръ между руситѣ и турцитѣ. Тази новина зарадва много чепеларското християнско население, но радостьта не бѣ продължителна. Единъ ахжчелебийски първенецъ-християнинъ се върна отъ Пловдивъ, спрѣ се въ Чепеларе и каза, че границата между Турция и България въ Родопската область е рѣка Арда до село Арда и отъ тамъ по планината Олуяйля на югъ до Боругьолъ. Значи, ахжчелебийската околия и приморската равнина се раздѣлятъ на две части — българска и турска. Малцина повѣрваха новината за границата, но следъ нѣколко дни тя званично бѣ потвърдена. Въ сжщность точната граница въ Родопската область бѣ прокарана по чертата: рѣка Арда — село Ашикларъ — върховетѣ Каракуласъ — Чилтепе — Момина вода — Караманджа — Карлъкъ — Круша планина (Чаушко) — Кушларъ — Ченгене хисаръ — село Пашовикъ — Кетенликъ — Боругьолъ — Бѣло море. Споредъ начертаната граница Гюмюрджина и ахжчелебийската околия (безъ селата Пашовикъ, Муставчово и Змийскъ) оставаха въ Турция, а Ксанти и Кавала — въ България. Тая граница слиса и натжжи не само ахжчелебийското християиско население, но и чепеларското, и ето защо:

Повечето чепеларци до тогава изкарваха прехраната си въ приморската равнина. Едни отъ тѣхъ бѣха зидари и шивачи и работѣха въ Ферско и на островъ Ташосъ; други бѣха овцевъдци и зиме свалѣха на паша добитъка си въ ксантийско-гюмюрджинското поле; трети бѣха рибари и ловѣха риба и сулини въ морето и езе-

рата при Портолагосъ, а четвърти бѣха подвижни търговци и кираджии. Търговцитѣ и кираджиитѣ пренасаха на коне и продаваха въ Пловдивъ, Ксанти и другаде риба, сулини, зейтинъ, маслини, смокви, стафиди оризъ, оцетъ, кожени издѣлия и други стоки. Когато рускиятъ-казашки отрядъ на 16 януарий 1878 г. влѣзе въ Чепеларе, две трети отъ всички по-възрастни мжже липсваха отъ селото. Едни бѣха на островъ Ташосъ, други въ ферско-дедеагачката околия, трети при Портолагосъ, а четвърти се бѣха пръснали по цѣлото ксантийско-гюмюрджинско поле. Когато се сключи Св. Стефанския договоръ, въ ксантийско-гюмюрджинското поле зимоваха около 15,000 чепеларски овце и кози и 150 мулета и коне; въ ферско-дедеагачко зидаритѣ бѣха завели 20—30 мулета и коне, а зидаритѣ и шивачитѣ на островъ Ташосъ 30—40 мулета. Презъ време на войната и бѣгането на Сюлейманпашовата армия всичкия тоя добитъкъ бѣ запазенъ отъ заграбване. Живи и здрави бѣха и людетѣ (занаятчиитѣ), съ изключение на единъ овчарь (Георги Волковъ Пакулевъ), който се изгубилъ безследно въ Гюмюрджинско.

До сключването на Свети Стефанския договоръ мѣстнитѣ турци въ Ксантийско и Гюмюрджинско били уплашени, мирни и неправили пакости на овчаритѣ и другитѣ занаятчии. Но следъ сключване на мира, турцитѣ, особено по селата, се ококорили, раздвижили и развеселили, защото тѣхнитѣ градове и села си оставали въ предѣлитѣ на Турция. При такова положение занаятчиитѣ почнаха, единъ следъ другъ, да се връщатъ въ Чепеларе. Най-първо си дойдоха зидаритѣ, които бѣха въ Ферско-дедеагачко. Повечето отъ тѣхъ пжтували по желѣзницата Дедеагачъ — Одринъ — Пловдивъ, защото цѣлата долина на р. Марица бѣ завзета отъ руска войска. Обаче, овчаритѣ не можеха да се върнатъ съ стадата си по-рано отъ м-цъ май, защото агнетата бѣха още

малки и слаби и защото трѣвата по планинитѣ не бѣ
още израсла. Чепеларци се тревожеха главно отъ дв
нѣща, а именно: отъ близката до селото имъ граница
съ турска войска по нея, и ще допуснатъ ли турцитѣ да
се върнатъ свободно презъ пролѣтьта стадата имъ, които
бѣха на зимовище въ приморската равнина.

Въпрѣки тия тревоги, нѣколцина чепеларски кеха
и овчари, които освобождението завари въ Чепеларе
решиха да отидатъ въ ксантийско-гюмюрджинско при
стадата си. Единъ отъ тѣхъ бѣ и председательтъ на
общинския съветъ Дечю Харитовъ. Той си подаде остав
ката и въ края на м-цъ мартъ замина за Ксантийско
Замѣсти го старейшинътъ Атанасъ Кисьовски, а послед
ниятъ бѣ замѣстенъ отъ Кръстанъ Петковъ.

Срѣдно-родопски мохамедански бунтъ. Презъ
време на турското властвуване рупчоската нахия (околия)
обемаше почти цѣлото Рупско рѣчно корито, по-голѣмат
часть отъ Вжченско-кричимското и часть отъ Тъмрътшко
дермендеренското рѣчно корито. Отъ всички села, които
сж разположени въ споменатитѣ рѣчни корита, не бѣха
привързани къмъ рупчоската нахия само селата Добра
лжкъ, Бачково, Чаушово, Сотиръ, Фотенъ, Селча и Ка
рабулакъ. До 10 януарий 1878 година рупчоската нахия
съставляваше часть отъ голѣмата пловдивска кааза (око
лия), а следъ освобождението административно бѣ при
вързана къмъ временното Станимашко окржжие. Обаче
не всички села въ тая нахия признаха новото управле
ние и властьта на станимашкия окржженъ началникъ.
Ахренскитѣ села въ вжченско-кричимското корито не
бѣха завзети нито отъ руска войска, нито отъ „комити",
а когато имъ бѣ предложено да се предадатъ добро
волно, тѣ отказаха. Въ дрѣновския участъкъ (Дрѣнова
колу) ахренитѣ ужъ се примириха съ създаденото по
ложение и отиваха на пазаръ въ Станимака, ала недо
пущаха въ селата си никакъвъ *„кавурски забитинъ"*,

Тия ахренски непокорства тревожеха само християнското население въ Рупчосъ, но не и голѣмцитѣ и управницитѣ въ Станимака и Пловдивъ. Въ Ахжчелебийско пакъ ставаше друго. Мѣстната временна околийска власть отъ день на день се разхлабваше и оставаше безъ авторитетъ предъ населението, защото отъ никого не бѣ призната и никой не я крепеше. И християне и мохамедане вече знаеха, че ахжчелебийската околия остава пакъ на Турция, но нито турска войска я окупирваше, нито новъ каймакаминъ дохождаше. У християнитѣ бѣ останала още една слаба надежда, че границата ще бжде премѣстена на рѣка Арда и, следователно, повечето християнски села ще останатъ въ България. Ахренитѣ пакъ се надѣеха границата да бжде премѣстена, ако не на Шипка, то поне на Бѣла-Черква (между Пловдивъ и Станимака). Съ такива тревоги и надежди ахжчелебийското население преживѣ отъ 1 мартъ до края на м-цъ априлъ. Презъ това време нѣколцина смѣли турци и ахрене тайно се движеха по ахренскитѣ села въ Ахжчелебийско, Дьовленско и Рупчосъ, да насърдчаватъ и подготвятъ ахренетѣ за бунтъ и походъ къмъ Чепеларе, Хвойна и отъ тамъ за . . . Шипка! Въ началото на м-цъ май дойде известие въ Чепеларе, че ахренетѣ въ Ахжчелебийско сж се „размордали и вазврели". Чепеларскитѣ-християне се разтревожиха, и то не, че може да стане нѣщо лошо въ селото, което бѣ въ предѣлитѣ на българското царство, а за людетѣ и стадата, които бѣха въ приморската равнина. Настжпи страстната седмица. Идѣше Великденъ. Християнитѣ се готвѣха да празднуватъ безъ страхъ първия Великденъ следъ освобождението. Но стана противното.

Керимъ „паша" въ Чепеларе. Вечерьта на Велика сжбота преди мръкване, ненадейно въ Чепеларе влѣзоха 40--50 въоржжени ахрене, всички на коне. Тѣ идѣха отъ Ахжчелебийско. Предводачъ и командиръ на ахренетѣ бѣ нѣ-

кой си Керимъ, комуто ахренетѣ бѣха прибавили титлата „паша“. Въ сжщность Керимъ „паша“ бѣ единъ простъ, некнижовенъ, но много смѣлъ ахренинъ отъ с. Кестенджикъ, Дьовленско. Християнското население се много уплаши, като видѣ тия въоржжени ахрене. — „Сворши са болгарскоту царско, сворши са и нашесъ животъ“, — думаха нѣколцина по-страхливи християне и бързаха да се скриятъ нѣкжде, да ги не заколятъ башибозуцитѣ. Женитѣ пакъ, съ пребледнѣли и пожелтѣли лица, почнаха да плачатъ съ гласъ и да се събиратъ на купчини по дворове, подници и плѣвни. Керимовата чета бѣ дошла въ село не да коли, а само отъ бабаитликъ и за разузнаване. Керимъ спрѣ четата си предъ дюкяна на Сивко Кефилски въ Бѣльовската махала, слѣзе отъ коня и заповѣда да дойдатъ при него кметътъ, попътъ и други нѣколцина отъ първенцитѣ. Следъ нѣколко минути кметътъ Атанасъ Кисьовски, братъ му Колью Кисьовски и Кръстанъ Петковъ дойдоха при „пашата“, поздравиха го съ разтреперани ржце и гласове и го помолиха да каже защо е дошълъ въ селото и какво ще заповѣда. Керимъ „паша“ отговори, че не е дошълъ въ селото съ лоши замисли и намѣрения спрѣмо християнитѣ, а само да се разходи и да докаже, че го не е страхъ отъ москофе и други кавуре. Следъ това Керимъ каза на първенцитѣ да успокоятъ християнското население и да приготвятъ помѣщение и храна за четницитѣ му. Първенцитѣ бърже изпълниха заповѣдитѣ на Керима. Кръстанъ Петковъ тръгна по християнскитѣ махали да успокоява женитѣ и децата, а двамата братя Кисьовски се разпоредиха за помѣщения и храна. По желанието на Керима четницитѣ бѣха настанени въ мечитя (турското училище), а конетѣ имъ на открито, около мечитя. Късно вечерьта нѣкои отъ четницитѣ се премѣстиха въ кжщитѣ на свои познайници-ахрене. Презъ нощьта въ християнскитѣ кжщи спѣха само децата, а

възрастнитѣ християни не мигнаха, и то отъ страхъ, а не че наближаваше Христово Възкресение. Но при все това свещеницитѣ не забравиха своитѣ длъжности. На определеното време презъ нощьта тѣ почнаха да чукатъ желѣзнитѣ и дървени клепала, отвориха и освѣтлиха черквитѣ и почнаха тържествената служба. И за голѣмо очудване на свещеницитѣ, черквитѣ пакъ се напълниха съ богомолци — мжже, жени и деца, но личеше, че тия богомолци сж нерадостни и не нагиздени, а уплашени, посърнали и облѣчени съ вѣхти дрехи. Следъ свършване на службата богомолцитѣ съ изгасени свѣщи мълчаливо се разотидоха по домоветѣ си, да разговѣватъ. Сутриньта на първия денъ Великденъ, следъ изгрѣване на слънцето, кметътъ и попъ Манолъ се представиха на Керимъ „паша“ съ нѣколко кошници червени яйца и нѣколко тави *клинове* (баници). „Пашата“ и четницитѣ му се много зарадваха отъ кавурскитѣ гостби. Керимъ каза на кмета, че ще си вървятъ-та да представи смѣтка, за изядената храна отъ четницитѣ. Кметътъ отказа да представи смѣтка, защото отъ госте не се зематъ пари за ядене и пиене.

— Ага е той чорбаджи, — рече Керимъ — нá ти две лири да купите ченове (камбани) на чьорквана, чи цала нощь ма са глушили желѣзана и дорвенине клепала.

Кметътъ съ благодарность прие подаръка. Следъ приемътъ башибозуцитѣ бърже, бърже закусиха, че се качиха на конетѣ, да си отиватъ; но вмѣсто да се вър-натъ обратно по пжтя за Ахжчелебийско, тѣ, по командата на Керима, се отправиха по пжтя за Кара-балканъ и като стигнали тамъ, отправили се по пжтя за Персенкъ. По късно се научихме, че влѣзли въ непредаденото ахренско село Чурекова. Следъ звминаването на Керимовата чета отъ селото, християнското население се поразпустна и развесели. Имаше и хоро презъ тритѣ велики дни. Не бѣха весели само попъ Манолъ и Иванъ

Найдьовски. Тѣ разбраха, ча въ Ахжчелебийско се крои нѣщо по-лошо и че Керимовата чета е само предвестникъ на това лошо. Загадъчно бѣше и поведението на чепеларскитѣ ахрене, презъ времето докато Керимъ бѣше въ селото. Никой отъ ахренскитѣ първенци не се представи на Керима, да го поздрави и попита защо е дошълъ. Въ това време всички други ахрене се бѣха изпокрили по кжщитѣ си и не излѣзоха вънъ, докато не замина Керимовата чета. До окржжния началникъ бѣ изпратенъ подробенъ рапортъ за случилото се въ Чепеларе по Великденъ, но отговоръ или другъ резултатъ не последва. Чепеларскитѣ християне останаха пакъ „да се пържатъ въ собственото си масло" на откритата и застрашена граница.

Сенъ Клеръ. Подготовка и начало на бунта. На 19 февруарий ст. ст. 1878 година въ селото Санъ-Стефано, близо до Цариградъ, бѣ подписанъ мирния договоръ между воюващитѣ страни — руси и турци. Тоя договоръ не бѣ угоденъ на Англия и Австрия, главно, защото на Балканския полуостровъ се създаваше обширно славяно-българско княжество, съ доста дългъ и широкъ изходъ на Бѣло море — отъ Боругьолъ до Орфанския заливъ. Тогава англичанитѣ бѣха увѣрени, че автономното българско княжество въ сжщность ще бжде една руска губерния съ пристанища на Бѣло море, а това бѣ застрашително за английската колониална политика и презморска търговия. За премахване на това застрашаване английската дипломация настояваше да се прегледа (ревизира) Св. Стефанския договоръ отъ единъ европейски конгресъ, въ който да участвуватъ само седемьтѣ велики сили — Русия, Турция, Австрия Франция, Англия, Италия и Германия. Английската дипломация успѣ да наложи волята си. Предстоеше да се свика конгреса въ Берлинъ. Но за да могатъ английскитѣ делегати да налагатъ на конгреса по-лесно своитѣ

предложения, трѣбваше между другото да обвинятъ или уязвятъ съ нѣщо рускитѣ окупационни военни и граждански власти, и то преди свикването на конгреса. Обвиненията и оплакванията започнаха чрезъ вестници, консулски рапорти и колективни заявления до надлежнитѣ чуждестранни учреждения. Разбира се, оплакваха се мохамеданитѣ, че били ограбвани, изнасилвани и убивани. Но това бѣ недостатъчно, та трѣбваше недоволството отъ окупационото управление да се изрази и потвърди и отъ една демонстрация въ форма на откритъ въоржженъ бунтъ. Съ тоя бунтъ се целеше да се застраши и тилътъ на руската войска, която се бѣ разпрострѣла отъ Пловдивъ до Св. Стефано.

За бунтовни срѣдища и сбировища били опредѣлени кърджалийската и ахжчелебийската каази. Споредъ Стефан. договоръ първата кааза влазяше въ предѣлитѣ на българското княжество, а втората — въ предѣлитѣ на Турция. За главенъ организаторъ и предводитель на бунтовницитѣ е билъ опредѣленъ единъ хайдамакъ англичанинъ именуемъ Сенъ Клеръ, а за негови помощници нѣкой си Конрадъ бей, полякъ, и още нѣколцина други по народность англичане и поляци. Сенъ Клеръ въ качеството си на главенъ организаторъ и бунтовникъ се е наричалъ Хидаетъ бей. Следъ потушаването на бунта и по-късно презъ време на румелийското управление въ Срѣдна Родопа се говореше отъ ахрене-бивши бунтовници, че истинскитѣ презимена на двама Сен-Клерови помощници сж били Креспенъ (англичанинъ) и Скришовски (полякъ). Тѣ действували въ ахжчелебийско. Дали това е вѣрно или не, доказателства липсватъ, но знаемъ че презъ време на източно-румелийското управление въ Дирекцията на общественитѣ сгради имаше единъ чиновникъ именуемъ Креспенъ. Настанилъ се бѣ въ Пловдивъ и единъ полякъ, адвокатъ, именуемъ Скришовски.

За битието, житието и бунтовната дейность на Сенъ Клера въ родопската область, за сега се знае само онова, което на времето е било писано и помѣстено въ английския вестникъ „Дейли нюсъ" отъ специалния му балкански корспондентъ.*) Сенъ Клеръ, 40—45 годишенъ, презъ време на руско-турската война е билъ офицеръ на турска служба въ шуменския гарнизонъ. Следъ свършване на войната, Сенъ Клеръ отишълъ въ Цариградъ и отъ тамъ въ Родопа, да бунтува турцитѣ и ахренетѣ. Щабътъ му е билъ на Кара-тарла северно отъ гр. Кжрджалж. По кои други населени мѣста въ Родопа Сенъ Клеръ е ходилъ, да възбужда турцитѣ и ахренетѣ къмъ непокорство и бунтъ, ние не знаемъ, но презъ първата половина на м. май 1878 година той вече е билъ готовъ за бунтъ въ Ахжчелебийско и навлазяне въ Рупчосъ.

Бунтовницитѣ въ Ахжчелебийско и Дьовленско бѣха раздѣлени на три части и съсрѣдоточени на три мѣста. Първата часть се събра надъ с. Каршилж подъ Момина вода; втората на Жубраилица северо-източно отъ гр. Пашмаклж и третата на Кумъ-гидикъ надъ село Беденъ (Дьовленско). За командиръ на първата часть е билъ назначенъ Еминъ ага отъ село Дрѣново, на втората — Кара Сюлейманъ отъ с. Павелско, а на третата Керимъ „паша" отъ с. Кестенджикъ. И троицата командири бѣха рупчоски жители и, следователно, български поданици. Тѣ бѣха полукнижовни ахрене, бивши подофицери отъ турската армия, но доста умни, пъргави и представителни.

Планътъ на бунтовницитѣ е билъ да завзематъ цѣлия Рупчосъ и да се спратъ на чертата: Хинъ — кая — село Еркюприя — Дълбина (юговскитѣ ханчета) Бѣла черква — село Чуренъ (северно отъ Тъмрашъ) — с. Осеново — върха Санджакъ (надъ с. Фотенъ). Значи, да застрашатъ Станимака, Пловдивъ и Т. Пазарджикъ. Обаче, за бързото и точно изпълнение на плана имало една прѣчка, а именно двѣтѣ руски роти въ селата Павелско и Орѣхово. Поради тая прѣчка, първата военно-бунтовна задача е била следнята: Съсрѣдоточенитѣ при Момина вода бунтовници, подъ командата на Еминъ ага, да минатъ границата, да настжпватъ по билото Момина вода — Златна гармада — Даутско — Балабанъ чаиръ — Бешулакъ и да се спратъ на планината Пърхово. Отъ тамъ 200-300 бунтовници да се раздѣлятъ въ северо-източна посока и да се спратъ на линията Пърхово — Лжки — Борово — Еркюприя — Хинъ--кая. Съсрѣдоточенитѣ на Жубраилица бунтовници, подъ командата на Кара Сюлейманъ, да минатъ границата при Студенецъ, Сухи-лжки, Роженъ и Сечемека, да завзематъ и подминатъ Чепеларе и да се спратъ на Червена и Бухлиица, южно отъ село Хвойна. Съсрѣдоточенитѣ пакъ на Кумъ-гидикъ, бунтовници, подъ командата на Керимъ „паша", да се разтеглятъ (разредятъ) и се спратъ на върховетѣ Агупскикьошкъ, Персенкъ и Модъръ-тепе (западно отъ село Орѣхово). Движението и спирането на опредѣленитѣ мѣста да се извърши въ срокъ 8 часа следъ минаването на границата. *Втора задача.* Следъ закрепяване на заетитѣ позиции по кривата черта: Пърхово — Бешулакъ — Бухлиица — Персеникъ — Модъръ-тепе, бунтпвницитѣ да нападнатъ ненадейно отъ изтокъ, югъ и западъ двѣтѣ руски роти въ Павелско и Орѣхово, да ги плѣнятъ или разбиятъ и следъ това да заематъ позиции по чертата Тъмръшъ — Бѣла Черква — Дълбина — Хинъ-кая.

Сенъ Клеровата въоржжена юрдия въ Ахжчелебийско и Дьовленско на брой бѣ около 2500 души, отъ които 100—150 души конници, а другитѣ пешаци. Следъ нахлуването на *юрдията* въ Рупчосъ, къмъ нея се присъединиха още около 1000 души отъ Чепеларе, Богу-

*) Чети в. Марица, 1878 год.

тево, Лъжавица, Дрѣново. Савтъще, Забърдо и други ахренски села. Бунтовницитѣ бѣха въоръжени съ пушки: мартини-пибоди, шнайдеръ (капаклии), ловни чифтета и кремаклии. Облѣкло обикновено-ахренско. Обозъ и храна на реквизциионни начала, но на вересия.

Съ такива сили Еминага, Кара Сюлейманъ и Керимъ „паша" минаха границата на 12 май 1878 година и завзеха 12 села въ горния Рупчосъ.

Връщане на стадата отъ полето. Завземане на Чепеларе отъ Сенъ-Клеровитѣ башибозуци. Презъ първата половина на м-цъ Май всички занаятчии — зидари, шивачи и други се завърнаха въ Чепеларе, безъ да пострада по пътя нѣкой отъ тѣхъ. Завърнаха се безъ голѣми мъчнотии и овчитѣ стада отъ приморската равнина. Планинитѣ около селото пакъ се съживиха и развеселиха отъ хармоничнитѣ гласове на звънцитѣ, блѣенето на агнетата, лаенето на кучетата и овчарския рукуть и пукоть. Поотдъхнаха си отъ грижи и семействата на гурбетчиитѣ. Но тревожнитѣ известия отъ Ахъчелебийско не се прекратяваха. Завърналитѣ се овчари и зидари казваха, че въ Ахъчелебийско ахренетѣ се въоръжаватъ и стѣгатъ за нова война и че тѣхенъ предводачъ или командиръ е билъ английски паша.

На 12 май вечерьта чепеларци се прибраха въ къщи и легнаха да спятъ, безъ да мислятъ или подозиратъ, че презъ нощьта или на другия денъ ще стане нѣщо важно или страшно въ селото. Обаче, когато сутриньта, се събудиха, тѣ бѣха много изненадани и изплашени отъ онова, което чуха и видѣха. На Таванчека, Чукаря и други бърда и спускове се чуваха сигнали отъ военни тръби. По пътекитѣ на тия бърда и спускове се движеха надолу въ редици нѣколко стотици въоръжени ахрене. Други нѣколко стотици въоръжени ахрене идѣха по пътя отъ Роженъ и влазяха въ селото съ пѣене и провикване. Нѣколко малки групи отъ тия башибозуци се спрѣха на разни мѣста въ селото, а всички други заминаваха надолу по пътя къмъ Хвойна. Въ християнскитѣ махали настана голѣмо смущение. Въ много къщи се чуеха писъци и ридания. Жени и деца бързаха да се скриятъ въ подници, плѣвни, хамбари и други по затулени мѣста. По улицитѣ и двороветѣ не се виждаха мъже християне. Не виждаха се и мѣстни ахрене. Смущението продължи само единъ часъ докато башибозуцитѣ се изнизаха надолу къмъ Хвойна. Въ селото останаха само около 20—30 външни въоръжени ахрене. Тѣхенъ заповѣдникъ бѣ Кара Сюлейманъ, родомъ отъ село Павелско. Кара Сюлейманъ даде заповѣдь на своитѣ сеймене да потърсятъ и доведатъ чепеларския ахренинъ Салихъ Черкезътъ и нѣколцина християнски първенци. Първъ се отзова на поканата Салихъ Черкезътъ, а отъ християнитѣ дойдоха само Колю Кисьовски и Кръстанъ Петковъ. Всички други се скрили въ къщитѣ си (на таванитѣ или въ кутломозетѣ) Кметътъ Атанасъ Кисьовски пакъ се билъ заврѣлъ въ плѣвнята между три свитъка слама. Кара Сюлейманъ и другъ единъ добре облѣченъ башибозукъ, който не говореше правилно на ахренски езикъ, каза на Черкеза и Коля Кисьовски, че границата на българското царство ще е на Шипка и че заминалия надолу аскеръ (башибозуцитѣ) ще настъпва къмъ Пловдивъ, да се съедини съ друга голѣма турска войска, която идѣла отъ Одринъ. Следъ това Кара Сюлейманъ каза на Черкеза:

— Ти зн ешъ какво трѣбва да правишъ въ село. Ти ще си и командиръ и михтаръ и всичко. Ще си избершъ и единъ помошникъ отъ другесъ минлетъ (християнитѣ). Черкезътъ зарадванъ до уши каза:

— Башъ юстине! — и предложи за свой помощникъ Коля Кисьовски. Кара Сюлейманъ и другитѣ башибозуци одобриха и потвърдиха избора на Коля

Кисьовски. На Черкеза бѣ заповѣдано да си завие на бѣлата чалма едно зелено ширитче, а на Коля — да зашие на ржкавитѣ си две жълти сърмени ширитчета.

Следъ назначението на коменданта и помощника му, Кара Сюлейманъ се отправи за Бугутево, а другарьтъ му, който не можеше правилно да говори на ахренски езикъ, се върна въ Ахжчелеби. Следъ заминаването на Кара Сюлеймана чепеларскитѣ ахрене, които бѣха въ селото, се размърдаха, *вдигнаха глави* и тръгнаха по християнскитѣ кжщи да искатъ оржжието, което бѣха предали на християнитѣ, когато рускитѣ казаци бѣха влѣзли въ селото, но сега ахренетѣ не бѣха толкова взискателни и груби, както презъ 1876 година.

Комендантътъ, съ зеленото ширитче на чалмата и помощникътъ му съ лъскавитѣ ширитчета на ржкавитѣ сериозно и енергично почнаха да изпълняватъ длъжноститѣ си. Първо, тѣ преназначиха Атанасъ Кисьовски за михтаръ (кметъ) на християнското население; назначиха и реквизиционна комисия за събиране и предаване на аскера хлѣбъ, царвули, навуща и др. вещи. Въ реквизиционната комисия влазяха по равно число ахрене и християни.

Следъ тая първа работа Черкезътъ тръгна по ахренскитѣ махали да събира младежи-ахрене и ги праща „на фронта“, въ Бухлиица, а Колю Кюсета отиваше по християнскитѣ махали и кжщи и кого де срещнеше и видеше, казваше му: — Нимой да та е страхъ, милу молчи си, гльодай си работата, и ако видишъ зоръ, найди ма, да ти помогна.

Следния день (14 май) Черкезътъ получи известие че главниятъ командиръ на ахжчелебийскитѣ и рупчоски бунтовници е слезълъ отъ Калъчь-борунъ и се е спрѣлъ въ с. Богутево. По заповѣдь отъ Черкеза, попъ Манолъ и Сюлейманъ Милязимъ веднага тръгнаха за Богутево, да се представятъ на командиря и да го поздравятъ отъ

името на чепеларското население. Главатарьтъ на бунтовницитѣ приелъ любезно чепеларскитѣ пратеници, почерпилъ ги съ чьоранъ локумъ (шоколадъ?) и, следъ като имъ далъ наставления какво да правятъ въ селото, казалъ на попъ Маноля:

„Руситѣ воюваха съ Турция не за свободата на християнитѣ, а да се закрепятъ на Балканския полуостровъ и турятъ ржка на Цариградъ и проливитѣ (Босфора и Дарданелитѣ); обаче, това нѣма да се допусне отъ другитѣ велики сили. Руситѣ ще бждатъ изгонени отъ Балканския полуостровъ, а вие ще получите свобода отъ милостьта на Султана и волята на просвѣтена Европа“.

Главатарътъ на бунтовницитѣ говорилъ на *завитъ* славянски езикъ, но пратеницитѣ разбирали думитѣ му. Турското име на главатаря било Селимъ бей; така го зовѣли прислужницитѣ му.

Сжщиятъ день, привечеръ, предъ дюкяна на Гочю Сивковски се бѣха събрали и седнали на пишкюня нѣколцина християни. Тѣ бѣха замислени, посърнали и тихо си приказваха за ненадейното събитие. По едно време тѣ видѣха, че иде и ги наближава Х. Идризъ. Всички се изправиха и поканиха Х. Идризя да седне на пишкюня. Х. Идризъ вдигна главата си, сериозно ги изгледа, че се усмихна и съ високъ проточенъ гласъ каза:

— Е, Баркаловъ, Баркаловъ, изборкахте ли го гюзюмъ?!*)

— Сой е било писано да стане, хаджи боба; саковъ ни е билъ касметесъ -- смирено отговориха християнитѣ. — Содни хаджи боба и ни кажи какво да правимъ?.

— Е, гюзюмъ, са ни меся въ селскисе работи оти, мене сюйдисаха (обраха), та сига гльодамъ да сбера, отъ тувъ отъ тамъ, нѣкавъ парталъ да завия децана.

— Афедерсънъ хаджи боба, ала ние не бьохме

*) Богданъ Бракаловъ бѣ помощникъ на Станимашкия окр. управитель.

каилъ, ала какво да правиме — едепсизе много по свѣтосъ!

— Хаклие сте, ала е невѣрвахъ чи и отъ вашеса вѣра имало едепсизе.

— Отъ врютъ вѣрисе има едепсизе хаджи боба; ала запри му лафа. Усрамотихме са и сига са чудимъ каковъ поть да фатимъ.

— Нимойте са чуди, гюзюмъ, гльодайте си работата. Сига царскосу е на нашенъ Черкезъ и на Кюсена, пакъ следъ *биръ-качъ гюнъ* ще видимъ, кой каковъ поть ще фати . . .

Настѫпи първата нощь отъ башибозушкото нахлуване въ селото. По улицитѣ не се виждаха въоръжени ахрене, защото Черкезътъ забрави да нареди караули и патраули. Възползовани отъ тъмнината и тишината, нѣколцина по-смѣли християни се измъкнаха отъ кѫщитѣ си и отидоха въ кѫщата на попъ Маноля, да си подуматъ и решатъ какво да правятъ по-нататъкъ. Следъ кѫсо съвещание решиха: Нѣколцина по-млади и по-безстрашни християни, доброволци, да тръгнатъ още сѫщата нощь по странични пѫтеки, да се промъкнатъ между турскитѣ караули и постове, да отидатъ въ Станимака и съобщятъ за станалото въ селото. Казано и сторено. Доброволцитѣ Сивко Волковъ Кацарски, Георги Батала, Вочю Радковъ Кацарски, Калинъ Геор. Найдювъ, Насю Гер. Найдювъ, Георги В. Демирювски, и др. се събраха презъ нощьта въ хольмата надъ Сивковската махала и отъ тамъ се опѫтиха презъ Сечемека и Хаджиица въ северо-западна посока и преди да се съмне споменатитѣ лица преминали незабелязано башибузушкитѣ позиционни постове между Бухлиица и с. Забърдо (Чукуркьой), а когато се съмнало, тѣ отишли въ с. Павелско и казали на ротния командиръ, какво е станало на Бухлиица и нагоре до Паласъ. Командирътъ изслушалъ недовѣрчиво чепеларцехъ и казалъ:

— Вий брёшите (лъжите); турки хороший народъ они не бунтуются.

— Истина ви казваме, бунтовницитѣ сѫ се спрѣли на Бухлиица, — настояватъ чепеларци.

Командирътъ пакъ не повѣрвалъ. Нѣщо повече. Той заповѣдалъ на ротата, да иде на прогулка нагоре по рѣката до Бухлиица. Ротата тръгнала. Следъ руснацитѣ вървѣли по издалечъ 50—60 души въорѫжени християни отъ Павелско, Хвойна и Малюво. Вървѣли и чепеларци сѫщо въорѫжени. Рускитѣ войници, предвождани отъ командиря си, бавно, спокойно, весело и съ пѣсни се движили по каменливата пѫтека на дѣсния рѣченъ брѣгъ; но когато наближили Бухлиица, ненадейно чули силенъ залповъ гърмежъ и куршумитѣ засвирили надъ главитѣ имъ. Ротниятъ командиръ се стреснала, извадилъ сабята си, замахалъ я въ въздуха, врътналъ коня си назадъ и заповѣдалъ на войницитѣ. да се спуснатъ надолу въ рѣката и се затулятъ задъ скалитѣ. Войницитѣ съ тичане, и търкаляне по стръмния брѣгъ, влѣзли въ рѣчното легло, спотаили се и чакали втора заповѣдь.

Бърже, бърже срипналъ въ рѣчното легло и ротниятъ командиръ, но въ бързината, когато слазѣлъ отъ коня, изтървалъ на пѫтеката сабята си. Гърмежитѣ не само че не се прекѫснали, но се засилвали и приближавали къмъ рѣчното корито. Бунтовницитѣ— башибозуци почнали да настѫпватъ по стръмнината на лѣвия рѣченъ брѣгъ и да наближаватъ рѣчното легло, дето се били спотаили руситѣ. Въ това време изостаналитѣ по-далечъ павелци, малювци, хвойненци и чепеларци, като разбрали, че братушкитѣ ще бѫдатъ обхванати, заградени и плѣнени, раздѣлили се на две части. Едната часть отъ тѣхъ се разредила на горе по бърдото на дѣсния рѣченъ брѣгъ, а другата минала на лѣвия рѣченъ брѣгъ и се разредила на горе по стръмнината. Павелци, малювци, хвойненци и чепеларци се затулили,

задъ камене, храсте и ярове и открили честа стрѣлба по настжпващитѣ башибозуци. Рускитѣ войници не стрѣлѣли, защото отвѣснитѣ и високи скали имъ прѣчели. Следъ половинъ часова стрѣлба, павелци, хвойненци малювци и чепеларци наддѣлѣли и башибозуцитѣ се разколѣбали, спрѣли настжплението, стжписали се назадъ и залегнали заели първитѣ си позиции. Въ това време рускитѣ войници съ прибѣжки и газене на водата, единъ по единъ, се измъкнали отъ застрашения си заслонъ и се изтеглили надолу по рѣчното легло. Българитѣ сжщо се оттеглили малко назадъ на по-добри позиции и останали да наблюдаватъ башибозуцитѣ, а руситѣ се върнали въ Павелско. Ротниятъ командиръ се върналъ безъ сабя и съ измѣнено мнение за турцитѣ. Тѣ не били вече „хороший народъ", а „подлая сганъ". Сбиването на Бухлиица се свършило съ малко жертви. Отъ руско-българска страна билъ раненъ въ главата само единъ руски войникъ, а отъ башибозуцитѣ паднали убити двама и ранени 4—5 души. Башибозуцитѣ взели и трофей — сабята на ротния командиръ. Тая сабя донесе въ Чепеларе чепеларския ахрeнинъ Салихъ Кушовски. Той я носеше по улицитѣ за показъ и се хвалеше, че московцитѣ били „порснати като пилце" на Бухлиица, но признаваше и истината, че ги „*куртулисали* отъ ножъ и куршумъ болгарски комити".

„Порстнованѣто на московцитѣ" при Бухлиица много зарадва и насърчи ахренетѣ въ Чепеларе. Комендантътъ Салихъ Черкезъ и Салихъ Кушовски ходѣха отъ махала до махала, да съобщаватъ новината и да *брусоватъ*, колко москофе сж паднали отъ куршуме и на колко души главитѣ сж отрѣзани съ ножъ. Черкезътъ свършваше брусованието съ думитѣ: — „Нашине арслане (лъвове) сига са на Бѣла чьорква, утре са въ Хилбьо, пакъ, Аллахъ изинииленъ, следъ 2—3 дена ще са на Шипка!"

Не вѣрваха на Черкезовитѣ думи само нѣколцина по-стари ахрене, ветерани отъ Кримската (Севастополската) война.

— Нимой еце *труще* Салихъ, — рекълъ на Черкеза, на Сулю Адемовски. — Еще са ни знае какво е станало и какво ще стане. Молчи и си гльодай работата, доде нашенъ аскеръ приприпне арапско-ну!

Въпрѣки страховетѣ, тревогитѣ и неизвестностьта, какво ще стане по-нататъкъ, християнското население въ селото не спрѣ стопанскитѣ си работи. Женитѣ садѣха и прашеха зеленчуци въ градинитѣ; овчаритѣ градѣха по планинитѣ мандри и докати за овцетѣ си, а децата играеха на дворовeтѣ, защото училищата бѣха затворени още въ началото на месецъ януарий. По улицитѣ се движеха само управницитѣ и единични проходящи башибозуци. Така се изминаха първитѣ шесть дни отъ влазянето на башибозуцитѣ въ селото и закрепването имъ при Бухлиица.

А какво ставаше презъ това време на северъ отъ Бухлиица? Павелци, хвойненци и командирътъ на руската рота известили въ Пловдивъ и Станимака, какво е станало на югъ отъ Хвойна и Павелско. Въ Станимака на бързо билъ стъкменъ единъ войсковъ отрядъ, състоящъ се отъ пехота и горска артилерия. Отрядътъ се опжтилъ нагоре по извънредно лошия пжть за Югово и Хвойна. На полянката Дълбина (Юговскитѣ ханчета) отрядътъ се раздѣлилъ на две не равни части. По-голѣмата часть отъ отряда съ нѣколко горски топа се отправила на горе по лѣтния пжть Югово—Калъчборунъ и се спрѣла за нощуване на върха и билото надъ селото Югово. Другата, по-малката часть отъ отряда, пакъ тръгнала нагоре по ниския крайрѣченъ пжть за с. с. Хвойна и Павелско. Въ Хвойна къмъ втората часть отъ отряда се присъединили и дветѣ руски роти, които били въ Павелско и Орѣхово. Къмъ дветѣ части на руския

отрядъ се присъединили доброволно и 200-300 души християне отъ Павелско, Хвойна, Орѣхово, Малюво, Чепеларе, Югово, Косово и др. села. . .

Военнитѣ действия се започнали на 10 Май ст. ст. Първа влѣзла въ съприкосновение съ бунтовницитѣ оная часть отъ отряда, която се била изкачила на билото връзъ с. Югово. Сжщиятъ денъ къмъ 10 часътъ сутриньта се чуха и първитѣ топовни гърмежи. Къмъ 12 часа топовнитѣ гърмежи зачестиха, а къмъ 6-7 часа следъ пладне не се чуеха вече. Презъ тоя денъ руската войска успѣла да пропжди бунтовницитѣ отъ планинитѣ Пърхово, Пашалиица и Бешулакъ. Бунтовницитѣ остжпили правилно и се закрепили на върховетѣ при Балабанъ-чаиръ. На 20 май сутриньта оная часть отъ войската, която се била спрѣла въ Хвойна и Павелско, тръгнала по пжтя за Малюво и като стигнала надъ това село, извила се въ юго-западна посока, разредила се въ две бойни вериги и почнала да настжпва къмъ разбунтуванитѣ ахренски села Савтъще и Забордо (Чукуркьой). Бунтовницитѣ, които заемали позици по бърдото надъ с. Савтъще не оказали голѣма съпротива. Като чули топовнитѣ гърмежи, уплашили се много и следъ кжса престрѣлка почнали да бѣгатъ по разни посоки. Руската войска влѣзла въ селото Савтъще и отъ тамъ се отправила за село Забордо. Следъ изминаването на рускитѣ войници, българи, доброволци, влѣзли въ Савтъще и го запалили. Забордскитѣ ахрене като видѣли пламъцитѣ и димътъ, който се издигалъ надъ село Савтъще, уплашили се и почнали да бѣгатъ къмъ Агупския (ченгене) кьошкъ. Обаче, нѣколцина по-разумни и по-невинни аги успѣли да спратъ бѣгането. Следъ това повечето отъ забордскитѣ мжже тръгнали на долу по пжтя, съ бѣли знамена въ ржцетѣ и черни кърпи около чалмитѣ да посрещатъ руската войска. Срещнили се на срѣдъ пжтя между Забърдо и Савтъще. Ахренетѣ седнали на

коленѣ на пжтя, навели си главитѣ къмъ земята и съ плачливъ гласъ молили за милость и пощада.

— Хорошо! — казалъ командира на войската и заповѣдалъ на ахренитѣ да станатъ прави. Не останали доволни отъ постжпката на ахренитѣ и замахътъ (жеста) на командира само нѣколцина българи, доброволци, защото не щѣли да могатъ да сторятъ това, което сторили въ Савтъще. Забордскитѣ ахрене завели въ селото си московцитѣ, нагостили ги, предали оржжието си и спасили кжщитѣ си отъ пожаръ.

Презъ всичкото време докато бунтовницитѣ се биели съруситѣ и доброволцитѣ на Бешулакъ и при Савтъще, бунтовницитѣ при Бухлиица бездействували. Тѣ чакали да ги нападнатъ руситѣ фронтално, сиречъ, по пжтя Хвойна-Бухлиица, но отъ тамъ никой ги не нападналъ. Не настжпили и тѣ къмъ Хвойна, макаръ че насреща имъ нѣмало никакавъ противникъ. Чакъ когато пламнало селото Савтъще, бунтовницитѣ при Бухлиица разбрали, че московцитѣ ги обхождатъ отъ две страни — отъ Савтъще — Забордо и отъ Бешулакъ — Балабанъ-чаиръ. При такова положение или при такава игра, каквато имъ скроили московцитѣ, тѣмъ не оставало какво друго да правятъ, освенъ по-скоро да отстжпятъ на Червена или по-нататъкъ къмъ Богутево. Сигналъ за отстжпление билъ даденъ, но не по заповѣдь отъ командиря на позицията Кара Сюлейманъ, а отъ другъ башибозукъ, който идѣлъ отъ Богутево съ единъ конь, натоваренъ съ хлѣбъ. Башибозукътъ бърже разтоварилъ хлѣба, че извикалъ: — Зимайте хлѣбъ и бѣгайте по-скоро, чи москофе са стигнали на Даутско! — Следъ тая весть бунтовницитѣ нарамили пушкитѣ и хукнали да бѣгатъ презъ нощьта. Ония отъ тѣхъ, които били отъ Дьовленско, бѣгали презъ Крива-борунъ и Кара-балканъ, а всички други които били

отъ Богутево, Гюндюзица, Чепеларе и Ахжчелебийско бѣгали по-пжтя Червена — Чепеларе.

На 20 Май сутриньта пакъ забумтѣха топоветѣ на северо-изтокъ отъ Чепеларе. Топовнитѣ гърмежи се чуеха дори вжтре въ селото. Руското войсково отдѣление се биеше съ бунтовницитѣ по бйлото Балабанъ-чайръ — Даутско — Златна гармада — Момина вода (Св. Духъ). Къмъ 3 часътъ следъ пладне войската изтикала бунтовницитѣ отъ последната имъ позиция на Калъчъ борунъ и обърнали топоветѣ по посока на Дерекьоския Сечемъ, дето били кухнитѣ на едно отдѣление бунтовници. Следъ нѣколко изтрѣли въ казанитѣ, всички бунтовници се пръснали на долу по сипеитѣ и траповетѣ и избѣгали по нататъкъ въ Ахжчелебиско. Руската войска се спрѣла на границата и следъ малко почивка се върнала по пжтя Момина-вода — Богутево — Павелско. Въ сжщия день, когато войската се биела по билото Даутско — Момина-вода, българитѣ доброволци завзѣли ахренскитѣ села Лжкавица, Дрѣново, Балканъ и други и ги изгорили. Изгорено бѣ и с. Богутево.

Въ това време, когато руската войска и бунтовницитѣ се биеха на Даутско, Златна гармада и Момина вода, въ Чепеларе ставаше друго. На 19 и 20 Май мнозина чепеларци-ахрене, които не бѣха отишли на Червена, бѣха по планинитѣ. Едни отъ тѣхъ пасѣха овци говеда и коне, а други дѣлаха греди и жьорди и градѣха мандри и дукати. На 19 Май и християнитѣ и ахренетѣ, които бѣха на планинитѣ, слушаха топовнитѣ гърмежи. Привечерь видѣха и гжстия черенъ димъ, който се издигаше на хоризонта северно отъ с. Гюндюзица. Християнитѣ мислѣха, че гори ахренското село Савтъще, а мохамеданитѣ вѣрваха, че е запалено християнското село Малюво; значи, бунтовницитѣ напредватъ. Обаче, рано сутриньта на 20 Май и християни и мохамедани разбраха кое село е изгорѣло и кои напредватъ. Къмъ

5-6 часа преди пладне отдолу се зададоха десетина конници-башибозуци и силно препускаха конетѣ по пжтя за Бѣльовската махала. Башибозуцитѣ влазѣха въ тая махала, но не се спираха, а я отминаваха. Следъ нѣколко минути по сжщия пжть заминаха на югъ 20-30 пеши башибозуци съ увиснали пушки на рамата имъ. Следъ тѣхъ идѣха други 20-30 души, докато най-сетне се проточи една дълга разкжсана верига отъ нѣколко стотици изморени и посърнали ахрене, съ торби на гърбоветѣ и въоржжени съ пушки мартини, чифтета, чакмаклии, пищове, ножове, касатури, кара-колаци и др.

Следъ веригата вървѣха други единични постанали башибозуци, отъ които едни куцаха, а други бѣха заврѣли ржцетѣ си въ поясетѣ и охкаха. Обаче, нито единъ външенъ башибозукъ, билъ той здравъ или боленъ, се спрѣ въ селото, ако не за друго, то поне да си стегне царвулитѣ, да поиска парче хлѣбъ и чаша вода. Всички бързаха и подминаваха. Въ Долната махала се отбиваха отъ главния пжть и се насочваха къмъ ахренскитѣ махали само ония башибозуци, които бѣха чепеларски жители. До 7—8 часа преди пладне башибозушката юрдия премина презъ селото и уфейка нагоре по пжтя за Ахжчелеби. Следъ юрдията бърже, бърже преминаха и богутевскитѣ ахренски семейства, които сжщо бѣгаха. Когато чепеларскитѣ християни видѣха, че башибозуцитѣ бѣгатъ, бърже се скриваха въ кжщитѣ си съ женския възгласъ:

— Мари, турцене бѣгатъ, затваряйте се по-скоро въ кощи!

А какво ставаше въ ахренскитѣ махали, когато башибозуцитѣ бѣгаха презъ селото и по-късно следъ бѣгането? Голѣмо смущение и не чувана олелия! Мжже, жени и деца, по калчуне или боси, търчеха по дворове улици и носѣха въ ржцетѣ си или на гръбъ вжжа оглавьтѣ, конски самаре и други вещи. Едни фирѣха

крави и телци, други товарѣха коне и т. н. Мжжетѣ рукаха и псуваха, женитѣ кълнѣха и плачеха, а децата цирикаха. Отъ далечъ се чуваха откжслечни провиквания.

— Метьо, по-скоро доведи мулето, бре ханзъръ! Фатмино мари, торноваме.....! Салихко, остави телето! и пр. А що ставаше въ кжщи? Жени плачеха и кълнѣха и сжщевременно бърже турѣха въ торби и човале дрехи, завивки, хлѣбъ и други вещи; мжже разтреперано стѣгаха денкове съ вжжа и поесе, хвърлѣха ги на двора и улицата и ги товарѣха на мулета и коне. Въ уплахата и слисването единь търси брадва да тури на коня, а взема въ ржцетѣ си палешникъ отъ рало; другъ вмѣсто да сътрани мулето съ денкъ отъ дрехи и завивки, превързва на самаря харания или човалъ съ овесъ. Сбирането и стѣгането за бѣгане продължи до 10 часа преди пладне и, може би, щѣше да продължи още 2-3 часа, но изведнажъ се прекъсна. Настана ужасенъ смутъ. Нѣколцина ахрене търчещимъ идѣха отъ Аичалъ, влѣзоха въ Камбурската махала и извикаха: — Мос кофе и комити идатъ отъ Калъчбурунъ. Видѣхме ги слазѣха въ Лопоханъ, сига са въ Самарницана, а следъ половина сахатъ са въ село-су!

Като чуха ахренетѣ въ махалата тая страшна весть, напустнаха домоветѣ си и йомнаха нагоре възъ авлиитѣ и Агупския долъ. Следъ 10-15 минути сжщото сториха и ахренетѣ въ Горната махала; тѣ прегазиха Сивковската рѣка и почнаха да бѣгатъ на горе презъ Калофенската усойка.

Бѣгането по стръмнинитѣ бѣ много трудно. Бѣгълцитѣ се бѣха разпръснали по пжтеки, сипеи и халмоци, като *размалени* шилета или като стадо овце, подплашени и пръснати отъ вълци. Вървежътъ бѣ много затрудненъ отъ вещитѣ, които бѣгълцитѣ носѣха въ ржцетѣ и на гърбоветѣ си. Но най-много движението бѣ затруднено отъ малкитѣ деца. Тѣ, клетитѣ, се спъваха

по каменацитѣ и храститѣ, плачеха и викаха: — Чекай, маьо, чи ни мога да ворвя! — А запъхтѣнитѣ майки, задѣнати съ тежки торби или съ деца бозайничета въ ржце, крѣщятъ: — Борзай, сине, чи кумити-не идатъ! — Други по-нервни и зли жени, прегърбени отъ товара, кълнатъ и рукать:

— Саню, брей, каде са скри, бре налетъ?. Излизай отъ холмата, да са ни ворна и ти строша тиквата! — Третя, по-стара жена, хвърля бремето отъ гърба си, сѣда на земята и дума: — Ни мордновамъ са отъ мѣстосу! Ворвите вие, пакъ е ща са ворна въ кощи; дá ма заколятъ комитине!

— Становай маьо, да ни извадя ножесъ — сърдито дума 25 годишния й синъ, който държи въ ржцетѣ си две годишно дете. — На едно мѣсто ще мремъ, пакъ ако ти е тъожекъ човала, скрий го ей тамъ въ халмоканъ!

Между бѣжанцитѣ бѣ и Х. Идризовото семейство. Хаджи Идризъ казалъ на сина си Селиха: — Бѣгайте вие, аьолъ, пакъ е ща остана, оти самъ старъ, та нимога да ворвя. Дá ма заколятъ комитине!

Хаджи Идризовото семейство избѣгало, а самъ Х. Идризъ останалъ на улицата предъ кжщата и седналъ на единъ камъкъ съ козиневи конски дисаги въ ржцетѣ. Стоялъ на каменя около единъ часъ, но като видѣлъ и разбралъ, че почти самъ е останалъ въ махалата, нарамилъ дисагитѣ, прегазилъ рѣката и почналъ бавно да се изкачва на горе по стръмнината. По късно се пустна слухъ че Х. Идризъ се билъ спрѣлъ въ една авлия, седналъ на земята, ровилъ съ тоягата и после пакъ станалъ и продължилъ да върви нагоре. Значи Х. Идризъ скрилъ паритѣ, които били въ дисагитѣ. Но както да е било. Когато се смрачило Х. Идризъ настигналъ семейството си на Караманджа. Тамъ задъ границата се били събрали и нощували повече отъ бѣгащитѣ чепеларски

ахрене, но и мнозина останали да нощуватъ по баиритѣ отсамъ границата. По пѫтя Чепеларе—Сухи-лѫки ахренски семейства не избѣгали, защото ги било страхъ да не имъ пресѣкатъ пѫтя комити и московци, които идѣли отъ Калъчборунъ.

До като ахренскитѣ семейства се сбираха да бѣгатъ и презъ време на бѣгането, християнитѣ, които бѣха въ селото, се спотайваха въ кѫщи, но къмъ 3-4 часътъ следъ пладне, когато въ селото не се виждаха вече ахрене, тѣ излѣзоха и почнаха да се движатъ по улицитѣ. Но не всички християни бѣха вѫтре въ селото. Половината отъ възрастнитѣ мѫже бѣха на работа по планинитѣ. Едни отъ тѣхъ пасѣха коне и берѣха дърва а други — кехаитѣ и овчаритѣ — градѣха мандри и докати за овцетѣ си. Отъ християнитѣ, които бѣха по планинитѣ, пострадаха само двама-трима. Бѣгащи ахѫчелебийски башибозуци се отбили отъ пѫтя въ Янчова рѣка и имъ зели мулетата (на брой 5-6), да ги яздятъ. Други бѣгащи вънкашни башибозуци се опитали при колибата на Атанасъ Поповски да отнематъ или предѣлятъ едно малко стадо овце и шилета, но стопанинътъ, въпрѣки че башибозуцитѣ му стрѣлѣли съ пушки, успѣлъ да се измъкне и скрие овцетѣ въ една гора. Мѫжетѣ християни, които бѣха на работа по планинитѣ, бѣха близки зрители на ахренското бѣгство и далечни зрители на боеветѣ по планинската верига Пърхово — Бешулакъ — Даутско — Златна гармада — Момина вода. Тѣ видѣха и голѣмата черна турма (димъ), която се издигаше въ небето отъ запаленитѣ ахренски села Савтъще, Лѫкавица и др.

Привечерь селскитѣ първенци и управници — християни се събраха въ една ливада, да обсѫдятъ и решатъ какво трѣбва да правятъ, следъ избѣгването на мѣстнитѣ ахрене. Следъ кѫсо съвещание, тѣ решиха да назначатъ две комисии отъ 5—6 души съ опредѣлени

и разграничени длъжности. Едната комисия да събере по пѫтищата, дворoветѣ, градинитѣ и ливадитѣ изоставенитѣ или захвърлени отъ бѣгащитѣ ахрене вещи, да внесе тия вещи въ нѣколко кѫщи и да заключи или закове портитѣ на всички безлюдни ахренски кѫщи. Другата комисия да прибере изоставения едъръ и дребенъ рогатъ ахренски добитъкъ и да го раздаде на християнски семейства за пазене и поддържане. Освенъ това, управницитѣ решиха да се учреди постоянна денонощна караулна и патраулна служба и още сѫщата вечерь да се поставятъ караули и патраули въ селото, особено въ ахренскитѣ махали. За карауленъ началникъ временно бѣ назначенъ 8 дневниятъ помощникъ „комендантъ" Колю Кисьовски. Следъ 1—2 дена стана известно, че отъ 180 ахренски семейства избѣгали сѫ задъ границата въ Ахѫчелебийско 150 семейства, а останалитѣ 30 семейства се били скрили и спотаили въ падини, гори, и другаде. Тия тридесетъ семейства се върнаха въ кѫщитѣ си следъ като се увѣриха, че въ селото не сѫ влѣзли москофе и комити. На 19 май не напустнаха домоветѣ си само Ахмедъ Кехаьовото семейство и други нѣколко семейства, които се не плашеха отъ комититѣ. Отъ 150-тѣ семейства, които избѣгаха задъ границата, едни бѣха замѣсени прѣко въ бунта, а други избѣгаха само отъ страхъ. Християнетѣ и не избѣгалитѣ ахрене се успокоиха и продължиха стопанскитѣ си работи. На 21, 22, 23 и 24 май отбиваха агнетата отъ майкитѣ имъ, правиха предой и впрѣгаха кацитѣ въ мандритѣ, да приготовляватъ масло, сирене и урда. Женитѣ пакъ почнаха въ кѫщи даператъ вълна и стегатъ хурки, вретена, рудани, вортки и станове. Така изминаха 10—15 дни. Въ това време чепеларскитѣ ахрене, които бѣха избѣгали задъ границата, въ Ахѫчелебийско, следъ като престояли въ Пашмаклѫ 1—2 дни, отправили се по на югъ и се застояли на пла-

нината Кушларъ близо до с. Арда. Тамъ едни отъ тѣхъ си устроили лагеръ на открито, направили си колиби отъ борове и шума, а другитѣ слѣзли на по-ниски мѣста и се смѣстили въ трайни ахренски колиби. Обаче, нѣкои отъ бѣжанцитѣ не мирясали и въ Арда. Тѣ се отнасяли зле съ арденскитѣ християне и се заканвали, че скоро ще се върнатъ съ голѣмъ салтанатъ въ Чепеларе. Освенъ това, въ селото се пръсна слухъ, че нѣкои бабаите бѣгълци се готвили да минатъ нѣкоя нощь границата и да задигнатъ отъ чепеларското землище цѣло стадо християнски овце-иозъ. Като научиха това селскитѣ управници, наредиха единъ таенъ въоржженъ патраулъ, състоящъ се отъ 7—8 души християне, да се движи по планинитѣ Караманджа — Аичалъ — Калфеница и зорко да следи кой отъ кжде и за кжде отива. Наредбата не бѣ безрезултатна. Една нощь малко преди съмване, патраулътъ бдѣлъ на Кара тепе врѣзъ Метексиновата ливада. Патраулътъ*) съзрѣлъ, че четирма въоржжени ахрене вървятъ по пжтя Караманджа — Аичалъ — Калфеница. Тѣ идѣли отъ с. Арда съ разузнавателна или друга незнайна цель. Ахренетѣ седнали на пжтя да починатъ малко. Патраулътъ мълкомъ ги заобиколилъ отъ всички страни; следъ това ненадейно извикалъ на ахренетѣ да хвърлятъ оржжието и се предадатъ. Обаче, ахренетѣ не щѣли да се предадатъ. Троицата отъ тѣхъ почнали да бѣгатъ, а единиятъ насочилъ оржжието си къмъ едного отъ патраула. — Пускайте (стрѣляйте)! — извикалъ началникътъ на патраула. И четиримата ахрене паднали мрътви на земята. Патраулътъ ги позналъ. Тѣ били чепеларски ахрене бѣгълци, а именно Мехмедъ Хаджи Джюровски съ прѣкоръ Срѣдникътъ, Ахмедъ Драмалиевъ, Сюлю Шюбаровъ и Ахмедъ Хамозовъ. Отъ тѣхъ най-зълъ и най-кабадаия бѣ Срѣдникътъ. Той презъ 1876 година бѣ участвувалъ въ потушването на перущенското възстание и бѣ донесълъ отъ тамъ сърмено-чохени дрехи и друга плячка.

*) Патраулътъ се състоеше отъ лицата Кольо Мерджановъ, Василъ Радковъ Кацаровъ, Райчю Д. Кефилевъ, Атанасъ Г. Надювски, Антонъ Н. Найдювски, Атанасъ Ник. Мелеза, Димо Радковъ и Ламбри Мереахлинъ.

Следъ избиването на ахренетѣ, патраулътъ събралъ труповетѣ имъ и ги затрупалъ съ малко пръсть и елови чепе въ близката гора, обаче, не обадилъ въ село на селскитѣ управници за случката. Но, „шило въ торба не стои". Единъ день Колю Мерджановъ слѣзълъ въ село, изпилъ нѣколко ирмибешлика ракия, срещналъ на пжтя въ Сивковската махала единъ свой приятель ахренинъ и му загатналъ, че Срѣдникътъ и други троица негови познати другари сж се загубили на Кара-тепе като идѣли насамъ. Отъ дума на дума новината се пръсна по цѣло село. И майката на Срѣдникътъ старата хаджийка, която не бѣ избѣгала заедно съ другитѣ, се научила за участьта на своя най-любимъ синъ, но не знаеше де е той погребанъ. Обаче и тая тайна скоро биде разбулена. Едно овчарско куче съ душене се вмъкнало въ гората Кара-тепе. Следъ нѣколко минути кучето излѣзло отъ тамъ съ царвулъ въ устата. Кучето сложило на тревата царвуля предъ нозетѣ на овчаря и почнало да жаука, като си обрѫщало главата къмъ гората. Овчарътъ Асанъ Тьотювски (синъ на Ахмедъ Кехая) воденъ отъ кучето, влѣзълъ въ гората и нашелъ затрупанитѣ трупове на избититѣ ахрене.

На другия день следъ находката, предъ портата на Дечю Харитовата кжща се бѣ спрѣла една стара забулена ахренка и тропаше на портата. Дечовата жена се показа на прозореца, позна Х. Джурка и каза:

— Влѣзъ, мижовице, портата ни е заключена.

— Нема да влизамъ, милу. Е трося Деча и ако е вотре, дà иалѣзе малачку на дворасъ.

Дечю излазя на двора и настоятелно кани Х. Джур-
ка да влезе въ кѫщи.

— Нема да влѣза, Дечу чорбаджи, чи ми е еш-
бално и притажно; не сдоржа ма и седане, — казва Х.
Джурка и люлѣе главата си.

— Хайрусунъ, хаджийко, какво е станало? —
пита Дечю.

— Ти знаешъ, Дечю чорбажи, какво е станало.
Моянъ синчокъ Мехмедъ е погубенъ, погубени са и дру-
ги троица люде отъ нашена махало. Знае са и кутр
са ги погубили, ала е нема да правя даво. Аллахъ д
е даваджия и отъ Аллаха да го найдатъ заломене.
дойдахъ, чорбаджи, за друга работа. Научихме са де с
погубени и затрупани *рахметлиене*, ала ни со хубав
заровени, та те моля, да дадешъ изимъ, да хи сторим
тимаръ споредъ наше-са вѣра.

— Тю брей, каква бельо е станала! — отговаря Дечю
и си навежда главата. — Право да ти кажа, хаджийко
и е слушехъ чи има *утбавени* (избити) люде нагоре п
баирену, ала невѣрвахъ да са нашенци.

— Знаишъ, чорбаджи, знаишъ; знаятъ и врют
люде-се въ селосу, ала и да не знаятъ, моесу изгорѣл
сорце знае де и какво е станало.

— Колко души ще отидатъ да сторятъ тимар
умрѣлине! — пита Дечю.

— Ще идатъ троица, ала хи е страхъ да влѣзат
въ баиренъ, дену са *женезене* (мрътвитѣ), та ти са мол
да проводите и ваши люде да хи чуватъ.

До вечерьта мъртвитѣ бѣха сторени *тимаръ*
заровени дълбоко въ земята, а следния день Колю Ме
дженовъ бѣ седналъ въ една механа, пиеше ракия
подробно разказваше на присѫтствуващитѣ, какъ с
били *причукани* на Кара-тепе Срѣдникътъ и другит
ахрене.

III. Комити въ Чепеларе.

Петко войвода. Боятъ на Кумъ-гидикъ. Следъ разбиването и прогонването на бунтовницитѣ задъ границата, войсковиятъ отрядъ се дръпна назадъ, безъ да остави на границата или въ пограничнитѣ християнски села (Чепеларе, Стойки и Широка-лѫка) застави, постове или движещи се караули. Отрядътъ бѣ разглобенъ. Едната рота остана въ с. Павелско, другата въ с. Орѣхово, а помощнитѣ роти и горско-артилерийскитѣ части се върнаха въ Станимака и Пловдивъ. Значи, цѣлиятъ горенъ Рупчосъ пакъ остана откритъ и незащитенъ. При такова положение, християнското население въ пограничнитѣ села почна изново да се тревожи за бѫдещата си сѫдба. Пръсна се слухъ, че и Св. Стефанска България щѣла да бѫде намалена. Едни думаха, че границата ще бѫде премѣстена по-навѫтре — на планината Бѣла-черква, а други, че границата ще бѫде прокарана по билото на Стара-планина — надъ село Шипка. Тѣзи слухове силно гнетѣха духа на населението въ цѣлия Рупчосъ. По-будни и по-видни чепеларци и широкалѫчени често отиваха въ Пловдивъ, да научатъ какво става и какво ще става и да молятъ за защита, още повече че по слухове, ахѫчелебийски и дьовленски ахрене и рупчоски бѣжанци (сѫщо ахрене) се готвѣли изново да нахлуятъ въ горния Рупчосъ; обаче, пратеницитѣ се връщаха безъ надеждни сведения и отговори, защото пловдивскитѣ управници и други голѣмци ги залъгвали само съ обещания и други утешителни думи. Така измина времето до Петровдень (1878 г.).

Настѫпи време за косене на ливадитѣ. Чепеларци, макаръ и разтревожени отъ политическото положение, не забравиха поминъчнитѣ си нужди и работи. Тѣ се упретнаха да косятъ, и укосиха не само своитѣ ливади-

но и ливадитѣ на 150-тѣ ахренски семейства, които бѣха избѣгали заедно съ другитѣ бунтовници и бѣха се настанили въ с. Арда и на близката планина Кушларъ. Половината сѣно отъ ахренскитѣ ливади бѣ събрано и складено на копи всрѣдъ селото, а другата половина прибраха и си я раздѣлиха косачитѣ и събирачитѣ — а тѣ бѣха почти всичкитѣ селяни. По-късно и житнитѣ посѣви бѣха прибирани и раздѣлени по сжщия начинъ. Следъ натъпкването на плѣвнитѣ съ сѣно и хамбаритѣ съ жито, чепеларци се поразвеселиха и насърдчиха, а още повече се развеселиха, когато въ селото почнаха да приииждатъ доброволци, за да вардятъ границата.

А какво бѣха тия доброволци? — Сбирщина отъ хайдамаци, пияници, бивши затворници, уволнени шипченски опълченци, ахжчелебийски бѣжанци и др. По чия заповѣдь и кой изпращаше тия „доброволци“ — никой не можеше да разбере. Тѣзи доброволци, на брой 40—50 души, внесоха голѣмо оживление въ Чепеларе, защото бѣха пъргави и, главно, весели люде. Доброволцитѣ нѣмаха командири или главатари и не желаеха да иматъ никакво началство. Всѣки вършеше каквото му скимнеше или каквото му бѣ угодно. Издържаха се кой както можеше. Едни бѣха картоиграчи и ограбваха на комаръ и „утузбиръ“ наивницитѣ; други крадѣха ахренски коне, мулета, овци и печеха чевермета; трети куповаха и продаваха краденитѣ коне, мулета и кожитѣ отъ изкланитѣ овци и т. н. И всичко това се вършеше досущъ явно и ненаказано, защото въ селото нѣмаше държавна полиция и сждилище, а общинската власть се считаше некомпетентна да се бърка въ „комитскитѣ“ работи. Главното свърталище на тази „доброволческа боса команда“ бѣ кжщата на М. К-ски. М-вата жена, бѣ майка — закрилница на мнозина комити-доброволци; тя ги кърпѣше и пѣреше

тя имъ готвѣше и тя ги помиряваше когато се скарваха помежду си, при дѣление на „приходитѣ“ и разходитѣ си.

Комититѣ като отдѣлни личности бѣха много интересни за наблюдение и характеристика, но най-интересни отъ тѣхъ бѣха: Димитъръ Попътъ, Лазаръ Комитата, Наумъ Арнаутинътъ, дѣдо Маринъ, Димитъръ Клатишепката, Спиро Моренския попъ, хаджи Колю Зебилевъ, Ангелъ и Метекса Каръшеви и др. Ще кажемъ по нѣколко думи за всѣкого отъ споменатитѣ „комити“.

Димитъръ Попътъ (Димитъръ Ивановъ) бѣ 35—40. годишенъ, съ срѣденъ ръстъ, малко набито тѣло, широки плещи, валчеста глава, черна рошава коса, буйна черна и заоблена брада, черни хубави и умни очи, мургаво, но съ правилни черти лице. Походка лека и бърза. Облѣкло: опълченска униформа, добре прилепнала у сьразмѣрно развитото му тѣло. Видимо оржжие: отъ лѣвата страна на хълбока висяща дълга и широка кама съ две различни острила — отъ едната страна ножъ за рѣзане, а отъ другата сжщински трионъ съ прави зжби. Димитъръ Ивановъ, съ чепеларски прекоръ Попътъ (защото тѣ брадатъ), се е родилъ въ гр. Ловечъ отъ заможни родители. Свършилъ Габровската гимназия и следъ това отишълъ въ Ромъния и училъ медицина въ Букурещкия медицински факултетъ. Успѣшно завършилъ нѣколко семестра, но почналъ да пиянствува и да прави скандали, та го изключили отъ университета. Презъ пролѣтьта на 1877 година той се записалъ доброволецъ въ българското опълчение, участвувалъ въ боеветѣ при Стара-Загора и Шипка и получилъ Георгьовски кръстъ за храбрость. Следъ уволнението му отъ опълчението, пакъ почналъ да се напива и да прави скандали. Въ време на едно буйство отрѣзалъ ухото на единъ миренъ и невиненъ турчинъ. Потърсила го полицията, но той се скрилъ и, по упжтването на единъ пловдичанинъ,

отправилъ се за Родопа и благополучно пристигна въ Чепеларе, за да продължава бурния си животъ. Димитъръ Попътъ природно бѣ даровитъ и много интелигентенъ човѣкъ. Когато бѣ трезвенъ, той бѣ отличенъ другарь, събеседникъ и съветникъ. Милостивъ и щедъръ, той бѣ готовъ да се хвърли и въ огъня, за да помогне на нуждающия се отъ помощь. Но когато бѣ пиянъ — пази Боже отъ него! За най-малка закачка съ думи, за най-малко противоречие или непослушность, той се хващаше за камата или за друга нѣкоя твърда вещь, която въ минутата бѣ предъ него. Въ яростьта си Димитъръ Попътъ трошеше шишета, чаши, чинии, или пакъ срѣзваше съ камата си маси, столове, дрехи и други вещи. Обаче, когато изтрезнѣеше, той се каеше за постжпката си, извиняваше се и скжпо заплащаше вредитѣ. Отъ какво „печелеше“, само той и дѣдо Маринъ знаеха, но въ кемеря на Попа винаги имаше 50 — 100 желтици (наполеони или турски лири). Най-малката размена монета или най-малкото платежно средство на Попа бѣ желтицата. Рублитѣ и другитѣ сребърни монети за него бѣха „суще и плѣва“. Ако нѣкои му дадеше или повърнеше рубли, капици и други сребърни монети, той ги хвърляше на улицата, за да ги приберать децата. Такъвъ бѣ Димитъръ Попътъ. По-нататъкъ ще кажемъ още нѣколко думи за живота и печалния край на тоя шипченски и родопски герой.

Лазаръ Комитата, сжщо опълченецъ, бѣ младъ (25—30 год.) момъкъ, здравенякъ, съ чисто бѣло-червено и симпатично лице, По говора му се познаваше. че е македонецъ отъ Охридско или Дебърско. Лазаръ сжщо бѣ пияница, но не скандалджия, а веселякъ и голѣмъ шегаджия. Той презъ всѣки два дни се напиваше и съ пѣсни се движеше по улицата, а „когато нозетѣ му се пресѣчеха“, та не можеше да върви, качваше се на конь или магаре, подканваше гайдажията Тодоръ Чакъра

да върви предъ него и да му свири съ гайдата. Чакърътъ. който сжщо си попийнуваше, охотно изпълняваше заповѣдитѣ на Лазара — защото често го черпѣше — и ходещимъ свирѣше по улицитѣ, докато Лазаръ се заклатеше и паднеше отъ коня или самъ Чакърътъ отъ умора и препиване задрѣмеше надъ гайдата. Въ последния случай Лазаръ псуваше и викаше: — Чакъръ, свири, че мамицата ти разплаквамъ!

Наумъ, сжщо македонецъ или побългаренъ албанецъ. Той бѣ високъ, строенъ, съ продълговато сухо лице, съсъ строгъ, кръвожаденъ погледъ, мълчаливъ, саможивъ, таинственъ. Облѣклото му бѣ дебърско-албанска насия, окрасено съ сребърни паласки, кюстеци и други гиздила. Кръстътъ му бѣ опасанъ съ сахтияненъ силехлъкъ, въ който бѣха заврени арнаутски пищове съсъ сребърни тасове, и дългъ ножъ — каракулакъ. Наумъ бѣ винаги трезвенъ и редчишъ се виждаше на улицитѣ и въ дюкянитѣ. Дене той спѣше, а ноще шьонкаше по долинитѣ и планинитѣ, и често се вмъкваше въ ахренски села и колибаци задъ границата, за да домъкне нѣщо отъ тамъ.

Дѣдо Маринъ, неизвестно де роденъ, сжщо опълченецъ, 50 — 60 годишенъ, високъ, кокалестъ, съ пробѣлели брада и мустаци. Облѣкло — опълченска униформа, но не изгладена и не добре прилепѣна у тѣлото му. Дѣдо Маринъ бѣ кротъкъ и малко пиеше, но бѣ страстенъ картоиграчъ. Той много дружеше съ Димитъръ Попътъ и, както изглеждаше, бѣха ортаци въ „печалбитѣ“.

Димитъръ Клатишепката, съ незнайно мѣсторождение, сжщо опълченецъ, но облѣченъ вече въ граждански дрехи. Той бѣ дребно, сухо и пъргаво човече, съ малки, но хитри и лукави очи. Чепеларди го зовѣха Клатишепка, защото когато пожелаеше раздвижваше кожата на главатата си, а отъ това движение

шапката му се клатеше на всички страни. Клатишейката бѣ първенецъ и учитель на комарджиитѣ. Той знаеше всички хазартни игри, но най-добре владѣеше „унде попъ?“ (де е попа?). Съ тая фокусническа игра той обра рублитѣ и желтицитѣ на много наивни чепеларци.

Спиро или Моренскиятъ попъ, както го наричаха чепеларци, за едни бѣ загадъчна личноть, а за други първокачественъ епиро-македонски харамия. Отличителни черти: коса дълга, кѫдрава и бухлата, брада сѫщо дълга, гѫста, черна и не вчесана, очи черни, голѣми, погледъ остъръ, проницателенъ, страшенъ, кожа на лицето черно-желтеникава и грапава (отъ сипаница или упарване). Ходъ бавенъ и гордъ. Облѣкло: евзонско или сулиотско (смачканъ назадъ фесъ, съ дългъ пюскюлъ на него, червенъ сърменъ джебкенъ, бѣла набрана фустанела, бѣли, но тѣсни беневреци, подшилени и извити нагоре обуща съ вълнена топка — петелка на върховетѣ). Орѫжие сѫщо както арнаутското. Освенъ другитѣ гиздила и кичила, Моренскиятъ попъ носѣше зашитъ на гърдитѣ си голѣмъ плосъкъ сребъренъ кръстъ, на който едното рамо или крило липсваше, — личеше че е счупено н изгубено. Съ по-малко думи казано, Моренскиятъ попъ бѣше едно страшилище, отъ което се плашеха не само децата но и възрастнитѣ чепеларци. Той лошо говореше на български езикъ, но владѣеше отлично грѫцкия, албанския и ромънския говорими езици. Чепеларци го наричаха Моренскиятъ попъ, защото бѣ брадатъ и мислѣха, че по народность е гръкъ отъ Мора — Гърция. Дали бѣ гръкъ или албанецъ — това знаеха само Наумъ и Лазаръ, които дружеха съ него. А що търсеше тоя харамия въ Родопа, всрѣдъ българското население? Споредъ увѣренията на Наума, той по-рано се скиталъ по Влашко и много услужвалъ на българското дѣло, та и

сега се ползувалъ съ довѣрие. По нравъ Моренскиятъ попъ бѣ кротъкъ, мълчаливъ и услужливъ, макаръ външно и да бѣ много страшенъ. Той рѣдчишъ се напиваше, а когато бѣ пиянъ плачеше или пѣеше грѫцко-албански пѣсни, съ трогателно съдържание и чудно хубави мелодии.

Хаджи Колю Зебелевъ, 45 — 50-годишенъ, ахѫчелебиецъ отъ с. Устово, бившъ търговецъ и скотовъдецъ. Отличителни черти: ръстъ срѣденъ, тѣло набито, лице пълно, заоблено, черноокъ, съ остригани коси и бръсната брада. Облѣкло: кожена гугла на главата, турски забунъ и ачикъ-колу (съ разрѣзани рѫкави), долама червенъ поясъ около кръста, широки тефтикови панталони и съ високо ютени ботуши (чизми) на краката. Въ дѣсната си рѫка носѣше камшикъ, а съ лѣвата кехлибарена броеница. Подвиженъ и бъбривъ, той не се спираше на едно и сѫщо мѣсто повече отъ 15 минути, но само когато бѣ трезвенъ, а когато започнѣше да пие, цѣлъ день можеше да се застои на едно мѣсто. Пиеше „порядъчно“ спиртни пития, но външно и по говора не личеше, че е пиянъ. Издържаше се отъ „комисионни“ и други „дребни далавери“ въ селата и по границата. Обичаше голѣмството и заповѣдничеството. Щѣше му се да стане главатарь на ахѫчелебийскитѣ бѣжанци, за да ги „вкара въ правия пѫть“, но последнитѣ го не слушаха и му обръщаха гърбъ.

Братя Ангелъ и Метекса Каръшеви. Сѫщо отъ с. Устово. Тѣ се занимаваха съ джамбазлъкъ и друга търговия. Дене куповаха и продаваха крадени и некрадени мулета, овци и кожи, а ноще правѣха мухабетъ и играеха „скамбилъ“ „утузъ биръ“ и „унде попа“. Каквото печелѣха презъ деня, презъ нощьта го изгубваха.

Прочулъ се бѣ въ Чепеларе и околнитѣ села и другъ ахѫчелебийски хайдамакъ. Зовѣха го Жубрата

(братъ на Христю Табака отъ Пашмаклж). Сухъ, черенъ, грозенъ и облѣченъ въ смачкана и замърсена руско-войнишка лѣтна униформа, но безъ ботуши. Жубрата денонощно бѣ пиянъ-залянъ и въ такова състояние той често минаваше границата, влазяше въ Пашмаклж и други села и се връщаше отъ тамъ съ разни придобивки — мулета, магарета или съ нѣколко турски лири въ джоба. Единъ пжть Джубрата се натъкналъ край Пашмаклж на единъ турски патраулъ, състоящъ се отъ трима въоржжени войници. Войницитѣ извикали: „дуръ бре комитъ!" и насочили пушкитѣ си къмъ Жубрата, обаче, последниятъ не се уплашилъ и не избѣгалъ. Той почналъ да наближава войницитѣ да ги псува и заплашва на нѣкакъвъ руски езикъ. Войницитѣ разбрали, че нѣматъ работа съ комита а съ руски войникъ, та се уплашили, оставили свободенъ Жубрата и избѣгали въ Пашмаклж. Презъ това време Жубрата си плюлъ на петитѣ и за единъ часъ се изкачилъ на Караманджа [на границата], но съ праздни ржце, сиречь, безъ „печалба".

Другитѣ 30 — 40 доброволци и бежанци бѣха не толкова видни и авторитетни, но относно „придобивкитѣ, печалбитѣ, картоиграненето и пиенето" и тѣ не падаха по-долу отъ голѣмцитѣ, само че бѣха поскромни и по-прикрити въ своята „родолюбива" дейность. Къмъ външнитѣ „доброволци" се бѣха прислам-чили и нѣколцина чепеларци. Тѣ услужваха съ каквото можеха на доброволцитѣ и бѣжанцитѣ и въ замена на това получаваха своя дѣлъ отъ печалбитѣ и придобивкитѣ. Но най-много използуваха положението кръчмаритѣ, бакалитѣ, и единъ младъ праматарь. Но както и да е, „Босата команда" все пакъ внесе общо успокоение у християнското население въ горния Рупчосъ и създаде уплаха у ахренското население въ Ахжчелеби и въ непредаденитѣ ахренски села (дьовленска околия). Уплахата

още повече се засили, когато въ края на месецъ юлий пристигна въ Чепеларе легендарниятъ родопски войвода Петко Киряковъ Калояновъ (родомъ отъ с. Дуганъ-Хисаръ, дедеагачка околия).

Дали Петко войвода дойде въ срѣдна Родопа по свое желание или по нареждане на нѣкакво началство или учреждение — това ще бжде разяснено на друго мѣсто, а тукъ ще изтъкнемъ само уясненото. Главната Петкова задача въ срѣдна Родопа бѣ да организира и дисциплинира „Босата чепеларска команда" и следъ това съ нея да влѣзе въ коритото на р. Вжча и завземе, съ бой или безъ бой, непокорнитѣ ахренски села Брезе, Беденъ, Лѣсково, Дьовленъ, Настанъ и др. Задачата или работата на войводата не бѣ лека, едно, защото „доброволцитѣ", въ това число и опълченцитѣ, не се поддаваха на дисциплина и не желаеха да иматъ началство и, второ, защото липсваха веществени средства (пари, храна, еднакво оржжие и др.). Но при все това Петко войвода не се отчая. Първо той стъкми своя щабъ отъ по-будни и по-надеждни родопци*); следъ това започна презаписването на доброволцитѣ, а следъ това набавянето на храни и стъкмяването на кухнята. Записаха се и презаписаха въ четническия списъкъ не само доброволцитѣ и бежанцитѣ отъ „Босата команда", но и множина ахжчелебийци, чепеларци, рупци, широкалжчени и канковци (бивши Петкови четници отъ Дедеагачко). Записа се за четникъ и прочутиятъ попъ Тодоръ отъ с. Сотиръ. До срѣдата на месецъ августъ въ Петковата чета се наброяваха вече около 200 души четници, които имаха право да се хранятъ отъ общата

*) Щабътъ се състоеше: Войвода Петко, секретарь Атанасъ К. Петковъ отъ Устово (отпосле учитель и свещеникъ), съветници Хаджи Колю Зебилевъ, Григоръ Поповъ и Георги Шоковъ (свещеникъ) отъ Широка-лжка и адютанти — разузнавачи: Стайко Киряковъ (братъ на Петко), Хараламби Мерахлинъ (чепеларецъ) и Кара-Никола отъ Дедеагачко.

кухня. Но приготовленията не се свършиха до тукъ. Ржчното оржжие, макаръ и разнообразно, бѣ стъкмено. Но трѣбваше и друго нѣщо, което най-много щѣше да изплаши непокорнитѣ ахрене, а именно, трѣбваха топове. Но кой да ги даде? Обаче, и на това се найде лесницата. По заповѣдь на щаба, чепеларецътъ Радко Кацарятъ и другъ още единъ кацарь отъ с. Босотина отсѣкоха две прави и здрави череши въ Срьощната махала, внесоха трупетѣ въ двора на Колю Туню и за десеть дни изработиха два черешови топа, стегнати отвънъ съ желѣзни обръчи, облицовани отвжтре съ бакърени листове и качени на две малки дървени колелета. За гюллета (гранати), пакъ по заповдь на щаба, бѣха събрани кантарюви *кукуди* (топки), въ селото. Така стъкмена и въоржжена, четата на Петко войвода въ края на м-цъ августъ се измъкна ноще отъ Чепеларе и се отправи презъ Кара-балканъ по посока къмъ селата Брезе — Беденъ. Съ криене, прибежки и други военни и хайдушки маневри и хитрости, четата успѣла незабелязано да стигне до мѣстноститѣ Мурханица и брезкия Кумъ-гидикъ. Тамъ тя се разредила въ верига и чакала да се съмне, за да нападне селото Брезе и го завземе. Нѣщо повече. Разузнавачътъ Хараламби (Ламбрю) Мерахлинъ и още 2—3 други по-смѣли четници излѣзли напредъ отъ веригата и тайно се вмъкнали въ с. Брезе, за да разбератъ какво правятъ ахренетѣ. Обаче, брезкитѣ и беденски ахрене не спѣли; тѣ още отпо-рано знаели какъвъ кюляфъ имъ се крои въ Чепеларе, та се готвѣли за съпротива. И когато тия прости ахрене се научили отъ своитѣ тайни разузнавачи, че Петковата чета е вече на Кара-балканъ, тѣ се въоржжили презъ нощьта, мълкомъ излѣзли отъ селата си и заели скиришни позиции на Мурханица и Кумъ-гидикъ. Брезци заловили и четнишкия разузнавачъ Ламбрю Мерахлинъ, когото закарали на Брезката баня и тамъ го заклали.

Сутриньта, когато слънцето се показвало на хоризонта, нашитѣ четници почнали да се стѣгатъ, за да нападнатъ с. Брезе, но въ това време стотина пушки ненадейно изгърмѣли отъ близкитѣ горици, каменаци и ярове и роякъ куршуми свирнали надъ четнишкитѣ глави. Настаналъ смутъ и мнозина четници хукнали да бѣгатъ назадъ. Петко войвода, който стоялъ на 100—150 крачки задъ веригата, съсъ силенъ гласъ и насоченъ винчестеръ (пушка) спрѣлъ бѣгалцитѣ. Започнало се между четницитѣ и ахренетѣ ожесточено сражение, което продължило нѣколко часа. Чулъ се и дрезгавия гласъ на черешовия топъ*). Отъ пукутя топътъ се пръсналъ, а гюлето, сиречь, кантарювата кукуда, отлетѣла само на 10—20 метра напредъ отъ мѣстото, дето билъ поставенъ топътъ. Ахренетѣ разбрали съ какъвъ противникъ иматъ работа, та засилили стрелбата, а следъ това излѣзли отъ позициитѣ си на открито и почнали, точно по правилата на горско-бойната тактика, да нападатъ противницитѣ си. Съ пукоть, рукуть и псувни ахренетѣ успѣли да разкжсатъ на две части четнишката бойна верига, да разбиятъ и разпръснатъ едната часть и да обходятъ и обхванатъ отъ три страни другата. Ахренемтемъ трѣбвалъ още малъкъ напънъ, за да сключатъ обръча и пленятъ половината чета; обаче, благодарение на Петковата храбрость и съобразителность, обграденитѣ четници били спасени отъ пленъ и клане. Въ най-критичния моментъ войводата опрѣлъ винчестера си на единъ камъкъ и съ бързи изстрели успѣлъ да разстрои и стжписа назадъ едното ахренско обходно крило. Обграденитѣ четници се измъкнали отъ огнения обръчъ и бѣгащимъ се пръснали нагоре по стръмнинитѣ. Съ малко думи казано, цѣлата Петкова чета е била напълно разбита и разпръсната отъ брез-

*) Другиятъ топъ останалъ въ Чепеларе, за резерва или за друга бойна цель. По-късно тоя топъ бѣ найденъ на Роженъ.

китѣ ахрене. Едни отъ четницитѣ оставили на бойното мѣсто, *за трофеи на ахренетъ*, шапкитѣ си, други торбитѣ съ хлѣба, трети пушкитѣ, а попъ Тодоръ Сотирски оставилъ не само пушката си, но и попската си калимявка. На ахренитѣ били оставени още като трофеи кантарювитѣ *кукуди* и трѣскитѣ отъ черешовия топъ.

Следъ единъ день отъ разбиването на четата, Петко войвода се върна въ Чепеларе само съ 20—30 четници. Останалитѣ 170 четници се връщаха въ селото единъ по единъ или по нѣколцина и то повечето нощe, защото бѣха въ окаянъ видъ. На едни липсваха шапкитѣ, на други торбитѣ, на трети пушкитѣ. Мнозина отъ четницитѣ бѣха съ изкѫсани дрехи и издраскани лица. За щастие, човѣшкитѣ жертви бѣха малко. Убити само двама, изчезнали безследно троица и ранени 10—15 души и то повечето леко. Единъ отъ убититѣ бѣ Ламбрю Мерахлинъ, а другиятъ едно младо и добро момче отъ с. Устово, синъ на Тодоръ Чакъра Сулинаджийски. Отъ безследно изчезналитѣ, единиятъ е билъ широкалѫченинъ, другиятъ канковецъ, а третиятъ съ незнайно мѣсторождение. Вѣроятно, тия четници сѫ били пленени отъ ахренетѣ и скришно заклани и погребани.

Несполуката при с. Брезе доста понижи борческия духъ на четницитѣ. Едни отъ тѣхъ, съ знанието и съгласието на войводата, се „отписаха“ и явно напустнаха Чепеларе, други мълкомъ се измъкнаха отъ четата и селото, а трети се отписаха отъ четнишкия тефтеръ, но останаха да живѣятъ въ селото „като мирни граждани“. Въ четата останаха *подъ команда* само канковци, опълченцитѣ и половината отъ ахѫчелебийскитѣ бежанци. При все това Петко войвода не се отчая. Той преустрои намалената се чета и почна да крои новъ, но по-лесно осѫществимъ, планъ за завземането на непредаденитѣ (непокорнитѣ) ахренски села въ коритото на

р. Вѫча (Дьовленско). Обаче на Петковата дейность въ Срѣдна Родопа тури край *англо-турската дипломация*.

Руска войска пленява Петка войвода.

Присѫтствието и дейността на Петко войвода въ Рупчосъ тревожеше не само ахренетѣ въ Дьовленско и Ахѫчелебийско, но и турскитѣ военни и граждански власти въ Драмско, Ксантийско и Гюмюрджинско. Но най-много се тревожеше командирътъ на една турска военна дружина, която се бѣ настанила въ Пашмаклѫ, презъ времето когато комититѣ се подвизаваха въ Чепеларе и по границата. Командирътъ на пашмаклийската дружина бѣше се убедилъ или заблудилъ, че рупчоскитѣ села Чепеларе, Широка-лѫка, Върбово Стойки, Богутево, Лѫкавица, Дрѣново, Чюкуркьой и Савтъще, споредъ Св. Стефанския и Берлинския договори, оставатъ въ предѣлитѣ на Турция. Това убеждение или заблуждение произхождаше отъ погрешнитѣ наименования въ австрийско-турската топографска карта. Въ Св. Стефанския и Берлинския договори границата въ Срѣдно-родопската область бѣше опредѣлена по тая карта. Въ 6 членъ на Св. Стефанския договоръ е казано:

„.. Отъ тамъ презъ срѣдата на езерото Бешики гьоль до устието на рѣкитѣ Струма и Кара-су и покрайбрѣжието на морето до Беру-гьоль, по натакъкъ като тръгне по северозападна посока къмъ Чал-тепе, презъ Родобскитѣ бърда, ще достигне до планината Крушево, ще мине презъ Кара-балканъ, презъ горитѣ. Ешек-колаги, Чепелионъ, Каракуласъ и Ишикларъ до рѣка Арда ..“

Въ чл. 74 отъ Берлинския договоръ пакъ е написано:

„.. къмъ върховетѣ Деспотодагъ, къмъ планината Крушево (начало на линията на Св. Стефанския договоръ).

Отъ планината Крушево границата следва линнята назначена отъ Санъ Стефанския договоръ сир. веригата на Черния балканъ (Карабалканъ), Кулагждагъ. Ешекъ — Че-

пели — Каракуласъ — Ишикларъ, отъ гдето тя следва направо къмъ юго-изтокъ, за да се съедини съ рѣката Арда, на която тя следва течението . . .“.

Въ австрийско-турската топографска карта, планинската верига Караманджа — Карабалканъ — Персенкъ погрешно е наименована само съ една дума „Карабалканъ“. Самитѣ пакъ букви „Карабалканъ“ сѫ сложени на картата върху върховетѣ Персенкъ и Агупския кьошкъ. Освенъ това, срещу Карабалканъ — Персенкъ, западно отъ село Широкалѫка има мѣстность съ название „Колацско“. Основани на тия погрешни наименования, турскитѣ военни власти въ Пашмаклѫ, а може би и въ Драмско, сѫ били увѣрени, че границата е прекарана по чертата Крушева планина — Карлъкъ — Колацко Персенкъ — Бухлиица — Пърхово — Каракуласъ, а не по чертата Круша — Карлъкъ — Ешекулакъ — Караманджа — Роженъ — Чилтепе — Каракуласъ. Поради това увѣрение или заблуждение, командирътъ на Пашмаклийската военна дружина изпраща на Петко войвода следното любезно писмо:

„ 3 Ордия 2 Алай
Тешринъ сани 1294 (1 септемврий 1878 г.)
№ 1636
Пашмаклѫ

До Главатаря на възстаницитѣ
Петко Ефенди
Широкалѫка

Саадатлю Петко ефенди,

Вие сте завладѣли самоуправно селата Широкалѫка, Чепеларе, Чюкуркьой, Савтъще, Богутево, Дрѣново и др. до точката Карабалканъ, които граничатъ съ селата въ Шаркъ-Румели, а именно Орѣхово, Хвойна, Павелско и др., както върви линията отъ горната точка. Отъ западъ на истокъ южната страна отъ тая линия остава на Отоманската империя, съгласно Берлинския договоръ. Види се, че вий не сте прочели Берлинския договоръ.

Понеже имамъ заповѣдь отъ Висшето си началство да взема въпроснитѣ мѣста и да въдворя тишината въ тѣхъ, затова честь имамъ саадатлю Петко ефенди, да Ви моля да изпразните споменатитѣ села до 24 часа отъ получаването на настоящето ми писмо, тъй като нашата войска се намира вече на пѫть.

Вашитѣ едновѣрци тукъ въ Ахѫчелеби ме увѣриха, че Вий сте много добъръ човѣкъ и азъ напълно вѣрвамъ, че Вий ще оставите селата доброволно и не ще се съгласите да се пролива невинна кръвь за едни чужди за Васъ мѣста.

Съ нетърпение очаквамъ добриятъ писменъ отговоръ по моя пратеникъ.

Миролай Зия Ефенди
Алай кетибъ Хюсеинъ Ефенди

(Отъ сп. „Родопски напредъкъ“ 1907 год., V, книга 5).

Петко войвода не само че не удовлетвори молбата на любезния турски командиръ, но и нападна съ четата си ахренскитѣ села въ Дьовленско, които, споредъ двата мирни договора влазяха въ предѣлитѣ на Южна България. Какво сѫ правили по-нататъкъ командирътъ на турската дружина въ Пашмаклѫ и турскитѣ воени и граждански власти въ Гюмюрджина и Драмско, ние не знаемъ, но последицата отъ тѣхнитѣ донесения въ Цариградъ, бѣ следната:

Единъ празниченъ денъ къмъ 10 часътъ сутриньта чепеларци видѣха, че отъ Сечемена се спуща на долу къмъ селото една рота руски войници пехотинци. Мѫже, жени и деца почнаха да тичатъ отъ махалитѣ да посрещатъ войницитѣ. Ротата бърже срипна въ селото и се спре въ ливадата на Гана Баталска, срещу

кѫщата въ която живѣеха Петко войвода и нѣколцина отъ щаба му. Командирътъ на ротата заповѣда на войницитѣ да оставятъ и сключатъ пушкитѣ си, както му е реда и да седнатъ на почивка въ ливадата. Следъ това командирътъ попита кои сѫ първенцитѣ и управницитѣ на селото. Представиха му се кметътъ Ат. Кисьовски и още двама-трима отъ първенцитѣ. Командирътъ подаде рѫката си, здрависа се съ първенцитѣ, но отказа да седне на донесения столъ. На запитванията колко време войницитѣ ще стоятъ въ селото и какво ще имъ е потрѣбно да се приготви, командирътъ каза че тѣ сѫ дошли отъ Орѣхово само на прогулка и следъ като си починатъ и се повеселятъ 1-2 часа, ще се върнатъ обратно въ Орѣхово; обаче, войницитѣ желаели да се повеселятъ заедно съ селенитѣ на сѫщото мѣсто, защото сѫ доста уморени, та не бива да се пръскатъ по селото.

— Бива! — извикаха радостно първенцитѣ и веднага разпоредиха да се сберать момчета и момичета, да дойдатъ гайдарджиитѣ и се приготви ракия, вино и закуски.

Къмъ 11 часътъ преди пладне ливадата се напълни съ войници, мѫже, жени и деца. Увеселението се започна съ хоро. Гайдитѣ брукнаха, хорото се залюлѣ и между селскитѣ младежи се нафатаха и войници. Селскитѣ пандуре и други доброволни прислужници донесоха още столове и постелиха нѣколко халища на трѣвата. Първенцитѣ седнаха на столоветѣ и халищата, а всички други възрастни мѫже и жени—сеирджии—стоеха прави. Децата пакъ бѣха се покачили на върбитѣ и по плетоветѣ. Следъ 10 — 15 минути отъ започването на хорото, зададе се и Петко войвода. Задъ него вървѣха братъ му Стайко, Атанасъ Келпетковъ, Хаджи Колю и Кара Никола. Петко войвода, въ формено войводско облѣкло и съ лъскава презрамна шашка, влѣзе въ ливадата, застоя се предъ селскитѣ първенци и ги поздрави. Първенцитѣ бърже се изправиха и поканиха войводата да седне на най-почетното мѣсто, между попъ Маноля и кмета Атанасъ Кисьовски. Въ това време ротниятъ командиръ бѣше се отдалечилъ 10—15 крачки отъ мѣстото, дето бѣха седнали първенцитѣ, стоеше правъ и се взираше въ гайдитѣ и хороиграчитѣ, но като усѣти движението задъ гърба си и чу поздравитѣ, обърна погледа си къмъ първенцитѣ и бързешимъ отиде при тѣхъ. Първенцитѣ пакъ се изправиха на нозе, но незнаеха или се недосѣщаха какъ да запознятъ командиря съ Петко войвода. Отсрами ги Колю Кюсета. Той стоеше по-настрана, но като видѣ простотията на чорбаджиитѣ, бърже дотърча до командиря и извика:

— Ваше благородие, ето наший прочутий и храбрий войвода Петко отъ деревня Дуганъ Хисаръ.

Петко войвода стана правъ. Командирътъ козирува, подаде Петкому рѫка, размѣни съ него нѣколко думи, но на поканата отъ Петка да седне, той отказа подъ предлогъ, че му било мило да гледа по-отблизо хорото. Следъ размѣна още на нѣколко думи, командирътъ пакъ се отдалечи отъ първенцитѣ и отиде всрѣдъ хорото. Започнаха се черпнитѣ съ ракия и вино. Единъ прислужникъ занесе една чаша ракия и на командиря, но той отказа да пие. Къмъ 12 или единъ часътъ следъ пладне командирътъ заповѣда да се спре играането на хоро, за да поиграятъ на казачокъ рускитѣ войници. Хорото бѣ разтурено, а въ хорището влѣзоха единъ войникъ съ хармоника и 15—20 войника безъ пояси на кръстоветѣ. Хармониката засвири и войницитѣ почнаха да играятъ казачокъ. Тѣ подскачаха, развъртаха се и плѣскаха 10—15 минути, че ги замѣстиха други войници. Селенитѣ гледаха съ възторгъ тая руска посѣдница (рѫченица). Увлѣкоха се по нея и децата. Тѣ слѣзоха отъ плетоветѣ и върбитѣ, пръснаха се по ливадата и се мѫчеха да подражаватъ на войницитѣ съ подскачане и

плѣскане. Обаче, въ най-голѣмия разгаръ на играта, фелдфебельтъ на ротата влѣзе въ хорището и свирна съ една малка свирчица. Хармониката веднага млъкна, играчитѣ и всички други войници търчешимъ отидоха при пушкитѣ си, зеха ги въ ръцетѣ си и бърже се строиха въ две редици. Следъ това редицитѣ отъ първата полурота се разтвориха като ножици и търчещимъ обградиха отъ всички страни първенцитѣ, както си стояха на столоветѣ и халищата. Въ момента на обграждането 3—4 войника се впуснаха къмъ Петко войвода, хванаха му ръцетѣ и ги извиха назадъ. Едновремено съ това, фелдфебельтъ откачи отъ каишнитѣ спрьожди шашката на Петка и я подаде на единъ войникъ. Следъ обграждането и обезоръжаването на войводата, ротниятъ командиръ влѣзе въ оградата и заповѣда на обграденитѣ, да кажатъ кои сж чепеларски жители и кои сж отъ други населени мѣста. Следъ провѣрката, командирътъ освободи отъ оградата всички чепеларци, а остави въ нея само Петка, братъ му Стайка, Атанасъ Келпетковъ, Хаджи Коля и Кара Никола. Петко войвода разбра какво става съ него и другаритѣ му, та се опита съ рѣзки думи да протестира, но командирътъ го пресѣче съ думата „молчать!". Веднага следъ това командирътъ даде заповѣдь за походъ. Единъ взводъ съ пленницитѣ въ срѣдата му, тръгна напредъ а другитѣ взводове последваха първия взводъ.

Презъ всичкото време, отъ млъкването на хармониката до тръгването, на ротата чепеларци спокойно следѣха що се вършеше. Тѣ мислѣха, че това е нѣкаква шега или особна войнишка игра; но когато видѣха, че войницитѣ тръгнаха на походъ и поведоха Петка, размърдаха се и разтревожиха се. Въ момента когато командирътъ се готвѣше да се качи на коня, нѣколцина отъ първенцитѣ си пошушнаха нѣщо. Следъ това Колю Кисьовски веднага се отдѣли отъ другитѣ

първенци, отиде при командиря и съ руско-български думи поиска обяснение за станалото; обаче, командирътъ го пресѣче съ израза „Убирайся сукинъ синъ!", възседна коня и тръгна. Първенцитѣ и всички други чепеларци се замаеха отъ случката. Тѣ като шеметни овце се движеха по ливадата, тюхкаха и гледаха дългата войнишка редица, която бавно вървѣше нагоре по стръмнината на Сечемека. Следъ половинъ часъ ротата превали върха и се затули отъ погледа на натъженитѣ мъже, жени и деца. Ливадата бърже опустѣ. Привечерь селскитѣ управници и първенци се събраха на съвещание и решиха:

1. Къщата, въ която живѣеше и работѣше Петко войвода да се заключи и запечати съ общинския печатъ.

2. Нѣколцина комити, подъ командата на Димитъръ Попътъ, да тръгнатъ веднага по дирята на руската рота и незабелязано да следятъ отдалечъ какво става съ Петко войвода, защото се бѣ породило съмнение, че руситѣ може да го предадатъ на турцитѣ нѣкжде между Карабалканъ и Персенкъ.

3. Да се съобщи въ Широкалъка, Стойки и Върбово за залавянето на Петко войвода.

4. За случката да се извести писменно окръжния началникъ.

Първото третото и четвъртото решение още презъ нощьта бѣха изпълнени, а второто не, защото се оказа, че Димитъръ Попътъ и нѣкои отъ другитѣ комити не сж въ селото, а нѣкжде по границата. Следниятъ день пристигнаха въ Чепеларе Руминъ Митю и Георги Шоковъ отъ Широкалъка, Куцъ Калинъ отъ Върбово и Сотиръ Кайковски отъ с. Стойки. Тѣзи пратеници и чепеларскитѣ първенци се събраха на съвещание и решиха да изпратятъ писма до пловдивскитѣ първенци: епископъ Гервасий, Атанасъ Самоковецъ, Симеонъ Л. Груевъ, Димитъръ Черноземски (Каратопраклията) и др. съ молба

да се застжпятъ предъ когото трѣбва за освобождението на Петко войвода.

Петко войвода и другаритѣ му били отведени въ с. Орѣхово и отъ тамъ закарани въ Пловдивъ. До селото Орѣхово пленницитѣ вървѣли пеша, а отъ тамъ до Пловдивъ яздили на коне. Когато споменатитѣ пловдивски първенци се научили отъ писмата и други устни известия, че Петко войвода е заловенъ и докаранъ въ Пловдивъ, отишли при генералъ-губернатора Столипинъ, да се оплачатъ отъ грубата постжпка на ротния командиръ и да искатъ освобождението на войводата и другаритѣ му. Губернаторътъ изслушалъ застжпницитѣ, че троснато казалъ:

— Ще освободя задържанитѣ, но войводата Петко неможе да се върне въ Рупчосъ.

— Защо неможе? — запиталъ Атанасъ Самоковецъ.

— Защото съ своитѣ действия по границата, ми създава голѣми неприятности, — отговорилъ губернаторътъ и прибавилъ:

— Не забравяйте, господа, че тукъ въ града има чуждестранни представители — консули, — които зорко бдятъ и следятъ, що се върши въ повѣрената ми губерния и по границата.

Следъ категоричния отказъ Петко да се върне въ Родопа, застжпницитѣ помолили губернатора да позволи на Петка да се върне и престои въ Чепеларе нѣколко дни, и то не за друго, а само за възстановяване на накърнената му честь и успокояване на развълнуваното и натжжено срѣдно-родопско население. Губернаторътъ се съгласилъ.

Следъ нѣколко дни Петко се върна въ Чепеларе, стоя нѣколко дни, ходи и въ Широка-лжка, че разтури четата си и замина за Пловдивъ, а отъ тамъ съ генералъ Скобелевъ за Русия.

За сждбата на християнското население въ коритото на р. Вжча — Широка-лжка, Стойки, Върбово и др. — и за освобождението на Петко войвода отъ руското пленичество, най-много се грижеха и трудѣха широкалжшкитѣ първенци Георги К. Шоковъ и Митю Руминъ Чолаковъ. Георги Шоковъ самъ занесе писмото въ Пловдивъ за пленяването на Петко войвода и тамъ настоялъ предъ пловдивскитѣ български първенци, да се явятъ предъ генералъ-губернатора и го помолятъ да освободи Петка войвода и другаритѣ му.

Нѣколко думи за тоя родопски родолюбецъ и мжченикъ

Георги Костатиновъ Шоковъ е роденъ презъ 1838 година въ с. Широка-лжка. Училъ се въ Широка-лжка, Устово а следъ това въ с. Перущица при учителя Христо Г. Дановъ. Билъ е отличенъ ученикъ. Презъ 1864 год. се оженилъ и учителствувалъ три години въ с. Широка-лжка. Живо и преданно участвувалъ въ бунтовническото движение презъ 1885—6 години. Презъ време на априлското възстание, Ениаговци и други ахрене отъ с. Забордо го изтезавали, ругали и върванъ го откарали въ с. Тъмрашъ. Спасилъ се по-чудо отъ смърть. Презъ 1881 година Георги К. Шоковъ бѣ ржкоположенъ за свещеникъ въ с. Широка-лжка, но отъ ахренското биене и други измжчвания, той бѣ вече боленъ и презъ 1892 година почина. Георги К. Шоковъ е баща, на Софийския митрополитъ г. г. Стефанъ.

Берлинскиятъ договоръ.

Автономна областъ. Свети-Стефанския договоръ по настояването най-много на Англия бѣ подложенъ на прегледъ (ревизия) и измѣненъ отъ Берлинския конгресъ. Споредъ Берлинския договоръ, Св. Стефанска България се разкжсваше на нѣколко части. Българското княжество обемаше само земитѣ на северъ

отъ Стара-планина и по-голѣмата часть отъ софийския санджакъ. Отъ пловдивския и сливенския санджаци се образуваше една автономна область, наречена Източна Румелия, а цѣла Македония пакъ оставаше турска область.

Берлинскиятъ конгресъ завърши заседанията си на 30 юлий ст. ст. 1878 година. Презъ м-цъ юлий въ Родопа бѣ вече известно какво е решилъ тоя конгресъ; знаеше се и новата граница въ Родопската область. Цѣлата рупчоска нахия (околия) оставаше въ предѣлитѣ на Източна Румелия. Новината за разкжсването на Св. Стефанска България не разтревожи много чепеларското простолюдие, защото комититѣ го увѣряваха, че руситѣ и българитѣ нѣма да се подчинятъ на англичанитѣ, швабитѣ и турцитѣ и, следователно, Берлинскиятъ договоръ ще остане неизпълнимъ. Освенъ това думата или понятието „автономия", се тълкуваше отъ чепеларскитѣ „учени" люде въ смисъль на пълна независимость отъ когото и да било. Попъ Манолъ и Тотката казваха:

— Нимойте да ва е страхъ. Наистина царь нѣма да имаме, ала е по-хубавѣ. Сами ще си избираме и начелници и содници и командире. Ще плащаме и помалко вергия (данъци).

— Ще има турски аскеръ на Шипка, — казва нѣкой по-малодушенъ.

— Нѣма да има — отговаря попъ Манолъ. — Даржи ли на турцене да проводятъ аскеръ на Шипка. Тѣ знаятъ какво ще стане, ако проводятъ аскеръ.

— Какво ще стане. — пита другъ.

— Ще има пакъ чукане и манафско бѣгане.

Съ такова тълкувание и разбиране на Берлинския договоръ, чепеларци прекараха времето отъ 15 юлий до 15 октомврий 1878 година. Презъ това време гражданското и военно управление въ Източна Румелия (Южна България) се преустрояваше и затѣгаше съгласно

Берлинския договоръ. Временното руско окупационно правителство бързаше да приготви такова управление, че Европейската комисия, която щѣше да изработи Органическия уставъ за управлението на областьта, когато пристигне, да найде всичко готово, та да не смѣе да разтури направеното.

Европейската комисия пристигна въ Пловдивъ презъ м-цъ октомврий и започна работата си. Чепелерци, които знаѣха вече точнитѣ граници въ Родопа, спокойно очакваха решението на Европейската комисия. Обаче, това спокойствие пакъ се прекжсна.

Нови тревоги.

Следъ Петковото пленявене и разтурване четата му, християнското население въ Чепеларе, Широкалжка, Стойки и Върбово почна много да се тревожи, защото идѣха лоши известия отъ Ахжчелебийско и Дьовленско. Турската войска се увеличавала и вилнѣела въ християнскитѣ села задъ границата. Всѣка сутринь въ Чепеларе пристигаха по нѣколко християнски семейства отъ Дерекьой, Устово и други села. Тѣ разказваха какви злини турскитѣ войници правѣли въ селата и разбойницитѣ по пжтищата и планинитѣ. Въ края на м-цъ ноемврий чепеларци напълно бѣха вече увѣрени, че турската войска ще мине границата и ще завземе всички села въ Горния Рупчось. Настжпи страшна тревога, която мжчно може да се опише.

Какво бѣше тогава положението въ Горния Рупчось, читателитѣ ще си съставятъ понятие отъ следнитѣ писмени съобщения:

До Негово Високо Благородие
Пловдивскиятъ Окрѫженъ Началникъ.

Съобщаваме на Ваше Благородие, че редовни турски войски заобиколиха

нашето село. Отъ селата Каршилж и Дерекьой ни изпращатъ известие, да имъ се покоримъ и да признаемъ Султанската власть; въ противенъ случай селото ни щѣло да бжде изгорено. Съ голѣма бързина съобщаваме на Ваше Високо Благородие, какъ Червенския пжть още не е завзетъ отъ турцитѣ *(но ако бжде завзетъ)* вследствие на това селото ни ще бжде изгорено.

Отъ душа и сърдце молиме Ви, да побързате на помощь съ войскитѣ си, които биха защитили селото ни и народътъ отъ клане.

Поздравляваме Ви и оставаме старейшини:

Недѣлчо (*Дечю*) Харитювъ, Атанасъ Манолевъ *(Кисьовски)*, Никола Вълковъ (*Чиликътъ*), Иванъ Николовъ *(Чичовски)*, Иванъ Георгиевъ *(Найдювски)*, Тодоръ Георгиевъ *(Демиревъ, Тотката)* Атанасъ Тодоровъ (*Дойчинъ, Стракуневъ*).

За увѣрение подпечатваме съ селския печатъ.
Чепеларе 27 ноемврий 1878 г.

(в. „Марица“ брой 40 отъ 12 декемврий 1878 г.)

До Негово Високо Благородие Началникътъ на Пловдивския Окржгъ.

Бързаме да Ви съобщиме, че голѣмо число турска редовна войска завзе околноститѣ на селото ни. Като не знаемъ цельта на дохождането на войскитѣ, ние избѣгахме и очакваме спасение отъ Ваше Високо Благородие. Половина часъ далечъ отъ с. Широкалжка, тамъ дето се намира нашата стража, дойде отъ Брезе единъ турски милязимъ и ни каза: — „Българи, ако се не предадете Вие на Султанътъ, ние ще изгоримъ селото Ви, защото правителството ни изпрати помощь“.

Молиме Ви да се завземите за насъ и ни избавите отъ турско тиранство. Безъ това ние ще изпатимъ като Батакъ. Всичката ни надежда е на Васъ, избавителитѣ на наший народъ.

(Подписъ и печатъ на старейшинитѣ и жителитѣ отъ с. Широкалжка).

(в. „Марица“ брой 40 отъ 12 декемврий 1878 г.)

Дописка.

Ахжчелеби 1 декемврий 1878 г.

Всичкото население въ окржгътъ ни се радваше отъ слухътъ, че турската войска въ Пашмаклж, която бѣше дошла отъ Драма, се готвяла да си иде и всякой очакваше съ нетърпение да каже на казаната войска: „Сбогомъ, и да се не чуете и видите!“ По злощастие, обаче бѣхме излъгани.

Следъ байрямътъ редовната ужъ войска, която се състоеше отъ 150 души и се намираше въ Виево (*с. Каршилж*), се премѣсти въ Дерекьой и на нейно мѣсто дойде друга и тя редовна предводима отъ единъ *английски* офицеръ. Друга войска дойде отъ Драма презъ Даржк-дере и замина презъ Устово за демаркацион-

ната линия, кѫде Мугла и Брезе. Тая войска се състоеше отъ 600 души. Оная войска която е въ Виево и пази демаркационната линия на планината Роженъ, поиска отъ българскитѣ села Петково и Карлуково, да откаратъ толкова дърва, колкото има мулета въ казанитѣ села. Българитѣ безъ дума откараха дървата. Освенъ това, редовнитѣ турски войски събиратъ и мулета за мекере, да си каратъ едно друго. И пакъ за обири да ви писуваме трѣбва доста време и томове книги. Повърхностно ще ви пиша нѣколко отъ безбройнитѣ.

Между Петково и Давудюво на предѣлитѣ на окрѫжието ни, нѣколко разбойници украдоха едно муле българско и 600 гроша на притежателя му и мулета помашки. После разбойницитѣ порѫчали на притежателитѣ, да имъ проводятъ по 300 гроша на муле, за да ги върнатъ. Други разбойници забраха всички кози отъ село Карлуково. Козарьтъ, обаче, като побѣгналъ, то и козитѣ една по една избѣгали, но разбойницитѣ пакъ отнели 30 кози.

Пѫтьтъ презъ Каракуласъ за Станимака е много опасенъ. Сѫщо и пѫтьтъ презъ Чепеларе. Като туримъ, че и житата поскѫпнаха у насъ много и мразоветѣ придружени съ снѣгове ни завариха въ такова състояние, всѣки човѣкъ може да си предположи и представи положението на българското население въ Ахѫчелебийския окрѫгъ[1])

(в. „Марица“ брой 40 отъ 12 декемврий 1878 г.)

Руска войска въ Чепеларе.

Последицата отъ горнитѣ тревожни съобщения бѣ добра. Въ началото на м-цъ декемврий въ Чепеларе пристигна една руска пехотна рота, състояща се отъ 250—300 войници. Християнското население се зарадва и успокои. Ротниятъ командиръ каза, че войската ще стои въ Чепеларе цѣла зима, а може би и повече време. Това още повече зарадва чепеларцехъ. Нѣкои наивни селени като тълкуваха радостното събитие казваха:

— Въ Пловдивъ е дошла европейска комисия, да приеме управлението на Източна Румелия, а сѫщевремено въ Чепеларе дохожда руска войска, да стои дълго време. Ужъ се готви турски гарнизонъ да иде на Шипка, а въ сѫщность руски гарнизонъ дойде на границата въ Срѣдна Родопа. Ха, сига, чукай си главата и измѫчвай си мозъка, да разберешъ какво ще стане по-нататъкъ!

Така думаха селенитѣ и съ радость приемаха въ домоветѣ си братушкитѣ. Следъ дохождането на руската рота, лѣтошното оживление пакъ се възобнови въ селото. Увеселенията започнаха, алъшъ-вериша се размърда и рублитѣ зазвънтѣха съ по-силенъ гласъ отколкото презъ лѣтото.

Ротата бѣ настанена въ християнскитѣ кѫщи по 2—3 войника въ кѫща. Ротниятъ командиръ, по народность полякъ и двамата му помощници, субалтеръ офицери — руси —, бѣха настанени въ кѫщата на Диню Сивковски. Ротната шивалня, обущарницата и кухнята

[1]) Горната дописка е написана отъ Хр. п. Константиновъ.

се смѣстиха въ празния Аговски конакъ, а дървенитѣ гимнастически уреди бѣха издигнати и закрепени въ ливадитѣ между Аговския конакъ и кжщата на Диню Сивковски. Въ вжтрешния дворъ на несвършената кжща на Керозовци въ Камбурската махала бѣ направена баня, въ която войницитѣ се кжпѣха презъ всѣки 15 дни.

Въ Чепеларе дойдоха и две млади жени—гъркини или ерменки — съпруги или домашни другарки на офицеритѣ. За тия весели жени войницитѣ построиха особна дървена люлка въ градината предъ квартирата на офицеритѣ.

Следъ съмване и закуска, ако времето бѣ добро, войницитѣ излазяха вънъ на учение съ пушкитѣ си, а следъ пладне се събираха безъ пушки при гимнастическитѣ уреди, да играятъ казачокъ и пѣятъ въ хоръ. Християнскитѣ деца бѣха постоянни зрители и слушатели. Единъ интелегентенъ войникъ — пѣвецъ, Аркадий Тимофеевичъ Заленко състави отъ 20 — 30 деца взводъ и пѣвчески хоръ, приготви и раздаде на децата дървени пушки и започна усърдно да учи своя взводъ на маршировка, стрелба и „коли скачокъ, впередъ — назадъ" (фехтовка). Но най-усърдно Аркадий учеше децата да пѣятъ единично и въ хоръ руски и български пѣсни. Малкитѣ Аркадиеви войници бѣха въ възторогъ отъ своя симпатиченъ и веселъ командиръ. Тѣ изпълняваха безъ роптание и най-строгитѣ му заповѣди. Когато командирътъ кажеше „вольно" или се свършеше учението, децата му подхвърляха шеги, дърпаха го за дрехитѣ и му се качваха на раменната, а той се смѣеше, земаше шепа снѣгъ и триеше съ него лицата на малкитѣ войничета. Тоя войникъ — детски командиръ — ходѣше и по кжщитѣ, да научи какво е поведението на своитѣ войници — ученици и да разправя на майкитѣ имъ, какво има въ Русия и какъ рускитѣ жени точать и пекатъ *пирожки* (милинки). Обаче, Аркадий се отказваше отъ подаръцитѣ и угощенията въ посетенитѣ кжщи. Не пиеше и спиртни питиета.

Презъ м-цъ януарий 1878 година ротата бѣ подпълнена съ други 80-100 млади войници, дошли направо отъ Русия. Тѣзи млади войници бѣха много кротки, мълчаливи и наивни като деца, та старитѣ войници ги закачаха, подиграваха и имъ устрояваха всевъзможни весели игри.

Храната на ротата бѣ изобилна и доброкачествена. Масло и месо доставяха чепеларски предприемачи, а всичко друго — ръжено брашно, оризъ, крупа, соль, захарь и чай—идѣха отъ Пловдивъ, натоварени на коне и мулета. Въ казанитѣ винаги оставаше излишна храна, та презъ зимата се прехраниха съ войнишка чорба и каша нѣколко бедни чепеларски семейства. Освенъ това въ всѣка чепеларска кжща се виждаха голѣми кжжели (конуси) захарь, а чаятъ се приготвяше за пиене не въ чайници, а въ харкоми. А пари — безъ брой. Въ всѣка кесия дрънкаха полимпериали, рубли и капици (копейки). Но тая руска благодать се пресѣче презъ пролѣтьта. На 25 априлъ 1879 година ротата замина за Пловдивъ и отъ тамъ за матушка Русия. Чепеларскитѣ християне изпратиха съ китки, подаръци и плачъ войницитѣ.

Военно обучение на възрастнитѣ мжже.

Едновременно съ дохождане на руската рота въ Чепеларе или малко по-късно, дойде заповѣдь всички здрави мжже, християне отъ 20 до 45 годишна, възрасть да бждатъ записани като доброволци и разпредѣлени на взводове и отдѣления. Въ заповѣдьта още се казваше, че тия доброволци ще бждатъ обучени въ селото отъ военни инструктори, които ще се вематъ отъ руската рота. Освенъ това, заповѣдано бѣ веднага да се изпратятъ въ Пловдивъ коне и мулета, за да докаратъ въ селото

пушки и патрони, които рускиятъ императоръ е подарилъ на българското население въ Южна България. Тая заповѣдь отначало разтревожи чепеларцехъ, защото помислиха, че пакъ ще има война или ахренски бунтъ, но отпосле се уясни защо е тази наредба. По подсещане отъ руситѣ, българското население въ Южна България почна да се организира, съ цель да не допустне на Стара планина турски военни гарнизони, както бѣ решено отъ Берлинския конгресъ и вписано въ мирния договоръ. Организациитѣ се наричаха „гимнастически дружества". Друго. Следъ свършването на рускотурската война, руската войска, която бѣ въ България, бѣ превъоръжена съ пушки „Бердана". а пушкитѣ „Кримка" бѣха бракувани. Генералъ Обручевъ убеди руския царь Александъръ II, да подари на българското население въ Южна България пушкитѣ „Кримка". Тѣзи пушки се считаха като подаръкъ на гимнастическитѣ дружества. Но въ всички села нѣмаше съставени такива дружества, та раздаването на пушкитѣ по села ставаше отъ надлежнитѣ званични учреждения.

Въ Чепеларе се получиха около 150 кримки съ достатъчно патрони. Отъ тѣхъ 90 — 100 се раздадоха на доброволци за обучение, а останалитѣ бѣха складени въ гробницата при черквата Св. Богородица. Чепеларската рота или чета бърже бѣ стъкмена. Презъ два или три дни доброволцитѣ излазяха на учение съ пушки, маршируваха и вършеха караулната и патраулна служба въ селото и до границата. Тѣ спѣха и се хранѣха въ кѫщитѣ си. Длъжностьта ротенъ или четнишки командиръ бѣ повѣрена на субалтеръ офицеря отъ руската рота, а взводни и отдѣльони началници бѣха руски ефрейтори и войници. Началницитѣ бѣха усърдни, строги и взискателни, та доброволцитѣ въ течение на петь месеца се изпекаха въ маршировка, стрелба и караулна служба. Доброволската рота бѣ разтурена следъ заминаването на руската рота.

Начало на околийско управление въ Рупчосъ. До освобождението, рупчоската нахия бѣ часть отъ голѣмата пловдивска кааза. Следъ освобождението, тя бѣ привързана къмъ станимашкото окрѫжие, но това окрѫжие бѣ временна административна единица, та следъ нѣколко месеца бѣ закрита. Въ проекта и наредбата за новото административно дѣление, бѣ предвидено рупчоската нахия да се отдѣли отъ голѣмата пловдивската кааза (околия) и да се превърне въ отдѣлна административна единица — околия; но до края на м-цъ ноемврий 1878 година, въ Рупчосъ не бѣ уставено нито едно държавно нахийско или околийско учреждение. Дори нѣмаше и полицейски участъкъ. Следъ ноемврийската тревога и дохождането на руската войска, чепеларци настояваха дето трѣбваше, да се открие въ селото полицейски участъкъ. Молбата имъ бѣ удовлетворена. Въ края на м-цъ декемврий въ Чепеларе пристигна приставъ съ двама пеши полицейски стражари. Това бѣ начало на постоянна званична власть въ Рупчосъ. Приставътъ, бившъ опълченецъ, бѣ родомъ отъ с. Сопотъ н се зовеше Никола Младеновъ. Единиятъ стражаръ се зовеше Иванъ Георгиевъ съ прекоръ Коджааратликътъ; той бѣ родомъ отъ с. Яворово, станимашка околия. Друиятъ стражаръ се казваше Батинъ Атанасовъ н бѣ родомъ отъ с. Бойково. Приставътъ Никола Младеновъ, бѣ много пъргавъ и прекалено строгъ изпълнитель на новитѣ полицейски наредби. Отъ неговия камшикъ се плашеха не само пиеницитѣ и немирницитѣ, но дори и почтенитѣ селени. Презъ зимата (1878-79год.) приставътъ заповѣда да биятъ по голо единъ чепеларецъ, християнинъ, само за това, че отказалъ или закъснѣлъ да изпълни една досущъ маловажна полицейска заповѣдь. Следъ тоя бой мнозина чепеларски *хинаете* се вразумиха. Властьта на пристава се простираше по цѣлия Рупчосъ, но жителитѣ въ дру-

гитѣ населени мѣста редчишь „ядѣха парливата попара“ на Младенова, защото бѣха отдалечени отъ постоянното полицейско седалище, Чепеларе. Младеновъ стоя въ Рупчосъ до края на м-цъ юний 1879 година. Той предаде властьта си на първия рупчоски околийски началникъ Мехмедъ бей.

Нови чепеларски общ. управници. Презъ м-цъ декемврий 1878 година стана промѣна и въ общинското управление. Кметътъ Атанасъ Манолювъ Кисьовски и пом. кмета Ахмедъ Кехая Тьотювски си дадоха оставкитѣ. Старейшинитѣ назначиха за кметъ Сава Киряковъ, а за неговъ помощникъ Сюлейманъ Драмалиевъ. Назначението бѣ сполучливо, защото и кметътъ и помощникътъ му бѣха представителни, кротки, учтиви, сладкодумни и услужливи. По занаятие Сава Киряковъ бѣ зидарь-предприемачъ — водѣше и командоваше зидарски тайфи въ Фера и на островъ Ташосъ — а Сюлейманъ Драмлиевъ — ветеранъ, музикантъ, отъ Кримската война — учеше ахренчетата въ Горната махала да зубрятъ корана и продаваше на ахренкитѣ свои муски за уроки, префаркница по дойнитѣ крави и ухапване отъ змии усойници. Кметътъ бѣ малко-книжовенъ — пишеше съ грѫцки букви, — а помощника му владѣеше добре говоримия и писменния турско-арабски езикъ. За секретарь и бирникъ бѣ назначенъ пакъ Иванъ Г. Найџовски, защото нѣмаше другъ по-книжовенъ и по-кадъренъ отъ него за да го замѣсти. Пандуритѣ сѫщо си запазиха мѣстата, но много полицейски права и длъжности имъ бѣха отнети отъ Батина и Коджаааратликътъ.

Новитѣ селско-общински управници бѣха въ добри отношения съ пристава Младеновъ. Съ угаждане, подмазване, черпни и угощения, кметътъ и помощникътъ му се мѫчеха да смегчаватъ гнѣвътъ и строгоститѣ на „новия Тъмрашлия“ сир. — пристава. Младеновъ пакъ

внимаваше да не накърни съ нѣкоя своя постѫпка престижа и честолюбието на селскитѣ управници и да се не намѣсва въ работи, които не сѫ прѣко полицейски. Съ малко думи казано, новиятъ Тъмрашлия и селскитѣ управници се спогаждаха и спомагаха при изпълнение на длъжноститѣ си. Обаче, селенитѣ не бѣха доволни отъ това спогаждане, и то не за друго, а защото приставътъ бѣ прекалено строгъ, а селскитѣ управници прекалено меки и угодливи на пристава. Освенъ това у селенитѣ се поради съмнение, че честитѣ увеселения и угощения, които кметътъ и секретарьтъ устрояваха, сѫ за селска смѣтка.

Борба за седалището на рупчоскитѣ околийски учреждения.

Първиятъ рупчоски окол. н-къ Григоръ Поповъ. Презъ зимата на 1878—9 год. Европейската комисия изработи Органическия уставъ за управлението на Източна Румелия. Областьта бѣ разпредѣлена на шесть административни окрѫзи и 48 околии. Пловдивскиятъ окрѫгъ бѣ разпредѣленъ на 6 административни околии, но не съ точно опредѣлени граници и околийски седалища. Възъ основа на това дѣлене временния генералъ-губернаторъ на Източна Румелия Генералъ Столипинъ съ приказъ № 55 отъ 10 Май 1879 година*) наименова шесттѣ околии и опредѣли околийскитѣ седалища въ пловдивското окрѫжие тъй: Пловдивска, Конушка (Станимашка), Карловска, Овчехълмска съ неопредѣлено седалище, Кричимска съ седалище с. Кричимъ и Рупчоска съ седалище село Широкалѫка. Съ сѫщиятъ приказъ бѣха назначени за пловдивски префектъ (окрѫженъ управитель) Теофанъ Райновъ, за станимашки околийски началникъ Тодоръ Л. Милковъ, за рупчоски

*) Чети в. „Марица“ брой 83 отъ 18 май 1879 година.

околийски началникъ Григоръ Поповъ отъ с. Широкалжка и за карнобатски околийски началникъ Мехмедъ бей. На 15 май ст. ст. временниятъ генералъ-губернаторъ Столипинъ предаде длъжностьта на първия титуляренъ Генералъ-губернаторъ на Източна Румелия Князъ Александъръ Богороди (Алеко паша). Съ приказъ № 1 отъ 24 май 1879 година Генералъ-губернаторътъ Александъръ Богороди направи измѣнение въ административното дѣлене на пловдивския окржгъ и назначението на висшитѣ административни чиновници. Шесттѣ околии бѣха разпредѣлени и наименовани: Пловдивска, Конушка (Станимашка), Карловска, Овчехълмска, Сърнегорска и Рупчоска. За пловдивски префектъ бѣ назначенъ Александъръ Екзархъ, а Теофанъ Райновъ бѣ премѣстенъ за хасковски префектъ. За конушко-станимашки околийски началникъ бѣ назначенъ Павелъ Куртовичъ (отъ родътъ на пловдивскитѣ Чалъковци), а рупчоскиятъ околийски началникъ Григоръ Поповъ бѣ уволненъ и замѣстенъ съ карнобатския околийски началникъ Мехмедъ бей. По чие влияние и настояване стана това размѣстване и преназначение, ние не знаемъ, но относно уволнението на Григоръ Поповъ и замѣстването му съ Мехмдъ бей, се извърши една неправда и една голѣма грѣшка. Лицата, които действуваха да се назначи за рупчоски околийски началникъ Григоръ Поповъ, настояваха още, да се назначи за неговъ помощникъ или началникъ на околийската джандармерия Ахмедъ ага Тъмрѫшки — бившия рупчоски управникъ. Съ това назначение се гонѣше цельта, да се предадатъ по-безболезнено непокорнитѣ ахренски села въ Дьовленско, които съставляваха часть отъ рупчоската околия. И истина е, че само Григоръ Поповъ и Ахмедъ ага Тъмрашки съ своето влияние можеха тогава да усмирятъ и подчинятъ съ добро непокорнитѣ ахренски села въ коритото на рѣка Вжча. Обаче, поради предразсъдъци, роднински

интереси и глупава политика, нѣкои отъ тогавашнитѣ пловдивски голѣмци развалиха тоя планъ или доброто начинание. Съ това тѣ станаха причина, щото много години наредъ, да се приказва съ страсть и страхъ въ Областното събрание, въ дипломатическитѣ канцеларии и въ партийнитѣ вестници, за непокорнитѣ села въ Родопа. И най-много плачеха и викаха за тия непокорни села ония пловдивски голѣмци—партизани, които презъ 1879 година осуетиха предаването имъ.

За управителното (административното) седалище на рупчоската околия сжщо се породи борба. Селата отъ Долния Рупчось искаха седалището да е въ селото Павелско. Чепеларци, богутювци, гюнюсци и чукуркьойци настояваха да бжде въ Чепеларе, а Широкалжчани, стойченци и върбовци — въ с. Широка лжка. Обаче, следъ уволнението на Григора Поповъ отъ началнишката длъжность широкалжчани се отказаха отъ претенцията си и настояваха седалището да бжде въ село Чепеларе. Нѣкои по-влиятелни пловдивски голѣмци сжщо се бѣха раздѣлили на две страни относно седалището на рупчоската околия. Епископъ Гервасий, Атанасъ Самоковецъ, Димитъръ Черноземски, Д. В. Манчевъ и Симеонъ Л. Груевъ подържаха чепеларцехъ, а Д-ръ Ст. Чомаковъ, Костаки Пѣевъ, Н. Власаковъ, Никола Чалжковъ и Павелъ Костовъ (отъ Станимака) настояваха за село Павелско. Отъ мѣстнитѣ рупчоски дейци за Павелско най-много се напъваха Димитъръ Бѣлевъ и Старъ Гащю отъ Павелско, Костадинъ Губеровъ отъ Хвойна, свещеникъ Василъ Згуровски отъ Мальево и Григоръ Аргировъ отъ с. Дѣдово; а за Чепеларе — Георги Л. Богдановъ, Митю Руменъ Чолаковъ и Георги К. Шаковъ отъ с. Широкалжка, Хаджи Салихъ отъ Богутево, Мехмедъ ефенди Салихъ отъ с. Чукуркьой и чепеларскитѣ първенци. Надвиха чепеларци или по-право надви Атанасъ Д. Самоковецъ, който най-добре познаваше Рупчосъ и цѣла Срѣдна Родопа.

До края на м-цъ юний 1879 година околийскитѣ учреждения, съ изключение на телеграфната станция и околийската училищна инспекция, бѣха се вече настанили въ Чепеларе и почнаха да действуватъ (функциониратъ). Отначало учрежденията бѣха 3, а именно: Околийско управление Околийско сѫдилище и Околийско бирничество. Околийското управление и околийското бирничество се смѣстиха въ кѫщата на Диню Сивковски, а сѫдилището въ кѫщата на Гочо Сивковски Наемътъ на кѫщитѣ бѣ малакъ — по 12 турски лири за една година.

Околийско управление. Чиновницитѣ и служителитѣ при околийското управление по чинъ и иерархия (старшинство, подчиненость) се редѣха тъй: Околийски началникъ, Началникъ (секционенъ командиръ) на жандармерията*), секретарь, полицейски комисарь (приставъ) старши писарь, старши полицейски стражарь, младши коненъ полицейски стражарь, младши пеши полицейски стражарь, разсиленъ. Отначало околийски началникъ бѣ Мехмедъ бей Каракехаьоолу, джандармейски началникъ (секционенъ командиръ)—Подпоручикъ Дечко Караджовъ; секретарь на околийското управление—Малинъ Поповъ; полицейски комисарь — Панайотъ Цвѣтковъ; писарь — Тота М. Попова и разсиленъ — Стефо Х. (Павликенина).

Мехмедъ бей. Всѣкидневната му работа като околийски началникъ. Околийскиятъ началникъ Мехмедъ бей е роденъ въ гр. Пловдивъ. Той произхождалъ отъ голѣмъ бейски родъ именуемъ Кара Кехайиьоларъ, но родителитѣ му нѣмали голѣми доходи, та следъ

*) Джандармерията се състоеше отъ конни стражари, съ назначение да се движи по околията, да преследва разбойници и да служи за бърза връзка между околийското управление и общинскитѣ управления. Полицията пакъ се състоеше отъ пеши стражари съ предназначение да варди редътъ и тишината въ населенитѣ мѣста, да изпълнява караулна и дежурна служба при учрежденията. Джандармерията и полицията бѣха прѣко подчинени на окол. началникъ.

свършването на руждието (трикласно училище) билъ назначенъ чиновникъ въ санджашкото (окрѫжното) управление. Оженилъ се за дъщерята на прочутия пловдивски голѣмецъ и едъръ землевладѣлецъ х. Исмаилъ бей, но деца нѣмаше. Мехмедъ бей бѣше 45-50 годишенъ, едъръ, шишкавъ, съ обло и малко мургаво лице, голѣми очи, подстригани мустаци и бръсната брада. Гласъ дебелъ, говоръ звънливъ, малко бавенъ, но приятенъ и съ кѫси изречения. Ходъ сѫщо бавенъ, съ дълги отмѣрени крачки и съ вирната глава. Облѣкло граждансно (алафранга), добре прилепнато у тѣлото и съ червенъ азизие фесъ на главата. Съ малко думи казано, Мехмедъ бей бѣ представителенъ и много приятенъ човѣкъ.

Отъ всички вънкашни чиновници, християни и мохамедани, Мехмедъ бей най-напредъ доведе семейството си отъ Пловдивъ въ Чепеларе. Настани се въ Сивковската махала въ праздната, но сгодна за живѣене Хаджи Тодорова кѫща. Мехмедъ бей доведе въ Чепеларе и троица свои прислужници, бивши аргати въ чифлика на дѣда му х. Исмаилъ бей. Единътъ прислужникъ се зовеше Стефчо Павликенинътъ, другиятъ Узунъ Османъ (зашото бѣ високъ и тънакъ), а третиятъ Кючюкъ Мустафа (защото бѣ кѫсъ и съ разкривени нозе). Стефо бѣ български католикъ. а Османъ и Мустафа — цигани мохамедани. Мехмедъ бей назначи Стефа за разсиленъ при околийското управление, а Османа и Мустафа за младши пеши стражари. Кючюкъ Мустафа бѣ постояненъ прислужникъ (веставой - ординарецъ) въ дома на бея, а Стефо и Османъ вършеха двойна работа. Презъ времето когато чиновницитѣ работѣха въ канцелариитѣ, тѣ стояха въ околийското управление и изпълняваха званичнитѣ заповѣди на началника и другитѣ чиновници, а следъ прекратяването на канцеларскитѣ работи, следѣха малко отдалечъ Мехмедъ бея и чакаха частнитѣ

му заповѣда или пакъ отиваха безъ заповѣдь въ домътъ на бея, да помагатъ на Кючюкъ Мустафа.

Мехмедъ бей изпълняваше длъжностьта си и прекарваше свободното си време както мнозина други честни, добродушни, мерхаметлии и нефанатизирани турски голѣмци.

Сутринь къмъ 7—8 часътъ беятъ се събуждаше и ставаше отъ леглото. До 9 часътъ той се миеше, обличаше и пиеше кафе, обаче, никой не бѣ го видѣлъ да прави сутринна молитва, сир. да се кланя. Въ 9 часътъ излазяше отъ домътъ си и тръгваше за Новата махала, въ която бѣха чаршията и околийското управление. Следъ бея вървѣше Кючюкъ Мустафа съ голѣма праздна кошница въ ржката си. По пжтя до Бекировото кафене и чаршийката, свитата на бея се умножаваше, защото следъ Кючюкъ Мустафа се нареждаха Стефо, Узунъ Османъ, Томрукъ ага, Ахмедъ ага и нѣколцина бедни чепеларски ахрене (Полшю, Шетю, Хомко, Метю Даловъ и др.). Мехмедъ бей най-първо се спираше предъ месарницата на Колю Чиликя. Следъ нѣколко минутно взиране въ неразсѣченитѣ още овчи гювдета, беятъ поканваше Томрукъ ага, Ахмедъ ага, да каже, кое месо е по-крѣхко и по-вкусно. Ахмедъ ага посочваше съ пръстъ нѣкое гювде и казваше:

— Бей ефенди, бу еттенъ алъ (отъ това месо вземи).

— Пек-и Ахмедъ ага, бен — да беедимъ (много добре Ахмедъ ага и азъ го харесахъ), — одобрява беятъ, Колю чорбаджи, кесъ бу куйруклу чеерекъ. (Колю чорбаджи, отсѣчи тоя чейрекъ съ опашката).

Колю Чиликътъ отсѣчеше посочения чейрекъ, претеглѣше го и го турѣше въ кошницата на Кючюкъ Мустафа. Въ това време беятъ погледнѣше свитата си и кажеше на Чилика да даде на Ахмедъ ага една ока месо, а на Полша, Хомка и Шетя да раздѣли и раздадено или две дребна́. Чиликътъ въ присжствието на бея

раздѣлѣше дребна́та на съответни части и ги раздаваше на гражданската свита. На едного дадѣше овнешката глава, на другъ дробътъ, а на третъ търбухътъ, червата и краката. Стефо, Османъ и Кючюкъ Мустафа не се удостояваха съ бейски даръ въ месарницата, защото не бѣха семейни и беятъ ги хранѣше въ домътъ си. Следъ като си свършеше работата въ месарницата, беятъ изпращаше кючюкъ Мустафа да купова ракия и други потрѣбни за вкжщи нѣща а той сѣдѣше на столъ предъ Бекировото кафене и заржчваше кафе, и то не само за себе си, но и за всички други лица, били тѣ чиновници или селени, които въ момента бѣха предъ кафенето. Следъ изпиването на кафето, Мехмедъ бей отиваше въ околийското управление и сѣдеше на мендеря върху едно шелтенце. Предъ шелтето бѣ сложена проста дървена маса, покрита съ зелено сукно, а врързъ покривката бѣха сложени стъклена мастилница, прилична на кафейна чаша, нѣколко тръстикови калема — писалки и една паничка напълнена съ сухъ пѣсъкъ (вмѣсто попивателна книга).

Първи се явяваха на устенъ докладъ секционниятъ командиръ и полицейскиятъ комисаръ. Следъ тѣхъ къмъ 10 часътъ преди пладне секретарьтъ на околийското управление*) влазяше въ стаята на бея съ папка въ ржката, покланяше се и поздравляваше началника съ думитѣ:

— Сабаххаиррусунъ бей ефенди!

— Аллахразжосунъ Малинъ ефенди, буюръ, отуръ — отговаряше бея и посочваше мѣсто за сѣдане на мендеря.

Секретарьтъ сѣдаше на мендеря отъ лѣвата страна на бея и отваряше папката, да докладва.

*) Първиятъ секретарь бѣ Малинъ Поповъ, а следния Димитъръ Н. Митовъ.

— Не варъ, Малинъ ефенди, сюйле бакалъмъ (какво има, казвай)? — нетърпеливо пита беятъ и поглежда папката.

— Бакаджаисъ (ще ги разгледаме), бей ефенди — отговаря секретарьтъ.

Всичкитѣ писма въ папката сж написани на български езикъ, а беятъ не знаеше нито да чете, нито да говори на тоя езикъ. Но тоя бейски недостатъкъ (кусуръ) не затрудняваше секретарятъ когато докладваше, защото той знаеше и българския и турския писмени езици. Малинъ ефенди първо прочиташе писмото както бѣ написано, а сетне съ по-малко думи обясняваше на бея съдържанието му.

Беятъ внимателно слушаше четенето и превода и и нетърпеливо съ нѣколко думи опредѣляше кое писмо е важно и кое не. Примѣрно казано, секретарьтъ вземаше отъ папката първото по редъ писмо, четеше го и превежда.

— Уфакъ ишлеръ, Гечъ! (малка работа, подмини го!) — дума беятъ и замахва съ ржката си към писмото.

Секретарьтъ туря писмото на страна и превежда съдържанието на друго.

— Кетипъ месалеси, ону да гечъ! (Писарски приказки и него отмахни!).

Трето писмо. — Дуръ, Малинъ ефенди! Ишъ фенадъръ (чакай, Малинъ ефенди, работата е лоша!) — казва беятъ и взема писмото въ ржката си.

Четвърто писмо. — Гечъ! Пето писмо. — Ону да гечъ! Шесто писмо.

— О ишъ бизеичинъ дилъ! галиба анлжшлъкъ варъ (оная работа не е за насъ, мисля, че има заблуждение), — казва беятъ и взема писмото отъ ржката на секретаря.

И т. н.

Следъ раздѣляне на писмата на важни и неважни, беятъ и секретарьтъ започваха да обсжждатъ какво трѣбва да се прави по съдържанието на важнитѣ писма. Ако мненията имъ бѣха еднакви, секретарьтъ написваше резолюцията и я поднасяше на бея за подписъ. Беятъ я подписваше, но заставяше и секретарьтъ да я подпише. Обаче, ако беятъ и секретарьтъ бѣха съ различни мнения, беятъ повикваше на съвещание едного или нѣколцина отъ началницитѣ на другитѣ учреждения (сждията, държавниятъ бирникъ, началникътъ на джандармерията и други). Въ такъвъ случай се съставяше нѣщо като околийски административенъ съветъ, който вземаше решение, изразено въ кжса резолюция, подписана отъ бея, секретаря и другитѣ участници въ съвещанието. Съ тоя способъ беятъ раздѣлѣше или мислѣше, че раздѣля съ други длъжностни лица своята лична административна отговорность.

Къмъ 12 часътъ беятъ подписваше изходящитѣ писма, които бѣха приготвени отпо-рано, излазяше отъ околийското управление и отиваше да обѣдва у дома си. Следъ обѣдъ лѣгаше да спи. Къмъ 4 часътъ следъ пладне се събуждаше и излазяше на вънъ отъ дома си, обаче, той не отиваше въ околийското управление а на друго мѣсто. Западно отъ моста на Сивковската рѣка, подъ Дьортювото, на лѣвия рѣченъ брѣгъ Мехмедъ бей бѣ построилъ дървенъ кьошкъ съ широки дървени седала и дъсченъ покривъ. Северната страна на кьошка бѣ обкованъ съ дъски патавра, а на другитѣ три страни имаше само дървени перила — пармаклъци, които служеха и за упори на седалата. На срѣдъ кьошка бѣ сложена една голѣма кржгла маса, покрита съ шарена мушама. Широкото седало на северната страна бѣ постелено съ памученъ дюшекъ, а връзъ него бѣ постелено едно пъстро килимче. Западно отъ кьошка на рѣчния брѣгъ

имаше другъ дъсченъ навѣсъ съ нѣколко дъсчени полици и огнище на земята. Тоя навѣсъ бѣ каве-оджакъ

Къмъ 4 часътъ следъ пладне Кючюкъ Мустафа дохождаше на кьошка, накладѣше огънь въ навеса, напълнюваше съ прѣсна вода единъ голѣмъ бакъренъ гюмъ и го поставѣше на огнището да заври водата.

Къмъ 4-5 часътъ Мехмедъ бей дохождаше на кьошка, сѣдаше на килимчето и извикваше:

— Мустафа, чабукъ биръ датлж кафе: (Мустафа, бърже едно слатко кафе!).

Следъ изпиване кафето, Мехмедъ бей насочваше погледа си къмъ пжтя и по ливадитѣ и щомъ съзрѣше нѣкой по-познатъ човѣкъ, билъ той мохамеданинъ или християнинъ, махаше съ ржката си и викаше

— Салихъ кехая, (или) Колю чорбаджи, гелъ конушалъмъ! (ела да беседваме!).

Поканенитѣ неможеха да откажатъ на бея, макаръ да имаха и най-бърза работа. Обаче, не всички чакаха покана. Попъ Манолъ, Имамътъ, Салихъ Чаушъ, Милязимътъ, Атанасъ Кисьовски и други айлякчии, щомъ видѣха, че беятъ е седналъ на килимчето. опжтваха се къмъ кьошка. Беятъ радостно посрещаше гоститѣ и веднага имъ поржчваше кафе. Следъ първото кафе следваше второ и трето. Къмъ 6—7 часътъ беседитѣ само съ кафе се прекжсваха. Започноваха да идватъ нѣкои отъ чиновницитѣ — сждията, държавниятъ бирникъ, докторътъ, секретаритѣ и др. Мехмедъ бей заповѣдваше на Стефа да сложи на масата шишета съ ракия, конякъ, салата и други сладки и подкиселени мезета. Значи, започваше се ракж—кефи. Беятъ пръвъ земаше въ ржката си чаша съ ракия, чукаше съ чашитѣ на събеседницитѣ си, помѣришеше ракията и бърже я глътнеше. Какво ставаше по-нататъкъ, всѣки се сѣща. Чашитѣ се пълнеха и изпразваха презъ всѣки 7—8 минути. Беятъ все повече и повече се развеселяваше, но пакъ се държеше прилично и достойно съ обноскитѣ си спрѣмо събеседницитѣ. Ракж—кефи продължаваше най-късно до 9 часътъ следъ пладне, но безъ пѣене и свирене. До 8 часътъ стояха на кьошка всички събеседници, които пиеха ракия, а отъ 8 до 9 часътъ при бея оставаха да продължаватъ мухабетя само нѣколцина зевзеци и изпечени пиячи—ракъджии (Д-ръ Лондонъ, фелдшера Т. П-въ попъ Манолъ, Колю Мерджановъ, Метю Пашовъ, Садъкъ Шабановски, ковачътъ — циганинъ Мехмедали и други беюви съседи). По желанието на Мехмедъ бея, въ петъкъ и недѣля дохеждаше на кьошка Садъкъ Шабановски съ голѣмия си седефлия сазъ (тамбура) и свиреше отъ 8 до 9 часътъ. Презъ време на свиренето чакър-кефлията бей се замислюваше, клатѣше главата си, изохкваше се и думаше:

— Ахъ, генчликъ, генчликъ, гитти, битти! (Ахъ, младость, младость, отиде, свърши се!)

Въ 9 часътъ беятъ напущаще кьошка и отиваше въ домътъ си да вечеря и спи.

Мехмедъ бей правѣше кефъ на кьошка само презъ лѣтото, а презъ зимата канѣше въ кжщата си на мухабетъ съседитѣ си и други мухабетчии — разкаджии.

Следъ едно годишно стоене въ Чепеларе, Мехмедъ бей много нашишкаве и натежа та мжчно се движеше. Поради тоаа купи си едно едро и здраво муле, което яздеше не само когато отиваше по селата, но и отъ домътъ му до околийското управление и обратно, особно зимно време. При качването и слазането отъ мулето помагаха му или по право казано покачваха и сваляха го трима прислужници — Стефо, Османъ и Кючукъ Мустафа.

Дечко Караджовъ Първиятъ рупчоски джандармерийски началникъ или секционенъ командирь подпоручикъ Дечко Караджовъ, родомъ отъ с. Казанлъкъ, бѣ младъ красивъ румелийски офицеръ отъ първия випускъ

на софийското военно училище. Той задоволително организира и уреди рупчоската полицейска стража, но стоя само нѣколко месеца, защото бѣ зачисленъ на служба въ румелийската милиция (войска). Дечко Караджовъ достигна до чинъ генералъ, но не знаемъ дали е още живъ. Замѣсти го въ Рупчосъ Мехмедъ ефенди, родомъ отъ гр. Пловдивъ. Вториятъ джандармерийски началникъ бѣ 65 годишенъ, срѣденъ ръстъ, много шишкавъ и съ обло подпухнало лице. Мехмедъ ефенди бѣ уменъ, практиченъ, откровенъ и сладкодуменъ. Пиеше много ракия, но пиянството му бѣше кротко и едвамъ забелязвано. Макаръ и да бѣ полу книжовенъ на турски езикъ, той бѣ ученолюбивъ и съ свободолюбиви убеждения. Синъ му Есадъ посещаваше българското училище и отпосле стана добъръ писарь. Мехмедъ ефенди бѣ беденъ, но жена му бѣ отъ бейски родъ и добра домакиня. Преди да стане рупчоски джандармерийски началникъ, Мехмедъ ефнеди дълго време е билъ турски полицейски забитинъ съ чинъ милязимъ (подпоручикъ). Службата му въ Рупчосъ бѣ малко халтава, но лоши спомени не остави. Следъ съединението напустна съ плачъ службата си отъ Чепеларе.

Малинъ Поповъ е роденъ въ с. Рахманлий—Брѣзовска околия. Следъ свършване съ отличенъ успѣхъ пловдивската българска семинария М. Поповъ учителствувалъ нѣколко години въ родното си село и други околни села. Оженилъ се за учителката Тота Попова отъ гр. Калоферъ. Презъ времо на руското окупационно управление билъ пакъ учитель и писарь, а презъ м-цъ май 1879 година бѣ назначенъ секретарь на рупчоското околийско управление. Следъ едногодишно секретарствуване, Поповъ бѣ назначенъ рупчоски околийски сѫдникъ (мирови сѫдия). За секретарь на околийското управление дойде Димитъръ Н. Митовъ, родомъ отъ гр. Калоферъ.

Малинъ Поповъ бѣ около 35-40 годишенъ, срѣденъ ръстъ, тънко тѣло, мургаво-жълто лице, черна брадица и черни просълзени очи. Погледъ разсѣенъ, замаенъ говоръ низъкъ, бавенъ и изтънчено ироничевъ. Облѣкло обсукано и недобре изгладено и прилепено у тѣлото.

Отъ всички рупчоски околийски чиновници Малинъ Поповъ бѣ най-ученъ, най-трудолюбивъ, най-разуменъ, но и най-голѣмъ хитрецъ и изтънченъ присмѣхулникъ. Като държавенъ чиновникъ и общественикъ той бѣ безупрѣченъ и уважаванъ, защото работѣше усърдно, честно и даваше умни съвети. Но като частно лице той не бѣ много уважаванъ и почитанъ, защото бѣ хитрецъ и присмѣхулникъ. При частни препирни страни не вземаше и съвети не даваше. Примѣръ. Ако нѣколцина се разговарѣха или препираха за нѣщо и по мнения или разбирания се раздѣлѣха на две противни страни, тѣ попитваха Малинъ Поповъ да каже: кое мнение или разбиране е по-право или по-разумно? Малинъ Поповъ си намигваше и съ иронична усмивка отговаряше: — И едното е разумно и другото е разумно Или пакъ: — И тъй бива и инъкъ бива.

Малинъ Поповъ дене работѣше въ канцеларията и се разхождаше по улицитѣ, а вечерь до срѣдъ нощь, особено зиме, четѣше и пишеше въ кѫщи. Той отлично знаеше писмения турско-арабски езикъ и доста добре френския. Докато Малинъ Поповъ бѣ сѫдия въ Чепеларе, преведе на български езикъ и напечата първитѣ 100 основни члена отъ турския гражданско-правенъ законникъ, сиречъ Меджелето. Въ началото на 1884 год., Малинъ Поповъ бѣ премѣстенъ въ Брѣзово, а по-късно, следъ съединението, бѣ назначенъ членъ на ямболския окрѫженъ сѫдъ. Поповъ отдавна е покойникъ.

Полицейски комисари въ Чепеларе. Първиятъ полицейски комисаръ се зовѣше Панайотъ Цвѣтковъ,

Той стоя въ Чепеларе около една година. Вториятъ Григоръ Поповъ отъ Широкалжка. Третиятъ Никола Джоловъ стоя повече, а четвъртиятъ Шатъровъ бѣ уволненъ следъ Съединението.

Тота М. Попова. Първата жена чиновничка въ Рупчосъ, а може би и въ цѣлото пловдивско окржжие, бѣ писарката при рупчоското околийско управление Тота М. Попова, съпруга на секретаря при сжщото управление — Малинъ Поповъ. Тота М. Попова, родомъ отъ Калоферъ, преди да се омжжи и следъ омжжването си е била народна учителка. Тя бѣ около 30 годишна, висока, кокалеста, представителна, но небрежно се обличаше и бавно се движеше. Въ околийското управление бѣ писарка само една година, защото когато мжжътъ й Малинъ Поповъ бѣ назначенъ околийски сждникъ, тя бѣ уволнена по свое желание. Замѣсти я Василъ попъ Николовъ отъ с. Широкалжка.

Околийско сждилище. Споредъ Органическия уставъ (Конституцията) на Източна Румелия, сждилищата въ областьта по степени се дѣлѣха тъй: селско-старейшинско (общинско) сждилище; 28 околийски, 6 окржжни, едно върховно и едно сждилище за административни разпри. По чинъ и иерархия чиновницитѣ въ околийското сждилище се редѣха: околийски сждникъ, сждебенъ комисарь (сждия-изпълнитель) писарь (секретарь), надзиратель на затвора, писар и разсиленъ. Околийскиятъ сждникъ имаше много права и длъжности. Той бѣ нотариусъ, следователь, прокуроръ и сждия въ своята околия. Подъ неговъ прѣкъ надзоръ бѣха още и селскитѣ сждилища, сждебно-изпълнителнитѣ дѣла и околийския затворъ. Първоначалниятъ съставъ на рупчоското околийско сждилище бѣ: околийски сждникъ Христо Ст. Брадиновъ, сждебенъ комисарь (сждия-изпълнитель) — Садъкъ бей, (братъ на Мехмедъ бей), писарь (секретарь) — Стоянъ Н. Брадиновъ; писарь по нотариалнитѣ дѣла — Хафъзъ Селимъ; надзиратель на затвора — Ахмедъ ага и разсиленъ — Диню Харитювъ Бундата.

Христю Брадиновъ (околийски сждникъ), е родомъ отъ гр. Калоферъ; училъ се въ Калоферското основно училище, следъ това помагалъ на баща си въ търговията, а следъ смъртьта на последния търгувалъ самостойно въ Цариградъ и другаде. Следъ Освобождението дошълъ въ Пловдивъ, но вече остарѣлъ и съ слаби материални срѣдства за живѣене. По ходатайството на други влиятелни калоферци, Директорътъ на Правосждието въ Източна Румелия назначилъ дѣда Христя за Рупчоски околийски сждникъ (мирови сждия). Назначенъ бѣ на 14 юний 1879 година съ докладъ и приказъ № 1 на Директора на Правосждието.

Дѣдо Христо Брадиновъ бѣ 65—70 годишенъ старецъ, съ срѣденъ ръстъ, суханавъ, бѣло лице, обръсната брада и съ чисто спретнато гражданско облѣкло. Нервенъ и бъбривъ, той не се спираше на едно мѣсто повече отъ 10—15 минути. Общественитѣ работи му бѣха присърце, особено благоустройственитѣ и здравословнитѣ. Следъ свършване на сждийскитѣ си работи въ канцеларията, дѣдо Христо се разхождаше по пжтищата въ селото и сжщевременно вършеше полезна работа. Ако видѣше предъ себе си на пжтя трѣски, клечки, камъни и конски торъ, *кюткаше* ги съ бастуна на страна отъ пжтя, а ако съзрѣше въ нѣкоя ливада, градина или въ рѣчното легло трупче отъ умрѣло куче, коте или друго животно, тръгваше да търси кмета или доктора да имъ се кара, защо търпятъ въ селото такива безобразия и нечистотии. Веднажъ дѣдо Христо срѣщна на улицата двама брадѣсали учители:

— Спрете се! — извика дѣдо Христо и вдигна бастуна. . . .

Учителитѣ се спрѣха и уплашени се впулиха въ бастуна на дѣда Христа.

— Слушайте, народни просвѣтители, какво ще ви кажа! — Ако сте намислили да ставате попове, по-скоро туряйте келимявкитѣ на главитѣ си, пъкъ ако нѣмате намѣрение да ставате попове, още сега да се обръснете, защото ако втори пѫть ви видя брадясали, ще си счупя бастуна по главитѣ ви.

— Благодаримъ, дѣдо Христо, — казаха учителитѣ и отидоха при бръснаря Хафъза да ги обръсне.

Дѣдо Христо Брадиновъ се разправяше и съ зидаритѣ. Щомъ видѣше, че нѣкой гради или поправя кѫща, плѣвня или сухъ граденъ зидъ, отиваше при зидаритѣ и постоянно посочваше съ бастуна си где и какъвъ прозорецъ или каква врата трѣбва да се направи. Еднажъ дѣдо Христо се скара на зидаря Диню Шумковъ и му скъса конеца, защото градѣше единъ сухъ граденъ зидъ не по права, а по счупена линия (за да се запази отъ сѣчене една дебела върба). Диню се разсърди, събра си *хашотя* (уредитѣ) и си отиде въ кѫщи. Стопанинътъ на върбата и оградата бѣ принуденъ да прекрати препирнята и сърднята съ компромисно решение.

Сѫдийска работа. Презъ врѣме на Източно-румелийското управление околийскиятъ сѫдъ не бѣ едноличенъ, а колегиаленъ. Сѫдътъ се състоеше отъ околийския сѫдникъ и двама изборни народни сѫдии, наречени асесори (сѫдебни заседатели). Писмената и домакинска работа въ сѫдилището бѣ възложена на единъ секретарь, потрѣбното число писари и единъ разсиленъ. На околийския сѫдъ прѣко бѣха подчинени сѫдебния комисарь (писарь) и околийския затворъ.

Асесоритѣ получаваха по 10-15 гроша дневно възнаграждение и то само когато заседаваха. За асесори се избираха само чепеларски жители, защото никой жи-

† Свещеникъ Василъ Згуровски отъ с. Малево Училищенъ инспекторъ (стр. 99 и 124).

† Василъ Кръстановъ отъ с. Чепеларе.
Учитель, общ. служитель. (стр. 241).

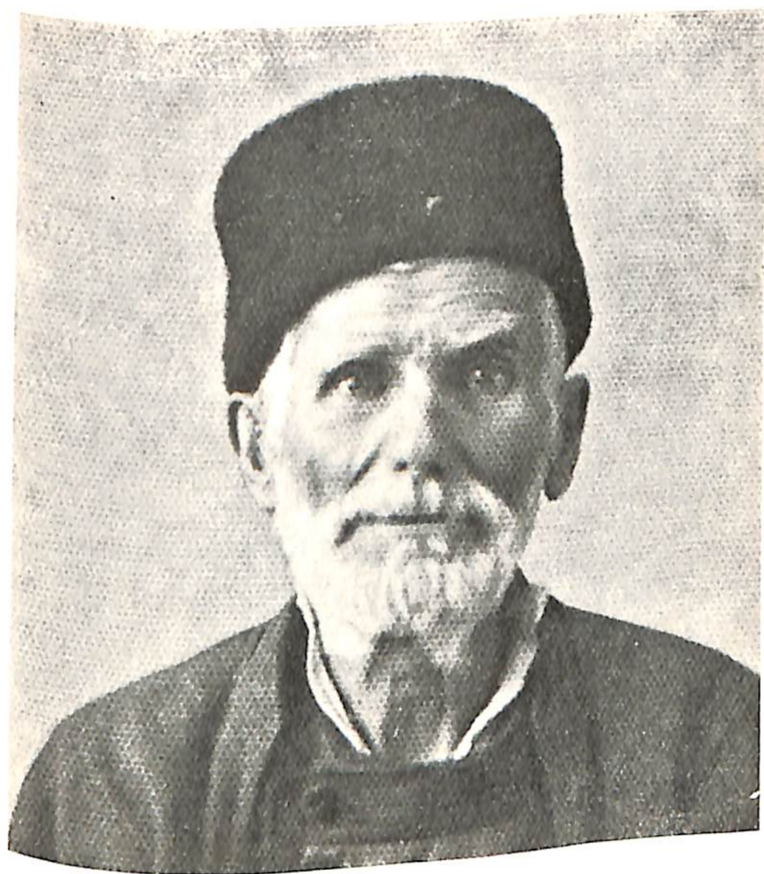

Стоянъ Калиновъ отъ с. Чепеларе. Учитель (стр. 241).

† Христо Господиновъ отъ с. Райково. Учитель.
(стр. 238).

тель отъ другитѣ села не желаеше да бжде асесоръ и да стои нѣколко месеци въ Чепеларе съ такова малко възнаграждение. Първитѣ асесори при Чепеларското околийско сждилище бѣха Тодоръ Балджийски и Садъкъ Джаферовъ, а вторитѣ по редъ Тодоръ Георгиевъ Демиревъ (Тотката) и Молла Салихъ Веговъ. Презъ време на сждебнитѣ заседания председательтъ и тримата асесори се разбираха и спогаждаха, а съ асесорътъ Садъкъ Джаферовъ честишъ се караха и ето защо: Садъкъ бѣ справедливъ, откровенъ, но и много припрѣнъ. Освенъ това, той знаеше добре писменния турско-арабски езикъ и малко-много бѣ запознатъ съ турската сждебна процедура и практика. Съ тия качества и знания Садъкъ достойно заемаше възложената му почетна сждийска длъжность, обаче, сприхавиятъ и слабокнижовенъ дѣдо Христю не можеше да го търпи и да се ползува отъ знанията и практиката му. Въ едно сждебно заседание, по поводъ на единъ неумѣстенъ въпросъ, зададенъ отъ председателя на ответника, Садъкъ не можа да се въздържи, та полугласно каза на сждията, да не задава такъвъ неумѣстенъ въпросъ. Сждникътъ се ядоса. Последва силно скарване. Следъ нѣколко минутно каране сждникътъ дѣдо Христю стана правъ, отстрани се отъ стола и масата и силно извика на Садъка:

— Щомъ ти повече знаешъ отъ мене, *буюръ* (заповѣдай), седни на моя столъ, пакъ азъ ще взема стомната да ти нося вода!

Следъ тия думи дѣдо Христю излѣзе на потона и тръгна на долу по стълбитѣ, безъ шапка на главата и безъ бастунъ въ ржката. Секретарьтъ Стоянъ Н. Брадиновъ припна следъ него, стигна го долу на двора, хвана го за палтото, поведе го назадъ по стълбата и го въведе въ секретарската стая. Следъ това секретарьтъ каза, че заседанието се отлага и сждилището веднага се изпразни отъ многобройнитѣ слушатели - сеирджии

Сжщиятъ день привечерь, околийскиятъ началникъ Мехмедъ бей свика въ околийското управление на съвещание началницитѣ на всички околийски учреждения. Повикани бѣха и асесоритѣ. Следъ дълги разправии и увещания, Мехмедъ бей успѣ да *баращиса* (спогоди) дѣда Христя и Садъка Джеферовъ. Следниятъ денъ сждебното заседание бѣ продължено и до пладне бѣха разгледани и решени всички насрочени дѣла.

Презъ първитѣ 7—8 месеца отъ откриването на рупчоското околийско сждилище, сждиитѣ по незнание разглеждаха и решаваха всѣкакви граждански и наказателни дѣла, безразлично дали исковетѣ и престжпленията сж малки или голѣми. Сждътъ сждѣше и осжждаше за обикновена кражба, кражба чрезъ взломъ, грабежъ по пжтищата, палежъ и други общоопасни престжпления. Решенията и присждитѣ бѣха много кжси. Решенията по гражданскитѣ дѣла и присждитѣ за престжпления отъ частенъ характеръ, секретарьтъ записваше съ малко думи на гърба на исковото или тжжителювото прошение, а присждитѣ за престжпления отъ общъ характеръ, записваше на надлежното званично писмо — актъ, рапортъ или полицейско дознание. Само присждитѣ за по-голѣми престжпления се написваха съ повече думи, и то въ форма на сждебенъ протоколъ. Осжденитѣ на затворъ лица веднага бѣха предавани на тъмничния надзиратель Ахмедага, да ги затвори въ околийския затворъ.

На тази кжса и произволна процедура тури край Томрукагасж Ахмедага, и ето какъ: По пжтищата и горитѣ въ Рупчосъ се бѣха появили разбойници, които грабѣха и пари и добитъкъ и дори убиваха люде. Полицията успѣ да улови четирма отъ тия разбойници и ги предаде на сжда въ Чепеларе. Разбойницитѣ бѣха ахрене отъ селата Чуреково и Брезе. Околийскиятъ сждъ, въ съставъ председатель Хр. Брадиновъ и асесори

Тодоръ Георгиевъ Демиревъ и Молла Салихъ Веговъ, осжди четирмата разбойници по на нѣколко годишенъ строгъ тъмниченъ затворъ и ги предаде на тъмничния надзиратель, за изтърпяване на наказанието. Обаче, надзирательтъ каза на сждиитѣ, че затворътъ е тѣсенъ и съсъ слаби стени, та не може да поеме задължението и отговорностьта да пази такива опасни разбойници.

— Ами какво да ги правимъ? — пита сждникътъ дѣдо Христю.

— Пратете ги въ пловдивския окржженъ затворъ, — отговаря надзирательтъ.

Прието. Четирмата разбойници бѣха изпратени, съ писмо и преписъ отъ присждата до надлежното сждебно учреждение въ Пловдивъ за по-нататъшното разпореждане.

Последицата отъ това изпращане бѣ следнята: 1) Сждебна ревизия на рупчоското околийско сждилище. 2) Уволнението на дѣда Христя отъ сждийството и 3) Ревизия на всички граждански и наказателни дѣла, сиречь, изново гледане и сждене, точно по новитѣ сждебни правила и отоманския наказателенъ законъ, който бѣ въ сила и въ Източна Румелия.

Сждникътъ Христя Брадиновъ замѣсти Малинъ Поповъ, а Малинъ Попова по-късно замѣсти Георги М. Шишеджиевъ, родомъ отъ г. Сопотъ.

Околийскиятъ затворъ и Надзирательтъ (Томрукъ-агасж) Ахмедага. Казахме по-горе, че всичкитѣ околийски учреждения бѣха се смѣстили въ две наети частни сгради. Околийското управление, Държавното бирничество и ковчежничество, секционното жандармерийско управление и полицейскиятъ комисарь се бѣха настанили въ кжщата на Диню Сивковски, а сждилището, сждебниятъ комисарь (приставъ), и пешата полицейска стража—въ кжщата на Гочю Сивковски. Сждилището и сждебниятъ комисарь бѣха се

смѣстили на горния катъ, въ две голѣми и две малки стаи. Пешата полицейска стража бѣше се настанила въ долния катъ (низката кѫща) и клетò, а за затворъ служеше маазата (избата) подъ ниската коща.

Затворътъ бѣ дългъ три и половина метра, широкъ три метра, а високъ два метра. Четиритѣ стени — 60 см. дебели — бѣха изградени съ рѣчни камъни, споени съ глина и дървени кушеци (поясе). Само на южната стена къмъ двора имаше едно прозо че високо 60 см. и широко 45 см. На прозорчето бѣха заковани 5-6 кръстосани желѣзни прѣчки. Подътъ бѣ земленъ, но постланъ съ неизгладени борикови дъски. Равнежътъ (нивото) на пода бѣ еднакавъ съ равнежа на вѫтрешния кѫщенъ дворъ и улицата. Въ тоя затворъ съ 10.5 м. квадратура и 20 м. кубатура, очакваха по-нататъшната си сѫдба или изтърпяваха наказанието си 4-5, а често и 10 души ахрене и християне. Едни отъ затворницитѣ бѣха подъ следствие, други осѫдени по 3 и 6 месеци затворъ, а имаше осѫдени и по на двегодишенъ затворъ.

Надзирательтъ, домакинътъ и ключарьтъ на затвора бѣ Ахмедага Исеиновъ, турчинъ отъ гр. Пловдивъ. Той бѣ 60—70 годишенъ старецъ, но здравъ, спокоенъ, разсѫдливъ, добродушенъ и състрадателенъ. И Ахмедага пиеше ракия по-умѣрено и по-прикрито. Бѣше крайно беденъ съ многобройна челядь, но умѣеше да готви вкусни ястия, та Мехмедъ бей и другитѣ чиновници, турци, често го канѣха въ домоветѣ си, да дава наставления на готвачкитѣ и да занесе въ своя домъ подаренитѣ му отъ ханъмкитѣ храни и други вещи. Ахмедага получаваше месечна заплата само две турски лири (1000-1200 лева), но бѣ много благодаренъ и усърдно изпълняваше длъжностьта си, Затворницитѣ го обичаха, защото се отнасяше съ тѣхъ много добре и имъ услужваше. Затворницитѣ получаваха таинъ само половинъ

ока хлѣбъ за 24 часа, но Ахмедага не ги оставяше гладни. Той ходѣше по кѫщитѣ, особено въ праздничнни дни, да изпросва за хапузетѣ бито сирене, млѣко—барканица, картофи, лукъ и друга храна. Всѣка сутринь къмъ 8 часътъ Томрукагасѫ отключваше вратата на затвора, провѣтряваше на двора затворницитѣ и съ единъ или двама стражари ги закарваше на рѣката задъ хана на Тотката. Тамъ затворницитѣ се миеха и почиваха 20 — 30 минути. Следъ това Томрукагасѫ ги връщаше и затваряше. Привечерь пакъ ги изваждаше на двора да се разходятъ 20 — 30 минути. Обаче, не всички затворници бѣха покорни и послушни. Нѣколцина отъ тѣхъ причиниха на Ахмедъ ага голѣми неприятности. Една нощь двама затворници, осѫдени по на 2 годишенъ затворъ прокопаха затвора и избѣгаха, безъ да ги усѣти нѣкой, защото Ахмедага си бѣше въ кѫщи, а стражаритѣ дълбоко спѣха на леглата си, въ стаята надъ затвора. Другъ затворникъ, една сутринь почна да бѣга отъ рѣката на горе къмъ Блатата. Ахмедага се разрука, стражаритѣ стреляха по бѣглеца, но последниятъ успѣ да влѣзе въ гората на Таванчека и отъ тамъ нагоре остана невидимъ. Третъ затворникъ единъ день незабелязано се смѣси на двора подъ сѫдилището съ тѫжители, ответници, свидетели и слушатели и се изгуби безъ следа. Тия бѣгства заставиха Томрукагасѫ Ахмедага да вземе по-строги мѣрки спрѣмо питомцитѣ си. Той събра отъ селото всички желѣзни конски букаи, и на всѣки затворникъ, билъ той подъ следствие или осѫденъ само на два месеченъ затворъ, тури и заключи на нозетѣ по една конска букая. На затворницитѣ пакъ, които бѣха осѫдени на 6 месеченъ или едногодишенъ затворъ, тури на нозетѣ имъ по две букаи. заключени съ различни ключове. И какво ставаше следъ оковаването на хаирсъзитѣ съ желѣзни вериги? — Сѫщото, както и по-напредъ. Сутринь Ахмед-

ага провѣряваше на двора здравината и ключоветѣ на букаитѣ и насочваше затворницитѣ по пжтя къмъ рѣката. Затворницитѣ съ наведени глави и малки пристжпи влачеха нозетѣ си по грапавия пжть, букаитѣ силно дрънкаха на пресекулки, а Ахмедага гордо-гордо пристжпѣше следъ затворницитѣ съ дебела дрѣнова тояга въ ржката си.

Затворникътъ К-въ, българинъ християнинъ отъ Ахжчелебийско, бѣ осжденъ на 8 месеченъ затворъ за конекрадство. Тоя затворникъ имаше роднини въ Чепеларе, които се грижеха за него. Единъ виденъ сродникъ на К-въ се опита, съ почерпки и подаръци, да омилостиви Ахмедага спрѣмо сродника си, въ смисъль, да му снематъ отъ нозетѣ желѣзнитѣ вериги, обаче Ахмедага категорично отказа. Видниятъ К-въ сродникъ помоли Мехмедъ бея да смегчи упоритостьта на Томрукагасж. Мехмедъ бей повика въ околийското управление Ахмедага и настоятелно му каза да снеме веригитѣ отъ нозетѣ на К-въ, защото Иванъ чорбаджи му става кефилъ, че нѣма да избѣга.

— Афедерсънъ (да прощавашъ) бей ефенди, ала азъ не мога такава отстжпка да правя. Пакъ ако сте се убедили, че съмъ привишилъ длъжностьта си, търсете си другъ Томрукагасж. Азъ отъ днесъ съмъ въ оставка.

Разбира се, оставката на Ахмедага не бѣ приета, и до Съединението той продължаваше да спина затворницитѣ съ конски букаи, за да му е мирна главата и спокойно да спи.

Стоянъ Н. Брадиновъ, родомъ отъ гр. Калоферъ, братовъ синъ на сждника Христо Брадиновъ, 30—35 годишенъ, кжсъ, шишкавъ, съ голѣма валчеста глава, бившъ писарь въ цариградската търговска кантора на единъ калоферецъ. Стоянъ Н. Брадиновъ бѣ съ малко училищно образование, но пишеше красиво и съ малки стилистични и правописни грѣшки. Той бѣ порядъченъ и много пестеливъ, но обичаше угощенията и веселбитѣ. Отъ всички Румелийски чиновници, които дойдоха въ Чепеларе, презъ 1879 година, само Стоянъ Н. Брадиновъ дойде съ пари, но не повече отъ 40—50 златни турски лири. Отъ начало той даваше на заемъ, но и то само на Чепеларски жители, по една лира, съ срокъ за връщане най-много 30 дни. По сетне, когато поувеличи капитали си, Брадиновъ почна да дава на заемъ по 5—10 и 20 лири съ срокъ до 6 месеца. Лихвата бѣ скжпичка, но при все това чепеларци бѣха благодарни отъ Брадиновата парична услуга, защото тогава въ селото нѣмаше клонъ отъ Земедѣлска банка, или друго нѣкое кредитно учреждение; Нѣмаше и частни банкери.

Презъ 1887 година Ст. Н. Брадиновъ бѣ назначенъ мирови сждия, въ качеството си на такъвъ, той служи 10—15 години въ Рупчосъ и другитѣ околии. Въ Балканската война на върха Велиица, Чепинско, бѣ убитъ най-голѣмия му синъ Недѣлко, младъ сждия, съ висше образование и запасенъ офицеръ-подпоручикъ. Тая тежка и скжпа загуба сломи душевно и тѣлесно Ст. Брадиновъ. Той почина презъ 1914 година.

Сждебниятъ комисарь (приставъ) Садъкъ бей, братъ на Мехмедъ бей, бѣ 40—45 годишенъ, високъ, малко прегърбенъ, съ суханово, но симпатично лице. Кротъкъ и мълчаливъ, той добросъвестно изпълняваше длъжностьта си, но понеже нѣмаше много работа, занимаваше се съ рѣзбарство. Той правѣше отъ дърво птичета, гущерчета, колички и други играчки и ги подаряваше на децата за споменъ.

Хафъзъ Селимъ ефенди отъ гр. Пловдивъ, писарь по турски езикъ и по нотариалнитѣ дѣла, 30—35 годишенъ, неженenъ, добре облѣченъ и пригладенъ, бъбривъ, духовитъ подигравачъ и *сапъкъ* (свободомислящъ). Околийскиятъ ковчежникъ, фанатикътъ Хаджи

Хасанъ ефенди, много мразѣше Хафъзъ ефенди, зарадъ свободията му и казваше: учителитѣ на Хавъза му дали титлата „*Хавъзъ*" но той самъ си изялъ сричката „*ха*", та останало само „*фъзъ*" (неприлична дума).

Диню Бундата. Първиятъ разсиленъ въ Рупч. окол. сѫдилище бѣ Диню Харитовъ Бундата отъ с. Чепеларе. Той бѣ 35—40 годишенъ високъ, кокалестъ, представителенъ и облѣченъ съ селски овчарски дрехи, защото по занятие бѣ овчарь. Бундата бѣ досущъ не книжовенъ, та когато му даваха да разнася *повестки* (призовки), за да не сбърка адреситѣ, туряше съ синъ моливъ на всѣка призовка свой овчарски знакъ *рѣзка*, *чибукъ*, *бакрачь*, *зумбо*, *дупка* (точка), *вазтегарка* и др. Когато нѣкой чиновникъ или селянинъ кажеше на сѫдията дѣда Христя, защо не назначи за разсиленъ нѣкое момче, което знае да чете и пише, той (дѣдо Христю) отговаряше:

— Щомъ Мехмедъ бей държи за свои кабадаи двама черни цигани, защо азъ да не държа за свой *сеизинъ* и *кабадаия* единъ български овчарь! Дѣдо Христю Брадиновъ живѣеше въ кѫщата на Диню Бундата.

Рупчоско околийско бирничество. Финансовата и съкровичническа (касова) служба въ Източна Румелия бѣ разпредѣлена тъй: Дирекция на Финанситѣ 6 окрѫжни и 28 околийски бирничества (данъчни управления), 6 окрѫжни и 20 околийски акцизни управления. Въ по-малкитѣ околии акцизната служба бѣ причислена къмъ околийскитѣ бирничества. По чинъ и иерархия финансовитѣ чиновници въ околиитѣ се редѣха тъй: околийски бирникъ (данъченъ началникъ), акцизенъ началникъ, ковчежникъ, финансовъ надзиратель (агентъ), акцизенъ надзиратель, писарь, акцизенъ колджия (стражарь), разсиленъ (броецъ).

Първиятъ личенъ съставъ на Рупчоското околийско бирничество бѣ: околийски бирникъ Анастасъ Карагьозовъ, ковчежникъ Хаджи Хасанъ ефенди, акцизенъ надзиратель (агентъ) Горчо С. Мерджановъ, финансовъ надзиратель Ахмедъ ефенди Салиховъ, акцизенъ колджия Василъ Ивановъ и разсиленъ Бекиръ ефенди. Анастасъ Карагьозовъ бѣ назначенъ за рупчоски околийски бирникъ на 11 юний 1879 година. Дойде въ Чепеларе на 20 юний и на 1 юлий бирничеството бѣ открито и почна да действува. Анастасъ Карагьозовъ, родомъ отъ Копривщица, бѣ около 55 годишенъ едъръ, малко шишкавъ, съ голѣма глава, продълговато но пълно лице, голѣми черни, изпъкнали очи, спретнато облѣченъ, ходъ бавенъ, гласъ високъ, говоръ бавенъ, тежъкъ. Карагьозовъ бѣ съ малко училищно образование, но пишеше доста красиво. Общественитѣ работи го не интересуваха. Вестници и други книги не четѣше. Спиртни питиета не пиеше, а кафе редчишъ. Свободното си отъ канцеларска работа време Карагьозовъ прекарваше въ кѫщи или на пишкюня (дъсченото седалище) подъ пещьта на сѫдилищното помѣщение. Съ какво той се е занимавалъ, преди да бѫде назначенъ финансовъ околийски бирникъ, никой положително не знаеше, но мълвѣше се, че той е билъ бегликчия и че много години е кръстосвалъ Балканския полуостровъ и Мала Азия съ други копривщенци бегликчии. Следъ три години служене въ Рупчосъ, Карагьозовъ предаде бирничеството на замѣстника си Георги Л. Богдановъ, а преди съединението пакъ се върна за бирникъ въ Рупчосъ.

Ковчежникътъ Хаджи Хасанъ ефенди, родомъ отъ гр. Пловдивъ, бѣ 65 годишенъ старецъ, но напълно здравъ. Той бѣ съ срѣденъ ръстъ, суханавъ, бѣла кожа, черни и игриви очи, бѣла подстригана брада и обръснатъ черепъ. Гласъ тънъкъ, високъ — почти женски, го-

воръ бръзъ и крѣсливъ. Ходъ много бръзъ, но съ малки крачки. Облѣкло: черни, широки, но къси панталони, жилетка обикновена, а вмѣсто палто открита (безъ копчета) и дълга до колѣната басмена антерия, съ памучна подплата. Обувки — отворени турски кондури, зиме надѣнати връзъ бѣли вълнени чорапи, а лѣте на пребосъ, сиречь безъ чорапи. По облѣкло и темпераментъ Хаджи Хасанъ приличаше на старовремски евреинъ.

Преди да бѫде назначенъ за рупчоски околийски ковчежникъ, Хаджи Хасанъ много години е билъ турски финансовъ чиновникъ въ пловдивското санджашко (окрѫжно) управление. Като рупчоски околийски ковчежникъ, той акуратно изпълняваше длъжностьта си, но касовитѣ книги водѣше на турски езикъ, защото другъ езикъ не знаеше. Хаджи Хасанъ бѣ много набоженъ и краенъ фанатикъ. Презъ деня 5—6 пѫти вземаше абтезъ и се кланяше дори и въ канцеларията. Но при все това, той пръвъ записа двѣтѣ си момчета за редовни ученици въ чепеларското българско-християнско училище. Хаджи Хасанъ бѣ честенъ, пестеливъ и предвидливъ, но имаше и една слабость — бѣше страстенъ играчъ на табла. Когато не работѣше въ бирничеството и не се кланяше, сѣдѣше кръстомноги на широкия пюшкюнъ въ кафенето на Османа (братъ на Бекиря), хвъргаше зароветѣ, тракаше пуловетѣ и, споредъ хода на играта, ту се гръмко смѣеше, ту силно крѣщѣше. Ако надвиеше продължаваше да играе, но ако го надвиеха, затварѣше съ трѣсъкъ таблата, развикваше се и бѣгаше навънъ отъ кафенето. Когато нѣмаше други по-благородни партньори-играчи Х. Хасанъ сѣдаше да играе съ бездѣлника Метю Пашовъ или съ циганина-ковачъ Мехмедали.

Хаджи Хасанъ служи като ковчежникъ въ Рупчосъ отъ 18 юлий 1879 до 30 мартъ 1886 година. И когато ненадйно получи съобшение, че е уволненъ той се разтрепера, заплака като дете и где кого срещнѣше казваше:

— Тридесеть и повече години служихъ честно и почтенно, безъ никакъвъ укоръ отъ началството ми и безъ да съмъ сторилъ нѣкому зло. А защо сега ме уволняватъ — не мога да разбера.

— Защото си вече старъ и не знаешъ български езикъ, — казваше нѣкой.

— Не съмъ старъ, пакъ ако не зная писмения езикъ, ще го науча въ течение на шесть месеци.

— Късно е вече, ефенди, — кажеше другъ, — Сега не е вече Румели-шаркѫ, а българско княжество.

— Ха! алларазосунъ! Ти право каза, — потвърдяваше Х. Хасанъ и си бършеше очитѣ.

Съ голѣма духовна мѫка Х. Хасанъ предаде ковчежничеството на замѣстника си Горчо С. Мержановъ и съ още по-голѣма мѫка напустна Чепеларе.

Разсилниятъ Бекиръ ефенди, близъкъ роднина (шурей) на Х. Хасанъ ефенди, бѣ 40 годишенъ, неженепъ, съ мургаво-грапаво лице и бавенъ ходъ и говоръ. Облѣкло турско, съ чалма на главата и мешинени папуце (еминии) на нозетѣ. Бекиръ ефенди бѣ честенъ, уменъ, но мълчаливъ, намусенъ и голѣмъ фанатикъ. Следъ уволнението на Х. Хасаня, той сѫщо бѣ уволненъ, но не си отиде въ Пловдивъ, а замѣсти въ кафенето брата си Османа. Стоя въ Чепеларе много години като кафеджия, ожени се за Имамовата дъщеря — ахренка, но жена му го напустна, та се ожени за друго ахренско момиче. Бекиръ ненавиждаше въ душата си всички чепеларски християне и мохамедане, съ изключение на Салиха Х. Идризовъ и Иванъ Чичовски. На пишещия тия редове той повѣрително казваше:

— Нѣкога попъ Синесий е казвалъ, че *„въ Чепеларе нѣма дорво за орало“*, пакъ азъ казвамъ, че днесъ за днесъ има само двама възрастни селяни, които сѫ

най-почтенитѣ и съ здравъ разсѫдъкъ, а тѣ сѫ Салихъ Х. Идризовъ и Иванъ Чичовски. Всички други сѫ *алчакъ кабиле* (долно племе). Но при все това, Бекиръ ефенди варѣше вкусно кафе и се отнасяше учтиво съ мющериитѣ си, та добре живѣеше между „долното племе". Подозренъ въ шпионство, Бекиръ бѣ убитъ отъ Македоно-одринската организация презъ 1903 година.

Околийски лѣкарь. Презъ втората половина на 1879 година бѣ назначенъ и околийск . лѣкарь. Първиятъ лѣкарь се зовѣше Д-ръ Самуилъ Лондонъ по народность евреинъ. Той бѣ 40 годишенъ, едъръ, раговорливъ, шегаджия, но говорѣше на турски езикъ. Дали знаеше добре своята професия, не можемъ да се произнесемъ, но работата и съветитѣ му относно здравеопазването (хигиената) бѣха задоволителни. Не бѣ и алченъ за пари. Той преглеждаше даромъ и беднитѣ и богатитѣ болни. Живѣеше въ кѫщата на Митю Чининъ Стайковъ, дето бѣ и амбулаторията му. Служи въ Рупчосъ около една година. Замѣсти го Д-ръ Василъ попъ Димитровъ, гръко-българинъ отъ Станимака.

Помощникъ на лѣкаря бѣ околийскиятъ фелдшеръ. Пръвъ Рупчоски фелшеръ бѣ Тодоръ Пейковъ отъ с. Широкалѫка.

Училищенъ инспекторъ. Презъ първитѣ две години отъ румелийското управление, Дирекцията на народното просвѣщение назначаваше за временни околийски училищни инспектори и чиновници отъ други ведомства, но все пакъ бивши учители. Тия временни училищни инспектори едновременно вършеха и постоянната си титулярна служба и инспекторската. За околийски учил щенъ инспекторъ на българо-християнскитѣ училища въ Рупчосъ бѣ назначенъ рупчоскиятъ архиерейски намѣстникъ и малювски енорийски свещеникъ, Василъ Згуровски. Инспекторътъ изпълняваше и свещеническата длъкность въ селото си и инспекторската въ околията, но канцелария нѣмаше. Званичнитѣ входящи и изходящи писма и ревизионнитѣ актове и доклади той държеше у дома си въ Малюво, или ги носѣше отъ село на село въ една торба. Би трѣбвало инспекторътъ да има канцелария въ седалището на околията, но това му не понасяше, защото поради малкото възнаграждение, неможеше да напустне енорията и домътъ си и, главно, защото се надѣваше, че околийскитѣ учреждения ще бѫдатъ премѣстени отъ Чепеларе въ Павелско.

Следъ двегодишно инспекторствуване свещеникъ Василъ Згуровски бѣ уволненъ въ интереса на службата, а за титулярѣнъ училищенъ инспекторъ на българскитѣ училища въ Рупчосъ бѣ назначенъ бившия Чепеларски учитель Василъ попъ Стояновъ отъ село Широкалѫка*)

Телеграфо-пощенска станция въ Чепеларе. До края на 1879 година нѣмаше телеграфна жица по посока Станимака — Чепеларе — Пашмаклѫ. Презъ пролѣтьта на 1880 година се започна строенето на такава жица по сѫщата посока, но когато тя стигна до село Павелско, по-нататъшното ѝ продължение бѣ спрѣно. Открита бѣ телеграфо-пощенска станция въ с. Павелско. Началникъ на станцията бѣ Нешо Ивановъ отъ гр. Копривщица. А защо не бѣ продължено строенето на жицата до Чепеларе? Защото борбата за седалището на околийскитѣ учреждения не бѣше стихнала. Павелци силно настояваха, учрежденията да бѫдатъ премѣстени въ тѣхното село. Пакъ борба между Горния и Долния Рупчосъ. Въ тая борба прикрито участвуваха и чиновницитѣ при околийскитѣ учреждения. На нѣкои отъ тия чиновници се щѣше околийското седалище да се премѣсти въ Павелско, за да имъ

*) За Василъ попъ Стояновъ е писано въ първата часть на книгата „Миналото на Чепеларе".

бѫдатъ по-близко градоветѣ Пловдивъ и Станимака. Обаче, чепеларци пакъ надвиха. Следъ двумесечна разправия телеграфната жица бѣ продължена и станцията премѣстена въ Чепеларе. Тя бѣ настанена въ хана на Тодоръ Геор. Демиревъ (Тотката) въ стаитѣ надъ дюкяна.

Околийски сержантъ — майоръ. Въ околийтѣ имаше и военно—милиционни учреждения, наречени околийски или ротни сержантъ—майори. За сержантъ—майори се назначаваха старши подофицери и фелдфебели, които бѣха на свръхсрочна военна служба. Длъжностьта на околийския сержантъ — майоръ бѣ: да провѣрява и поправя приготвенитѣ отъ общинскитѣ управления военно—наборни списъци; да провѣрява и поправя списъцитѣ на запаснитѣ войници и опълчението; да провѣрява състоянието на орѫжието, което бѣ раздадено на населението или складено въ общинскитѣ управления; да помага на наборнитѣ комисии въ писменната и прегледната работа и т. н.

Първиятъ рупчоски околийски сержантъ—майоръ бѣ старшиятъ унтеръ (подъ)—офицеръ Гълѫбовъ отъ с. Брѣстовица, вториятъ — Костадинъ Бойковски отъ с. Бойково, а третиятъ (до съединението) фелдфебелътъ Антонъ Бозовски отъ с. Широкалѫка.

Първа званична (официална) постѫпка за предаването на непокорнитѣ села.

Делегация и ахренско събрание. Презъ първата година дейностьта на околийскитѣ учреждения бѣ много заплетена и затруднена и ето защо: Повечето отъ чиновницитѣ бѣха слабокнижовни и неопитни, а трѣбваше да стъкмяватъ и уреждатъ дѣловодни и смѣтководни регистри, тевтери и всѣкакви други канцеларски книжа; да се разправятъ съ стари и нови данъци — недобори, деярци — неуредицитѣ по селата, и да се разправятъ съ разбойничеството по планинитѣ и горитѣ. Обаче, най-главната беля бѣха непокорнитѣ села въ коритото на рѣка Вѫча.

Мехмедъ бей бѣ назначенъ за Рупчоски околийски началникъ, защото съ вѣра и клетва се зарекълъ предъ пловдивскитѣ голѣмци, че щомъ стѫпи въ Рупчосъ, непокорнитѣ села ще се предадатъ и подчинятъ на румелийското правителство. А истината бѣ, че непокорнитѣ села щѣха да се предадатъ, но ако за управници на Рупчосъ бѣха назначени Григоръ Поповъ и *ахренина* Ахмедага Тъмрашки, а не пловдивскитѣ *турци* Мехмедъ бей и Хаджи Хасанъ ефенди. Презъ времето когато генералъ-губернаторътъ Алеко Паша назначаваше и преназначаваше чиновницитѣ въ областьта (Източна Румелия) Ахмедага Тъмрашки временно бѣше се настанилъ съ челядьта си въ селото Триградъ и чрезъ широкалѫчани и мугленски ахрене узнаваше кои чиновници сѫ назначени въ Рупчосъ. Казваха че Ахмедага се билъ много ядосалъ, когато се научилъ че Григоръ Поповъ е уволненъ, а за рупчоски околийски началникъ е назначенъ Мехмедъ бей*).

Първата званична работа на околийския началникъ Мехмедъ бей, следъ встѫпването му въ длъжность, бѣ да напише на турски езикъ едно дълго послание до непокорнитѣ ахрене въ коритото на рѣка Вѫча, съ покана да се предадатъ и подчинятъ на румелийското правителство. За изпращането и разгласяването на посланието по сѐлата бѣ назначена една делегация въ съставъ: Хаджи Салихъ отъ с. Богутюво, Салихъ Чаушъ отъ Чепеларе, Митю Руминъ и Георги Найдювски — Камбура отъ с. Широкалѫка и Ахмедъ ефенди Сали-

*) Ахмедага въ качеството си на рупчоски забитинъ презъ време на турското управничество е билъ въ обтегнати отношения съ по-виднитѣ пловдивски голѣмци — турци.

ховъ отъ с. Чукуркьой. За съпроводници и пазачи на делегацията бѣха опредѣлени полицейскитѣ стражари ахрене Кадъръ Чаушъ и Халилъ Омбаши (и двамата родени въ с. Широкалжка). Делегацията минала презъ с. Широкалжка и стигнала до Беденската баня, но тамъ била спрена отъ брезки и беденски въоржжени ахрене. По молбата и настояването на делегацията, на банята дошли Хаджи Мустафа Кюлюнкъ отъ Беденъ и нѣколцина по-видни ахрене отъ с. Брезе. Следъ обикновения поздравъ, Х. Кюлюнкъ попиталъ делегацията за какво е дошла и кжде ще отива. Делегатитѣ обяснили каква мисия имъ е възложена.

— Нѣма да ва пустнимъ да влизате въ нашисе села, — отговорилъ Х. Кюлюнкъ. — Ще се ворните назадъ и ще отнесете нашия селямъ (поздравъ) на Мехмедъ бея. Пакъ ние ще се сберемъ, ще си помислимъ, ще си подумаме какво да правимъ и следъ това ще ви проводимъ хаберъ (известие).

Следъ тоя отказъ отговоръ, делегацията предала на Х. Кюлюнкя 2—3 екземпляра отъ посланието, връща се назадъ и „благополучно" пристигна въ Чепеларе.

По поводъ на това послание въ с. Триградъ се събрали отъ всичкитѣ непокорни села около 100 повидни ахрене, за да се съвещаватъ и решатъ, какво да правятъ — да се предадатъ или не. Почетенъ председатель на събранието е билъ Ахмедага Тъмрашки. Следъ двудневно обсжждане, събранието пожелало да чуе решителната дума на бившия рупчоски управникъ Ахмедага казалъ*)

— Тъмрашъ изгорѣ. Сега тъмрашци голи, боси и гладни сж пръснати като пилце по всички села. Азъ желая Тъмрашъ да се възобнови и тъмрашци да се предадатъ и събератъ въ селото си. Ще се върна и азъ въ Тъмрашъ, когато си построя новъ подслонъ. Пакъ какво трѣбва да правятъ другитѣ села, които не сж изгорѣли — отказвамъ се да давамъ съветъ. Сега въ Рупчосъ сж забите хилбелии (пловдивчане), пакъ какво ще стане по-нататъкъ, не мога да ви кажа.

*) Споредъ разказа на Х. Кюлюнкъ въ с. Брезе, презъ м-цъ юлий 1905 г. Чети сп. „Родопски напредъкъ", „Пжтни бележки презъ дьовленската околия" отъ В. Дечевъ.

Събранието останало недоволно отъ тоя отговоръ и решило: 1) да се поиска съветъ отъ турскитѣ управници и първенци въ Драма и Сересъ и 2) да се не отговаря на Мехмедбеювото послание. Освенъ това събранието решило: Общото управление на непокорнитѣ села да се възложи на единъ тричлененъ съветъ въ съставъ: Хаджи Хасанъ отъ село Триградъ, Хаджи Мустафа Кюлюнкъ отъ с. Беденъ и Молла Еюбъ отъ с. Мугла. Следъ тия решения събранието било закрито.

Относно селото Тъмрашъ, каквото казалъ Ахмедага, това и станало. Всички тъмрашци се събрали на Каялжчифликъ и отъ тамъ вкупомъ потеглили за с. Тъмрашъ. Когато пристигнали въ селото и видѣли, че отъ кжщитѣ и отъ аговскитѣ конаци сж останали само почернѣли и полуразрушени зидове, стотици жени и деца зацирикали и запищѣли отъ скръбь. Жителитѣ—християне отъ съседното село Лилково се притекли тъмрашцемъ на помощь и въ кжсо време били направени колиби — подслони за 200—250 семейства. Следъ една година селото Тъмрашъ почти напълно бѣ възобновено. Едновременно съ Тъмрашъ предадоха се на *кавуретъ* и ахренскитѣ села Петваръ, Осиково и Черешово. Предаването на Тъмрашъ и другитѣ три села се дължеше само на Ахмедага, но не и на Мехмедбеювото послание. Следъ предаването си, тъмрашци позволиха на рупчоскитѣ финансови чиновници да описватъ посѣвитѣ и зематъ *номуне* (проба) за изчисление на десятъка (йошюра) приемаха въ селото и други чиновници, които отиваха

тамъ по служба, но Мехмедъ бея и неговитѣ подчинени чиновници и стражари не допускаха да стжпятъ въ селото. А това значеше, че тъмрашци признаватъ румелийското правителство, но не признаватъ властьта на Мехмедъ бея въ Рупчосъ. Следъ едногодишно полуподчинение тъмрашци, осиковци и черешовци пакъ *„вдигнаха глави“* и престанаха да изпълняватъ наредбитѣ на рупчоскитѣ данъчни и други власти. Поводътъ за това бѣ една дребна случка. Единъ взискателенъ но грубичъкъ финансовъ чиновникъ, като описвалъ снопе, нашълъ около 100 скрити снопа и почналъ да нагрубява притежателя имъ — укриватель. Намѣсили се и други ахрене. Станало спрѣчкване и сбиване. Чиновникътъ съ разкървавена глава билъ изгоненъ отъ селото. Мехмедъ бей прати 5-6 души стражари да арестуватъ виновнитѣ ахрене, обаче тъмрашци насочили пушкитѣ си къмъ стражаритѣ и извикали:

— Назадъ!

Стражаритѣ се върнаха. Отъ тоя день насетне селата Тъмрашъ, Осиково, Черешово и Петваръ пакъ се присъединиха къмъ ахренската република въ коритото на рѣка Вжча. А какво направи по-нататъкъ околийскиятъ началникъ Мехмедъ бей? Следъ съвещание съ Малинъ Поповъ, Анастасъ Карагьозовъ и Х. Хасанъ ефенди, началникътъ изпрати до пловдивския префектъ единъ обширенъ рапортъ.

Презъ есеньта на 1881 година Ахмедага и братъ му Адилага се прибраха съ семействата си въ Тъмрашъ, настаниха се въ новитѣ си конаци и търпеливо чакаха да се махнатъ отъ Рупчосъ читацитѣ Мехмедъ бей и секционния жандармерийски началникъ Мехмедъ ефенди, а тѣ да ги замѣстятъ, обаче, желанието имъ не се осжществи. Адилага остана председатель на ахренската република и я управляваше до 30 априлъ 1886 година, а Ахмедага като частно лице си гледаше кефа и приемаше въ конака си на госте приятелитѣ си перущенци и други българи, които бѣгаха презъ Тъмрашъ отъ . . . българския партизански бѣсъ. Ахмедага почина презъ 1895 година. *)

Първиятъ изборъ за народенъ представитель въ Рупчосъ.

Опороченъ изборъ. Споредъ Органическия уставъ румелийското областно (народно) събрание се състоеше отъ 52 депутати (народни представители). Отъ тѣхъ 6 души, а именно началницитѣ на признатитѣ вѣроизповѣдания — пловдивския български митрополитъ, гръцкия владика, главния мюфтия, католическия владика, главния равинъ и американския първосвещеникъ, — бѣха по право депутати; десеть души назначаваше генералъ—губернаторътъ по свой изборъ отъ разнитѣ съсловия — търговци, занаятчии, земледѣлци, книжовници, учители и други; а 36 души избираха избирателитѣ съ прѣко и тайно гласуване. Областьта бѣ раздѣлена на 36 колегии (избирателни околии, секции) съ около 20,000 население въ всѣка колегия. При сглобяването и закржгляването на избирателнитѣ колегии се земаше въ съображение само броя на населението (20,000 ж.). За да се стъкми и закржгли избирателната колегия, населени мѣста отъ една административна околия се прехвърляха въ друга. Изборътъ се произвеждаше или въ околийското седалище или въ друго срѣдоточено население мѣсто, макаръ то да се състоеше и отъ 50 кжщи.

Рупчоската околия (безъ непредаденитѣ села) бѣ една избирателна колегия, но понеже населението й бѣ

*) За понататъшната разправия, относно непокорнитѣ села, чети книжкитѣ **„Непокорнитѣ села“** отъ Хр. П. Константиновъ. кн. I, II, и III 1886 г.

около 16,000 жители, за да се допълни до 20.000 жители, къмъ нея бѣха причислени селата Добралъкъ, Яворово и Лѣсково отъ станимашката административна околия. Изборътъ за депутатъ се произвеждаше въ Чепеларе, защото геометрическото срѣдище на колегията бѣ не населено мѣсто (Балабанъ чайръ).

До 1884 година въ Източна Румелия нѣмаше сжщински политически партии, а имаше само народностни (национални) дѣления. Българитѣ — християни, които бѣха мнозинство въ областьта, се борѣха помежду си за депутатското мѣсто само въ ония колегии, въ които малцинството — турци или гърци бѣ малобройно, а въ колегиитѣ съ силно или многобройно малцинство, българитѣ поставяха само единъ кандидатъ българинъ, да се бори съ турския или гръцкия кандидатъ.

Първитѣ депутатски избори въ Източна румелия бѣха произведени презъ м-цъ октомврий 1879 година.

Въ Рупчоската избирателна колегия се борѣха помежду си двама кандидати — единиятъ българинъ, а другиятъ турчинъ. Българо-християнскиятъ кандидатъ бѣ Костаки Пѣевъ отъ Пловдивъ, а турскиятъ (ахренски) кандидатъ Есадъ ефенди отъ сжщия градъ. По избирателнитѣ списъци всички избиратели въ колегията бѣха около 4500 души; отъ тѣхъ 2300 бѣха българи — християни и 2200 души ахрене и турци. (Въ селата Борово, Белица и Карамушъ населението бѣ чисто турско). Обаче, въ Чепеларе дойдоха и гласуваха около 2200 души, защото тогава гласуването не бѣ задължително.

Още презъ деня на избора се забелезваше, че избирателитѣ турци и ахрене сж повече отъ избирателитѣ българи—християни, но все пакъ се вѣрваше, че християнскитѣ гласове ще надминатъ мохамеданскитѣ, защото се очакваше, да пристигнатъ избирателитѣ българи—християне отъ най-далечнитѣ села Добралъкъ, Яворово, Лѣсково, Бойково и Дѣдово. Обаче, отъ тия

села пристигнаха не стотици избиратели. а само 40—50 души — по 8—10 отъ всѣко село. Когато се привършваше вече гласуването, константирано бѣ по избирателнитѣ списъци, че сж гласували около 1200 мохамедани и около 1000 християне. Значи изборътъ ще спечелятъ турцитѣ.

— Ами сега какво да правимъ?, — загрижено и шепнишкомъ пита председательтъ на избирателното бюро Д. Б. членътъ на сжщото бюро В. И.

— Ще попитамъ Дѣдо Хр. и М. П. сжщо шепнишкомъ отговорилъ В. И. и излазя навънъ отъ бюрото.

Дѣдо Хр. казалъ на В. И. нѣколцина избиратели-християне да се скаратъ и сбиятъ присторено въ стаята на бюрото и единъ отъ тѣхъ ужъ въ срѣднята си да строши сандъка (урната), да разкжса бюлетинитѣ, да ги разхвърли по пода и да ги стжпче съ нозетѣ си. Значи, изборътъ да се развали.

М. П. дава другъ съветъ, който е билъ възприетъ и точно изпълненъ отъ председателя на бюрото. Гласуването се прекратило когато се стъмнило. Трѣбвало вече да се отвори урната, за да се преброятъ бюлетинитѣ и гласоветѣ. Обаче, председательтъ казалъ, че е много уморенъ и го боли главата, та най-добре е бюлетинитѣ да се преброятъ и изборнитѣ книжа да съ съставятъ сутриньта на следния день, зашото *„геженинъ иши гюндюзъ маскарасж“* (нощната работа е дневно безобразие). Мохамеданитѣ — членове на бюрото (Рушенъ Синаповъ отъ с. Богутево, Садъкъ Джаферовъ отъ Чепеларе и Молла Арифъ Миглю отъ Гюндюзица), напълно увѣрени че мохамеданскиятъ кандидатъ е избранъ, се съгласили съ предложението ка председателя; Капакътъ на сандъка и дупката презъ която се спущали бюлетинитѣ, били запечатани и съ частнитѣ печати на Садъка и Мигля и следъ това сандъкътъ билъ оставенъ и заключенъ съ два ключа въ изборната стая. Единътъ ключъ

взелъ председательтъ Д. Б. а другиятъ Р. Синаповъ. Следъ тая предпазителна мѣрка, членоветѣ на бюрото се раздѣлили и отишли да спятъ. Обаче, спокойно спали само Садъкъ, Миглю и Рушенъ Синаповъ, а на Д. Б. В. И. и Т. Г. Д. предстояла още една много трудна работа относно избора. Г. Д. отишелъ въ Долната махала, да търси дорамаджията С. Д. а председательтъ Д. Б. се затворилъ въ една стая и скрепилъ съ подписа си бюлетини съ името *„Костаки Пѣевъ“*. Посрѣдъ нощь, когато въ селото не се чувала вече никаква глъчка, Д. Б., В. И., Т. Д. и С. Д. разкопчили съ подправенъ ключъ Рушеновия катанецъ на вратата и влѣзли въ изборната стая, дето била запечатана урната. Следъ това дорамажията обърналъ сандъка (урната) съ дъното нагоре и съ една тесла майсторски отдѣлилъ отъ дъното на сандъка едната странична дъска — преграда. Образувала се една празднина, колкото да може да се пъхне въ нея една ржка. Отъ сандъка били извадени 200 бюлетини съ името на кандидата *„Есадъ ефенди“* и вмѣсто тѣхъ оставени други 200 бюлетини съ името на кандидата *„Костаки Пѣевъ“*. Следъ това Д. дорамаджията пакъ съединилъ дъскитѣ на сандъка, и то безъ никакъвъ видимъ знакъ, че сж разковавани. Операцията се свършила благополучно и *„хирурзитѣ“* съ радость излѣзли на улицата, безъ да ги види нѣкой. (Изборътъ се произвеждаше въ хана на Т. Г. Демиревъ).

Сутриньта бюрото се събира въ изборната стая да довърши работата си. Сандъкътъ се разпечатва, отваря се и започнова броенето на бюлетинитѣ и гласоветѣ. Резултатъ: Костаки Пѣевъ получава около 1200 гласа, а Есадъ ефенди около 1050 гласа! Това смайва всички мохамедани, които присжтствуватъ въ стаята при преброяването на гласоветѣ, а християнитѣ отъ радость подскачатъ на мѣстата си.

— Грѣшка има! — извиква Рушенъ Синаповъ. — Изново ще броимъ пусулитѣ (бюлетинитѣ).

— Добре, да ги броимъ, — отговаря председательтъ Д. и си трие очитѣ (защото не е спалъ презъ нощьта).

Започнова се ново броене, но пакъ сжщия резултатъ.

— Кандисахте ли агаларъ? — пита Д. Б. Рушена и Садъка.

— Кандисахме, чорбаджи, хайрласъосунъ! — отговарятъ съ наведени глави Рушенъ и Садъкъ.

Гузниятъ председатель на бюрото отпосле се мжчеше да убеди Садъка, Рушена и другитѣ ахрене, че Есадъ ефенди е изгубилъ избора, защото много избиратели — ахрене и турци отъ Дрѣновскитѣ села били гласували за Костаки Пѣевъ. Ахренетѣ вѣрваха това, но че изборътъ може да е фалшифициранъ, такава мисъль не се породи въ мозъцитѣ имъ, защото всичко бѣ въ редъ отъ техническо, формално и законно гледище.

Кандидатитѣ Костаки Пѣевъ и Есадъ ефенди презъ време на изборната борба стояха въ Пловдивъ и тамъ чакаха на готово резултата. По-късно Д. Б. обяснилъ на Пѣева, какъ е станалъ избора, обаче, Пѣевъ искренно или престорено казалъ, че не вѣрва да сж станали такива шмекерии. Д. Б. се обидилъ отъ думитѣ на Пѣева и го намразилъ, но тайната за фалшификацията бѣ запазена въ Рупчосъ чакъ до Съединението.

Костаки Пѣевъ бѣ избиранъ за народенъ представитель отъ Рупчосъ още два пжти — презъ 1884 и 1894 години. Какъ станаха и тия избори, ще кажемъ по-нататъкъ.

Селско-общински изборъ въ с. Чепеларе. Споредъ румелийския Органически уставъ населенитѣ мѣста въ областьта се дѣлѣха на градове и села. За градове

се признаваха само ония населени мѣста, които сж били признати за такива презъ турското управление. Преименуване или превръщане на села въ градове можеше да става само съ законъ. Общинското управление въ градоветѣ се съсредоточаваше въ единъ изборенъ общински съветъ, съ изборни кметъ и помощници. Обаче, за управлението на селата, споредъ органическия уставъ, се възстановяваше предишната турска наредба-система. Всѣка вѣрска или народностна група въ селото имаше право да избира свое отдѣлно, групово селско управление, но ако групата на брой не е по-малка отъ 1/3 часть отъ всичкото население на селото. За отдѣлно село се признаваше всѣко населено мѣсто, което има свое отдѣлно землище и се състои най-малко отъ 50 домакинства.

Чепеларе макаръ и да бѣ седалище на околия по закона бѣ село. Въ него живѣеха две вѣрски групи — християне и мохамедани и следователно, законно бѣ да има две селски управления — християнско и мохамеданско.

Въ края на 1879 година въ Чепеларе бѣ произведенъ селско-общински изборъ споредъ новитѣ наредби, сиречь, съ бюлетинки и тайно гласуване, обаче, не съ опредѣлени и предварително заявени листи, както е сега. Тогава всѣки избиратель бѣ свободенъ да си напише каквато ще бюлетина и да гласува за когото ще. Позволено бѣ да се зачертаватъ едни лица и да се вписватъ други вмѣсто зачертанитѣ. Бюлетинитѣ не се туряха въ пликове, а сгънати се пущаха въ избирателнитѣ урни.

Изборътъ въ Чепеларе се произведе при пълна свобода и безъ партизански страсти и давления, защото тогава политически партии и партийни бюра не сжществуваха въ селото. Избраха се два старейшински съвета — християнски и ахренски. Всѣки съветъ се

състоеше отъ по седемь старейшини. Веднага следъ избора старейшинитѣ избраха измежду си кметове и помощници. Християнскиятъ старейшински съветъ избра за свой кметъ Костадинъ Х. Вълковъ (Диню Сивковски), а за помощникъ на кмета Дечю Харитовъ. Ахренскиятъ старейшински съветъ пакъ избра за свой кметъ Салихъ Черкезътъ, а за помошникъ Салихъ Молла Мустафовъ Веговъ. Кметоветѣ и помощницитѣ веднага встжпиха въ длъжность безъ да чакатъ утвърждение.

Новиятъ християнски кметъ Костадинъ Х. Вълковъ, както се подписваше, или Диню Сивковски, кокто го зовѣха чепеларци, не бѣ малокнижовенъ както предишнитѣ кметове. Той знаеше добре да чете и пише на български и гръцки езици. Освенъ това, той бѣ честенъ трудолюбивъ и практиченъ въ общественитѣ работи, защото бѣ кметувалъ и презъ време на турското управление (1873—6 год.). Когато Диню Сивковски не бѣ на обществена служба, изкарваше прехраната на семейството си отъ абаджийство, шивачество (терзилъкъ), праматарство и малко земледѣлие.

До края на 1879 година селско общинско писалище (помѣщение) нѣмаше. Кметоветѣ и писаритѣ и бирницитѣ пишеха и пазеха званичнитѣ селски книжа въ домоветѣ си. Кметътъ Диню Сивковски бѣ първиятъ селски служитель, който тури начало на постоянно и неподвижно селско писалище. Той бѣ приспособилъ своя ханъ, при кжщата на Петъръ Пампоровъ, за жилище на семейството си, защото въ хубавата му кжща въ Новата махала бѣше се настанило околийското управление. Въ долния, приземния катъ на хана имаше единъ празенъ дюкянъ съ *жепки* (преградки) и широки дъсчени седала. Диню Сивковски събра всички стари и нови общински и училищни званични книжа, нареди ги въ жепкитѣ, постави на пода две дървени маси и написа съ *вогалъ* (въгленъ) вънъ надъ дюкянския про-

зорецъ: *„Кметъ и старейшинский съветъ“*. Кметътъ Д. Сивковски не пожела да има постояненъ писарь или бирникъ, а се задължи самъ да води смѣтководнитѣ и другитѣ книжа. При усилна и неотложна работа, помагаха му учителитѣ и други по-книжовни лица — повечето възрастни ученици. Обаче, безъ постояненъ прислужникъ селскитѣ работи неможеха да вървятъ задоволително. Но кой да бжде назначенъ за такъвъ прислужникъ? Следъ продължително баткане и обсжждане старейшинскиятъ съветъ се спрѣ върху кандидатурата на бившия старейшина и асесоръ Тодоръ Балджийски. Обаче Тодоръ, макаръ и беденъ, бѣ гордъ и честолюбивъ, та не прие предлаганата му служба да се именува „разсиленъ“, прислужникъ“ или „селски кехая“.

— Ами, какъ да те зовемъ? — пита го кметътъ.

— Ще ма писувате въ книгитѣ и ще ма зовете „градски агентъ“ — отговаря Тодоръ.

Старейшинскиятъ съветъ се съгласява съ наименованието „агентъ“, но отхвърля прилагателната дума „градски“, защото Чепеларе не е градъ, а село*). Найсетне съ съгласието на кандидата, приема се наименованието „старейшински агентъ“. Следъ това съгласие Тодоръ Балджийски съ протоколно решение бѣ назначенъ за голѣмецъ, *съ една турска лира* (сто гроша) месечна заплата. Длъжностьта на „агента“ бѣ да мете канцеларията, да носи вода на кмета и старейшинитѣ, да подържа огъня въ печката и да разнася поканитѣ и съобщенията; обаче, Тодоръ не вършеше това, а други *по-голѣмски* работи. Господинъ „агента“ заставяше съ добро или съ рукутъ кметовитѣ и други деца, да вършатъ неговата сжщинска работа, а той съ засукани мустаци и дрѣнова тояга въ ржката, ходѣше по улицитѣ и махалитѣ, да провѣрява дали всичко е въ редъ относно чистотата, тишината, веселието, покупко-продажбитѣ, движението на люде и добитъци и т. н. И щомъ видѣше нѣкакъвъ малъкъ безпорядъкъ или че децата се каратъ и биятъ помежду си, тичаше рукаше и заплашваше съ тоягата си. Но отъ неговия рукутъ се плашеха само палавитѣ деца. Тѣ щомъ чуеха гласа на агента, разбѣгваха се съ викотъ: „Бѣгайте брей, чи Балджияна иде!“ Следъ ревизията въ махалитѣ, особенно въ Бѣльовската, Тодоръ влизаше въ нѣкой дюкянъ (кръчма и бакалница), прегледваше кантаря, везнитѣ и мѣркитѣ, че сѣдаше кръстоноги на пишкюня, подберѣше нагоре мустацитѣ си и натъртено кажеше на дюкянджията:

— Слушай, Сивко, какво ще ти кажа! Мнозина се оплакуватъ чи скопу и исикъ продавашъ. Чухъ, чи и надписвашъ въ тевтеря. Истина ли е каквосу думатъ людесе?

— Лажьо е, Тодоръ Кехая, — отговаря обвиняемия бакалинъ или кръчмаринъ, — Людесе са хасетчие (завистливи), та затова ной думатъ.

— Дано е лажьо, зере ако е истина три години ще лежишъ въ *пардалниканъ* (затвора).

Следъ това предупреждение „старейшинскиятъ агентъ“ изпиеше единъ ирмибешликъ (25 драма) ракия, обършеше устата си и излѣзеше на вънъ да прави провърка въ другъ дюкянъ. Въ недѣля и други по-голѣми праздници, агентътъ Тодоръ Кехая следъ настоятелна покана, надуеше кабасеслията си гайда и свирѣше на хорото най много единъ часъ. Отъ Тодоровата свръхщатна и доброволна служба бѣха благодарни и старейшинскиятъ съветъ и селенитѣ.

Диню Сивковски три пжти по редъ бѣ избиранъ за съветникъ и кметъ. Презъ време на неговото кметуване и съ негово съдействие бѣ открито въ Чепеларе първото околийско трикласно училище. Диню Сивковски

*) При всичко, че Чепеларе по закона и званично бѣ село въ общинския печатъ личеше думата „градъ“.

загради съ свои частни срѣдства новитѣ гробища въ долната махала и бѣ деятеленъ членъ-учредитель на образователно — спомагателното дружество „Родопска искра“. Освенъ това, той, съ обноскитѣ си спрямо ахренитѣ, успѣ да слѣе макаръ и неформално двата старейшински съвета, — християнския и ахренския — въ единъ общъ старейшински съветъ и да подчини подъ властьта на кавуретѣ вироглавия, дързкия и фанатизиранъ ахренски кметъ Салихъ Черкезътъ. И това подчинение стана по миренъ начинъ и доброволно, а не съ заплашване и насилие.

Въ края на 1884 и началото на 1885 год. Диню Сивковски изгуби двамата си по-възрастни сина—Василъ и Георги. Василъ бѣ ученикъ въ пловдивската българска гимназия, а Георги — въ Чепеларското III класно училище. И двамата бѣха умни, даровити, кротки и много прилежни ученици. Кметътъ Диню Сивковски бѣ сломенъ душевно и тѣлесно отъ това голѣмо семейно нещастие, та следъ 5 и 1/2 годишно кметуване напустна кметската длъжность. Замѣсти го съветникътъ Иванъ Н. Чичовски.

Диню Сивковски почина презъ 1887 година.

Влошаване поминъка на населението.

Опустошаване горитѣ съ пожари. Следъ уреждането и закрепяването на източно-румелийското управление и настаняването околийскитѣ учреждения въ Чепеларе, населението напълно се успокои. То вече не се плашеше отъ бунтове и нахлуване на башибозуци и турска войска въ горния Рупчосъ; обаче, чепеларци почнаха да се тревожатъ отъ друго нѣщо, а именно отъ влошаване на поминъка си. Първитѣ признаци на обедняване сѫ бѣха вече появили. Както знаемъ, чепеларското население преди освобождението изкарваше

поминъка си главно отъ овцевъдство, зидарство, шивачество и рибарство и то не въ селото си, а въ Гюмурджинско, Ксантийско, Ферско (Деде-агачъ) и на острова Ташосъ. Лѣте зидари работеха и въ Пловдивъ, но тѣ бѣха малцина (8-10 души). Вѣковната чепеларска стопанско-икономическа организация или подвижна фабрика бѣ тъй добре устроена, че работѣше правилно като часовникъ. Обаче, политическитѣ събития презъ 1877-9 години разстроиха тая фабрика, отъ която се прехранваха около 1500 люде. Отъ разстройството първи пострадаха овцевъдцитѣ.

Поради бунтоветѣ и лошото настроение на турското население въ Ксантийско и Гюмурджинско петнадесетьтѣ хиляди чепеларски овце не можаха да отидатъ на зимовище въ приморската равнина презъ есеньта на 1879 година. Овцевъдцитѣ — кехаи и овчари — бѣха принудени да продадатъ часть отъ овцетѣ си, а останалитѣ да хранятъ презъ зимата съ сѣно и елови *чепе* и презъ време на ягненето да ги свалятъ *надьоль* въ пловдивското студено поле. Презъ пролѣтьта на 1879 година отъ 15000 овце бѣха останали около 8000 брава (стари овце и агнета) и то мършави, слаби съ малко вълна и млѣко. Овцевъдцитѣ бѣха задължнѣли та се принудиха пакъ да продаватъ овци, за да си платятъ дълговетѣ. Есеньта на 1879 година 4—5 хиляди овци пакъ отидоха на зимовище въ приморската равнина, но овцевъдството бѣше вече на упадъкъ. Зидарскитѣ, шиваческитѣ и рибарскитѣ тайфи сѫщо бѣха разстроени. Нѣколко зими подъ редъ въ Фера, Ташосъ и Портолагосъ отиваха само малки тайфици или единични зидари и рибари. Само една малка тайфа отъ 8—10 души продължаваше да отива въ Ташосъ на работа до 1913 година. Нѣколцина зидари лѣте отиваха и въ Пловдивъ да работятъ, но не можаха да се закрепятъ тамъ.

При такова положение въ поминъчно отношение, чепеларскитѣ овчари, зидари и рибари, за да не мратъ семействата имъ отъ гладъ, натиснаха да сѣчатъ и горятъ обширнитѣ борови и елови гори и да превръщатъ сѣчищата и пожарищата въ стрѫмни ниви, засѣвани само съ ечемикъ, овесь и ръжъ, защото пшеница и царевица не вирѣятъ, Отъ 1879 до 1886 година бѣха изсѣчени и опожарени въ Чепеларското землище около 30,000 декара възрастни и ценни борови и елови гори. Последицата отъ сѣченето и опожаряването бѣ: първата сеидба (ечемикъ) много добра, втората — добра или срѣдна, третата лоша. Поройнитѣ дъждовни води свлачваха на долу разровената почва, яроветѣ по стръмнинитѣ се намножаваха, подпочвенитѣ камъне се показваха и озѫбваха и придошлитѣ размѫтени като боза рѣчни води влачеха дървета и камани, чакълъ и пѣсъкъ, къртѣха плетоветѣ и пълнеха съ чакълъ и пѣсъкъ градинитѣ и ливадитѣ въ равнището. Но това зло не смущаваше чепеларцехъ. Тѣ казваха: — „Земьоса са изеде, овцесе са намалиха та и берекетесъ намале".

Презъ 1883 или 1884 година румелийското правителство запрети масовото сѣчене и опожаряване на горитѣ, но понеже въ Рупчосъ нѣмаше държавна горска власть, заповѣдьта за запрѣщението си остана „чьорно писмо на бѣла книга". Впрочемъ, тогава дърветата отъ иглолистнитѣ гори не се ценѣха, защото бѣха отдалечени отъ полетата и търговскитѣ срѣдища, а, най-главно, защото пѫтьтъ отъ Пловдивъ и Станимака до Чепеларе бѣ една тѣсна, стрѫмна, и каменлива пѫтека.

Но въпрѣки всички стопанско-икономически разстройства и загуби, чепеларското население до 1886 година не страдаше много въ поминъчно отношение. Бедността налегна чепеларцехъ следъ 1886 година, когато на границата бѣ поставена митническа преграда. Тая преграда окончателно погуби вѣковното и славното чепеларско овцевъдство. Досущъ бѣше разстроено и занятчийството. Бедността продължи до 1910 година, сиречь до направата на шосето Станимака—Хвойна—Чепеларе.

Борба за власть въ Източна Румелия. Съединението.

Съединението въ Чепеларе. До 1884 година висшитѣ чиновници и общественици въ Пловдивъ не се различаваха много единъ отъ другъ по политически убеждения. Партийни бюра и вестници не сѫществуваха. Въ двата голѣми вестника „Марица" и „Народний гласъ" се помѣстваха статии, дописки и други съобщения съ сериозно съдържание и умѣренъ езикъ. Въ Пловдивъ се печаташе и другъ вестникъ съ название „Независимость". Тоя вестникъ бѣ органъ на политическитѣ емигранти отъ северна България. Изгнаницитѣ (емигранти) П. Каравеловъ, П. Р. Славейковъ и др. се борѣха съ своя вестникъ за възстановяването на конституцията въ северна България, която бѣ суспендирана (неприлагана) отъ кназа Александъръ Батембергъ презъ 1881 година. Въ борбата за възстановяване конституцията участвуваха и пловдивскитѣ най-видни общественици. Въ вестницитѣ „Марица" и „Народний гласъ" тѣ осѫждаха постѫпката на князъ Александъръ Батембергъ. Обаче, друго нѣщо се забелезваше въ Пловдивъ. Изгнаницитѣ и една часть отъ мѣстнитѣ пловдивски голѣмци и общественици, особенно ония, които заемаха по-голѣми служби, съчувствуваха, (симпатизираха) на генералъ - губернатора Александъръ Богориди (Алеко Паша), а други общественици, които не заемаха голѣми служби, бѣха недобре настроени спрѣмо генералъ губернатора. Нѣщо повече. Тайни противници на генералъ-губернатора бѣха и нѣколцина общественици, които заемаха голѣми служби. Александъръ Богориди

бѣ изгубилъ и благоволението на нѣкои руски дипломати. Поради нееднаквитѣ съчувствия или настроения спрѣмо генералъ-губернатора и поради нееднаквото задоволяване съ служби, пловдивскитѣ голѣмци и общественици се раздѣлиха на две противни страни или партии. Едната страна, която заемаше директорскитѣ постове и другитѣ по-голѣми служби, бѣ наречена *казионна партия*)*, а другата противна страна — съединисти или съединистическа партия. Презъ втората половина на 1883 година политическитѣ изгнанници отъ северна България се върнаха въ София, защото конституцията бѣ възстановена, а двеитѣ южно-български партии почнаха да се борятъ помежду си за власть и голѣмство.

Опозиционната партия — съединиститѣ — обяви за своя програма: Съединението на Южна съ северна България и почна да издава вестникъ „Съединение“, а казионната партия съ своя вестникъ „Южна България“ бранѣше генералъ-губернатора Александъръ Богориди и подържаше статуквото, сиречь сѫществуването на Източна Румелия.

Споредъ Берлинския договоръ и Органическия уставъ, генералъ-губернаторътъ на Източна Румелия се назначаваше съ ферманъ отъ Султана за петь години, и то следъ предварително одобрение на кандидата отъ великитѣ европейски държави. Следъ изтичане на петгодишния срокъ генералъ-губернаторътъ можеше да бѫде преназначаванъ за други петь години. Петгодишниятъ срокъ на Александъръ Богориди изтече презъ м-цъ май 1884 година, но преназначение не стана. Съединиститѣ съ помощьта на руската дипломация успѣха да измѣстятъ А. Богориди. За новъ генералъ-губернаторъ бѣ назначенъ дотогавашниятъ частенъ

*) Казионна значи властвуваща и близо до хазната (съкровището) партия.

секретарь на губернатора и директоръ на Вѫтрешнитѣ дѣла Гавраилъ Кръстевичъ. Станаха и депутатски избори и благодарение на лозунга: „Долу Източна Румелия Да живѣе съединението!“ съединиститѣ спечелиха изборитѣ*). Следъ изборитѣ съединиститѣ се настаниха на директорскитѣ кресла и въ областния постоянанъ комитетъ, а казионната партия стана опозиционна. Започна се пакъ борба, но ролитѣ или партийнитѣ лозунги се размѣниха. Опозиционната партия канѣше съединиститѣ да изпълнятъ партийната си програма, т. е. да прогласятъ съединението на двеитѣ Българии, а съединиститѣ отговаряха съ речи и въ вестницитѣ си, че „не му е време сега за съединение, защото освободителката Русия не е още готова да ни помогне“.

Поради тая борба и неизпълнени обещания, духоветѣ въ Южна България бѣха много възбудени. Голѣмата часть отъ южно-българската интелигенция — учители, чиновници и др. — бѣ настроена революционно. Главенъ виновникъ за това настроение бѣ Захарий Стояновъ поборникъ и помощникъ на Г. Бенковски презъ време на Срѣдно-горското възстание (1876 год.)

Захарий Стояновъ бѣ написалъ и напечаталъ въ Пловдивъ две книги съ название „Четитѣ въ България“ и „Записки по българскитѣ възстания“. Въ първата книга Захарий Стояновъ описваше подвизитѣ на войводитѣ Филипъ Тотю, Хаджи Димитъръ и Стефанъ Караджата, а въ втората книга подробно излагаше подготовката и избухването на възстанието въ IV Панагюрски революционенъ окрѫгъ. И двеитѣ книги бѣха написани на лекъ, цвѣтистъ и полуироничентъ български езикъ, та се четѣха съ увлечение и възторгъ. Книгитѣ

*) Въ рупчоската избирателна колегия бѣ избранъ за депутатъ пакъ Костаки Пѣевъ и то редовно, защото дойдоха отъ долнитѣ села Добралжкъ, Яверово, Дѣдово, Бойково и др. повече избиратели-християни, а избирателитѣ отъ ахренскитѣ села бѣха по-малко.

бърже се разпродаваха и пръскаха по села и градове въ Източна Румелия.

Презъ м-цъ януарий 1884 година Захарий Стояновъ, Иванъ Андоновъ, Димитъръ Ризовъ, Капитанъ Паница и други противници на правителството съставиха таенъ централенъ революционенъ комитетъ съ цель: да се събори румелийското правителство и се провъзгласи съединението на южна съ северна България. Комитетътъ почна да издава и вестникъ „Борба". Редакторътъ на тоя вестникъ, Захарий Стояновъ, съ дълги статии, озаглавени „Трѣбва ли да съществува Източна Румелия?" нападаше и усмиваше „лъжесъединиститѣ", а най-много генералъ-губернатора Г. Кръстевичъ, комуто бѣ прикачено прозвището „Треперко паша". Освенъ това, по-деятелнитѣ членове на централния революционенъ комитетъ тръгнаха по села и градове да съставятъ клонове отъ комитета и съ речи, позиви, а дори и съ скандали, да унизяватъ предъ населението директоритѣ и другитѣ властвуващи голѣмци.

Едни отъ чиновницитѣ и учителитѣ въ областьта, явно или тайно съчувствуваха на бунтовницитѣ, други подържаха правителствената партия, а трети мълчеха, та неможеше да се разбере, кому съчувствуватъ и на коя страна ще застанатъ въ критичния или решителния моментъ.

Чиновницитѣ и учителитѣ въ Чепеларе относно най-новитѣ политически борби въ Източна Румелия също бѣха раздѣлени на три страни. Явно подържаха властвуващата партия околийскиятъ началникъ Ибриямъ ефенди, околийскиятъ съдникъ Георги Шишеджиевъ, околийскиятъ бирникъ Анастасъ Карагьозовъ и полицейскиятъ комисарь (приставъ) Шатъровъ. Явни или прикрити съчувственици и подържници на бунтовницитѣ-опозиционери бѣха: секретарьтъ при околийското

управление Гъчо Н. Митовъ, чепеларскиятъ кметъ Иванъ Н. Чичовски, началникътъ на телеграфо-пощенската станция Нешю Ивановъ, околийскиятъ училищенъ инспекторъ Василъ Стояновъ, акцизниятъ надзирателъ Горчо С. Мерджановъ и учителитѣ при трикласното училище Христо Господиновъ и Висилъ Дечовъ. Всички други чиновници, учители и служители бѣха отъ категорията на послушнитѣ или мълчаливитѣ. Чиновницитѣ и учителитѣ, които държеха страната на Захарий Стояновъ и другаритѣ му, се издаваха по това, че бѣха си купили по единъ екземпляръ отъ книгитѣ „Четитѣ въ България" и „Записки по българскитѣ възстания", получаваха вестникъ „Борба", и често дразнѣха съ него „лъжесъединиститѣ" Г. Шишеджиевъ и Анастасъ Карагьозовъ. Когато пристигаше пощата, Нешо Ивановъ земеше най-новия брой в. „Борба"; сѣдаше предъ Бекировото кафене близо до Шишеджиевъ и Карагьозовъ, заръчаше си кафе и се обръщаше къмъ Карагьозовъ:

— Слушай, комшу*), какво пише Захарий Стояновъ въ в. „Борба".

— Махни на страна тоя парцалъ! — отговаряше сърдито Карагьозовъ и посѣгаше да отнеме вестника отъ ръката на Нешо Ивановъ.

Въ същото време Шишеджиевъ се изправѣше на нозе, държеше съ разтреперена ръка недопитото си кафе и бързешимъ отиваше да седне на дъсчения пишкюнъ подъ пещьта на съдилищното помѣщение. Нешо Ивановъ се отдалечеше малко отъ Карагьозовъ и почневаше съ високъ гласъ да чете:

— „Трѣбва ли да съществува Източна Румелия" и т. н. Чиновницитѣ и селенитѣ, които сѣдѣха предъ кафенето слушаха и мълчаха. Не мълчеше само секретарьтъ на околийското съдилище Стоянъ Н. Брадиновъ. Съ

*) Нешо Ивановъ и Карагьозовъ бѣха копривщенци и съседи

саркастична усмивка и духовити закачки, той прекжсваше Неша Ивановъ и когато се свършеше четенето Брадиновъ натъртено казваше:

— Задалъ се е черенъ облакъ пъленъ съ градушка, ала кому ще се изсипе градушката по главата и дяволътъ не знае. Пакъ ти, Нешо, недей се много шлеви съ твоята „Борба“, защото турската пословица казва: „Атхларъ тепеширкенъ ешеклеръ орарь“ (когато атоветѣ — жребцитѣ — се ритатъ, магаретата пострадватъ). Впрочемъ, на Брадинова бѣ безразлично дали трѣбва да сжществува или не Източна Румелия. Неговата служба бѣ осигурена, пакъ и парици си имаше.

Революционенъ комитетъ въ Чепеларе. Презъ м-цъ Ноемврий 1884 година въ Чепеларе дойде Григоръ Аргировъ отъ с. Дѣдово, поборникъ отъ Априлското възстание и дългогодишенъ дѣдовски кметъ. Григоръ Аргировъ бѣ поканенъ на госте въ кжщата на Дечю Харитювъ. Следъ вечеря, Григоръ видѣ на масата въ гостоприемната стая книгата „Четитѣ въ България“.

— Прочелъ ли си тая книга? — попита Григоръ учителя В. Дечовъ.

— Два пжти съмъ я прочелъ до сега. — отговаря учительтъ.

Следъ това последва разговоръ за съдържанието на книгата, за възстанието презъ 1876 година и за участието на Григора въ това възстание. Отъ по-нататъшния разговоръ учительтъ В. Дечовъ разбра, че Григоръ Аргировъ много мрази турскитѣ чиновници въ Рупчосъ, че желае по-скоро да се осжществи съединението, но това да стане съ съгласието и подкрепата на Русия. Най-после Григоръ Аргировъ се оплаква и отъ ахренетѣ въ непокорнитѣ села, които често крадѣли коне и мулета отъ землищата на селата Ситово, Лилково, Чуренъ и други.

— Отъ наше село — казва Григоръ —до сега не е откраднато нито едно муле, защото тъмрашкитѣ помаци знаятъ какво ги очаква. Ние сме подновили стария комитетъ, да се вардимъ отъ тъмрашцехъ и да помагаме за освобождението на Македония. Казвамъ ти това, защото и вие чепеларци сте на границата, та и Вамъ е потрѣбенъ такъвъ комитетъ. Ще се найдатъ 10—15 души по-млади и по-събудени селене, да влѣзатъ въ комитета. Ще следите какво става задъ границата и какво вършатъ Ибрямъ и Х. Хасанъ ефенди. Тѣ сж турски шпиони, ала скоро ще имъ смъкнемъ фесоветѣ отъ главитѣ.

В. Дечевъ надъханъ отъ книгитѣ на Захарий Стояновъ, безъ повече разсжждения възприема идеята да се състави въ Чепеларе таенъ комитетъ и помоли Григора да даде наставление, какъ да се състави комитета и до кого да се отнася за напредъ по комитетскитѣ работи. Григоръ казва:

— Ще си напишете уставъ по образеца на комитетския уставъ преди освобождението, ще го подпишете, ще се закълнете и ще ми съобщите съ писмо какво сте сторили, за да ви отговоря, до кого да се отнасяте по комитетскитѣ работи.

Следъ тия наставления Григоръ Аргировъ лега да спи, а В. Дечевъ цѣла нощь обмислюва и крои планове, какъ да се започне и устрои комитетската организация. Следъ 15-20 дневно загатване и шушукане, въ една тъмна нощь Василъ Дечевъ, Паскалъ Раевъ, Василъ Кръстановъ, Диню Делисивковъ, Атанасъ Делисивковъ и Вочю Радковъ Кацаровъ се събраха въ училището при черквата „Св. Богородица“, образуваха „Таенъ рупчоски родолюбивъ комитетъ“ съ цель: 1) да помага за освобождението на Македония, 2) да помага за съединението на южна съ северна България; 3) да следи и научава какво става задъ границата; 4) да следи и про-

вѣрява какво вършатъ турцитѣ — чиновници въ Руп чосъ и 5) да сплашва и наказва ония турци, които сж противъ съединението. Следъ приемане и подписване на устава последва, както му е реда, клетва върху кама и пищовъ, цѣлуване и пр. Написано бѣ и писмо до Григоръ Аргировъ въ с. Дѣдово. Печатътъ на комитета бѣ съ надписъ околовръстъ „Рупчоски родолюбивъ комитетъ“ (безъ думата „таенъ“,) а всрѣдата бѣ нарисуванъ, вмѣсто лъвъ, единъ гащатъ петелъ съ разкжсани вериги на нозетѣ си.

Комитетътъ поради кжсото си сжществуване не прояви голѣма дейность. Председательтъ му В. Дечевъ пишеше протоколитѣ и писмата, четеше предъ членоветѣ и други селени вестницитѣ „Южна България“ и „Борба“, а членоветѣ събираха сведения, кой какво казалъ относно съединението и въ кои ахренски кжщи какво оржжие има. Комитетътъ най-много *внагрилъ* двама чепеларски християне, противници на съединението. Решено бѣ единъ членъ на комитета да сплаши противницитѣ. На единия противникъ скришомъ (безъ свидетели) бѣха сложени по гърба нѣколко тояги, а на другия бѣ казано „да си сбира устата, защото инакъ ще пострадатъ зжбитѣ“. Григоръ Аргировъ отговори на изпратеното писмо. Той пишеше, че комитетътъ е одобренъ отъ надлежното „високо мѣсто“, но до второ разпореждане пакъ нему лично (Григору), да се съобщава и какво върши комитета. Григоръ изпрати на комитета подаръкъ: единъ старъ черногорски револверъ съ 50 патрона и 10 екземпляра отъ киигата „Четитѣ въ България“. По-късно се узнава, че Григоръ Аргировъ казалъ само на Захарий Стояновъ за съставянето на чепеларския комитетъ.

Презъ м-цъ януари 1885 година, неизвестно по чие внушение или по чий починъ, въ кжщата на Иванъ Н. Чичовски се събрали Христо Господиновъ, Гжчо Н. Миговъ, Нешо Ивановъ и Горчо С. Мерджановъ съ цель да обсждятъ и решатъ какво трѣбва да се стори въ Чепеларе по дѣлото за съединението. Следъ продължително баткане и обсжждане, събранитѣ решили да съставятъ таенъ революционенъ комитетъ и възложили на Христо Господиновъ да приготви устава, протокола и другитѣ книжа. Освенъ това основателитѣ на комитета решили отначало да посвѣтятъ въ дѣлото само нѣколцина другари чепеларски жители, а именно: Василъ Дечевъ, Василъ Кръстановъ, Сивко Петровъ и Тодоръ Г. Демиревъ (Тотката).

На следния день въ помѣщението на трикласното училище следъ свършване на учебнитѣ часове, главния учитель Христо Господиновъ поканва въ учителската стая учителя В. Дечевъ да приказватъ и четатъ вестници. Господиновъ започнова да чете вестникъ „Южна България“, но следъ нѣколко минути четене захвърля вестника и заприказва за политическото положение на Източна Румелия. Дечевъ го запитва, какво може да бжде последицата отъ засиленитѣ политически борби и пр. Господиновъ казва:

— Какво ще стане — немога да отгатна, но азъ мисля, че не е зле да имаме въ Чепеларе нѣкаква организация и да стоимъ нащрекъ за всѣки случай.

— Каква организация? — пита Дечевъ.

— Комитетъ, дружество или друго нѣщо, — оггоаваря Господиновъ и гледа изпитателно събеседника си.

В. Дечевъ мисли, че Господиновъ е угадилъ нѣщо за основаването на първия комитетъ и се мжчи да изчопли нѣкоя дума относно тоя комитетъ.

— Желаешъ ли да бждешъ членъ на нѣкоя тайна революционна организация, ако такава се образува въ Чепеларе? — пакъ пита Хр. Господиновъ.

— Желая, но въ Чепеларе нѣма люде за такава работа, — отговаря Дечевъ. Попъ Шинешъ (Синесии)

отколѣ е казалъ, че „въ Чепеларе нѣма дърво за орало“.

— Ако нѣма дърво за орало, има цапове (дръжки) за мотики, — казва Господиновъ.

Следъ два-три дни, късно вечерьта, Господиновъ извиква Дечова отъ дома му и го завежда въ кжщата на кмета Иванъ Н. Чичовски. Въ стаята — горната кжща — Дечевъ заварва Иванъ Чичовски, А. Бозовски, Горчо С. Мерджановъ, Гжчо Н. Митовъ и Нешо Ивановъ.

— Знаешъ ли, за какво те доведе Господиновъ? — пита Чичовски Дечова.

— Не зная — отговаря Дечевъ.

— Слушай, стриковъ, какво ща ти кажа! Събрали сме се да вършимъ една народна работа. Мислихме да поканимъ *тетя* ти, ала той е остарѣлъ и е китапсъзинъ (некнижовенъ), та найдахме за монасипъ ти да го замѣстишъ. Дà ти разправятъ сига другисе какво сме сторили и какво ще правимъ за напрѣшъ.

Следъ това предисловие, „*другитѣ*“ следъ дълги словоизлияния и предупреждения, казватъ на Дечева, че сж съставили таенъ революционенъ комитетъ за обединение на българския народъ, та канятъ и него да стане членъ на тоя комитетъ. Дечевъ разбралъ, че работата е сериозна, но отказва да стане членъ. Това изненадва събранието, а най-много Чичовски.

— Защо отказвашъ? — питатъ Дечева.

— Защото, до колкото зная, такъвъ комитетъ сжществува вече въ Чепеларе.

— Сѣтихъ се защо се отказвашъ, — казва Чичовски, — Ти си сбралъ нѣколко дечища, каквону моекъ Коля и си курдисалъ комитетъ. Вѣтеръ работа! Затова или са запиши членъ на *старскесъ* комитетъ или си излѣзи и си сбирай устата. Каквото си чулъ и видѣлъ тувъ, никому нѣма да казувашъ!

— Не е детещи другия комитетъ бай Иване, — възразява Дечевъ. Въ него има и стари люде и всички са чепеларски жители; пакъ въ вашия комитетъ сж всички чиновници и то вънкашни. Само ти си чепеларецъ.

Следъ тоя отговоръ Дечевъ си излазя.

Последица. Два-три дни се водятъ преговори между Господиновъ и Дечевъ за разбирателство. Съгласие се постига. Двата комитета се сливатъ въ единъ. Сливането се оформя съ протоколъ. Приема се изцѣло уставътъ на втория комитетъ. Въ състава на настоятелството влазятъ: Председатель Христо Господиновъ, подпредседатель Иванъ Н. Чичовски, касиерь Гжчо Н. Митовъ, воененъ организаторъ А. Бозввски, дѣловодитель Горчо С. Мерджановъ, неговъ помощникъ и замѣстникъ В. Дечевъ. Действителни членове-учредители: Паскалъ Раевъ Василъ Кръстановъ, Диню Делисивковъ, Насю Делисивковъ, Василъ Радковъ Кацаровъ, Сивко В. Кацаровъ, и Сивко Жигоша. Следъ два дни отъ сглобяването на общия комитетъ председателятъ праща В. Дечева въ Пловдивъ да занесе писма и донесе печатъ за комитета. Дечевъ отива пешкомъ и предава писмата на члена отъ Централния комитетъ Тодоръ Гатевъ въ Мараша. Гатевъ праща Дечева съ записка до Хр. Дюкмеджиевъ. Дечевъ находа Дюкмеджиева въ редакцията на в. „Борба“. Следъ два дни печатътъ е вече готовъ. Дечевъ го донася въ Чепеларе, обаче, преди да влѣзе въ кжщи полицейскиятъ комисарь Шатъровъ го хваща за рамото и го пита защо е ходилъ въ Пловдивъ и кикво носи въ торбата. Дечевъ отговаря, че е ходилъ въ Пловдивъ по училищна работа и че въ торбата носи хлѣбъ, симидъ и малко кашкавалъ. Шатъровъ бръква въ торбата, измъква навънъ хлѣба и пакъ си го туря въ торбата, а отдолу подъ хлѣба сж били печата и кутията за мастило, завити въ една книга (вмѣсто кашкавалъ). Шатъровъ се отдалечава отъ Дечева съ churаканителнитѣ думи:

— Вие даскалитѣ брѣщолевите и нападате генералъ-губернатора и правителството, ала нѣкоя нощь ще ви плющи камшикъ по гърбоветѣ. Обаче, заканитѣ на Шатъровъ не струваха нито мангъръ.

Следъ съставянето на комитета, рупчоската околия бѣ вече изгубена за управляващата партия и ето защо: Околийскиятъ началникъ Ибриямъ ефенди бѣ само за лице такъвъ, а околията въ сѫщность управляваше секретарьтъ Гѫчо Н. Митовъ, но той същевременно бѣ и касиерь на комитета. Секционниятъ жандармерийски командиръ, добродушниятъ Мехмедъ ефенди, до толкова се бѣ запилъ, че отъ подчиненитѣ му жандаре никой не изпълняваше заповѣдитѣ му. Телеграфо-пощенската станция въ лицето на началника й Нешо Ивановъ бѣ вече комитетска. Съ военно-милиционнитѣ работи въ околията пакъ се разпореждаше сержанъ-майора Антонъ Бозовски. Околийскиятъ сѫдникъ Григоръ Шишеджиевъ и околийския бирникъ А. Карагьозовъ, явни подръжници на управляющата партия, бѣха грохнали старци. Само околийскиятъ полицейски комисарь Шатъровъ бѣ единичката упора въ Рупчосъ на властвуващата румелийска партия; но той не можеше да се съпротивлява, защото полицейскитѣ стражари българи въ решителната минута щѣха да изпълняватъ заповѣдитѣ на комитета, а не на своя прѣкъ началникъ.

Рупчоскиятъ революционенъ комитетъ прояви голѣма дейность презъ месецитѣ юний, юлий и августъ. Секретарьтъ на околийското управление и председатель на комитета Митовъ често свикваше въ Чепеларе селскитѣ кметове-българи, ужъ по служебни работи, а въ сѫщность — да ги записва членове на комитета и да имъ дава наставления по комитетскитѣ работи. Василъ Дечевъ и Антонъ Бозовски ходѣха по селата да агитиратъ за съединението и събиратъ помощи за централния комитетъ, а на Господиновъ бѣ възложено

да върши сѫщата работа въ съседната ахжчелебийска околия. Господиновъ събра въ ахжчелебийско отъ българското население пари, аби и други вещи, които бѣха тайно пренесени презъ границата и изпратени въ Пловдивъ. Въ деня на съединението Господиновъ бѣ въ Ахжчелебийско. На 8 септемврий турската полиция го подозира и потърсва, да го арестува, но той се скрилъ и една нощь успѣлъ да мине границата. Върна се въ Чепеларе съ издраскано отъ чепе лице и болнавъ. Отъ другитѣ комитетски членове нѣкои бѣха куриери, а други вършеха разузнавателна работа въ Дьовленъ и други ахренски села.

Най-деятелни комитетски членове, вънъ отъ Чепеларе въ околията, бѣха Василъ Ивановъ отъ с. Широкалѫка, Атанасъ Арнаудовъ и Костадинъ Златановъ отъ с. Хвойна, Сотиръ Кайковски и Апостолъ Н. Кисовъ отъ с. Стойки.

Съединението — 6 септемврий 1885 година. Централниятъ революционенъ комитетъ бѣ решилъ да свали румелийското правителство и провъзгласи съединението въ края на м-цъ септемврий, два три дни преди разпущането на резервиститѣ, които бѣха свикани на едномесечно воено обучение. Обаче, опредѣленото време не бѣ дочакано, защото нѣколцина нетърпеливи бунтовници, противници на правителството, направиха демонстрации въ Чирпанъ Панагюрище и Голѣмо-Конаре, та полицията почна да преследва и арестува по-виднитѣ комитетски деятели. Централниятъ революционенъ комитетъ бѣ принуденъ незабавно да действува за свалянето на правителството, защото инакъ главнитѣ деятели щѣха да бѫдатъ арестувани, а нѣкои отъ тѣхъ и изпъдени вънъ отъ предѣлитѣ на Румелия. Макаръ властвуващата партия и да бѣ отслабнала, бунтовницитѣ — граждане и селене — не щѣха да могатъ да свалятъ насилствено правителството и провъзгласятъ съединението, ако не беше

се намѣсила въ бунта румелийската милиция (войска). Въ сѫщность, генералъ-губернаторътъ и правителството бѣха свалени и съединенито провъзгласено отъ офицеритѣ майоръ Данаилъ Николовъ, майоръ Муткуровъ и др. Тия офицери заградиха, съ командуванитѣ отъ тѣхъ военни дружини, пловдивския правителственъ конакъ и тѣ свалиха и арестуваха генералъ-губернатора. Но ако войската бѣ на страната на генералъ-губернатора цивилнитѣ (гражданскитѣ) бунтовници щѣха да бѫдатъ избити, арестувани или разпръснати като пилце. Но както и да бѣ. На 6 септемврий 1885 г. рано сутриньта ненавистното румелийско правителство бѣ свалено и многоочакваното съединение прогласено.

До 4 септемврий въ Чепеларе бѣ мирно, тихо и нѣмаше никакви признаци, че въ правителственитѣ и комитетскитѣ крѫгове има тревога. Обаче, на 4-ий следъ пладне се разбра, че въ Пловдивъ става или ще стане нѣщо. Въ околийското управлание се получи тайна окрѫжна телеграма, съ съдържание, че въ областьта се движели разни бездѣлници, които предизвикъвали скандали и насъсквали населението, да се не подчинява на законно установенитѣ областни власти. Бездѣлницитѣ веднага да се арестуватъ и предадатъ на сѫдебнитѣ власти за наказание. Сѫщиятъ день съ друга телеграма бѣ заповѣдано на околийския началникъ Ибриямъ ефенди бърже да иде въ Пловдивъ по служебни работи. Секретарьтъ на околийското управление Митовъ скри въ джоба си първата телеграма, а втората прочете на началника. Ибриямъ бей се уплаши и разтрепарено пита секретаря:

— Аджеба защо ли ме викатъ! Да не съмъ уволненъ Митовъ ефенди?

Митовъ го успокои и изпрати за Пловдивъ. По пѫтя началникътъ бѣ съпровожданъ отъ полицейския стражаръ Гамсъзъ Ахмедъ, родомъ отъ с. Чукуркьой.

Вечерьта следъ изпращането на началника, Митовъ събра на заседание членоветѣ на комитета и имъ каза ди си приготвятъ царвулитѣ и въорѫжението. На 5 септемврий въ околийското управление се получи трета тайна телеграма, съ съдържание, че, по сведения отъ довѣрено лице, на монастиря Бѣла-черква се е събирала шайка, съ намѣрение да се отправи къмъ Пловдивъ и Тъмрашъ (?); Полицейскиятъ комисарь Шатъровъ веднага да се отправи за Бѣла-черква съ достатъчно число стражари, да обезорѫжи и арестува *инсургентитѣ* (шайкаджийтѣ или бунтовницитѣ). Замѣстникътъ на околийския началникъ, Митовъ, остави и тая телеграма безъ последствие.

На 6 септемврий сутриньта чиновници и селене се отправиха за Бекировото кафене да піятъ кафе и научатъ нѣкоя новина. Кафеджията ~~Бекиръ~~ Пракомъ бѣ премѣненъ съ нови потури и нова бѣла чалма, защото днесъ бѣ байрямъ и тъпанитѣ бумтѣха въ ахренскитѣ махали. Мющерийтѣ честитяваха праздника на кафеджията Бекиръ и си зарѫчваха кафе. Бекиръ поднася кафетата и високо се провиква:

— *Джаба кара гюмденъ!* (Даромъ отъ черния гюмъ — кафеджийски бакъренъ сѫдъ — сиречь почерпка отъ кафеджията). Въ това време когато Бекиръ викаше „Джаба кара гюмденъ" началникътъ на телеграфо-пощонската станция Нешо Ивановъ излѣзе гологлавъ отъ станцията, седна до Митовъ и шепнишкомъ му каза само следнитѣ думи:

— Става нѣщо. Отъ Станимака ми се обади телеграфиста и каза, че нощесъ сѫ заминали за Пловдивъ нѣколко стотинъ въорѫжени селене отъ Станимашката околия.

Следъ изпиване на кафето си, Нешо пакъ се върна въ станцията. Митовъ отиде въ околийското управление, повика старшия полицейки стражарь и му каза да съ-

бере младшитѣ стражари българи и ги предопреди, че ако полицейскиятъ комисаръ Шатъровъ имъ даде нѣкакви заповѣди, да ги не изпълняватъ. Освенъ това да налюдаватъ и стражаритѣ — турци, макаръ тѣ и да сж въ отпускъ (за байряма).

Къмъ 10 часа Нешо Ивановъ бърже отиде въ околийското управление и каза на Митова, че генералъ-губернаторътъ е свалень и съединението е провъзгласено, обаче, какъ е извършено това дѣло, неможалъ да научи. Митовъ повѣрено съобщава радостната новина на нѣколцина комитетски членове, но тѣ да мълчатъ докато се получи званично (официално) съобщение. Обаче, „шило въ торба не седи". Тайната бърже стана достояние на людетѣ въ новата махала, дето бѣха околийскитѣ учреждения. Едва къмъ 10 часа се получи званична телеграма, че румелийското правителство е свалено, съединението провъзгласено и че е съставено временно правителство, до като управлението на Южна България бжде повѣрено на „мждростьта на българския князъ Александъръ Батембергъ." Това събитие зарадва всички чиновници и селене-християне, съ изключение на Шишеджиевъ, Шатъровъ и Карагьозовъ. Нѣколко дни Шишеджиевъ и Карагьозовъ не се мѣркаха по улицитѣ и не се спираха предъ Бекировото кафене, а полицейскиятъ приставъ Шатърьвъ още на втория день следъ съединението си даде оставката, обаче, секретарьтъ на околийското управление му заповѣда да изпълнява длъжностьта си до второ разпореждане.

А какво сториха турцитѣ-чиновници и чепеларскитѣ ахрене, когато се научиха, че *„Румели шаркж"* не сжществува вече? Тѣ горкитѣ се много уплашиха. Тъпанитѣ млъкнаха, байрямскитѣ увеселителни люлки въ махалитѣ запустѣха и всички чиновници, служители, аги и кабадаии се спотаиха въ домоветѣ си. Кметътъ Чичовски и нѣколцина чиновници — християни се отправиха

за ахренскитѣ махали ужъ да честитяватъ байряма, а въ сжщность да успокояватъ уплашенитѣ турци и ахрене. Но и зарадванитѣ българи-християни не бѣха толкова спокойни презъ сжщия день, едно, защото не знаеха дали съединението е прогласено само съ „ура" и рукотъ или следъ кървопролитие и, второ, какво ще стане понататъкъ, относно признаването или не на съединението отъ Турция и другитѣ велики сили. Освенъ това чепеларци живѣеха на границата и не бѣха забравили предишния родопски мохамедански бунтъ и последицитѣ отъ него.

Въ деньтъ на съединението В. Дечевъ и Антонъ Бозовски бѣха въ гр. Пловдивъ. Следъ кжсо съвещание между двамата, Дечовъ се съгласилъ веднага да тръгне пешъ за Чепеларе съ прокламации и други книжа по съединението. Къмъ 3 часътъ следъ пладне Дечевъ отишелъ въ помѣщението на градския съветъ, дето заседавало временното правителство. Членътъ на сжщото правителство Ат. Самоковецъ далъ на Дечева една връзка прокламации и нѣколко екземпляра отъ току що напечатанитѣ на синя книга първитѣ телеграми, размѣнени между българския князъ Александъръ и временното правителство. На площада „Джумая" чепеларецътъ — зидарь Еню Пакулевъ казалъ на Дечова, че предния день рупчоскиятъ околийски началникъ Ибриямъ ефенди пристигналъ въ Пловдивъ съ Василъ Кехаьовятъ конь. По указанието на Еню Пакулевъ, Дечевъ веднага тръгналъ да търси кжщата на Ибриямъ ефенди и находа я въ една крива, тѣсна и тиха уличка. Дечевъ чука на портитѣ. Но на първитѣ 2 — 3 почуквания никой не се обажда. Дечевъ продължава още по-силно да чука. Следъ 6—7 минути, на едно малко прозорче си показва главата едно лице и разтреперено пита:

— Кимъ-дъръ? (кой е?)

Дечовъ погледнова на горе къмъ прозорчето и вижда главата на полицейския стражарь при рупчоското ололийско управление Гансъзъ Ахмедъ. Следъ кжси обяснения, Ахмедъ отваря портата и въвежда Дечева въ една малка стая съ спуснато перде на прозореца. Въ полузатъмнената стая Дечовъ вижда, че на единъ миндеръ стои на коленѣ околийскиятъ началникъ Ибриямъ ефенди. Той е поблѣднѣлъ, вторачено-опулено гледа, подава и дветѣ си разтреперени ржце и дума:

— Аманъ Дечовъ ефенди, по-скоро ми кажи какво е станало въ града и защо си дошълъ у дома? Азъ снощи рано се затворихъ въ кжщи, затвориха се и моитѣ комшии-турци, та незнаемъ какво е станало нощесъ и какво става сега въ града.

Дечовъ се мжчи да успокоява Ибриямъ ефенди и накжсо му разправя на смѣсенъ българо-турски езикъ какво е станало.

— Ами какво да правя азъ? — пита полууспокоенъ Ибриямъ ефенди.

— Ще стоишъ още 2-3 дни въ кжщи, че ще се представишъ на префекта (окржжния управитель) и следъ това ще се върнешъ въ Чепеларе да управявашъ околията си. Пакъ азъ — продължилъ Дечевъ — дойдохъ да те видя и помоля, да ми дадешъ коня, за да го яздя до Чепеларе и предамъ на Василъ Кехая.

— Благодаря Дечевъ ефенди, че ме посети и успокои — казва Ибриямъ ефенди и съ разтреперани ржце пише записка до ханджията-турчинъ въ Мараша да предаде коня.

В. Дечовъ взема отъ хана коня и тръгва за Чепеларе. Замръква въ с. Марково, но не остава тамъ да нощува, а продължава да пжтува самъ презъ нощьта. По срѣдъ нощь преваля пл. Бѣла-Черква и на 7 септември сутриньта на разсъмване пристига въ Чепеларе. Подъ Долната махала, до попъ Мариновата ливада,

коньтъ ненадейно се спира на пжтя, а сжщевременно нѣкой извиква:

— Стой! Кой идйотъ?

— Свой! чепеларски житель, — отговаря Дечовъ.

Предъ коня се изпречватъ Гжчо Н. Митовъ, Горчо С. Мерджановъ и Нешо Ивановъ, обути съ навуща и царвули, но безъ видимо оржжие.

— Ха, това е нашъ Вочю! — извиква Гжчо и хваща коня за юздитѣ. — По-скоро казвай кога си тръгналъ отъ Пловдивъ и какво знаешъ за съединението!

Дечовъ казва, че е тръгналъ на 6-ий вечерьта и е пжтувалъ цѣла нощь.

— Браво, да живѣешъ! Но казвай по-скоро, какъ стана съединението, мирно или съ насилие?

— Нешо знае и той Ви е разправилъ — отговаря Дечовъ и бута коня да върви, защото е капналъ отъ умора и безсъница.

— Нищо не зная — сухо отговаря Нешо. Получилъ съмъ само две-три сухи официални телеграми, а друго неможахъ да науча по апарата.

Дечовъ моли да го освободятъ и оставятъ на мира, докато стигне въ кжщи, защото е уморенъ, но случайнитѣ посрещачи го смъкватъ отъ коня, подвиратъ ржцетѣ си подъ мишницитѣ му, влачатъ го нагоре по пжтя и настояватъ да имъ разправи подробно, какъ е станало съединението. Нешо Ивановъ откачва торбата отъ коня и я надѣнва на гърба си, а коньтъ остана на пжтя. Разказвачътъ и слушателитѣ полека-лека пристигнаха въ новата махала. Дечовъ поисква торбата отъ Неша за да влезе въ дома си.

— Нѣма да влизашъ въ кжщи! — извиква Митовъ, — защото ще вървимъ по-нагоре — къмъ черквата. Ще има молебенъ за съединението. Обади се съ гласъ на майка си, че си пристигналъ и нищо повече. Въ кжщи ще се върнешъ следъ молебена.

Когато четиримата влѣзоха въ черковния дворъ, свещеникътъ Маринъ Караджовъ и епитропътъ Иванъ Папучаря бѣха дошли и седнали предъ крушата. По покана на Митова епитропътъ се покачи на дървената камбанария и почна да блъска камбаната като за тревога — пожаръ или друго. Въ късо време черквата се напълни съ селене, чиновници, учители и ученици. Свещеникътъ отслужи молебенъ, но нито той, нито нѣкой отъ чиновницитѣ или учителитѣ се сети, ако не да държи по-дълга речь, то поне да каже нѣколко думи за съединението. Когато свещеникътъ довършваше последнята ектения или молитва, В. Дечовъ се сети за прокламацията. Той измъкна отъ джоба си по единъ екземпляръ отъ прокламацията и телеграмитѣ, наближи свещеника и предъ срѣднята олтарна врата, му даде листоветѣ и го помоли да ги прочете съ високъ гласъ. Свещеникътъ се взрѣ въ прокламацията, мисли нѣколко секунди, че извика:

— Благочестиви християни, слушейте да ви прочета *фермана* за съединението!

Следъ тия думи свещеникътъ започна бавно да чете прокламацията, но спокойно я прочете само до половината, защото горе въ женското отдѣление (галерията) женитѣ се разтропаха и разбъбреха. Станало лошо на една жена, та се схлупила на пода. Свещеникътъ бърже дочете прокламацията, а телеграмитѣ даде на Дечова да ги прочете. Следъ това свещеникътъ съ високъ гласъ каза:

— Да е честито съединението и да даде Господь и Македония да бѫде освободена и присъединена къмъ българското княжество!

Следъ молебена, честитяването и почерпкитѣ въ черковния дворъ, почнаха се веселби въ дюкянетѣ и по пѫтищата. До пладне единъ членъ отъ комитета и нѣколко души селени бѣха вече *втасали*, сиречь, до

толкова се бѣха развеселили и възбудили (отъ радость), че пожелаха да честитятъ на Шишеджиева и Карагьозова съединението ужъ съ пѣсни, гайди и тѫпанъ, а въ сѫщность съ рукотъ и възгласи: — „Долу лѫжесъединиститѣ и турскитѣ подлизурки!“. Обаче, желанието имъ не бѣ осѫществено, защото замѣстникътъ на околийския началникъ Митовъ заповѣда на полицейскитѣ стражари, да ги затворятъ и вардятъ въ една частна кѫща докато изтрезнѣятъ.

Следъ молебена, Дечовъ се прибра въ кѫщи и легна да спи, обаче, следъ едночасово спане, дохожда кметътъ Чичовски, събужда го и дума:

— Нощесъ ще спишъ, пакъ сега се стегай да та водя на госте.

— Остави ме, бай Иване, уморенъ съмъ, — моли В. Дечовъ.

— Нѣма да те оставя, оти и мене не оставятъ на рахать. Агаларесе са се уплашили, та се чудя какъ да изкарамъ страхонъ отъ замаенине хми глави. Хаджи Хасанъ са е научилъ, чи си дошьолъ отъ Пловдивъ, та ми е нарочалъ по Бекиря, да та водя у него въ кощи, мутлакъ, да та пита, какво си чулъ и видѣлъ въ Пловдивъ.

Дечовъ се облича и тръгва съ Чичовски за Х. Хасановата кѫща. По пѫтя се присъединиха Горчо Мержановъ и Г. Митовъ. Х. Хасанъ посрещна гоститѣ на външната врата, въведе ги въ гостоприемната стая и ги покани да седнатъ на възглавници около една голѣма бакърена синьо (тепсия), поставена всрѣдъ стаята. Връзъ синьота бѣха сложени: пшениченъ хлѣбъ и нѣколко вида варени и печени ястия, повечето студени. Гоститѣ се намѣстиха около трапезата и, следъ настоятелни поканвания, започнаха да ядатъ. Не ядеше само Хаджи Хасанъ. Той седна между Дечова и Чичовски, обгърна съ двете си рѫце главата на Дечовъ и натѫжено пита на турски езикъ:

— Аманъ Дечовъ ефенди, моля ти се, право ми кажи, какво стана въ Пловдивъ? Станаха ли зянъ много люде и колко отъ тѣхъ сѫ османлии?

Дечовъ яде и разправя на български езикъ, какво е чулъ и видѣлъ въ Пловдивъ. Иванъ Чичовски и другитѣ гости превеждаха на български езикъ думитѣ на Дечова, но Х. Хасанъ ефенди продължаваше, да задава все повече и повече въпроси и съ просълзени очи чака отговоритѣ. Презъ това време Бекиръ*) и Х. Хасановитѣ момчета Теофикъ и Исмаилъ носѣха и слагаха на трапезата нови, най-разнообразни гостби. Най-сетне яденето и пиенето се свърши съ шербетъ. Гоститѣ се отеглиха отъ трапезата и седнаха на миндеря. Седна и Х. Хасанъ, видимо успокоенъ. Той се изохка и каза:

— До преди 10—15 минути бѣхъ серсемъ и не разбирахъ, че е байрямъ, ала сега се малко успокоихъ и ако е рекълъ Аллахъ, нощесъ ще спа като малко дете.

До вечерьта четирмата успокоители посетиха и други по-видни турци — чиновницн и ахрене. Посещенията се завършиха у Аговцехъ. Салихъ Чаушъ, както винаги, прие и изпрати гоститѣ съ духовити насмѣшки досежно пловдивскитѣ събития.

Рупчоски воененъ отрядъ.

Сформирането на отряда. Презъ лѣтото на 1885 година въ Рупчосъ се бѣха появили разбойници, които обираха люде и крадѣха коне. На помощь на полицията, за преследване и залавяне на разбойницитѣ, отъ Пловдивъ бѣ изпратена и една военна команда — потеря, състояща се отъ 20 пеши войници. Командиръ на военната потеря бѣ уредния офицеръ (бившъ фелдфебелъ) поручикъ Старипавловъ. Въ деня на съединението военната потеря бѣ нѣкѫде по планинитѣ. На 8 септемврий вечерьта поручикъ Старипавловъ получи заповѣдь ди се прибере съ войницитѣ въ Чепеларе до втора заповѣдь. На 9 септемврий на поручикъ Стрипавловъ бѣ заповѣдано да сформира подъ негови команда рупчоски доброволчески отрядъ съ първиченъ кадъръ войницитѣ отъ потерята. За помошникъ на отрядния командиръ бѣ назначенъ рупчоския сержантъ-майоръ Антонъ Бозовски, който бѣ произведенъ въ чинъ подпоручикъ. На 9 септемврий Бозовски пристигна въ Чепеларе и сформирането на отряда се започна. Обаче, отрядния командиръ и помощникътъ му като че ли не разбраха какво ще каже „доброволецъ“ и „доброволчески отрядъ“. Споредъ военнитѣ наредби, въ случай на обща военна мобилизация, подъ знамената се свикватъ задължително само ония лица, които по-рано сѫ били записани въ военнитѣ списъци, като запасни войници, резервисти и опълченци. Тия лица не сѫ доброволци, защото постѫпватъ на военна служба не по свое желание, а по задължение или принуждение. Сѫщински доброволци сѫ само ония лица, които безъ да бѫдатъ задължени отъ военния законъ, по свое желание и непринудено сѫ се записали да служатъ въ нѣкоя войскова часть. И ако мнозинството въ тая войскова часть се състои отъ доброволци, само въ такъвъ случай частьта може да се нарече доброволческа.

Рупчоскиятъ военен отрядъ въ сѫщность не бѣ доброволчески, а задължителенъ и ето защо:

Отрядниятъ командиръ поручикъ Старипавловъ издава заповѣдь всички рупчоски българо-християни отъ 20 до 40 годишна възрасть, записани или не въ военнитѣ списъци, да се свикатъ и зачислятъ на служба въ рупчоския военен „доброволчески“ отрядъ. Разбира се, заповѣдьта бѣ точно изпълнена. Отрядътъ бѣ сформиранъ отъ здрави, недѫгави, служили и не служили, млади и стари родопци. Въ отряда бѣха записани крайно

*) Бекиръ ефенди бѣ близъкъ роднина на Х. Хасанъ.

бедни люде, стари, болнави, а дори килави и епилептици. Но отрядниятъ командиръ и помощникътъ му не обрѫщаха внимание на това. За тѣхъ важеше количеството, а не качеството.

Отрядътъ бѣ раздѣленъ на 6 роти:

1-ва Чепеларска рота подъ командата на запасния фелдфебелъ Василъ Ст. Пепелановъ отъ с. Чепеларе. Предназначението на чепеларската рота бѣ да пази границата южно отъ с. Чепеларе.

2-ра Широкалѫшка рота подъ командата на старшия подофицеръ Костадинъ Миховъ отъ с. Широкалѫка. Предназначението на ротата бѣ да пази границата предъ с. с. Широкалѫка, Стойки и Върбово.

3-та Хвойнска рота подъ командата на старшия подофицеръ Петко Вълчановъ отъ с. Хвойна. Предназначението на ротата бѣ да пази границата надъ с. Чукуркьой.

4-та Павелска или Крушовска рота подъ командата на запасния фелдфебелъ и хвойнски кметъ Атанасъ Арнаудовъ отъ с. Хвойна. Предназначението й бѣ да пази границата надъ селата Лѫкавица, Крушево и Монастиръ.

5-та Лилковска рота подъ командата на старшия подофицеръ Никола Ат. Льонтовъ, отъ село Лилково съ предназначение да пази границата срещу Тъмрашъ, надъ селата Орѣхово и Лилково.

6-та Доброволческа рота, сформирована отъ станимашки и чирпански доброволци, отъ начало заседнала въ бачковския монастиръ, но отсетне причислена къмъ Рупчоския отрядъ и премѣстена въ с. Карамушъ да пази границата надъ селата Карамушъ, Борово и Еркюприя. Командиръ на ротата бѣ станимашкия учитель и старши подофицеръ Никола Кръстевъ.

Щабътъ на отряда се състоеше отъ отряденъ командиръ подпоручикъ Стариповловъ, помощникъ на командиря подпоручикъ Антонъ Бозовски, дѣлопроизводитель запасния подофицеръ Петъръ Камбуровъ отъ с. Широкалѫка и писарь Стоянъ Н. Брадиновъ. Щабътъ се настани въ сѫдилищното помѣщение (кѫщата на Гочю Сивковски), а чепеларската рота въ училищната сграда, при черквата Св. Богородица.

Рупчоскиятъ отрядъ прѣко бѣ подчиненъ на началника на хасковския партизански отрядъ. Началникъ на тоя отрядъ бѣ подполковникъ Любомски.

Следъ сформирането на отряда, започна се усилено военно строево учение и границата по чертата: Инъ Кая — Каракуласъ — Чилъ-тепе — Караманджа — Карлъкъ — Колацко — Агупски кьошкъ — Персенкъ — Модъръ-тепе — бѣ опасана съ явни и тайни караули и патраули. Съставътъ на караулитѣ и патраулитѣ често се смѣняваше, за да се даде възможность на всички доброволци да изучатъ строевата и краулната служба. Дисциплината въ отряда бѣ много строга, дори построга и отъ дисциплината въ постояннитѣ действуващи полкове и дружини. За малки нарушения и опущения по службата, наказанието бѣ плесница по бузитѣ, а за по-голѣми 50 или 100 прѫчки по голо предъ ротата. За едно незначително непокорство или не изпълнение на заповѣдь, отрядниятъ командиръ поручикъ Старипавловъ отстрани отъ длъжность фелдфебела на чепеларската рота Петъръ Талевъ и го арестува въ влажния и мръсенъ околийски затворъ. Фелдфебелътъ престоя въ затвора цѣли три месеца безъ да бѫде сѫденъ или осѫденъ отъ нѣкакъвъ редовенъ или извънреденъ сѫдъ. Освободенъ бѣ отъ затвора следъ разтурянето на отряда.

Казахме, че рупчоскиятъ воененъ отрядъ не бѣ доброволчески, а събранъ по заповѣдь, обаче, въ редоветѣ му се наброяваха — безъ карамушката доброволческа рота — и около 50—60 души сѫщински доброволци,

повечето 19—20 годишни младежи. Такива младежи доброволци имаше въ всички роти. Ето какъ стана въ Чепеларе записването на тия младежи-доброволци. Когато чепеларската рота започна да излазя по ливадитѣ на учение, десетина 17—19 годишни младежи зеха по една пушка-мартина и се наредиха въ *ширинга* близо до възрастнитѣ, да слушатъ и изпълняватъ командата на *дяткитѣ* и взводнитѣ командири. Следъ нѣколкодневно доброволно учение поручикъ Старипавловъ попита младежитѣ, желаятъ ли да служатъ като доброволци, за да бждатъ зачислени въ ротата. Младежитѣ казаха, че желаятъ, обаче, не на всички се изпълни желанието. Старипавловъ заповѣда да се зачислятъ въ ротата по-израстналитѣ и по-якитѣ, а по-маловъзрастнитѣ и по-слабитѣ „да ядатъ още една две години домашна каша, за да се засилятъ".

Съ заповѣдь по отряда, къмъ първа рота, бѣха зачислени като доброволци Тодоръ П. Маноловъ, Ангелъ Ив. Папучаровъ, Василъ Дечовъ, Никола Ив. Чичовски, Иванъ Н. Митовъ (братъ на Гжчо Н. Митовъ), Колю Г. Баленезовъ и Насю Ганинъ (Баркалото). В. Дечовъ и Колю Н. Чичовски бѣха зачислени въ първия взводъ правия фалангъ, защото бѣха високи. Взводенъ командиръ на първи взводъ бѣ Костадинъ Делисивковъ. Отъ 15 септемврий до 3 ноемврий младежитѣ-доброволци, щатъ-нещатъ, бѣха длъжни по силата на военнитѣ наредби, да вършатъ въ ротата сжщитѣ работи каквито вършеха възрастнитѣ и некнижовнитѣ. Младежитѣ-доброволци редовно излазяха на учение, изпълняваха караулна и патраулна служба, стараяха се да научатъ добре „словесното" (строевия и дисциплинарния уставъ) и т. н.

До началото на м-цъ ноемврий чепеларската, хвойненската и широкалжшката роти до толкова бѣха напреднали въ военното учение и дотолкова бѣха дисциплинирани, че по успѣхъ смѣло можеха да се сравняватъ съ ротитѣ на една редовна дружина, въ която войницитѣ сж се обучавали най-малко 8—9 месеци. Поcлаба бѣ подготовката на Карамушката рота, защото макаръ че кадърътъ й да се състоеше отъ интелегентни лица, по военнитѣ работи не бѣ толкова подготвена. Отрядътъ се издържаше на реквизиционни начала.

Предназначението на Рупчоския воененъ отрядъ бѣ да пази границата, да респектира ахренитѣ въ Рупчосъ, а въ случай на военно стълкновение съ Турция, да спира и отблъсква нападателитѣ турски войски и башибозуци. Обаче, стълкновението и ударътъ дойдоха отъ друга страна.

Сръбско-българската война.

Чепеларската доброволческа чета. Походъ до гр. Бѣлогрдачикъ. На 2 ноемврий ст. ст. къмъ 9 часа преди пладне, въ околийското управление и щаба на отряда се получиха телеграми, че Сърбия е обявила война на България. Това ненадейно и невѣроятно съобщение очуди и озадачи не само селенитѣ, но и званичнитѣ лица — военни и граждански.

— Какъ така? Ние чакаме война отъ Турция, а не отъ Сърбия, — дума нѣкой.

— Грѣшка има въ предаването и приемането на телеграмитѣ, — казва другъ. Хващамъ се на басъ, че е тъй.

Обаче, очудването и догадкитѣ не продължиха дълго време. Къмъ 11 часа се получи по телеграфа прокламацията отъ българския Князъ Александъръ, за обявяването на войната отъ Сърбия и даването заповѣдь на българската войска да отблъсне нападателя — сръбската войска. Следъ пладне въ щаба на отряда се получи третя телеграма съ съдържание: „Отъ Рупчоския

отрядъ да се сформирова сборна доброволческа рота отъ 200 човѣка и незабавно да се отправи за бойното поле. (подп.) Командующиятъ Източния отрядъ Майоръ Николаевъ".

Следъ получаването на тая телеграма, началникътъ на рупчоския отрядъ издаде заповѣдь всички роти, съ изключение на Карамушката рота, въ пъленъ съставъ веднага да тръгнатъ за Чепеларе; да дойдатъ въ Чепеларе и кметоветѣ — християне отъ всички села.

На 4 ноемврий повиканитѣ роти пристигнаха и заедно съ чепеларската рота се построиха въ каре въ ливадата на Гана Баталска. Началникътъ на отряда, поручикъ Старипавловъ, съ кѫса речь обясни защо сѫ повикани ротитѣ и най-сетне къмъ 11 часа извика:

— Които желаятъ да си зачислятъ въ ротата, която ще се отправи за бойното поле, да заявятъ чрезъ взводнитѣ си командири на ротния командиръ най-късно до 2 часа следъ пладне!

На определеното време командирътъ на чепеларската рота докладва на отрядния командиръ, че отъ повѣрената му рота желаятъ да бѫдатъ зачислени въ сборната рота само Иванъ Н. Митовъ, Василъ Дечовъ, Тодоръ Н. Маноловъ, Колю Баленозовъ, Ангелъ Ив. Папучаровъ и Насю Ганинъ (Баркаловъ). Командиритѣ на другитѣ роти сѫщо докладваха колцина отъ тѣхнитѣ роти желаятъ да се зачислятъ въ сборната рота. Оказа се, че всичкитѣ желающи сѫ единадесеть (11) на брой и то повечето 18-19 годишни младежи.

Следъ тоя досущъ незадоволителенъ резултатъ отрядниятъ командиръ, помощникътъ му, ротнитѣ командири и кметоветѣ се събраха въ помѣщението на отряда и определяха по ротнитѣ списъли кои „доброволци" да се зачислятъ въ сборната рота, за да се стъкмятъ 200-тѣ човѣка. При избора на „доброволцитѣ" голѣмцитѣ вземаха за мѣрило (критерий) възрастьта, физическото състояние, военната подготовка, семейното положение и имотното състояние на „кандидата". Но при все това грѣшкитѣ и несправедливоститѣ не бѣха избѣгнати. Въ сборната рота попаднаха нѣколко възрастни лица съ побѣлѣли коси, други досущъ физически слаби и нѣколцина крайни бедняци, съ многобройни дребни деца. За командиръ на сборната рота бѣ определенъ запасниятъ подофицеръ Тодоръ Въргулевъ отъ с. Павелско, за фелдфебелъ — запасниятъ подофицеръ Стоянъ Мизюлевъ отъ с. Стойки, за взводенъ командиръ на първия взводъ — Стайко Мерджановъ (Брѣговъ) отъ с. Върбово, артелщикъ — учительтъ Лука Д. Каровъ отъ с. Широкалѫка и ротенъ писарь учительтъ Василъ Дечовъ отъ с. Чепеларе. Въ заповѣдьта по отряда сборната рота бѣ наречена 7-ма софийска рота.

Соборната рота, или по-право казано, четата нѣмаше формено облѣкло. Повечето отъ четницитѣ бѣха облѣчени съ свое селско-домашно облѣкло. Нѣколцина отъ по-интелигентнитѣ четници бѣха облѣчени съ палта, жилетки и панталони отъ дебела хаба или шаякъ, а други смѣсено — съ потури и палто, или съ панталони, забунъ и долама. Но най-разнообразно и смѣшно бѣ облѣклото на началствующитѣ лица. Облѣклото на ротния или четническия командиръ бѣ: рупски навуща и царвули, вехтъ войнишки панталонъ, селски забунъ отъ аба и извехтѣлъ войнишки шинелъ безъ пагони и смачкана войнишка фуражка на главата Командирътъ на четата нѣмаше мундиръ или куртка, та бѣ принуденъ винаги и навсѣкѫде да се загъва съ вехтия шинелъ. Фелдфебелътъ бѣ облѣченъ съ стойченска-селска носия, сиречъ, съ шалвари, забунъ и долама отъ дебела аба. Облѣклото на взводнитѣ командири сѫщо бѣ смѣсено селско-гражданско-войнишко. Всички четници бѣха обути съ царвули врѫзъ навуща и калчуне отъ разни

цвѣтове. А шапкитѣ? — Черни, кафяви и бѣли сплъстени или рунтави гугли, вехти и смачкани войнишки фуражки съ и безъ козерки. Нѣкои четници бѣха завили главитѣ си черни шарфети или поясе въ форма на чалми, каквито носѣха преди освобождението родопскитѣ кехаи и овчари. Връхнитѣ дрехи — завивкитѣ — на четницитѣ бѣха три вида: — Обикновени дълги и широки вълнени кепи, червени овчарски шалове и вехти обсукани войнишки шинели. Но четнишкото облѣкло стана още по-разнообразно и по-смѣшно, когато четата пристигна на пловдивската гара. Тамъ раздаваха кожуси като шопскитѣ. Кожуситѣ бѣха подарени отъ единъ богатъ българинъ, живущъ въ Ромъния. На чепеларската чета бѣ предложено да вземе толкова кожуха, колкото ѝ сѫ потрѣбни. Но само 40—50 четници пожелаха да носятъ кожуси, а другитѣ се отказаха отъ тоя „товаръ“. Едни четници взеха кѫси, други срѣдни, а трети дълги кожуси и веднага ги облѣкаха. Всичкитѣ четници, съ изключение на командиря, бѣха задѣнали на гърбоветѣ си, вмѣсто формени раници, голѣми и малки домашни вълнени торби, съ най-различни цвѣтове и шарилки. По цвѣтоветѣ и кройкитѣ на тия торби четницитѣ отдалечъ се познаваха кой отъ кое село е. Чепеларци носѣха голѣми вълнени шарени торби съ ярки цвѣтове; широколѫчени, стойченци и върбовци — срѣдни торби съ сѫщитѣ цвѣтове; а хвойненци, павелци и други отъ Долния Рупчосъ носѣха по-малки вълнени торби съ черни и сиви успоредни ивици — шарилки.

Четата бѣ въорѫжена съ пушки — кримки. На пушкитѣ бѣха наврени дълги трирѫбни стоманени щикове. Всѣки четникъ задължително носѣше 100 патрона въ пачки или наредени въ патрондашъ, опасанъ презъ кръста или презъ рамото, гърба и гърдитѣ. Четата нѣмаше санитарна служба и обозъ. Писарьтъ на четата носѣше въ презрамната си малка кожена чанта само

списъкъ на четницитѣ, нѣколко листа хартия за писане, едно малко шишенце съ мастило и една перодръжка. Артелщикътъ пакъ носѣше въ чантата си само едно рѫкописно кочанче за асигновки (записки и разписки за получаване храни), списъкъ на четницитѣ и едно малко пружинено кантарче. Знамето на четата бѣ обикновено — български народенъ трицвѣтъ — безъ всѣкакви други шарилки и гиздила. Знаменосецъ бѣ Илия Комитата отъ с. Павелско, бившъ опълченецъ и шипченски юнакъ.

Походъ. На 7-ий ноемврий четата тръгна въ походъ отъ Чепеларе. Чепеларци я изпратиха съ благопожелания, китки и просълзени очи. До Метилевица четата бѣ изпратена и отъ помощника на отрядния командиръ подпоручикъ Бозовски. На пѫтя, срещу воденицитѣ, Бозовски заповѣда да се спре четата. Следъ това почна да държи речь, но нищо насърдчително не каза. Бозовски завърши речьта си съ следнитѣ думи:

— *Момчета, обърнете се назадъ и погледнете още единъ пѫть Чепеларе, защото нѣкои отъ васъ, може би, и да се невърнатъ!*

Като чуха тия думи, женитѣ-изпращачки се разплакаха съ гласъ, а на мнозина четници коситѣ настръхнаха и сърдцата силно затуптѣха отъ ядъ и душевна мѫка; а когато четата се отдѣли отъ Бозовски и тръгна надолу душевната буря у четницитѣ избухна съ всичката си сила. Всичкитѣ четници, като по команда, почнаха съ високъ гласъ да ругаятъ Бозовски съ думи и изрази, които немогатъ да се кажатъ тукъ. Руганието по адресъ на Бозовски продължи 1—2 часа (до Червена), че стихна.

Привечерь четата стигна въ Хвойна дето и нощува. На другия день, 8 ноемврий сутриньта, изпращането бѣ още по-тържествено и трогателно. Хвойненци, павелци, малевци и орѣховци съ китки и бъклици вино въ рѫцетѣ изпратиха своитѣ синове, братя, роднини, съселяни и цѣлата чета чакъ до мѣстностьта Калугерица. Вечерьта четата

стигна и са спрѣ да нощува въ село Марково. Четницитѣ бѣха настанени за нощуване въ 30—40 частни кжщи. На 9 ноемврий четата рано пристигна въ Пловдивъ и се спрѣ на гарата. По указание отъ щаба на Рупчоския отрядъ, четата тукъ трѣбваше да получи храна и да чака заповѣдь за по-нататъшно пжтуване. Пловдивскиятъ етапенъ командиръ разпореди да се даде на всѣки четникъ по единъ хлѣбъ и малко сирене и заповѣда да се приготвятъ четири товарни (househ) вагона. Раздадоха се и кожуситѣ, за които споменахме по-горе. Къмъ 2 часа следъ пладне отъ изтокъ се зададе единъ смѣсенъ влакъ, окиченъ съ зелениия. Чуваше се пѣсень, ура и провикване; свирѣше и военна музика. Влакътъ полека се движеше и наближаваше гарата. Музиката свирѣше „*Боятъ настана, тупатъ сърдца ни*", а провикванията още повече се засилваха. Вагонитѣ бѣха препълнени съ войници въ формено облѣкло. Отгоре на вагонитѣ покриви бѣха се покачили десятки или стотици войници. Тѣ бѣха се хванали за ржцетѣ и се крепѣха единъ други, за да не паднатъ долу, когато влакътъ се движи. Всичкитѣ войници въ влака и надъ влака бѣха накичени съ китки и вѣнци отъ естествени цвѣтя и листе. Накичени бѣха и пушкитѣ имъ. Тази гледка, или жива картина, направи силно впечатление на нашитѣ четници. Народностниятъ и военниятъ духъ се много възбуди у тѣхъ, та почнаха съ голѣмъ възторгъ да плѣскатъ съ ржце и викатъ „ура" и „да живѣе съединението".

Влакътъ превозваше до гара Саранбей Сливенската пехотна дружина. Къмъ 3 часа следъ пладне на сжщия влакъ бѣха прикачени и опредѣленитѣ за четата четири товарни вагона. Около 150 четници влѣзоха въ вагонитѣ, а останалитѣ 50 четника се покачиха на покривитѣ Влакътъ пристигна въ Саранбейската гара къмъ 7 часа вечерьта, защото вървѣше бавно и на нѣколко мѣста по пжтя се спираше.

Етапниятъ комендантъ на Саранбейската гара нареждаше по-нататъшното пжтуване на всички войскови части, които слазяха отъ влаковетѣ на сжщата гара, защото тогава отъ Бѣльово до София нѣмаше желѣзопжтна линия. На чепеларската чета бѣ заповѣдано да върви по шосето Саранбей — Вѣтренъ — Ихтиманъ, следъ Сливенската дружина. Четата пристигна въ селото Саранбей въ 8 часа вечерьта и бѣ настанена за нощуване въ училищната сграда. Четницитѣ прекараха нощьта много зле, защото вънъ бѣ влажно и много студено, стъклата на прозорцитѣ бѣха счупени, а печка и дърва не се виждаха.

На 10 ноемврий сутриньта четата късно тръгна по пжтя за с. Вѣтренъ, защото чакаше да се изтеглятъ отъ селото всички войскови части, които по-рано бѣха пристигнали, а тия части не бѣха малко. Освенъ Сливенската дружина, въ селото Саранбей нощуваха още нѣколко чети и други войскови части. Пжтътъ отъ Саранбей до Вѣтренъ бѣ много развален и каленъ, та четата бавно и съ мжка се движеше по него. Освенъ това, валѣше и хлапавица (снѣгъ и дъждъ). Четата пристигна въ с. Вѣтренъ къмъ 3 часътъ следъ пладне; но по-нататъкъ не можеше да продължи вървенето си, та остана да нощува въ това село. Едната половина четници бѣ настанена въ хановетѣ, а другата въ частни домове. Сутриньта на 11 ноемврий четата се отправи по шосето за Ихтиманъ, безъ да получи хлѣбъ и друга храна, но презъ деня четницитѣ не гладуваха, защото още се нахождаше въ торбитѣ имъ чепеларски *клинове* (баници) и руски *рогатници* (пироги, млинчета). Шосето отъ с. Вѣтренъ и Ихтиманъ бѣ развалено и много кално. Валѣше и ситенъ дъждъ. На височината Траянови или Маркови врата (Капуджикътъ) четата се спрѣ за почивка. На северо-западъ се чуваха топовни гърмежи. Нѣколцина отъ четницитѣ започнаха да се кръстятъ

Вечерьта четата влѣзе въ гр. Ихтиманъ. Четницитѣ бѣха настанени за нощуване по кѫщитѣ. Ихтиманци се по- казаха много любезни и гостоприемни. Тѣ добре на- гостиха четницитѣ и презъ нощьта нмъ изпраха и из- сушиха навущата и калчунетѣ.

Сутриньта на 12 ноемврий, къмъ 9 часа пред- пладне, четата се построи на улицата за провѣрка и по- нататъшно пѫтуване. Отъ провѣрката се оказа, че двама четници родомъ отъ с. Чепеларе не сѫ на лице. Мно- зина помислиха, че четницитѣ, които не сѫ на лице още не сѫ се пробудили или пъкъ сѫ се разболѣли. Петь-шесть четника тръгнаха по кѫщитѣ да ги търсятъ, обаче, не ги найдоха. Къмъ 11 часътъ предъ пладне четата тръгна по шосето за село Вакарелъ и къмъ 3 часътъ следъ пладне се спрѣ въ Вакарелскитѣ ханове (дето е сега желѣзопѫтната гара). Чуеха се топовни гърмежи. Вакарелскиятъ етапенъ комендантъ заповѣда четата да не продължава понататъкъ пѫтуването си. Етапната и продоволствената (хранителната) служба бѣ най-добре уредена въ с. Вакарелъ. Въ дворовете и на- вѣситѣ на нѣколко хана денонощно се приготовляваше войнишка храна и всѣка проходяща войскова часть презъ което време и да пристигнеше въ с. Вакарелъ се нахранваше съ топла чорба и всѣки войникъ полу- чаваше по единъ хлѣбъ и порция варено говеждо или овче месо, за да ги тури въ торбата си. Чепеларската чета следъ като се нахрани съ топла чорба, бѣ отве- дена въ една отдалечена махала за преношуване. Сут- риньта на 13 ноемврий четата се построи въ махалата за провѣрка. Оказа се, че пакъ липсватъ четирма чет- ници — двама чепеларци и двама широколѫчани: Сега всички четници се увѣриха, че шестьтѣ четника не сѫ болни или пострадали, а здрави и читави сѫ избѣгали. И когато четата се спрѣ на хановетѣ да се нахрани и получи храна за презъ деня, по заповѣдь отъ команди-

ра на четата, писарьтъ написа и подаде до отрядния коман- диръ въ Чепеларе и рупчоското околийско управление две телеграми съ съдържание: „По-миналата нощь отъ Ихтиманъ избѣгаха съ орѫжието си четници (еди кои си), а нощесъ отъ Вакарелъ пакъ избѣгаха съ орѫжието си четницитѣ (еди кои си). Направете потрѣбното за залавянето и наказанието имъ. Всички други четници сѫ здрави и бодри. Довечера четата пристига въ София Командиръ (под.) Въргулевъ“.

Трета телеграма бѣ подадена до Софийския ета- пенъ комендантъ съ съдържание: „Довечера пристига въ София чепеларската доброволческа чета отъ двеста човѣка. Разпоредете за квартира и храна“.

Следъ подаването на телеграмитѣ, четата тръгна за София. На пѫтя близо до с. Нови-ханъ четата сре- щна 70—80 сръбски войници-пленници, конвоирани отъ 5—6 въоржжени шопе. Пленницитѣ бѣха посърнали и отпаднали духомъ и тѣломъ, но бѣха добре облѣчени съ формено облѣкло и обути съ царвули врѣзъ дебели шарени чорапи. Двама четника отъ с. Павелско почна- ха да ругаятъ пленницитѣ и сръбския кралъ Милана. Всички други четници състрадателно гледаха пленници- тѣ, а фелдфебельтъ на четата Стоянъ Мизюлевъ дотол- кова се възмути отъ постѫпката на двамата четници, че имъ удари по нѣколко плѣсници. Четата наближи София къмъ 9 часа вечерьта, но градътъ не се вижда- ше, защото бѣ много тъмно и полето утънало въ гѫ- ста мѫгла. По едно време се чу силенъ гласъ: — Кой иде? — Чепеларската доброволческа чета — отговори знамносецътъ Илия Комитата. — Следъ отговора предъ четата се изпрѣчи единъ полицейски стражарь и каза, че му е заповѣдано да посрещне четата и я настани на квартира. Значи, телеграмата е свършила работа, за- щото иначе четата трѣбваше цѣла нощь да се лута по града, докато найде подслонъ. Стражарьтъ поведе въ

тъмнината четата, настани я въ Денкогловското училище и каза отъ кжде да вземе храна. Обаче, четницитѣ бѣха много изморени, та безъ да вечерятъ се натъркаляха на пода и подъ ученическитѣ чинове, да спятъ съ измокрени дрехи и обувки. Призори стана много студено, а дърва и вжглища нѣмаше, та четницитѣ бѣха принудени да строшатъ нѣколко чина и накладатъ огънь въ печкитѣ и на двора, за да се постоплятъ. Когато се развидели артелщикътъ получи сждове, хлѣбъ, месо, булгуръ, оризъ, сирене, кашкавалъ и подправки отъ единъ складъ (старинната черква Св. Георги на ул. „Ц. Калоянъ“) и кашеваритѣ почнаха да готвятъ топла храна въ двора на училището.

Тогава столицата бѣ едно малко дрипаво градче, съ тѣсни и криви улици и съ схлупени паянтови кжщи и дюкянчета. Въ срѣдището на града бѣха построени само четири нови масивни и красиви сгради, а именно: срѣдната часть отъ Царския дворецъ, Народното събрание, хотелъ „България“ и „Славянска беседа“. По улицитѣ се виждаха досущъ малко люде, и то половината отъ тѣхъ съ шопско-селско облѣкло.

Четата престоя въ столицата 2—3 дни, безъ да знае дали е причислена къмъ нѣкоя по-голѣма войскова часть и дали ѝ престои по-натататъшенъ походъ. На 15 ноемврий се пръсна слухъ, че всички доброволчески чети, които сж се застояли въ столицата, ще се върнатъ назадъ, но тоя слухъ не излѣзе вѣренъ. На 16 ноемврий бѣ подписано примирието между воюващитѣ страни. Сжщиятъ день чепеларската чета получи заповѣдь незабавно да тръгне на северо-западъ по Пиротското шосе, обаче, когато четата стигна до малкото селце Костинбродъ, застигна я друга заповѣдь — да се отправи по шосето за Берковица. Късно вечерьта, четата пристигна въ Бучинскитѣ ханове, дето и пренощува. На 17 ноемврий вечерьта четата бѣ въ селото Клисура, а на

18 сутриньта рано пристигна въ гр. Берковица. Тамъ четата завари лѣтящия отрядъ на капитанъ Паница и други доброволчески чети. Къмъ 10—11 часа преди пладне всички чети се построиха на градския площадъ за молебенъ и прегледъ. На чепеларската чета бѣ опредѣлено едно забутано мѣсто, задъ една македоно-харамийска чета. Следъ молебена капитанъ Паница и други офицери започнаха прегледа.

По външния си видъ чепеларската чета не се хареса на офицеритѣ и другитѣ голѣмци, които присжтствуваха на прегледа. Капитанъ Паница и другитѣ офицери съ насмѣшка гледаха шаренитѣ торби, шарфетитѣ и отпуснатитѣ шалвари на четницитѣ. Обаче, когато голѣмцитѣ чуха какъ командирътъ на четата командува: „На право“, „на лѣво“, „на плечо“, „на караулъ“ и пр., и видѣха какъ бързо, правилно и едновременно четницитѣ се развъртатъ и извършватъ оржжейнитѣ хватки, голѣмцитѣ бѣха изненадани и възхитени.

— Браво, родопци! — извика капитанъ Паница. Азъ мислѣхъ, че предъ мене стои една сбирщина отъ овчари и дървари, а то се оказа една напълно подготвнеа и дисциплинирана бойна единица!

Следъ това капитанъ Паница и другитѣ офицери се здрависаха съ командиря на четата и го разпитваха кжде и колко време сж се обучавали четницитѣ.

Последва команда всички чети да минатъ въ маршировка (церемонияленъ маршъ) предъ голѣмцитѣ. Когато мина чепеларската чета, капитанъ Паница извика:

— Отлично, родопци!

Похвалата бѣ заслужена, защото всички други доброволчески части, съ които чепеларската чета другарува или срещá по пжтя си, бѣха дисциплинирано разхлабени и военно неподготвени.

Отъ чепеларската, карловската, копривщенската чети и една шопска рота бѣ сглобена въ Берковица‘

по-голѣма военна единица, наречена „тракийска добро-волческа дружина". За командиръ на дружината бѣ назна-ченъ младиятъ, кроткиятъ и добродушниятъ подпоручик Бочевъ. Дружината бѣ причислена къмъ доброволческия отрядъ на капитанъ Паница.

Нашата чета още сѫщия день, следъ прегледа в Берковица, бѣ отправена за село Чупренъ. Вечерьта четата нощува въ село Гаганица, а следната вечерь в с. Лопушна. Четницитѣ бѣха настанени за нощуване по кѫщитѣ. Сутриньта, призори, четата се построи на ули-цата и се започна провѣрка дали всичкитѣ четници с на лице. Въ това време дотърча една жена съ разпле-тена коса, спрѣ се предъ ротата и извика:

— Оле-ле Бо-жи-че, плетенкитѣ ми окрадоша!

— Кой ти ги открадна? — пита командирътъ н четата.

— Ония, що бе-а у кукя, — отговаря жената и с дърпа косата.

Командирътъ на четата покани жената да изгле по редъ отъ близо всички четници и ако познае к четници сѫ нощували въ нейната кѫща, да ги посоч Следъ малко взиране въ първия взводъ, жената поз и посочи четиримата четника, които сѫ пренощували в кѫщата й. Двамата бѣха чепеларци, а двамата широ лѫчани. Обвиняемитѣ бѣха извадени отъ строената р дица и се започна разпитването. Никой отъ четирима не призна, че е открадналъ плетенкитѣ*). Претърси имъ торбитѣ и дрехитѣ, но въ тѣхъ не се найдоха. А сега! Командирътъ се чудѣше какво да прави. — Б и друго нищо! — извика командирътъ на карловска чета Иванъ Мархолевъ, който близо до чепеларска чета преглеждаше своята. Но кой отъ обвиняемит

---

*) Плетенки — дълга вълнена или копринена плитка съ низани на нея много сребърни пари, рубли, левове или анти Плетенкитѣ се окачватъ отзадъ на главата и висятъ на гърба.

трѣбва най-напредъ да се бие? Следъ повторно разпитване, подозрението се съсрѣдоточи въ лицето на едини широкалѫчанинъ. По заповѣдь отъ командира, нѣколцина четници повалиха обвиняемия на земята и почнаха да го биятъ съ прѫчки по голо, обаче, обвиняемиятъ дори и не трепна отъ ударитѣ. Изправиха го и трети пѫть го питаха, де е скрилъ плетенкитѣ, но пакъ отрицателенъ отговоръ. Повторно го повалиха да го биятъ. Въ това време другитѣ троица обвиняеми трепераха, а единъ отъ тѣхъ и плачеше. Следъ 20—30 повторни удара, обвиняемиятъ започна да се гърчи и извика:

— Чакайте, ще ви кажа!

Биенето спрѣ. Изтезаваниятъ се изправи и каза, че презъ нощьта, когато другаритѣ му спали, той отворилъ единъ дъсченъ сандъкъ, извадилъ отъ него плетенкитѣ и ги скрилъ въ кутломозитѣ (между зида и покрива) на кѫщата. Двама четници заведоха крадеца до кѫщата, да вземе плетенкитѣ и ги предаде на жената.

Но тая неприятна разправия не се свърши съ предаването на плетенкитѣ. Когато крадецътъ се върна отъ кѫщата, мнозина възмутени четници се нахвърлиха върху него и започнаха да го заплюватъ и биятъ съ плѣсници, тояги и прикладитѣ на пушкитѣ си. Крадецътъ съсипанъ отъ бой, падна на земята и примрѣ. Свѣстиха го съ вода, но той неможеше вече да върви пешкомъ. Каченъ бѣ на една селска реквизирана кола и заведенъ въ с. Чупренъ. Следъ 15—20 дневно боледуване, битиятъ четникъ поздраве и можá пешкомъ да следи четата, но безъ орѫжие и товаръ на гърба.

На 20 ноемврий четата пристигна въ с. Чупренъ късно вечерьта. Въ с. Чупренъ се бѣха настанили Преславския полкъ и други войскови части, та нашата чета нѣмаше кѫде да се подслони за нощуване. Незнайно по чия заповѣдь, на четата бѣ опредѣленъ за подслонъ единъ стръменъ и разреденъ буковъ храсталакъ вънъ

отъ селото. Земята подъ храсталака бѣ много мокра, а на нѣкои мѣста дори покрита съ тънъкъ снѣженъ пластъ. Четницитѣ се свъртѣха въ храсталака и почнаха да метатъ снѣга и кладатъ огньове. Обаче, сухи дърва нѣмаше, та четницитѣ се мжчеха да стикатъ и поддържатъ огньоветѣ съ тънки и сурови букови чепе (клонки). Презъ нощьта се появи снѣжна буря и студътъ се засили. Слабитѣ огньове почнаха да гаснатъ и изгаснаха. Четницитѣ съ мокри дрехи и съ *гвакнали* отъ вода царвули, калчуне и навуща трепераха отъ студъ и се виеха като червеи въ заснѣженитѣ и безлистни храсте. Така бѣ прекарана 14 часовата зимна нощь. Сутриньта помрьзналата чета се прибра въ селото и бѣ настанена въ две изпразнени презъ нощьта кръчми. На четата бѣ отстжпена и една фурна да си пече хлѣбъ.

Следъ двудневна почивка въ селото, на четата бѣ възложена караулна служба на горе по шосето за Пиротъ и на високия пограниченъ проходъ „Свети Никола". Първитѣ два взвода заеха преднитѣ постове на самата гранична черта, а другитѣ два взвода останаха по-надолу и назадъ въ заставитѣ. Височината „Свети Никола" бѣ покрита съ дебелъ снѣженъ пластъ и утъна въ гжста непрогледна мжгла.

Единъ день часовиятъ на предния постъ до шосето, чу викотъ отъ сръбска страна. Последваха и гърмежи отъ пушки. Следъ 2—3 минути гърмежитѣ се повториха, засилиха и разшириха къмъ юго-изтокъ и северо-западъ. Куршумитѣ засвириха надъ българскитѣ постове и часовои. По заповѣдь или безъ заповѣдь започна се гърмежъ и отъ българска страна срещу сръбскитѣ постове; обаче, мжглата бѣ толкова гжста, че по-далече отъ 10 крачки нищо се невиждаше. Гърмежитѣ отъ двѣтѣ страни още повече зачестиха и се превърнаха въ истинско сражение, но то не продължи повече отъ 15—20 минути. Сърбитѣ спрѣха да гърмятъ, спрѣха и нашитѣ, но тревогата бѣ голѣма. Преславскиятъ полкъ и доброволческитѣ чети въ село Чупренъ бърже бѣха вдигнати и съ усиленъ ходъ насочени нагоре по шосето и страничнитѣ бърда за височината „Свети Никола". Съобщено бѣ и въ София, че сърбитѣ нападатъ, за да завзематъ прохода и с. Чупренъ.

А кои създадоха тая тревога? Нѣколцина доброволци отъ друга тракийска чета, които сжщо изпълняваха караулната и патраулна служба на височината „Свети Никола". Доброволцитѣ се забъркали въ мжглата и наближили безъ да щатъ единъ сръбски постъ. Сърбитѣ имъ извикали да спратъ, но тѣ не се спрѣли, а хукнали да бѣгатъ назадъ къмъ българскитѣ постове. Сръбскитѣ войници стреляли по тѣхъ, а следъ първитѣ гърмежи почнали да стрелятъ и войницитѣ отъ съседнитѣ сръбски постове. Така обясняваха случката самитѣ доброволци, обаче, по-късно се узна, че доброволцитѣ били пияни, та решили да нападнатъ ненадейно сръбския постъ, да убиятъ войницитѣ и да имъ взематъ пушкитѣ за споменъ. Но както и да е. Престрелката и тревогата се прекратиха безъ човѣшки жертви.

Следъ нѣколко часа отъ тревогата на прохода „Свети Никола", почна да вали хлапавица, а следъ нея задуха студенъ северенъ вѣтъръ. Студътъ дотолкова се усили, всичко замръзна. Измокренитѣ кепи и шинели на часовитѣ и другитѣ незакрити пазачи се втвърдиха като кори и дъски.

Единъ доброволецъ, чепеларецъ (В. Д.), който презъ нощьта бѣ на постъ и часовой на граничния вододѣлъ до шосето, отъ студъ се вдърви, занѣме и се схлупи на земята. Други двама доброволци го свлѣкоха надолу до заставата, разтриха му тѣлото съ снѣгъ и го съживиха. Следъ това Илия Комитата отъ Павелско го напои съ топла чорба отъ козе месо и парливи пиперки и го зави край огъня съ своя сухъ шинелъ. Сутриньта по-

мръзналиятъ доброволецъ пакъ бѣше здравъ, но му дадоха триденвна почивка въ Чупренъ.

Друга случка.

Между заставата и преднитѣ постове се запали по невнимание сламената и сухолистна колиба, въ която се бѣха подслонили нѣколцина доброволци. При гасенето на пожара единъ доброволецъ отъ Чепеларе (Л. М.) си изгори ржката.

Въ началото на м-цъ декемврий на четата бѣ заповѣдано да се отправи за гр. Бѣлоградчикъ. Времето бѣ тихо и ясно, та четницитѣ пжтуваха при добро настроение. Когато четата наближи и видѣ чудеснитѣ бѣлоградчишки скали, у четника Христо Кръстанъ Кехайовъ отъ с. Широкалжка се породи мисъльта: четата да се престори на ахренска башибозушка чета и така да влезе въ града. Командирътъ на четата се съгласи. Четницитѣ си извратиха гуглитѣ и навиха на тѣхъ бѣли кърпи въ форма на малки ахренски чалмици. Следъ това разпустнаха (разхлабиха) каишитѣ на пушкитѣ си и нарамиха тюфецитѣ (пушкитѣ) така, че тѣ да стоятъ увиснали въ водоравно (хоризонтално) положение съ прикладитѣ напредъ и крепени съ лѣвата ржка. Освенъ това, четницитѣ започнаха да се зоватъ помежду си Сюлю, Хасанъ, Ахмедъ и пр. Широкалжчани бѣха отлични пѣвци, та излѣзоха напредъ и се наредиха до знаменосеца. Въ тоя си каяфетъ, четата навлѣзе въ дола между чудеснитѣ бѣлоградчишки скали. Четницитѣ бавно и гордо вървѣха и пѣеха:

„Байряко червенъ и зеленъ,
Кжде щешъ да се развевашъ, —
Дали по Тунна длибока
Или по остра Сърбия?
Байряко, червенъ каматанъ,
Кой ще до тебе да падне,
Кой ще са върне сасъ тебе?
— — — — — — — — — —“

А когато четата дойде до южната крепостна стена и влазяше въ града, пѣенето и провикването до толкова се засилиха, че привлѣкоха вниманието на всички градски обитатели. Офицери, войници, доброволци, граждани, жени и деца бърже се натрупаха отъ двеѣ страни на пжтя да гледатъ „башибозушката чета“ и слушатъ пѣенето й.

Четата се спрѣ предъ околийското управление и следъ 15—20 минути бѣ удостоена съ високата честь да бжде настанена на квартира въ бѣлоградчишката джамия. И справедливо бѣ това настаняване, защото квартирната комисия не можеше да допустне въ християнскитѣ частни домове и обществени сгради родопски „ахрене-башибозуци“. Джамията бѣ на северния край на града, съ лице къмъ североизтокъ. Отъ тамъ се виждаше голѣма часть отъ Дунавската равнина, защото градътъ е разположенъ на една висока предпланинска площь, наведена къмъ изтокъ и северо-изтокъ. Юго-западно отъ площьта върху една скалиста височина е изградена старовремската бѣлоградчишка крепость, съ дѣлани камъне, кули, бойници и каземари (подземия). Джамията бѣ обширна и висока сграда съ дъсченъ подъ и таванъ и съ 12 голѣми прозорци, отъ които повечето на северо-източнитѣ стени. На 2—3 северни прозорци черчеветата и стъклата бѣха разнебитени и разхлопани. Въ джамията други вещи нѣмаше, освенъ нѣколко полу-счупени прьстени гърнета — ибрици. Нѣмаше на стенитѣ и дупки — кумини за печки.

Първата нощь уморенитѣ четници не обърнаха внимание на квартирната обстановка. Тѣ се натъркаляха на пода да спятъ, обаче, никой отъ тѣхъ не можа да спи повече отъ 1—2 часа, защото бѣ много студено и появилата се отъ северъ снѣжна буря, цѣла нощь блъскаше по разхлопанитѣ прозорци. Сутриньта квартирната комисия позволи на четницитѣ да напра-

вятъ на дъсчения подъ огнища отъ измѣсена пръсть и каменни плочи. Доставени бѣха и дърва за горене. Четницитѣ приготвиха презъ деня 5—6 огнища и когато се мръкна, накладаха на тѣхъ огньове и ги заобиколиха да се грѣятъ. Но тоя кефъ продължи само десетина минути. Джамията се напълни съ гжстъ димъ, четницитѣ си затваряха очитѣ и почнаха да се задушватъ.

— Отваряйте по-скоро прозорцитѣ, чи ще изпукаме! — извикаха нѣколцина.

Прозорцитѣ веднага бѣха отворени и следъ нѣколко минути димътъ се поразреди, обаче, нахлулиятъ отъ вънъ студенъ вѣтъръ почна да върти по всички посоки димътъ и пламъцитѣ. Едни отъ четницитѣ съ просълзени отъ дима очи се нахлупиха на пода, ужъ да спятъ, други си връзаха очитѣ съ кърпи и смѣещимъ думаха помежду си:

— На ти сега ахренска чета и „Байреко, червенъ каматанъ, каде щишъ да се развѣвашъ!"; а трети гледаха другаритѣ си съ вързанитѣ очи и подигравателно викаха:

— „Отлично родопци!" Само панички и парцаливи торби нѣмате, за да замесате на балдювски просѣци.

Така четата прекара 5—6 денонощия въ джамията. Нѣколцина четници отъ селата Нареченъ и Косово (Шайтаново) се сетиха какво трѣбва да се прави за намаление на турмата (димътъ). Дене тѣ натрупваха на двора и на огнищата при отворени прозорци по-тънки дърва, запалваха ги и когато се разгорѣваха до овжгляване, изгасяваха огньоветѣ съ вода и събираха на купчини вжглищата за презъ нощьта. По тоя вжгларски начинъ димътъ въ джамията бѣ доста намаленъ, но студътъ — не, защото вжглищната топлина на отворевитѣ огнища бѣ слаба. Освенъ това, четницитѣ страдаха и отъ паразити (въшки), а общо пречистване бѣ невъзможно при такава обстановка.

Четата стоя въ бездействие въ Бѣлоградчикъ 18—20 дена. Даже нѣкои отъ четницитѣ се въвираха въ кръчмитѣ, да се постоплятъ, а други — по-интелигентнитѣ — се изкачваха на височинитѣ около крепостьта, да се разхождатъ, и ако времето бѣ тихо и грѣеше слънце, да се пощатъ на припѣкъ въ закжтинитѣ на скалитѣ и крепостьта.

На 18 декемврий се получи заповѣдь чепеларската и нѣкои други доброволчески чети да се разтурятъ и доброволцитѣ да се уволнятъ отъ военна служба. Писарьтъ на чепеларската чета и още нѣколцина книжовни четници отидоха въ околийзкото управление и за две денонощия написаха уволнителнитѣ билети. Командирътъ на тракийската доброволческа дружина подпоручикъ Бочевъ подписа билетитѣ и ги скрепи съ печата на бѣлоградчишкото околийско управление. На 21 декемврий отрядниятъ командиръ капитанъ Паница произнесе речь предъ уволненитѣ четници и ги изпрати за София, подъ прѣката команда на подпоручикъ Заряновъ отъ гр. Пловдивъ. Софиянци посрещнаха вънъ отъ града доброволцитѣ съ цвѣтя, закуски и почерпки. Въ София на чепеларската чета бѣ прекратена котловата храна. На всѣки четникъ бѣха дадени за храна до Пловдивъ и Чепеларе по седемь лева сребърни (по сегашния курсъ 185 кева). По пжтя отъ Пловдивъ до Чепеларе валѣха силни и продължителни дъждове, та четницитѣ се много измокриха и умориха. Чепеларскитѣ четници пристигнаха въ селата си на 30 и 31 декември. Само двама отъ тѣхъ бѣха пустанали и окуцѣли, но и тѣ на 1-ий януарий 1886 година пристигнаха въ Чепеларе. На 31 декемврий бѣ разформированъ и Рупчоския воененъ отрядъ.*)

*) Въ Чепеларската походна чета участвуваха следнитѣ чепеларци — сжщински доброволци, запасни войници и др.: х Георги Дамяновъ, Филю Вълковъ Пакулевъ, Атанасъ Г. Найденовъ, Янко Г. Пичюровъ, Василъ К. Тунювъ, Атанасъ Дели Сивковъ,

Отъ тридневнитѣ проливни дъждове и топене на снѣга, на 29 и 30 януарий рѣкитѣ въ Чепеларе придойдоха и направиха поврѣди. Съборени бѣха плетове, отнесени мостове и принги, а ливадитѣ бѣха засипани отъ пѣсъкъ и чакълъ. Голѣмата рѣка излѣзе отъ коритото си и една часть отъ придошлата рѣчна вода влѣзе въ тогавашната главна улица и чаршия и подкопа основитѣ на Чиликовата и Чичовската кѫщи и събори западната часть отъ хана на Тодоръ Г. Демиревъ (Тотката).

Какъ се завърши съединението. Свалянето на Източно-румелийското правителство и провъзгласяването на съединението изненада и затревожи Турция и другитѣ велики сили, които бѣха създали Източна Румелия. Споредъ Берлинския договоръ, съ случай на политически и други по-голѣми размирици въ Източна Румелия, Турция имаше право да потушава размирицитѣ и статуквото въ областьта и съ вжоржжена сила, сиречь съ военни действия. Обаче, по съветитѣ на Англия, Турция се отказа отъ това свое право и пожела да се възстанови източно-румелийското управление по миренъ начинъ. Започнаха се дипломатически преговори. Въ Цариградъ бѣ свикана посланическа конференция отъ представителитѣ на Великитѣ сили. Преговоритѣ въ конференцията се протакаха до края на м-цъ октомврий, безъ надежда за добъръ изходъ отъ създаденото политическо положение, защото Турция настояваще да се възстанови източно-румелийското управление, а Българското правителство искаше да се признае съединението като свършенъ фактъ.

Георги Митювски, Колю Г. Сираковъ, Лазаръ Митаровъ, Колю Баленозовъ, Василъ Дечовъ, Тодоръ П. Манолевъ, Ангелъ Ив. Папучаровъ, Атанасъ Ганинъ (Баркалото), Илия Учиковъ, **Вочю Колювъ Петровски, Матекса Петровъ Чакаровъ, Лазаръ Н. Кисьовъ и Колю Радковъ.** (Подчертанитѣ избѣгаха презъ време на похода.

Сръбскиятъ народъ не бѣ зле настроенъ спрѣмо съединението, но у сръбскиятъ кралъ Миланъ и министритѣ му отъ напредняшката партия, се появи зависть и страхъ отъ уголѣмяването на България. Българскитѣ висши граждански воени управници бърже разбраха лошитѣ замисли на кралъ Милана и министритѣ му спрѣмо Съединена България, та още въ началото на м-цъ октомврий взеха военно-предпазителни мѣрки по сръбско-българската граница. Нѣколко мобилрзирани войскови части вмѣсто да бѫдатъ изпратени на югоизтокъ срещу Турция, оставени бѣха близо до сръбско-българскаса граница. Започна се направата на укрепленията при Сливница и поправката на видинската крепость.

На 1 срещу 2 ноември презъ нощьта краль Миланъ заповѣда на сръбската войска да навлезе въ предѣлитѣ на България и следъ това съ телеграма официално обяви войната. Българскитѣ малобройни и слаби войскови части постепено и съ боеве отстѫпваха отъ 2 до 4 ноемврий. Презъ това време сръбската войска завзе градоветѣ Трънъ, Брѣзникъ, Царибродъ, Кула и обсади видинската крепость. Обаче по-насамъ неможа да настѫпва. Българската войска се засили съ войскови части отъ Южна и Северна България и следъ тридневни упорити боеве, по линията Три-уши — Сливница — Гургулятъ — Брѣзникъ, на 7 ноемврий разби сръбската войска и почна да я преследва. До вечерьта на 13 ноемврий българската войска изтика сръбската отъ българскитѣ земи, съ изключение на кулската околия и часть отъ видинската. На 14 ноемврий българската войска навлѣзе въ Сърбия и на 15 ноемврий следъ упоритъ бой превзе гр. Пиротъ. Сѫщия день въ Пиротъ пристигна отъ Нишъ австрийскиятъ пълномощенъ министъръ въ Сърбия графъ Кевенхюлеръ и заяви на българския главенъ военоначалникъ, че ако българската

войска продължава да настжпва къмъ Нишъ, ще срещне щиковетѣ на австрийскитѣ войски. Следъ това заплашване, българската войска спрѣ по-нататъшното настжпление и на 16 ноемврий бѣ направено примирие между воюващитѣ страни. Воениτѣ действия при Пиротъ спрѣха, обаче, не и въ Видинско. Командующиятъ сръбската войска при Видинъ генералъ Лешанинъ продължи боя и следе примирието, съ цель да превземе Видинъ въ замѣна на Пиротъ, обаче, несполучи. Това имено обстоятелство и факта, че кулската околия е въ сръбски ржце, застави главния щабъ на българската войска, да засили войсковитѣ части въ Видинско съ доброволския отрядъ на капитанъ Паница, чепеларската чета и други доброволчески части.

До като сърби и българи се биеха, цариградската посланническа конференция кроеше планове, какъ да се възстанови румелийското управление. Турското правителство дори прати въ Пловдивъ двама паши — Габданъ и Лебибъ — съ мисия и печатни прокламации за възстановяването на румелийскитѣ закони и др. наредби.

Окржжниятъ управитель П. Димитровъ и пловдивскитѣ граждани посрещнаха и изпратиха любезно султанскитѣ пратеници, но безъ никакви положителни последици за една или другата страна.

На 19 февруари 1886 година с. с. въ Букурещъ бѣ сключенъ окончателенъ миръ между Сърбия и България безъ никаква териториална промѣна и безъ никакво военно обещетение. Относно съединението, между турското и българското правителства, се започнаха прѣки преговори. Българскиятъ пълномощникъ по преговоритѣ бѣ министрътъ на външните работи Илия Цановъ. Следъ продължителни и мжчителни дипломатически разправий, най-сетне бѣ постигната спогодба, наречена Топъ-ханийенска конвенция. Най-сжщественото въ тая конвенция бѣ следното:

1. Българскиятъ князъ (който и да бжде) се назначава генералъ-губернаторъ на Източна Румелия.

2. Въ замѣна на правото Турция да държи воененъ гарнизонъ въ Стара-Планина, *за наредъ ще управлява прѣко кърджалийска околия и непредаденитѣ села въ коритото на рѣка Вжча (Дьовленско) и*

3. Една смѣсена комисия отъ представители на турското и българското правителства, ще направи потрѣбнитѣ измѣнения въ Органическия уставъ на Източна Румелия.

Формално Източна—Румелия се запазваше като отдѣлна политическа и административна единица, а въ сжщность тя вече не сжществуваше, защото измѣнения въ Органическня уставъ не станаха и се започна прилагането въ областьта Конституциятата и другитѣ закони на българското княжество.

Въ края на м-цъ мартъ 1886 година всичкитѣ чиновници-турце въ рупчоската околия бѣха уволнени, защото незнаяха българския езикъ и замѣнени съ българи-християни. Уволненъ бѣ въ интереса на службата и околийскиятъ бирникъ Карагьозовъ. За околийски началникъ бѣ назначенъ секретаря при околийското управление Гжчо Н. Митовъ, за околийски бирникъ (данъченъ началникъ) Христо Господиновъ, а за околийски ковчежникъ Горчо С. Мердженовъ. Освенъ това, отъ 1 априлъ въ Чепеларе бѣ открита V-степенна митница и на грнницата поставена митническа стража. Първиятъ управитель на Чепеларската митница бѣ Никола Гимиджийски отъ гр. Троянъ, а пръвъ секретарь на сжщата митница — Стефанъ Икономовъ отъ сжщия градъ.

Презъ лѣтото станаха избори за народни представители въ Южна България по избирателния законъ въ Северна България. За народни представители отъ рупчоската околия бѣха избрани Василъ П. Стояновъ

отъ с. Широка-лжка и Димитъръ Н. Митовъ отъ гр. Калоферъ (братъ на Гжчо Н. Митовъ).

На 9 августъ 1886 година българскиятъ князъ Батембергъ бѣ свален насилствено отъ престола и до избирането на новъ князъ Съединена България се управляваше отъ регенство въ съставъ: Стефанъ Н. Стамболовъ, Георги Живковъ и полковникъ Сава Муткуровъ.

Обири и убийства отъ „комити"

Печалниятъ край на Димитъръ Попа. Следъ разтурването на Петковата чета, въ Чепеларе останаха като „свободни и мирни граждани" Димитъръ Попътъ, Лазаръ Македончето, Наумъ Кара Никола и нѣколцина други хайдамаци, — бѣжанци отъ Ахжчелебийско. Обаче, тѣ не започнаха нѣкакви мирни и почетни занаятия за да изкарватъ прехраната си, както се обещаваха и заричаха, а пакъ *йомнаха* по планинитѣ и горитѣ. Къмъ тѣхъ се присъединиха и нѣколцина Широкалжчани, отъ които по-прочути бѣха Стоянъ Кюсето Потурчинакътъ и Анастасъ Кьоръ Ангеловски. Бившитѣ комити се раздѣлиха на нѣколко по-малки четници (по 2—3) и почнаха самостойно да „работятъ" по друмоветѣ и въ селата.

Тѣ грабѣха само пари и други металически скжпи вещи. Върлуваха въ Рупчосъ, Ахжчелебийско и Дьовленско до м-цъ юлий 1879 година, т. е. до настаняването на румелийското околийско управление въ Чепеларе. Полицията почна да преследва хайтитѣ, но не можа да улови нито единъ отъ тѣхъ, защото при дѣлене на „печалбитѣ" тѣ се скарваха помежду си и почнаха да се убиватъ единъ други. Една нощь въ гората на Карабалканъ Лазаръ Македончето, Кара Никола и Тасю (Анастасъ) Кьорангельовски, следъ като си раздѣлили съ каране плячката, легнали да спатъ, Презъ нощьта, когато Лазаръ и Кара Никола дълбоко спѣли, Тасю Кьорангеловски ги убилъ, обралъ ги и побѣгналъ. Димитъръ Попътъ, който билъ главатаръ на друга чета, като се научилъ какво е станало на Карабалканъ, заклѣлъ се да отмжсти на Тася, за убиването на Лазара. Тасю като научилъ заканата и клетвата на Попа, уплашилъ се и макаръ, че билъ семеенъ избѣгалъ далечъ отъ Родопа и отишълъ въ Сливенъ, дето започналъ нѣкаква мирна работа, но безъ да обажда отъ кжде е. Димитъръ Попътъ, като се научилъ и увѣрилъ, че Тасю не е вече въ Рупчосъ, тръгналъ да го търси по цѣла Южна България, като се застоялъ повече въ Бургазка околия, дето пакъ почналъ да „упражнява занаята си" съ нови другари. Следъ 2—3 месеца Попътъ се научилъ, че Тасю Кьорангеловски е въ Сливенъ, оставилъ другаритѣ си и се отправилъ самъ за тоя градъ.

Попътъ бърже нашьолъ въ Сливенъ Тася, нападналъ го ненадейно на улицата и го съсѣкълъ съ камата си. Полицията заловила Попа на мѣстопрестжплението, предала го на сждебнитѣ власти и сливенския окржженъ сждъ го осждилъ на 15 години строгъ тъмниченъ затворъ. Пловдивскиятъ апелативенъ сждъ потвърдилъ присждата. Попътъ билъ премѣстенъ отъ сливенския въ пловдивския затворъ да изтърпява наказанието си. На 10 септемврий 1885 година по случай съединението на двѣтѣ Българии, Димитъръ Попътъ по ходатайството на видни пловдивски граждани — бивши опълченци и поборници, билъ помилванъ отъ Князъ Александъръ и освободенъ отъ затвора. По препоржката на сжщитѣ граждани, Попътъ билъ назначенъ Началникъ на Бойковския доброволчески отрядъ. Предназначението на тоя отрядъ, състоящъ се отъ 300—400 души, е било да пази границата по линията с. Лилково — Кързюприя — Чуренъ — с. Кричимъ и да наблюдава що става задъ границата въ с. Тъмрашъ.

На 30 мартъ 1886 година Бойковскиятъ доброволчески отрядъ билъ разтуренъ и доброволцитѣ уволнени. Уволненъ билъ и началникътъ на отряда Димитъръ Попътъ. Пловдивскитѣ видни граждани и деятели по съединението, Иванъ Андоновъ и Димитъръ Свѣщаровъ предложили и помолили Попа да приеме длъжностьта полицейски приставъ въ града, обаче Попътъ отказалъ съ думитѣ:

— Нежелая да се впрѣгамъ въ полицейски хомотъ. Робъ се родихъ, свободно и въ вериги живѣхъ до сега, а какъ желая да прекарамъ останалитѣ дни отъ живота си, ще се научите следъ единъ месецъ.

Презъ м-цъ Май 1886 г. въ Чепеларе се пръсна слуха, че Димитъръ Попътъ съ 2 — 3-ма другари пакъ йомнали по планинитѣ и горитѣ въ Рупчосъ. Едни вѣрваха, други невѣрваха тия слухове. Презъ м-цъ Августъ 1886 година всички чепеларци вече знаеха, че Попътъ наистина се движи съ четирма другари по планинитѣ. Дори той се вестявалъ въ селата Широкалжка, Павелско и други. Чу се, че билъ обранъ отъ „комити“ ахренинътъ Себихъ ага отъ с. Дрѣново. Новиятъ рупчоски околийски началникъ Гжчо Митовъ даде заповѣдь на старшитѣ полицейски стражари да почнатъ усилено преследване на Попа. Другъ обиръ. Една нощь четата на Попа влѣзла скришомъ въ с. Богутево, вмъкнала се въ кжщата на богатия Хасанъ ага Чукаловски и съ насочени ками къмъ Хасанъ ага извикали: — Пари искаме! Инакъ ще те заколимъ.

— Колко ищите? — разтреперано попиталъ Хасанага.

— Тристотинъ турски лири!

— Имамъ само 100 лири. Да ма сѣчете резенъ по резенъ, пакъ немога да ви дамъ по много, защото нѣмамъ.

Четата не се задоволила отъ отговора на Хасанага. По заповѣдь на Попа почнало се изтезаване. „Комититѣ“ биели Хасана съ прикладитѣ на пушкитѣ си, дърпали му косата, стискали му слабинитѣ, но нищо не помогнало. Най-сетне изтезателитѣ употрѣбили друго изтезателно срѣдство. Тѣ нажегли на огъня една желѣзна пристьо (перустия), хванали я съ дилавя и казали на Хасана:

— Или давай триста лири, или ей сега ще ти нахремъ перустията на главата!

Хасанъ ага като видѣлъ зачервената пристьо, уплашилъ се и рекълъ:

— Аманъ, ще ви дамъ още 100 лири!

Въ това време Хасановата жена силно испищѣла въ съседната стая, дето била заключена отъ хайдутитѣ.

— Жената те отърва отъ перустията—казалъ Попътъ. По скоро давай двесте лири!

Хасанъ ага извадилъ отъ едно заключено чекмедже 100 лири и казалъ, че другитѣ 100 лири сж у жена му въ заключената стая. Единъ отъ хайтитѣ който пазилъ на потона, отключилъ стаята, въ която била жена му, претършували сандъцитѣ, но не нашли повече отъ 100 лири и нѣколко петолевки. Четникътъ далъ на Попа и петолевкитѣ, но той ги хвърлилъ на потона.

Обирътъ и изтезаването на Хасанъ ага се разчу веднага въ околията. Околийскиятъ началникъ се разтревожи и поиска полицейска помощь отъ Пловдивъ и Станимака. Помощьта състояща се отъ единъ приставъ и 10—15 стражара бърже пристигна. Засилената полицейска стража се пръсна по села, планини и проходи да търси Попа, но не можа да го найде или поне да проследи дирята му. Обаче, презъ м-цъ ноемврий 1886 г. Попътъ самъ влѣзълъ въ клопката. Следъ богутьовския обиръ той и другаритѣ му се раздѣлили и всѣки тръгналъ по свой пжть. Попътъ пакъ ходилъ въ Бургазъ и отъ тамъ се върналъ и нѣколко дни се застоялъ въ Чирпанъ. Една вечерь той се напилъ въ една кръчма

и почналъ да хвърля лири по пода на кръчмата; да троши шишета и чаши. Полицията го арестувала. Единъ полицейски стражарь, който презъ румелийско време служилъ въ Пловдивъ, позналъ Попа. По нататъкъ всичко се разнищило и разбрало.

Попътъ е билъ осжденъ като рецедевистъ на доживотенъ затворъ и оставенъ да изтърпява наказанието си въ пловдивския окржженъ затворъ. Презъ 1888 год. Попътъ и нѣколцина други затворници една нощь прокопали стената на затвора, измжкнали се навънъ да бѣгатъ, но стражата ги усѣтила и почнала да стреля. Попътъ билъ тежко раненъ — куршумътъ преминалъ презъ гърдитѣ му — та падналъ на земята. Двама отъ бѣгащитѣ затворници били заловени, а двама избѣгали. Следъ 3—4 месечно боледуване Попътъ оздравѣлъ, но следъ 2—3 годишно затворничество той умрѣлъ въ затвора отъ туберкулоза.

Митническа преграда.

Забедняване на Чепеларското население. Презъ време на Източно-румелийското управление границата между Турция и Румелия бѣ досущъ открита, защото по нея нѣмаше митници, митническа стража и военни постове. Населението и отъ двете страни на границата свободно внасяше и изнасяше въ Турция и Румелия добитъкъ и всѣкакви други стоки безъ мито, акцизъ, берии и митнически формалности. Румелийскитѣ акцизни власти не допущаха да се внася отъ Турция въ Румелия само тютюнъ безъ бандероли, но понеже по границата нѣмаше стража и акцизната власть въ вжтрешностьта бѣ слаба, отъ Турция въ Румелия се внасяше контрабанда голѣмо количество рѣзанъ тютюнъ безъ акцизъ и безъ бандеролъ. Румелийскитѣ жители отиваха на работа въ вжтрешностьта на Турция съ паспорти или открити листове, а жителитѣ отъ Турция дохождаха въ

Румелия съ тексерета или новузи (лични карти). Пограничното население и отъ двете страни пакъ бѣ свободно да преминава границата за нѣколко дневно престояване въ пограничнитѣ населени мѣста безъ никакви документи за самоличность. Споредъ Берлинския договоръ и румелийскиятъ Органически уставъ, румелийскитѣ жители се считаха привилегировани отомански (турски) поданници, та турскитѣ административни управници уважаваха и улесняваха всѣки румелиецъ, който минаваше границата и работѣше въ Турция. Обаче тая свобода и тия взаимни сношения и улеснения се пректатиха следъ съединението. Свободната търговия, *комшулукътъ* и довѣрието между двете съседни страни изчезнаха. Тая промѣна най много почувствуваха срѣдно-родопци, а особено жителитѣ на пограничнитѣ населени мѣста.

Чепеларскитѣ овцевъдци макаръ, че следъ освобождението бѣха задлъжнѣли и намалили стадата си, все пакъ до съединението свободно закарваха нѣколко хиляди брави на зимовище въ приморската равнина. Обаче, съединението и митническата преграда имъ пресѣкоха пжтя. До поставянето на митническата преграда, овцетѣ се облагаха само съ единъ данъкъ бегликъ и данъкъ се плащаше презъ пролѣтьта тамъ дето овцетѣ бѣха преброени. Следъ съединението бегликътъ се удвои. Овцевъдцитѣ плащаха тоя данъкъ и въ Турция и въ България. Освенъ това овцевъдцитѣ плащаха и на турската и на българската митници вносно и износно мито на приплода (ягнета и др.) и дори на умрѣлия презъ зимата добитъкъ. Плащаха още общинска връхнина, полупроцентъ, статистическо право, гербовъ налогъ и др. Оставяха парични залози, представяха поржчителства, медицинско-ветеринарни свидетелства, документи за самоличность и пр. пр. Всички тия данъци, берии, мита и митнически формалности унищожиха

нѣкогашното славно срѣдньо-родопско и чепеларско овцевъдство. Отъ 15,000 овце, които чепеларци притежаваха преди освобождението и отъ които се прехранваха 200 семейства, следъ нѣколко години отъ съединението останаха само 3,500 брави и то изродени, защото овцевъдцитѣ бѣха принудени зиме да ги хранятъ въ селското землище съ оскѫдно сѣно и елова четуна. Отъ съединението и митническата преграда пострадаха и занаятчиитѣ (зидари, рибари, шивачи, и др.). Тѣ сѫщо не можеха вече свободно да минаватъ границата и спокойно да работятъ въ Ксантийско, Гюмурджинско и Дедеагачко. И малката зидарска тайфица, която продължаваше да работи на островъ Ташосъ не можеше вече да донася отъ тамъ въ голѣмо количество ефтини маслини, зейтинъ, восъкъ и медъ, защото трѣбваше за тѣхъ да плащатъ мито и други такси. Съ малко думи казано, съединението и митническата преграда много увредиха чепеларцехъ и другото погранично население. Обаче, по-рано никой чепеларецъ не предвиде какъвъ ще е хала на населението следъ осѫществяването на народния идеалъ — съединението. Само единъ чиновникъ а именно Стоянъ Н. Брадиновъ предвиде и предрече бѫдащото обедняване. Следъ свършване на молебена въ църквата Св. Богородица по случай съединението, почнаха се честиткитѣ въ черковния дворъ. Стоянъ Н. Брадиновъ неохотно и лениво си подаваше рѫката на чиновници и селене и усмихнато-иронично думаше съ натъртенъ гласъ:

— Дойдохъ въ черквата не за слава и честь на съединението, а за да запаля една свѣщь на блаженопочившата Румелия. Богъ да я прости! Ние ще плачемъ за нея, но тя, горката, нѣма да възкръсне, за да ни утеши.

— Защо тъй говоришъ, бай Стояне? — очудено го запита Г. Н. Митовъ. Мила ли ти е Румелия?

— Мила ми е защото добре си живѣехме до сега подъ нейния миренъ и отворенъ покривъ, а ето сега нататъкъ и чиновници и селяни ще се свиватъ като червеи въ една запушена дупка.

— Какъ така?

— Ей тъй — Продължи Брадиновъ — Турция и Съединена България ще опашатъ границата съ гюмрюци (митници), караули и патраули и следъ това Манолъ кехая ще окачи овчарската си гега на единъ пиронъ въ голѣмата си кѫща, а сулинаджиитѣ (рибаритѣ) и зидаритѣ ще гледатъ презъ масуръ отъ Айчалъ, Боругьолъ, Бѣло море и островъ Ташосъ.

— Ами чиновницитѣ какво ще правятъ? — пита Брадинова кметътъ Иванъ Чичовски.

— Ще изучватъ нагледно географията на Съединена България. Днесъ тѣ ще бѫдатъ въ Чепеларе или въ Брѣзово, следъ три месеца въ Куртъ-бунаръ, следъ други три месеца въ Трънъ, а до края на годината въ Каваклий. Чиновницитѣ ще се превърнатъ въ чергаджии и ще пренасятъ дребнитѣ си деца отъ едно мѣсто на друго въ кошове или съ волски кола.

Думитѣ на Брадински бѣха пророчески. Каквото каза — това и стана. Овчаритѣ закачиха гегитѣ на пироне, а рибаритѣ почнаха да обрѫщатъ рѣчнитѣ камъне за да найдатъ нѣкоя рибка-щарклица и си спомнятъ славнитѣ Бору-гьолски таляни, бории и иланбалъци (риби змиьорки).

Забедняването на чепеларското население следъ съединението не настѫпи изведнажъ, а постепено и бавно следваше своя ходъ като нѣкоя хроническа болесть. Вѫншнитѣ печалби отъ день на день намаляваха, а стръмнитѣ ниви отъ постояно ровене съ орала и мотики и намаляване на тора почнаха да се изтощаватъ и отъ година на година да даватъ по-малко берекетъ — рѫжь, овесъ и ечемикъ. Не намаляваха само картофитѣ

мисирювата (царевичната) каша и патато-ту (картофитѣ), които бѣха главна ежедневна храна на населението. Повечето семейства имаха и по една дойна крава, но поради недостатъчното хранене и нездравословни подници (обори) кравитѣ бѣха изродени, та малко пресникъ (млѣко) доеха. Безпаричието гонеше и най-имотнитѣ жители. Ако нѣкому потрѣбваха 8-10 лева, за да отиде на пазаръ въ Станимака или Пловдивъ и си купи единъ товаръ царевица за каша и качамакъ, до като се сдобие съ тѣхъ, хлопаше на много порти и се черевеше отъ стѣснение предъ мнозина свои роднини и съселени.

Но въпреки забедняването си, чепеларци не се отчайваха и не роптаеха. Въ дѣлнични дни тѣ усърдно работѣха по нивитѣ и ливадитѣ и въ кѫщи а въ недѣля и други по-голѣми праздници се нагиздеха — мѫжетѣ съ гайтанлии забуне, долами и потуре, а женитѣ съ сърмени волненици (сукмане), бѣли дюлбене и лачени кондуре — че сторѣха голѣмо хоро и се веселеха до вечерьта. Преди освобождението и съединението чепеларци се присмиваха на ахѫчелебийскитѣ жени и моми, особено на райковскитѣ, съ думитѣ: „Коприна носятъ, а коприва ядатъ“, а следъ съединението рупцитѣ и вънкашнитѣ чиновници почнаха да се присмиватъ на чепеларскитѣ моми и жени съ думитѣ: „Съ сърмени сукмане се обличатъ, а съ патату (картофи) и царевична каша се хранятъ“. И, наистина, по облѣкло и други външни знакове не се забѣлязваше, че чепеларци сѫ забедняли и че още повече забедняватъ.

Въ социално и съсловно отношение се забележваше само едно нѣщо и то само на хорото. Преди освобождението и съединението надмощие на хорото имаха и съ най-голѣма почить се ползуваха овчаритѣ. Тѣ командваха и се перѣха на хорото съ своитѣ гиздила и кичила — силяхлѫци, пищови, паласки. огнива,

дълги разчесани коси, бѣли и широки ризени рѫкави и др. Тѣхъ и момитѣ предпочитаха предъ другитѣ ергене — гальовници. Обаче, следъ освобождението и съединението, надмощието и ихтибаря на овчаритѣ паднаха. На хорото и предъ обществото изпъкнаха на лице и почнаха да се перятъ учителитѣ, писаритѣ, подофицеритѣ и стражаритѣ. Отъ 1879 до 1910 година чепеларскитѣ моми-християнки предпочитаха да се омѫжатъ за писари, подофицери и стражари, дори съ незнайно мѣсторождение и минало, отколкото за мѣстни овчари, рибари, зидари и други занаятчии; но тая загуба веднага се покриваше отъ другаде. Чепеларскитѣ занятчии — ергене привличаха въ селото за свои другарки момичета отъ съседнитѣ села Горно и Долно дере-кьой, Левочово и др.

Освенъ това, въпреки забедняването на мѣстнитѣ чепеларски жители, въ селото се преселваха семейства отъ Широкалѫка, Горно и Долно Дерекьой и други села, та християнското население се увеличаваше и селото ставаше по-голѣмо.

Изселване на ахренски семейства въ с. Синополъ (Турция). До освобождението ахренитѣ въ Чепеларе по брой надминаваха християнитѣ. Численото имъ отношение бѣ 5 : 3. Споредъ първото преброяване на населението въ Източна Румелия презъ 1880 година въ Чепеларе живѣеха 927 мохамедани и 618 християни заедно съ вънкашнитѣ чиновници и служители. Презъ 1888 година споредъ семейната книга християнитѣ бѣха 725 души, а ахренитѣ (мохамеданитѣ) 942 души.

Отъ 1879 до 1888 година ахренитѣ въ поминъчно отношение изобщо бѣха по-добре отъ християнитѣ, защото притежаваха по-много и по-добри недвижими имоти — ливади и ниви — и защото следъ освобождението бѣха станали по-работни и по-пестеливи. Но при

все това и измежду ахренитѣ имаше забеднѣли люде. Едни отъ тия бедняци бѣха честни и трудолюбиви, но нѣмаха достатъчно ниви, ливади и добитъкъ, други имаха достатъчно обработваема земя, но бѣха хайлязи (лениви), хайдамаци и кабадаии, а трети бѣха съ лошо поведение и минало, сиречь крадци, обирници и убийци. Имаше и нѣколцина фанатици-мохамедани, които не можеха да търпятъ кавурското управление. Около 300 души или 60 — 70 семейства отъ изброенитѣ категории ахрене решиха да се изселятъ въ Турция, и изселиха се. Следъ нѣколко месечно търсене сгодно населено или ненаселено мѣсто за настаняване, най-сетне турското правителство посочи на ахренитѣ една планинска мѣстность наречена Синополъ, въ източния край на Драмската кааза (околия). Тая мѣстность — планина, отъ категорията на яйляцитѣ, състояща се отъ седемь-осемь хиляди декари, я владѣеха отъ незапомнени времена българо-християнитѣ отъ село Габрово — Ксантийска околия, но турското правителство я отне отъ габровци и я отстѫпи на 70-тѣ чепеларски ахренски семейства и на други 30 — 40 ахренски семейства отъ селата Чуренъ, Широкалѫка и др., за да се заселятъ въ нея. Маджиритѣ (изселницитѣ) одобриха мѣстностьта и бърже изградиха на нея ново село съ название „Хамидие".

Изселването на чепеларскитѣ ахрене бѣ много трогателно. Ахренитѣ съ плачъ и припѣвъ свързваха покѫщината си въ денкове, а когато изселницитѣ се сбогуваха и прощаваха съ роднинитѣ и съселенитѣ си предъ митницата и отъ тамъ тръгнаха на горе по пѫтя за границата, такъвъ писъкъ и припѣвъ последва, като че ли старици майки оплакватъ на гробищата починалитѣ си чада. По пѫтя до Сухи-лѫки нѣкой жени се спираха, легаха нхлупъ на земята и пакъ ставаха да вървятъ плачещимъ. Близо до границата две млади жени отказаха да следватъ по-нататъкъ мѫжетѣ си и се върнаха въ Чепеларе при родителитѣ си.

Изселницитѣ оставиха или продадоха недвижимитѣ си имоти въ Чепеларе на своитѣ братя и други поблизки или далечни роднини. Въ новото си заселище преселницитѣ живѣеха добре до 1913 година, но селото имъ остана въ гръцка територия, та презъ 1923 година гръцкото правителство насилствено ги изпъди и изпрати въ Мала-Азия, за да забравятъ тамъ своя българо-ахренски езикъ и по-скоро да измратъ отъ малария (треска) и други болести. Такава бѣ сѫдбата на първитѣ чепеларски изселници — ахрене.

Начало на благоустройство въ Чепеларе.

Прокарване главната и първата права улица. До 1884 година отдалеченитѣ една отъ друга чепеларски махали се свързваха помежду си съ четири по-дълги пѫтьове (селски улици), а имено: Главниятъ пѫть (другиятъ): Лещовица — Картола — Мемишица (дъскорѣзницата на Хр. Господиновъ) — хана на Волчю Хаджийски (Петъръ Пампоровъ) — Дамяновската ливада — Тотковия ханъ — Сивковата ливада — Чакоровата махала — Черквата Св. Богородица — Хаджи Ратковия ханъ и отъ тамъ нагоре за Роженъ. Вториятъ пѫть: Лещовица — подъ Царвулановата кѫща — Шерковата кѫща — Хабитовската кѫща — подъ Шабановската махала — подъ Сивковската махала—по-срѣдата на Горната махала и отъ тамъ нагоре за Широкалѫка. Третиятъ пѫть: Дандаровата кѫща — Сивковската махала — Джамията — Метексиновата кѫща — северно отъ кѫщата на Филю Пакулевъ — кѫщата на Волко Кацарски — Хаджи Радковия ханъ. Четвъртиятъ пѫть: Тотковия ханъ — Аговския конакъ — Джамията — Хаджи Матовата кѫща — Имамовата кѫща — кѫщата на Салихъ Тьотювски и отъ тамъ нагоре за с. Стойки. Отъ тия по-главни пѫтове се отдѣлѣха за махлитѣ и кѫщитѣ други по-

кжси странични пжтьове. Главнитѣ кржстопжтища бѣха: въ Бѣльовската махала при устието на Камбурската рѣка, при Джамията, при Тотковия ханъ. Въ Долната махала — при Шерковата кжща и въ Сивковската махала — предъ Диндаровата кжща. Междумахаленскитѣ пжтьове не бѣха по-тѣсни отъ 2 метра. Съ каменни калдаръми или друга настилка не бѣха настлани. Мостоветѣ и принґитѣ бѣха тѣсни, та по тѣхъ неможеше да минаватъ коли.

До 1884 година нито дума ставаше за планомѣрно благоустройство на селото. Всѣки градѣше кжща, плѣвня или друга сграда и ограда дето щѣше и както щѣше, и то безъ никикво позволение отъ когото и да било. Всѣки бѣ свободенъ да събира камъне въ рѣчнитѣ легла и да приготовлява греди и дъски въ която ще гора. Никоя власть се не грижеше и за поправка на конскитѣ пжтеки до Пловдивъ, Станимака, Устово, Широкалжка и др. населени мѣста. Ако на нѣкое мѣсто се развалѣше пжтеката и станѣше непроходима, нѣкое частно лице ще вземе мотика и лопата да поправи повредата за *хаиръ* или за свое частно улеснение. И мостоветѣ се правѣха или поправѣха отъ частни лица за хаиръ. Хаджи Идризъ бѣ направилъ съ свои частни срѣдства сводовитѣ мостове на Валчи долъ и на Сивковската рѣка до колибата му (по пжтя за Кепенека). Узунъ Гочю Кóстовски, до като бѣ живъ, правеше и поправѣше мостоветѣ на Голѣмата рѣка предъ Черквата Св. Богородица и при Картола, до Маданковата ливада (близо до Изворнитѣ воденици). Хаджи Джура и неговитѣ наследници правѣха и поправѣха до едно време моста на Сивковската рѣка, предъ Сивковската махала. Волчо Хаджийски пъкъ подържаше дървения мостъ на Голѣмата рѣка предъ неговия ханъ.

Чешмитѣ и чучуритѣ въ селото и планинитѣ сжщо се правѣха и подържаха отъ частни лица. Киряковскиятъ родъ правѣше и поправяше чешмата въ Бѣльовската махала (северно отъ кжщата на Георги Н. Найдьовски). Гочо Сивковски пръвъ докара водата отъ извора въ Блатата на главния пжтъ предъ неговия ханъ и т. н. Отдалеченитѣ изворни води се докарваха до чешмитѣ по 1—3 метрови дървени борови трѫби. Съ малко думи казано, до съединението и по-късно благоустройственитѣ работи се вършѣха по частенъ починъ и отъ частни лица.

Въ края на 1883 година пловдивскиятъ главенъ (окржженъ) съветъ, по предложение на окржжния съветникъ Георги Крумовъ отъ Пловдивъ, реши да се отпустнатъ отъ окржжната каса 2,000 турски лири за поправка на конския пжть Станимака—Хвойна—Чепеларе. Какъ се започна и свърши поправката на пжтя ще разкажемъ по-нататъкъ, а тукъ ще кажемъ само какво стана вжтре въ Чепеларе.

Трасировачъ и ржководитель на пжтната поправка бѣ окржжниятъ кондукторъ Венциславъ Фердинандъ по народность чехъ. Въ края на м-цъ октомврий 1884 година работницитѣ, които поправѣха пжтя*) стигнаха до Метилевица срещу Извора. Привечерь, чиновници и учители тръгнаха на долу по пжтя, да се разходятъ и видятъ какъ се поправя пжтя. Работницитѣ свършиха дневната си работа и отидоха на рѣката да се миятъ и кланятъ, а кондукторътъ, съ далекогледъ презъ рамото и малко черно-бѣло знаменце въ ржката, тръгна нагоре къмъ селото да огледа мѣстата за по-нататъшната насока на пжтя. На другия день сутриньта кондукторътъ, безъ да пита кмета Диню Сивковски или другиго, насочи работницитѣ не по главния пжть —Картола—Мешица—Волчювия и Демировия ханове, а по пжтя за Долната махала. А когато работницитѣ стигнаха до

*) Предприемачи и работници бѣха турци отъ селата Борово и Бѣлица, рупчоска околия.

пѫтя подъ Бозуковската кѫща, кондукторътъ ги насочи презъ градинитѣ и ливадитѣ предъ кѫщитѣ на Георги В. Демиревъ и Цвѣта Маркова Шерковска. Следъ това кондукторътъ мина по моста на Сивковската рѣка и се спрѣ въ Дамяновската ливада, срещу хана на Волчо Хаджийски. До пладне работницитѣ отвориха и *таладисаха* пѫтя до Сивковската рѣка по указаната имъ посока, сиречь, презъ градинитѣ и ливадитѣ и се спрѣха въ Дамяновската ливада да отпочинатъ. Презъ време на почивката, кондукторътъ насочи далекогледа си къмъ югъ, че отиде предъ кѫщата на Гочю Сивковски (сѫдилищното помѣщение) и на 4 метра източно отъ нея закрепи на прѣкия пѫть една дълга *жьорда*. Следъ това кондукторътъ тръгна за Бельовската махала. Заедно съ него тръгнаха и учителитѣ при околийското три-класно училище Христо Господиновъ, Андонъ Н. Найденовъ и Василъ Дечовъ. Когато кондукторътъ стигна на пѫтя юго-източно отъ Дели-сивковската кѫща, погледна надолу въ северна посока, но по-далеко отъ 20—30 крачки нищо се не виждаше, защото пречѣха една голѣма разклонена ябълка и нѣколко върби. Въ това време Сивко В. Кацарски внасяше въ двора си два очукани рѫжени снопа. Кондукторътъ съзрѣ снопитѣ и помоли В. Дечова да поиска и донесе единъ снопъ. Когато Дечовъ донесе снопа, кондукторътъ измѫкна отъ плета една дълга жьорда, върза снопа на върха ѝ и съ помощьта на учителитѣ я изправи и закрепи на разстояние 4 метра западно отъ брѣга на голѣмата рѣка. Следъ тая работа кондукторътъ пакъ отиде въ Дамяновската ливада и по двѣтѣ изправени жьорди опредѣли крайната точка (въ Дамяновската ливада) на бѫдащата права улица. Следъ пладне работницитѣ отвориха улицата до кѫщата на Гочю Сивковски и спрѣха. На въпроса, зададенъ отъ В. Дечовъ, защо работницитѣ не продължаватъ улицата презъ ливадитѣ и градинитѣ до Делисивковската кѫща,

кондукторътъ отговори, че предприемачътъ и работницитѣ, споредъ договора, сѫ длъжни да завършатъ поправката на пѫтя отъ Станимака до срѣдището на село Чепеларе.

Отъ изложеното до тукъ всѣки ще разбере и трѣбва да запомни, че насоката на главната и най-правата чепеларска улица е дадена презъ 1884 година отъ окрѫжния кондукторъ Венциславъ Фердинандъ—чехъ, славянинъ. Да се знае и това, че при отварянето на улицата до кѫщата на Гочю Сивковски и разкъсването на ливадитѣ и градинитѣ въ Долната махала никой не се опита да прѣчи или пъкъ да рука и кълне.

Откриване на главната улица до Бѣльовската махала. Презъ 1888 година чепеларски общински кметъ бѣ Иванъ Г. Найденовъ. Сѫщата година, презъ пролѣтьта, когато ливадитѣ се бѣха вече зелнали и женитѣ садѣха лукъ въ градинитѣ, единъ день новоназначения управитель на чепеларската митница Василъ Дечовъ и секретаря на околийското управление Христю Танчовъ бѣха седнали на дъската подъ пещьта на сѫдилищното помѣщение и приказваха за поминъкъ, благоустройство и бѫдащето на забеднялото чепеларско население. Между другитѣ приказки Дечовъ каза на Танчевъ, че селото трѣбва да се планира, но най-напредъ трѣбва да се отвори улица отъ кѫщата на Гичю Сивковски до кѫщата на Делисивковци.

— Добре е да стане това, но предварително трѣбва да се съгласи и реши общинскиятъ съветъ — отговори Танчевъ.

Още сѫщиятъ день Дечовъ срещна кмета и му каза какво сѫ приказвали съ Танчевъ. Кметътъ каза, че е съгласенъ да се отвори улицата, но нѣма да събере съвета по тая работа.

— Защо? — очудено пита Дечовъ.

— Защо ли? — Ти знаешъ какви сж общинскитѣ съветници. Тѣ сж прости и *калънкафалие* (дебели глави) особенно ахренитѣ. Ако хи сбера на заседание, тѣ ще се разрукатъ, ще креснатъ и нищо нѣма да стане.

— Ами какъ да отворимъ улицата? — пита Дечовъ.

— Ей тъй: Ти ще набиешъ казъцитѣ (колчетата), пъкъ азъ съ куруджиитѣ (пжадаритѣ) ще разхвърля плетоветѣ, и свършено! Сетне да рукатъ колкото щатъ.

Съгласието на кмета зарадва и насърдчи Дечова. Той и Христо Танчевъ тръгнаха ужъ да се разхождатъ по ливадитѣ, а въ сжщность забиваха колове и *фасульовици* по правата насока отъ Дамяновската ливада до Делисивковската кжща въ Бѣльовската махала. На другия день по пладне пжадариньтъ Сюлю Пашовъ съ една брадва почна да разкъртва плетоветѣ отъ сждилищното помѣщение нагоре. Предъ Сюля вървеше Василъ Дечовъ и му показваше, споредъ колчетата, до кжде да разкъртва и отстранява плетоветѣ, а следъ Сюля вървѣха кметътъ Иванъ Найденовъ съ цигара въ устата и Сивко Жигошя съ волска жила (камшикъ) въ ржката и съ увиснала на бедрото турска военна касатура (войнишки ножъ). Сюлю бързо разкърти плетоветѣ между градинитѣ на Гочю Сивковски и Раювци. Гочювата жена Мата изгледа намусено „разрушителната команда“, но премълча и почна да събира на купъ откъртенитѣ коле и жьорди. Сюлю почна да кърти плета на Дечю Харитовата градина. Дечю стоеше на двора предъ кжщата си и като чу трѣсъка отъ къртенето, бавно тръгна къмъ командата съ тесла въ ржката и извика:

— Бре магарски синьове, вие ли сте давали пари за сая градина, та трошите плето?!

Сюлю спре да кърти, а кметътъ и Жигеша *засуганисаха* и се отдалечиха 5 — 6 крачки отъ плета. Василъ Дечовъ спокойно изгледа баща си и като позна по лицето му че не е расърденъ, тръгна къмъ него, наближи го и шепнишкомъ му каза:

— Тетьо, нимай рука и нимай ма срамоти. Отваряме новъ и правъ поть нахъ Бѣльовскана махало...:

— Ага сте намислили да отваряте новъ поть, защо ми не казахте понапрешъ, да си подредя колесе и жьордисе, ами сте запраскали плето съ като заломе? — пресѣче Дечю сина си, тръгна къмъ Сюля и му извика

— Махни се отъ тува бре ахренъ! Нимой ми трошии колетѣ. Е си хи ща откова и прибра.

Следъ това Дечю веднага донесе палечникъ и почна да дълбае дупки и забива *солпове* (дебели колове) по оказаната му нова права градежна линия.

До мѣстото, дето е сега читалищната сграда, улицата бѣ открита безъ съпротива отъ когото и да било. Отдолу (по откритото платно), тръгнаха чиновници, деца и други любопители и сеирджии. Едни отъ тѣхъ даваха съвети, улицата да се разшири до 8 и 10 метра, други да се насадятъ отъ странитѣ ѝ дръвчета, трети — да се шосира и пр. Командата слушаше съветитѣ и продължаваше работата си. При читалищната сграда Сюлю наново почна да сѣче *витвитѣ* и изнизва жьордитѣ отъ плета на една ливада.

— Главота дано ти отсекотъ, куче червиво! — ненадейно извика една жена отъ близката градина и бърже дотърча съ мотика въ ржката срещу Сюля отъ другата страна на плета.

— Сбирай си устата и са отмахни отъ тува! — кротко каза кметътъ на жената.

— Ти са отмахни селски изеднико! Удисалъ си на юмо на Воча Мартинъ и си торналъ да отваряшъ потьове призъ чузди ливади и градини. Ага ти трѣбува поть, да са разхода твоята *посномагерница*, отвори го призъ Хаджи Радковинѣ ливади.

Въ това време други нѣколко жени, сжщо съ мотики въ ржцетѣ, бърже се прикачиха презъ плетоветѣ и, една следъ друга, дойдоха на мѣстопроизшествието.

Женитѣ почнаха да се *посуковатъ* съ мотикитѣ и да викатъ:

— Нѣма да ва оставиме да развалате плетоветѣ и да ни таптете градинисе и ливадисе! Намъ новъ поть не трѣбова, пакъ комуто трѣбова, да го пустне призъ неговата градина или ливада!

Кметътъ пакъ почна кротко да разправя на женитѣ какво значение има за селото новия и правия пѫть, но една жена го пресѣче съ думитѣ;

— Молчи, Найдюски михлюзине! Е си ща пусна поть, ага ми потрѣбува, пакъ ти са укладисувай отъ тува!

Дечовъ сѫщо се опита да убеди и вразуми съ добро женитѣ, да не вдигатъ врява, но и той си упати. Женитѣ почнаха да го дърпатъ за палтото, да го затикватъ на страна и да го обиждатъ съ думитѣ „сюртукъ", „селско пале", „куче краставо" и др. Дори една жена го блъсна въ гърба съ дръжката на мотиката си.

Презъ време на словесната разправия, пѫдаритѣ Сюлю и Жигоша мълчаха и пушеха цигари, а сеирджиитѣ, които даваха съвети, какъ да се украси улицата съ настилка и дървета, единъ следъ другъ, *залевиха* и се изгубиха, като че ли потънаха въ земята. Когато женитѣ почнаха да ругаятъ и блъскатъ Дечова изчезна и кметътъ. На мѣстопроизшествието останаха само Дечовъ, пѫдаритѣ и нѣколко деца.

— Ами сега какво да се прави?

Следъ малко мислене, Дечовъ каза на Сюля, да продължава работата си. Сюлю пакъ почна да сѣче вититѣ и да изважда жьорди отъ плета, но женитѣ го не оставиха да работи свободно. Една натискаше жьордитѣ, друга се изпрѣчваше предъ него съ мотиката си, а третя дори се опита да му отнеме брадвата отъ рѫцетѣ. При такова положение Дечовъ не можа повече да търпи, та извика;

— Удряй Жигошъ, азъ ще отговарямъ!

Щомъ чу заповѣдьта Сивко Жигоша размаха камшикътъ и силно *упищари* (удари) съ него жената, която се опита да отнеме брадвата отъ рѫцетѣ на Сюля. Следъ първъ ударъ последваха вторъ и третъ по гърбоветѣ и на другитѣ жени.

— Удряй Жигошъ! — извика и Силю и продължи работата си.

Нажюленитѣ и изплашени жени зацирикаха и бѣгащимъ се отстраниха въ една градина, отъ дето почнаха да отправятъ обидни думи и клетви по адресъ на Дечова и пѫдаритѣ.

По-горе, предъ плевнята на Илия Харитювъ, други две жени сѫщо се опитаха съ ругатни клетви и други срѣдства, да спратъ отварянето на улицата, но старецътъ Райчю Димовъ бърже ги отстрани и укроти. Дѣдо Райчо Палчикутъ нахока женитѣ и имъ заповѣда да се приберать въ кѫщи, а той съ единъ трионъ разрѣза плетоветѣ на своята и съседнитѣ градини.

Къмъ 4 часътъ следъ пладне улицата бѣше вече отворена до Малката (Камбурската) рѣка и движението се насочи по нея; обаче, презъ нощьта нѣкои жени бѣха я заприщили на 2 — 3 мѣста съ нови плетове, та на другия день пѫдаритѣ пакъ я отприщюваха.

Отначало улицата бѣ широка само четири метра, а отпосле при планирането на селото, бѣ разширена до 12 метра.

Първъ напрaви дюкянъ — кафене и механа — на главната улица Георги Ат. Кисьовъ, а следъ него издигна двукатно кафене съ чардаци Георги Дамяновъ (Хаджи Генчо).

Управительтъ на митницата Василъ Дечовъ до отварянето на улицата имаше въ селото само 3 — 4 души противници, отъ които двама външни чиновници. Какво сж правили тия противници, сами си знаятъ, но

следъ 10 — 15 дни отъ отварянето на улицата, Дечовъ получи отъ Министерството на финансиитѣ тайно предписание, съ което му се предлагаше да даде обяснение „защо се бърка въ селско-общинскитѣ работи и защо се е разправялъ съ жени по прокарването на нѣкаква улица". Дечовъ даде обяснение както се сѣташе и както му понасяше, но види се отговорътъ му не е билъ задоволителенъ, та презъ м-цъ юний бѣ премѣстенъ за управитель на Дъсчано-кладенската митница. Следъ шесть месечно „сбиране умъ" на сръбската граница, Дечовъ пакъ бѣ повърнатъ за управитель на Чепеларската митница.

Премѣстване на околийскитѣ учреждения въ село Хвойна.

Ксенофобия въ Срѣдна Родопа. Срѣдно-родопскитѣ славяно-българи — смолени и рупци — сѫ кротки, любезни, услужливи и гостолюбиви, но въпрѣки тия си добри качества, у тѣхъ ксенофобията е вродена и развита до болезненость. Чужденецъ, билъ той българинъ или инородецъ, който пѫтува въ Срѣдна-Родопа, или се застоява само 20 — 30 дни въ нѣкое населено мѣсто, нѣма да забележи у населението тая характерна черта — ксенофобията, но ако се застои повече време, като чиновникъ, учитель, търговецъ или занаятчия, ще разбере по много признаци, че той е нежелателенъ и досаденъ *приходанинъ* (пришелецъ). Нѣщо повече. Ако тоя приходанинъ е добъръ и върши полезни работи въ населеното мѣсто, веднага ще се появи у нѣкои мѣстни люде зависть спрямо приходанина, а отъ завистьта ще последватъ клюки, интриги и всевъзможни прѣчки само и само да се *сандардиса* приходанина и махне отъ населеното мѣсто. Обаче, ако приходанинътъ успѣе да се закрепи въ населеното мѣсто, било като се ожени за мѣстно момиче или се сдобие съ недвижимъ имотъ

(кѫща, ниви, ливади и др.) нѣкои отъ завистницитѣ и противницитѣ му, ще почнатъ да се умилкватъ предъ него, да му угаждатъ и най-сетне ставатъ негови поддържници и безропотни изпълнители на желанията му и то само за своя лична облага. Обаче, мнозинството отъ мѣстното коренно население ще продължава да завижда, ненавижда или да недовѣрява на приходанина дори до смъртьта му. Но съ думата *приходанинъ* не се разбира само човѣкъ, който е дошълъ отъ подалечно мѣсто и се е заселилъ или настанилъ на работа въ Срѣдна Родопа. Приходанинъ е и човѣкъ, който е роденъ и порастналъ въ едно срѣдно-родопско населено мѣсто, макаръ това мѣсто и да не е много отдалечено отъ първото. Приходанинътъ отъ по-близкото населено мѣсто е по-добре приетъ и гледанъ отъ мѣстното коренно население, отколкото приходанинътъ, който е дошълъ отъ по-далечно мѣсто. Ако приходанинътъ отъ далечното мѣсто е българинъ-християнинъ, срѣдно-родопци го наричатъ шопъ, макаръ да е отъ Копривщица или Търново, а ако е турчинъ-мохамеданъ, наричатъ го *читакъ*.

За да ненавиждатъ или да се недовѣряватъ на приходанитѣ, срѣдно-родопци иматъ историческо наследствено основание. Славянскитѣ племена, смолени и рупци, сѫ живѣли и живѣятъ въ Срѣдна-Родопа цѣли тринадесеть столѣтия. Презъ това дълго време, тѣ много сѫ страдали отъ византийски, турски и български управници, и то не отъ мѣстни, а отъ външни управници. Но за да не бѫдемъ обвинени въ пристрастие или голословие, ще изтъкнемъ нѣколко стари и нови факти. Византийскиятъ велможа, стратегъ и дългогодишенъ родопски управникъ ерменецътъ Пакуриянъ отне отъ беднитѣ родопци много недвижими имоти (ниви, гори, пасища и др.) и заедно съ людетѣ ги подари и закрепости на бачковския монастиръ. Българскиятъ

царь Иванъ Александъръ стори сжщото. Завоевателитѣ, анадолскитѣ турци, по примѣра на Пакурияна и царь Александра, отнеха отъ срѣдно-родопци останалитѣ имъ гори и пасища и ги дадоха на анадолски овцевъдци, юруци, съ условие, една часть отъ доходитѣ на имотитѣ да се внасятъ въ разни медресета и текета-вакъфи. Следъ два вѣка отъ заграбването на горитѣ и пасищата, турски паши и ходжи — чужденци — натиснаха родопското християнско население, да го турчятъ или колятъ. Следъ това голѣмо зло и тегло последва една относителна свобода, защото нѣколцина родопци (Мехмедъ Кьоръ Ходжа, Салихага, Кара Ибрахимъ и тъмрашлиитѣ Хасанага и Ахмедага) успѣха да станатъ срѣдно-родопски управници. Презъ това свободно време, което трая около 120 години, срѣдно.родопци особено християнитѣ, се издигнаха въ поминъчно отношение и можаха да изкупятъ отъ юрюцитѣ по-голѣмата часть отъ планинитѣ, които преди вѣкове християнскитѣ царе и турскитѣ султани бѣха имъ отнели.

Настжпи освобождението. Чужденци пакъ внесоха смутъ въ Родопската область. Англичани и турци — читаци, — изпратиха въ Родопа Сенъ-Клера и други чужденци-хайдамаци, да бунтуватъ родопското население и да насъскватъ българо-мохамедани срещу българо-християни и обратно. Следъ бунта и Берлинския конгресъ сформирано бѣ източно-румелийското управление. Пловдивскитѣ голѣмци натрапиха за управници въ Рупчосъ читацитѣ Мехмедъ бея, Хаджи Хасанъ ефенди, и др., а мѣстнитѣ рупчоски кандидати отритнаха, макаръ че бѣха по-способни и по-приемливи отъ първитѣ. Насрочиха се избори за депутати (народни представители). Пловдивскитѣ голѣмци натрапиха въ Рупчосъ кандидати непознати на рупчоскитѣ избиратели. Следъ съединението се вършеха още по-голѣми несправедливости. По заповѣдь отъ София, административнитѣ чиновници на-

лагаха на рупчоскитѣ избиратели външни кандидати за народни представители и ги избираха „бучамъ хакжичинъ" (по силата на ножа). Освенъ това, партизанството почна да се шири и въ най-забутанитѣ колибаци. А що стана въ Срѣдна-Родопа презъ време на Балканската война и какви чиновници се пращаха отъ Стара България въ новоосвободенитѣ земи, тукъ нѣма да разправяме . . . Всички тия неправди, напластени въ течение на стотици години, сж тъй заседнали въ душитѣ и сърдцата на срѣдно-родопци, че те дори и сега виждатъ въ лицето на всѣки чужденецъ (приходанинъ) свой притѣснитель, недоброжелатель, натрапникъ, или най-малко гладникъ, който е дошълъ въ тѣхното заселище, да живѣе по-лесно или по-охолно.

Съ малко думи казано, ксенофобията въ Срѣдна-Родопа е последица отъ неправдитѣ и злосторствата, които родопското население е изтърпѣло въ течение на тринадесеть столѣтия. А доказано е, че злосторницитѣ сж били все чужденци, а не мѣстни родопски жители.

Ксенофобия въ Чепеларе. Чепеларци сж сбирщина отъ други родопски и неродопски заселища. Значи, повечето чепеларци сжщо сж приходани. Но при все това, до преди 20—30 години и въ Чепеларе се забелезваше ксенофобия. Мнозина чепеларци ненавиждаха нѣкои отъ външнитѣ чиновници, и то не защото бѣха лоши или некадърни, а защото бѣха чужденци, сиречь, не чепеларци или други родопци. Ненавистьта къмъ външнитѣ чиновници още повече се засили, когато поминъка на чепеларци се влоши, ненавистьта подклаждаха и раздухваха двама интелегенти родопци, които сжщо бѣха приходане въ Чепеларе. Външнитѣ чиновници забелезваха завистьта и ненавистьта спрѣмо тѣхъ, но си вършеха възложенитѣ имъ работи и си мълчаха. Обаче, полуприкритата ненавистъ единъ день изпъкна на яве въ една груба и осждителна постжпка. Виденъ

чепеларецъ се напи и почна на улицата да ругае съ високъ гласъ външнитѣ чиновници, като ги наричаше „шопе“, „иедници“, сюртуци“ и пр. Околийскиятъ началникъ Гжчо Н. Митовъ наближи възбудения чепеларецъ и се опита съ добро да го смири. Обаче, чепеларецътъ още повече се възбуди, влѣзе въ механата, грабна отъ тезгяха една ракиена чаша, захвърли я къмъ началника и го удари по челото. Началникътъ съ разкървавено лице, извади шашката и се впустна къмъ пияния чепеларецъ, но други лица се изпрѣчиха предъ началника и го задържаха на прага предъ вратата на механата. Скандалътъ бѣ прекратенъ съ помирение, но началникътъ и другитѣ външни чиновници намразиха чепеларцехъ и намислиха да имъ отмжстятъ.

Премѣстване на околийскитѣ учреждения въ с. Хвойна. Обиденитѣ външни чиновници казаха на хвойненци, павелци, орѣховци и малевци, че ако сериозно се заематъ за премѣстването на околийскитѣ учрежденя отъ Чепеларе въ Хвойна, ще имъ помагатъ, доколкото могатъ. Хвойненци, орѣховци и др. това и чакаха. Учительтъ Ной Ангеловъ отъ Орѣхово, Костадинъ Згуровски отъ Малюво, Костадинъ Златановъ отъ Хвойна, Димитъръ Бѣлевъ отъ Павелско и други по-видни и по-деятелни лица отъ Долния Рупчосъ сериозно започнаха тая работа и сполучиха, защото на тѣхна страна бѣха виднитѣ пловдивски граждани и народни представители Иванъ Андоновъ, Димитъръ Свѣщаровъ, Стефанъ Калчевъ, окржжниятъ училищенъ инспекторъ Х. Кировъ и други. Нѣщо повече. На хвойненци помагаха явно или тайно не само околийскиятъ началникъ Митовъ и другитѣ външни неродопски чиновници, но и нѣколцина по-видни чиновници и общественици отъ село Широкалжка. А чепеларци що правѣха за задържането на учрежденията въ селото си? Нищо не правѣха, защото бѣха въ немилость на всѣкжде и предъ всички голѣмци.

Околийскитѣ учреждения бѣха премѣстени отъ Чепеларе въ Хвойна въ началото на 1890 год. Учрежденията бѣха премѣстени въ Хвойна съ законъ гласуванъ отъ V-то Народно събрание, III редовна сесия, въ заседанието му на 12 декемврий 1889 год. (Дневници стр. 418).

Съ сжщия законъ Трѣвненската околия бѣ закрита а седалището на Изворската околия се премѣстваше отъ с. Изворъ въ Босилеградъ. При обсжждането и гласуването на закона, никой народенъ представитель не е зелъ думата да възрази за премѣстването на рупчоското околийско седалище отъ с. Чепеларе въ с. Хвойна. Въ Чепеларе останаха само митницата и телеграфо-пощенската станция.

Казахме, че единъ отъ главнитѣ виновници за премѣстването на учрежденията въ Хвойна бѣ околийскиятъ началникъ Г. Н. Митовъ. Той мислѣше, че като се настани въ Хвойна, жителитѣ на Долния Рупчосъ ще го почитатъ и гледатъ, „като писано яйце“, обаче, предвижданията му се не сбъднаха.

Предстояха нови избори за народни представители. Околийскиятъ началникъ Митовъ посочи за кандидати предишнитѣ рупчоски народни представители, а именно брата си Димитъръ Н. Митовъ и Василъ П. Стояновъ, хвойнеци, орѣховци, павелци и др. отхвърлиха тия кандидати и предложиха други мѣстни жители, между които бѣ и енергичния мальовски кметъ Костадинъ Згуровски. Митовъ и Стояновъ не отстжпиха, та последваха крамоли между тѣхъ и по виднитѣ рупци. Борбата за депутатската кандидатура се пренесе въ Пловдивъ и отъ тамъ въ София. Следъ нѣколко дни отъ разправията въ Хвойна, околийскиятъ началникъ получи съобщение отъ София, че правителственитѣ кандидати за народни представители отъ рупчоската околия сж Стефанъ Калчевъ и Василъ П. Стояновъ. Това съобщение особено за кандидатурата на В. П. Стояновъ, не бѣ угодно на

първенцитѣ-партизани въ Долния Рупчосъ, та словесната и телеграфната борба още повече се засили. Най-силниятъ ударъ бѣ насоченъ къмъ началника Митовъ, защото хвойненци, орѣховци и малювци бѣха увѣрени, че Митовъ налага кандидатуритѣ на Калчевъ и Стояновъ. За да тури край на борбана и оплакванията, министръ-председательтъ Ст. Н. Стамболовъ отправи до рупчоския околийски началникъ следната знаменита телеграма:

„Съобщете на Златановъ, Згуровски и Ангеловъ, че не Вие налагате кандидатуритѣ на Калчевъ и Стояновъ а **азъ**

(под.) **Министъръ Стамболовъ".**

Следъ тая телеграма борцитѣ умьокнаха и рупчоскитѣ избирители единодушно избраха за народни представители посоченитѣ лица, защото опозиционни кандидати нѣмаше.

Но борбата срещу личностьта на околийския началникъ не спрѣ. Противъ Митова се обявиха всички Стамболови привърженици въ долния Рупчосъ и най-сетне сполучиха да го измѣстятъ отъ Хвойна. Митовъ бѣ премѣстенъ въ Татаръ-Пазарджикъ на сжщата длъжность и за рупчоски околийски началникъ дойде Д. Икономовъ.

Сиромашия. Следъ премѣстването на околийскитѣ учреждения въ с. Хвойна, Чепеларе заглъхна. Населението, особено християнското, отъ день на день все повече и повече забедняваше. Само нѣколцина зидари и рибари по навикъ отиваха да работятъ въ Пловдивъ, Ташосъ и Портолагосъ, а всички други ровѣха съ орала и мотики изтощената почва на стръмнитѣ и каменливи ниви, съ надежда, че дѣдо Господь ще даде изобиленъ берекетъ — ржжь, овесъ, ечемикъ и картофи — за изхранване на изгладнѣлитѣ 1500 жители. Обаче, надеждитѣ не се осжществиха, защото отъ глождането на

почвата берекетътъ*) се натрупваше въ ливадитѣ и рѣчнитѣ легла, а не на харманитѣ и въ хамбаритѣ. Овцетѣ още повече намалѣха, а едриятъ домашенъ добитъкъ се *препинаше* отъ мършавина и тежъкъ товаръ. Парични срѣдства досущъ липсваха, защото чепеларци нѣмаха нищо за отдѣляне и продань. Въ общинското управление сжщо бѣ мъртвило, защото общинскиятъ бюджетъ свършваше съ дефицитъ и общинскитѣ служители имаха да зематъ по 5—6 месечни заплати, безъ надежда, че скоро ще ги получатъ.

Спестовно Дружество „Родопски изворъ". При такова положение въ поминъчно и парично отношение по починъ отъ управителя на митницата Василъ Дечовъ въ селото бѣ основано Спестовно-кредитно дружество съ наименование „Родопски изворъ". Основниятъ капиталъ на дружеството се събираше отъ еднократни членски вноски — дѣлове (по 5 лева всѣки дѣлъ) и отъ месечни спестовни вноски по единъ левъ на дѣлъ. Презъ първитѣ 2 — 3 години дружественитѣ работи се вървѣха добре, защото и членоветѣ и длъжницитѣ бѣха изправни, обаче на четвъртата година дружественитѣ работи се *побепсаха* и ето защо: Дружеството успѣ да събере основенъ капиталъ около 8,000 лева (по сегашенъ курсъ около 210,000 лева), отъ които около 5,000 лева раздаде на заемъ съ умѣрена лихва и около 3,000 лева оставаха въ касата на лице за резерва и по-натъшни земания — давания. Обаче, какво стана, когато Дечовъ продължително време отсжтствуваше отъ селото и други лица ржководѣха дружеството? Учителитѣ при основното народно училище и общинскитѣ служители шесть месеци не бѣха получили заплатитѣ си, а въ общинската каса нѣмаше нито единъ левъ. Общинскиятъ кметъ Иванъ Чичовски, за да облегчи тежкото

*) Пѣсъкъ и чакълъ.

положение на бедствующитѣ учители и служители, помолва касиера на дружеството „Родопски изворъ“ да даде на общината на заемъ 3000-тѣ лева, съ задължение, че заетата сума ще бѫде повърнате следъ 1 — 2 месеца, когато се получатъ общинскитѣ връхнини отъ беглика и други данъци. Касиерътъ се съгласява и дава на кмета 3-тѣ хиляди лева срещу разписка. Обаче, минаватъ месецъ, два, петь и година, а заетата сума се не връща, защото общинската каса е все празднa и дълговетѣ нарастватъ. Освенъ това и другитѣ дружествени длъжници по неволя неможаха на време да уредятъ задълженията си, та и дружествената каса остана напълнена само съ просрочени записи. Поради тия затруднения и понеже въ Рупчосъ бѣ откритъ клонъ отъ Бълг. Земед. Банка дружеството „Родопски изворъ“ презъ 1895 год. престана да действува, но уреди сметкитѣ си безъ никакви загуби за членоветѣ си спестители.

Сѣчене и продаване дърва за горене. По-горе казахме, че иглолистнитѣ гори въ чепеларското землище не бѣха ценни, защото поради нѣмане на коларски пѫтища строителната нагода (греди и дъски) неможеше да се превозва до Станимака, Пловдивъ и други търговски срѣдища въ полето. Обаче, презъ 1890 година, когато чепеларци бѣха много зле въ поминъчно отношение, горитѣ станаха донѣкѫде ценни и доходни. Ценностьта се дължеше на единъ станимашки гръкъ, или гъркоманинъ, нареченъ Хаджи Мандооглу. Тоя гръкъ дойде въ Чепеларе въ качеството си на търговецъ или търговски посрѣдникъ на дърва за горене. Той заяви, че желае да купи две-три хиляди кубически метра елови дърва за горене, които ще закара или превози въ Станимака по рѣката. Отначало чепеларци не се довѣриха на тоя човѣкъ, защото бѣ небрежно облѣченъ и никому непознатъ до тогава. Обаче, следъ разпитъ и провѣрка въ Станимака, указа се, че работата на Хаджи Мандооглу е сериозна и надеждна, защото съдружници сѫ видни и богати станимашки гърци-търговци и лозари. Първи аседаритѣ (съпритежателитѣ) на планината Хаджиица сключиха договоръ съ Хаджи Мандооглу, да му продадатъ дървената нагода (материала) отъ Хаджицската гора. Тая гора състояща се отъ 500—600 декара бѣ вѣковна. Въ нея имаше елови и карстаткови (смърчови) дървета, високи по 20—30 метра и съ диаметъръ въ дъницата отъ единъ до единъ и половина метра. Споредъ условието, аседаритѣ бѣха длъжни да изсѣкатъ дърветата, да ги насѣкатъ на трупе дълги по единъ метъръ, да здробятъ трупитѣ на цѣпеници, да пренесатъ цѣпеницитѣ до брѣга на пълноводната рѣка Вълчидолъ и да ги складиратъ на камари. Следъ тая манипулация търговецътъ Хаджи Мандооглу ще измѣри дървата, ще ги приеме и следъ това ще ги нахвърли въ водата за откарване до Станимака. Разходна смѣтка. За приготвяне на единъ кубически метъръ дърва въ гората (сѣчене, здробяване и складиране) 50 стотинки, превозване съ мулета и кола до брѣга на дола 50—60 стотинки на кубикъ и стойность на дървената маса отъ 90 стотинки до 1 левъ. Или всичко два лева на единъ кубически метъръ дърва теслимъ (предадени) на Вълчи-долския брѣгъ. Условието и смѣтката за продаването на дървената маса въ Хаджицската гора послужи като основа за продаването на дървесната маса отъ всички други гори въ чепеларското землище. Цената на единъ кубически метъръ елови и борикови дърва бѣ вече опредѣлена (фиксирана). А тая цена срѣдно бѣ *два лева на кубикъ* теслимъ (предаване) на рѣчнитѣ брѣгове или на брѣговетѣ на ония долове — рѣчни притоци — които бѣха пълноводни презъ пролѣтьта.

Следъ продаването на дървесната маса въ Хаджицката гора, Хаджи Мандооглу купи дърва за горене и

отъ други чепеларски гори и аседаре, обаче, непрокопса, защото изкарването на дървата по рѣката до Станимака бѣ рисковано предприятие и ето защо: Ако доловетѣ и Голѣмата рѣка до Станимака пролѣть бѣха маловодни, дървата неможеха да вървятъ по водата, закачваха се по каменацитѣ, та трѣбваше много работници и дълго врѣме да ги тикатъ на долу съ *канджи* и рѫце; а ако доловетѣ и рѣкитѣ бѣха много пълноводни, или ненадейно придохождаха отъ проливни дъждове, буйнитѣ води изтласкваха дървата на страни вънъ отъ брѣговетѣ, събаряха преградитѣ и бентоветѣ въ Станимака и отнасяха стотици и хиляди кубически метра дърва въ рѣка Марица. Но въпрѣки голѣмия рискъ, да се свлачатъ дърветата на долу по рѣката, тая дървена търговия не спрѣ. Следъ загубитѣ на Хаджи Мандооглу, въ Чепеларе се явиха други търговци на дърва за горене, а именно: Папа Теофило, Тома Мангарки, Тома Табакисъ, Сотиръ и Найденъ Найденови, Д-ръ Пендовели и други, все отъ гр. Станимака. Тия търговци бѣха по-щастливи отъ Хаджи Мадооглу, защото бѣха и по-опитни и съ по-голѣми капитали. Но отъ тѣхъ най-предвидливъ се указа Папа Теофило*).

А що направиха чепеларци, когато станимашкитѣ търговци *изпликнаха* въ селото? Почнаха да ги следятъ, да се навъртатъ около тѣхъ и въ качеството си на аседари, посрѣдници и управници, да имъ правятъ предложения за продаване на хиляди кубика дърва за горене. Започна се сключването на договори съ всевъзможни условия и шмекерии. Единъ или нѣколцина

*) Когато Папа-Теофило разбра, че скоро ще се започне направата на коларски пѫть отъ Станимака нагоре до Чепеларе, чрезъ посрѣдницитѣ си Тома Мангараки Атанасъ Г. Сираковъ и Паскалъ Раевъ (и двамата чепеларски жители), започна не да купува готови дърва за горене, а да изкупва или наема съ дълги срокове за експлоатация, голѣми количества гори въ чепеларското землище.

сключватъ договоръ, ужъ отъ името на всички съпритежатели на гората, а въ сѫщность повечето отъ съпритежателитѣ, между които има вдовици и сираци, нищо не знаятъ за сдѣлкитѣ. Другъ сключва договоръ, че ще достави 100 — 200 кубика дърва отъ своята частна гора, а въ сѫщность той нѣма нито единъ декаръ своя гора. Но това не смущаваше договорителитѣ. Търговцитѣ знаяха, че на опредѣленото време и мѣсто ще найдатъ и приематъ на рѣчния брѣгъ условеното количество дърва, пъкъ отъ кѫде сѫ сѣчени, не е тѣхна работа. Доставчикътъ пъкъ макаръ и да нѣма своя частна гора, отъ която да набави 50 или 100 кубика, лесно ще се издължи. Той ще заведе 2 — 3 ахрене сѣкачи въ нѣкоя чужда гора, ще имъ каже, че и той има *чопъ* (дѣлъ) въ нея, ще имъ посочи по-едритѣ дървета и сѣкачитѣ ще му приготвятъ нѣколко кубика. Следъ 2 — 3 дни ще ги заведе въ друга голѣма или малка гора. Ако истинскиятъ притежатель на чопа го хване на мѣстопрестѫплението или нарушението, ще каже, че е сбъркалъ чопа си и ще премѣсти сѣкачитѣ на друго мѣсто да сѣкатъ, разбира се, пакъ въ чуждъ чопъ. По-дребнитѣ и по-предпазливитѣ доставчици пъкъ правѣха друго. Тѣ дене и ноще шьонкаха по горитѣ, сѣчеха по единъ-два товара дърва, докарваха ги съ своитѣ мулета на рѣката складираха ги на камари и следъ това поканваха търговцитѣ да ги приематъ. Оплакванията и разправиитѣ за „сбъркани чопове", сѣчене и крадене дърва отъ чужди гори бѣха много, но горски сѫдебни дѣла нѣмаше, защото горската власть бѣ слаба и нехаеше, а сѫдебнитѣ дѣла бѣха свързани съ формалности и разноски. Тогава всичко се разправяше съ помирение или съсъ самосѫдъ. Ако нѣкому отсѣчеха отъ гората 2—3 дървета или му пресѣчеха *гилгетѣ* (сѣницитѣ) въ нивата, той отсѣчеше 10—15 дървета въ друга чужда гора. Отъ това *врангаджийско* сѣчене на горитѣ най-

много пострадаха вдовицитѣ, малолѣтнитѣ сираци и ония селяни, които нѣмаха превозенъ добитъкъ (коне и мулета) и които бѣха слаби, та неможеха да сѣкатъ дървета.

До започване на търговията съ дърва за горене, на всички планини-яйлаци въ чепеларското землище имаше доста голѣми комплекси гори, въ които съпритежателитѣ на планинитѣ имаха идеални (неотдѣлени) чопове (дѣлове). Отъ тия общи горски комплекси съпритежателитѣ и другитѣ селени можеха да изваждатъ само сухи дървета за огрѣвъ въ кѫщи или пъкъ сурови за дъски и греди, когато нѣкому потрѣбваше да си изгради кѫща или плевня въ селото. Обаче, когато настѫпи безразборното сѣчене на търговски дърва за горене, съпритежателитѣ на общитѣ комплекси пожелаха да си ги раздѣлятъ на части, всѣки да стопанисва своя чопъ (дѣлъ) както си ще.

Раздѣлението стана съ вѫжета и крачки и предѣлитѣ на отдѣлнитѣ чопове се отбелязваха съ подвижни камъне и насичане на нѣкои дървета. Чоповетѣ бѣха не по-дълги отъ 100—150 метра и не по-широки отъ 10—15 метра. Всѣки отдѣленъ чопъ бѣ притежание на 5—10—15 и 20 лица, а имаше чопове състоящи отъ 1—2 декара, въ които се мѣсеше по наследство цѣлъ родъ състоящъ се отъ 50—100 души. Слѣдъ това последно раздѣление на общитѣ горски комплекси, чепеларското землище бѣ разкѫсано на десятки хиляди земни кѫса, досущъ непригодени за разумно стопанисване.

Безразборното сѣчене горитѣ въ чепеларското землище за гориво продължи около 20 години. Презъ това време бѣха изсѣчени и продадени не по-малко отъ 150,000 кубически метра елова и борова дървесина, отъ която най-малко 100,000 кубика бѣха годни за строителна нагода (материалъ). Отъ 150,000 кубика дърва за горене чепеларци получиха за сѣчене, превозване до рѣкитѣ и стойность на дървесината по 2 лева на кубикъ или всичко 300,000 лева (сегашни пари 8,100,000 лева) за 20 години или годишно по 15,000 лева, сиречь, срѣдно по 50 лева на семейство (сегашни пари по 1350 лева).

Сумата получена отъ дървата презъ 20-тѣ години не облегчи населението въ поминъчно отношение, защото другитѣ селски приходи все повече и повече намаляваха. При все това чепеларци не се отчайваха.

Въ чепеларското землище имаше двувластни имоти (ниви, пасища и гори), които се владѣеха отъ задграничнни жители — пашмаклийци, райковци, дерекьойци, левочовци и други. Тия земи — гори и пасища — сѫщо бѣха обезценени, поради прѣчкитѣ по границата и натрупанитѣ данъци, та притежателитѣ имъ почнаха, единъ следъ другъ, да ги продаватъ. Въпрѣки забедняването си, чепеларци, особено християнитѣ, започнаха да изкупуватъ тия имоти, разбира се, съ нови задължения. Иванъ Н. Чичовски и Христю Господиновъ купиха половината отъ планината и гората „Пампорово“ съ намѣрение да купятъ въ последствие и втората половина. Тѣ начнаха да сѣкатъ търговски дърва за горене, но не спечелиха отъ дървата, та отказаха да купятъ и втората половина отъ планината. Други 20 души чепеларци — християне, изкупиха втората половина отъ Пампорово и успѣха по-бърже да я изплатятъ, защото бѣха множина и сами вършеха стопанскитѣ си работи, а не съ наемни работници. Следъ изкупването на Пампорово, до 1910 година бѣха изкупени планинитѣ: Вакъфъ, Инджекаровско, Кара-челебиица, Топуклийско и дере-кьойскитѣ чопове отъ планината Чуфаджиица. Планинитѣ куповаха частни лица, а не общината, но все пакъ бѣ полезно, защото чепеларското землище се разширяваше и стопанскитѣ работи се увеличаваха.

Учебно-просвѣтно дѣло въ с. Чепеларе.

Основно народно училище. На 5 януарий 1878 г. когато Сюлейманпашовата армия бѣгаше презъ Родопа за Бѣло море, учебнитѣ занятия въ основнитѣ народни училища, при черквитѣ Св. Богородица и Св. Атанасъ временно бѣха прекратени. Следъ изминаването на турската юрдия и навлазянето на руския военен отрядъ въ Срѣдна Родопа, учебнитѣ занятия трѣбваше да се продължатъ, но това не стана, защото училищнитѣ помѣщения бѣха повредени и защото учителитѣ Василъ П. Стояновъ и Горчо С. Мерджановъ напуснаха селото и отидоха въ Станимака, дето бѣха назначени на други граждански служби. Презъ месецъ априлъ училищнитѣ настоятели решиха, да се открие поне училището при черквата Св. Богородица, но и това не стана, защото не се найде подходящъ учитель и защото отъ Ахъчелебийско идѣха тревожни известия за мохамедански бунтъ и пр.

Въ началото на месецъ септемврий 1878 година, по нареждане на окръжнитѣ и околийски училищни власти и по решение на чепеларското училищно настоятелство, въ селото бѣ открито само едно основно народно училище въ училищната сграда при черквата Св. Богородица. За учители бѣха назначени бившиятъ учитель Иванъ Калиновъ и Рада Насюва Рупцова отъ с. Райково. Въ училището се събраха около 100 ученици, отъ които половината бѣха момичета. Ученицитѣ споредъ възрастьта и знанията имъ, бѣха разпредѣлени на три отдѣления. Въ III-то отдѣление имаше ученици и ученички (момичета) по на 15 и 16 годишна възрастъ. Момичетата ги привлече въ училището учителката Рада Н. Рупцова, която по редъ бѣ първата жена — учителка не само въ Чепеларе, но и въ цѣлия Рупчосъ, защото преди освобождението въ никое рупчоско училище нѣмаше учителка. Рада Н. Рупцова учеше ученичкитѣ не само да четатъ и пишатъ, но и да плетатъ чорапи и тантели и да кроятъ и шиятъ детски дрешки (ризи, фустици и *гришки* отъ аба). Учителката Рада Н. Рупцова бѣ искустна шивачка на женски мѫжки горни дрехи, та въ свободното си отъ училищни занятия време, шиеше на момитѣ и женитѣ сърмени волненици, салтамарки, гришки и терлици. За съжаление, тя учителствува въ Чепеларе само една година, защото семейството ѝ, състояще се отъ нея, мѫжъ и едно детенце, се настани въ Станимака.

Презъ следнитѣ петь години (до съединението) чепеларското основно народно училище бѣ добре уредено и срѣдния успѣхъ на ученицитѣ бѣ добъръ. Впрочемъ годишнитѣ училищни успѣхи зависѣха най-много отъ подготовката и усърдието на отдѣлнитѣ учители. Най-подготвени и най-усърдни отъ учителитѣ бѣха Василъ П. Стояновъ, Георги Н. Найденовъ, а следъ тѣхъ Василъ Кръстановъ. До съединението и нѣколко години по-късно, основнитѣ учители въ Чепеларе и другитѣ рупски села нѣмаха гимназиално и висше образование. Едни отъ тѣхъ бѣха съ първо и второ-класно училищно образование, а други бѣха свършили само IV-то отдѣление. Но при все това, тогавашнитѣ учители добре подготвяха за класоветѣ ученицитѣ си, защото бѣха трудолюбиви и всѣка година, прѣзъ ваканциитѣ отиваха въ Пловдивъ и други градове, да слушатъ и изучватъ лекции въ временнитѣ педагогични курсове, коитоповисшитѣ училищни власти устрояваха.

Отъ освобождението до съединението, въ чепеларското основно народно училище свършиха съ добъръ успѣхъ около 50 ученици, отъ които половината бѣха ученички (момичета). Отъ тия ученици петь момчета отидоха въ Пловдивъ и Садово, да се учятъ въ гимназията и земледѣлческото училище. Едно момиче, и то

заглавено (годеница), отиде въ Станимака, да продължи учението си въ III-то класно училище, а отъ останалитѣ едни свършиха I класъ други II и около 15 ученика III-й класъ въ рупчоското (чепеларското) околийско III-то класно училище.

До съединението чепеларското основно народно училище посещаваха, като извънредни ученици и нѣколцина мохамеданчета (чепеларски ахренчета и външни турчета-синове на чиновници-турце). Тия мохамеданчета учеха само говоримия и писмения български езикъ и повечето отъ тѣхъ добре го изучиха въ течение на 2-3 учебни години.

Слѣдъ съединението, чепеларското основно народно училище, отъ година на година, все по-добре се уреждаше и засилваше, защото по-старитѣ „неуки" учители усъвършенствуваха педагогичнитѣ и методичнитѣ си похвати, а новоназначаванитѣ млади учители бѣха съ по-високо училищно образование. Отъ 1885 година (съединението) до 1894 година въ чепеларското основно народно училище, свършиха IV-то отдѣление съ добъръ успѣхъ около 120 ученици и ученички, но отъ тѣхъ само 10-15 ученика продължиха учението си въ прогимназии, технически и други училища. За тоя учебно-просвѣтенъ застой, въ течение на 10 години, главнитѣ причини бѣха две: закриването на околийското III-то класно училище, презъ време на съединението, сръбско-българската война, и голѣмата сиромашия, която налегна чепеларското население следъ тия политически събития.

Ахренски основни училища. Въ Чепеларе е било открито ахренско-мохамеданско училище още презъ време на Мехмедъ Кьорходжа Исеиновъ, сиречъ, преди 160—170 години. Първиятъ ахренски учитель (ходжа) е билъ *бератлията* имаминъ Исмаилъ ефенди, Кьорходжовия братъ. Отъ начало за училищно помѣщение е служила една колиба въ Горната махала, дето е сегашния мечить. По-късно при голѣмата каменна джамия е била изградена нова сграда, върху основитѣ на юрушкия навесъ (сачакъ). Тая сграда дълго време е служила и за училищно помѣщение и за *ачикъ одая* (гостоприемница). Презъ 1860 година, когато е градено минарето на джамията, училищната сграда изгорѣла, но ахренитѣ бърже я възстановили. Поправената сграда-колиба въ Горната махала и отдѣлната сграда при джамията служеха за ахренски училищни помѣщения до 1880 година. Въ сградата при джамията се учеха ахренчетата отъ Камбурската и Шабановската махали, а въ Горно-махленската сграда (мечитя)—ахренчетата отъ Горната махала.

Ахренитѣ условваха двама ходжи и всѣки ходжа самостойно се подвизаваше въ повѣреното му училище. Презъ втората половина на 19-то столѣтие, въ училището при джамията най-миого е учителствувалъ имаминътъ Мехмедъ ефенди, правнукъ на имамина Исмаилъ ефенди, а въ Горно—махленския мечить най-много сѫ учителствували, по смѣна, ходжата Дьортювски, Сюлейманъ Драмалиевъ и молла Садъкъ Джаферовъ. За най-способенъ ходжа (учитель) бѣ признатъ имаминътъ Мехмедъ ефенди, а следъ него Садъкъ Джаферовъ. Мехмедъ ефенди бѣ наследилъ ученостьта и имамството отъ баща си, а Садъкъ Джаферовъ нѣколко години се е училъ въ Вълчевското (Сьойджукското) медресе, Ахж-челебийско.

Обстановката и уредбата въ двѣтѣ ахренски училища бѣ много проста. Ученически чинове и учебни помагала (черни дъски, плочи, тебеширъ, карти и др.) нѣмаше. Ученицитѣ-ахренчета седѣха на дъсчения подъ кръстомноги или на колѣне. Ходжата сѫщо седѣше кръстомноги или на колѣне върху единъ *намазлогъ* (малко килимче или халенце). Отъ дѣсната му страна бѣ простната или изправена въ жгъла тънка но дълга сливова пръчка (за биене на ученицитѣ), а предъ гърдитѣ му

бѣ поставенъ нисъкъ *пишкюнъ* (ниска но продълговата дъсчена масичка), върху която бѣха сложени 2-3 подвързани, но обсукани и съ пожълтѣли листове книги на турско — арабски езикъ.

Лесно е да се разбере какъ се водѣше обучението въ ахренскитѣ училища. Учебницитѣ (букваритѣ, *мусафитѣ* и другитѣ книги, всички съ вѣроизповѣдно съдържание), бѣха написани и напечатани на турско — арабски езикъ. Ходжитѣ нѣмаха никакви педагогични похвати, а ученицитѣ — ахренчета знаеха само майчиния си български езикъ — (смолено-рупско наречие). При такава учебна нáгода ходжитѣ и ученицитѣ ужасно се измжчваха презъ време на обучението. Когато ходжата „влезѣше въ часъ" ученицитѣ се смълчаваха 2-3 минути, а следъ това въ училищното помѣщение такава врява се вдигаше, каточели стотици и хиляди бръмбари, щурци и жаби бръмчатъ, свирятъ, пѣятъ и крякатъ. Ходжата, съ сливовата прѫчка въ едната рѫка и съ обсукана книга въ другата, произнася, съ високъ црѣзгавъ гласъ, нѣколко арабски букви подредъ или пакъ бърже чете нѣкой откѫслякъ отъ *мусафя,* а ученицитѣ повтарятъ съ различни тонове и отсѣчки, звуковетѣ и отдѣлнитѣ думи на ходжата и се мѫчатъ, горкитѣ, да запомнятъ наизустъ нѣкоя буква или откѫслякъ отъ мусафя, разбира се, безъ да знаятъ какво е съдържанието или поне смисъльта на тоя откѫслякъ.

Едни отъ ахренчетата слѣдваха въ училищата до 10—12 годишната, а други до 15 — 16 годишната си възрастъ. Обаче, отъ 100 ученика само 5 — 6, и то най-даровититѣ и най-паметливитѣ, научваха да четатъ и пишатъ що-годѣ на турско-арабски езикъ, а всички други, следъ една двѣ години отъ напущането на училището, забравяха не само турско-арабската азбука, но дори и *молитвитѣ,* които научваха наизустъ отъ ходжитѣ.

Презъ 1880 година, външнитѣ чиновници-турци (Мехмедъ бей, хаджи Хасанъ ефенди и др,), като видѣха какъ е уредено и какъ се развива и напредва българо-християнското основно училище, подбудиха съ упрѣци, съвети и парични помощи чепеларскитѣ ахрене, да преобразоватъ и тѣхнитѣ първобитни училища, като ги слеятъ въ едно. Ахренетѣ послушаха голѣмцитѣ — турци и започна преобразованието. Тѣ събориха старата училищна сграда при джамията и на мѣстото й изградиха нова еднокатна, съ четири класни стаи. Следъ това, по препорѫката на Мехмедъ бея, условиха за главенъ учитель Бекиръ ходжа, по народность турчинъ отъ гр. Пловдивъ. Бекиръ ходжа, на възрасть 40—45 годишенъ, бѣ интелегентенъ човѣкъ съ достатъчно за онова време, училищно образование и дългогодишенъ учитель въ турски училища. Той бѣ пъргавъ, предприемчивъ, но и много бъбривъ. Турчинъ бѣ, но не бѣ фанатикъ мохамеданинъ, каквито бѣха хаджи Хасанъ ефенди и поpредишнитѣ ахренски ходжи — учители. По настояване и нареждане на Бекиръ ходжа, новото ахренско училище бѣ снабдено съ ученически чинове, черни дъски, тебеширъ, ученически камени плочи, земенъ глобусъ, земеописни карти (на турски езикъ) и други учебни помагала. Направенъ бѣ на южната училищна стена и нѣкакъвъ слънчевъ часовникъ, нареченъ отъ Бекиря *терджюбе сахадж* (провѣроченъ часовникъ). Бекиръ ходжа пръвъ турна начало на рѫчна ученическа работа въ чепеларскитѣ училища. Той често водѣше ученицитѣ си на разходка вънъ отъ селото и покрай рѣчнитѣ легла и ги учеше, презъ време на разходката и почивкитѣ, да правятъ отъ трѣски и дъсчици, кутийки, сандъчета, кошчета, воденични колелца, пернички, улейчета и др. Нѣколко години подредъ (до съединението) Бекиръ ходжа усърдно учеше по новитѣ учебници и методи ахренчетата на четмо, писмо, смѣтане, естество

знание, *жеграфия* (земеописание) и други предмети. Но въпрѣки ученостьта, педагогичния похватъ и усърдието на Бекиря, ученическиятъ успѣхъ бѣ незадоволителенъ, защото всички учебни предмети се преподаваха и изучваха на турско-арабски езикъ, а ученицитѣ-ахренчета мжчно възприемаха и задържаха въ главитѣ си чуждитѣ за тѣхъ звукове, срички, думи, изречения и „заплетени като скорце" арабски букви. Но при все това, Бекиръ ходжа *изтика* отъ ахренското училище 10 — 15 млади *молли, кетипе и ходжи,* отъ които повечето се изселиха следъ Балканската война въ Мала Азия и тамъ въ кжсо време измрѣха отъ малария и други болести. Загиналитѣ въ Мала Азия чепеларски молли и кетипе по-добре владѣеха говоримия и книжовния български езикъ, отколкото турско-арабския, защото на времето си тѣ се учеха и въ българо-християнскитѣ училища, като извънредни ученици и отъ после бѣха назначавани за учители и чиновници въ Чепеларе и другаде, но *вѣроизповѣданието* имъ, отколе бѣ притжпило народностното имъ съзнание и чувство, та стиснаха очи и отидоха да сложатъ коститѣ си на чужда земя.

Околийско III-класно училище. Отъ освобождението до съединението училищата въ Източна Румелия се дѣлѣха на: *първоначални* (основни), *класни* (околийски и окржжни), *гимназии и специални* (професионални). Първоначалнитѣ училища изцѣло се издържаха отъ вѣрско-народностнитѣ общини, а околийскитѣ и окржжнитѣ училища отъ *главнитѣ* (окржжнитѣ) съвети, отъ надлежнитѣ общини или пакъ смѣсено отъ общинитѣ, главнитѣ съвети и Дирекцията на народното просвѣщение. Гимназиитѣ и специалнитѣ училища изцѣло се издържаха отъ Дирекцията на народното просвѣщение. Първоначалнитѣ и класнитѣ училища се управляваха отъ свободно избирани училищни настоятелства, но бѣха подъ прѣкия надзоръ и контролъ на околийскитѣ училищни инспектори, които се назначаваха отъ Дирекцията на народното просвѣщение. Само гимназиалнитѣ и специалнитѣ училища бѣха направо зависими и подчинени на Дирекцията на народното просвѣщение. Въ Източна Румелия имаше само 4 пълни гимназии: една мжжка и една девическа въ гр. Пловдивъ, една мжжка въ гр. Сливенъ и една девическа въ гр. Стара-загора. До съединението, въ областьта бѣ открито само едно специално училище: *земледѣлското* въ с. Садово. Околийски и окржжни класни училища, съ по три класа, имаше въ повечето окржжни и околийски управителни седалища.

До освобождението и началото на 1882/3 учебна година, въ рупчоската околия нѣмаше отдѣлно класно училище. Отъ свършилитѣ IV-то отдѣление ученици въ първоначалнитѣ училища, само 5—6 ученици отъ Широкалжка и Чепеларе отидоха въ Пловдивъ, да следватъ въ гимназията или въ Садовското земледѣлско училище. Нѣколко ученици отъ сжщитѣ села (Калинъ Г. Найденовъ, В. Дечовъ и др.) бѣха добре подготвени отъ учителитѣ Георги Л. Богдановъ и Василъ П. Стояновъ, та, следъ провѣроченъ изпитъ, бѣха записани да следватъ въ II и III (про)гимназиални класове.

Още презъ 1880 година се почувствува нужда отъ отдѣлно класно училище въ рупчоската околия, но починътъ за откриване на такова училище пропадна, защото се породи препирня, въ кое село да се открие училището. Чепеларци, широкалжченци, върбовци и стойченци настояваха училището да бжде въ Чепеларе, а хвойненци, павелци, малювци, орѣховци и др. — въ с. Павелско. На страната на павелци бѣ и околийскиятъ училищенъ инспекторъ на българо-християнскитѣ училища, свещеникъ Василъ Згуровски.

Презъ лѣтото на 1882 година, новоназначениятъ училищенъ инспекторъ Василъ П. Стояновъ, пакъ пов-

дигна въпроса за откриване класно училище въ Рупчосъ. За тая цель инспекторътъ свика въ Чепеларе на общо събрание — заседание българо-християнскитѣ кметове и училищни настоятели. Следъ продължителни препирни за седалището на училището, най-сетне павелци, хвойненци и другитѣ рупски първенци се съгласиха, да се открие околийско класно училище въ с. Чепеларе. За издръжката на училището (заплати на учителитѣ помѣщение, учебни помагала, отопление и др.) бѣ уговорено следното:

1. Да се иска за всѣка учебна година парично *пособие* отъ Дирекцията на народното просвѣщение и пловдивския *главенъ* (окрѫженъ) съветъ.

2. Училищното помѣщение и отопление да бѫдатъ изцѣло за смѣтка на Чепеларе.

3. Бюджетно-паричниятъ недостигъ (дефицитъ), по издръжката на училището, да се разхвърля и налага за изплащане на всички българо-християнски общини въ околията, съразмѣрно съ числото на ученицитѣ отъ всѣка община, които презъ учебната година сѫ следвали въ класното училище. Отъ това задължение да се освобождаватъ само задграничнитѣ ахѫчелебийски общини.

Следъ уговорката и съгласието, инспекторътъ Василъ П. Стояновъ написа обстойни и добре мотивирани заявления до Дирекцията на народното просвѣщение и пловдивския главенъ съветъ, съ молба да бѫде отпуснато достатъчно парично пособие, за издръжка на училището. Заявленията бѣха подписани и подпечатани отъ всички, присѫтствуващи на заседанието, кметове и училищни настоятели. Избрана бѣ и делегация, която да занесе заявленията въ Пловдивъ и ходатайствува за откриване на училището и отпускане парична помощь. Делегати бѣха: кметътъ Диню Сивковски, Дечю Харитювъ, Сава Киряковъ, и Кръстанъ

Петковъ отъ с. Чепеларе, свещеникъ Георги Шоковъ и Митю Руминъ (Чолаковъ) отъ с. Широкалѫка, свещеникъ Иванъ Талевъ отъ с. Хвойна и Димитъръ Бѣлевъ отъ с. Павелско. По незнайни причини, делегацията закъснѣ и едва въ края на м-цъ августъ пристигна въ Пловдивъ. Въ града се оказа, че двама отъ делегатитѣ, а именно свещеникъ Иванъ Талевъ и Димитъръ Бѣлевъ не сѫ на лице, а това очуди и смути другитѣ делегати. Отпосле се разбра, че двамата делегати се *пишманили* относно съгласието си училището да бѫде въ Чепеларе. Но пословицата казва „И безъ пѣтли се съмнова". Въ Пловдивъ къмъ делегацията се присъединиха и други по-будни родопци, а именно чиновницитѣ Георги Л. Богдановъ, Горчо С. Мерджановъ и др. Увеличената делегация опѫтвана и предвождана отъ умния, мѫдрия, трудолюбивия и крайно честния бившъ широкалѫшки учитель Георги Л. Богдановъ, следъ нѣколко дневно хлопане на разни голѣмски порти и измѫчване отъ руско-българскитѣ бюрократични наредби, успѣ да свърши благополучно работата, която доброволно бѣ започнала*). Дирекцията на народното просвѣщение се съгласи, да се открие въ Чепеларе околийско III-класно училище и за първата 1882/3 учебна година отпустна отъ областния бюджетъ парично пособие сто (100) турски златни лири или по сегашния курсъ на българскитѣ пари около 60,000 лева. Пловдивскиятъ главенъ (окрѫженъ) съветъ сѫщо отпусна за цѣльта отъ окрѫжния бюджетъ петдесеть (50) турски златни лири.

Веднага следъ осигуряването на тая парична помощь, делегатитѣ потърсиха учители и бърже ги най-

*) Пишещиятъ горнитѣ редове тогава бѣше ученикъ въ пловдивската мѫжка гимназия и живѣеше въ сѫщата кѫща, въ която Георги Л. Богдановъ събираше и опѫтваше делегацията по въпроса за III класното училище.

доха. Дирекцията на народното просвѣщение, по искане на българската екзархия въ Цариградъ, бѣ препоржчала или назначила за учитель при свиленградското (Мустафапашанското) класно училище Христя Господиновъ отъ село Райково, бившъ областенъ степендиянтъ въ пансиона на френеца-учитель г. Мартй. Господиновъ бѣ свършилъ само IV-класъ въ пловдивската мжжка гимназия, но бѣ изучилъ добре говоримия и писмения френски езикъ въ пансиона на г. Мартй. Делегатитѣ помолиха Христя Господиновъ, да се откаже отъ Свиленградъ и да приеме длъжностьта учитель въ рупчоското околийско класно учцлище, защото като родопецъ ще бжде по-полезенъ въ Срѣдна Родопа, отколкото въ Свиленградско. Господиновъ се съгласи, обаче, голѣмцитѣ въ Дирекцията на народното просвѣщение не се съгласяваха, а особено помощника на директора Душановъ. Най-сетне и г. Душановъ се съгласи и отстжпи. Господиновъ бѣ условенъ за учитель въ рупчоското класно училище съ годишна заплата (100) сто турски лири. Едновременно условенъ бѣ за учитель въ сжщото училище и Георги попъ Николовъ Узунски отъ село Широкалжка, сжщо съ годишна заплата (100) сто турски лири. Георги Н. Узунски бѣ свършилъ нѣколко класа въ самоковския *американски* колежъ и знаеше донѣкжде да чете, пише и говори на английски езикъ.

Следъ *пазаряване,* а не назначаване, на двамата учители и разтурването на делегацията, чепеларското училищно настоятелство поправи училищната сграда при черквата Св. Атанасъ и я нагоди за помѣщение на класното училище. Въ началото на м-цъ октомврий 1882 година училището бѣ открито съ два класа, І-й и ІІ-й. Събраха се и записаха се около 60 ученици и ученички, отъ които половината бѣха чепеларчета, а половината отъ Широкалжка, Устово, Райково, Павелско, Хвойна, Орѣхово и др. села. Отъ последнитѣ три рупски села се записаха и завършиха учебната година само 5—6 ученика. Ученичкитѣ въ училището на брой бѣха 10—12, отъ които 9 чепеларски жителки, а 3-тѣ дъщери на вънкашни чиновници.

Още отъ началото въ училището бѣ заведенъ добъръ редъ и постепено бѣха доставени най-необходимитѣ учебни помагала. Освенъ това, по желанието и почина на учителитѣ, основано бѣ просвѣтно ученическо дружество, което бързо сьбра и подвърза нѣколко десятки книги за прочитъ вжтре и вънъ отъ училището. Учителитѣ усърдно работѣха и ученицитѣ добре се учеха, та първата 1882/3 учебна година бѣ завършена успѣшно, макаръ, че учебниятъ материалъ, по званичната учебна програма, и да бѣ много притрупанъ.*) Годишниятъ училищенъ бюджетъ сжщо бѣ приключенъ безъ недостигъ (дефицитъ) или дългъ, защото всички общини на време внесоха опредѣлената имъ парична вноска за издръжка на училището.

Настжпи втората 1883/4 учебна година. Учителитѣ Христю Господиновъ и Георги Узунски бѣха преназначени, или по-право казано изново условени отъ училищното настоятелство съсъ сжщитѣ годишни заплати. Условенъ бѣ и третъ учитель — Василъ П. Стояновъ— съ годишна заплата петдесятъ (50) турски лири. В. П. Стояновъ бѣ и околийски училищенъ инспекторъ на българо-християнскитѣ училища, съ 5—6 турски лири месечна заплата. Въ началото на учебната година се записаха около 60 ученици и ученички, отъ които само четирма ученици отъ Орѣхово и други рупски села. Откритъ бѣ и IIIй класъ, съ 18 ученици, но нито една

*) Учебницитѣ по зоология, ботаника, минералогия, география, законъ Божи и др. бѣха съ по 150 — 200 печатни страници, букви гармондъ, а учебницитѣ по обща история отъ Иловайски (въ преводъ) се завършваше съ 300 и повече печатни страници.

ученичка. Учебната година пакъ се завърши успѣшно, но училищниятъ бюджетъ бѣ приключенъ съ голѣмъ недостигъ, защото и третиятъ учитель бѣ съ заплата, а Дирекцията на народното просвѣщение и окржжниятъ съветъ отпускаха пакъ толкова парично пособие, сиречь, 150 турски лири. Освенъ това общинитѣ не изпълниха задължението си, за издръжката на училището, и то подъ предлогъ, че и ахжчелебийци не внасяли нито грошъ за тѣхнитѣ ученици, които следватъ въ училището. При такова бюджетно—парично затруднение, чепеларското училищно настоятелство помоли учителитѣ да отстжпятъ по 15 -- 20% на сто отъ заплатитѣ си, за да се намали бюджетния недостигъ. Учителитѣ, по неволя, отстжпиха: Христо Господиновъ 20 турски лири, Георги Узунски 15 лири и Василъ П. Стояновъ 10 лири. Оставалиятъ недостигъ — дългъ бѣ изплатенъ отъ чепеларската християнска община.

Настжпи третата 1884/5 учебна година. Отъ Дирекцията на народното просвѣщение се получи званично писмо, съ което се съобщаваше, че паричното пособие отъ 100 турски лири, за 1884/5 учебна година, ще бжде намалено, защото отъ него ще се отдѣли единъ часть за павелското *общинско* класно училище. Тая весть разтревожи училищнитѣ настоятели. Чепеларци знаеха, че павелци въ началото на миналата учебна година сж открили I-й класъ, съ 10 — 12 ученика, при първоначалното си училище и сж условили за класенъ учитель Еня Поповъ отъ село Рахманлий (братъ на сждника Малинъ Поповъ) обаче, не отдаваха голѣмо значение на това „предизвикателство" или на тая „рупска училищна конкуренция", както се изразяваше Христю Господиновъ. Следъ като се разбра отъ мнозина, че чепеларци пакъ ще се борятъ съ павелцехъ за надмощие въ просвѣтното дѣло, учительтъ Георги Н. Узунски не пожела да учителствува и занапредъ въ Чепеларе, а

учительтъ Василъ П. Стояновъ се отказа отъ учителството, защото инспекторската му заплата бѣ достатъчно увеличена. При такова раздрусване на „рупското околийско" III класно училище, училищното настоятелство се събра на заседание и реши:

1) Външнитѣ (отъ другитѣ села) ученици, които ще следватъ въ III класното училище, да се настаняватъ въ селото, доколкото е възможно, въ безплатни (безъ наемъ) частни домове и обществени сгради и да имъ се правятъ всевъзможни други улеснения.

2) За предстоящата 1884/5 учебна година, да бждатъ условени за учители въ III класното училище, съ намалени заплати: Христю Господиновъ, Василъ Дечовъ и Андонъ Н. Найденовъ.

Христю Господиновъ прие да учителствува съ годишната заплата петдесетъ 50 турски лири, а годшната заплата на учителитѣ Василъ Дечевъ и А. Найденовъ бѣ по 45 турски лири. Василъ Дечевъ и А. Найденовъ бѣха едновременно свършили IV класъ въ пловдивската мжжка гимназия. Василъ Дечевъ бѣ 18 годишенъ, а А. Н. Найденовъ 25 годишенъ.

Учебната 1884/5 година се започна на 1 септемврий. Записаха се и следваха около 60 ученици и ученички, отъ които половината бѣха отъ Чепеларе, а останалитѣ отъ Широкалжка, Райково, Устово и други села. До колкото помнимъ записаха се и двама ученици отъ с. Орѣхово. Въ III-класъ имаше само две ученички, а въ I-й и II-й около 15 ученички, всички отъ с. Чепеларе

Учебната годнна бѣ завършена съ добъръ успѣхъ, но училищниятъ бюджетъ пакъ бѣ приключенъ съ голѣмъ недостигъ, защото отъ областното окржжното парично пособие една часть бѣ дадена на павелското общинско класно училище. Паричниятъ недостигъ — дългъ изцѣло остана за смѣтка на чепеларската христнянска община.

Поради съединението и сръбско-българската война, учебнитѣ занятия въ III-класното училище временно бѣха преустановени, за да се подновятъ на 1 мартъ 1886 година, но това не стана и ето защо: въ началото на учебната 1885/6 учительтъ В. Дечовъ отиде въ Пловдивъ, за да продължи учението си въ мжжката гимназия, а учительтъ А. Н. Найденовъ отиде да учителствува въ с. Левочюво Ахжчелебийско. На тѣхни мѣста училищното настоятелство, въ съставъ: кметътъ Диню Сивковски, Иванъ Н. Чичовски и Стоянъ Н. Брадиновъ, услови за учитель Васила П. Мариновъ отъ с. Чепеларе съ годишна заплата 25 турски лири и Мария Господинова отъ с. Райково (сестра на Христю Господиновъ) съ годишна заплата 20 турски лири. Василъ П. Мариновъ бѣ свършилъ IV-класъ въ пловдивската мжжка гимназия, а Мария Господинова бѣ свършила шестокласната пловдивска девическа гимназия. На 1 мартъ 1886 година Христю Господиновъ, Мария Господинова и Василъ П. Мариновъ отказаха да учителствуватъ въ Чепеларе. Христю Господиновъ бѣ назначенъ митнически чиновникъ, Мария Господинова бѣ условена за учителка въ село Райково, а Василъ П. Мариновъ отиде презъ есеньта да се учи въ садовското земледѣлческо училище. Поради свалянето на княза Алексанъръ Батембергъ отъ престола на 9 августъ 1886 година и последвалитѣ отъ това военни и граждански размирици въ княжеството, училището не бѣ открито и презъ 1886/7 учебна година. Така завърши сжществуването си първото *околийско,* а въ сжщность чепеларско III класно училище. Въ това училище свършиха III класъ около 50 ученици и 3 ученички. Нѣколцина отъ тия ученици продължиха учението си въ пловдивската мжжка гимназия и садовското земледѣлческо училище, а другитѣ отпосле станаха търговци, писари, секретаръ-бирници и други обществени служители.

Отъ 1885 год. до 1895 год. сиречь, цѣли 10 години въ Чепеларе нѣмаше отдѣлно класно училище.—

женото и възложи на Попова и Митова да приготвятъ проекто-устава на дружеството. Въ началото на м-цъ януарий 1880 година въ второ събрание, уставътъ бѣ приетъ и на дружеството „Родопска искра“ бѣ турена основа. Споредъ устава, цельта на дружеството бѣ:

1. Да помага парично, веществено и *препоржчително* на бедни, но даровити деца-ученици отъ рупчоската околия, за издържката имъ въ първоначалнитѣ и класнитѣ училища.

2. Да помага парично и веществено на бедни домочадия (семейства) и отдѣлни лица, които сж изпаднали въ нищета, поради болесть, смърть и други злополучия.

3. Да устроява четения (сказки), вечеринки, театрални представления, тържества и други забавления на членоветѣ си и други, външни, слушатели и зрители.

За постигане на цельта си, дружеството „Родопска искра“ ще събира задължителни и доброволни парични и веществени средства отъ членоветѣ си и други добродетелни лица и учреждения.

Споредъ паричнитѣ си вноски, дружественитѣ членове се дѣлятъ на два разряда: първоразрядни и второразрядни. Първоразряднитѣ членове задължително и безвъзвратно внасятъ въ дружествената каса всѣки месецъ по 5 гроша и 20 пари (1/4 руска рубла), а второразряднитѣ по (3) гроша (единъ *капикъ,* 20 копейки).

Следъ приемане на устава, избрано бѣ три-членно дружественно настоятелство въ съставъ: председатель Малинъ Поповъ, касиеръ Дечю Харитювъ и дѣловодитель Димитъръ Н. Митовъ. Презъ втората половина на 1880 година, длъжностьта дѣловодитель бѣ възложена, по изборъ, на Григора Стояновъ (Горчо С. Мерджановъ), защо на болнавия чиновникъ Димитъръ Н. Митовъ бѣ разрешенъ, отъ началството му, продължителенъ отпускъ.

Презъ първата 1880 година настоятелството на „Родопска искра“ прояви голѣма дейность за уреждането и засилването на дружеството. Освенъ месечнитѣ членски вноски, които се внасяха редовно, настоятелството още въ началото на годината събра, отъ доброволни помощи (честитки на именни дни и други), 1,065 гроша; а въ края на годината събраната сума отъ редовни месечни членски вноски не бѣ по-малка отъ 2.400 златни гроша (сегашни пари около 12.000 лева).

Презъ месецъ августъ 1880 година дружеството въ извънредно събрание реши, да издържа съ свои средства единъ беденъ ученикъ въ пловдивската мжжка гимназия. Отъ тримата кандидати за степендията, дружеството предпочете Васила Метаксиновъ отъ с. Чепеларе, синъ на бедно семейство и сиракъ по баща (баща му бѣ убитъ отъ турци въ Одринъ, презъ време на руско—турската война). Степендиянтътъ Василъ Метаксиновъ бѣ настаненъ въ пансиона на Тодоръ Пощенката въ г. Пловдивъ и свърши I класъ, но презъ втората учебна година се разболѣ и умре.

Презъ 1881 година, възторгътъ у дружественитѣ членове угасна и дейностьта на второто настоятелство не бѣ задоволителна. Отъ 74 дружествени членове презъ 1880 година, въ края на 1881 година останаха напълно отчетени само 18 члена. Презъ сжщата 1881 година отъ членски вноски бѣха събрани само 400 гроша. Отъ тая сума една часть бѣ дадена, като безвъзвратна помощь, на ученика Георги Тодоровъ Демиревъ отъ с. Чепеларе, който се учеше въ пловдивската мжжка гимназия. По-късно, по препоржката на дружеството „Родопска искра“ и на Георги Т. Демиревъ бѣ отпусната степендия отъ пловдивския окржженъ съветъ.

Презъ 1882 година дружеството „Родопска искра“ досущъ заглъхна и замре, и то поради клюки и частни разправии между нѣкои дружествени членове — чиновници, учители и селени. Отъ тогавашнитѣ дружествени книжа е запазена само смѣтководната книга. Въ тая книга се вижда, че презъ цѣлата 1882 година и първото полугодие отъ 1883 година, не е имало нито единъ редовно-отчетенъ дружественъ членъ и нито единъ грошъ е постжпилъ въ дружествената каса.

Презъ месецъ май 1883 година за рупски околийски бирникъ (данъченъ началникъ) бѣ назначенъ Георги Л. Богдановъ отъ гр. Пловдивъ и бившъ широкалжшки учитель. Богдановъ бѣ всестранно образованъ човѣкъ, кротъкъ, разуменъ, вежливъ, честенъ и много трудолюбивъ. Поради тия си качества, Богдановъ бѣ почитанъ и уважаванъ отъ всички чиновници, учители и рупчоски жители, които го познаваха. Следъ дохождането си въ Чепеларе, Богдановъ успѣ въ кжсо врѣме да прекрати или потуши клюкитѣ и разправиитѣ, които бѣха се породили между чиновницитѣ, учителитѣ и по-буднитѣ чепеларци. Следъ това, първата работа на Богданова бѣ, да се възкреси и заздрави умъртвеното дружество „Родопска искра“. По починъ отъ Богданова, часть отъ бившитѣ дружествени членове, въ началото на месецъ юлий 1883 година, се събраха на заседание и възобновиха дружеството съ сжщия уставъ. Избрано бѣ и ново настоятелство въ съставъ: председатель Георги Л. Богдановъ, касиеръ Малинъ Поповъ и дѣловодитель: Гжчо Н. Митовъ (братъ на заболѣлия Димитъръ Н. Митовъ). Новото настоятелство, особено председательтъ му, разви достатъчна дейность за закрепяването и по-нататъшното сжществуване на дружеството. До тогава дружеството се помѣщаваше, първата година, въ училището при черквата Св. Богородица, а презъ втората и третата въ една забутана стая отъ хана на Тодоръ Г. Демиревъ. Презъ 1883 и 1884 години за дружествено помѣщение бѣ наета по-сгодна сграда, а именно една поправена и приспособена за цельта часть отъ хана на Гочю Сив-

ковски. Наемътъ бѣ 154 гроша годишно. Въ това помѣщение дружественитѣ членове се събираха на заседание, четене, вечеринки, увеселения и други забавления. Обаче, въпрѣки примѣрната и задоволителна дейность на настоятелството, въ края на 1883 година редовно отчетенитѣ дружествени членове бѣха на брой само 24 души. Отчетната 1883 година бѣ приключена съ следната равносмѣтка: *Приходъ* отъ членски вноски и остатъци отъ миналитѣ години 3,562 гроша, отъ които готови пари 1,218 гроша и въ записи (дадени пари въ заемъ на дружествени членове) 2,344. *Разходъ* 610 гроша За уравнение: въ записи 2,344 гроша и на лице (въ брой) 608 гроша. Разходвано: помощи на бедни ученици при III класното училище 300 гроша; помощи на други бедни ученици въ други училища 100 гроша; едногодишенъ абонаментъ на „Периодическо списание" издавано отъ Българското книжовно дружество 123 гроша; абонаментъ на в. „Земледѣлецъ" 84 гроша и кореспонденция 3 гроша. Всичко разходъ 610 гроша

Въ началото на 1884 година общото годишно събрание одобри отчета за 1883 година и направи малки измѣнения въ дружествения уставъ, отъ които най-сѫщественото бѣ това: настоятелството да се състои не отъ три, но отъ четири члена (председатель, подпредседатель, касиеръ и дѣловодитель). Избрано бѣ и ново настоятелство въ съставъ: председатель Георги Л. Богдановъ, подпреседатель Малинъ Поповъ, касиеръ д-ръ Василъ попъ Димитровъ и дѣловодитель Гѫчо Н. Митовъ. Презъ лѣтото на 1884 година, Георги Л. Богдановъ бѣ премѣстенъ, по негово желание, за конушки (станимашки) околийски бирникъ, а Малинъ Поповъ, сѫщо по негово желание, за брѣзовски околийски сѫдникъ. Следъ заминаването на тия дружествени дейци, дружеството „Родопска искра" пакъ започна да крета и замира, защото нито настоятелството бѣ попълнено

съ други лица, нито останалитѣ настоятели проявиха нѣкаква дейность. Презъ първитѣ 3-4 месеца отъ 1884 година бѣха събрани, отъ членски вноски и други доброволни помощи, само 368 гроша а презъ останалитѣ 9 месеца нито единъ грошъ.

Въ началото на 1885 годиил бѣ свикано общо дружествено събрание за избиране на ново настоятелство, обаче, присѫтствуващитѣ въ събранието 10 — 12 отчетени дружествени членове, почнаха да се обвиняватъ помежду си за *упадъка* на дружеството, скараха се и се разотидоха, безъ да избератъ ново настоятелство. Презъ м-цъ мартъ сѫщата година касиерътъ д-ръ В. П. Димитровъ бѣ премѣстенъ за ихтимански околийски лѣкарь. Преди заминаването си, той трѣбваше да предаде нѣкому смѣткитѣ и другитѣ дружествени вещи, и по настояването на нѣколцина членове, предаде ги на временния председатель учителя Христю Господиновъ. На 21 мартъ 1885 година д-ръ В. П. Димитровъ предаде на Господинова:

Въ брой (на лице) 207 гроша и четири (4) записа (полици) за 3,757 гроша. К. В. дължеше на дружеството 1000 гроша, И. Н. 1344 гроша, Т. Г. 413 гроша и Г. С. 1000 гроша. Тия суми бѣха дадени на заемъ и бѣха лихвоносни. Христю Господиновъ прие отъ Димитровъ и дружествената покѫщнина, състояща се отъ: дъсчена маса съ сукнена покривка, мастилница съ две пера, чаша за вода, ламба, три карекли, (столове за сѣдане), соба (печка) съ бориитѣ (трѫбитѣ), печатъ съ кутията, 6 книжки „Периодическо списание", 5 кърпи и 3/4 отъ аршинъ аба. Толкова бѣ имуществото на дружеството „Родопска искра" на 2 мартъ 1885 година.

Поради политическитѣ събития презъ 1885 година, „Родопска искра" бѣ покрита съ дебелъ пласть пепелъ, но тя не *изтлѣ* подъ пепельта въ продължение на 10

години. Презъ 1895 година „Родопска *искра*“ бѣ изровена изъ пепельта и нагодена да свѣти по-силно и поярко на сегашното и иднитѣ поколѣния.

Дружествени членове презъ 1880 година.

Подпоручикъ Дечко Хр. Караджовъ, Стоянъ Н. Брадиновъ, Малинъ Поповъ, Тота М. Попова, Димитръ Н. Митовъ, Григоръ Стояновъ (Мерджановъ), Христю Брадиновъ, Анастасъ Карагьозовъ, Стефанъ Тормановъ, Сава Киряковъ, Иванъ Н. Чичовски, Иванъ Г. Найденовъ, Тодоръ Геор. Демиревъ, Сивко Петровъ, Вочю П. Маноловъ, Дечю Харитювъ, Райчо Д. Кефилевъ, Георги Ангеловъ Аргиръ, Радко Велевъ, Атанасъ М. Кисьовски, Атанасъ Харитювъ, Георги Ив. Гирджика, Никола Чиликъ, Никола Мариновъ, Георги Вол. Демиревъ, Атанасъ Димитровъ, Апостолъ Т. Широковъ, Георги Н. Найденовъ, Калинъ В. Демиревъ, Попъ Манолъ, Кръстанъ Петковъ, Илия Харитювъ, Янко Добриковъ, Костадинъ х. Вълковъ, Лазаръ Д. Гошевъ, Радко С. Кацарски, Никола Метексовъ, Тодоръ Ат. Балджийски, Златанъ Ташевъ, Попъ Маринъ, Атанасъ Г. Найденовъ, Никола Найденовъ, Сивко В. Кацарски, Костадинъ В. Кържеланъ, Кечю Журналовъ, Стефанъ Габровски, Василъ Кехая Сивеновски, Гочю х. Волковъ, Мехмедъ бей, х. Захария Поповъ, Василъ Ивановъ, Диню В. Костовски, Атанасъ Т. Стракуневъ, Григоръ Поповъ, Мирчо Велевъ, Никола С. Ковачевъ, Панайотъ Цвѣтковъ, Георги Тормановъ, Спасъ П. Ивановъ, Кръстю Чиликовъ, Тодоръ Пейковъ, Докторъ Лондонъ, х. Хасанъ ефенди, Мехмедъ Ефенди, Филипъ Нешевъ, Калинъ Г. Камбуровъ, Кара Манолъ Кехая, Тодоръ Пощенката, Лазаръ П. Маноловъ, Насю Н. Мелеза, Василъ П. Стояновъ и Садъкъ бей.

Дружествени членове презъ 1881 година.

Малинъ Поповъ, Никола С. Ковачевъ, Георги Тормановъ, Кръстю Чиликовъ, Димитъръ Н. Митовъ, Григоръ П. Стояновъ, Тодоръ Пейковъ, Дечю Харитювъ, Иванъ Н. Чичовски, Тодоръ Георгиевъ Демиревъ, Сивко Петровъ, Костадинъ х. Волковъ, Василъ Радковъ Кацаревъ, Стефанъ Георгиевъ, Калинъ Волковъ Демиревски, Георги В. Демиревски, Атанасъ Т. Стракуневъ и Тодоръ Пощенката.

Дружествени членове презъ 1883 година.

Костадинъ х. Вълковъ, Иванъ Н. Чичовски, Малинъ Поповъ, Стоянъ Н. Брадиновъ, Сивко Петровъ, Спасъ Поповъ, Василъ Кръстановъ, Георги Н. Узунски, Вочю П. Маноловъ, Христю Господиновъ, Димитъръ Малковичъ, Гжчю Н. Митовъ, Тодоръ Геор. Демиревъ, Георги Л. Богдановъ, Василъ П. Стояновъ, Григоръ С. Мерджановъ, Андонъ Бозовски, д-ръ Василъ П, Димитровъ, Тодоръ Пейковъ, свещеникъ Маринъ Караджовъ, свещ. Манолъ Сивковски, Георги Н. Найденовъ, Василъ Ивановъ и Иванъ Джоловъ.

Министерска промѣна. Избори за народни представители, окржжни и общински съвети.

Нови общ. управници въ Чепеларе. Отъ 1 януарий 1890 година до края на 1892 година чепеларски общински кметъ бѣ Иванъ Н. Чичовски. Презъ неговото кметуване околийскитѣ учреждения бѣха премѣстени въ с. Хвойна и се започна сѣченето на горитѣ и търгуването съ дърва за горене, а така сжщо и изкупването на двувластнитѣ недвижими имоти въ чепеларско землище (Пампоровото и др.). Отъ 1 януарий 1893 година до 23 юлий 1894 година, общински кметъ бѣ Сава Киряковъ, а общински съветници Тодоръ Аргировъ, Георги Ат. Кисьовъ, Салихъ Косьовъ, Исуфъ Аговски, Никола Калиновъ и др. По починъ и настояване на кмета Сава Киряковъ, чепеларци изкупиха и втората половина отъ планината Пампорово.

Презъ м-цъ май 1894 година въ София стана министерска промѣна. Князъ Фердинандъ прие оставката на Ст. Стамболовъ и назначи за министъръ-председатель Константина Стоиловъ. Новото правителство бѣ коалиционно, защото бѣ съставено отъ всички дотогавашни опозиционни партии и течения, а именно: отъ бивши консерватори, южно-български народняци, цанковисти, либерало-радослависти, либерало-тончовисти, каравелисти и др. Следъ смѣняване на министритѣ, започна се смѣняването и на общинскитѣ управници въ княжеството. Повечето отъ чепеларскитѣ общински съветници си подадоха оставкитѣ и общинскиятъ съветъ бѣ разтуренъ. За председатель на чепеларската общинска тричленна комисия бѣ назначенъ Василъ Дечовъ, а за членове на сжщата комисия Иванъ Н. Чичовски и Адилъ Салиховъ (Джуровъ). Общинската тричленна комисия встжпи въ длъжность на 23 юлий 1894 година. Следъ това последваха избори за народни представители, окржжни и общински съветници и училищни настоятели.

Избиране народенъ представитель въ Рупчосъ. Още презъ първия месецъ отъ съставянето на коалиционното правителство се разбра, че между съставителитѣ му нѣма да има сгода и съгласие. Първото спрѣчкване стана при назначаването на окржжни управители и околийски началници. Всѣка партийна група предлагаше и настояваше да бждатъ назначени за окржжни управители и околийски началници повече нейни привърженици-кандидати. Сжщото беше и при определяне кандидититѣ за народни представители. Пловдивскитѣ окржжни народняшки и либерални партийни бюра се съгласиха, да бжде назначенъ за рупчоски околийски началникъ дотогавашния околийски бирникъ Горчо С. Мерджановъ и министърътъ на вжтрешнитѣ работи г. Стоиловъ го назначи. Обаче, следъ 1—2 месеца Мерджановъ бѣ премѣстенъ на сжщата длъжность въ

Горна-Орѣховица, защото народняцитѣ го подозрѣха, че повече съчувствува и помага на либералитѣ. За околийски началникъ въ Рупчосъ бѣ назначенъ Петъръ Пѣевъ, родомъ отъ гр. Чирпанъ. Пловдивскитѣ народняци определиха кандидатъ за народенъ представитель въ рупчоската околия Костаки Пѣевъ, а либералитѣ Димитъръ Барзовъ. Повечето чепеларци, широкалжчани и ахренетѣ въ околията нещѣха нито Пѣева, нито Барзова, а искаха свой мѣстенъ рупчоски кандидатъ, обаче, пловдивскитѣ голѣмци настояваха, да се изберать тѣхнитѣ кандидати. Народняцитѣ налагаха Пѣева, а либералитѣ Барзова. При такова положение В. Дечовъ и Адилъ Салиховъ убедиха Ахмедъ ефенди Салиховъ отъ с. Чукуркьой, да си постави кандидатурата не като партизанинъ, а като рупчоски житель и се побори съ Пѣева и Барзова. Започна се усилена агитация. Наближи и изборния день. Министритѣ, съ изявления, позиви и други писменни наредби, бѣха оповестили, че изборитѣ ще бждатъ напълно свободни. Рупчоскитѣ избиратели повѣрваха това, защото наистина до деня на избора агитациитѣ се вършеха при пълна свобода. Обаче, какво стана въ деня на избора? Въ сжбота вечерь и сутриньта въ недѣля се събраха на изборното мѣсто — с. Хвойна — около 2,000 избиратели, отъ които половината бѣха ахрене. Пристигнали бѣха и кандидатитѣ Костаки Пѣевъ, Димитъръ Барзовъ и Ахмедъ ефенди Салиховъ. Костаки Пѣевъ бѣше се настанилъ въ кжщата на Костадинъ Губеровъ и презъ цѣлия изборенъ день не излѣзе на вънъ. Другитѣ кандидати се движеха по улицитѣ и между избирателитѣ. Малко се виждаха по улицитѣ и полицейски стражари. Започна се гласуването (въ училищната сграда) по азбученъ редъ на общинитѣ. До 10 часътъ предъ пладне гласуването бѣ редовно. Мирно бѣ и въ селото. Презъ това време голѣми и малки групи отъ избиратели идѣха

отъ далечнитѣ села и се спираха въ селото и по краищата. Дойдоха и широкалъчани. Тѣ седнаха да починнатъ при чепеларцехъ, подъ дърветата и храститѣ срещу селото. Следъ нѣколко минутна почивка, 30—40 християни, повечето отъ селото Дѣдово и Бойково, съ тояги въ ръцетѣ, излѣзоха отъ селото, бърже преминаха моста и ненадейно се нахвърлиха къмъ широкалъчани и чепеларци съ заканвания, псувни и други обидни думи. Стана сбиване, отъ което пострадаха Костадинъ Миховъ отъ с. Широкалъка и Сюлеймаиъ Мехмедаговъ отъ с. Чепеларе. Шайката се предвождаше отъ Димитъръ Клатишепката и нѣколцина католици, които кандидатътъ Костаки Пѣевъ бѣ довелъ отъ Пловдивъ за своя охрана. Въ това време чепеларскиятъ кметъ бѣ на източния край на селото и, като научи за подвига на шайкаджиитѣ, тръгна да търси околийския началникъ или старшия полицейски стражарь, за обуздаване на шайката, обаче, когато стигна до полицейския участъкъ видѣ, че стражари и шайкаджии влачатъ Коля Чичовски, да го арестуватъ и арестуваха го.*) Кандидатътъ за народенъ представитель Д. Барзовъ, съ пардесю на ръката, протестираше и негодуваше за арестуването на Чичовски, но никой не обръщаше внимание на думитѣ му. Друго. Предъ участъка единъ чепеларецъ — чиновникъ каза на Дечова, че предъ изборното бюро полицейски стражари и шайкаджии посрещатъ избирателитѣ ахрене, отнематъ имъ бюлетинитѣ за Ахмедъ ефенди и имъ даватъ бюлетини съ името на Костаки Пѣевъ. Дечовъ веднага отиде въ училището и видѣ, че шайкаджиитѣ отъ Дѣдово и Бойково бъркатъ въ пояситѣ и джебоветѣ на избирателитѣ, отнематъ имъ бюлетинитѣ и имъ даватъ други, а старшиятъ полицейски стражарь

*) Колю Чичовски агитираше, да се избере Д. Барзовъ, а баща му Иванъ Чичовски поддържаше кандидатурата на Костаки Пѣевъ

Никола Льонтовъ отъ с. Лилково стои въ коридора на училището и провѣрява, кой избиратель каква бюлетина носи, спира избирателитѣ, ахрене, и имъ отнема бюлетинитѣ съ името на Ахмедъ ефенди Салиховъ.

— Защо вършишъ такова беззаконие, г. Льонтовъ? — пита съ възмущение Василъ Дечовъ.

— Защото тъй ми е заповѣдано, г. Дечовъ, — отговаря кротко и съ усмивка старшиятъ стражарь Льонтовъ.

Безъ по-нататъшни разправии съ председателя на изборното бюро, В. Дечовъ отива въ околийското управление, дето заварва околийския началникъ и му разправя какво вършатъ шайкаджиитѣ и подведомственитѣ му полицейски стражари. Началникътъ спокойно изслушва Дечова, поканва го да седне и следъ това още по-спокойно му казва следното:

— Ще бъда откровенъ предъ тебе и само предъ тебе, защото ще ме разберешъ. Осемь години гладувахъ, а следъ промѣната на правителството, бѣхъ назначенъ рупчоски околийски началникъ, и то следъ много молби и унижения. Мене ми е заповѣдано да извадя отъ урната Костаки Пѣевъ за народенъ представитель и ще го извадя по какъвто и да било начинъ, защото инакъ пакъ ще гладувамъ. Зная че върша неправда и беззаконие и това ми измъчва душата, но другояче немога да постъпя, защото предъ переспективата (изгледа) на глада, предпочитамъ беззаконието и неправдата. Че не ти говоря празни приказки, ей сега ще се увѣришъ.

Следъ тия думи Пѣевъ отключва едно чекмедже отъ писалищната си маса, изважда отъ него едно писмо и две телеграми и ги дава на Дечова да ги прочете. Писмото и телеграмитѣ сж тайни и адресирани на името „Петъръ Пѣевъ — Хвойна“. Писмото е написано и подписано отъ единъ пловдивски голѣмецъ, по-късно ми-

нистъръ. Съдържанието на писмото е ясно и категорично: Околийскиятъ началникъ Пѣевъ е длъженъ да съдействува за избирането на Костаки Пѣевъ, който е правителственъ кандидатъ, а другитѣ кандидати само главно се натрапватъ. Буквалното съдържание на телеграмата пакъ е следното: *„Хвойна Петру Пѣеву. Правителственъ кандидатъ за народенъ представитель е Костаки Пѣевъ отъ Пловдивъ. Внимавайте да не изгубите избора. Председатель централното бюро Минчевичъ“*. Втората телеграма буквално гласи: *„Хвойна. Петру Пѣеву. Разберете, че правителственъ кандидатъ е Костаки Пѣевъ и ако се не избере, вие лично ще бѫдете отговорни. Председатель Минчевичъ“*.

Следъ прочитането на писмото и телеграмитѣ, Дечовъ разбира вече ясно, защо се тъпче изборната свобода отъ полицията и шайката, но не се отчая. Той потърсва кандидата Ахмедъ ефенди Салиховъ и го нахожда въ градината предъ южната черковно-училищна сграда. Ахмедъ ефенди се гърчи до стената и охка.

— Защо се гърчишъ и охкашъ, Ахмедъ ефенди? — пита го Дечовъ.

— Да се невиди и депутатството му и голѣмството му,—отговаря Ахмедъ ефенди. — Отъ тарчéне и ядосване, сѣкна ма корстасъ (кръста), та съмъ се свилъ като при бито куче.

— По-скоро ставай и иди горе при изборното бюро, скарай се на Льонтова, да не смѣня бюлетинитѣ! Ти си кандидатъ и имашъ право да рукашъ и протестирашъ повече отъ мене.

-- Нѣма да ида нахъ никаде. Дá правятъ каквото щатъ. „Зорленъ гюзеликъ олмасъ, олсада арамазъ.“ „Ага ти е кадия даваджия, Аллахъ да ти е ярдъмжия“. Разбрахме свободаса и на сова правителство. . .

Следъ тия думи, Дечовъ помогнова на Ахмедъ ефенди да стане и го завежда въ домътъ на Шахънчето,

да си отпочине. Следъ пладне чепеларскитѣ избиратели гласуваха, безъ да смѣе нѣкой да ги закачи или да имъ смѣнява бюлетинитѣ. Но не бѣ сѫщото и съ избирателитѣ отъ другитѣ села, особно чисто ахренскитѣ. Шайката, подъ покровителството на полицията, върлува до свършване на избора. Мнозина избиратели се върнаха въ селата си безъ да гласуватъ, а на други 5—600 избиратели бюлетинитѣ бѣха смѣнени. При такава „свобода“ Костаки Пѣевъ бѣ избранъ за народенъ представитель съ 970 гласа. Ахмедъ ефенди Салиховъ получи 296, а Димитъръ Барзовъ 84 гласа. Но ако имаше пълна свобода щѣше да се избере Ахмедъ ефенди. Отъ 300-тѣ чепеларски избиратели за Пѣева гласуваха само 10—15 души, за Барзова сѫщо толкова, а всички други избиратели християни и ахрене, гласуваха за Ахмедъ ефенди, и то не поради партийни убеждения, а защото Пѣевъ по въпроса за седалището на околийскитѣ учреждения бѣ на страна на Долния Рупчосъ. Барзовъ пакъ до деня на изборитѣ не бѣ познатъ въ околията.

Въ Народното Събрание. Извадка отъ стенографскитѣ дневници на VIII-то, Народно събрание, първа сесия IX заседание, 2 ноемврий 1894 г.

Докладчикътъ Петъръ Папанчевъ докладва въ Народното събрание изборътъ въ рупчоската околия.

Изборътъ е произведенъ на 11 септемврий 1894 г. Въ избирателнитѣ списъци сѫ записани 3,733 избиратели. Гласували 1,350 избиратели. Получили гласове: Костаки Пѣевъ 970 гласа, Ахмедъ ефенди Салиховъ 296 и Димитъръ Барзовъ 84 гласа.

Въ деня на избора, е постѫпило заявление отъ 67 души за насилие въ избора. Изборното бюро оставило това заявление безъ последствие. Други 6—700 души подали заявление въ Народного събрание, съ което твърдятъ, че изборътъ е билъ произведенъ правилно и свободно. Кандидатътъ Димитъръ Барзовъ сѫщо е подалъ заявление въ Народното събрание, съ което се оплаква, че изборътъ е билъ опороченъ поради насилие и пр. Докладчикътъ предлага да се утвърди избора.

Народниятъ представитель Атанасъ Краевъ (каравелистъ демократъ) предлага, да се отложи разглеждането на избора, защото едно почтенно лице му казало, че въ деня на избора имало насилие и че избирателитѣ, за да пуснатъ бюлетинитѣ си, трѣбвало да минаватъ презъ 7 врати, на които стоели поставени лица, да имъ отнематъ бюлетинитѣ и имъ даватъ други съ името на Костаки Пѣевъ. Тия насилия се вършели отъ околийския началникъ, противъ когото прокурорътъ възбудилъ углавно дѣло за насилие.

Народнитѣ представители Ангелъ Шоповъ (цанковистъ) Димитъръ Марковъ (консерваторъ), Ст. С. Бобчевъ и Иванъ Ст. Гешевъ (народняци) предлагатъ и настояватъ, да се утвърди избора.

Атанасъ Краевъ повторно зема думата и настоява да се отложи разискването, като посочва и №-ра на углавното дѣло срещу околийския началникъ (Петъръ Пѣевъ).

Народното събрание **утвърдява** избора!

Изборъ за окрѫжни съветници. Следъ изборитѣ за народни представители последваха избори за окрѫжни съветници. Рупчоската околия бѣ раздѣлена на две избирателни секции — чепеларска и хвойненска — и всѣка секция избираше по единъ окрѫженъ съветникъ. Въ чепеларската секция бѣ избранъ за окрѫженъ съветникъ Василъ Дечовъ, а въ хвойненската Атанасъ Арнаудовъ отъ с. Хвойна и то безъ изборна борба, защото други кандидати нѣмаше.

Общински изборъ въ с. Чепеларе. Въ началото на м-цъ октомврий 1894 година, въ Чепеларе се произведе изборъ и за общински съветници. По съгласие бѣ приготвена само една кандидатна селска листа, но презъ деня на избора, 60 — 70 избиратели бѣха зачертали въ бюлетинитѣ имената на нѣкои кандидати и вмѣсто тѣхъ бѣха вписани имената и презимената на други лица, а това законътъ позволяваше. Вечерьта следъ свършване на избора и преброяването на бюлетинитѣ, указа се, че сѫ гласували около 340 избиратели. Отъ всички подадени гласове, вписанитѣ въ листата кандидати получиха нѣкои по 280, а други по 240 гласа. Останалитѣ 70—80 гласа получиха други 4—5 лица, които съгласно

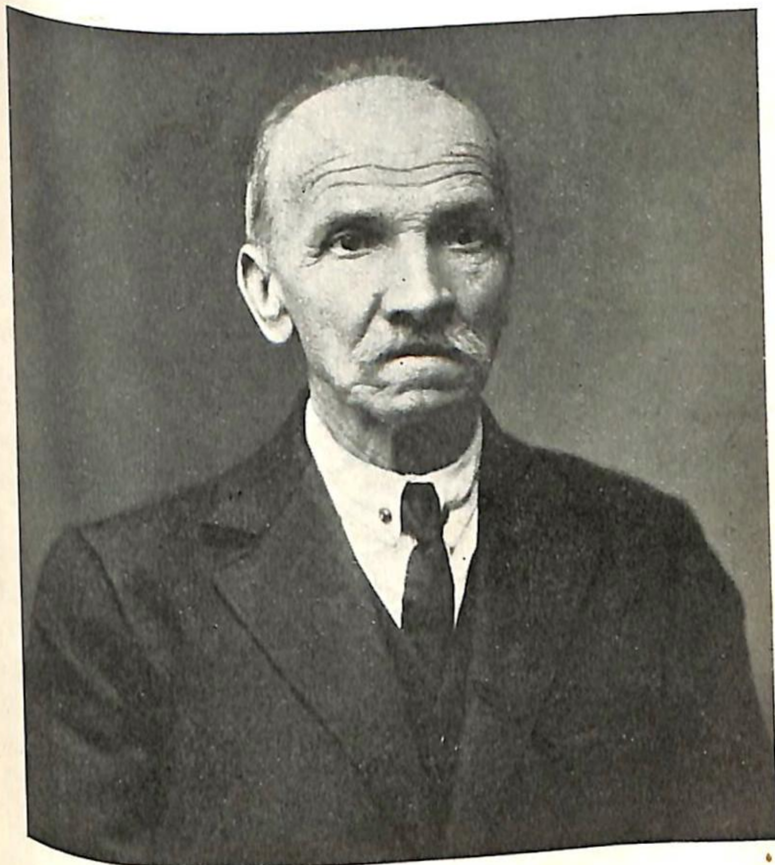

Георги Кацаровъ отъ с. Пашмаклѫ. Учитель. (стр. 241).

Георги Л. Богдановъ
отъ гр. Пловдивъ. Чиновникъ и учитель
(стр. 242).

Диаманди Мишайковъ отъ ст. София. Учитель
(стр. 448).

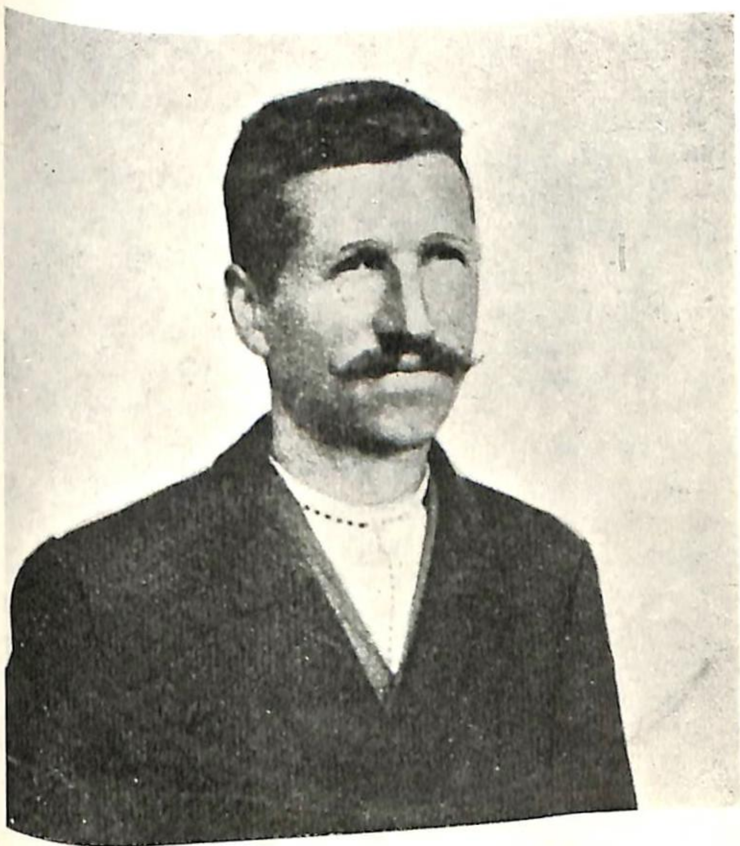

† Апостолъ Н. Кисьовъ отъ с. Стоки. Учитель
(стр. 448).

закона ставаха подгласници. Избрани бѣха въ Чепеларе за общински съветници: Василъ Дечовъ, Иванъ Н. Чичовски, Райчю Л. Кефилевъ, Кръстанъ Петковъ, Щерю Николовъ, Адилъ Салиховъ (Джуровъ), Салихъ х. Идризовъ, Абдулахъ Салихъ Чаушовъ, Сали Мехмедъ отъ с. Чепеларе; Петъръ Чакъровъ, отъ с. Прогледъ и Емилъ Рападовъ отъ с. Гюндюзица.

Следъ утвърдяването на избора общинскиятъ съветъ се събра на заседание на 5 ноемврий 1894 година и избра за общински кметъ Васила Дечовъ (съ 11 гласа) и за помощникъ на кмета Адила Салиховъ, (сѫщо съ 11 гласа). Едновременно съ избора за общински съветници произведенъ бѣ изборъ и за училищни настоятели. За настоятели на основното народно училище бѣха избрани: Димитъръ Сивковъ, Атанасъ Тодоровъ Стракуневъ и Янко Анастасовъ.

Общински писарь (секретарь) бѣ Василъ Кръстановъ, а неговъ помощникъ-писарь Сюлю Мерковъ.

Общински бюджетъ. Презъ зимата на 1894—5 година кметътъ, помощникътъ му и писарьтъ подредиха общинскитѣ смѣтки и приведоха въ известность общинскитѣ задължения. Оказа се, че общината дължи на разни кредитори около 4,000 лева, а приходо-разходниятъ бюджетъ не бѣ по-голѣмъ отъ 3,500 лева. Бюджетътъ всѣка година билъ сключванъ съ по 1000—1,500 лева недостигъ (дефицитъ). При такова положение новитѣ общински управници трѣбваше да търсятъ нови приходи за покриване на дефицититѣ и изплащане на старитѣ задължения. Обаче, общинскиятъ съветъ не можеше да наложи други данъци, такси, берии и врѣхнини, освенъ ония, които изрично бѣха вписани въ закона за селскитѣ общини. Но въпрѣки това, общинскитѣ управници не се отчаяха. Общинскиятъ съветъ реши: дървата за горене, които търговцитѣ купуватъ и изкарватъ по рѣ-

ката въ Станимака, да се обложатъ съ такса или берия по 10 стотинки на всѣки кубически метъръ. Това решение отъ начало не бѣ утвърдено отъ надлежната власть, защото съгласно закона за селскитѣ общини, такава такса не може да се налага на дървения материалъ отъ частнитѣ гори и, главно, защото заинтересованитѣ доставчици и купувачи вдигнаха голѣма врѣва и не искаха да се подчинятъ на решението, но въпрѣки това, решението почна да се прилага. На пъдаритѣ бѣ заповѣдано, да не позволяватъ на никого да хвърля дърва въ рѣкитѣ, докато не се плати берията. Търговцитѣ протестираха по нотариаленъ редъ и дори се оплакаха на прокурора. но нищо не имъ помогна. Общинското управление въ отговоръ на оплакванията, между другото, каза и обясни, че отъ свлачването на дървата по рѣкитѣ, се повреждатъ рѣчнитѣ брѣгове, бентюветѣ и плетоветѣ на крайрѣчнитѣ ливади. Освенъ това, разровва се рѣчното легло, размътва се водата и рибата се унищожава. Тия обяснения задоволиха донѣкъде надлежнитѣ власти, та търговцитѣ, единъ следъ другъ, почнаха да плащатъ берията или таксата. Отъ тия такси се изплащаха учителскитѣ заплати и другитѣ училищни разходи. Отъ направената смѣтка стана ясно, че ако тая такса по-отрано е била наложена на търговскитѣ дърва за горене, общинскиятъ бюджетъ въ течение на последнитѣ 10 години не би се сключвалъ съ дефицити.

Възобновяване просвѣтното дружество „Родопска искра".

Дружество „Прогледъ". Презъ учебната 1893/4 г. младитѣ учители при чепеларското народно основно училище Диаманди Мишайковъ и Грозданъ Родопски, по нѣмане други забавления въ селото, освенъ хорото, почнаха вечерь да посещаватъ меджиитѣ и *попрелкитѣ* (седѣнкитѣ). Общинскитѣ управници и родителитѣ, които имаха деца въ училището, не обръщаха внимание, че и учителитѣ посещаватъ попрелкитѣ, защото тогава добритѣ нрави въ селото бѣха запазени и нищо неприлично не ставаше на попрелкитѣ. Обаче, единъ день се пръсна слухъ въ селото, че единъ отъ учителитѣ и друго чепеларско момче се скарали и дори сбили на една попрелка за нѣкаква си моминска китка. Като научи това Василъ Дечовъ посъветва младитѣ учители, да не прекарватъ свободното си време само по хора и попрелки, а да съберат младежитѣ и основатъ просвѣтно-културно дружество, което да устроява и урежда читалня, театрални представления. книжовно-музикални вечеринки и други културно-просвѣтни забавления. Учителитѣ послушаха и възприеха съвета. Тѣ свикаха нѣколко събрания отъ младежи и основаха културно-просвѣтно дружество съ наименование „Прогледъ". Обаче, дружественитѣ работи не вървѣха успѣшно, главно, защото мъчно се събираха парични срѣдства и нѣмаше дружествено помѣщение. Ръководителитѣ на дружество „Прогледъ" се оплакаха на Дечова, че се натъкватъ на мъчнотии и го помолиха общинското управление да подкрепи дружеството. Общинскитѣ управници взеха подъ внимание молбата на младитѣ просвѣтители и ето какъ подкрепиха дружеството.

Общинското управление се помѣщаваше въ къщата на Гочю Волковъ Сивковски. *Въ низката коща* (етажа надъ партера), се прибираха на почивка пъдаритѣ, а *въ клетò* бѣха струпани пушки, патрони и други вещи. Съ позволението на Гочювитѣ наследници (баба Марта и дъщеря й Руса) общинскиятъ кметъ услови зидари, да приспособятъ низката коща и клетò за дружествено помѣщение. Зидаритѣ развалиха стената между низката коща и клетò и отъ дветѣ помѣщения се образува достатъчно голѣма стая. По срѣдата на стаята бѣ поста-

вена голѣма дъсчена маса безъ покривка, а по краищата, до стенитѣ, бѣха наредени единъ долапъ (шкафъ) за книги, 4—5 прости столчета, сковани отъ дъски, и единъ продълговатъ, подвиженъ *пишкюнъ* (скамейка.) Тая стая бѣ първото безплатно помѣщение на дружество „Прогледъ“, а отпосле и на дружество „Родопска искра“. Друго. Кметътъ Дечовъ прерови старата общннска архива и найде въ нея голѣмъ забутанъ подвързанъ тевтеръ, останалъ отъ нѣкогашното дружество „Родопска искра“. Въ тоя тевтеръ сѫ били вписвани всички дружествени смѣтки — приходи и разходи. Дечовъ внимателно прегледа смѣткитѣ и найде, че въ края на 1885 г. четирма чепеларски жители сѫ останали да дължатъ на „Родопска искра“ около 4,000 гроша или 800 лева по тогавашния курсъ. Тая сума е била дадена и зета на заемъ по записи, но записитѣ липсваха.

Дечовъ каза само на учителитѣ Д. Мишайковъ и Гр. Родопски какво е нашьолъ въ старата общинска архива и въ тефтеря.

— Ще заставимъ длъжницитѣ да внесатъ дължимата сума на дружеството „Прогледъ“ — казва Мишайковъ.

— Безъ сѫдъ нѣма да дадатъ нито стотинка — отговаря Дечовъ. — Пакъ нѣма и кой да заведе дѣла противъ длъжницитѣ, защото дружеството „Родопска искра“ отколе е умрѣло и погребано. Но при все това, пакъ ще се потрудимъ да приберемъ сумата отъ длъжницитѣ.

— Какъ ще я приберемъ? — пита Гр. Родопски.

— Новото дружество „Прогледъ“ ще погребемъ, а ще възкресимъ дружеството „Родопска Искра“ — казва Дечовъ.

Учителитѣ Мишайковъ и Родопски, като чуха за погребението на д-во „Прогледъ“ преблѣдняха, спогледнаха се, отдѣлиха се въ единъ ѫгълъ на помѣщението, пошепнаха си, че казаха на Дечова:

— Ние, по вашъ съветъ, основахме съ трудъ и мѫка д-вото „Прогледъ“, а сега ни казвате да го погребемъ. За насъ това погребение значи, да бѫдемъ злепоставени и унижени предъ населението, особено предъ младежитѣ. Ние не сме съгласни да се погребва д-вото „Прогледъ“, пакъ вие правете каквото щете за напредъ. Ще си дадемъ оставкитѣ отъ настоятелството на д-во „Прогледъ“ и ще се ограничимъ само въ училищната си работа.

Следъ това изявление Мишайковъ и Родопски тръгнаха да си излазятъ.

— Стойте! Не излазяйте още! — казва Дечовъ — Щомъ вие не желаете да погребемъ д-во „Прогледъ“, ще напишемъ новъ уставъ, въ който изрично ще кажемъ, че дветѣ дружества се сливатъ въ едно, съ наименование: „Образователно-спомагателно дружество „Родопска искра“ и това ще сторимъ по две съображения: едно, да не се накърни предъ младежитѣ вашето достойнство и честолюбие, и второ, по-лесно да се приберать отъ длъжницитѣ 800-тѣ лева, които дължатъ на д-во „Родопска искра“.

Това компромисно решение бѣ приeто отъ амбициранитѣ и честолюбиви млади учители. Дечовъ написа проекто-устава и го даде на Мишайкова за по-нататъшно разпореждане. Въ нѣколко малки последователни събрания уставътъ бѣ приетъ и на 15 IX 1893 г. д-во „Родопска искра“ бѣ възобновено съ първо настоятелство въ съставъ: председатель свещеникъ Маринъ Г. Караджовъ, подпредседатель имамъ Мехмедъ Мехмедовъ, ковчежникъ-смѣтководитель Райчо Д. Кефилевъ, библиотекарь Василъ Дечовъ, дѣловодитель Димитъръ Т. Мишайковъ и провѣрителенъ съветъ А. Салиховъ и Грозданъ Родопски (*Протоколъ № 1 отъ 15 септемврий 1893 год.*).

Презъ 1894/95 г. възобновеното или възкръсналото д-во „Родопска искра" не прояви голѣма дейность, защото вниманието, грижитѣ и силитѣ на населението бѣха съсрѣдоточени въ друга културна работа — строежа на училищната сграда, но при все това дружеството пакъ направи нѣщо въ културно-просвѣтно отношение. Четиритѣ хиляди гроша, които нѣколцина чепеларци дължеха на дружеството бѣха прибрани и тия парични средства бѣха употрѣбени за обзавеждане на читалнята и доставяне книги и списания. Освенъ това, турено бѣ начало и на други културни работи — сценични представления, книжовно-музикални утра, вечеринки и др.

Първо театрално представление въ Чепеларе. До възобновяването на д-во „Родопска искра" само 2 — 3 чепеларци бѣха виждали въ Пловдивъ и другаде какво е театрално представление. Презъ лѣтото на 1895 год. нѣкому отъ настоятелитѣ на д-во „Родопска искра" се втълпи мисъльта, да се направи опитъ за театрално представление въ селото. Тая мисъль бърже бѣ усвоена отъ общинскитѣ управници и настоятелитѣ на д-вото „Родопска искра". Добре е да се направи такъвъ опитъ но салонъ, сцена и други нагоди нѣмаше; обаче и на това се найде леснина. Горниятъ катъ на старата училищна сграда вжтрѣ бѣ разпрѣделено така: една голѣма класна стая, въ която се смѣсваха и занимаваха ученицитѣ отъ III и IV отдѣления; една по-малко стая предназначена за учителитѣ и училищнитѣ помагала и едно малко потонче, съ стълба отъ долния за горния катъ. Съсъ съгласието на училищното настоятелство, паянтовата стена между двѣтѣ стаи бѣ разтурена и малката стая превърната въ сцена, а въ голѣмата стая бѣха наредени десетина стола и 8—10 дълги дъски, поставени върху праздни газени сандъци и *трупале* отъ обли дървета. Столовѣтѣ и дъскитѣ бѣха нагодени за сѣдане на зрителитѣ. Едновременно съ приготвянето на сцената и зрителния салонъ, нѣколко момичета срѣзваха и съшиваха два топа червенъ памученъ платъ за сценична завеса. Кулиситѣ пакъ бѣха направени отъ цѣла и цвѣтна хартия, залепена съ брашнено тѣсто на тѣсни и тънки дъсчени рамки (черчевета). Оставаше само да се найдатъ актьори и да се опредѣли пиесата. И това бърже стана. Чепеларскитѣ учители поканиха павелскитѣ си колеги, да дойдатъ въ Чепеларе и вzематъ участие въ представлението, като донесатъ и нѣкои подвижни нагоди — дрехи, дикизационни вещества и др. отъ павелския театъръ*). Поканенитѣ павелски учители дойдоха въ Чепеларе и настояха да се представи комедията „Шаранъ" отъ Т. Х. Станчевъ. Чепеларскитѣ актьори-любители се съгласиха. Ролитѣ бѣха разпредѣлени и бърже изучени. Общинското управление съ писменно обявление и бумкане на голѣмия рамазански тъпанъ, оповести дена и часа на представлението. Цената на мѣстата бѣ: на първия редъ (столовѣтѣ) 50 ст., на срѣднитѣ редове 30 ст., а на последнитѣ 20 ст. За правостоящи нѣмаше мѣста. Зрителната зала споредъ седалата побираше 60—70 души, а се продадоха 80 — 100 билета. Следъ разпродажбата на всички билети, появи се незадоволство и роптание между зидаритѣ и другитѣ работници, които работѣха на училищната сграда, защото „за готовановцитѣ имало мѣста, а за тѣхъ нѣмало".

— Представлението ще се повтори и тогазъ на всички зидари и други работници, особено на момичетата ще се дадатъ билети — каза кметътъ на недоволнитѣ.

— Нѣма да чекаме второ представление, ще дойдимъ на порвосу и то безъ да зимаме билети — възрази Вочю Ян. Пакулевъ.

*) Павелскитѣ учители поотрано бѣха устройвали театрални представления въ с. Павелско, та се считаха искустни и опитни актьори.

— Какъ ще найдете? — зачудено пита кметътъ.
— Прозорцине на училищено са широки и сближени. Ще направимъ скеля отвонъ до прозорцине и отъ тамъ ще гльодаме представлениену.

Казано и сторено. Зидари, момичета и момчета нарамиха греди, кушеци и дъски отъ новата училищна сграда и ги струпаха въ тѣсната градина (сега пѫть) предъ западната стена на старата училищна сграда. Следъ това десетина зидари почнаха да правятъ дълга и широка скеля и до вечерьта я направиха. На тая скеля презъ време на представлението бѣха се покачили не само зидаритѣ и другитѣ работници — на брой около 80 души но и 50 — 60 деца. Отъ скелята презъ прозорцитѣ се виждаше и чуеше всичко, каквото ставаше на сцената.

Представлението се започна точно на опредѣленото време. Играненето на актьоритѣ бѣ задоволително за чепеларскитѣ зрители и слушатели, които първъ пѫть виждаха какво е театрално представление. Смѣховетѣ не прекѫсваха, а следъ всѣко завършване на сцена или действие и спускане на завесата, рѫкоплесканията продължаваха по 4 — 5 минути. Първата половина отъ комедията бѣ изиграна благополучно и точно тъй, както бѣ я написалъ авторътъ; обаче на втората половина актьоритѣ прибавиха и своя истинска трагикомедия. Щомъ се дигна завесата, чу се задъ кулиситѣ силенъ и сърдитъ женски писъкъ. Следъ писъка последваха и мѫжки крѣсъци и тропане съ нозе по пода. Всичкитѣ кулиси съ залюлѣха. Въ тоя мигъ на сцената дойде единъ актьоръ съ мотика и торба въ рѫцетѣ. Актьорътъ силно развълнуванъ, изгледа съ опулени очи зрителитѣ, че захвърли на пода мотиката и торбата и извика съ силенъ и разтреперанъ гласъ: — „Мискининъ! вагабонтинъ! Ще ти дамъ да разберешъ съ кого имашъ работа!"

До Дечова на предния редъ стоеше рупчоскиятъ окол. началникъ Георги Ст. Захариевъ. Дечовъ, който

по-рано бѣ челъ комедията „Шаранъ" и знаеще, че въ нея нѣма писъци, кресъци и караница, шепнишкомъ каза на началника: „Скандалъ стана. По-скоро смирявай актьоритѣ!". Околийскиятъ началникъ веднага се изправи, качи се на сцената, направо отъ мѣстото си, избута възбудения актьоръ задъ кулиситѣ, отиде при другитѣ актьори и само съ пръстъ предъ носа си ги застави да млъкнатъ. Следъ това началникътъ пакъ мина презъ сцената и си седна на мѣстото. Представлението продължи и се свърши пакъ съ смѣхове и рѫкоплескания, но само нѣколко души отъ зрителитѣ разбраха, че имаше истински скандалъ. Зрителитѣ мислѣха, че женскиятъ писъкъ, кресъцитѣ, тропането и захвърлянето на мотиката, сѫ неразделна часть отъ комедията; обаче, на другия день, следъ представлението, всички зрители и неприсѫтствуваши на представлението чепеларски жители, знаеха вече сѫщностьта на трагикомедията, та смѣховетѣ по улицитѣ и дюкянитѣ продължиха дълго време.[1])

Съ това първо представление, въ Чепеларе бѣ турено начало на извънучилищни културно-просвѣтни забавления и увеселения за възрастното население. Начинатель и рѫководитель на тия забавления и увеселения бѣ д-вото „Родопска искра". То предприе и изданането на печатни книжки и брошури съ съдържание, въ което се засѣгаха и поясняваха само срѣдно-родопски, просвѣтно-културни, икономически и стопански въпроси и работи. Презъ 1894 год., д-во „Родопска искра" издаде брошурата „Митницитѣ на турската граница" и се готвѣше да издаде и други книжки, но голѣмото наводнение на 9 октомври 1895 г., попрѣчи на добритѣ дружествени замисли и начинания. Наводнението събори и завлѣче цѣлата сграда, въ която се помѣщаваше

1) Скандалътъ се състоеше въ това: Единъ отъ актьоритѣ обидилъ съ действие годеницата на другъ актьоръ.

общинското управление и д-вото „Родопска искра". Отъ
дружественитѣ книги и вещи бѣха спасени само печата,
протоколната и смѣтководнитѣ книги, а всичко друго
— шкафове, маси, столове, книги и др.—бѣ отвлѣчено и
занесено отъ буйната и мътна вода. Следъ това не-
щастие, д-вото остана безъ помѣщение, покъщнина и
книги, но при все това то не спрѣ дейностьта си, само
че тая дейность бѣ раздвоена и разграничена.

По настояването на директора на общинското,
трикласно училище Ст. Н. Шишковъ и управителя на
чепеларската митница Начо Колевъ (старозагорчанинъ)
училищното настоятелство взе следното решение:

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 25

Днесъ на 23 декемврий 1896 година, училищното
настоятелство на с. Чепеларе. въ съставъ: председа-
тель общинскиятъ кметъ Василъ Дечовъ и членоветѣ:
Янко Анастасовъ, Вочо Ат. Метексовъ, Иванъ Тодоровъ
Сюлюманъ Драмалиевъ, Молла Арифъ и Махмудъ С.
Тьотевъ, се занима съ въпроса дали е възможно, да
се уредятъ въ с. Чепеларе полезни забавления за на-
селението, отъ които забавления да може да се по-
могне материялно на училището и беднитѣ ученици.

Училищното настоятелство, следъ дълго обми-
слюване и разискване, като взе предвидъ, че отъ
всички други забавления най-полезни за населението
сж сценическитѣ представления, литературнитѣ и му-
зикалнитѣ вечеринки, то единодушно постанови:

1) До намиране на друго помѣщение, една отъ
голѣмитѣ стаи на новото училищно здание да се при-
способи за салонъ, който да служи за представления
и вечеринки и др. полезни събрания.

2) За уреждането на салона-сцената и всички
други работи, както и за ржководение представле-
нията и вечеринкитѣ, назначава се една деветь членна
почетна комисия, състояща се отъ следующитѣ се лица:
1. Начо П. Колевъ (управитель на чепеларската мит-
ница), 2. Ст. Н. Шишковъ (и. д. директоръ на чепе-
ларското трикласно училище), 3. Иванъ Славовъ (учи-

тель при същото училище), 4) Андонъ Дечовъ (учитель)
5) Тахиръ молла Ахмедовъ (учитель), 6) Василъ Кръ-
становъ (чепеларски общински писарь), 7) Василъ
Янковъ Пакулевъ (чепеларски житель) 8. Василъ Де-
човъ (чепеларски общ. кметъ) 9. Андонъ Николовъ
(ветеринаренъ фелдшеръ).

3) Комисията ще избере изъ помежду си пре-
дседатель-режисьоръ, касиерь-заведующи инвентар-
ната часть и домакинството, квесторь и квесторъ-про-
вѣритель.

4) Потрѣбнитѣ нѣща за салона и сцената, ще се
набавятъ и плащатъ отъ касиера и заведующи ин-
вентарната часть и домакинството на основание ре-
шението на комисията.

5) Половината приходъ полученъ отъ предста-
вленията и вечеринкитѣ ще се предава на г. дире-
ктора на трикласното училище за снабдяване бедни
ученици съ ученически и др. потрѣбности, а другата
половина ще се изразходва за набавяне нужднитѣ
нѣща за сцената и салона.

6) За първоначално обзаведение на комисията
училищното настоятелство отпуща (30) тридесеть лева
помощь, които да се вематъ отъ училищния бюджетъ
§ 10 гл. I-ва.

7) Заповѣдва се на общинскиятъ пъдарь, раз-
силния и училищния слуга да изпълняватъ запо-
вѣдитѣ на членоветѣ отъ комисията, когато тия
се отнасятъ по работитѣ, за които е натоварена
комисията.

8) Преписъ отъ настоящето постановление да се
изпрати господину Конушкому училищну инспек-
тору за сведение и одобрение.

Училищно настоятелство:

(подписали) **председатель:** ***В. Дечовъ и др.***

Следъ горното решение, което бърже, редовно и
успѣшно се изпълняваше, на д-вото „Родопска искра"
бѣ предоставено само: 1) да приготовлява и урежда
сказки за възрастното население; 2) да урежда читал-
нята и доставя за нея книги, списания и вестници;

3) да издава свои печатни книги и брошури и 4) да събира парични и други средства, за изграждане собствена дружествена сграда съ театраленъ салонъ.

Старъ обичай въ Чепеларе бѣ, да се кжпятъ людетѣ за здраве, но не на Богоявление, а на следния праздникъ Ивановдень. Обикновено кжпането ставаше съ наддаване, но не парично, а съ вино за пиене. Въ началото на 1896 г. д-вото „Родопска искра", съсъ съдействието на общинското управление, нареди наддаването и кжпането на Ивановдень, да стане не съ вино, а съ готови пари и то въ полза на дружеството. Тая наредба се хареса на селянитѣ. Наддаването и кжпането започнаха. Първи се състезаваха чепеларскиятъ жительи Тодоръ Аргировъ, и началникътъ на телеграфо-пощенската станция Лука Каблешковъ (родомъ отъ Копривщица). Състезанието започна отъ 1 лв. и се качи до 20 лв. Най-сетне Тодоръ Аргировъ извика:

— Давамъ на читалищену адно турска лира, да са укопи Каблешковъ, ала както си е облѣченъ съ новине дрипи (дрехи)!

Каблешковъ се отказа да наддава понататъкъ, откачи си само часовника и се хвърли въ дълбокия и студенъ рѣченъ виръ! Следъ това славно, но и найскжпо окжпване, други 20 — 30 души бѣха окжпани по за 2, 3, 5 и 10 лева. Отъ кжпането се събраха и предадоха на дружествения касиерь около 150 лева. Съ тая сума бѣха набавени нови книги, списания и други потрѣбни вещи.

Въ началото на 1897 г. д-вото напечата съ свои парични средства написаната отъ В. Дечовъ брошура съ заглавие *„Гдѣ е по-справедливо да бжде седалището на рупчоската околия въ село Хвойна или въ село Чепеларе"*. Въ края на сжщата година дружеството напечата друга брошура, написана отъ Ст. Н. Шишковъ съ заглавие. *„Нуждно ли е прокарването държавно шосе отъ Станимака до Чепеларе и границата?*

Презъ лѣтото на сжщата година В. Дечовъ съсъ съгласието на майка му Марта Дечова, заяви на дружеството, че ще подари мѣстото за дружествена сграда, но при условие веднага да се започне градежа на сградата. Мѣстото бѣ одобрено и условието прието, но въ това време дружеството разполагаше само съ 185 лева готови пари. Това бѣ известно и на Дечова, но той отъ опитъ знаеше, че повечето чепеларци даватъ доброволни парични помощи и влагатъ личенъ безплатенъ трудъ въ обществени предприятия, само когато видятъ, че тия предприятия сж започнати. Така стана и съ дружествената сграда. На 6 Ноемврий 1897 г. бѣ положенъ основния камъкъ на дружествената сграда въ присжтствието на нѣколко стотини мжже, жени и ученици християни и мохамедани. Следъ християнския молебенъ извършенъ отъ свещеникъ Маринъ Караджовъ, чепеларскиятъ имаминъ Мехмедъ Мехмедовъ, сжщо прочете една молитва на турско-арабски езикъ и съ издигнати на горе ржце, благослови започнатото културно предприятие. Такова съвмѣстно християнско-мохамеданско тържество и вѣрско молебствие другъ пжть не бѣ ставало въ селото. Д-вото „Родопска искра" реши сградата да се изгради и отвърши не тъй бърже, както училищната сграда, а по-бавно, въ зависимость отъ разполагаемитѣ парични срѣдства. Съ 185-тѣ лева, които бѣха на лице, когато се започна копането на основитѣ и съ други 80 — 100 лв. доброволни помощи, записани и събрани при полагане основния камъкъ, презъ месецъ ноемврий бѣха изкопани и и запълнени основитѣ съ камено-хоросаненъ зидъ. Следната 1898 г. пакъ се събраха 200—300 лв. и съ тѣхъ бѣха изградени надъ основитѣ два кушака (пояси) камено-хоросаненъ зидъ. Оттамъ нагоре зидоветѣ се градѣха съ камъни, споени съ разтворъ отъ глина. По тоя начинъ сградата бѣ отвършена и издигната вжтрѣ въ течение на 4—5 години, и то по-

вечето съ доброволни парични срѣдства и меджии. Сградата бѣ покрита съ цепени елови дъски и следъ 8—10 години отъ вжтрешното отвършване, дъскитѣ бѣха замѣнени съ марсилски керемиди. Едновременно съ поставянето на керемидитѣ, сградата и извънъ бѣ измазана съ варь. Преди да се поставятъ керемидитѣ лицето на сградата отъ къмъ улицата бѣ окрасено съ една малка дървена куличка, която се издигаше надъ покрива, но по инатъ и липса на усѣтъ за красота у едного отъ дружественитѣ настоятели, който надзираваше измазването и поставянето на керемидитѣ, куличката и другитѣ окраси бѣха развалени и лицето на сградата се загрози, и то не само отъ развалянето на куличката, но и отъ отрѣзването на хубавата дървена стрѣха. Впрочемъ, тая грозота на сградата може да се премахне съ малко разноски.

Дружествената сграда е построена върху 250 кв. метра земна площь. Споредъ плана, вжтрешностьта на сградата бѣ разпредѣлена на три части: сцена, салонъ и предна двукатна издигнатина, съ лице къмъ главната улица. Приземната предна часть (партера) бѣ раздѣлена на три отдѣления: входъ по срѣдата и две странични стаи за бюфетъ и гардеробъ; а горниятъ катъ, съ две стаи, бѣ предназначенъ за читалня и библиотека. Следъ нѣколко години отъ довършването на сградата, входовете и стълбитѣ ѝ бѣха измѣнени и преправени.

Отъ възобновяването си (1893 г.) до края на 1900 год. др. „Родопска искра" прояви голѣма общо-културна дейность, която се отрази и въ други рупчоски и задгранични заселища. Презъ това време и отпосле, дружеството издаде освенъ споменатитѣ по-горе книги и брошури, но и други, съ важно съдържание. Отъ тѣхъ си спомняме: „*Нѣколко думи* за държавното III-то класно училище въ Рупчосъ" отъ Ст. Н. Шишковъ и „*Горитѣ-Яйлаци*" отъ Георги Ив. Чичовски.

Нагода и строежъ на училищната сграда.

Подготовка за строежа. Презъ пролѣтьта на 1893 година, пловдивскиятъ окржженъ училищенъ инспекторъ Тодоръ Кировъ дойде въ Рупчосъ по ревизия на училищата. Следъ ревизията на чепеларското народно основно училище, инспекторътъ събра общинскитѣ съветници и училищнитѣ настоятели въ общинското управление и имъ каза: „Училищната ви сграда (при черквата „Св. Богородица") е тѣсна, вехта и, следователно, негодна, да се събиратъ и учатъ въ нея 150 — 200 деца. Предупреждавамъ ви, че ако не се завземете, да постоите нова здравословна училищна сграда, ща направя потрѣбното, да се закрие училището ви отъ идната учебна година". Кметътъ и училищнитѣ настоятели казаха на инспектора, че виждатъ негодностьта на старата училищна сграда, но нѣматъ средства да построятъ нова, защото селото досущъ е обеднѣло. Инспекторътъ каза, че ако се достави отъ селото строителна нàгода, ще ходатайствува, да се отпустне достатъчна държавна и окржжна парична помощь, за изграждането на новата училищна сграда. Следъ това обещание, общинскиятъ съветъ назначи комисия въ съставъ: кметътъ Сава Киряковъ и училищнитѣ настоятели Димитъръ Сивковъ и Атанасъ Г. Найденовъ. На комисията бѣ възложено да събира доброволни парични помощи и приготовлява строителна нàгода за новата училищна сграда. Комисията успѣ да събере до есеньта около 400 лева и съ тая сума кметътъ купи 3,000 оки варь и услови ахрене, да приготвятъ около 120 избичени греди въ Сюрчовската гора. Стойченскитѣ аседари на планината Терзийница, като научиха, че чепеларци сѣкатъ и бичатъ греди въ Сюрчовското, пратиха селскитѣ пждари да спратъ сѣченето. Пждаритѣ изгониха сѣкачитѣ и дѣлачитѣ и имъ отнѣха брадвитѣ. Следъ това стойченци заведоха

гражданско дѣло противъ чепеларци за собственость на Сюрчовската гора. Това дѣло се влачи въ сждилищата около 35 години и се свърши въ полза на лицата, които бѣха закупили отъ стойченци дѣловетѣ (чоповетѣ) въ Сюрчовската гора.

Презъ есеньта на 1893 година, бѣ съставена комисия отъ архитектъ, лѣкарь, окржженъ съветникъ и други лица, която да опредѣли мѣстото на бждащата училищна сграда. Между чепеларци се появи препирня за мѣстото. Общинскитѣ управници и жителитѣ на Бѣльовската, Срьощната и Марчовската махали посочиха на комисията градината на Колю Найдювски, а жителитѣ отъ Долната махала посочиха ливадата на Гана Баталска въ Новата махала. Водачъ на долно-махаленци бѣ Ставрю (Кръстю) Дамяновъ, който най-много настояваше училищната сграда, да се построи въ ливадата на Гана Баталска. Следъ продължителна препирня, комисията одобри градината на Колю Найдювски. Следъ опредѣляне мѣстото, кметътъ Сава Киряковъ повика въ общинското управление Колю Найдювски и го убеди да отстжпи или продаде градината доброволно за 600 лева. (градината се състоеше отъ 1800 кв. м.). Колю Найдювски подписа приготвеното продавателно (частенъ продавателенъ актъ) и веднага получи срешу разписка уговоренитѣ 600 лева. Обаче, синътъ на Коля, Антонъ Н. Найдювски, като се научи за продажбата, яви се предъ кмета и му каза, че продажбата е неправилна и невалидна, защото много по-рано Колю Н. Найдювски е продалъ на него (Андона) съ редовно писмено продавателно не само градината, но и кжщата си въ Бѣльовската махала. Андонъ представи на кмета и проаавателното. Антонъ Н. Найденовъ не бѣ противъ отчуждаването на градината, за построяване на училищната сграда, но настояваше 600-тѣ лева да се дадатъ нему и той да подпише продавателното. Пре-

Грозданъ С. Родопски
отъ гр. Калоферъ. Учитель. (стр. 448).

Борилан-Минчо (ахренинъ) отъ с. Чепеларе. Сен-Клеровъ бунтовникъ-тржбачъ. (1878 г.) (стр. 55).

Василъ Ст. Пепелановъ отъ с. Чепеларе. Командиръ на Доброволческа чета (1885 г.), полицейски приставъ и пр. стр. 166).

Доброволци въ Сръбско-българската война (1885).

Отгоре и отъ лѣво надѣсно: Лазаръ Митаровъ, † Ангелъ Ив. Папучаровъ, Василъ Дечовъ, Илия Учиковъ, Христо Калиновъ, Георги Дамяновъ, † Филю В. Пакулевъ, Атанасъ Н. Кисьовъ, † Атанасъ Деливсивковъ, † Иванъ Захариевъ (фотографирани 1934 год.)

(стр. 171)

Василъ Дечовъ отъ с. Чепеларе. Учитель, общински кметъ и пр.
(стр. 257).

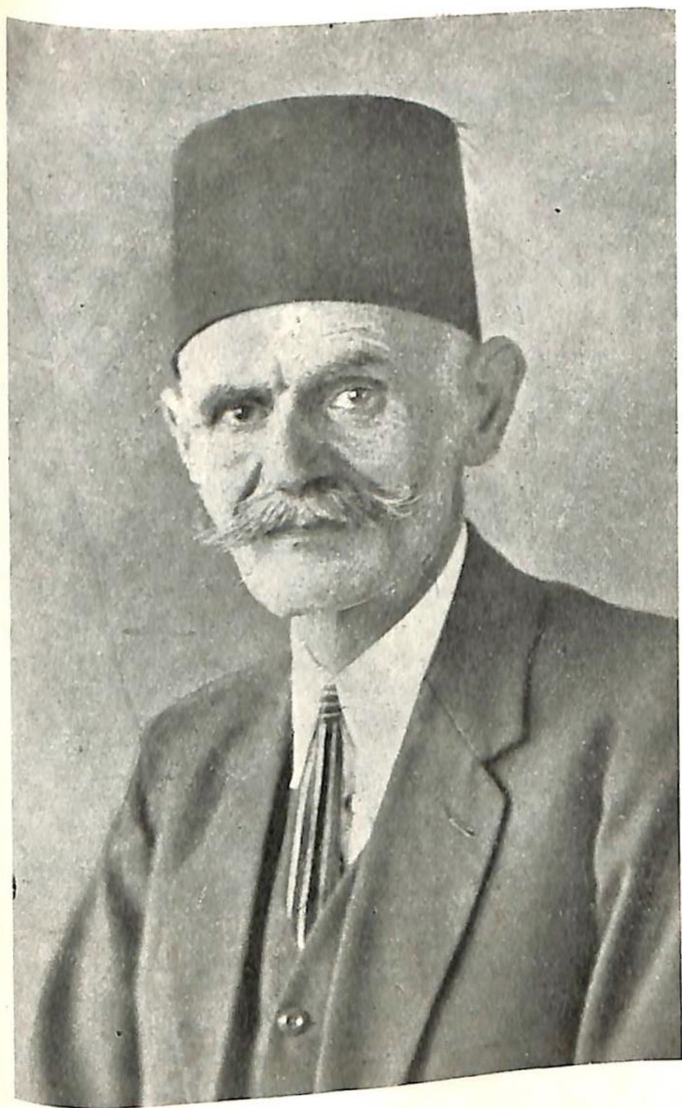

† Адилъ Салиховъ, Джуровъ отъ с. Чепеларе. Учитель, п. кметъ и пр. (стр. 257).

Абдуллахъ Салихчаушовъ отъ с. Чепеларе,
общински съветникъ, внукъ на
Кара Ибрахима (стр. 257).

† Кръстанъ Петковъ отъ с. Чепеларе, дългогодишенъ общ. съветникъ (стр. 257).

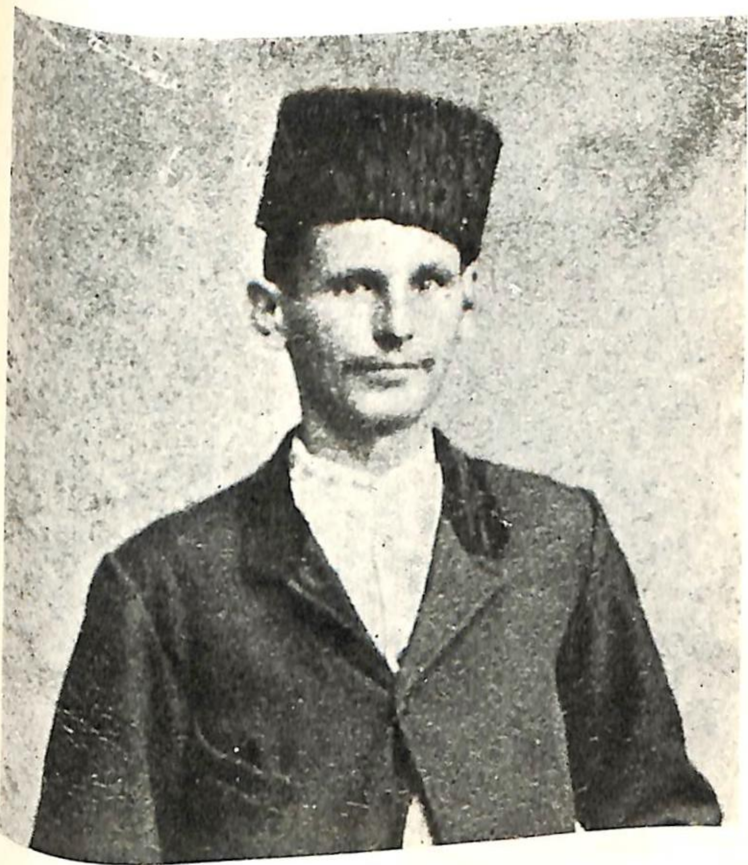

Райчо Д. Кефиловъ отъ с. Чепеларе. Общински съветникъ (стр. 257).

† Атанасъ Тод. Стракуневъ отъ с. Чепеларе
Училищенъ настоятель, общин. съветникъ и пр.
(стр. 310).

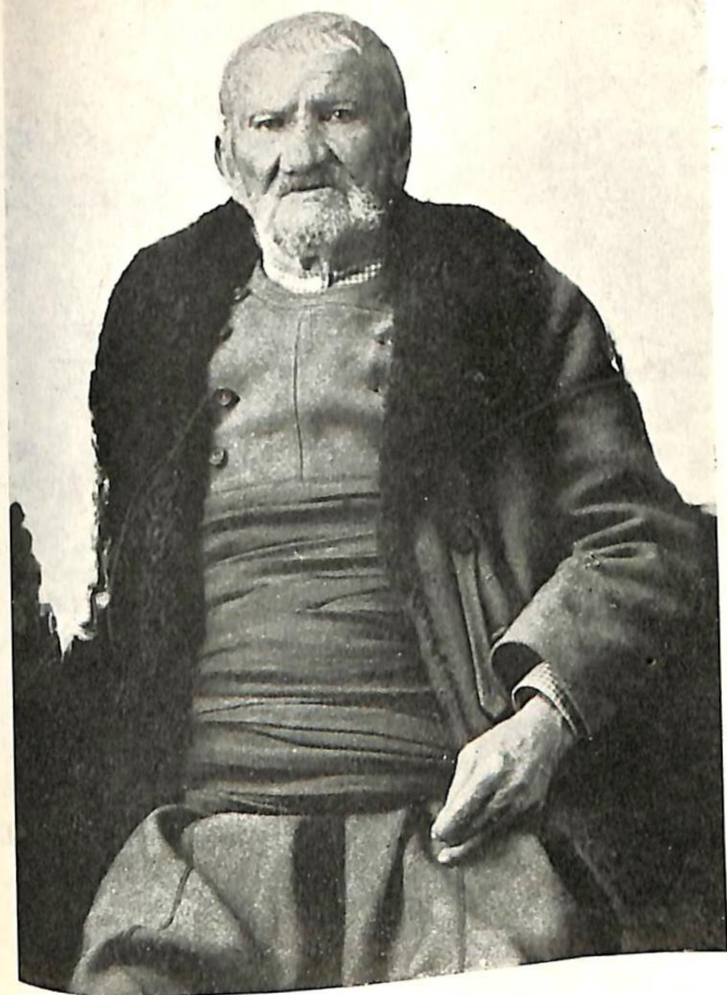

† Сивко Петровъ Чакоровъ отъ с. Чепеларе.
Общински съветникъ, ловецъ-мечкоборецъ и пр.
(стр. 294).

Димитъръ Сивковъ отъ с. Чепеларе. Училищенъ настоятель и кметъ. (стр. 310).

пирнята се усложни и изостри, защото противъ Андоня се обявиха и братъ му и сестритѣ му. Поради тая семейна неразбория, кметътъ си взе отъ Колю Найдювски 600-тѣ лева и му повърна продавателното. За отчуждаването на мѣстото правилно бѣ, общинското управление да се съобрази съ закона за отчуждаване на недвижими имоти за обществена полза, но то не стори това, защото се уплаши отъ сложната процедура и разправията между братята Найдювски. Освенъ това, общинското управление трѣбваше да се разправя и съсъ стойченци за отсѣченитѣ 100—120 греди въ Сюрчовското. Тия прѣчки и неприятности обезсърчиха кмета и училищнитѣ настоятели, та по натататъшнитѣ приготовления за направа на училищната сграда бѣха прекратени.

Когато новитѣ общински управници встжпиха въ длъжность презъ лѣтото на 1894 г.. предшественицитѣ имъ предадоха, или по право казано, посочиха имъ, около 3000 оки загасена и закопана въ ропка варь и 120 бичени дървета въ Сюрчовската гора; обаче, въ това време общината нѣмаше нито 10 лева готови пари, предназначени за постройката на сградата. Презъ септемврий, когато заседаваше пловдивския окржженъ съветъ, чепеларскиятъ общински кметъ даде заявление до окржжния съветъ съ молба да бжде гласувана и вписана въ окржжния бюджетъ за 1895 година парична помощь 2000 лева, за направата на училищната сграда; но понеже и други общини искаха такава помощь, окржжниятъ съветъ прие и вписа въ бюджета обща (глобална) сума отъ нѣколко хиляди лева, помощь за училищни постройки и поправки и предостави на окржжната постояна комисия да разпредѣли сумата, споредъ голѣмината на постройкитѣ и нуждитѣ на селата, които презъ бюджетната година сж започнали постройкитѣ. Едновремено съ заявлението до окржжния съветъ, учи

лищното настоятелство съ друго писмо—заявление № 133 до пловдивския окржженъ училищенъ инспекторъ поиска парична помощь и отъ държавата по бюджета й за 1895 г. Окржжниятъ училищенъ инспекторъ, съ писмо отъ 17 февруарий 1895 г. подъ № 140 съобщи на чепеларското училнщно настоятелство, че окржжниятъ съветъ е решилъ, да се отпусне петь (5) хиляди лева държавна помощь за изграждането на чепеларската училищна сграда. Зарадвани отъ тия насърдчителни решения и съобщения, общинскитѣ управници започнаха подготовката за строежа на училищната сграда. Каква бѣ подготовката ясни указания ни даватъ следнитѣ званични документи — извадки отъ протоколитѣ на чепеларския общински съветъ.

Доставяне камъни въ натура за направата на ново училищно здание въ с. Чепеларе.

„Кметътъ Дечовъ като напомни на съвета, че е вече решено да се прави училищно здание въ село Чепеларе и че съгласно правилника за построяване на училищни сгради, въ селата материалитѣ се доставятъ въ натура отъ населението, то съветътъ да вземе решение, щото всѣки чепеларски жител, българо-християнинъ, отъ 20 години нагоре, да достави по 10 кубически метра камъни, гдѣто ще се строи училището.

Иванъ Н. Чичовъ казва, че количеството на камънитѣ трѣбва се опредѣли на товари, а не на кубически метри.

Кметътъ Дечовъ мисли, че ако се опредѣли на товари, не ще да има никаква смѣтка и контролъ, защото на единъ конь можедасе турятъ и 5 и 10 камъни и не е възможно да се следи дали всѣки човѣкъ ще докара всичкитѣ товари, а пакъ когато е на кубически метри, то по-лесно се измѣрватъ камънитѣ.

Кръстанъ Петковъ е на мнение щото за сега всѣки да достави по 5 куб. метра камъни и ако не стигнатъ, то допълнително да се опредѣли още, кой по колко метра да достави.

Въпросътъ туренъ за гласуване, прие се съ вишегласие, щото всѣки българо-християнинъ отъ чепеларската община, на възрасть отъ 20 до 60 години да достави по петь (5) куб. метра камъни за направата на новото училище. (Протоколъ № 32 отъ 10 декемврий 1894 г.)"

„II. **За отчуждение мѣстата, нуждни за построяването на новото училище.** Кметътъ В. Дечовъ разправи на съвета, че държавниятъ инженеръ е одобрилъ, щото новото училищно здание, да се построи върху мѣстата принадлежащи на Найдювци и Костадинъ С. Муржевъ. За тая цель има вече планъ, както и за мѣстото което трѣбва да се отчужди, така и за самата сграда. Мѣстото принадлежащо на Найдювци е спорно между бащата и синътъ и помежду имъ има сждба въ сждилищата, така щото не е възможно за сега да стане съ тѣхъ споразумение върху цената на мѣстото, затова трѣбва съветътъ да опредѣли една цена на тия мѣста, които сж нуждни и по нея да се плати на онова лице, което се укаже, че е пртнтежатель. Инакъ ако се чака да се свърши процеса и тогава да се гради училището, това може би ще стане следъ три-четири години. Освеъ това, за сега общината трѣбва да засвои толкова мѣсто колкото е нуждно и отпосле, споредъ нуждата, да се взематъ мѣстата по цената която опредѣли съвета. Въ случай, че притежателитѣ не се съгласятъ да дадатъ мѣстата по цената, която съветътъ опредѣли, то да се постжпи съгласно закона за отчуждението на мѣста, нуждни за държавни и общественни постройки.

Иванъ Н. Чичовъ е съгласенъ съ предложението на кмета и предлага щото на всѣки квадратенъ метъръ да се плаща по 15 стотинки.

Адилъ Салиховъ е на сжщото мнение.

Райчо Д Кефиловъ мисли, че 15 стотинки сж малко, затова да се плаща по 20 стотинки на квадратенъ метъръ.

Въпросътъ се тури на гласуване и съветътъ, съ петь гласа противъ три, прие щото, на всѣки квадратенъ метъръ да се плаща по 15 стотинки или на декаръ по 150 лева. (Протоколъ № 35 отъ 30 декемврий 1894 г.)"

. . . „**II. Основитѣ на новото училищно здание да се направятъ по стопански начинъ.** Кметътъ Дечовъ, като има предъ видъ: 1) че ще се строи ново училищно здание въ село Чепеларе; 2) че това здание ще се построи на мѣсто одобрено отъ правителството, на което мѣсто ще трѣбва да се копае много докато се хване здрава основа; 3) че българското мохамеданско училище се распука и едната му страна падна поради не хващане здрави основи, то намира за най-добро, щото основитѣ на новото училищно здание да се направятъ по стопански начинъ (съ наднично работене).

Райчо Д. Кефилевъ е съгласенъ съ предложението на кмета, защото когато основитѣ се направятъ по стопански начинъ, сградата ще бжде здрава, па и сами предприемачитѣ, когато в診атъ да надаватъ за постройката на самото здание, ще иматъ предъ видъ, че основитѣ сж готови и ще се съгласятъ съ по-малка цена да направятъ зданието. Пакъ инакъ като незнаятъ колко ще копаятъ и колко зидъ ще направятъ въ основитѣ, може би, ще искатъ двойна цѣна за направата на зданието.

Кметътъ Дечовъ обяснява, че, споредъ изработения планъ на училището, за направата на основитѣ ще отидатъ по-вече отъ 200 най малко 300 лева и населението ще помага съ копане и пренасяне камъни и варь.

Въпросътъ се тури на гласуване и съветътъ единодушно реши: щото основитѣ на новото училищно здание да се направятъ по стопански начинъ т. е. съ наднично работене. При това съветътъ натовари училищното настоятелство, да надзирава и ржководи направвта на основитѣ.

(Извадки отъ протрколъ № 5 отъ 5 януарий 1895 год.)“

ПРОТОКОЛЪ № 9

Заседание на 31 януарий 1895 година.

Присжтствуватъ кметътъ Василъ Дечовъ п. кмета Адилъ Салиховъ членоветѣ: Иванъ Н. Чичовъ, Салихъ х. Идризовъ, Садъкъ Джаферовъ, Петъръ С. Чакъровъ, Кръстанъ Петковъ, Щерю Николовъ. Отсжтствуватъ: Райчо Д. Кефилевъ, Еминъ Рапада, Мустафа Мусабашовъ и Абдулахъ Салихъ Чаушовъ.

Заседанието се откри въ 9 часа преди обѣдъ и кметътъ покани съвета да се произнесе по въпроса поставенъ на дневенъ редъ.

Кметътъ Дечовъ заяви на съвета, че за направата на новото училищно здание трѣбва, освенъ другия материалъ, още 60000 килограма варь, около 450 кв. метра плочи (тикли) за покрива на около 400 кубически метра кюшета (камъни съ прави жгли) за зидоветѣ. За тая цель свикалъ въ общинското управление почти всички чепеларски зидари варжии и каменари, на брой около 40 души, и въ присжтствието на нѣкой отъ съветницитѣ, предложилъ всѣки единъ да си даде мнението по кой начинъ да се приготвятъ тия материали и кой за каква цена би доставилъ тия материали. Следъ дълги разсжждания и пресмѣтания най-после се дошло до следующето съгласие:

1) Иванъ Н. Чичовъ да приготви варьта въ мѣстностьта „Пампоровото“ по 13 лева 1000-то килограма или по 4 пари оката.

2) Тиклитѣ (плочитѣ) да приготвятъ Стефо Анастасовъ и Иванъ Шумковъ по 45 ст. квадрт. метъръ (покрити плочи) и

3) Кюшетата да приготвятъ Златилъ Анастасовъ и Атанасъ Т. Ганинъ Баталовъ по 1 левъ 85 ст. кубическия метъръ.

Понеже отдѣлнитѣ работи не възлизатъ повече отъ по 1000 лева (варьта 1000 лева, плочитѣ 400 лева и кюшетата 700 лева) а пакъ съгласно закона за търговетѣ, предприятията съ цена по-малка отъ 2000 лева могатъ да се отдаватъ и правятъ по стопански начинъ и понеже населението по този начивъ ще бжде по улеснено отколкото ако се направи всичко отъ единъ доставчикъ или предприемачъ, то се сключиха нуждпитѣ кончтракти съ Иванъ Н. Чичовъ, Стефанъ Анастасовъ, Иванъ Шумковъ, Златилъ Анастасовъ и Атанасъ Т. Баталовъ. Тия контракти трѣбва да се одобрятъ или отхвърлятъ отъ съвета.

Петъръ С. Чакъровъ е съгласенъ съ всичко друго, но желае щото отъ предприемачитѣ да се вземе

гаранция и отъ варьта да се спада известенъ процентъ при гасенето му за камънитѣ, които ще се окажатъ.

Иванъ Н. Чичовъ, Салихъ х. Идризовъ, Адилъ Салиховъ и другитѣ съветници казватъ, че нѣма нужда отъ гаранции, защото материалитѣ ще приготовляватъ не вънкашни, а мѣстни жители, които винаги си устояватъ на условията като чепеларски жители и сами желаятъ по скоро да се издигне училището и да стане поздраво. Колкото за спадането известенъ процентъ отъ варьта Чичовъ не е съгласенъ, защото при приемането на мѣстото, ще се обръща внимание и предприемачътъ не ще приема камъни.

Въпросътъ се тури на гласуване и съветътъ единодушно одобри сключенитѣ отъ кмета контракти съ Златилъ Анастасовъ, Иванъ Н. Чичовъ, Ат. Тод. Баталовъ, Стефанъ Анастасовъ, и Иванъ Шумковъ.

Преписъ отъ настоящий протоколъ да се изпрати чрезъ господина рупч. окол. началникъ до господина пловдивски окр. управителъ на одобрение.

Подписали:

Кметъ: В. Дечовъ, п. Кметъ А. Салиховъ Членове: П. С. Чакъровъ, Кръстанъ Петковъ, Иванъ Н. Чичовъ, Щерю Николовъ. Съгласенъ съмъ и азъ: Райчо Д. Кефилевъ.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 10

Днесъ 24 февруари 1895 година, чепеларски селски общински съветъ въ съставъ: кметъ Василъ Дечовъ, членове: А. Салиховъ, Кръстанъ Петковъ, Щерю Николовъ, Райчо Д. Кефилевъ, Иванъ Н. Чичовъ, Салихъ х. Идризовъ, Абдулахъ С. Чаушовъ и въ отсѫтствието на членоветѣ: Садъкъ Джаферовъ, Еминъ Рапада, Муст. М. Башовъ и Петъръ С. Чакъровъ, разисква въпроса по направата на новото училищно здание и като взе предъ видъ:

1) че направата на новото училищно здание (безъ материала) ще стане съ 7-8000 лева;

2) че въ Рупчосъ и частно въ Чепеларе нѣма такива предприемачи, които да взематъ предприятие, стойностьта на което е голѣма;

3) че вънкашни предприемачи не се явяватъ въ Рупчосъ, да взематъ предприятие, ако не се увѣрятъ, че ще спечелятъ много;

4) че населението въ Чепеларе желае, щото направата на училището да стане отъ мѣстни предприемачи-зидари и да взематъ участие повечко работници-зидари;

5) че училищното здание би се построило по скоро, ако самитѣ чепеларски дюлгери зематъ участие;

6) че основитѣ на новото училищно здание ще се направятъ по стопански начинъ (чрезъ надничо работене) (протоколъ № 5).

То съветътъ единодушно реши:

1) Направата на новото училищно здание да се даде на предприемачи, като се раздѣли работата на три части:

а) направа вънкашнитѣ и вѫтрешни зидове, покрива и коминитѣ (отъ пода нагоре);

б) направене пода (дюшемето), тавана, прозорцитѣ, вратитѣ, чиноветѣ и въобще всички дъсчени (дограмаджийски) работи.

в) измазване зданието вънъ и вѫтре съ варь.

2) Първиятъ търгъ, — отдаването на предприемачъ вънкашнитѣ и вѫтрешнитѣ стени, покрива и куминитѣ да стане на 25 мартъ т. г.; вториятъ—направата на вратитѣ, прозорцитѣ, тавана, пода и другитѣ дъсчени работи — на 29 юний, а третия — измазването на 6 августъ т. г.

3) Тържната комисия да се състои отъ следнитѣ лица: кметътъ или помощника му, единъ членъ отъ училищното настоятелство, трима членове отъ общинския съветъ и държавния фин. бирникъ на чепеларски участъкъ.

4) На търга, който ще се произведе на 25 мартъ т. г., да зематъ участие въ тръжната комисия кметътъ или помошника му, общинскитѣ съветници: Кръстанъ Петковъ, Райчо Д. Кефилевъ и Салихъ х. Идризовъ и училищниятъ настоятелъ Димитъръ Сивковъ, да съставятъ на комисията за другитѣ търгове ще се опредѣли по после.

Преписъ отъ настоящето постановление да се изпрати чрезъ господина рупчоский окол. началникъ господинъ на пловд. окр. управитель за одобрение.

Подписали:

Кметъ: В. Дечовъ, п. кметъ А. Салиховъ членове: Кръстанъ Петковъ, Щерю Николовъ Райчо Д. Кефилевъ, Иванъ Н. Чичовъ и др.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 11

Днесъ 7 мартъ 1895 година чепеларский селский общинский съветъ въ съставъ: кметъ Василъ Дечовъ, пом. кметъ Адилъ Салиховъ, членове: Щерю Николовъ, Кръстанъ Петковъ, Салихъ х. Идризовъ, Абдулахъ С. Чаушовъ, Садъкъ Джеферовъ и Мустафа М. Башовъ и въ отсжтствието на Иванъ Н. Чичовъ, Райчо Д. Кефилевъ, Еминъ Рапада и П. С. Чакъровъ разгледа въпроса: Може ли Иванъ Н. Чичовъ да бжде занапредъ членъ на чепеларский общински съветъ, тъй като той е сключилъ контрактъ съ чепеларската община, съ задължение да достави всичката варь, която е нуждна за направата на новостроящето се общинско училищно здание въ село Чепеларе.

Съветътъ като взе предъ видъ:

1. Че Иванъ Н. Чичовъ, членъ на чепеларския общински съветъ, се е задължилъ да достави варь на чепеларската община, за направата на новото училищно здание и че за тая варь Чичовъ ще има смѣтка съ общината.

2. Че съгласно чл. 32 п. 3 отъ закона за селскитѣ общини, не могатъ да бждатъ общински съветници лицата, които сж предприемачи на разни общински сгради и подряди.

3. Че ако нѣкой съветникъ по нѣкакви причини излѣзе отъ общинския съветъ, то го замѣства оня кандидатъ който въ време на изборитѣ е получилъ наймного гласове следъ избранитѣ.

4. Че въ време на изборитѣ за общински съветници най-много гласове (116) е получилъ Диню В. Костовски, а следъ него Атанасъ Тодоровъ Дойчинъ (115).

5. Че Диню В. Костовъ е неграмотенъ и близъкъ роднина съ съветницитѣ Василъ Дечовъ, Райчо Д. Кефилевъ и Щерю Николовъ и

6. Че Атанасъ Т. Дойчинъ е напълно грамотенъ на български езикъ и не е роднина съ никого отъ съветницитѣ.

То на основание чл. 19 отъ закона за селскитѣ общини съвета единодушно

Р Е Ш И:

1. Досегашниятъ общински съветникъ Иванъ Н. Чичовъ да се замѣсти съ Атанасъ Т. Дойчинъ, тъй като първия е craналъ общински предприемачъ.

2. Единъ екземпляръ отъ настоящето постановление да се изпрати чрезъ господина рупчоски околийски началникъ, господину пловдивскияму окржжну управителю, за по нататъшното отъ страната му разпореждане.

Подписали:

кметъ Василъ Дечовъ, пом. кметъ А. Салиховъ и общинскитѣ съветници.

ПРОТОКОЛЪ № 14

Днесъ 25 мартъ 1895 година, съгласно обявлението на чепеларското селско общинско управление отъ 25 февруарий т. г. подъ № 215, долуподписанитѣ съставляющи тръжната комисия по отдаване на предприемачъ построяването вънкашнитѣ и вжтрешнитѣ стени и покрива на новото училищно здание въ с. Чепеларе, се събраха на опредѣленото време въ помѣщението на общинското управление и откриха търга. През времето определено за наддаване, присжтствуваха около 40 души зидари, но никой отъ тѣхъ не пожела взема де предприятието, като всѣки казваше, че оценката по девиза е малка. Трѣбвало би било оценката да не е по-малка отъ 2400 лева. Тръжната комисия като взе предвидъ, че никой не желае да вземе предприятието за 1867·50 лв. и по-долу, въ петь часа следъ обѣдъ закритърга.

Подписали:

Чепеларски общински кметъ В. Дечовъ, пом. кметъ А. Салиховъ. и другитѣ членове на комисията.

ПРОТОКОЛЪ № 16

Днесъ на 24 априлъ 1895 година, чепеларский селски общински съветъ, въ съставъ: кметътъ В. Дечовъ, членове: Кръстанъ Петковъ, Райчо Д. Кефилевъ, Садъкъ Джаферовъ, Салихъ х.Идризовъ, Щерю Николовъ, Абдулахъ С. Чаушевъ и въ отсжтствието на Петъръ С. Чакъровъ, Мустафа Муса Башовъ, Еминъ Рапада, А. Салиховъ и Иванъ Н. Чичовъ, разгледа въпроса по отдаване на предприемачъ направата на вънкашнитѣ и вжтрешнитѣ стени и покрива на новото училищно здание въ с. Чепеларе и като взе предвидъ:

1) Че съ обявление подъ № 215, което е обнародвано въ Държавний вестникъ и разгласено чрезъ рупчоското окол. управление, чепеларското селско общинско управление е поканило интересующитѣ се, да вематъ участие въ търга на 26 мартъ т. г. по отдаване на предприемачъ направата на стенитѣ и покрива на новото училищно здание въ с. Чепеларе.

2) Че въ деня на търга никой отъ присжтствуващитѣ майстори и зидари не пожелалъ да вземе предприятието подъ предлогъ, че първоначалната оценка отъ 1967 лв. е била малка.

3) Че отъ разнитѣ разговори, които кметътъ и нѣкои отъ съветницитѣ сж имали съ зидаритѣ, се вижда какво, работницитѣ въ Чепеларе желаятъ зданието да се строи по стопански начинъ, та да може всички да участвуватъ въ работитѣ, както участвуватъ въ разнитѣ държавни и общински тегоби.

4) Че ако се построи училището на части и по стопански начинъ (чрезъ наднично работене), то самата сграда ще стане по-здрава и сравнително по евтина, защото надничаритѣ ще се задоволятъ съ надницитѣ си, а, предприемаческата печалба ще остане или за въ полза на общината, или ще се разпредѣли равномѣрно между работницитѣ (зидари, каменари и др.)

5) Че почти всички зидари, а така сжщо и много други мжже, жени и момичета сж се записали въ списъка за доброволнитѣ помощи, да работятъ безплатно по 5 до 10 дни даже и повече.

6) Че въ Чепеларе има около 100 души майстори, зидари, дограмаджии и толкова още други работници,

които сж чепеларски данъкоплатци и които винаги се нуждаятъ отъ работа.

7) Че зданието би се построило по-скоро само ако се строи съ наднично работене (зидарската часть), а пакъ ако зданието не стане скоро, то за идущата учебна година децата, подлежащи на задължително учение, и ония отъ класоветѣ нѣма где да се прибератъ, защото старитѣ училищни здания сж на съсипване.

То, на основание чл. чл. 41 и 42 отъ закона за търговетѣ, съветътъ единодушно

РЕШИ:

1. Да се помоли господинъ пловдивския окр. управитель, да ходатайствува предъ господина министъра на вжтрешнитѣ работи, да реши щото, издигането на стенитѣ, отъ (пода нагоре) и покрива на новостроящето се училищно здание въ с. Чепеларе, да се извърши по стопански начинъ — чрезъ наднично работене.

2. Преписъ отъ настоящето постановление да се изпрати чрезъ г. рупчовския околийски началникъ на господина пловдивски окржженъ управитель за по нататъшно отъ страната му разпореждание.

Подписали:

Кметъ: В. Дечовъ, пом. кметъ А. Салиховъ, членове: Р. Д. Кефилевъ, Садъкъ Джаферовъ и други.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 18

Днесъ 12 май 1895 година чепеларский общински съветъ въ съставъ председатель кметътъ В. Дечовъ, пом. кмета Адилъ Салиховъ, членове: Райчо Д. Кефилевъ, Щерю Николовъ, Кръстанъ Петковъ, Садъкъ Джаферовъ, Салихъ Хаджи Идризовъ и Абдулахъ С. Чаушевъ и въ отсжтствието на Петъръ С. Чакъровъ, Иванъ Н. Чичовъ, Еминъ Рапада и Мустафа Муса Башовъ, разгледа следнитѣ въпроси по новостроящето се училищно здание:

1) Доставяне на варь.
2) Доставяне камъни.

3) Опредѣляне заплатитѣ (надницитѣ) на зидаритѣ, песакаритѣ и пр.

Съветътъ като взе предвидъ:

а) че Иванъ Н. Чичовъ се е отказалъ да доставя варь за училището и работитѣ сѫ спрѣли;

б) че приготвенитѣ камъни не сѫ достатъчни за построяването на цѣлата сграда и

в) че понеже училището се строи по стопански начинъ, чрезъ наднично работене, то трѣбва да се опредѣлятъ надницитѣ (гюнделюцитѣ) на зидаритѣ и др. работници.

За това взе следующето решение:

1) Де се намѣрятъ други лица. които да приготвятъ варь.

2) Варьта да се приготви въ най-близката мѣстность (Янчовица—Татарица).

3) Варжиитѣ да си намѣрятъ дърва, камъни и пр.

4) Общината да плаща по петь (5) пари на ока варь или на хилядо (1000) килограма по 16 лева и 20 стотинки, приета на самата варница.

5) Ония лица които доставиха по 5 куб. метра камъни, да доставятъ още по 2 куб. метра, а всички други, които не сѫ доставили никакъ, да доставятъ по 7 куб. метра камъни. Кои лица сѫ длъжни да доставятъ камънитѣ, ще се види отъ избирателнитѣ списъци и семейната книга.

6) Надницитѣ се опредѣлятъ така: 4 лева, 3 лв. 2 лв., 1 лв., 80 ст., 75 ст. Четири (4) лева ще получава само първомайстора Вочо Янковъ Пакулевъ, а на другитѣ зидари и работници заплатата ще се опредѣли отъ кмета и надзирателя по постройката.

7) Надницитѣ ще се вписватъ въ особени наднични листове, приготвени и подписани отъ надзирателя, а приподписани отъ кмета и съветницитѣ.

8) Преписъ отъ настоящето постановление да се изпрати чрезъ г-на рупчовския околийски началникъ господину пловдивскиму окрѫжну управителю на одобрение.

Подписали:

Кметъ: В. Дечовъ, пом. кметъ: А. Салиховъ членове: Р. Д. Кефилевъ, С. Джаферовъ, Кръстанъ Петковъ и др.

Първитѣ две решения (прот. № № 32 и 35) бѣха изпратени на окрѫжния управитель за утвърждение чакъ презъ втората половина на м. януарий едно, защото времето бѣ неблагоприятно за вадене и превозване на камъни, и друго, защото общинскитѣ управници се надѣеха, че Найдювци — баща и синъ—които се сѫдѣха за собственостьта на мѣстото, ще се спогодятъ, обаче, до края на януарий и по-късно спогодба не се постигна.

Презъ първата половина на м. мартъ, когато снѣгътъ се стопи, общинскиятъ кметъ издаде писменна заповѣдь, да се започне доставката на камънитѣ за училищната сграда. Първи прикачиха на конетѣ си дъски и почнаха да докарватъ камъни на опредѣленото мѣсто Радко Велевъ и Иванъ Гергинински. Сѫщиятъ день и Дечю Харитювъ остави двата си коня, да каратъ камън , но понеже не найде за тоя день другъ надничарь. който да изважда отъ рѣчното легло камънитѣ и ги превозва на опредѣленото мѣсто, възложи тая работа, за презъ деня, на Адилъ Джаферовъ съ прѣкоръ „Каймакамътъ", който имаше свои готови камъни въ рѣчното легло. Адилъ Каймакамътъ привърза на Дечювитѣ коне дъски и почна да превозва камънитѣ. Но когато натоваренитѣ коне наближиха опредѣленото мѣсто за разтоварване, нѣкои отъ наследницитѣ на Колю Найдювъ ненадейно се изпрѣчиха предъ Каймакама и почнаха да го ругаятъ.

— Вращай конетѣ назадъ, бре сюртюкъ! — извика едната сестра.

— Карай конетѣ въ Дечювана ливада! — извика другата сестра. — Ние недаваме нашеса градина, пакъ комуто трѣбва училище, да го гради въ негована ливада.

— Отмахните са, мари, отъ потя, да ми ни подплашите конесе, — извика Каймакамътъ, — зере ако

са подплашатъ, ще ви соса и артиса и градина и ливада!

Въ тоя мигъ единъ отъ наследницитѣ яростно се впустна къмъ конетѣ и безъ да каже нито дума, хвана съ ржка едната дъска, силно я залюлѣ и камънитѣ, които бѣха вързъ дъската, паднаха на земята. Отъ тяжестьта на камънитѣ върху другата дъска, конътъ притуре и самарътъ му се свлѣче на корема. Отъ разхлопването на дъскитѣ и рукотя на Каймакама, коньтъ, който бѣ много пъргавъ и чувствителенъ, се уплаши и хукна да бѣга къмъ ливадитѣ, като разхвърляше по пжтя си дъскитѣ и части отъ разтрошения самаръ. Силно раздосаниятъ Каймакамъ, още повече се разрука и посегна да отчупи отъ близкия плетъ жьорда или воршина, за да свироса съ нея неблагоразумния Найдювъ наследникъ; обаче, въ момента когато Каймакамътъ отчупи воршината, Радко Велевъ и Иванъ Гергинински се изпрѣчиха предъ него, отнеха му воршината и го усмириха. Тая постжпка на Найдювия наследникъ не остана ненаказана. Кметътъ веднага му наложи съ писмена заповѣдь 25 лева глоба и още сжщия день я прибра, съ предупреждение, че ако наследникътъ и сестритѣ му продължаватъ да прѣчатъ и вдигатъ шумъ, ще бждатъ задържани и изпратени съ стража на надлежната административна или сждебна власть.

Друга неприятность. Когато вече половината отъ чепеларскитѣ християни бѣха доставили и скамаресали (складирали) по петь кубически метра камъни, въ общинското управление се получи званично писмо-предписание, че окржжниятъ управитель не е утвърдилъ пунктъ V отъ протоколъ № 32, защото доставянето безплатно по 5 куб. м. камъни е било незаконно, при това и тежъкъ налогъ на жителитѣ.

— Ами сега какво ще правимъ? — пита общинскиятъ писарь В. Кръстановъ.

— Никому нѣма да казвашъ, че решението на съвета относно доставката на камъни не е утвърдено — заповѣдва кметътъ на писаря. — Ще заключишъ предписанието въ чекмеджето си, защото ако селянитѣ узнаятъ, че решението не е утвърдено, ще вдигнатъ врява и ония отъ тѣхъ, които не сж доставили камънитѣ, ще откажатъ да сторятъ това. На управителювото предписание, ще отговоримъ съ обяснеиие, когато всички селяни доставятъ камънитѣ.

До 20 мартъ 9/10 отъ селянитѣ бѣха вече доставили камънитѣ, но споредъ пресмѣтанието на зидаритѣ, тѣ били недостатъчни, та по нататъкъ ще трѣбва да се „разметне на глава" още по 2—3 куб. метра. Следъ първата доставка общинското управление отговори на управителювото предписание съ слѣднитѣ думи: „Доставянето даромъ по 5 куб. метра камъни не е тежъкъ налогъ на чепеларскитѣ жители, защото, камънитѣ не се къртятъ и превозватъ отъ далечни кариери, а се изваждатъ раздробени отъ близкитѣ речни легла и бърже се превозватъ съ коне на мѣстото, дето ще се строи училищната сграда. Освенъ това, молимъ да се съобщи на г. окр. управитель, че 9/10 отъ жителитѣ доставиха вече камънитѣ, и то безъ незадоволство и роптание".

Отговоръ на това обяснение не последва. Непоследваха отговори и за другитѣ решения на общинския съветъ по постройката на училищната сграда, сиречъ дали се утвърждаватъ или не. Отпосле (следъ покриване на сградата) секретарьтъ на окржжното управление, казваше на Дечова, че навреме докладвалъ на окржжния управитель решенията на чепеларския общински съветъ, относно направата на училищната сграда, но управительтъ не турилъ резолюции на препроводителнитѣ писма и затиквалъ на страна препискитѣ, докато изтече опредѣления едномесеченъ срокъ за утвържде-

ние или отмѣнение на решенията (съгласно закона за селскитѣ общини). Следъ изтичане на срока решенията автоматически се считали утвърдени и влезли въ сила".

На 1 май 1895 г. зидари и други работници започнаха да обкроявать и копаять земята за основитѣ на сградата; но когато работницитѣ се врѣзаха 1—2 метра дълбоко, оказа се, че на североизточния жгълъ земята (терена) е много влажна и състояща се отъ блатни насипи — мжтоци и полуизгнили върбови клони. И колкото по-надълбоко се влазяше, толкова повече земята се оказваше по-халтава. Освенъ това, въ изкопаната яма, съ дължина 10—15 метра, се показаха подземнитѣ води на три водни извора, които до тогава извираха по-долу въ ливадитѣ.

— Ами сега какво да правимъ? — питатъ работницитѣ. — Да копаемъ ли още надълбоко, докато найдимъ здрава чакълеста земя?.

— Нѣма да копаете! — отговори кметътъ и повика за прегледъ и съвещание майсторитѣ — зидари Георги Батала и Вочя Янковъ Пакулевъ.

Зидаритѣ казаха, че ако се копае още 5—6 метра на дълбочина, ще се покаже здрава чакълеста земя, но изкопаната яма ще погълне извънредно много камъни, варь и зидарски надници. При такова положение и при такава смѣтка, кметътъ, съ одобрението на зидаритѣ, реши: основитѣ да се премѣстятъ 7—8 метра по-нагоре (на западъ), дето земята е по-здрава.

Зидаритѣ почнаха да размѣрватъ и кроятъ новитѣ основи, но се натъкнаха на други прѣчка, а именно: части отъ заднитѣ крила на сградата попадаха въ Сали Мехметювата ливада, която, по инженерската скица за границитѣ на мѣстото не подлежеше на отчуждение и присвояване.

— Да копаимъ ли въ ливадаса? — питатъ работницитѣ, защото знаеха че Сали-Мехметювата ливада е вънъ отъ отчуждаемото мѣсто.

— Ще копаете! — заповѣда кметътъ.

Сали Мехметъ като се научи, че работницитѣ копаятъ въ ливадата му, дойде на мѣстото и вдигна голѣма врѣва.

— Слушай, Сали Мехметъ, какво ща ти кажа! — кротко му дума кметътъ. — Отъ твоята голѣма ливада ни трѣбватъ и ще веземемъ 50—60 кв. метра мѣсто, което можемъ още сега да ти заплатимъ и то двойно повече, отколкото ще платимъ на Найдювци за всѣки квадратенъ метъръ.

— Не давамъ нито педя земя отъ мояса ливада! — рѣзко отговори Сали Мехметъ.

— Ами ако ти дадемъ по 1 левъ на квадратенъ метъръ, нѣма ли да отстжпишъ 50—60 кв. м.? Толкова мѣсто ни е потрѣбно.

— И по десеть лева да ми платите на метъръ пакъ не отстипамъ.

—Добре, ние ще усвоимъ 50—60 кв. м. пакъ ти прави по-нататакъ каквото са сѣташъ, — решително каза кметътъ на Сали Мехметъ и заповѣда на работницитѣ да продължатъ копането въ ливадата.

Сали Мехметъ веднага отиде въ Хвойна и даде кмета подъ сждъ.

При разглеждането на дѣлото, следъ прочитане на тжжбата, Дечовъ зададе следнитѣ въпроси:

— Моля г. сждия, попитайте тжжителя кого обвинява: чепеларския общ. кметъ или чепеларския житель В. Дечовъ?

— Обвинявамъ Васила Дечовъ, — отговоря Сали Мехметъ.

Второ въпросъ. — Тжжительтъ да каже, за частна или за обществена сграда работницитѣ копаятъ основи въ ливадата му?

— Работницине копаятъ темеле (основи) за болгарско селско училище — отговоря тжжительтъ.

— Съ Дечови частни парични срѣдства ли се строи училището или съ общи селски срѣдства? — пита сѫдията.

— Сасъ селски напинъ и сасъ селски пари са гради училищену, — отговаря тѫжительтъ и добавя — Училищену ще е болгарско и болгарски деца ще са учьотъ въ него. Ние османлиесе въ Чепеларе въ нищо са не мѣсимъ.

Следъ тия въпроси и отговори Дечовъ помолва сѫдията да прекрати дѣлото, защото неправилно е заведено и сѫдията (Гайдаровъ) го прекратява.

До 8 май основитѣ бѣха скроени, издълбани и голѣма часть отъ тѣхъ напълнени съ основни зидове. Следниятъ недѣленъ день, следъ черковенъ отпускъ всички селени-християни се събраха тържествено на мѣстото при основитѣ. Свещеникъ Маринъ Караджовъ отслужи молебенъ, благослови сегашнитѣ и бѫдащитѣ „ктитори и приложници", каза нѣколко насърдчителни думи и основниятъ камъкъ на училищната сграда бѣ положенъ. Следъ това на людетѣ бѣха поднесени списъци за доброволни помощи въ пари, вещи и работа. Малцина записаха парични помощи, защото тогава паритѣ въ Чепеларе бѣха много кътъ, обаче списъцитѣ за вещи и безплатна работа се напълниха съ имена и презимена. Едни записваха, че лично и безплатно ще работятъ на сградата по 10—15 дни, други, че ще докаратъ (превозятъ) съ конетѣ си отъ варницитѣ по 300—500 и 1000 оки варь, а трети, че ще превозятъ даромъ пѣсъкъ, покривни плочи и т. н. Въ тия доброволни записвания не влазяха доставенитѣ по 5 кубика камъни и общитѣ межии за пренасяне отъ планинитѣ и горитѣ греди, дъски, грипиди и друга нáгода.

Следъ полагане основния камъкъ, работитѣ по градежа се засилиха. По липса на дипломиранъ техникъ, инженеръ или архитектъ, общинскиятъ кметъ назначи за главенъ майсторъ — ржководитель Воча Янковъ

Пакулевъ, младъ, способенъ и пъргавъ майсторъ-зидарь и дърводѣлецъ (дограмаджия), съ четири лева дневно възнаграждение, а за неговъ помощникъ — стариятъ майсторъ-зидарь и дърводѣлецъ — Георги Батала, съ три лева надница. За домакинъ и надзиратель пакъ бѣ назначенъ Апостолъ Т. Широковъ, честенъ, справедливъ и точенъ въ работата си, бившъ чиновникъ. Длъжностьта на Широкова бѣ да мѣри, тегли, брои и приема градежнитѣ нáгоди (камъни, варь, греди, дъски и др.) и всѣка вечерь да вписва въ надничнитѣ листове работницитѣ, които презъ деня сѫ работили на сградата или вънъ отъ нея.

Предстоеше да се издигне една здрава, масивна сграда, втора по голѣмина въ Срѣдна Родопа.*) Планътъ, или по право казано скицата, бѣ общъ образецъ, изпратенъ отъ министерството на народното просвѣщение. Споредъ тоя образецъ, сградата трѣбваше да бѫде еднокатна, съ подъ (дюшеме) издигнатъ надъ земята само единъ метъръ и съ еднообразенъ захлупенъ покривъ, сиречь, наведенъ къмъ всички страни; вжтрешното разпредѣление бѣ: шесть класни стаи (съ дължина по 9 м., ширина по 6 м. и височина 4.70 м.) и единъ продълговатъ потонъ (коридоръ) 3 м. широкъ. По вънשния си изгледъ сградата (споредъ скицата) приличаше на тютюневъ складъ или на обширенъ павилионъ, безъ никакви издадени навънъ украшения. Мѣстото, върху което щѣше да се гради сградата, не бѣ водоравно, а полегато и наведено къмъ северо-изтокъ и ако градежа се извършеше точно по плана, трѣбваше западнитѣ зидове на сградата да се издигнатъ, отъ повърхнината на земята до равнището на пода, само до единъ метъръ височина, а източнитѣ и северо-изтечнитѣ зидове да се издигнатъ отъ повърхнината на земята до

*) Дотогава най-голѣма сграда въ Срѣдна Родопа бѣ Салиховия конакъ въ г. Пашмаклж

равнището на пода съ три метра височина. Значи, между пода и земната повърхнина да се образува една голѣма надземна празднина, съ наведенъ къмъ североизтокъ земленъ подъ. При такова положение и такъвъ изгледъ, общинскитѣ управници и зидаритѣ решиха: тая голѣма празднина да се нагоди и приспособи за приземенъ етажъ. Зидаритѣ засѣкоха въ зидоветѣ голѣми прозорци на приземието, повдигнаха още малко пода на сжщинския (горенъ) етажъ и по тоя начинъ на източното, северното и южното сградни лица се образува приземенъ етажъ, съ четири голѣми и две по малки стаи. Друго. Споменахме че покривътъ на сградата, споредъ плана, бѣ схлупенъ къмъ всички страни, сжщо като покривитѣ на старитѣ чепеларски кжщи. За да има цѣлиятъ покривъ по красивъ изгледъ, решено бѣ покривитѣ на крилата да се направятъ издигнато-изострени, сиречь, на калканъ и надъ стенитѣ при главния входъ да се издигне каменна кула, която да стърчи високо надъ покрива. Съ тия измѣнения и допълнения на плана, трудътъ и паричнитѣ разноски по строежа се увеличяваха, но сградата ставаше по-красива и вжтрешното и разпредѣление по-удобно.

Сградата бѣ издигната и чаттисана до края на м. септемврий а покрита съ плочи до края на м. октомври. Градежниятъ редъ бѣ следния:

Двадесеть възрастни зидари (10 чифта) градѣха зидоветѣ, тридесеть—четиридесеть момчета и момичета отъ 16—20 годишна възрасть, мѣсеѣха хорусанъ (варь и пѣсъкъ) и го разнасяха съ дървени копани и на тезгере по скелитѣ и зидоветѣ близо до зидаритѣ; двадесеть-тридесеть души вадѣха пѣсъкъ отъ рѣчнитѣ легла и го пренасяха въ дъсчени кошове на коне на мѣстото на граденето; нѣколцина приготвяха варь въ Селището до Куртювата колиба; други вадѣха покривни тикли (плочи) въ Валчи-долъ, а трети и четвърти дѣлаха греди и ку-

шеци въ горитѣ или приготовляваха кюшета (жглови камъни) и грипиди (плоски меки камъни) за вратитѣ, прозорцитѣ и стрѣхитѣ. Всичкитѣ категории работници не работѣха даромъ, но надницитѣ имъ или ценитѣ на приготвенитѣ отъ тѣхъ нáгоди бѣха малки. Освенъ това, работницитѣ започнваха да работятъ щомъ се съмнѣше и спираха когато се мръкнѣше. Само на пладне тѣ почиваха най-много единъ часъ, докато се нахранятъ. Всички пладноваха (обѣдваха) на мѣстото дето работѣха. Пладнината (обѣда) на повечето отъ работницитѣ се състоеше отъ черъ ръженъ хлѣбъ, солчица и нѣколко пера зеленъ суганъ лукъ. Само предъ нѣколцина отъ зидаритѣ, сегизъ-тогизъ, се виждаха до хлѣба нѣколко зърна маслини, малко урда, бито сирене или кадра съ редка барканица (млѣчна мжтеница). Прогимата (сутринната закуска) и вечерята на работницитѣ пакъ се състоеше отъ ржженъ хлѣбъ или качамакъ, редка каша, мисирюва трахана, барканица (ако имаха дойни крави) и постни манжи: зелници отъ коприва, лобода, лапать, дивакуля, скрипалецъ, киселецъ и други диви (саморасли) зеленчуци, които растѣха по ливадитѣ и планинскитѣ бърда. И такава бѣ всѣкидневната храна на работницитѣ, докато се изгради и чаттиса сградата; но при все това, никой не постана отъ работа и никой не се разболѣ. По-младитѣ работници (момичета и момчета) нѣмаха и пълна празнична почивка и ето защо:

Въ недѣля и други празднични дни, трѣбваше да се пренасятъ на ржцѣ отъ планинитѣ и горитѣ изсѣченитѣ и издѣлани дървета, кушеци и грипи́ди; трѣбваше още да се покачватъ и струпватъ на скелитѣ камъни и други нáгоди, а това ставаше все съ межии. Всѣки праздниченъ день, рано призори, селянитѣ — християни, щомъ чуеха бумкането на голѣмия тжпанъ, свирене съ гайди и гърмежи отъ пушки, излазяха отъ домоветѣ

си, едни съ коне и мулета, а други съ вжжета и мазонци въ ржцѣтѣ си. *) Женитѣ, момитѣ, момчетата и помладитѣ мжже, свирещимъ и пѣещимъ се отправяха къмъ планинитѣ и горитѣ, да досурнатъ и донесатъ греди, кушеци и грипиди, а мжжетѣ, които имаха коне и мулета, отиваха въ Селището и Валчи-долъ да натоварятъ и докаратъ варь, кюшета и покривни тикли (плочи). Межеритѣ и межеркитѣ се връщаха въ селото съ тежкитѣ си бремена и товари преди черковенъ отпускъ и следъ като предадѣха на надзирателя (А. Широковъ), каквото бѣха донесли, повечето отъ тѣхъ, особено женитѣ, отиваха въ черквата, да запалятъ свѣщь и се помолятъ Богу за опрощение за грѣховетѣ имъ и по-скорошното довършване на голѣмата училищна сграда. До пладне едни отъ селенитѣ почиваха въ кжщи, другитѣ ходѣха по госте, а трети стоеха на сѣнка въ дюкянитѣ и подъ върбитѣ въ ливадитѣ. Следъ пладне къмъ 2—3 ч. едно желѣзно клепало, закачено на единъ високъ дървенъ станокъ при строящата се сграда, започваше бърже-бърже да звъни. Това звънене бѣ знакъ и покана, че момитѣ и юнацитѣ (момчетата) трѣбва веднага да дойдатъ при сградата, за да натрупатъ скелитѣ съ камъни и кюшета. Момитѣ и момчетата се отзоваваха на поканата, бърже се събираха предъ сградата и започваха съ усърдие да изкачватъ по дюлгерскитѣ стълби тежкитѣ камъни и да ги струпватъ на скелитѣ. Тая тежка работа, особено за момичетата, продължаваше около два часа. Следъ това момичетата се връщаха въ бащинитѣ си домове, да се премѣньотъ съ гиздилнитѣ си дрехи и изново да се съберать, но не при сградата, а

*) Сивко Петровъ, бѣ първия, който събуждаше и вдигаше отъ леглата селянитѣ. Той първо гръмнѣше нѣколко пжти съ пушка отъ балкона на кжщата си, следъ това се разрукваше, надуеше гайдата и поведѣше къмъ гората една чета отъ мжже, жени и моми.

на хорището, да играятъ. Тогавашното хоро бѣ по-просто и по тромаво отъ сегашното, но по прилично и по-тържествено. На хорото се хващаха и рипкаха и постари мжже и жени, ала най-много рипкаше и се провикваше Сивко Петровъ. Хорото се развалѣше щомъ се смрачеше. Сутриньта следъ праздника, желѣзното клепало пакъ звънеше и призоваваше зидаритѣ и другитѣ работници, да дойдатъ на време при сградата, за да работятъ.

Докато се издигне и покрие сградата, всѣка недѣля и почти всѣки по-голѣмъ праздникъ имаше селско-християнски межии. Въ тия межии редовно участвуваха всички селяни и селянки — християни, съ изключение на 20—30 мързеливци и хинаете, повечето мжже. Едни отъ тия хинаете се преструваха на болни, други се криеха въ кжщи и по баиритѣ. Множеството отъ населението ги презираше и задочно ги ругаеше, но друго селско наказание не имъ бѣ наложено. До края на м. юлий межиитѣ се започваха и свършваха весело и безъ никакво частично роптание, обаче, презъ м. августъ презъ най-трудната и най-усилна работа на сградата, чуха се роптания и мърмонисания отъ мжже и жени. Нѣщо повече. Въ праздниченъ день следъ пладне, повечето отъ момчетата и момичетата започнаха да не дохождатъ при сградата, да изкачватъ и струпватъ на скелитѣ камъни, грипиди и кюшета. На въпроситѣ, защо момичетата не дохождатъ вече на межия, майкитѣ имъ отговаряха, че имали припрени и неотложни кжщни и стопански работи, та затова не дохождатъ. Но и работитѣ на сградата бѣха много припрени. Двадесеть зидари искатъ камъни и грипиди, а на скелитѣ нѣма такива. Малко камъни се виждаха и на двора.

— Г-нъ кмете, или нареди да се наполнятъ скелисе сасъ камене и грипиди или да фарлимъ чуковесе! — викна припрениятъ майсторъ Георги Батала. — Ниви-

дишъ ли какво правимъ! Вартимъ са на скелисе като шематни овце и напразно си губимъ времесу.

Следъ тоя упрѣкъ кметътъ издаде четвърта по редъ заповѣдь, всѣки чепеларецъ-християнинъ отъ 20 до 60 годишна възрасть да достави още по два куб. м. камъни за училищната сграда. Селянитѣ пакъ почнаха да ровятъ рѣчнитѣ легла и последния нарядъ камъни бърже бѣ изпълненъ. Оставаше само да се покачатъ камънитѣ и грипидитѣ, за изграждане калканитѣ, стрѣхитѣ и кулата. За свръшване и на тая работа кметътъ написа следната заповѣдь-покана.

„Подписаниятъ чепеларски общински кметъ поканвамъ споменатитѣ по долу момчета и момичета, да се съберать въ недѣля въ 3 ч. сл. пл. при строящата се училищна сграда и покачятъ на скелитѣ камънитѣ и грипидитѣ.

Ония моми и момчета, които не дойдатъ, ще се считатъ лениви и ленивостьта имъ за винаги ще бѫде записана (зарегистрирана) въ книгитѣ на общинското управление". (Следватъ въ заповѣдьта имената и презимената на 40—50 момичета и момчета отъ 16 до 22 годишна възрасть).

Тая заповѣдь бѣ дадена на свещеникъ Маринъ Г. Караджовъ, да я прочете и прочете я въ черквата следъ свръшване на богослужението. И какво стана следъ разгласяването на заповѣдьта? На опредѣленото време и мѣсто се събраха на межьо, да напълнятъ скелитѣ съ камъни и грипиди не само изброенитѣ въ заповѣдьта момичета и момчета, но и майкитѣ имъ.

— Рамаса и гарбовесе ни са смачкаха и ужюлиха отъ носене греди и вдигане камене — думатъ на кмета нѣкои по сербезъ момичета. — Купите ни барекъ по адно шерена корпица за споменъ!

— Ще донесемъ на свадбитѣ ви по единъ вакалъ овенъ за шювишъ и ще поиграимъ на хорото за здраве и берекетъ — отговаря кметътъ.

Момичетата се смѣятъ и съ голѣми усилия изкачватъ по стрѫмнитѣ и опасни дюлгерски стълби тежкитѣ грипиди.

Следъ изграждането на стенитѣ, стрѣхитѣ, и коминитѣ, следобѣднитѣ межии се прекратиха и момичетата поотдъхнаха.

Парично платежни средства. Но най голѣмитѣ, затруднения по направата на училищната сграда се състояха въ парично-платежнитѣ средства. Споменахме, че при започването на строежа, въ общинската каса нѣмаше нито 10 лева готови пари, прадназначени за постройката на новата училищна сграда. Общинскитѣ управници първо разчитаха на частнитѣ доброволни помощи, а следъ тѣхъ на помощитѣ отъ държавата и окрѫжната постояна комисия; но частнитѣ парични помощи мѫчно се събираха, защото тогава въ Чепеларе у малцина имаше пари, и то въ досущъ малки количества. При такова положение, общинскиятъ кметъ, следь като събра въ течение на 10—15 дни записанитѣ отъ чепеларски жители доброволни парични помощи, около 500 лева, помоли горно и долно-дерекьовскитѣ кметове Илчо Велковъ и Тодоръ Кушлю, да се потрудятъ и наредятъ, щото всички по-заможни кехаи, овчари и други задгранични селяни, които притежаватъ недвижими имоти въ чепеларското землище или наематъ пасбища за овцетѣ си отсамъ границата, да дадатъ по нѣщо „каквото имъ се куптисва отъ сорце" за новата училищна сграда въ Чепеларе. защото и задгранични християнски деца ще се учатъ въ нея. Илчо и Кушлю обещаха да сторятъ това и изпълниха обещанието си. Всѣки по-заможенъ кехая, овчарь и притежатель на недвижимъ имотъ — парикенде, когато дойдѣше въ Чепеларе, да си плаща данъка или да се снабдява отъ митницата съ откритъ листъ за вкарване добитъка си на паша въ двувластнитѣ имоти, даваше и доброволна парична помощь за направата на училищната сграда. Първи записаха и дадоха по една златна турска лира (по 500—600 лв. сегашни пари) Хасанъ х. Алибеевъ отъ

.с Райково, Тодоръ Кушлю и Иванъ Драгневъ отъ с. Долно-Дерекьой. Отъ дерекьойци бѣха събрани около хиляда (златни) лева, а отъ всички други задгранични и съседни села около 500 лева.

Презъ първитѣ две работни седмици зидаритѣ и другитѣ работници не искаха пари срешу надницитѣ си и стойностьта на на́годата (варь, кюшета, греди, кушеци и др.). Но на третата седмица работницитѣ угладнѣха и всѣки иска по малко пари. Събранитѣ около 2000 лв. бѣха имъ раздадени, за да си купятъ по 10—15 оки ръжь или царевица. Настъпи четвъртата седмица. Работницитѣ пакъ искатъ пари. Окръжната постоянна комисия бѣ разпредѣлила помощьта за градежи на обществени сгради въ цѣлия окръгъ и на чепеларци бѣ даденъ най голѣмъ дѣлъ — 1000 лева. Тази сума веднага бѣ изтеглена и раздадена на зидаритѣ, доставчицитѣ на варь и другитѣ работници. Наближиха найголѣмитѣ и най-тържественитѣ срѣдно-родопски християнски празници, Петровдень и Света недѣля. Зидаритѣ и всички други работници искатъ пакъ пари, и то не по 5—10 и 15 лева, както до тогава, но по голѣми суми. Главитѣ на семейства искатъ пари за ръжь, царевица, царвуле, папуце, за плащане данъци и на косачи, а момичетата и момчетата — за кундуре, прело, сърма, коприна и ушити но неплатени волненици.

— За какво са напиниме и си коцаме дриписеага ни не дадете за Петровдень, барекъ по 20—30 лева, да си направимъ нѣкое гиздилце — думатъ момичетата на кмета и пълнятъ копанитѣ и тезгеретѣ съ варовъ разтворъ.

— Чорбаджи, царвулесе и калчунесе ни са скоцаха, порсте се на ногисе ни са проврѣха и жито въ къщи нѣмаме, та му тросите кулая за пари, защото боси и гладни ни можимъ да горимъ киречъ, — предупреждава

кмета варжията Вочю Метексовски и си посочва скъсанитѣ и разсурнати царвуле и калчуне.

— Г-нъ кмете, ако за Петровденъ не дадете на дюлгересе пари, ще се разбѣгатъ — угрижено казва майстора-ръководитель Вочю Янковъ Пакулевъ. — Едни ще отидатъ да работятъ въ Пловдивъ, както сториха Сираковци и Кисьовци, други ще се порстнатъ нахъ Бакадену хми видятъ очине. Ще останимъ лю ние съ Баталанъ да градимъ десеть години училищесу.

— Кажи на зидаритѣ, че ще имъ дадемъ пари за Петровдень — отговаря кметътъ на Вочя Я. Пакулевъ.

Следъ тоя отговоръ кметътъ Дечовъ и помощникътъ му Адилъ Салиховъ, безъ много мислене, приготвиха потрѣбнитѣ книжа, отидоха въ Хвойна, зеха въ заемъ за своя частна смѣтка отъ Земледѣлската банка по 2000 лв. и цѣлата сума (4000 лв.) раздадоха на зидари варжии и всички други работници.

Петровдень и Света недѣля бѣха славно отпразднувани въ селото. Въ края на м. юлий, чепеларскитѣ жители свещеникъ Маринъ Караджовъ, Ат. Тодоровъ Дойчинъ, Диню Делисивковъ, Щерю Николовъ и Еминъ-Рапада, по молбата и настояването на кмета и помощника му, също заеха за своя частна смѣтка отъ Земледѣлската банка по нѣколко стотини лева и ги дадоха на общинското управление, за раздаване на работницитѣ срещу надницитѣ имъ и то съ надежда, че скоро ще бъде отпусната държавната помощь отъ 5000 лева; обаче, тая надежда не се оправда.

Презъ първата половина на м. Септемврий, когато трѣбваше да се изградятъ последнитѣ кушеци (пояси) отъ зидоветѣ, калканитѣ и кулата, зидаритѣ, варджиитѣ и другитѣ работници заявиха, че семействата имъ гладуватъ, защото въ къщи нѣматъ ни жито ни брашно и ако не имъ се дадатъ по 5—10 лева, да си купятъ ръжь

или царевица, ще захвърлятъ чуковетѣ. И работницитѣ бѣха прави, защото отъ тѣхъ само Георги Батала бѣ по-заможенъ и имаше кредитъ, а всички други бѣха много бедни и прехраната на семействата си изкарваха само съ чужда работа или, както тѣ казваха, само съ „чукътъ и мазилката въ роки“. Когато кметътъ чу, че зидаритѣ ще „форлятъ чуковетѣ“ замисли се и съ наведена глава тръгна за дома си. На пѫтя предъ Аговския конакъ, Салихъ Чаушъ Кара Ибрахимовъ срещна кмета и му дума:

— Оти са си умарлушилъ и замислилъ, комшу? Бининъ ярасѫ беш-юзъ (на хилядата половината е петстотинъ).

— Замислилъ самъ са, оти дюлгерене гладьоватъ и заплашватъ, че ще фарльотъ чуковене, ако хми ни дадемъ пари, да си купятъ жито — отговаря кметътъ.

— Кефине бакъ, нимой си туря дертъ на корема за сакива малки работи — казва Салихъ Чаушъ и смърка енфие. Ние съ нашену малко (по-малкия братъ Исуфъ), на сая саро нѣмаме пари да ва дикисаме, ала са е забуталъ въ единъ хамбаръ елли-алкмушъ киле рошъ, та ще го изедотъ мишкине. Друго ща ти кажа. Сая година въ Аикулакъ, на Кепенеканъ и Карабалканъ на нашине тарли има таковъ берекетъ, каковто редчишъ е бивалъ; и ако Аллахъ помогне да го сберемъ и уваршемъ, ще наполнимъ и приполнимъ хамбарене съ ново жито. Сети ли са какво ти казахъ? Нимой са замислюва. Проводи дюлгерене и другине, кутриту са огладнели, да хми напалня торбине и човаленe съ рошъ.

— Благодаря ти комшу, ала лошо е, че нѣмаме пари за плащане.

— За пари и плащане е льосно. Когато ви паднатъ пари въ общинона, тогава ще платите ражтонъ, пакъ и хичъ да го ни платите, нѣма да ни са развали работа.

Давайте пусули на дюлгерене, да знаятъ женищана въ конаканъ, кому колко оки жито да дадотъ, пакъ сетне ще управимъ хасапя, ага се раздаде житону.

— Много ти благодаря, комшу за услугата и улеснението, които ще сторишъ и мене като общински кметъ и на работницине, но трѣбва да се споразумѣешъ съ братъ ти Исуфа, защото житону ви е орташко.

— Бракъ бе! Остави са, нимой дума хавае! Въ конаканъ е́ содя и каквоно река, нова станува. Исуфъ е още диéте *) и може да дава команда ага умра, пакъ доде самъ живъ, мояса команда ще са слуша.

Вечерьта и на другия день, следъ разговора съ Салихъ Чауша, 80—100 жени и мѫже съ чували и голѣми торби на рѫце, се юрнаха къмъ Аговския конакъ и бърже изпразниха хамбаря съ „забутаната рожь“. Споредъ смѣтката Салихъ Чаушъ и Исуфъ Аговски дадоха 2400 оки рѫжь, която по тогавашнитѣ пазарни цени въ Чепеларе, струваше 720 златни лева, а по сегашния курсъ около 20,000 лв. Съ тая забутана рѫжь бѣха изградени последнитѣ пояси на зидоветѣ, калканитѣ, стрѣхитѣ, коминитѣ и чатията на училищната сграда. Отъ после Салихъ Чаушъ и Исуфъ Аговски не получиха нито единъ левъ готови пари отъ стойностьта на рѫжьта, защото малка часть бѣ прихваната за общински данъци-връхнини, а по голѣмата часть Аговци отстѫпиха като доброволна помощь.

Съ изграждането на кулата коминитѣ, чаттисването и хастарорсването на покрива, най тежката работа по направата на сградата бѣ привършена до края на м. септемврий. Оставаше само превозването на покривнитѣ плочи отъ Валчи-Долъ и покриването. До края на м. октомври по-полѣмата часть отъ сградата бѣ покрита,

*) Това дете бѣ 50—60 годишно, а Салихъ Чаушъ 70—80 годишенъ.

а останалата часть бѣ покрита постепенно, защото мѫчно се доставяха покривнитѣ плочи.

Въ началото на 1896 г. пловдивската окрѫжна постояна комисия даде на общината още 500 лв. помощь за направата на сградата. Съ тая сума бѣха изплатени нѣколко стотинъ броя борови дъски (талпи за подоветѣ и таванлъци), които нѣколцина чепеларски ахрене избичиха въ Разпада и други гори въ Чуваджиица и Муржовското. Дъскитѣ бѣха избичени съ рѫчни триони — бичкии, защото тогава въ Чепеларе не сѫществрваха водни дъскорѣзници и гатери. Презъ лѣтото бѣха отвършени три голѣми класни стаи и две по-малки. Всчкитѣ гвоздеи и други металически нагоди и приспособления (резии, ентешета, ключове и др.) по направата и отвършването на сградата, даде на почекъ (вересия) Стою Щоновъ отъ с. Устово, който имаше праматарски и желѣзарски магазинъ въ Чепеларе. За изплащане труда на зидаритѣ и дограмаджиитѣ, които отвършиха петьтѣ стаи, общинскиятъ кметъ помоли настоятелитѣ на черквата „Св. Богородица" да дадатъ на заемъ, колкото има събрани и икономисани черковни пари. Нѣкои отъ настоятелитѣ отначало не се съгласяваха, но председательтъ на настоятелството, свещеникъ Маринъ Караджовъ, ги убеди и съгласи, да дадатъ всичкитѣ 7-800 лв. черковни пари, обаче, при условие, училищното настоятелство да отстѫпи на черквата за временно ползуване старата училишна сграда въ двора на черквата Св. Богородица. Общинскитѣ управници и училищни настоятели, се съгласиха не само да отстѫпятъ сградата за временно ползуване, но и да я продадатъ на черквата. И продадоха я съ обикновено писмено продавателно за 800 лв. Обаче, пловдивската митрополия не одобри сдѣлката и не потвърди писмено протоколното решение на черковното настоятелство. Но при все това 800-тѣ лева бѣха дадени и старата училищна сграда предадена отъ продавачитѣ и приета отъ куповачитѣ

Най-сетне, чепеларци се удостоиха и съ многоочакваната държавна парична помощь. Следъ нѣколко пимени молби и настоявания отъ общинското управление, станимашко-рупчоския окол. училищенъ инспекторъ съ писмо подъ № 457 отъ 25 априлъ 1896 година съобщи, че министерството на народното просвѣщение, е отпустнало не 5000, а само 2000 лева държавна помощь, за направата на новата училищна сграда въ Чепеларе. Очудването, негодуванието и разочорованието бѣха много голѣми, когато се получи тая весть, но една малка надежда пакъ се запази у общинскитѣ управници. Възможно е да е станала грѣшка при разпредѣляне на кредита или при написване платежната заповѣдь. Съ тая малка надежда, общинскиятъ кметъ веднага отиде въ София, да разбере каква е „грѣшката" и бърже я разбра. Единъ надутъ голѣмецъ въ надлежното министерството каза на Дечова следнитѣ думи: „Всичкиятъ кредитъ — помощи за постройки на училищни сгради — по бюджета за текущата година е вече окончателно разпредѣленъ, та повече ото 2000 лв. не може да ви дадемъ; пакъ вие щомъ не сте имали достатъчно парични средства, да не сте започвали строежа на такава голѣма сграда"

— Планътъ на сградата ни е изпратенъ отъ министерството на народното просвѣщение и г. окрѫжния училищенъ инспекторъ званично ни писа, че ще ни се даде държавна помощь 5000 лв. — обяснява кметътъ Дечовъ.

— Какво ви е писалъ окрѫжниятъ инспекторъ не зная и не се интересувамъ да зная, но разбери, че повече отъ 2000 лв. не можемъ да ви дадемъ по бюджета за 1896 г., а кредитътъ „училищни постройки" по бюджета за 1895 година отдавна е изчерпанъ.

Другъ голѣмецъ по-откровенъ и по справедливъ каза на Дечова:

— Кредитътъ „Училищни постройки и поправки“, не бѣ разпредѣленъ отъ насъ отговорнитѣ чиновници, споредъ нуждитѣ на населенитѣ мѣста, а отъ народни представители и други влиятелни партизани. Това е истината. И ако вашиятъ рупчоски народенъ представитель (К. Пеевъ) не се е застжпилъ, да ви се даде по-голѣма помощь, вината е у него, а не у насъ.

— Нѣма ли вина и г. министърътъ, който се влияе отъ партизанитѣ? — пита Дечовъ.

— Излишно и неловко ми е да ви отговорямъ на тоя въпросъ — казва голѣмецътъ и повдигна рамене.

Следъ тия обяснения и отговори, кметътъ ядосанъ, но не и обезсърдеченъ се върна, изтегли въ Хвойна отъ околийското държавно ковчежничество 2000-тѣ лв. и веднага ги раздаде на нуждающитѣ работници и доставчици, съразмѣрно съ сумата, която имаха да зематъ отъ общината.

Въ началото на учебната година 1896/7 година общинското III-класно училище бѣ настанено въ новата училищна сграда, а основното остана още две учебни години въ старата, докато се отвършатъ другитѣ класни стаи въ новата сграда. Въ двете пакъ малки отвършени стаи, на северо-западния приземенъ етажъ бѣ настанено общинското управление, което до тогава се помѣщаваше въ частни наети сгради. До края на 1898 г. вжтрешностьта на новата училищна сграда бѣ изцѣло довършена и нагодена за използуване. Останаха само неизмазани съ варь външнитѣ зидове лица на сградата.

Каква бѣ паричната оценка или костуемата цена на новата училищна сграда въ края на 1897 г. указание ни дава следното:

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 41

Днесъ 3 декемврий 1897 година Чепеларскиятъ общински съветъ въ съставъ: кметътъ Костадинъ Д. Сивковъ, *) членове: Адилъ Салиховъ, Кр. Петковъ, Салихъ х. Идризовъ, Салихъ Мехмедъ, Щерю Николовъ, Тома С. Чакъровъ, Мустафа Муса Башовъ и Сюлюйманъ Синаповъ и въ отсжтствието на члена Атанасъ Т. Дойчинъ, се занима съ въпроса по уреждането на общината въ финансово отношение.

Съветътъ, следъ подробно разглеждане финансовитѣ операции на общината презъ последнитѣ четири години константира следующето:

1) Отъ 1886 год. до днесъ общинскиятъ бюджетъ се е сключвалъ винаги съ дефицитъ, отъ 200 до 300 лева, така щото на 30 мартъ 1894 год. общината е била длъжна на разни лица около 3000 лева.

Този дългъ е произхождалъ повечето отъ разноски за поддържание на народнитѣ училища, по причина, че общината нѣма постоянни училищни приходи, а поради многото ученици, винаги е имало 5-6 души учители.

2) Общинскиятъ съветъ презъ 1894—1897 години отъ икономии по бюджета е успѣлъ да изплати по голѣмата часть отъ стария училищенъ дългъ, но нуждата отъ едно училищно здание е била причината, да се направятъ нови дългове, избѣгването на които е било невъзможно по следующитѣ причини:

а) Презъ 1893 година училищниятъ инспекторъ, като прегледалъ старитѣ училищни здания, намѣрилъ ги вече за негодни и заставилъ общината или да наеме здание за помѣщение на триста-тѣ ученика, или да вземе мѣрки за съграждането на ново училищно здание. Тогавашниятъ общински съветъ, като пресмѣтналъ, че нѣма да се намѣрятъ частни здания сгодни за цельта, решилъ да се направи ново училищно здание и вземалъ мѣрки за приготовлението на нуждния материялъ.

---

*) Презъ месецъ септемврий 1897 кметътъ В. Дечовъ, си даде оставката, защото бѣ избранъ членъ на пловдивската окр. пост. комисия. Замѣсти го по изборъ Кост. Делисивковъ.

б) Министерството на народното просвѣщение като взело предвидъ, числото на ученицитѣ, които се учатъ въ чепеларскитѣ училища и значението на самото село въ просвѣтно отношение въ Централнитѣ Родопи, изработва особенъ планъ—проектъ и предлага на общинския съветъ да построи зданието споредъ плана.

Новото училищно здание бѣ изкарало и покрито презъ 1895 год., което споредъ оценението на г-нъ инженера при пловдивската окр. постояна комисия, въ сегашното му положение (покрито а само една трета часть е отвършено вѫтре) струва 45,000 лева, а като се отвърши цѣло ще струва 79,000 лева.

Срещу сегашната стойность на зданието, общината е платила въ налични суми и въ натура (дървенъ материялъ и др.) 30,000 лева (отъ общинския бюджетъ, доброволни помощи и пр.), а останалитѣ 15000 лева сѫ дългъ на общината, къмъ разни кредитори и зидари, които сѫ работили на училището.

Общинскиятъ съветъ като взе предъ видъ: че общинскиятъ дългъ (отъ 15,000 лева) не може да се изплати изведнъжъ отъ общинския бюджетъ, по нѣмане достатъчно приходи — единодушно реши:

1) За уреждане чепеларската община въ финансиално отношение, до една степенъ, да се заематъ за общинска смѣтка отъ Българската Народна банка, или ако тя откаже, отъ друго кредитно учреждение, десеть (10,000) лева, които да се изплатятъ въ течение на 20 години, като се плаща лихва не повече отъ размѣръ опредѣленъ отъ Б. Н. Банка, ако сумата се заеме отъ нея и 10 % ако е заетъ отъ друго нѣкое кредитно учреждение или лице.

2) За обезпечение на заетата сума, да се заложатъ следнитѣ общински приходи:

а) Обикновената общинска връхнина върху поземления данъкъ и другитѣ прѣки данъци (съ изключение на беглика) която възлиза на 878 лева.

б) Откроата на индустриални стоки, плащана на общината отъ държавното съкровище, възлизаща на 900 лева.

в) Общинската връхнина върху патентитѣ, възлизаща на 225 лева.

Заетата сума да се употрѣби за изплащане на най-необходимитѣ общински дългове, означени въ приложения списъкъ.

4) Да се предвижда всѣка година въ общинския бюджетъ нуждната сума за лихви и погашения и др. разноски по заема.

5) Преписъ отъ настоящето постановление, да се изпрати чрезъ рупчоския околийски началникъ на господина пловдивския окрѫженъ управитель за утвърждение отъ надлежната по-висша власть.

Горното постановление, бѣ оставено безпоследица отъ Б. Н. Банка. Какъ бѣ изплатенъ училищния дългъ, ще разкажемъ по-нататъкъ.

Общинско трикласно училище

Държавна парична помощь. Както за другитѣ по-важни общински работи, така и за премѣстването на държавното III класно училище отъ с. Орѣхово въ Чепеларе, трѣбваше да има на лице нагода и предпоставка. Нагодата и предпоставката за премѣстването на училището бѣха ученическия кадъръ и строящата се училищна сграда. Въ началото на учебната 1894/5 г. чепеларското училищно настоятелство, съ съгласието на надлежната окрѫжна училищна власть, откри при основното народно училище и втори класъ. Записаха се достатъчно ученици, допълненъ бѣ и учителския персоналъ. До края на м. май 1895 г. общинскитѣ управници, не бѣха правили званични постѫпки за премѣстването въ Чепеларе държавното III класно училище и не мислѣха да правятъ, докато не се изгради и отвърши училищната сграда, но едно малко събитие ускори това.

Най-главниятъ деятель по откриването на държавното III класно училище и настаняването му въ с. Орѣхово, свещеникъ Ной Ангеловъ, презъ първата половина на м. юний дойде въ Чепеларе по нѣкаква своя частна работа. Следъ свършване на работата си, све-

щеникъ Н. Ангеловъ дойде при строящата се сграда, поздрави кмета и зидаритѣ и каза:

— Поздравлявамъ ви и похвалявамъ ви, че сте започнали тоя храмъ на просвѣтата, но катс гледамъ голѣмината му, чудя се какъ ще излѣзите на́глава. Но дай Боже, да я видимъ следъ петь—шесть години издигната, покрита и отвършена вѫтре.

— Не следъ 5—6 години, а следъ 5—6 месеца ще я покриемъ и отвършимъ — отговори Георги Батала-

Вечерьта свещ. Н. Ангеловъ останалъ да пренощува въ дома на единъ неговъ приятель и пол. съмишленикъ. Между другитѣ разговори, свещ. Н. Ангеловъ казалъ на приятеля си, въ присѫтствието на другъ чепеларецъ, близъкъ роднина на домакина, че градежа на новата училищна сграда е примамка за друга цель, но докато той (Ангеловъ) е живъ, тази цель нѣма да се постигне. Това трѣбвало да знаятъ всички чепеларци и, следователно, безполезно е, да се напинатъ и забатачватъ селото съ такава голѣма постройка.

Дали свещ. Н. Ангеловъ точно тъй се е изразилъ предъ приятеля си, ние не знаемъ, но казанитѣ, ужъ, отъ него думи бърже се пръснаха по цѣло село. По поводъ на тая обезсърдчителна мълва, кметътъ покани общинскитѣ съветници, училищнитѣ, черковнитѣ и джамийскитѣ настоятели на общо заседание, въ което следъ обстойни разисквания се зема следното решение:

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 23

Днесъ 18 юний 1895 година, подписанитѣ: съставляющи чепеларския общински съветъ, черковнитѣ и училищнитѣ настоятелства, разисквахме въпроса по настаняването на рупчоското държавно трикласно училище и като вземхме предвидъ:

1. Че Чепеларе се намира тъкмо всрѣдъ Родопитѣ и по мѣстоположението си, то е най хубавото село въ Централнитѣ Родопи.

2. Че Чепеларе въ хигиенично отношение е тоже най-хубавото село.

3. Че ако въ Чепеларе се настани рупчоското държавно трикласно училище, то Чепеларе ще има голѣма полза, защото чепеларскитѣ младежи съ малко разноски ще могатъ да се образоватъ.

4. Че въ румелийско врѣме, когато въ Чепеларе имаше трикласно училище (което се издържаше отъ Дирекцията на народного просвѣщение и пловдивския окрѫженъ съветъ), повечето ученици бѣха отъ гюмюрджински санджакъ и

5. Че по съграждането на новото училищно здание българското население въ гюмюрджински санджакъ е дало доста голѣма помощь (пари и дъски отбелѣзани по квитанционната книга подъ №№ 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 58—61 и 61), то единодушно

ПОСТАНОВИХМЕ:

1. Да се помоли надлежното висше учреждение, щото рупчоското държавно трикласно училище да се настани въ с. Чепеларе.

2. Ако училището се настани въ с. Чепеларе, то чепеларската община подарява на държавата новопостроеното училищно здание въ Чепеларе, състояще се отъ 10 (десеть) класни стаи и други 8 стаи и отдѣления, което само на чепеларското население костува не по-малко отъ двадесеть (20) хиляди лева, независимо отъ помощитѣ дадени отъ населението въ гюмюрджюнски санджакъ, пловдивската окр. постоянна комисия, частни лица и пр.

3. Ако рупчовското държавно училище се настани въ Чепеларе, то чепеларската община се задължава да дава безплатно квартири и отопление на ученицитѣ отъ рупчоската околия, за първитѣ три години отъ настаняването на училището, а на ученицитѣ отъ гюмюрджински санджакъ дотогава докогато стои училището въ Чепеларе.

4. Ако училището се настани въ Чепеларе, то чепеларската община се задължава да пренесе до Чепеларе безплатно всички училищни потрѣби.

Настоящето постановление се направи въ два еднообразни екземпляра, отъ които единия да се из-

прати до надлежното висше учреждение по народното просвѣщение, а преписи да се изпратятъ тамъ дето трѣбва.

Общински съветъ (подписали):

Кметъ: В. Дечовъ п. кметъ: А. Салиховъ
Членове: Кр. Петковъ, Р. Д, Кефилевъ, Щерю Николовъ, Абд. С Чаушовъ, Муст. М. Башовъ Еминъ Рапада.

Училищни наст. на народн. училища (подписали)

Председатель В. Дечовъ.
Членове: Д. Сивковъ, А. Т. Дойчинъ, Я. Анастасовъ.

Училищни наст. на мохамедан. училища.

(подписали):

Подпредседатель А. Салиховъ,
Членове: Молла Ахмедъ, С. Хаджи Идризовъ, Имамъ Мехмедъ.

Черковно наст. на черкв. Св. Богородица.

(подписали): Енор. свещ. председатель свещ. Маринъ Караджовъ.
членове: С. Петровъ, Д. Сивковъ.

Черковното наст. на на черкв. „Св. Атанасъ".

(Подписали): председатель свещ. Маринъ Г. Караджовъ.
Членове: Ат. Ивановъ, Никола Радковъ, Тодоръ Георгиевъ.

Настоятелство на джамията (подписали):

Подпредседатель А. Салиховъ
Членове: Молла Ахмедъ, Салихъ Хаджи Идризовъ, Имамъ Мехмедъ.

ВѢРНО, Чепеларски общински кметъ (подписалъ) В. Дечовъ.

Завѣрени и обгербовани преписи отъ горното постановление бѣха изпратени съ препроводителни писма, но безъ други прибавки, на министра на народното просвѣщение и пловдивския окржженъ училищенъ съветъ. Освенъ това, В. Дечовъ започна частно да редактира и издава двуседмиченъ вестникъ съ название

„Родопски Новини".*) Друго. Учитель при държавното три класно училище въ с. Орѣхово бѣ и Ст. Н. Шишковъ отъ с. Устово, ахж-челебийска околия. Мнозина софийски голѣмци — книжовници и чиновници въ м-вото на народното просвѣщение познаваха Шишкова, като способенъ учитель и родопски книжовникъ — народоучникъ (фолклористъ). Освенъ това, Шишковъ бѣ отличенъ училищенъ администраторъ и домакинъ. По негово настойчиво искане, орѣховското държавно III класно училище бѣ снабдено съ многобройни и най-нови учебни помагала (книги, физически и химически уреди, сбирки по естествознание и др., каквито въ други III класни държавни училища нѣмаше. До започване градежа на новата училищна сграда въ Чепеларе, Шишковъ помагаше орѣховцемъ и бѣ добъръ приятель на свещ. Ной Ангеловъ, но като видѣ какво правятъ чепеларци, повѣрително каза на Дечова, че като ахжчелебиецъ, той се поставя въ услуга на чепеларци и занапредъ ще помага, както може и доколкото може, за премѣстването на държавното III класно училище въ Чепеларе. И Шишковъ до края си одържа думата. Той веднага започна да пише дописки и статии въ полза на Чепеларе. Статиитѣ и допискитѣ му бѣха безъ подписъ или съ псевдонимъ и се печатаха въ „Родопски новини" и други вестници. Освенъ това, Шишковъ често пишеше частни писма на разни голѣмци въ София и се напъваше да ги убеди, че мѣстото на държавното училище, не е въ Орѣхово, Хвойна или Павелско, а въ пограничното село Чепеларе. Обаче, Шишковитѣ писмени напъвания не се зеха подъ внимание, защото други голѣмци, повечето пловдивци, настояваха училището да си остане въ Орѣхово, или

*) „Родопски Новини" е първиятъ срѣдно-родопски вестникъ. Редакцията и администрацията му бѣха въ Чепеларе, а се печатаще въ Пловдивъ. Отъ вестника излѣзоха само 8 броя. Издаването му бѣ прекратено следъ голѣмото наводнение въ Чепеларе.

ако тамъ е неудобно, да се премѣсти въ Хвойна или Павелско. Безпоследица бѣ оставено и чепеларското постановление № 23 отъ 18 юний. Въ края на м. октомврии Хр. п. Константиновъ, въ едно частно писмо до Дечова между другото пишеше: „ . . . По настояването на К. П. (Костаки Пѣевъ) и други пловдивски видни лица, училището по бюджето-проекта си остава въ Орѣхово, но това не трѣбва да ви обезсърдчава. Продължавайте да действувате . . .“

Следъ това известие, училищното настоятелство реши, ако се съберать достатъчно ученици, да се открията още единъ или два класа при основното народно училище. За осѫществяване на това решение, Дечовъ писа частни писма на приятели въ Широкалѫка, Стойки, Устово, Райково, Дерекьой и др. села съ молба, по бърже да съобщатъ, има ли въ тѣхнитѣ села ученици за II и III класове и ако има желаятъ ли да продължатъ учението си въ чепеларското III класно училище, ако такова се открие. Първъ утвърдително отговори деятелниятъ и услужливиятъ широкалѫшки учитель Ангелъ п. Георгиевъ (братъ на митрополитъ Стефанъ). Той въ писмото си казваше, че ако въ Чепеларе се открие III класно училище, въ него ще се премѣстятъ дори и ученицитѣ отъ Широкалѫка, които сѫ се записали и следватъ въ орѣховското III класно училище. Последваха насърдчителни и задоволителни писма и отъ другитѣ села. Добре, училището ще се открие, но какъ ще се издържа, сиречь, отъ кѫде ще се взематъ пари за изплащане учителскитѣ заплати и другитѣ разноски?. Тоя въпросъ най-много гнетѣше общинскитѣ управници, защото окрѫжната училищна управа се съгласи да се открие общинското III класно училище, но при условие, че цѣлитѣ учителски заплати ще се изплащатъ отъ общината. Но и на тая мѫчнотия бѣ найдена леснината. Следъ откриването на училището, въ което се записаха достатъчно

ученици и въ тритѣ класа, общинскитѣ съветници се събраха на заседание и подписаха следното

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 30

Днесъ 16 ноемврий 1895 година чепеларскиятъ общински съветъ въ съставъ; кметъ В. Дечовъ, п. кметъ Адилъ Салиховъ, членове: Райчо Д. Кефилевъ. Салихъ х. Идризовъ, Диню Костовски, Абдулахъ С. Чаушовъ, Садъкъ Джеферовъ и Кръстанъ Петковъ и въ отсѫтствието на членоветѣ: Щерю Николовъ, Еминъ Рапада, Мустафа Муса Башовъ и Петъръ С. Чакъровъ като взе предъ видъ:

1) че има много общински работи отъ голѣма важность, които изискватъ да се о.иде въ Пловдивъ и София.

2) че тия общински работи сѫ дотолкозъ важни, щото е необходимо да отиватъ за тѣхъ въ София и Пловдивъ кметътъ, п. кмета и двама училищни настоятели, то съвета реши:

1. Да се командироватъ въ Пловдивъ и София кметътъ Василъ Дечовъ, п. кмета Адилъ Салиховъ и училищнитѣ настоятели Димитъръ Сивковъ и молла Ахмедъ х. Джуровъ. Командировката имъ по никой начинъ не може да се продължи повече отъ 22 декемврий т. г.

2. За пѫтни разноски да имъ се отпуснатъ по 40 лева (за отиване и връщане) и по четири (4) лева дневни на день, докато се върнатъ въ Чепеларе.

Преписъ отъ настоящето постановление да се врѫчи на командированитѣ.

(подписали): кметъ В. Дечовъ, п. кметъ А. Салиховъ и съветницитѣ)

Делегацията веднага тръгна за Пловдивъ и София, но не съ праздни рѫцѣ, а съ родопски армаганъ. Делегацията купи на вересия, но за селска смѣтка, 20 оки овче масло в 50 — 60 оки брано млѣко, натовари армагана на едно муле и го предаде на стария овчарь и мандражия Василъ Балджийски, да го закара въ Пловдивъ. Балджийски купи въ Пловдивъ 10 малки чумлека

(пръстени гърнета съ широки отвори), напълни ги съ масло и превърза на отворитѣ бѣли и чисти мешинчета, да не се замърсява и излива маслото. Браното млѣко пакъ разпредѣли и насипа въ десеть бѣли платнени пакуле (торбички) и затегна отворитѣ имъ съ връвчици. Следъ тая мандраджийска манипулация, Василъ Дечовъ купи отъ една книжарница 20 визитни картички и на 10 отъ тѣхъ написаха съ мастило: „Брано млѣко, армаганъ отъ Чепеларе“, а на другитѣ 10 картички — „Чисто овче масло, армаганъ отъ Чепеларе“. Картичкитѣ съ тия думи, но безъ адреси, бѣха завързани съ конци у чюмлецитѣ и пакулчетата. Три чумлека и три пакулчетата бѣха оставени на Балджийски да ги раздаде на троица пловдивски голѣмци (Симеонъ Л. Груевъ, окрѫжния управитель и окрѫжния училищенъ инспекторъ), а другитѣ чумлеци и пакуле делегацията занесе въ София.

Щомъ делегацията пристигна въ София първата ѝ работа бѣ да раздаде армагана и раздаде го така: Когато досущъ се стъмни, В. Дечовъ и Адилъ Салиховъ се качиха на единъ файтонъ, туриха предъ себе си и на капрата чумлецитѣ и пакулчетата и заповѣдаха на файтонджията, да ги закарва последователно предъ входнитѣ врати на указанитѣ голѣмски кѫщи и предъ всѣка входна врата да се спира по 4—5 минути. Щомъ файтонджията спрѣше предъ входната врата на голѣмската кѫща, Дечовъ или Адилъ слазѣше отъ файтона, земаше едно чумлаче и пакулче, дадѣше ги на стражаря или извиканата слугиня и кажеше само думитѣ: „Предайте тоя подаръкъ на вашия господаръ (еди кой си)!“ По тоя начинъ армаганътъ бѣ раздаденъ много бърже. По единъ чомлекъ и пакулъ бѣха дадени на нѣкои министри и други голѣмци и на по-виднитѣ родопци — Илия П Бѣлковски и Христо п. Константиновъ.

Следниятъ день, делегацията започна сѫщинската работа, за която бѣ дошла въ столицата. Първо, тя

отиде въ министерството на просвѣщението. Министърътъ г. Константинъ Величковъ прие много любезно делегатитѣ и следъ като ги изслуша, стана правъ и говори съ възторгъ около 15 минути за Родопа и родопското население. Г. Величковъ завърши похвалната си речь съ следнитѣ думи:

— Отъ всичката си душа и сърдце обичамъ Родопа и славнитѣ обитатели на тая прекрасна българска планина, но право да ви кажа, уважаеми господа, не можемъ изведнажъ да удовлетворимъ вашитѣ справедливи и належащи нужди въ просвѣтно отношение. Не можемъ да ви дадемъ и голѣма парична помощь, за довършване училищната сграда, защото кредита по бюджета за тая година е изчерпанъ. Не можемъ да премѣстимъ и държавното училище отъ Орѣхово въ Чепеларе, едно, защото въ бюджета е вписано „въ с. Орѣхово“, а бюджета е законъ, и друго, защото ако по законодателенъ редъ премѣстимъ училището въ Чепеларе, други родопци ще бѫдатъ засегнати и онеправдани. Но при все това, повѣреното ми министерство ще подкрепи и вашето — чепеларско — общинско III класно училище и то въ границитѣ на възможностьта.

Следъ тия думи г-нъ Величковъ пакъ седна на стола, повика началника на отдѣление г. Лука Вѫжаровъ и му каза:

— Г-нъ Вѫжаровъ направете справка и ми кажете съ каква сума разполагаме по § на бюджета за текущата година.

Следъ нѣколко минути Вѫжаровъ се върна съ бележка въ рѫката и каза на министра, че по § сѫ останали само 2500 лева.

— Двете хиляди лева ще дадемъ помощь за издръжка на чепеларското III класно училище, а 500-тѣ лева, да останатъ за други нужди — каза г. министра и заповѣда веднага да се приготви платежна заповѣдь.

— Г-да, родопци, сега ще ви дадемъ 2000 лева, за изплащане на учителскитѣ заплати, а какво ще направимъ за друга учебна година, немога още отъ сега да ви кажа, но въ всѣки случай, нѣма да оставимъ училището ви безъ подкрепа.

Делегатитѣ благодариха на г. министра за любезния приемъ и отпуснатата парична помощь и тръгнаха да си излазятъ. Г-нъ Величковъ ги изпрати до вратата и на раздѣла имъ каза:

— Благодаря господа за армагана. Азъ съмъ противъ подаръцитѣ и подаянията, но съ удоволствие приехъ вашия армаганъ и още съ по-голѣмо удоволствие закусихъ съ брано млѣко. Тоя родопски млѣченъ специалитетъ по вкусъ и хранителность е отлична храна и азъ похвалявамъ родопци, че умѣятъ да приготовляватъ такава сгѫстена, трайна и вкусна млѣчна храна.

Отъ м-вото на просвѣщението делегацията отиде въ м-вото на финанситѣ, но министърътъ не бѣ дошълъ и до пладне не дойде въ министерството. Следъ пладне делегатитѣ отидоха въ Народното събрание и тамъ министърътъ ги прие. В. Дечовъ врѫчи на г. министра 2—3 екземпляра отъ брошурата съ заглавие „Митницитѣ на турската граница“ *) и устно му изтъкна найглавнитѣ причини за упадъка на срѣдно-родопско овцевъдство. Намѣси се и молла Ахмедъ. Той допълни и обясни нѣкои по-сѫществени причини за упадъка на овцевъдството и отъ името на всички срѣдно-родопски овцевъдци помоли г. министра, да се премахнатъ прѣчкитѣ, които спъватъ развитието и засилването на овцевъдството. Въ заключение, делегатитѣ помолиха г. министра, да се не облагатъ съ двоенъ бегликъ ония овце,

*) Тая брошура бѣ сборъ отъ полемични статии, написени отъ М. Ив. Маджаровъ, В. Дечовъ и Иларионъ Райчевъ и печатени въ разни вестници. Брошурата бѣ сглобена отъ В. Дечовъ и издадена отъ д-вото „Родопска Искра“ презъ 1894 г.

които презимяватъ въ Ксантийско и Гюмюрджинско и да се опростотворятъ митническитѣ и паспортнитѣ формалности. Г-нъ министърътъ (Ив. Ев. Гешовъ) внимателно слушаше делегатитѣ, пишеше нѣщо на една карнетка, че най сетне каза:

— Земахъ си бележка и ще прочета брошурата. Тоя въпросъ е много важенъ, но и много сложенъ, та бързъ и задоволителенъ за родопци отговоръ немога да дамъ. Но обещавамъ ви, че лично ще проуча въпроса и каквото е възможно да се направи, ще го направимъ, но повтарямъ, въпросътъ е сериозенъ и сложенъ, защото е свързанъ съ законитѣ за митницитѣ, беглика и паспортитѣ, а най-главно, съ търговския договоръ между България и Турция. Всички тия закони и договори въ частитѣ си, които засѣгатъ пограничнитѣ и фискални разпоредби, трѣбва да се измѣнятъ, а това не е лесна работа, преди да се проучи добре въпроса. Влизамъ въ положението на родопскитѣ скотовъдци и мѫчно ми е че овцевъдството загинва, но не забравяйте, че следъ руско-турската война загинаха и срѣдногорското (копривщенско и панагюрско) овцевъдство. Загина и котленското. Загинването на подвижното българско овцевъдство е последица отъ голѣмитѣ политически и икономически промѣни, които станаха на Балканския полуостровъ презъ последнитѣ 30 години.

Приемътъ и разговорътъ бѣ свършенъ, защото г. министърътъ си погледна часовника и стана правъ. Делегатитѣ пиха по едно кафе въ бюфета на Народното събрание, раздадоха 10 — 15 брошури на народнитѣ представители и се измъкнаха на вънъ.

— Язъкъ за маслото и браното млѣко! — казва по пѫтя Митката (Димитъръ Сивковъ) и се смѣе.

— Може готвачкитѣ и слугинитѣ да не сѫ казали на г. министра, че сме му донесли армаганъ — масло и брано млѣко — казва Адилъ.

— Оставете лафа за армагана — то е дребна работа — дума молла Ахмедъ.— Настрадинъ ходжа е казалъ: „Болгарията (гуслата) сига цонка (дрънка, свири), пакъ гласотъ хи утре ще се чуе“. И нашеса работа за овцене е айнакава. Е вѣрвамъ, че министаранъ ще направи нѣкво макаръ и по-гечъ.

— Позна се по думитѣ му, че нищо нѣма да направи, но здраве да е — казва Адилъ.

На третия день, преди пладне, делегатитѣ ходиха по министерствата за по дребни общински, училищни и джамийски работи. Едни отъ тия работи се свършиха благополучно, а други не. Следъ пладне делегатитѣ ходиха на гости у Хр. п. Константиновъ, Илия Бѣлковски и Хр. Господиновъ. Хр. п. Константиновъ се обеща, че ще събере, отъ тукъ отъ тамъ, учебни помагала, книги за четене, закони, правилници и др. и ще ги прати даромъ на чепеларското III класно училище и той изпълни обещанието си. Сжщиятъ день делегатитѣ, придружени отъ Илия Бѣлковски, посѣтиха въ дома му и българския държавникъ Петка Каравеловъ. Делегатитѣ бѣха въведени въ една приземна продълговата стая, съ проста и обсукана покжщнина. Насрѣдъ стаята бѣ поставена продълговата дъсчена маса, покрита отгоре съ черна изтъркана мушама. Връзъ масата бѣ поставенъ единъ голѣмъ руски чаенъ самоварь. Г-нъ Каравеловъ покани делегатитѣ да седнать около масата и започна да налива въ чашитѣ топла вода за чай. Гоститѣ учтиво помолиха г. Каравелова да не прави и поднася чай.

— Добре, щомъ вие не желаете да пиете, нѣма да ви каня, но съ Илия ше пиемъ по една чаша.

Беседата съ г. Каравелова продължи около единъ часъ. Разговорътъ бѣ за поминъка и просвѣтата на населението въ Родопската область. Относно овцевъдството и митническитѣ прѣчки, г. Каравеловъ каза почти сжщото, каквото бѣ казалъ и г. Гешовъ. Въ края на беседата г. Каравеловъ каза:

— Родопската планинска область, отсамъ и оттатъкъ границата е гжсто населена, та населението трѣбва да се разреди. Една часть отъ жителитѣ трѣбва да се засели въ пловдивското поле, а друга въ приморската равнина по брѣговетѣ на Черно море. Останалото въ Родопа население може да си изкарва поминъка само съ кустарна индустрия (дребни дървени издѣлия) и други модернизирани занаяти (грънчарство, каменарство, килимарство и др.) Но преди всичко, за родопци сж потрѣбни коларски пжтища, за доставяне отъ полето евтина зърнена и друга храна. Запомнете добре, на родопци сж потрѣбни преди всичко добри пжтни съобщения, които ще бждать главния лостъ за издигане населението въ икономическо и културно отношение.

Делегатитѣ останаха много доволни отъ разговора съ г. Каравелова но излѣзоха ядосани отъ дома му, защото по-рано, когато раздаваха армагана, не се досѣтиха да дадатъ и на г. Каравелова едно чумлече масло и едно пакулче брано млѣко.

— Е, останахте ли доволни отъ разговора съ г. Каравелова? — пита на улицата бай Илия Бѣлковски.

— Доволни и предоволни сме бай Илия, — отговаря Дечовъ, но ние направихме една магарещина.

— Каква магарещина направихте? — сопнато пита бай Илия.

— Не сѣтихме се по-рано да дадемъ на г. Каравелова малко брано млѣко. Той е кехайски синъ и самъ е пасълъ овце.

— Не се ядосвайте за това. Азъ ще пратя на г. Каравелова малко масло и една чения брано млѣко отъ моя армаганъ, ще кажа, че е отъ васъ и той ще се зарадва.

Делегатитѣ нѣмаха вече работа въ столицата, та почнаха единъ следъ другъ да се връщатъ. Сжщата вечерь, следъ отиването въ дома на г. Каравелова

молла Ахмедъ си замина. Сутриньта на другия день заминаха Адилъ Салиховъ и Димитъръ Сивковъ, а Дечовъ остана още 1—2 дни въ столицата, да получи платежната заповѣдь и книгитѣ отъ Хр. п. Константиновъ.

Съ деветѣ хиляди лева, които министерството на народното просвѣщение даде, чепеларското III класно училище бѣ улеснено и закрепено за учебната 1895/6 година. Въ тритѣ класа имаше 43 ученици и ученички. Учители бѣха Иванъ Славовъ, Андонъ Дечовъ и Лука Д. Каровъ. Иванъ Славовъ изпълняваше и директорската длъжность. Презъ следующата 1896/7 учебна година, учительтъ при орѣховското държавно III класно училище Ст. Н. Шишковъ бѣ назначенъ, по негово желание, за учитель и директоръ на чепеларското общинско III класно училище. Министерството на народното просвѣщение пакъ отпустна парична помощь 1200 лева за издръжка на училището. Презъ втората половина на 1896 г. борбата за премѣстване държавното III класно училище отъ Орѣхово въ Чепеларе още повече се засили и цельта бѣ постигната. Какъ стана това ще разкажемъ по-нататъкъ. Въ началото на 1897/8 година държавната училищна покѫщнина и архивата бѣха пренесени отъ Орѣхово въ Чепеларе и на борбата бѣ турена край.

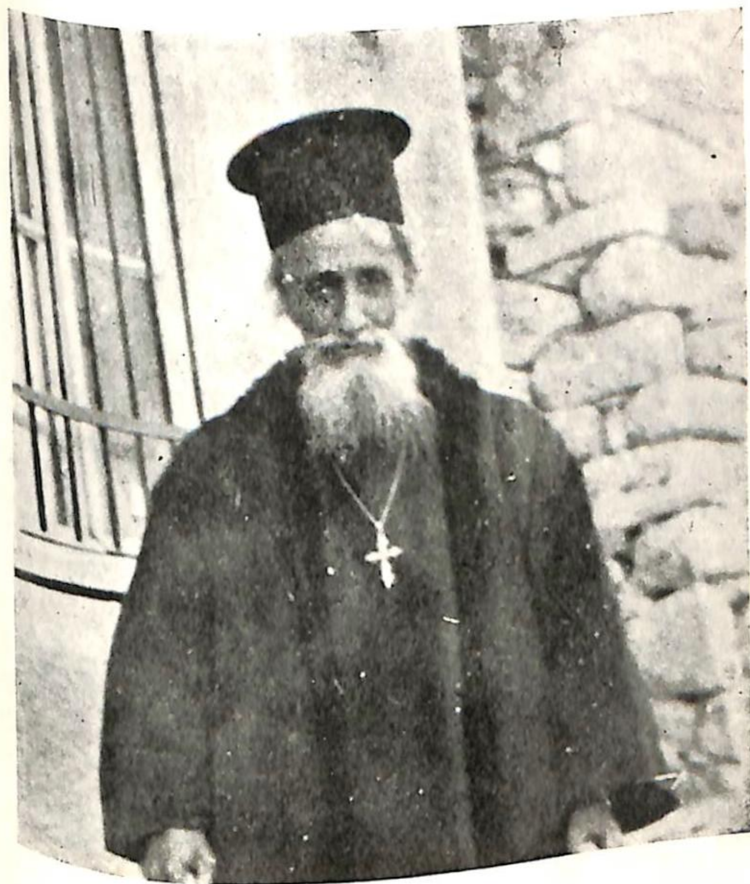

Свещеникъ Ной Ангеловъ отъ с. Орѣхово, учитель и пр. (стр. 308).

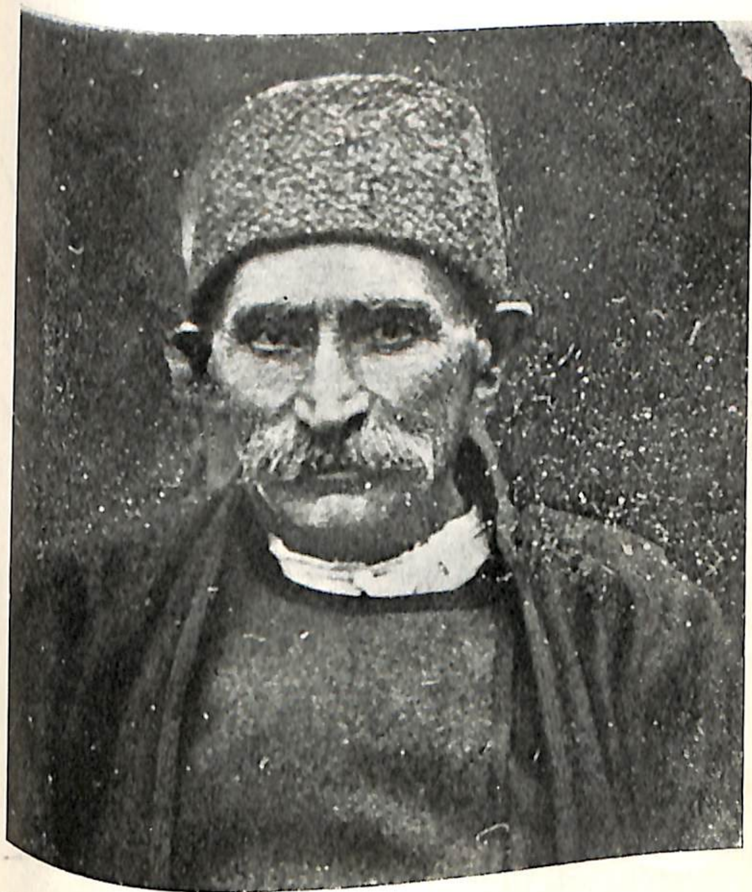

Георги П. Батала отъ с. Чепеларе. Зидарь, дърводѣлецъ и предприемачъ. (стр. 308).

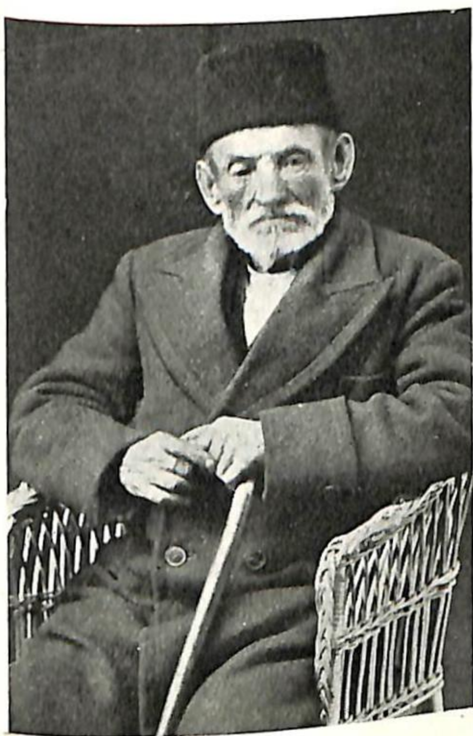

Апостолъ Т. Широковъ отъ с. Чепеларе
Общински дѣецъ (стр. 291).

† Василъ Ат. Балджийски отъ с. Чепеларе.
Овчарь, кехая, мандражия и гайдажия (стр. 313).

Антонъ Дечовъ отъ с. Чепеларе. Учитель
(стр. 448).

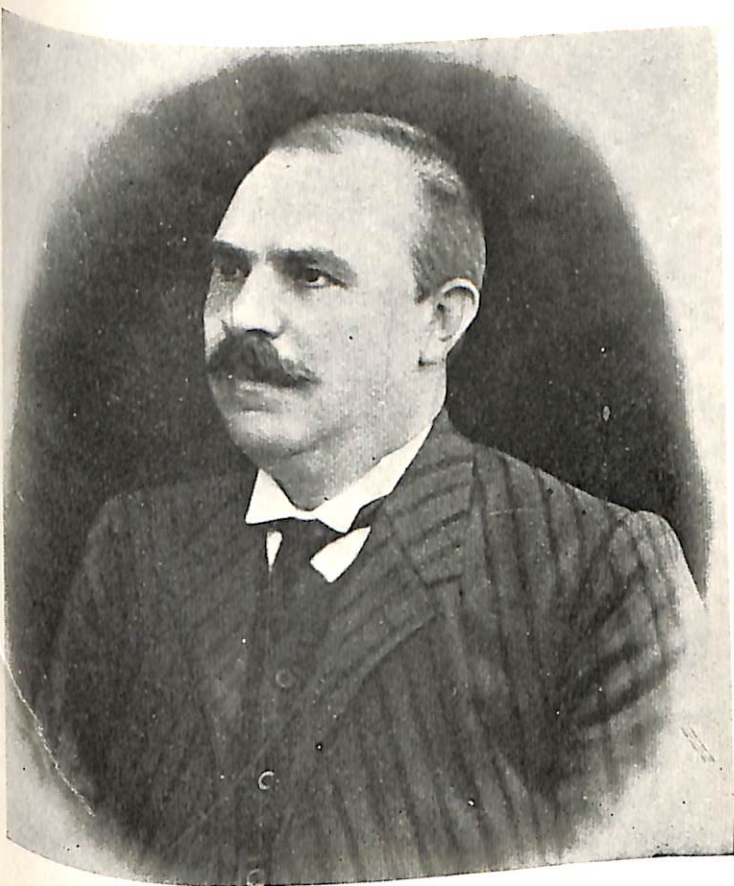

Стою Н. Шишковъ отъ с. Устово.
Учитель и книжовникъ
(стр. 448).

Наводнения. Закрепяване рѣчнитѣ брѣгове. Планъ на селото.

Рѣчни направления. Отъ първата часть на книгата „Миналото на Чепеларе“, часть първа, знаемъ какви сѫ били видътъ на чепеларската котловина и рѣчнитѣ легла презъ времето когато юруцитѣ обитавали котловината и околнитѣ планини*). Тогава рѣчнитѣ брѣгове не били закрепени съ плетове и други огради, но при все това, рѣчнитѣ легла не били много задръствани и измѣствани отъ наводненията, защото придошлитѣ води били кротки, бистри и невлѣчещи камъни, пѣсъкъ и чакълъ. Обаче, следъ заселването на кутловината отъ постоянни жители, положението или направлението на рѣчнитѣ легла започнало да се измѣнява. Заселницитѣ раздѣлили равнинитѣ и полегатитѣ земи на малки собствени кѫсове, превърнали ги въ градини, ливади и ниви-авлии и започнали да ги ограждатъ съ плетове, котари и сухи зидове. Но това ограждане откъмъ рѣкитѣ не било общо, задружно, еднакво и съ правилни насоки на градитѣ. Всѣки стопанинъ който ималъ градина или ливада съ рѣчна граница, закрепявалъ рѣчния брѣгъ съ плетъ и върби, както му било угодно или както му понасяло. Отъ такова разнообразно и неправилно градене на плетоветѣ и котаритѣ, рѣчнитѣ брѣгове още повече се изкривявали и назѫбвали, та при голѣми наводнения придошлитѣ води разкѫсвали плетоветѣ, къртѣли брѣговетѣ, излазѣли отъ леглата (маткитѣ) си и пълнѣли градинитѣ и ливадитѣ съ камъни, пѣсъкъ и чакълъ. И това е продължавало цѣли 200 години. Но отъ earnestитѣ придохождания на рѣчнитѣ води, доколкото се помни, най-голѣми повреди на имоти въ

*) Чети книгата „Миналото на Чепеларе“ часть първа, стр.

селото сж станали въ периода отъ 1868 до 1895 година. На 20 юлий ст. ст. (Илинденъ) 1868 година, следъ продължителенъ пороенъ дъждъ, Сивковската рѣка много придошла. Буйнитѣ и мжтни води отвлѣкли мостоветѣ, разкъртили бреговетѣ, излѣзли отъ матката, засипали съ камъни, пѣсъкъ и чакълъ ливадитѣ и издълбали ново легло, северно отъ старото, като разкжсали на две части Мурржовскитѣ и Харбалийскитѣ ливади.*)

Презъ 1875 година Голѣмата рѣка, силно придойде и мжтнитѣ ѝ води отнесоха дървенитѣ мостове, изкъртиха плетоветѣ и събориха кжщата на Кечю Ихтеровъ и хана на Хаджи Радко Савашовъ.

На 30. I. 1885 г. Голѣмата рѣка, пакъ силно придойде. Ледено-студенитѣ ѝ води разбиха плетоветѣ задъ сегашната читалищна сграда, навлѣзоха въ улицата, издълбаха я, подкопаха основитѣ на Тотковия ханъ и кжщата на Ив. Чичовски и разкъртиха западнитѣ имъ стени, а така сжщо изкъртиха и североизточния жгълъ отъ кжщата на Гочю Сивковски.

Но отъ всички наводнения, които сж ставали въ Чепеларе въ течение на 200 години, най-голѣмо, най-страшно и най-вредоносно (пакостно) бѣ наводнението което стана на 9 октомврий 1895 година. За това наводнение ще разкажемъ по-нататъкъ.

Починъ за закрепяване рѣчнитѣ брѣгове. Въпрѣки голѣмитѣ повреди, които наводненията сж правили на селото, чепеларскитѣ общински управници до 1894 год. не сж се грижили и нищо не сж предприемали, да се изправятъ рѣчнитѣ легла и се закрепятъ брѣговетѣ, съ общи селски срѣдства или съ колективенъ и планомѣренъ трудъ на заинтересованитѣ крайбрѣжни стопани. Всичко е било оставено на частния

*) До 1868 год. леглото на Сивковската рѣка е било по кривата черта: 10—15 метра северно отъ Аговския конакъ — кжщата на Христо Сираковъ — дъскорѣзницата на дружество „Водопадъ"

починъ, сиречь, всѣки стопанинъ самъ да гради плетъ и крепи рѣчния брѣгъ предъ своята кжща, градина и ливада. Дори частни лица сж градили и поддържали мостоветѣ, за хаиръ.

Новиятъ общински съветъ презъ 1894 година едновременно съ другитѣ обществени работи, които му предстояха, трѣбваше да обмисли и реши, какъ да се изправятъ рѣчнитѣ легла и закрепятъ брѣговетѣ имъ. Относно тая работа помѣстваме тукъ следнитѣ извадки отъ протоколитѣ на общинския съветъ:

ПРОТОКОЛЪ № 26

Заседание на 7 ноемврий 1894 година. Присжтствуватъ: кметътъ Василъ Дечовъ, пом. кметътъ Адилъ Салиховъ и членоветѣ: Салихъ Хаджи Идризовъ, Райчо Д. Кефилевъ, Кръстанъ Петковъ, Абдулахъ С. Чаушевъ, Щерю Николовъ и Мустафа Муса Башовъ. Отсжтствуватъ: Иванъ Н. Чичовски, Садъкъ Джаферовъ, Петъръ Чакъровъ и Еминъ Рапада. Председательтъ на съвета Василъ Дечовъ въ 9 часа преди обѣдъ откри заседанието и покани съвета да се произнесе върху поставенитѣ на дневенъ редъ въпроси:

I. . . . . . II. . . . . . III. **По урегулиране на рѣкитѣ.**

Председательтъ В. Дечовъ, като напомни на съвета лошото състояние на рѣкитѣ, които сж излѣзли отъ маткитѣ си и се разливатъ по ливадитѣ, изказва мнение да се опредѣли една комисия, която да изучи добре тоя въпросъ и отпосле да се вземе решение, какво трѣбва да се направи за канализирането на рѣкитѣ.

А. Салиховъ предлага тая комисия да се състои отъ кмета, помощника му и трима членове.

Турено на гласуване предложението се прие и за членове на комисията се избраха Салихъ Х. Идризовъ Райчо Д. Кефилевъ и Мустафа Муса Башовъ

ПРОТОКОЛЪ № 32.

Заседание на 10 декемврий 1894 година. Присжтствуватъ: кметътъ Василъ Дечовъ, пом. кметътъ Адилъ

Салиховъ и членоветѣ: Кръстанъ Петковъ, Салихъ х. Идризовъ, Иванъ Н. Чичовъ, Абдулахъ С. Чаушевъ, Садъкъ Джаферовъ и Щерю Николовъ. Отсжтствуватъ: Петъръ С. Чакъровъ, Райчо Д. Кефилевъ, Рапада и Мустафа Муса Бешовъ.

Кметътъ В. Дечовъ въ 9 часа преди обѣдъ откри заседанието и покани съвета да се произнесе върху поставенитѣ на дневенъ редъ въпроси.

I. По управяне на рѣкитѣ:

Кметътъ В. Дечовъ заяви на съве а, че натоварената комисия въ заседанието на 7 ноемврий т. г. (протоколъ № 26) е разгледала рѣкитѣ и нейното мнение е да се заставятъ всички лица, които притежаватъ ливади и други имоти покрай рѣкитѣ да приготвятъ всѣки при своята часть покрай рѣката, материалъ за двойни плетове и когато настане пролѣть, всѣки да загради ливадата си покрай рѣката, **споредъ плана**, изработенъ отъ общинското управление, По този начинъ рѣкитѣ ще се вкарватъ въ маткитѣ си и нѣма да правятъ повреди,

Иванъ Н. Чичовъ каза, щото тоя въпросъ да остане за пролѣть, защото сега нему е било времето да се разисква.

Адилъ Салиховъ е на мнение да се вземе решение още сега за рѣкитѣ и е съгласенъ съ заключението на комисията.

Кметътъ Дечовъ предлага, щото направата на плетоветѣ да се свърши до 1 май 1895 год., а материалътъ да бжде готовъ до 1 априлъ сжщата година. Въ случай, че нѣкой не изпълни задължението си, т. е. не си загради плета до опредѣления срокъ, общинското управление да извърши това за смѣтка на тия лица, които не искатъ доброволно да си заградятъ ливадитѣ.

Въпросътъ туренъ на гласуване прие се предложението на комисията допълнено отъ Дечова, т. е. направата на плетоветѣ да се извърши отъ стопанитѣ на ливадитѣ и то най-късно до 1 май 1895 година. Въпросъ случай, че нѣкой не извърши това въ опредѣления срокъ, общинското управление да се натовари съ тая работа за смѣтка нк стопанитѣ, които притежаватъ имоти покрай рѣкитѣ.

ПРОТОКОЛЪ № 35

Заседание на 30 декемврий 1894 година. Присжтствуватъ: Кметътъ Василъ Дечовъ, пом. кметътъ Адилъ Салиховъ, членове: Иванъ Н, Чичовъ,, Райчо Д. Кефилевъ, Щерю Николовъ, Кръстанъ Петковъ, Салихъ х. Идризовъ, Садъкъ Джаферовъ. Отсжтствуватъ: Абдулахъ С. Чаушевъ, Петъръ С. Чакъровъ, Єминъ Рапада и Муттафа Муса Башовъ. Кметътъ откри заседанието въ 9 часа преди обѣдъ и покани съвета да се произнесе върху поставенитѣ на дневенъ редъ въпроси:

I. . . . . II. . . . .

III. Какъ да се постжпи съ мѣстата и притежателитѣ имъ, които не заграждатъ, т. е. не правятъ огради на рѣката срещу кжщитѣ на Георги Кисьовъ и Илия Харитовъ.

Кметътъ Дечовъ моли съвета да се произнесе, какъ да се постжпи съ Илия Харитовъ и др. притежатели на мѣста близо до рѣката срещу кжщитѣ имъ, които не искатъ да си заграждатъ мѣстата и съ това ставатъ причина да се разлива водата и да върви по главната улица.

Иванъ Н. Чичовъ казва да се заставятъ, щото до 30 априлъ 1895 год. да заградятъ добре тия мѣста и ако това не направятъ, общинското управление да извърши тая работа за смѣтка на самитѣ притежатели.

В. Дечевъ е на мнение да се отчуждятъ тия мѣста, защото сж малки парчета и следъ това ще се заградятъ здраво за смѣтка на общината.

Адилъ Салиховъ и Райчо Кефилевъ подкрепятъ мнението на Иванъ Н. Чичовъ. Въпроса се тури на гласуване и съвета прие щото мѣстата край рѣката до кжщата на Илия Харитовъ, да се заградятъ отъ притежателитѣ имъ най-късно до 30 априлъ 1895 година и ако това не изпълнятъ, общинското управление да извърши тая работа за смѣтка на притежателитѣ.

ПРОТОКОЛЪ № 5

Заседание на 21 януарий 1895 година. Присжтствуватъ кметътъ Василъ Дечовъ, пом. кметътъ Адилъ Салиховъ, общинскитѣ съветници: Кръстанъ Петковъ, Райчо Д. Кефилевъ, Абдулахъ С. Чаушевъ, Салихъ х

Идризовъ и Садъкъ Джаферовъ. Отсѫствуватъ Иванъ Н. Чичовъ, Щерю Николовъ, Петръ С. Чакъровъ, Еминъ Рапада и Мустафа Муса Башовъ. Кметътъ В. Дечовъ откри заседанието въ 9 часа преди обѣдъ и помоли съвета, да се произнесе върху поставенитѣ на дневенъ редъ въпроси;

I . . . . II . . . .

III. Окрѫжниятъ инженеръ да състави планъ за урегулиране селото Чепеларе и канализиране рѣкитѣ.

Кметътъ Дечовъ съобщава на съвета, че г. пловдивския окрѫженъ **управитель е отмѣнилъ решението на съвета (протоколъ № 32) относно канализирането на рѣкитѣ, защото нѣмало планъ отъ надлежния инженеръ.** Прочее, какво да се прави по тия въпроси, защото рѣкитѣ отъ день на день повече пакости правятъ. Кметътъ е на мнение, да се помоли пловдивската окрѫжна постояна комисия, да изпрати инженера си, да прегледа и направи нуждния планъ и то не само за рѣкитѣ, но и **за улицитѣ въ срѣдната часть на селото.**

Пом. кметътъ Адилъ Салиховъ, като има предвидъ, че и мостове и пѫтища има да се правятъ, на мнение е, като дойде инженеря да планира и селото та и общинското управление да знае какво да прави.

Въпросътъ се тури на гласуване и съвета единодушно реши: да се помоли пловдивската окрѫжна постоянна комисия, да командирова инженеря си, да **планира** село Чепеларе и направи плана за канализирането на рѣкитѣ вѫтре въ селото.

Следъ горното решение общинското управление изпрати званични писма до пловдивския окрѫженъ управитель и окрѫжната постояна комисия съ молба, да изпратятъ въ Чепеларе инженеръ, който да направи планъ за изправяне (урегулиране) рѣкитѣ и улицитѣ въ срѣдната (равната) часть на селото. Отъ окрѫжната постояна комисия отговориха, че презъ зимата не могло да се работи, сиречъ, да се правятъ топографски снимки на открито, та работата ще остане презъ лѣтото (1895 год.) Презъ месецъ априлъ 1895 година общинското управление пакъ поднови молбата си, да дойде инженеръ, но пловдивската окрѫжна комисия отговори, че нейниятъ инженеръ сега работи по изправяне рѣката Стрѣма, между Пловдивъ и Брѣзово, та когато свърши тая работа, ще дойде въ Чепеларе. Следъ тоя отговоръ започна се направата на новата училищна сграда, та планирането на селото се отложи за презъ есеньта. Въ края на месецъ септемврий, по настояването на окрѫжния съветникъ Дечовъ, инженерътъ на окрѫжнапа постояна комисия Густавъ Симонъ дойде въ Чепеларе. Той прегледа рѣчнитѣ легла и каза, че щомъ се върне въ Пловдивъ, ще прати въ Чепеларе помощника си инженеръ Бобоца (гръкъ) или кондуктора Димитъръ Ивановъ, да направи топографска снимка и приготви потрѣбнитѣ проекти за урегулиране улицитѣ и рѣчнитѣ легла. Обаче, голѣмото наводнение на 9 октомврий 1895 година изпревари добритѣ намѣрения на общинскитѣ управници и разпоредбата на добросъвестния инженеръ Густавъ Симонъ (роденъ немецъ-баварецъ, но български поданикъ и оженънъ за българка.)

Голѣмо наводнение въ срѣдна Родопа и Чепеларе презъ 1895 год. *) На 8-й, 9-й и 10-й октомврий 1895 г. стана такова наводнение въ Родопа, каквото никой не е чувалъ или запомнилъ да е ставало досега. Вредитѣ и пакоститѣ, които това наводнение причини бѣха грамадни и неизчислими. Много люде станаха жертва на буйнитѣ води, а още по-мнозина останаха безъ дрехи, храна и покривъ. Сведенията, които се получаваха отъ нѣкои кѫтове на общирна Родопа, бѣха ужасни и жалостни.

Тукъ ще опишемъ само наводнението, което стана въ Чепеларе, наводнение представляваще такава грозна

*) Извадки отъ в. „Родопски новини“ 1895 г. брое 6, 7 и 8

и ужасна картина, каквато мжчно би могълъ човѣкъ да си представи, ако не е билъ очевидецъ на подобни ужаси.

Дъждоветѣ почнаха да валятъ въ Родопа още отъ 6-й октомврий, но на 8-й сутриньта се усилиха. Въ единъ-два дни земята до толкова се напои съ вода, че на много мѣста водата почна да извира като изъ постоянни извори, да открътва голѣми части напластена земя и камъни и да ги завлича цѣли въ пропаститѣ. Тритѣ рѣки, които се събиратъ въ самото село Чепеларе и които съставляватъ началото на Станимашката голѣма рѣка, придойдоха още на 8-й того, но до вечерьта тѣ не бѣха излѣзли отъ маткитѣ си. Чепеларци, като помислиха че дъждътъ ще престане и че рѣкитѣ нѣма да излѣзатъ отъ маткитѣ си, спокойно се прибраха на 8 того вечерьта въ кжщитѣ си и заспаха, като не подозираха каква участь чака една часть отъ съселянитѣ имъ, чиито кжщи сж направени на равнината. Но къмъ 10 часа вечерьта картината се промѣни. Дъждътъ и почна още по-силно да вали, водитѣ се увеличиха и излазаха отъ маткитѣ на рѣкитѣ, пробиваха си нови пжтища презъ нѣколко ливади, залѣха Новата махала и цѣлата равнина около нея. Новата махала въ Чепеларе се раздѣля на три по-малки части. Първата часть, дето бѣха общинското управление и полицейския участъкъ, се отдѣля отъ другитѣ части съ главната улица и улицата що води за новото училищно здание. Втората часть, дето бѣше телеграфопощенската станция, я отдѣлятъ главната улица и старата уличка; а третата часть се отдѣля отъ старата уличка и матката на рѣката. Тия улици и матката на рѣката сж успоредни и проточени отъ югъ къмъ северъ. Около 300 метра на югъ отъ Новата махала матката на рѣката губи успоредностьта си съ двѣтѣ улици и се възвива въ видъ на лакътъ къмъ северо-изтокъ. На най-голѣмата извивка

(колка) водата излазя отъ матката и като залива всичко надолу по течението си, раздѣля се на четири главни клона, отъ които единия нахлува въ главната улица, другия удря въ кжщата на Костадинъ Харитювъ и се извърта на северо-западъ къмъ общинското управление. Третиятъ клонъ се направлява между кжщата на Сивко Петровъ и мазата на Дечо Харитовъ и отъ тамъ, като тече презъ старата уличка, събира се въ старото легло на рѣката при кжщитѣ на Ив. Н. Чичовъ и Никола Чилика; а четвъртиятъ клонъ си върви презъ старата матка на рѣката. По тоя начинъ рѣката раздѣлена на четири главни клона, още презъ нощьта срещу 9-й изолирва тритѣ части на Новата махала и започнова разрушителнитѣ си действия. Водата съ силенъ устремъ, нахлува въ двороветѣ и избитѣ на кжщитѣ, събаря каци, бъчви и други предмети, пробива малки отвори на стенитѣ, засипва съ пѣсъкъ по низкитѣ лочки (ями) и задръства пжтищата, какото свари. Людетѣ изпоплашени отвързватъ добитъцитѣ си и ги пущатъ свободно да плуватъ по водата въ вжтрешнитѣ дворове и подници (обори), а по-дребнитѣ добичета качватъ на потонитѣ, за да не се удавятъ. Водата отъ часъ на часъ повече се увеличава, бубути, влачи дървета и камъни, чуватъ се трѣщения и събаряне на зидове, слушатъ се човѣшки викове — съ малко думи казано въ Новата махала настжпва второто пришествие. Съобщението между отдѣлнитѣ части и кжщи по-никой начинъ не е възможно и затова всѣкой си остава тамъ, дето се е хваналъ. Кжде срѣдъ нощь чува се едно силно изтрѣщяване и бухутъ. Събаря се кжщата на Никола Чилика. Последниятъ и семейството му като виждатъ, че кжщата подъ тѣхъ е подкопана отъ водата и часть отъ нея пръщи, бързо минаватъ въ съседната кжща, петь разкрача далечъ отъ подкопаната и така се спасяватъ, безъ да могатъ да взематъ нѣщо отъ дома си. Людетѣ въ

другитѣ кжщи като чуватъ срополяването на Чиликовата кжща търсятъ мѣста, за да се упазятъ, о но ужасъ, отъ всички страни сж заобиколени съ вода и то вода буйна, която кърти зидове, влачи дървета и търкаля голѣми камъни.

Въ такова ужасно положение се намираха презъ нощьта срещу 9-й октомврий 62 деца, 15 жени и 14 мжже, живѣещи въ Новата махала.

Когато се съмна, Чепеларската равнина, всрѣдъ която се намира Новата махала, представляваше едно силно разиграно отъ вълнитѣ море, море бѣсно, свирѣпо, съ тъмно-жълти води, които съ страшенъ ревотъ и екотъ влачеше цѣли дървета, тътрѣше огромни камъни и разрушаваше всичко, кждето се блъскаха буйнитѣ му вълни. Кжщитѣ въ Новата махала се виждаха като острови посрѣдъ водата, блъскани отъ четиритѣ страни отъ дървета и камъни. Изплашенитѣ и заградени въ водитѣ жени и деца съ отчаяние гледаха презъ прозорцитѣ и чакаха помощь за спасение.

Къмъ седемь часа сутриньта, капитанъ Атанасовъ отъ 10-й Родопски полкъ и чепеларския общ. кметъ В. Дечовъ се разпоредиха за избавянето отъ явна смърть людетѣ, които бѣха заградени отъ водитѣ въ кжщитѣ си. Кметътъ Дечовъ поржча да донесатъ вжжета, а капитанъ Атанасовъ даде заповѣдь да дойдатъ войницитѣ.*) Докато последнитѣ пристигнатъ, Дечовъ и К. Атанасовъ нагазиха на нѣколко мѣста въ водата, за да изпитатъ отъ кжде по-лесно биха могли да се извадятъ людетѣ, които се намираха въ голѣма опасность. Оказа се, че най-плиткото мѣсто е между ливадата на Мария Ганина и стропулената Чиликова кжща. Когато се донесоха вжжетата и пристигнаха войницитѣ, последнитѣ

---

*) Капитанъ Атанасовъ съ 10—15 войници на 6 октомврий бѣ слѣзълъ въ селото отъ планинитѣ, дето гонѣше появили се разбойници.

устроиха съ дървета и вжжета единъ видъ мость (плута) закрепиха тоя първобитенъ мость на показаното мѣсто, стжпиха на него нѣколко войника, и съ голѣма опасность за живота имъ тия герои се прехвърлиха на отвъдната страна до малката, още неразрушена кжща на Чилика.

Следъ преминаване на първитѣ войници, осмѣлиха се и други лица да преминатъ въ оная часть на Новата махала. Тогава войницитѣ и други лица навлѣзоха въ кжщитѣ, като газѣха въ водата до поясъ и по-горе, и почнаха да изнасятъ и пренасятъ по вжжетата деца и жени. Когато се извадиха на безопасно мѣсто всички люде, служащитѣ при телеграфо-пощенската станция, подпомогнати отъ войницитѣ, извадиха телеграфния апаратъ и други канцеларски принадлежности. По тоя начинъ се спасиха и семейстава на Ив. Н. Чичовъ, Тодоръ Георгиевъ и Петко Ботушаровъ, чийто кжщи се намираха въ третята частъ на Новата махала. За тѣхното избавление бѣ направенъ мость отъ дървета и вжжета между дюкяна на Тодоръ Георгиевъ и хана на Руса Матина. Нѣколко минути следъ изваждането семействата на Петко Ботушаровъ, Иванъ Н. Чичовъ и Тодоръ Георгиевъ, новата кжща на Ив. Н. Чичовъ, въ която живѣеше семейството му, се срути почти цѣла и задрътсти старата уличка, по която течеше най-голѣмата вода. Това задрътсване помогна да се не съборятъ кжщитѣ на Тодоръ Георгиевъ, Атанасъ Баталовъ, Сивко Петровъ и Дечю Харитовъ, защото паднали тѣ дървета спираха камънитѣ и по тоя начинъ се спрѣ къртенето на калдаръмитѣ и подкопаването на кжщнитѣ стени.

Следъ като избавиха людетѣ и телеграфния апаратъ, находящи се въ втората часть на Новата махала, войницитѣ, начело съ капитанъ Атанасовъ, придружени отъ кмета В. Дечовъ и още нѣколко други по-смѣли лица, между които и стражаря Ив. Калиновъ, се отправиха

къмъ Срьощната махала и отъ тамъ да дирятъ средство за спасението на людетѣ, които се намираха въ кѫщитѣ на Сивко Петровъ, Дечю Харитовъ и Костадинъ Харитовъ. Тия люде се намираха въ най-голѣма опасность, защото водата около тѣхъ бѣ най-голѣма най-буйна и бѣ подровила кѫщнитѣ стени. Докато всѣки се чудѣше по кой начинъ да се извадятъ и спасятъ загинващитѣ люде, защото, очевидно, не бѣ възможно да се доближи нѣкой до кѫщитѣ, поради голѣмата и силно вървяща вода, въ тия критически минути чепеларскнятъ жител Лазанъ Рошевъ, съ уомбрела (чадъръ) въ ржка, нагази въ водата, която го хвана чакъ до пояса, повървѣ малко и се спрѣ, после пакъ продължи вървенето си, а водата го хвана по-горе отъ пояса, спрѣ се—почна втори пѫть и да маха къмъ кѫщата на Сивко Петровъ. Последниятъ хвърли едно вѫже и Лазаръ Рошевъ се хвана за него. Следъ смѣлата постѫпка на Лазаръ Рошевъ, последваха го братята на Сивко Петровъ, Метекса и Мирчо, а следъ тѣхъ нагазиха въ водата войницитѣ и други лица. Хвърленото вѫже отъ кѫщата на С. Петровъ, бѣ насосано съ други вѫжета, вързанъ бѣ единия край за единъ дерекъ въ кѫщата, а другия бѣ продълженъ презъ водата до най-плиткото мѣсто. По това вѫже се наредиха войницитѣ и други присѫтствующи и отъ рѫце на рѫце пренесоха децата и болната жена на С. Петровъ. Въ време на пренасянето водата дойде още по-много и обхвана нѣкои войници чакъ до раменатa. Благодарение на вѫжето и здравината на лицата, държащи се за тѣхъ, не падна другъ въ водата освенъ чепеларския жител Костадинъ Баленозовъ, който като по-слабъ се търколи, но се задържа за вѫжето и съ помощьта на единъ войникъ пакъ стѫпи на краката си. Още не бѣха извадени всички деца изъ кѫщата на Сивко Петровъ, когато гръмна пушка отъ кѫщата на Костадинъ Харитовъ. Когато всички се обърнаха къмъ тая кѫща, видѣха, че едната стена отъ нея се събори въ водата, цѣлата кѫща затрѣщя, а намиращитѣ се въ нея жени, деца и мѫже захванаха да викатъ за помощь.

Веднага следъ гръмването, Харитъ Дечовъ излѣзе отъ бащината си кѫща — 10 разкрача далечъ отъ кѫщата на К. Харитовъ—нагази въ водата и покрай стената и пещьта сполучи да се доближи до единъ прозорецъ на разрушающата се К. Харитова кѫща. Презъ тоя прозорецъ се спустнаха семействата на Костадинъ Харитовъ и Францъ Матасъ (пограниченъ ветеринаренъ фелдшеръ) и съ помощьта на Харитъ Дечовъ, който ги поемаше подъ прозореца, сполучиха да влѣзатъ въ кѫщата на Д. Харитовъ. Войницитѣ следъ като извадиха децата на С. Петровъ, хвърлиха нѣколко тънки дървета (жьорди) между кѫщата на К. Харитовъ и ливадата на Атанасъ Ивановъ Чакъровъ, сполучиха да закрепятъ две-три отъ тия дървета, но по тѣхъ не бѣ възможно да се мине. Тогава полицейскиятъ стражарь Ив. Калиновъ, съ голѣмъ рискъ за живота си, скокна нѣкакъ гимнастически на тънкитѣ дървета, сполучи да се хване за една тънка върба, която още не бѣ откъртена отъ водата и като направи още единъ силенъ напънъ, измъкна се отъ водата и се доближи до кѫщата на Костадинъ Харитовъ. Въ това време Гочю Кефилевъ, по заповѣдь отъ кмета, влѣзна въ дюкяна на Райчо Д. Кефилевъ, взе единъ топъ вѫжета и ги донесе на мѣстото, дето премина Ив. Калиновъ. Кметътъ В. Дечовъ прехвърли единия край на вѫжето на отвъдната страна до върбата, Андонъ Дечовъ се доближи до тая върба, върза вѫжето за нея, хвърлени бѣха и завързани още нѣколко вѫжета, закрепиха се още дървета и по тоя начинъ бѣ направенъ единъ примитивенъ мостъ между кѫщитѣ на Д. и К. Харитови и по-плиткитѣ мѣста. Следъ направата на моста, стражарьтъ Ив. Калиновъ

нагази въ водата до поясъ и по-горе, отиде до къщата на Дечо Харитовъ, изнесе отъ тамъ едно по едно малкитѣ деца на брой (7) седемь и ги пренесе презъ моста на безопасно мѣсто; следъ това помогна на Францъ Матасъ, жена му и другитѣ жени и мѫже да минатъ и тѣ на отсамната (плитката) страна. По тоя начинъ бѣха извадени и избавени мѫжетѣ изъ разрушующитѣ се отъ водата кѫщи въ Новата махала, обаче, не всички мѫже бѣха избавени. Когато избавенитѣ се прибираха у роднини и приятели за да се изсушатъ, и когато кметътъ Дечовъ се бѣше спрѣлъ предъ кафенето на Георги Дамяновъ, дойде при него, не помнимъ кой, и каза, че Ив. Н. Чичовъ останалъ на единъ край до съсипаната си кѫща и не искалъ да излязя. Кметътъ изпрати стражарь и други лица ~~като~~ който зорленъ (насила) да изкаратъ Чичовски отъ опасното мѣсто. Последниятъ следъ голѣмо упорство излѣзълъ отъ разваленатa кѫща, но не забравилъ да помогне и на добитъцитѣ си, да се избавятъ и тѣ отъ удавяне.

Къмъ деветь часа преди обѣдъ падна една часть отъ хана на Руса Матина, а къмъ десеть часа кметътъ Дечовъ видѣ отъ пѫтя при кафенето на Г. Дамяновъ, че се събори една часть зидъ (дуваръ) отъ зданието, въ което се помѣщаваше общинското управление, дружествата „Родопски изворъ“ и „Родопска искра“. Незабавно Дечовъ даде заповѣдь на всички, които се намираха около него, да тичатъ къмъ общинското управление, съ цель да се спаси нѣщо отъ книжата. По-дързостнитѣ прегазиха водитѣ между Агсвския конакъ и кѫщата на Горчо Мерджановъ и се доближиха до северната стена на разрушающето се здание. Презъ единъ прозорецъ на срѣдния етажъ се вмъкнаха вѫтре кметътъ В. Дечовъ, учительтъ Апостолъ Кисьовъ, разсилниятъ Сюлю Мехмедовъ Мерковъ, старшиятъ пограниченъ стражарь Ив. Апостоловъ и чепеларскитѣ жители

Вочю Метексовски и Георги Стояновъ Марушинъ. Тъкмо когато Дечовъ се провре презъ прозореца, предната стена на трикатното здание падна (събори се) и дружествената библиотека, която бѣше допрена до тая стена, се позалюлѣ и падна долу въ бездната, която бѣше се отворила подъ зданието. Стъклата на долапитѣ (шкафоветѣ) се счупиха и книгитѣ плувнаха, заедно съ парчета дъски изъ водата надолу съ една голѣма бързина. Влѣзлитѣ въ зданието лица подаваха презъ заднитѣ прозорци по-важнитѣ книжа, а други лица долу ги поемаха и носѣха въ кѫщата на Горчо С. Мерджановъ. По тоя начинъ се изнесоха по-важнитѣ общински и дружествени книжа. Когато зданието почна силно да трѣщи и се събаря, Дечовъ забележи, че стаята, въ която се помѣщаваше канцеларията на държавния бирникъ е заключена и нищо не е извадено отъ нея. Тогава Дечовъ съ два пѫти силно ритване съ босъ кракъ, счупи вратата, влѣзе вѫтре, заграби книжата, дойдоха и другаритѣ му, земаха и тѣ останалитѣ книги и ги изхвърлиха презъ прозорцитѣ, а лицата, които се намираха долу, събраха тия книжа отъ кальта и водата и ги занесоха въ поменатата кѫша. Следъ изваждането на държавнитѣ бирнически книжа, учительтъ Апостолъ Кисьовъ наближи до масата въ заседетелната стая, на която дюшемето бѣ се надвѣсило надъ водата и се клатѣше заедно съ масата, извади изъ чекмежето на последната най-важнитѣ документи и ги подаде на Дечова. Следъ това цѣлото здание почна да трѣщи и се люлѣе, та при тая опасность не бѣ възможно вече да се стои вѫтре. Всички други лица се проврѣха презъ прозореца и слѣзоха долу, а старшиятъ пограниченъ стражарь Ив. Апостоловъ се бѣ заврѣлъ въ най-опасното мѣсто на долния етажъ и изваждаше пушки отъ мазата, половината отъ която бѣ вече съборена. Съ силни викове принудиха Апостолова да излѣзе изъ тоя

адъ. Следъ 20 минути отъ изваждането на книжата, отъ голѣмото триетажно здание останало само едно кюше въ видъ на кула, но до вечерьта и отъ нея не остана нито единъ камъкъ!

Къмъ 11 часа преди обѣдъ, когато водата бѣ найголѣма, чепеларскитѣ жители Дечю Харитовъ, Костадинъ Харитовъ и стражарьтъ Ив. Калиновъ се опитваха да приближатъ до кѫщитѣ на първитѣ, за да отвържатъ и извадятъ добитъцитѣ, находящи се въ тия кѫщи. Стражарьтъ Ив. Калиновъ и Костадинъ Харитовъ доближаваха кѫщата на последния, а Дечю Харитовъ остана до кѫщата на Сивко Петровъ. Стражарьтъ Ив. Калиновъ влѣзе въ кѫщата на Д. Харитювъ, отвърза добитъцитѣ, изпъди ги изъ подника (обора), пъленъ съ вода и се мѫчеше да ги упѫти къмъ плиткото мѣсто. Въ това време докато Ив. Калиновъ се бавеше въ подника, Костадинъ Харитовъ като забележи, че водата предохожда, опита се да я прегази и излѣзе на по-плитко мѣсто. Но тъкмо, когато бѣ на срѣдата, между неговата кѫща и градината на Сивко Петровъ, водата повече се усили, повали го и го завлече надолу. Дечо Харитовъ, като видѣ, че водата влачи брата му, безъ да мисли повече, спустна се въ най-дълбокото мѣсто, хвана брата си за главата и се мѫчеше да го повдигне и извади. Обаче, Костадинъ Харитовъ въ усилието си да се избави, заграби (обхвана) брата си Деча за нозетѣ, последниятъ се спъна, падна и водата завлече и двамата, безъ да може нѣкой да имъ помогне. Братъ за братъ отиде!

Стражарьтъ Ив. Калиновъ като извади добитъцитѣ, безъ да види и знае че Д. и К. Харитови сѫ се удавили, помѫчи се да излѣзе на плитко мѣсто, но като не можа да направи това, покачи се на една камара дърва, за да го не занесе водата. Последната се усили, повдигна дървата, събори ги, а Ив. Калиновъ сполучи да се хване о едно желѣзо на Д. Харитовата маза и така се спаси отъ неминуемо удавяне. Следъ нѣколко минути войницитѣ съзрѣха Ив. Калиновъ и се притекоха да му помогнатъ. Войницитѣ, като не можаха да доближатъ стражаря, закрепиха две-три тънки дървета врѣзъ мазата на Д. Харитовъ и балкона на С. Петровата кѫща и хвърлиха едно вѫже отъ балкона. Ив. Калиновъ хвана вѫжето, завърза го за единъ куминъ, стърчащъ на мазата, после стѫпи на тънкитѣ дървета и, държейки се за вѫжето, мина презъ тоя въздушенъ мостъ, между Дечовата маза и Сивковата кѫща, а отдолу подъ него водата бучи, реве и влачи всичко, каквото се докосне до нея. По тоя начинъ Ив. Калиновъ се избави отъ погибель, и то благодарение на неговата неустрашимость и помощьта на войницитѣ. По сѫщия начинъ, както бѣ спасенъ Ив. Калиновъ, войницитѣ извадиха и семейството на Златанъ Ташовъ изъ кѫщата му, находяща се въ Бѣлювската махала, която бѣ заградена отъ всички страни съ вода и опасно бѣше да се не събори.

Презъ цѣлия день дъждътъ постоянно валѣше, макаръ и не силно. Въ 3 часа следъ обѣдъ водата понамалѣ и се разреди. Като се забележи това, направи се разпореждане, да се построи отъ дървета и вѫжета единъ мостъ между кѫщата на Сивко Петровъ и „Благата“ (на старото рѣчно легло). Следъ приготвянето на моста, прострѣни бѣха вѫжета до кѫщитѣ на Д. и К. Харитюви и по тѣхъ се наредиха много лица като броеница, и по тая броеница се почна изнасянето покѫщината изъ кѫщитѣ на К. и Д. Харитюви, които най-много се застрашаваха отъ водата. Извадиха се сѫщо така и вещитѣ отъ домоветѣ на П. Ботушаровъ и отчасти на Ив. Н. Чичовъ.

Късно вечерьта, срещу 10-й, дъждътъ почна силно да вали и всѣки си помисли, че презъ нощьта нѣма да остане нито едно здание въ Новата махала. Но, слава Богу, сутриньта като се съмна, видѣ се, че освенъ съ-

адъ. Следъ 20 минути отъ изваждането на книжата, отъ голѣмото триетажно здание останало само едно кюше въ видъ на кула, но до вечерьта и отъ нея не остана нито единъ камъкъ!

Къмъ 11 часа преди обѣдъ, когато водата бѣ найголѣма, чепеларскитѣ жители Дечю Харитовъ, Костадинъ Харитовъ и стражарьтъ Ив. Калиновъ се опитваха да приближжатъ до кѫщитѣ на първитѣ, за да отвържжатъ и извадятъ добитъцитѣ, находящи се въ тия кѫщи. Стражарьтъ Ив. Калиновъ и Костадинъ Харитовъ доближаваха кѫщата на последния, а Дечю Харитовъ остана до кѫщата на Сивко Петровъ. Стражарьтъ Ив. Калиновъ влѣзе въ кѫщата на Д. Харитювъ, отвърза добитъцитѣ, изпъди ги изъ подника (обора), пъленъ съ вода и се мѫчеше да ги упѫти къмъ плиткото мѣсто. Въ това време докато Ив. Калиновъ се бавеше въ подника, Костадинъ Харитовъ като забележи, че водата предохожда, опита се да я прегази и излѣзе на по-плитко мѣсто. Но тъкмо, когато бѣ на срѣдата, между неговата кѫща и градината на Сивко Петровъ, водата повече се усили, повали го и го завлече надолу. Дечо Харитовъ, като видѣ, че водата влачи брата му, безъ да мисли повече, спустна се въ най-дълбокото мѣсто, хвана брата си за главата и се мѫчеше да го повдигне и извади. Обаче, Костадинъ Харитовъ въ усилието си да се избави, заграби (обхвана) брата си Деча за нозетѣ, последниятъ се спъна, падна и водата завлече и двамата, безъ да може нѣкой да имъ помогне. Братъ за братъ отиде!

Стражарътъ Ив. Калиновъ като извади добитъцитѣ, безъ да види и знае че Д. и К. Харитови сѫ се удавили, помѫчи се да излѣзе на плитко мѣсто, но като не можа да направи това, покачи се на една камара дърва, за да го не занесе водата. Последната се усили, повдигна дървата, събори ги, а Ив. Калиновъ сполучи да се хване о едно желѣзо на Д. Харитовата маза и така се спаси

отъ неминуемо удавяне. Следъ нѣколко минути войницитѣ съзрѣха Ив. Калиновъ и се притекоха да му помогнатъ. Войницитѣ, като не можаха да доближжатъ стражаря, закрепиха две-три тънки дървета връзъ мазата на Д. Харитовъ и балкона на С. Петровата кѫща и хвърлиха едно вѫже отъ балкона. Ив. Калиновъ хвана вѫжето, завърза го за единъ куминъ, стърчащъ на мазата, после стѫпи на тънкитѣ дървета и, държейки се за вѫжето, мина презъ тоя въздушенъ мостъ, между Дечовата маза и Сивковата кѫща, а отдолу подъ него водата бучи, реве и влачи всичко, каквото се докосне до нея. По тоя начинъ Ив. Калиновъ се избави отъ погибель, и то благодарение на неговата неустрашимость и помощьта на войницитѣ. По сѫщия начинъ, както бѣ спасенъ Ив. Калиновъ, войницитѣ извадиха и семейството на Златанъ Ташовъ изъ кѫщата му, находяща се въ Бѣлювската махала, която бѣ заградена отъ всички страни съ вода и опасно бѣше да се не събори.

Презъ цѣлия день дъждътъ постоянно валѣше, макаръ и не силно. Въ 3 часа следъ обѣдъ водата понамалѣ и се разреди. Като се забележи това, направи се разпореждане, да се построи отъ дървета и вѫжета единъ мостъ между кѫщата на Сивко Петровъ и „Блатата“ (на старото рѣчно легло). Следъ приготвянето на моста, прострѣни бѣха вѫжета до кѫщитѣ на Д. и К. Харитюви и по тѣхъ се наредиха много лица като броеница, и по тая броеница се почна изнасянето покѫщината изъ кѫщитѣ на К. и Д. Харитюви, които най-много се застрашаваха отъ водата. Извадиха се сѫщо така и вещитѣ отъ домоветѣ на П. Ботушаровъ и отчасти на Ив. Н. Чичовъ.

Късно вечерьта, срещу 10-й, дъждътъ почна силно да вали и всѣки си помисли, че презъ нощьта нѣма да остане нито едно здание въ Новата махала. Но, слава Богу, сутриньта като се съмна, видѣ се, че освенъ съ-

боренитѣ на 9-й презъ деня здания, другитѣ си стоятъ здрави. Водитѣ бѣха значително спаднали и всѣки се залови на работа. Помощникъ кметътъ Адилъ Салиховъ сформирува една команда отъ нѣколко души ахрене, която почна да работи за ограничаването на водата въ едно легло. Окол. началникъ С. Арнаудовъ (който късно презъ нощьта бѣ пристигналъ отъ Хвойна въ Чепеларе) и кметътъ В. Дечовъ се разпоредиха, да се отбие на страна водата, която перѣше (биеше) въ кѫщата на К. Харитовъ. До обѣдъ водата съвсемъ намалѣ и наводненитѣ мѣста **обчюхнаха** (поизсъхнаха). Следъ обѣдъ сформированата команда се увеличи и почна да разчиства задръстенитѣ дървета между кѫщитѣ на Ив. Н. Чичовъ и Никола Чилика, съ цель да се види дали тамъ не се е спрѣло тѣлото на покойния Дечо Харитювъ, но търсенето бѣ напраздно, защото нищо друго не се оказа освенъ задръстени два вола.

Въ това време, когато мѣстата на съборенитѣ кѫщи станаха достѫпни за приближаване, дойдоха при тѣхъ притежателитѣ имъ съ децата си, дойдоха сирацитѣ на Дечю и Костадинъ Харитови и околностьта екна отъ ридания.

Следъ спадането на водитѣ почти всичката равнина вѫтре и вънъ отъ селото приличаше на сѫщинска пустиня, състояща се отъ камъни, чакълъ, пѣсъкъ и дълги изровени грапави ями и лочки.

Планиране селото. На 11 октомврий, следъ наводнението, общинското управление телеграфически съобщи на окрѫжния управитель и окрѫжната постоянна комисия какви повреди има отъ наводнението и поиска веднага да бѫде изпратенъ инженеръ, който бърже да приготви планъ за изправяне рѣкитѣ и улицитѣ. Следъ нѣколко дни пристигнаха въ селото инженерътъ Бобоца и кондукторътъ Димитъръ Ивановъ. Бобоца каза, че му било заповѣдано да приготи впроектъ

само за изправяне на рѣкитѣ, но не и за улицитѣ между тия рѣки. Освенъ това, Бобоца повѣрително каза на кмета, че билъ временнъ инженеръ при окрѫжната постоянна комисия, получавалъ малка заплата, а семейнитѣ му разноски били голѣми, та не могълъ дълго време да стои въ Чепеларе, обаче, ако чепеларци му платятъ разноскитѣ (ядене и нощуване), щѣлъ да нареди дето трѣбва, да остане повече време въ Чепеларе, за да снеме ситуационния планъ на всички махали въ срѣдната часть на селото. Кметътъ, следъ съвещание съ нѣколцина съветници, се съгласи, Бобоца да остане по-дълго време въ Чепеларе на общински разноски. Бобоца сериозно почна работата си. Отначало нѣколко дни му помагаше и кондукторътъ Ивановъ, а следъ заминаването на последния, Бобоца остана самъ да работи съ инструментитѣ. Общинското управление му даде само работници-помагачи и му доставяше храна (хлѣбъ, месо, яйца, млѣко, а често и чеверме). До 15 ноемврий Бобоца завърши своята работа и замина за Пловдивъ. Презъ месецитѣ декемврий и януарий инженеритѣ Густавъ Симонъ и Бобоца начертали въ Пловдивъ ситуационния планъ и нанесли на него само новитѣ регулачни линии на рѣчнитѣ брѣгове, но не и на улицитѣ между тритѣ рѣки и джамията. Въ тази си форма регулачниятъ проекто-планъ бѣ изпратенъ въ Чепеларе за преглеждане и одобрение отъ общинскитѣ управници. Щомъ се получи проекта въ Чепеларе, кметътъ Дечовъ събра незванично въ общинското управление нѣколцина общински съветници и свободни граждани — повечето зидари (Георги Батала, Вочю Янковъ Пакулевъ, Георги Стояновъ Марушинъ и др.) и имъ обясни какво е начертано на проекта. Следъ това събранитѣ лица, по покана отъ кмета, обходиха срѣдната (равната) часть на селото, за да разгледатъ, какъ е най-добре да се начертаятъ на проекта (ситуационния

планъ) новитѣ улици. Мненията бѣха различни, но повечето отъ лицата, особено ахренетѣ, които придружаваха кмета, настояваха да се разширятъ само старитѣ улици и да се **„не всакататъ“** съ нови улици градинитѣ и ливадитѣ. При такива мнения, сиречъ, да се не всакататъ градинитѣ и ливадитѣ, Дечовъ закри незваничното събрание, отиде въ общинското управление, затвори се въ писалищната си стая и начерта съ мастило на проекта новитѣ улици споредъ неговото лично разбиране. На другия день проектътъ бѣ одобренъ отъ общинския съветъ и изпратенъ въ Пловдивъ за по нататъшно разпореждане. Следъ 15—20 дни проекта бѣ утвърденъ отъ окрѫжния управитель безъ измѣнение и завѣрено копие отъ него бѣ пратено на общинското управление за изпълнение. *)

По утвърдения регулаченъ планъ, новитѣ улици бѣха досущъ прави и повечето се пресичаха подъ прави ѫгли. Главната улица, която по-рано общинскиятъ съветъ бѣ разширилъ отъ 4 на 9 метра, въ регулачния планъ бѣ предвидено да бѫде 12 метра широка, а перпендикулярнитѣ на нея улици да сѫ по 10 метра широки. Училищниятъ дворъ или кварталъ обемаше 10,000 квадратни метра и задната му крайна регулачна линия достигаше до старитѣ мохамедански гробища при джамията. Освенъ това, въ регулачния планъ бѣха определени нѣколко квартала отъ праздни мѣста за обществени градини, игрища и площади. Всички нови улици бѣха проектирани и прекарани презъ незастроени мѣста и само въ Бѣлювската сгѫстена махала, за разширение на една стара улица, се сѣчеха части отъ кѫщитѣ на Киряковци и Диню Беленозовъ и малка часть отъ плѣвнята на Филю Пакулевъ.

*) Сегашниятъ законъ за благоустройството на населенитѣ мѣста, тогава не сѫществуваше. Регулачнитѣ планове, особено за селата, се утвърждаваха безъ много формалности отъ окрѫжния управитель, по представление на надлежния инженеръ.

Утвърдениятъ регулаченъ планъ почна да се прилага още презъ лѣтото на 1896 година. Новитѣ сгради се строеха вече по тоя планъ и улицитѣ постепенно се откриваха, но въ течение на 10 години по нѣкои нови улици пасѣха селскитѣ крави, защото движението на люде и товарни добитъци бѣ слабо, та тревата не бѣ стѫпкана. (Тогава коли нѣмаше въ селото, защото коларския пѫть отъ Станимака до Чепеларе не бѣ довършенъ). Презъ 1897 година, по настояването на окрѫжния съветникъ В. Дечовъ, инженерътъ на окрѫжна служба Бобоца пакъ дойде въ Чепеларе и приготви регулачни проекти на махалитѣ Долна, Шабановска, Сивковска и на оная часть отъ Бѣлювската, която е разположена южно отъ Камбурската рѣка. Обаче, поради смѣна на общинскитѣ управници презъ 1899 год., тия проекти останаха неутвърдени до 1912 година.

Изправяне и укрепяване рѣчнитѣ брѣгове. Следъ утвърждаването на първия регулаченъ планъ, презъ пролѣтьта на 1896 година се започна изправянето и укрепяването на рѣчнитѣ брѣгове въ срѣдната часть на селото. Тая работа се извърши за смѣтка на общината на ония части отъ брѣговетѣ, чиито съседи бѣха крайно бедни или немощни люде (вдовици, сирацци, болнави и др.). Потрѣбната нагода за оградитѣ — плетове, колове, клади, жьорди и вейки — бѣха сѣчени и **досурнати** съ рѫце и на коне отъ най-близкитѣ елови гори въ Мурживската планина (Синковскитѣ лочки и срещу Киречменица) и то повечето съ **меджия**, сиречъ, безъ заплащане. Укрепителнитѣ плетове бѣха **димитни** съсъ схванати за тѣхъ редици върби. Майстори-рѫководители по направата на плетоветѣ бѣха чепеларскитѣ жители Салихъ Ферювъ и Абдулахъ Мусовски, а званичень надзиратель—кантонерътъ при пловдивската окрѫжна постоянна комисия Атанасъ Д. Понювъ. Най-здрава и най-красива стана укрепителната ограда на Сивковската

рѣка, отъ вливането ѝ въ Голѣмата рѣка до моста предъ Сивковската махала. Съ закрепяването на тая часть отъ брѣговетѣ на Сивковската рѣка запазиха се отъ насипни камъне, пѣсъкъ и чакълъ повече отъ двеста декара първокачествени ливади, бждащи най-здравни кжщни квартали. Следъ закрепяване брѣговетѣ на Голѣмата рѣка, запази се отъ страхотии и разрушителни наводнения и цѣлата Нова махала.

Избиране народенъ представитель въ Рупчосъ презъ 1896 год.

Кандидати за народни представители. Поради партийни и други несъгласия, първиятъ коалиционенъ кабинетъ следъ Стамболовото управничество, почна да се раздрусва и отслабва. Презъ м. декемврий 1894 г. си дадоха оставкитѣ министритѣ отъ дветѣ либерални крила — радослависти и тончевисти. Д-ръ К. Стоиловъ подпълни и преустрои кабинета си съ нови лица, изходящи отъ консервативната, народната и цанковистката партии. Следъ една година и осемь месеца последва и разтурването на осмото обикновено Народно събрание. Изборитѣ за деветото Народно събрание бѣха насрочени за 17 ноемврий 1896 година.

Правителственъ кандидатъ за народенъ представитель отъ рупчоската околия бѣ пакъ Костаки Пѣевъ. Отначало Пѣевата кандидатура подкрепяха почти всички по-видни пловдивски народняци, но въпрѣки това кандидатурата на Пѣева бѣ провалена и ето какъ:

Следъ свалянето Стамболова отъ власть и съставянето на новия коалиционенъ кабинетъ бившиятъ рупчовски народенъ представитель и дългогодишенъ Стамболовъ съмишленикъ и крепитель Стефанъ Калчевъ, започналъ въ пловдивския граждански клубъ и на други мѣста да напада Стамболова и да критикува осемго-

дишното му управление Следъ това Калчевъ се сприятелилъ съ видния и влиятеленъ пловдивски гражданинъ и умѣренъ народнякъ-цанковистъ Несторъ К. Абаджиевъ. Единъ празниченъ день Калчевъ поканилъ Абаджиева на разходка и прогулка до с. Марково. По пжтя Калчевъ казалъ на Абаджиева, че желае да стане редникъ въ народната партия и искренъ поддръжникъ на г. Стоилова и възглавяваното отъ него правителство, обаче, нежелаелъ да изяви това предъ пловдивското бюро на народната партия, защото се съмнявалъ дали ще бжде приетъ за членъ на партията. Абаджиевъ, безъ много мислене, далъ дума на Калчева, че ще настои предъ бюрото да бжде приетъ. И Абаджиевъ си устоялъ на думата. Съ увещания, препирни и дори крамоли въ бюрото, Калчевъ билъ записанъ членъ на народняшката партийна организация въ гр. Пловдивъ.

Но на Калчева не се щѣло да остане по-дълго време редникъ въ народната партия. Следъ разтурването на осмото Народно събрание, Калчевъ заявилъ на пловдивския окржженъ управитель и на пловдивското окржжно партийно бюро, че е кандидатъ за народенъ представитель отъ рупчоската околия. Повечето отъ членоветѣ на пловдивското окржжно партийно бюро отхвърлили кандидатурата на Калчева и одобрили кандидатурата на Пѣева, но Калчевъ не се отчаялъ и пущамилъ. Съ писма и телеграми до г. Стоилова и централното партийно бюро на София, той молилъ и настоявалъ да бжде предпочетена неговата кандидатура, а не Пѣевата. Обаче, отъ София се получили въ Пловдивъ не ясни и не категорични отговори. Министърътъ на вжтрешнитѣ работи Найденъ Беневъ, отъ името на г. Стоилова, писалъ и частни писма на Симеонъ Л. Груевъ въ Пловдивъ[1]) да каже на Калчевъ, че **изборитѣ ще бж-**

[1]) Г-нъ К. Стоиловъ и Найденъ Беневъ бѣха първи братовчеди по майки, а Симеонъ Груевъ бѣ братъ на майкитѣ имъ и тѣхенъ уйко.

дать напълно свободни, и ако Пѣевъ и Калчевъ не се спогодятъ, сиречъ, единъ да отстжпи, могатъ свободно да се състезаватъ въ Рупчосъ. Централното партийно бюро въ София пакъ отговорило, че окржжното бюро е властно да одобри и прогласи, която ще отъ двѣтѣ кандидатури. При такова положение и при такива голѣмски отговори, пловдивското окржжно партийно бюро се събрало на второ заседание по въпроса за рупчоската кандидатура и следъ продължителни крамоли, Пѣевъ се съгласилъ, да се откаже отъ кандидатурата си въ полза на Калчева. Отъ после лошитѣ езици въ Пловдивъ говорѣха, че бедниятъ Пѣевъ отстжпилъ на богатия Калчевъ, следъ като последниятъ щедро възнаградилъ Пѣева и се обещалъ да поеме за своя смѣтка голѣма часть отъ изборнитѣ разноски въ пловдивското окржжие. Но както и да било. Пловдивското окржжно бюро на народната партия разгласи съ позивъ, че правителственъ кандидатъ за народенъ представитель отъ рупчоската околия е Стефанъ Калчевъ. По-виднитѣ рупчоски избиратели не бѣха питани дали одобряватъ или не кандидатурата на Стефанъ Калчевъ, но при все това хвойненци, павелци, орѣховци и избирателитѣ-християни отъ другитѣ села въ Долния Рупчосъ съ радость приеха тая кандидатура, защото Ст. Калчевъ въ качеството си народенъ представитель, презъ време на Стамболовото управничество, по всички по-важни обществено-културни начинания и работи повече помагаше на селата въ Долния Рупчосъ, а по-малко на селата въ Горния. Освенъ това, Ст. Калчевъ бѣ единъ отъ главнитѣ виновници за премѣстването презъ 1889 г. седалището на рупчоската околия отъ с. Чепеларе въ с. Хвойна.

Когато чепеларскитѣ общински управници научиха, че Костаки Пѣевъ пакъ се е кандидатиралъ за народенъ представитель, събраха се на съвещание въ общинското управление и решиха да протестиратъ съ писма и телеграми до разни голѣмци въ Пловдивъ и София за поставянето на Пѣевата кандидатура. Въ телеграмитѣ се казваше, че чепеларскитѣ избиратели ще гласуватъ за всѣки другъ кандидатъ билъ той правителственъ или опозиционеръ, но не и за Пѣева. Когато пакъ следъ нѣколко дни стана известно, че кандидатъ на народната партия е Стефанъ Калчевъ, а не Пѣевъ, чепеларскитѣ избиратели, съ изключение на 5—6 души, още повече се възбудиха и огорчиха. Иванъ. Н Чичовски, който презъ време на изборитѣ за осмото Народно събрание, агитираше и гласувà за Пѣева, срещна на улицата кмета В. Дечовъ и пом. кмета Адилъ Салиховъ и имъ рече:

— Аферимъ, хубаво я курдисахте. Не щете Пѣева, а ха сига, разправяйте са сасъ старенъ пехливанинъ Калчювъ!

— И него ще подсунимъ на карпузова кора — отговори Адилъ.

— Ще го подсуните, колкото по-лани подсунахте и Пѣева, — отговори Чичовски и влѣзе въ Бекирювото кафене.

Кметътъ и помощникътъ му още сжщия день вечерьта, следъ закачката на Чичовски, свикаха едно малко събрание отъ по-видни и по-влиятелни избиратели, за обсжждане ни въпроса: Какво трѣбва да се направи за отхвърляне и кандидатурата на Ст. Калчевъ? Събранието реши: Да се изпратятъ пакъ протестни телеграми до голѣмцитѣ въ София и Пловдивъ. Телеграмитѣ да се подпишатъ и отъ кметоветѣ на богутювската, чокурлийската, върбовската, широкалжшката, стойченската и лжкавската общини. Освенъ това, кметътъ В. Дечовъ да отиде въ Пловдивъ и София и устно да каже на, голѣмцитѣ, какво е настроението на избирателитѣ въ Горния Рупчосъ спрѣмо Калчова.

Следъ подписването и изпращането на телеграмитѣ Дечовъ отива въ Пловдивъ, спира се въ Караулъ-ханъ и казва на съдържателя на хана, умния и добродушния Симеонъ Л. Груевъ, защо е дошълъ*). С. Л. Груевъ, строго повѣрително казва на Дечова, че министъръ-председательтъ К. Стоиловъ еднакво не е доволенъ и отъ кандидатурата на Пѣева и отъ кандидатурата на Калчева, но не желае прѣко и явно да се намѣсва въ тукашнитѣ изборни разправии. Освенъ това, Груевъ казва на Дечова, че пловдивскиятъ гражданинъ и редакторъ на турски вестникъ Риза Ибрахимовъ го молилъ, да се застжпи предъ г. Стоиловъ, за да бжде кандидатиранъ за народенъ представитель въ нѣкоя околия, дето множинството или половината отъ избирателитѣ сж мохамедани; Груевъ написалъ писмо до Стоилова и го далъ на Риза Ибрахимовъ, но не знае какво е станало по-нататъкъ.

Следъ тоя повѣрителенъ разговоръ, Дечовъ помолва С. Груева да му даде препоржчително писмо до г. Стоилова, за да го приеме и изслуша и то само относно кандидатуритѣ за народенъ представитель отъ рупчоската околия. Груевъ охотно написва исканото писмо и между другото въ писмото казва: „Дечовъ е окржженъ съветникъ и чепеларски кметъ. Той е младъ, пъргавъ и влиятеленъ въ Рупчосъ. Не е записанъ въ народната партия, но нашитѣ приятели сж доволни отъ държането му и работата му въ окржжния съветъ".

Съ това писмо въ пазухата Дечовъ заминава за София и щомъ пристига въ столицата, отива въ дома на видния и заслужилия родопчанинъ Илия П. Бѣлковски, който по политическо—партийно убеждение е либералъ—каравелистъ.

*) Симеонъ Л. Груевъ отъ Копривщица бѣ окржженъ съветникъ и близъкъ роднина на К. Стоиловъ и Найденъ Беневъ. Освенъ това, Л. С. Груевъ имаше много приятели и познати въ ссалата на Горния Рупчосъ, особено въ с. Широка-лжка. Презъ време на турското иго и румелийското управление, влиятелниятъ С. Л. Груевъ много помагаше на широкалжчени и други родопчани.

— Защо си дошълъ въ такива студове? — сопнато пита гостоприемниятъ бай Илия.

— Въ София дойдохъ по-важна обществена работа, а у васъ въ кжщи дойдохъ на гости и за съветъ—отговаря Дечовъ.

— Каква е тая важна обществена работа, която не търпи отлагане, та си долинкалъ въ столицата?

Дечовъ подробно разправя на бай Илия въ що се състои важната обществена работа и защо е долинкалъ въ столицата. Бай Илия спокойно слуша Дечова и пие чай, че ненадейно се изправя предъ масата, насочва двѣтѣ си ржце-чикуте *) къмъ Дечова и съ свойственитѣ му прямота и цвѣтистъ езикъ казва:

— Разбрахъ, всичко разбрахъ. Рупчоската околия не е принадлежность и съставна часть на българската държава, а чифликъ на нѣколцина пловдивски чорбаджии. Пѣевъ е чорбаджийски синъ некадърникъ, а Ст. Калчевъ е разглезенъ синъ-пройдоха на пинтията хаджи Калчо. Познавамъ ги отблизо и двамата. Не ги бива за разсилни и пждари, а се налагатъ за народни представители; впрочемъ, тѣ не сж виновни, а избирателитѣ, които мукатъ следъ тѣхъ.

— А какво ще кажешъ бай Илия за г. Стоилова, който сжщо е пловдивчанинъ?—запитва Дечовъ.

— Стоиловъ е уменъ, ученъ и честенъ човѣкъ, но нали и той е чорбаджийски синъ, не може да се откжсне отъ чорбаджийско-византийската срѣдá. Въ политическо-партийно отношение, той ще се върдаля въ тая срѣда, докато бжде изцѣденъ като лимонъ и после захвърленъ на купището. Впрочемъ, следъ тиранията и безобразното управление на Стамболова, Стоиловъ, засега, е най-удобния да ржководи държавнитѣ работи

*) Когато е билъ малко дете, Илия П. Бѣлковски падналъ въ огъня и докато да го отстранятъ изгорѣли му и паднали пръститѣ и часть отъ кииткитѣ и на двѣтѣ му ржце.

— А за г. Каравелова какво ще кажете?

Бай Илия се усмихва, сѣда на стола и дума:

— Да ти кажа ли, Василе? Г. Каравеловъ е добре и събира нови сили за обществено-ползотворна работа но нашата, сиречь Каравеловата партия, за сега е слаба и почти разнебитена. Противницитѣ ни и политическитѣ пройдохи, наричатъ нашата партия „Седмочисленици", но това прозвище не е укорно за насъ. Ще дойде време, и то не е далечъ, когато „седмочисленицитѣ" ще станатъ „хилядичисленици" — добре да запомнишъ това, но че сега сме слаби, слаби сме.

— Бай Илия не желаешъ ли да те кандидатираме, за народенъ представитель въ рупчоската околия? — запитва Дечовъ.

— Това е несериозно и азъ ти запрещавамъ да говоришъ по тоя въпросъ лично за мене.

— Защо да не питамъ и говоря? Ще се потрудимъ въ Горния Рупчосъ да те изберемъ.

— Повтарямъ ти, нито приказка повече! Нашето време още не е дошло, да се състезаваме съ разни Пѣевци, Калчевци и други политически некадърници и пройдохи.

— Ами какво да правя азъ сега въ София? Дай ми съветъ бай Илия!

— Ще вършишъ това, за което си дошълъ. Ще дадешъ писмото на г. Стоилова и ако благоволи да те приеме и изслуша, разкажи му всичко, но ясно и отривисто, и то колко се може съ по малко думи. Вие въ Горния Рупчосъ нѣмате свой кандидатъ, а това е много важно, да знае г. Стоиловъ. За Риза Ибрахимовъ нито дума ще кажешъ, защото не е българинъ — християнинъ или помакъ, а турчинъ-читакъ. Ха, забравихъ да и кажа едно обстоятелство — продължава бай Илия. — Оня день срещнахъ единъ мой старъ приятель, наименуемъ Димитъръ Храновъ, бившъ учитель и чиновникъ,

а преди освобождението редакторъ и издатель на списанието „Ступанъ". Той по политическо убеждение е консерваторъ, привърженикъ на г. Стоилова, Грекова и Начовича, но е много добъръ и честенъ човѣкъ. Между другитѣ думи, които размѣнихме, оплака ми се, че нѣкои цанковисти му прѣчили да се кандидатира за народенъ представитель въ оная околия, въ която по-рано се е избиралъ. Добре е, да те запозная съ него и ако е възможно, да го поканишъ, да се кандидатира въ рупчоската околия. Той може да ви бѫде много полезенъ, ако се избере народенъ представитель.

Сутриньта на другия день, Илия Бѣлковски запознава Дечова съ Д. Хранова въ кафене „България". Отъ разговора се схваща и разбира, че Храновъ може де се кандидатира въ Рупчосъ, но ако това кандидатиране се погледне благосклоно отъ г. Стоилова и се одобри отъ централното бюро на народната партия. Къмъ 10 ч. Дечовъ отива въ м-вото на външнитѣ работи, да предаде Груевото писмо на г. Стоилова; обаче, тамъ му казватъ че г. министъръ-председателя е въ кѫщи и не се знае дали до пладне ще дойде въ министерството. Дечовъ отива предъ кѫщата на г. Стоилова и чрезъ стражаря предава писмото. Следъ 10-15 минути единъ младъ момъкъ излазя отъ кѫщата на двора, извиква Дечова, връща му отворено писмото и казва:

— За съжаление, г. Стоиловъ не може да ви приеме, защото е неразположенъ — боленъ е малко, но г. Беневъ веднага ще ви приеме щомъ му дадете писмото.

Дечовъ взема обратно писмото и по пѫтя чете следния надписъ върху първата страница на писмото: „Г. Беневъ, приемете г. Дечева и **внимателно** го изслушайте. К. Стоиловъ". Г. Беневъ приема много любезно Дечова, търпеливо го изслушва и продължително го разпитва за настроението на рупчоскитѣ избирители. Следъ обясненията на Дечова г. Беневъ казва:

— Изборитѣ ще бждатъ напълно свободни — бждете увѣрени въ това. Всѣки е свободенъ да си поставя кандидатурата и всѣки избиратель може да гласува за когото ще. Правителството не поставя свои кандидати, и ако г. Калчевъ се е кандидатиралъ въ рупчоската околия, това не е станало по настояване или налагане отъ тукъ (София), а по негово лично желание.

Г. Калчевата кандидатура е одобрена и оповестена отъ пловдивското окржжно бюро на народната партия —възразява Дечовъ.

— Възможно е — продължава г. Беневъ.—Г. Калчевъ е пловдивски гражданинъ и въ града има много **лични приятели**, обаче, съ това **лично** приятелство не може да бжде обвързвано нито правителството, нито народната партия. Друго. До колкото зная, кандидатъ за народенъ представитель отъ рупчоската околия е г. Риза Ибрахимовъ. Познавате ли го?

— Слушалъ съмъ за него, но лично не го познавамъ, — отговаря Дечовъ.

— Казватъ, че той билъ интелигентенъ и честенъ човѣкъ и ако се изберѣлъ народенъ представитель, щѣлъ да бжде много полезенъ на държавата въ политическо отношение. Въ рупчоската околия половината избиратели сж мохамедани и вѣроятностьта да бжде избранъ Риза Ибрахимовъ не е малка.

— Избирателитѣ-християни въ Горния Рупчосъ нѣма да гласуватъ за Риза Ибрахимовъ,—казва Дечовъ, а избирателитѣ-християни въ Долния Рупчосъ нито лицето му ще искатъ да видятъ.

— Вѣрвамъ това, но щомъ вашитѣ избиратели не желаятъ да гласуватъ нито за Калчева, нито за Риза Ибрахимовъ, ще кандидатирате друго лице, което е вамъ угодно.

— Ще кандидатираме г. Димитра Хранова.

— До колкото зная, г. Храновъ ще бжде непременно кандидатиранъ въ друга околия.

Приемътъ и разговорътъ сж свършени. Г. Беневъ изпраща до вратата Дечева и му казва:

— Поздравете уйча Симеона въ Пловдивъ и, ако желаете, срещнете се съ Риза Ибрахимовъ. Азъ мисля, че можете да се разберете съ него.

Отъ писалището на г. Бенева, Дечовъ отива направо въ дома на Илия Бѣлковски, да каже какво е сторилъ и какво е разбралъ отъ думитѣ на Н. Беневъ. Бай Илия изслушва Дечова, замисля се малко, че спокойно казва:

— Ясно и разбрано. Риза Ибрахимовъ е сериозенъ кандидатъ. На Стоилова, Бенева и други тути-кванти консерватори, ще бжде много по-приятно и по-угодно да се избере Риза ефенди, отколкото Калчевъ или Пѣевъ. Добре е нарeдилъ тая работа бай ти Симеонъ Груевъ. Но какъ вие тамъ въ Чепеларе ще курдисате капана за Калчева, не сѣщамъ се. Мене е много страхъ, Василе, да се не вкачите вие съ Адила въ тоя капанъ, сиречъ, страхъ ме е да не се изложите и провалите предъ избирателитѣ-християни. Въ всѣки случай съвѣтвамъ ви да бждете енергични и твърди, но и благоразумни въ борбата.

Дечовъ се връща въ Пловдивъ, разправя на бай Симеона за приема и разговора съ Бенева и го моли да го запознае съ Риза Ибрахимовъ. Запознаването става въ кафенето при Караулъ-ханъ. Риза Ибрахимовъ казва на Дечова, че е кандидатъ въ Рупчосъ, че ще се бори до край съ Калчева и други кандидати и моли да бжде подпомогнатъ и отъ избирателитѣ-християни въ Горния Рупчосъ. Дечовъ му не дава обещания, но го кани по-скоро да дойде въ Рупчосъ, за да се запознае съ избирателитѣ. Отъ Пловдивъ Дечовъ тръгва за Чепеларе, спира се въ Хвойна и пита окол. началникъ П.

Шоповъ какви явни и тайни наредби има по предстоящия изборъ. Шоповъ увѣрява Дечева, че изборътъ ще бѫде напълно свободенъ и че ще се състезаватъ двама правителствени кандидати: Ст. Калчевъ и Риза Ибрахимовъ. Третиятъ кандидатъ опозиционеръ-радославистъ е Деню Маневъ отъ гр. Пловдивъ. Шоповъ повѣрително казва на Дечева, че кандидатурата на Риза Ибрахимовъ е възприета и одобрена **негласно** отъ голѣмото мѣсто.

Веднага следъ пристигането си въ Чепеларе, Дечовъ повиква въ общинското управление Адила Салиховъ, Кръстанъ Петковъ, Салихъ х. Идризовъ и общ. писаръ В. Кръстановъ, да имъ каже какво е чулъ, казалъ и узналъ въ Пловдивъ и София, относно предстоящия изборъ и кандидатуритѣ, но ги помолва да не разгласяватъ това по село, докато не дойдатъ въ Рупчосъ по агитация Ст. Калчевъ и Риза Ибрахимовъ; обаче, „шило въ торба не стои“. Вечерьта писарьтъ В. Кръстановъ влѣзълъ въ една кръчма, изпилъ отъ радость нѣколко чаши ракия и въ радостьта си **шьопналъ** на ухото на Диня Делисивковъ, че Риза ефенди ще зарие пепелѐ на Ст. Калчевъ. Адилъ Салиховъ сѫщо „шьопналъ“ на мижа си молла Ахмедя, че Риза ефенди ще се бори съ Ст. Калчевъ. На другия день следъ „шьопнюването“ половината чепеларски избиратели вече знаеха, че Калчевъ и Риза Ибрахимовъ ще се състезаватъ въ избора.

— Рѣзенъ по рѣзенъ да ме рѣжатъ, за турчинъ гласъ не давамъ—дума Митю Журналовъ.

— За агуптинъ ща си дамъ гласосъ, ала за Калчова нѣма да го дамъ — казва Георги Батала. Калчовъ държи съ Долнитѣ села и е врагъ на Чепеларе.

— И двамата сѫ изедници — възразява Насю Маринъ Сирака. — За никого нѣма да дамъ гласъ.

Такова бѣ изборното настроение на чепеларскитѣ избиратели-християни, до пристигането на Риза ефенди въ селото. Избирателитѣ-мохамедани мълчаха, но по много признаци личеше, че тѣ сѫ доволни отъ разгласената новина, сиречь, че Калчевъ и Риза ефенди ще се състезаватъ.

Следъ нѣколко дни отъ завръщането на Дечова, въ Чепеларе пристигна и Риза Ибрахимовъ. Той бѣ настаненъ на госте и нощуване въ дома на п. кмета Адилъ Салиховъ. Риза ефенди казалъ на Адила, че желае да държи изборна речь предъ чепеларскитѣ избиратели. Следъ съвещание между кмета и помощника му, Риза ефенди бѣ помоленъ, да си каже думата не предъ голѣмо публично събрание, а само предъ 10—15 по-видни и по-влиятелни избиратели, безъ разлика на вѣра, народность и партийни убеждения. По покана отъ кмета, на опредѣленото време се събраха въ общинското управление В. Дечовъ, Адилъ Салиховъ, Кръстанъ Петковъ, Иванъ Н. Чичовски, Салихъ х. Идризовъ, Вочю Янковъ Пакулевъ, Георги Батала, Салихъ Косевъ, Диню Делисивковъ, Георги Ст. Марушкинъ, Стайко Понювъ, Диню Костовски, Салихъ Милязимовъ, Садъкъ Джаферовъ, Абдулахъ Салихъ Чаушовъ и още нѣколцина. Отъ поканенитѣ не дойдоха само Райчо Д. Кефилевъ, Димитъръ Сивковъ и Молла Ахмедъ х. Джуровъ. Следъ непродължително чакане, пристигна и кандидатътъ Риза Ибрахимовъ. Кметътъ В. Дечовъ го запозна съ присѫтствуващитѣ и го помоли да каже защо е дошълъ въ селото. Риза Ибрахимовъ се изправи и на единъ смѣсенъ турско-български но разбираемъ езикъ, си каза думата и помоли чепеларскитѣ избиратели, безъ разлика на вѣра и народность да гласуватъ за него, съ обещание, че ако се избере народенъ представитель, ще работи енергично и добросъвестно за доброто на България и Рупчосъ, а отдѣлно ще помага, до колкото може, за издигане на чепеларското население въ

културно и поминъчно отношение. Щомъ свърши кжсата си речь, Риза ефенди се поклони и тръгна да излазя навънъ, обаче, кметътъ В. Дечовъ го спрѣ и помоли да седне и чуе думата на по-виднитѣ чепеларски избиратели. Пръвъ взе думата Иванъ Н. Чичовски и приблизително каза следното:

— Благодаримъ Риза ефенди, чи на **послага** и дойде въ нашесу село, ала право да ти кажа, да не чакашъ отъ христиенесе голѣма помощь. Тѣ са **шашардисани** и още отъ сига се чудятъ, да идатъ ли въ Хвойна на избора и ако идатъ, за кого да гласоподаватъ. Ние врють чепеларци — и христиене и османлие — сме противъ Калчова, защото е помагалъ и ще помага на рупцине, ако се избере, ала христиенесе са наежени и противъ тебе и то не за друго, а защото си турчинъ.

— И Ахмедъ ефенди бѣ турчинъ — възрази Адилъ —ала полани половината чепеларски християне гласоподаваха за него.

— Нимой ма присица Адиле! — каза Чичовски. — Ахмедъ ефенди бѣ познатъ чилѣкъ и **ахренинъ** отъ Чюкуркьой, пакъ Риза ефенди е **турчинъ** и людесе го не познаватъ. **Афедерсънъ** Риза ефенди, ако казахъ нѣщо лошо — продължи Чичовски, — ала истина е, че малцина болгаре-християне ще дадотъ гласове за тебе.

— Ще се потрудимъ да убедимъ повечето бълга, и-християне да гласоподаватъ за Риза ефенди, но ако още отъ сега можемъ да се разберемъ и споразумѣемъ съ него по най-важнитѣ чепеларски общински работи и интереси — каза В. Дечовъ.

— Може да помислимъ за това—каза Чичовски,— но ако съ Риза ефенди се разберемъ, съ М. и Г. въ селосу нѣма да се разберемъ, защото тѣ сж Калчюви люде и отъ нега нѣма да се отдѣльотъ.

По-нататъшнитѣ приказки бѣха излишни. Събранието бѣ закрито и **османлиитѣ**, заедно съ Риза ефенди, почнаха да излазятъ. Кметътъ Дечовъ, съ разни мълчаливи знакове, помоли християнитѣ да останатъ въ общинското управление. Не остана само П. Р. (отъ Долната махала). Той съ високъ гласъ каза: „за пловдивски читакъ гласъ не давамъ“ и излезе на вънъ. Останалитѣ въ общинското управление християни, следъ продължителни разсжждения и препирни, се съгласиха да агитиратъ и гласуватъ за Риза ефенди, ако той предварително даде писмена декларация, че въ качеството си на рупчоски народенъ представитель (ако се избере), ще действува за премѣстване околийскитѣ учреждения отъ Хвойна и Орѣхово въ с. Чепеларе. Обаче, ако това не стане въ продължение на една година отъ избора, Риза ефенди да си даде оставката като народенъ представитель и напустне Народното събрание. Веднага следъ съгласието и решението, В. Дечовъ, Ив. Н. Чичовски и Вочю Янковъ Пакулевъ отидоха въ дома на Адила и казаха на Риза ефенди какво сж решили християнскитѣ първенци. Риза ефенди намръщено изслуша предложението, помисли малко, че въ присжтствието на Адила, молла Ахмеѓя и Салиха х. Идризовъ каза:

— Благодаря ви, но писмена декларация не мога да дамъ, защото това е унизително за мене и е противно на конституцията и другитѣ български закони; но ако вие ме подкрепите и бжда избранъ народенъ представитель, давамъ ви честна дума, че ще се трудя да бждатъ удовлетворени вашитѣ справедливи искания; обаче, ако не сполуча, оставка нѣма да дамъ, но нѣма и да поддържамъ правителството на г. Стоилова. Ща се наредя при опозицията.

— Да вѣрваме ли Риза ефенди, че тъй ще сторишъ? — попита Ив. Чичовски.

— **Валлахи, билляхи, таллахи,** тъй ще постжпя — отговори съ високъ гласъ Риза ефенди и обгърна съ ржка бѣлата си брада.

— Стига толкува, Иване! — каза Салихъ х. Идризовъ — Риза ефенди се закълна.

— Хайде да е хаирлия, Риза ефенди! — казаха пратеницитѣ Дечовъ, Чичовски и Вочю Ян. Пакулевъ и се изправиха да излазятъ.

— Ишаллахъ, хаирлж оладжакъ! — отговориха османлиитѣ.

Иванъ Чичовски и В. Дечовъ вървятъ по пжтя въ тъмнината и тихо си приказватъ за спогодбата и клетвеното обещание на Риза ефенди. На раздѣла, при хана на Гочю Сивковски, Ив. Чичовски спира Дечова, хваща го за палтото и му дума:

— Слушай стриковъ, какво ща ти кажа! Ти и Адилъ до сега бѣхте противъ мене. Прѣчехте ми въ нѣкои работи и млого пъти ми нараневахте сарцесу, ала е тарпѣхъ и всичко отдавахъ на аджамалъка ви. Сая вечерь ща „строша на дѣвола нога" и ща ва простя. Ала занахпрешь да ма **танадисувате** като старъ чорбаджия, защото безъ мене ниможете да смачкате Калчова и рупцине — хубаво да знаите това.

— Извинявай бай Иване, ако съ Адила сме те оскърбявали и прѣчили въ нѣщо, ала и ти си билъ противъ насъ — отговаря Дечовъ.

— Ни сомъ билъ противъ тебе. Мене до сига бѣядъ на ахренесе, пакъ ти си съ тѣхъ и тѣ та крепьотъ, ала и мояса глава уврѣ. Е разбрахъ, че ние, болгаресе, безъ ахренесе, нищо ни можемъ да сторимъ на рупцине, та ще трѣбува да си навиимъ чалми на глависе и гласуваме за Риза ефенди.

— Това е най-разумното, бай Иване, но помнишъ ли какво стори ти полани? Твоятъ зетъ Хр. Господиновъ и Мих. Ив. Маджаровъ ти писаха любезни писма, да агитирашъ за Пѣева и ти са нададе, да му помагашъ. Помнишъ ли какво правѣха Пѣевитѣ шайкаджии и помнишъ ли какъ полицейскитѣ стражари влачеха по

улицата Барзова и твой Коля, да ги арестуватъ?

— За́бори ти нува. О, гелди, гечти. Сига нѣма да слушамъ нито Господинова, нито другего. Ща си навия чалмо на главоса, пакъ каквото ще да станува по-нататъкъ.

Изборътъ въ с. Хвойна. Сутриньта на другия день Риза Ибрахимовъ замина за ахренскитѣ села Богутюво, Чюкуркьой, Лжкавица, Дрѣново и др. На тръгване той далъ на Адила петъ турски лири за изборни разноски (за разгласи, телеграми, писма, черпни и др.) Сжщиятъ день въ общинското управление се събраха пакъ десетина души, християни и мохамедани, за да узнаятъ какво е направено и какво ще стане по избора. Следъ кжси обяснения и разсжждания, избранъ бѣ или, по-право казано, назначенъ бѣ изборенъ комитетъ въ съставъ: В. Дечовъ, Адилъ Салиховъ, Иванъ Н. Чичовски, В. Кръстановъ и Вочю Ян. Пакулевъ. Работата на комитета бѣ:

1. Да убеждава избирателитѣ—християни, да гласуватъ за Риза ефенди, защото ако се избере Ст. Калчовъ ще прѣчи, да се премѣстятъ околийскитѣ учреждения и III класното училище отъ Хвойна и Орѣхово въ Чепеларе.

2. Да отидатъ въ Хвойна и гласуватъ за Риза ефенди, всички чепеларски избиратели, съ изключение само на болнитѣ и немощнитѣ старци (тогава гласуването не бѣ задължително) и

3. Да приготви за единъ день храна на най-беднитѣ чепеларски избиратели, които ще отидатъ въ Хвойна.

Изборниятъ комитетъ сериозно и сржчно започна своята работа. Въ течение на 8-10 дни, той успѣ да убеди почти всички избиратели-християни, да отидатъ въ Хвойна и гласуватъ за Риза ефенди. Освенъ това, комитетътъ изпрати писма дс приятели и общински

управници въ селата Широкалжка, Върбово и Стойки, съ молба да заведятъ въ Хвойна повече избиратели, които сжщо да гласуватъ за Риза ефенди. Въ навечерието на избора, комитетътъ купи съ петьтѣ лири и други доброволни парични помощи, 5-6 ялови овци за чеверме, два мѣха имансъзъ (бито) сирене, 30 оки ракия, 60 оки вино и 100 бѣли фурнаджийски хлѣба. Въ сжбота вечерьта едюовото и пиювото бѣ готово и складено въ дюкяна и фурната на Георги Ат. Кисьовъ. Единъ день по-рано бѣ наредено и разгласено следното:

Въ сжбота срещу недѣля всички избиратели ще се приберать по-рано въ кжщи, ще се приготвятъ за пжть и ще лѣгнатъ да спятъ. Къмъ 3 часътъ презъ нощьта, срещу недѣля, избирателитѣ, като чуятъ звънението на камбанитѣ, бумтенето на тжпанитѣ и гърмежитѣ отъ пушки, ще тръгнатъ отъ кжщи и къмъ $3^1/_2$ ч. ще се съберать предъ дюкяна и фурната на Георги Ат. Кисьовъ. Тамъ ще имъ се раздадатъ изборни бюлетини и храна на ония, които не сж зели отъ кжщи, ще изпиятъ по една чаша ракия или вино и следъ това вкупомъ ще тръгнатъ презъ нощьта за Хвойна. Тая наредба бѣ точно изпълнена.

Въ сжбота земята бѣ покрита съ тънъкъ пласть снѣгъ, но бѣ тихо и студътъ не бѣ толкова силенъ. Къмъ 7 ч. вечерьта всички люде се пущамиха въ домоветѣ си и легнаха да спятъ. Въ дюкяна и фурната на Георги Ат. Кисьовъ останаха само кръчмаритѣ и двама месари-касапи, за да разсѣкатъ чеверметата и разпредѣлятъ месото, сиренето и хлѣба на дѣлове, сиречъ, порции.

Настжпи изборниятъ день. Къмъ $2^1/_2$ ч. презъ нощьта, пждаринътъ Ахмедъ Сердаря, силно зачука на кметовата кжщна входна врата й рука:

— Станувай чорбаджи, по-скоро станувай!

Кметътъ В. Дечовъ се събужда отъ тропотя, става

отъ леглото, бърже се облича и излазя на потона, да отвори вратата.

— Защо толкова силно тропашъ и рукашъ Сердаръ, какво е станало? —пита Дечовъ и отваря вратата.

— Нашаса работа е бозукъ, чорбаджи! — отговаря Сердаря.—Ноя мой синъ Калчювъ ще се избере.

— Защо?

— Защо ли? Излези малачьку нахвонъ да видишъ каковъ е казепъ! Въ сакова време, никой нѣма да иде въ Хвойна, да дава гласъ.

Дечовъ излазя „малачьку" вънъ предъ портата и що вижда и усѣща! Силна снѣжна фъртуна се вие, дърветата въ градината се свиватъ и фучатъ, а плетоветѣ свирятъ, скърцатъ и треператъ. Но най-лошо е, че е много студено.

— Е, чорбаджи, какво ще правимъ сига? — дума Сердаря и изтърсва на потона снѣга отъ дрехитѣ си.

— Ще вървимъ Сердарь, колкото и да се сберотъ.

— Ще варвимъ чорбаджи, ала ще стигнемъ до Черменонъ и тамъ ще заморзнимъ въ прѣспине.

— Нѣма да заморзнимъ, времесу ще се управи — отговаря Дечовъ и се стѣга за пжтуване.

Къмъ 3 ч. Дечовъ отива на сборното мѣсто — дюкяна и фурната—и тамъ заварва Диня Делисивковъ, Нася Делисивковъ, Гочю Чипото и общинския писарь Василъ Кръстановъ. Тѣ сж се приготвили за пжтуване, седнали сж около една маса и пиятъ конякъ.

— Какво ще кажешъ, г. кмете? — пита насмѣшливо Чипото — да чукамъ ли камбанана въ сакова време или да донеса на масаса адно таво чевермьо и адно харкума вино?

— Ворви чукай камбанана, дойде време! — заповѣда Дечовъ — пакъ ти Сердарь иди дену жюмайона и гръмни съ пушката нѣколко пжти.

Следъ десетина минути отъ заповѣдьта, нарушената отъ снѣжната буря тишина, се превърна въ такъвъ бобутъ и тътнежъ, на какъвто чепеларци до сега сж били само единъ пжть слушатели и свидетели *). Оржжейнитѣ гърмежи, камбаннитѣ звънове, бумтенето на два голѣми тжпани, свиренето на нощната фъртуна и тревожното лаене на кучетата, се слѣха въ една тревожна музика, която огласи околнитѣ планини и долини и събуди не само възрастнитѣ мжже и жени въ селото но и най малкитѣ спѣщи деца. Прозорцитѣ на кжщитѣ свѣтнаха, чу се и човѣшка глъчка въ най-близкитѣ домове. Звъненето, бумтенето и гърменето продължи 20 — 30 минути. Въ това време кметътъ В. Дечовъ се разхождаше на улицата предъ дюкяна и чакаше последицата отъ нощната тревога. И, за голѣмо негово очудване, пръвъ дойде предъ дюкяна, съ торбичка на рамо, Митю Журналовъ, който преди нѣколко дни казваше, че за турчинъ гласъ не дава. Следъ Митя дойде Сивко Петровъ съ конь и пушка чифте на рамото.

— Хайде, да е хаирлия, комшу! — дума Дечовъ на Сивка. — Вие съ Митя сте били най-пъргавитѣ и най-точнитѣ, ала ща та моля да оставишъ пушката, защото ще ти я взематъ въ Хвойна и ще те глобятъ.

— Нѣма да я оставя, ще я скрия, ще гласоподавамъ и пакъ ще си я нарамя—отговаря Сивко, вързва коня у плета и влазя въ дюкяна да пие конякъ. Следъ Митя и Сивка почнаха да се стичатъ, единъ следъ другъ, предъ дюкяна избиратели християни и мохамедани, съ пълни или празни торбици на рамата. Едни отъ тѣхъ бѣха облѣчени съ по-дебели дрехи и съ кепи на гърбоветѣ, или накачулени съ овчарски шалове, а други съ тънки, обсукани горни дрехи и безъ качулки на главитѣ. Мнозина, по липса на качулки и шалове, бѣха при-

*) На сирница (заговѣзни) 1878 год.

вързали ушитѣ си съ бѣли памучни кърпи аглоци, за да не измързнатъ отъ студа. Щомъ нѣкой избиратель дойдеше, ако бѣ християнинъ влазяше въ дюкяна, да се стопли съ конякъ, ракия или вино, а ако бѣ мохамеданинъ влазяше въ фурната; но понеже тия заведения бѣха тѣсни, избирателитѣ влазяха и излазяха и се събираха на купчини вънъ на улицата. Къмъ $3^1/_2$ ч. се събраха въ заведенията и вънъ на улицата около 300 избиратели. Пристигнаха и ахренскитѣ голѣмци, а именно: Адилъ Салиховъ, Молла Ахмедъ, Садъкъ Джаферовъ, Исуфъ Адемовски, Салихъ Чаушъ, Салихъ х. Идризовъ, Салихъ Милязимовъ и др. Камбаннитѣ звънове и бумтенето на тжпанитѣ спрѣха, но снѣжната буря и студа още повече се засилиха.

— Брей, комшуларъ, ако ще варвимъ нахъ Фойна, по-скоро да торнуваме, пакъ ако ни щемъ да варвимъ, да се вращаме въ кощи! — извика Садъкъ Джаферовъ.

— Ще варвимъ, та каквото ще да станува — отговори съ силенъ доѣзгавъ гласъ Георги Батала. — Пакъ който не ще да варви, да са ворне въ кощи и са завре подъ миндиленъ на женана му да са стопли!

— Врють ще варвимъ! — извикаха стотина избиратели.

Следъ това гръмко изявление, кметътъ Дечовъ заповѣда, да се раздаде храната и питието на избирателитѣ, споредъ желанието и нуждата имъ. Следъ тая заповѣдь, избирателитѣ сами се раздѣлиха на нѣколко категории. Половината отъ тѣхъ не пожелаха, да зематъ храна и питие, защото си бѣха зели отъ кжщи. Отъ другата половина едни, повечето мохамедани, се трупаха въ фурната и искаха чевермица, сиренце и бѣлъ хлѣбецъ, а други, повечето християни, се трупаха въ дюкяна и искаха ракия, вино и мезица отъ чевермето, но никой не поиска сирене. Нѣкои отъ избирателитѣ въ дюкяна изпиваха на крака по 1—2 ирмибеш-

лика конякъ или ракия и следъ това излазяха на улицата, а други поднасяха шишета, матари, пахуре, малки буренца и бъклове, да имъ ги напълнятъ съ вино за по пжтя. По липса на малки сждове, нѣкои избиратели дори се връщаха въ домоветѣ си, да зематъ такива сждове, а други се сдружаваха по 2—3 души и поднасяха по-голѣми бъклове, като заявяваха, че налетото въ тѣхъ вино, ще пиятъ по пжтя орташки и равномѣрно. И, за очудване бѣ, че при раздаването на храната и питието недоволство и роптание нѣмаше. Само Сюлю Черкезовъ, следъ като си получи порцията — цѣлъ хлѣбъ и парче чеверме — намусено каза: „Комшуларъ, има хаторъ и ага едюво са раздава". Като чу тия думи, разпоредительтъ Еню Костовски загреба две пригорщи сирене и го сипа въ Сюлювата торба. Освенъ това, Сердаратъ, зе отъ тавата още единъ голѣмъ кжсъ чеверме, пъхна го въ Сюлювата торба и извика:

— На ти още бре михлюзъ! Плюскай и дано отъ едене пукнишъ! *) Едювото и пиювото бърже бѣха раздадени и къмъ $4^{1}/_{2}$ ч. сутриньта избирателитѣ тръгнаха за Хвойна. Тѣ вървѣха единъ следъ другъ въ сгжстена редица, защото тогава пжтя бѣ тѣсенъ и грапавъ. На чело на редицата бѣха яздачитѣ, а на края вървѣха пждаритѣ Ахмедъ Сердаря и Сивко Жигошя. Сердарьтъ яздеше единъ дръгливъ конь, а Жигоша едно черно магаре. На магарето бѣха закачени два бокала, пълни съ вино, а на коня бѣха привързани двѣ торби напълнени съ хлѣбъ, чеверме и сирене. На Жигоша и Сердаря бѣ възложена, длъжностьта, да помагатъ по пжтя на слабитѣ, уморенитѣ и постаналитѣ избиратели.

До Брѣзовъ долъ (Хаджи Османското дере) избирателитѣ вървѣха бодро, пъргаво и съ добро настроение. Нѣколцина отъ яздачитѣ дори се опитаха да пѣятъ и запѣха:

Сюлю лю, Сюлю, Сюлмане,
Сгадай са, Сюлю, стегай са;
На аскерь ще да идиме,
На аскерь, Сюлю, на сеферъ.
Малта щимъ да призимаме,
Малта ще да заптисаме.
Малта е еще далече
Далече, в, среде морену.

Но гласоветѣ на пѣвцитѣ бърже прегракнаха и пресѣкнаха отъ студъ. Когато предната часть отъ походната колона мина Длибокото дере и наближи кулата на Червена, стихналата за малко време буря-виелица избухна и зафуча съ още по-голѣма сила. Насрещниятъ северенъ студенъ вѣтъръ и твърдитѣ снѣжинки, се блъскаха въ лицата и гърдитѣ на пжтницитѣ, а конетѣ пръхтѣха и съ мжка пробиваха, съ нозетѣ и гърдитѣ си, снѣжнитѣ прѣспи, които се натрупваха на пжтя, между кулата и Червенскитѣ ливади. Отъ студа и виелицата най-много страдаха яздачитѣ и ето защо: едни отъ тѣхъ бѣха стари или сакати и, следователно, съ отслабнали тѣлесни сили, а други бѣха млади, но изнежени или чаршавъ-чоджукларж, както казватъ турцитѣ. Ако конницитѣ яздѣха, тѣлата имъ, особено нозетѣ, се вкочаняваха отъ студъ, а ако слѣзѣха отъ конетѣ и вървѣха пеши, нозетѣ имъ затъваха въ прѣспитѣ, та съ мжка се движеха напредъ и капноваха отъ умора. И тъй лошо и инъкъ лошо. Но въпрѣки прѣчкитѣ и голѣмитѣ страдания, предната часть отъ походната колона проби снѣжнитѣ прѣспи, превали най-високата часть отъ пжтя при Червена и почна да се спуща надолу къмъ Бухлица; обаче, сгжстената по-рано редица отъ избирателитѣ бѣ вече много разредена и разтегната. Когато предната часть отъ походната колона мина Червенскитѣ ли-

*) Сюлю Черкезовъ бѣ шишкавъ, тромавъ и продотинъ (лакомъ). Следъ нѣколко години, той наистина умрѣ отъ преяждане.

вади, почна да се зазорява, а когато стигна на Бухлища до рѣката, съвсемъ се бѣше вече развиделило, бурята бѣ спрѣла и студътъ по-малко се чувствуваше. Следъ 10—15 минутна почивка при стария сводовъ мостъ, избирателитѣ продължиха пѫтуването, но съ бавенъ ходъ за да ги застигнатъ другаритѣ имъ, които бѣха изостанали назадъ по пѫтя. Къмъ 9—10 ч. пр. пладне челната часть отъ дългата редица се спрѣ при каменната чука Таушанъ, близо до с. Хвойна.

Кметътъ В. Дечовъ и пом. кмета Адилъ Салиховъ разпоредиха: Избирателитѣ, християни и мохамедани, да се съберат на 2—3 купа на пѫтя между чуката Таушанъ и черквицата „Св. Петъръ“, срещу селото и тамъ да стоятъ докато получатъ известие, да влезатъ въ селото, за да гласуватъ. Следъ това нареждане, Дечовъ и А. Салиховъ, съпровождани отъ пандаря Исуфъ Узунски, се опѫтиха пешкомъ къмъ селото, за да разберат какво става и какъ се произвежда избора; обаче, докато стигнатъ до моста, застига ги Сивко Петровъ, съ пушката на рамото и дума:

— Е нисомъ торналъ посреде нощь отъ Чепеларе да да морзна и сига на чукана. Ща ида у Брунзала да ворза конесъ и да изпия **ирмибешъ дрехемъ ракия** за да се стопля; пакъ за гласоподаване нимойте тьогли кахоръ; има време и за пиене и гласоподаване.

Сивковиятъ примѣръ последваха още нѣколко десятки избиратели—християни. Тѣ, единъ следъ другъ слазяха отъ чуката, минаваха моста и се спираха на улицата предъ затворенитѣ дюкяни. На чуката и предъ черквицата останаха да чакатъ само мохамеданитѣ и по-търпеливитѣ избиратели-християни.

Дечовъ и Адилъ срещнаха на улицата кандидатътъ Риза Ибрахимовъ и го попитаха какво е изборното положение.

— Лошо—отговаря Риза ефенди. — До сега сѫ гласували около 400 избиратели отъ Хвойна, Малюво,

Шайтаново и Савтѫще. Сега гласуватъ орѣховци. Отъ всички тия избиратели, за мене сѫ гласували само 60—70 души мохамедани, отъ Хвойна и Савтѫще, а всички други гласове сѫ дадени за Калчева и ако не пристигнатъ повече избиратели отъ Богутюво, Чюкуркьой, Дрѣново, Лѫкавица и др. изборътъ за мене е изгубенъ.

— Кефине бакъ, Риза ефенди—казва Адилъ.—Бѫди по-спокоенъ. Отъ Чепеларе доведохме 250—300 избиратели. Надѣемъ се, че ще пристигнатъ още 30—40 души. Отъ тѣхъ само 10—15 души ще гласоподаватъ за Калчова и Д. Манева, а всички други ще гласоподаватъ за васъ—въ това да си увѣренъ. И отъ изброенитѣ мохамедански села ще дойдатъ още 500—600 души, та всичко ще се съберат за васъ 900—1000 гласа. Съ тия гласове ние се надѣемъ, че ще надвиемъ на Калчова.

— Ишаллахъ, дано тъй бѫде—отговаря Риза ефенди и кани Дечова и Адила да идатъ въ кѫщата, дето е на конакъ, да се постоплятъ и отморятъ.

Адилъ последва Риза ефенди, а Дечовъ отиде въ околийското управление, да се постопли и поговори съ околийския началникъ; обаче, когато Дечовъ влазя на потона, дневалниятъ полицейски стражарь му казва, че при околийския началникъ е Стефанъ Калчевъ. Следъ това предупреждение, Дечовъ не чака да излезе Калчевъ а влазя въ стаята на дежурния писарь, да се постопли.

Отъ писаря Дечовъ научава, че въ сѫбота, късно вечерьта, кандидатътъ Деню Маневъ се отказалъ отъ кандидатурата си въ полза на Калчева съ условие: Калчевъ да плати на Манева пѫтнитѣ, дневнитѣ и другитѣ му изборни разноски. Значи, въ избора ще се състезаватъ само Калчевъ и Риза Ибрахимовъ. Тая весть обезпокоява малко Дечова, та го не сдържа да стои повече въ стаята, за да се стопли. Дечовъ излазя отъ околийското управление безъ да се види съ околийския началникъ и отива право на изборното бюро, да види обста-

новката и какъ върви гласуването. Обстановката е следната:

Изборътъ се произвежда въ помѣщението на хвойненското общинско управление. Помѣщението е едноkатна сграда съ 3—4 отдѣления—стаи и потонъ. Подътъ на стаитѣ и потона сѫ на височина около единъ метъръ отъ равнището (нивото) на улицата. Стенитѣ сѫ съ лице и прозорци на западъ къмъ Орѣховската рѣка, а лицето на потона е на изтокъ къмъ пѫтя. Лицето на потона не е закрито съ стени, прозорци и врати, а е досущъ открито къмъ улицата и малкия площадъ. Отъ улицата съ влазя на потона по 4—5 стѫпала, но ловъкъ и съ по-дълги нозѣ човѣкъ може да се качи на потона и безъ да минава по стѫпалата.

Насрѣдъ потона, успоредно съ дължината му, е поставена дълга дъсчена маса. Въ срѣдата на масата е турено дъсчено сандъче — изборна урна, а отъ двѣтѣ страни на урната сѫ сложени на масата изборни и писалищни вещи: избирателни списъци, мастилница, писалки, бѣли листове хартия и други. Близо до западния рѫбъ на масата сѫ седнали наредъ 4—5 човѣка съ лицата си къмъ улицата и съ гърбоветѣ къмъ вратитѣ на стаитѣ. Тия човѣци сѫ спретнато облѣчени съ селско-рупски дрехи. Едни отъ тѣхъ сѫ намѣтнали на гърбоветѣ си дебели вълнени кепи, мѣстна направа, а други сѫ обвили шиитѣ и ушитѣ си съ плетени вълнени шалчета, защото на откритият потонъ е много студено. Четирмата сѫ съ гугли на главитѣ, а петия е съ бѣла чалмица. Но отъ цѣлата редица най-представителенъ е единъ човѣкъ, който е седналъ на дѣсния юженъ край. Тоя човѣкъ е 70—75 годишенъ, едъръ, шишкавъ, съ пълно, обло и много приятно лице. Облѣченъ е съ нови тъмно-сини вълнено-гайтанени рупски дрехи, които му много **прилѣгатъ**. Стариятъ човѣкъ е премѣтналъ единия си кракъ връзъ колѣното на другия и въ едната си рѫка

държи броеница съ голѣми жълти зърна, а съ другата черно-лъскава мукавена кутийка, пълна съ **енфие**. Между масата и улицата, въ ѫглитѣ на потона и вънъ на улицата при стѫпалата, се движатъ и трупатъ други 30—40 рупци. Седналитѣ до масата рупци съставляватъ изборното бюро, а правостоящитѣ сѫ избиратели.

В. Дечовъ, въ качеството си чепеларски общински кметъ, се покачва на потона, спира се предъ масата и поздравлява членоветѣ на бюрото, които от-по-рано познава. Четирмата сѫ християни отъ селата на Долния Рупчосъ, а петия е мохамеданинъ отъ с. Дрѣново. Отговорътъ на поздрава е бавенъ, хладенъ и дори враждебенъ. Това се познава по намръщенитѣ лица на нѣкои отъ членоветѣ на бюрото. Само старецътъ се повдига малко отъ стола и съ високъ гласъ и непринудена усмивка отговаря на поздрава.

Отъ порано се знаеше, че председатель на изборното бюро ще е окрѫжниятъ съветникъ Несторъ К. Абаджиевъ отъ гр. Пловдивъ, а това лице бѣ гаранция, че изборътъ ще се произведе свободно и редовно. Обаче, Дечовъ не вижда на потона и при масата Абаджиева, та пита: Кой е председательтъ на бюрото?

— **Инсанъ кесатлънда, бу сарада,** я съмъ председатель на бюросу, г. Дечовъ — отговаря старецътъ дѣдо Костадинъ Губеровъ *). Разболѣли се г. Абаджиевъ, друго нѣщо ли му се случи, та не дойде и сега мене са вкачили на сва място, да мързна и да се разправямъ съ людесе.

Следъ тая неприятна весть, Дечовъ решава да остане на потона при бюрото, докато се свърши избо-

*) Дѣдо Костадинъ Губеровъ бѣ уменъ, богатъ и влиятеленъ хвойненски житель, но досущъ неграмотенъ. Той обичаше много спиртнитѣ питиета, та почти всѣки день бѣ пиянъ, но пиянството му бѣ кротко и непредизвикателно. Най-грубата му дума бѣ „ерифъ“ За възобновяването на стария монастиръ на планината Бѣла Черква дѣдо Костадинъ бѣ далъ доброволна помощь повече отъ 300. турски лири.

рътъ и преброятъ гласоветѣ, защото повечето членове на бюрото сж зле настроени спрѣмо кандидата Риза Ибрахимовъ, та може да опорочатъ избора въ полза на Калчева, а това лесно можеха да сторятъ, като пуснатъ скришомъ въ урната 100—200 бюлетини съ името и презимето на Калчева. Освенъ това, мнозина избиратели можеха да гласуватъ по 2—3 пжти за Калчева съ имената на отсжтствуващи избиратели*).

До 11 часътъ преди пладне около изборното бюро бѣ мирно и тихо. Гласуваха избирателитѣ отъ с. Орѣхово. Гласуването ставаше по следния редъ: Избирательтъ се качва на потона, спира се предъ урната и си казва името и презимето. Единъ отъ членоветѣ на бюрото прелиства избирателния списъкъ, намира името и презимето на избирателя и бърже туря, съ цвѣтенъ моливъ, знакъ — **галгунъ** или гегичка съ дръжката на горе—до името или презимето на избирателя. Въ сжщото време избирательтъ поднася сгъната бюлетина на члена отъ бюрото, който е най-близо до урната и стои правъ. Членътъ зема бюлетината, слага я върху капака на сандъчето — урната — и вмѣсто да я скрепи съ подписа си, удря или натиска върху нея единъ малъкъ бронзовъ печатъ съ вдлъбнати на него началнитѣ букви отъ името и презимето на председателя на бюрото К. Т. Г. (Костадинъ Т. Губеровъ). Следъ тая бърза и проста писмено-печатна операция, членътъ отъ бюрото пуща бюлетината въ урната, а въ това време председательтъ дѣдо Костадинъ Губеровъ стои настрана и спокойно смърка енфие.

— Дѣдо Костадине, защо ти, като председатель на бюрото, самъ не скрепявашъ съ печата бюлетинитѣ, а си възложилъ тая работа другиму?—пита Дечовъ.

*) Тогава нѣмаше тайна стаичка, пликове за бюлетини и застжпници на кандидатитѣ. Избирательтъ сгъваше на четири бюлетината си и я подаваше, да бжде турната въ урната.

— Да ти кажа ли г. Дечовъ? — отговаря дѣдо Костадинъ — на *юзъ-юзъ елли пусули* (бюлетини) удрихъ *михюря* (печата) съ мояса ржка, ала *бъктисахъ* и капнахъ отъ умора. Становахъ, сядахъ, ходихъ нѣколко пжти да пикая, че дадохъ михюря на по-млади-се и хми рекахъ: Нате ви михюресъ и правите съ него каквото ви иде отржки, ала да ми не продадете кжщана и мюлкенъ, демекъ, да не удриите михюря на някавъ сенеть (записъ) за *кърк-елли бинъ-грушъ*

— И това става, дѣдо Костадине — казва Дечовъ. —Отваряй си добре очитѣ, защото ти най-много си отговоренъ за редовностьта на избора!

— Да ми бератъ грѣхътъ и отговарятъ, кутрито ма са турили на сва място, пакъ мене аднаса нога е въ гробанъ, та ма не е страхъ отъ *жиза* (глоба) и *хапусана* (затворъ).

Избирателитѣ отъ с. Орѣхово подаватъ, единъ следъ другъ, бюлетинитѣ си и се връщатъ назадъ, а членътъ отъ бюрото удря върху бюлетинитѣ дѣдо Костадиновия печатъ. Кметътъ на орѣховската община стои правъ до северния край на масата и съ втренчени очи следи гласуването на избирателитѣ отъ своето село. Задава се единъ избиратель, който по клатушкането се познава че е пиянъ. Тоя избиратель се спира предъ урната казва си името и презимето и търси въ пояса, пазухата и джебоветѣ си нѣщо, вѣроятно, бюлетина.

— Нѣмашъ ли билетъ, Кольо? — пита го орѣховския кметъ.

— Загубилъ съмъ го, г. кмете — отговаря избирательтъ.

Кметътъ измъква отъ пояса си една купчина ржкописни бюлетини, съ името на Калчева, отдѣля една бюлетина, сгъва я на четири и я подава на избирателя.

Дечовъ се стърпява и премълчава. Нищо не казватъ и членоветѣ на бюрото. Следъ изреждането и гласува-

нето на нѣколцина други избиратели, предъ урната се спира втори избиратель безъ бюлетина. Кметътъ и нему поднася бюлетина и то несгъната.

— Запретено е, г. кмете, да се раздаватъ бюлетини тукъ при бюрото и предъ урната! — извиква Дечовъ.

— Азъ съмъ представитель на орѣховската община, та имамъ право да следя кой орѣховецъ гласоподава и кой нѣма бюлетина — дързко отговаря кметътъ.

— Нѣмашъ това право и ако продължавашъ да раздавашъ тукъ бюлетини, ща си взема бележка и ща съставя актъ — спокойно казва Дечовъ.

— Не единъ, а петь акта можешъ да съставишъ — отговаря съ високъ гласъ кметътъ и насочва погледа си къмъ улицата.

— Долу Дечовъ! долу нерѣзанитѣ турци! Да живѣе г. Калчовъ! — извикватъ отъ улицата мнозина избиратели — рупци и ржкоплѣскатъ.

Членоветѣ на бюрото мълчатъ и се усмихноватъ, а председательтъ дѣдо Костадинъ става правъ, насочва погледа си къмъ кмета и улицата и, колкото му гласъ държи, вика:

— Абе, люде ли сте или бѣсове?! Млъкнете и трайте! Мълчи и ти г. кмете! Кабахатлия си и пакъ не мълчишъ!

Следъ това дѣдо Костадинъ се обръща къмъ Дечова и кротко му дума:

— Замълчи и ти г. Дечовъ; ти си отъ оджакъ ученъ си и акъллия си, та не бива да се разправяшъ съ *калънкафалие* люде и то за малки работи.

Едновременно съ намѣсването на дѣда Костадина, на улицата предъ бюрото, дойдоха 3—4 конни стражари и въдвориха тишината. Избирателитѣ, които викаха „долу“, бѣха гласували, та щомъ се изпрѣчиха предъ тѣхъ стражаритѣ уфейкаха на нѣкжде.

Къмъ $11^1/_2$ часътъ гласуването на орѣховскитѣ избиратели бѣ на привършване, та п. кметътъ Адилъ Салиховъ и писарьтъ В. Кръстановъ събираха при моста чепеларскитѣ избиратели, за да гласуватъ. Въ това време чу се гласътъ на военна трѫба.

— Павелщени идатъ! — радостно каза единъ отъ членоветѣ на бюрото.

Като чу тия думи, Дечовъ повика на потона Адила и шепнишкомъ му каза, бърже да се събиратъ на улицата, предъ бюрото, чепеларскитѣ избиратели и да бѫдатъ готови за гласуване. Но докато чепеларци се струпваха на определеното мѣсто, павелци наближиха моста. На брой тѣ бѣха 250—300 души и вървѣха въ строй подъ командата на запасния подофицеръ Тодоръ Въргулевъ. По искането на Дечова и Адила, старшиятъ пол. стражарь Василъ Ст. Пепелановъ прати двама младши пол. стражари да спратъ павелцехъ на пѫтя, южно отъ моста, и то докато гласуватъ чепеларци. Обаче, павелци не послушаха стражаритѣ и съ бързъ ходъ минаха моста, нахлуха въ улицата и малкия площадъ и се смѣсиха съ чепеларскитѣ избиратели. Следъ това павелскиятъ кметъ се покачи на потона и заяви на бюрото, че павелци ще гласуватъ по-напредъ, защото тѣмъ е реда.

— Сега ще гласуватъ чепеларци, а следъ тѣхъ ще гласувате вие — казва Дечовъ на кмета. — Чепеларци сѫ дошли по-рано и то отдалече, а вие, павелци, сега пристигате и селото ви е много по-близо до Хвойна.

— Нѣмате право! — извиква съ високъ гласъ павелския кметъ. Буквата П. е по-напредъ отъ буквата Ч.

— Азбучниятъ редъ, споредъ закона, не е спазенъ отъ бюрото — казва Дечовъ. — Хвойненци и други сега сѫ гласували по-рано, безъ да се спазва азбучния редъ.

— Павелци ще гласуватъ по-напредъ! — извикватъ нѣколцина отъ улицата.

— Чепеларци ще гласоподаватъ! — извикватъ десетина чепеларски избиратели. — Не отстѫпвайте г. кмете

—Ние ще гласоподаваме! Наше е правото!—викатъ павелци и се трупатъ къмъ входа и ржба на потона.

— Назадъ да ви не стане тесанъ сукакасъ! — рукатъ чепеларци и разбутватъ съ лакте и кукуди (юмруци) ония павелци, които сж се натрупали на входа.

Двамата пеши полицейски стражари, които стояха при входа, се напъваха, съ заплашване и блъскане, да изтикатъ назадъ навалицата, но не успѣха. Тѣ бѣха притиснати въ жглитѣ на малката стълбичка и съ вдигнати на горе ржцѣ се мжчеха да се освободятъ отъ капана. Блъсканицата, крѣсъцитѣ, и взаимнитѣ оскърбителни епитети се засилваха. Павелци наричаха чепеларцехъ пататаджии, ахрене, мръсни кучета и нерѣзани турци, а чепеларци наричаха павелцехъ свинаре, мечкаре и рогуче.

А що правѣше изборното бюро, когато чепеларци и павелци се ругаеха и блъскаха? Единъ членъ отъ бюрото бърже написа и прати, отъ името на председателя, записка на околийския началникъ, за полицейска помощь, следъ това се вмъква въ стаята и тамъ се пущами, а другитѣ членове сж се изправили предъ масата и се разправятъ съ чепеларския и павелския кметове, кой е правъ и кой е кривъ. Председательтъ пакъ, дѣдо Костадинъ, стои правъ, кръсти се и вика съ високъ гласъ:

— Боже, Господи, какво ли съмъ сгрѣшилъ, та ми се стовари сая беля на главаса! Да му опустѣе и изборa и депутатското! Чакайте бре люде, немойте са маразова! Сабуръ селеметь! Срамота е и грѣхота е да се псовате и бахтете!

Но кой чуе дѣдо Костадиновитѣ думи? — Никой. Дѣдо Костадинъ се кръсти, рука и моли да се прекрати „маразата", а разяренитѣ избиратели още по-силно крѣщатъ и се ругаятъ помежду си. Почна да свири за настжпление и павелската военна тржба, но двама чепеларци — Алия Пашовъ и Насю Маринъ Сирака — блъснаха тржбата и повалиха тржбача на земята, до воденичната вада. Едновременно съ това, зададоха се отгоре по стръмната улица 5-6 конни полицейски стражари и 7-8 войници, подъ командата на старшия полицейски стражарь Василъ Ст. Пепелановъ. Стражаритѣ и войницитѣ се врѣзаха въ тълпата, образуваха верига отъ кжщата на А. Арнаудовъ до моста и започнаха съ камшици, приклади и извадени сабли да изтикватъ избирателитѣ едни на дѣсно, а други на лѣво отъ веригата. Павелци бѣха затикани на изтокъ къмъ хана на Талевци и старата северна плевня, а чепеларци на западъ къмъ Арнаудовата ливада (сегашнитѣ ханъ и хотелъ). Следъ разлжчването (раздѣлата) на избирателитѣ, при изборното бюро дойдоха околийскиятъ началникъ и кандидатътъ Риза Ибрахимовъ. По молбата и настояването на околийския началникъ (Павелъ Шоповъ), изборното бюро се съгласи, първо да гласуватъ чепеларци, а следъ тѣхъ павелци. Това решение наново раздразни павелцехъ. Тѣ гръмко извикаха: „Долу нерѣзанитѣ турци!", че почнаха съ псувни и закани да се пръскатъ по улицитѣ и кжщитѣ.

Чепеларци започнаха да гласуватъ по другъ поправиленъ и по-практиченъ редъ. Общинскиятъ писарь В. Кръстановъ извикваше съ силенъ гласъ избирателитѣ, по азбучния редъ на имената и презимената имъ въ избирателния списъкъ, а следъ това съ по-низъкъ гласъ казваше поредния № въ списъка. Извиканиятъ избиратель щомъ чуеше името и презимето си, гръмко извикваше „азъ" и търчещимъ дохождаше на потона при бюрото, да подаде бюлетината си. Въ сжщото време членътъ отъ бюрото бърже намираше №-тъ, името и презимето на избирателя въ званичния избирателенъ списъкъ и туряше знакъ, че избирательтъ е гласувалъ. По тоя редъ гласуването бѣ много ускорено, та въ те-

чение на 70-80 минути всички чепеларски избиратели (на брой около 300 души) гласуваха.

Когато чепеларци започнаха да гласуватъ, при бюрото остана помощникътъ на кмета Адилъ Салиховъ, а кметътъ В. Дечовъ излезе на улицата да се поразтѫпчи и отдъхне. При моста Дечовъ среща пѫдарина Ахмедъ Сердаря и го запитва:

— Идатъ ли избиратели отъ други села и прибраха ли се по пѫтя всички чепеларци?

— Идатъ, чорбаджи. Идатъ *ики-юзъ-ючусъ киши* отъ Богутюво и Чюкуркьой и *елли алкмушъ киши* отъ Ворбово, Стокине и Широка-лѫка. Стигнаха на и *ирмиотузъ киши* чепеларски хайлезе и сарахоше, ала двамина останаха на Червенонъ?

— Кои останаха? — пита Дечовъ.

— Метю Бичовъ и Иванъ Купицана.

— Защо останаха?

— Защокъ ли?! *Кьоръ кандилъ* са, чорбаджи. Нарѣзали са са, моитѣ синове, съ вино и ракия, та нимогатъ нито да варвьотъ, ни да сидьотъ. Мочихме са сасъ Жигошенъ, да хи подпираме и тикаме нахпрешъ, ала лешюве подпиратъ ли са! Легнатъ на снѣгонъ и съ *манджалъкъ* (лостъ) да хи повдигашъ, ни могатъ да са изправятъ на ногине.

— Защо ги не качихте на коня и магарето?

— Помочихме са да ги ехнимъ и ехнахме Купицана на Жигошовону магаре, ала сарахошинъ чилѣкъ може ли да са крепи на на магарещи самаръ?! Магарену торна да варви, пакъ Купицана зо да са клане, нахпрешъ-назадъ като млада невеста и да се люлѣе нахъ странине като сахатюво махало. Клане са, люле са, че са изрука: „*Гелъ кефимъ гель*"! и са заора въ снѣгонъ съ ногине нагоре! Помочихме са да ехнимъ на коненъ и Метя Бичювъ, ала ниможихме. Завре са, моятъ синъ, въ адно прѣспа подъ потенъ и зо да скорца сасъ забене

като изгладнелъ волекъ. *Упищарихъ го биръ-качъ-кере* съ тоегаса, торзахъ го да стане, пакъ то, *налетинатъ*, псова и рита съ ногине. Упищарихъ го още биръ-качъ-керетъ, по-скоро да утразнее, че го уставихъ. Отсурнахме до него и Купицана, да са пригинатъ въ снѣгонъ.

— Ще замръзнатъ и ще умратъ нощесъ, Сердарь.*)

— Нѣма да умротъ, чорбаджи. Ичкияна хми ври въ кормовене като въ казане и главине хми турмятъ като пампорови комине. Ще лежотъ въ снѣгонъ доде утразнеятъ, че ще станатъ и упьонатъ или нахъ тува или назадъ нахъ Чепеларе.

— Волкове ще хи изедотъ, Сердарь.

— Волкове ли?! Волкове, чорбаджи, ни наближатъ болгаре-сарахоше и ахрене безъ абтезъ.

— Най-малкото, което ще стане е, че ще изгубимъ два гласа.

— Нѣма да изгубимъ, чорбаджи. Ща найда нѣкавъ *вашивъ* ахренинъ, да даде гласъ и за Метя Бичовъ; пакъ за Купицана ще даде гласъ адинъ дерекювленинъ, приселенъ въ Стамболово. Той сига е тувъ, ала ни е записанъ въ избирателниянъ списъкъ.

Дечовъ оставя Сердаря и тръгва по-нататъкъ презъ ливадата къмъ рѣката. Взира се и вижда подъ моста десетина чепеларски избиратели, мохамедани, които шепнатъ и размѣнятъ врѣхнитѣ си дрехи — кепи, шалове, поесе, фесове и чалми. Между тия избиратели сѫ Салихъ Ферювъ, Сюлю Даловъ, Абдулахъ Мусовъ и Медалчето.

---

*) Ахметъ Сердаря, синъ на Мустафа Кадийски и внукъ (братовъ синъ) на Рифатъ паша, бѣ пъргавъ, уменъ, сладкодуменъ, духовитъ и спретнатъ кабадаия. Званичната му длъжность бѣ селски пѫдарь (коруджия) но въ сѫщность той много години подредъ бѣ личенъ сеизинъ (адютантъ и тѣлохранитель) на чепеларскитѣ кметове. Презъ 1914 година Сердарьтъ се изсели и настани въ Турция (Одринско) заедно съ други ахренски семейства, но тамъ бѣ убитъ отъ гърци (презъ време на гръцката окупация въ 1921 год.)

— Какво правите тамъ? — пита Дечовъ.—Пощите ли са или земате абтезъ да се кланяте?

— Нито едното нито другото, чорбаджи,—отговаря Салихъ Ферювъ. —Правимъ са тептилъ, да на ни познаятъ рупцине.

— Защо се правите тептилъ?

— Биръ-качъ-киши хинаете отъ нашине махали ни со дошли, та ще дадемъ гласове и за тѣхъ — отговаря Абдулахъ Мусовъ и туря на главата си Ферювата бѣла чалмица.

— Ами вие гласоподавахте ли?

— За насъ гласоподавахме, ала ще гласоподаваме и за хинаетене.

— Сакънъ, да не сторите това, защото всички ще се урезилимъ и изборътъ ще се опорочи! — сериозно казва Дечовъ.

— Ти, чорбаджи, си гльодай кефа и нимой са борка на нашиса работа — отговаря Сюлю Даловъ и намѣта на гърба си кепята на Салихъ Ферювъ.—Кажи само на Адила, че сме готови, та ага потрѣбваме, да на повикатъ.

Дечовъ бърже се връща назадъ, извиква Адила на страна и шепнишкомъ му казва, какво е чулъ и видѣлъ подъ моста.

— От-порано е нагласено кой за кого да гласопдава — отговаря Адилъ.—Пакъ ти иди пий кафьо, ако найдешъ нейде, и нимой са борка въ сая работа. Ще са помочимъ да прикараме нѣколко гласа за отсѫтствующи избиратели, пакъ ако ниможимъ, здраве да е.

Следъ тоя отговоръ Дечовъ не отиде нѣкѫде, да търси кафе, а се спрѣ на улицата, близо до входнитѣ стѫпала, да чуе и види какъ *тептилитѣ* ахрене, ще дадатъ гласове и за хинаетенѣ избиратели, които сѫ останали въ Чепеларе.

Гласуването бѣ вече на привършване, когато Кръстановъ извика името и презимето на единъ избиратель, който въ това време се излежаваше въ Чепеларе.

— Азъ! — извика Салихъ Ферювъ и бърже се качи на потона.

— Той е гласоподавалъ — казва единъ членъ отъ бюрото.

— Не е гласоподавалъ — възразява Адилъ.—Той сега пристигна отъ Чепеларе.

Гласуването мина безъ повече препирни и Салихъ Ферювъ усмихнато излезе на улицата. Кръстановъ извиква другъ отсѫтствуващъ избиратель.

— Азъ! — обажда се Абдулахъ Мусовски и съ разтреперена рѫка подава бюлетината. За щастие никой, не се усъмни, че и по-рано е гласувалъ. Така мина гласуването още на 7—8 души; обаче, когато Кръстановъ извика имената на деветия и десетия отсѫтствуващи избиратели, на потона се повдигна голѣма крамола.

— Той е гласоподавалъ! — викна единъ членъ отъ бюрото. — Познавамъ го много добре. Сѫдиха го тукъ (въ Хвойна) за кражба на овце.

— Другъ е сѫденъ, а тоя който е предъ насъ не е гласоподавалъ — възразява Адилъ и зема отъ Кръстанова избирателния списъкъ, ужъ, да прави справка.

Думитѣ „гласоподавалъ е“, „не е гласоподавалъ“, „старъ е“, „младъ е“, „сѫщия е“, „не е сѫщия“, се повториха 30—40 пѫти и то при силно раздразнение. Спорниятъ или „набедениятъ“ избиратель — Медалчето—„заплете концитѣ“, зе да *суганиса*, че най сетне рече: — Нимойте са кара за мене. Ага ми ни приимате пусоласа, ща са отмахна, ала да повните, чи има и сетнино.

Следъ тоя слабъ заканителенъ протестъ Медалчето тръгва да излезе на улицата, но Адилъ го хваща за рѫката и му казва: — Почекай малачко, ей тамъ въ кишона. Сетне ще видимъ кой е правъ и кой кривъ.

Кръстановъ извиква: Мехмедъ Бичовъ!

— Азъ! — обажда се Сюлю Даловъ и тромаво се качва на потона.

— И той е гласоподавалъ! — викна членътъ отъ бюрото, който приемаше бюлетинитѣ и ги пущаше въ урната.

— Не е гласоподавалъ!—възразява Адилъ. — Припаметилъ са си!

— Ни сомъ гласоподавалъ; сига дойдохъ нахъ тувъ.

— Кѫдѣ бѣше до сега?

— Заболе ма по поть коремасъ, та са горчехъ въ плевняна на Шахончену.

— Гърчилъ не гърчилъ, ти гласоподава, мижьо. Азъ много добре помня.

— *Да ти самъ на вѣрата*, ако съмъ гласоподавалъ — спокойно отговаря Сюлю Даловъ и си натиска корема, ужъ, че го боли.

— Само мижювци — ахрене и цигани могатъ да се кълнатъ въ вѣрата — казва другъ членъ отъ бюрото.

Думитѣ „мижювци — ахрене" и „цигани" силно ужилиха Адила. Той пожелтѣ, разтрепера се, наближи „оскрѫбителя" посочи му жилестата си кукуда и извика:

— *Сюзюне хатини билъ!* Сбирай си устата, да ти не строша забетѣ!

Презъ време на гласуването и препирнитѣ, председательтъ дѣдо Костадинъ, спокойно си стоеше на стола и смъркаше енфие, но като чу взаимнитѣ оскърбления и видѣ настроението на Адила, стана правъ, насочи напредъ рѫцѣтѣ си и завика:

— Стойте, сабуръ селеметъ! Срамота е да се карате и бахтете за две-три пусули. Простите са и турите пусулитѣ въ сандъка (урната). Съ петь или десеть гласа, *зеде или нуксанъ*, нѣма да пропадне нито Калчевъ нито Риза ефенди.

— Съ единъ гласъ може да пропадне единиятъ кандидатъ — възрази заплашениятъ членъ отъ бюрото.

— Трай малко! — продължи дѣдо Костадинъ. — Съ единъ или два гласа *зееде, номузлия* чилѣкъ нѣма да влезе въ Народно-но събрание, пакъ и да влезе той ще е безъ *ихтибаръ*. Друго ща ви кажа: Чепеларене сѫ темеруте и тамахкере, ала са *конушканъ* и *екмексайбие* люде, та не бива да ги дразните за дребни работи.

Следъ изказанитѣ думи, дѣдо Костадинъ пакъ седа на стола, изпъшква се, бърше си съ кърпа потьта отъ лицето и дума:

— Да му опустѣе и избора и депутатското! Главаса ми са зашемати отъ рукотъ и разправии.

Членоветѣ на бюрото си пошептаха нѣщо на ушитѣ, че казаха: — Ще приемемъ бюлетинитѣ на двамата избиратели, ала ще отбележимъ това въ протокола (изборния дневникъ).

— Отбележете го! — кротко отговори Адилъ.

Медалчето и Сюлю Даловъ си подадоха бюлетинитѣ, че бърже, бърже се измъкнаха навънъ. Оставаха да гласуватъ още 10—15 чепеларски избиратели. Следъ тѣхното гласуване, Кръстановъ почна изново да прелиства избирателния списъкъ и да извиква ония избиратели, които знаеше, че сѫ дошли въ Хвойна. Най-сетне Кръстановъ извика: Сивко Петровъ!

— Въ селусу е, ала е *чакъръ-кефлия* — отговори нѣкой отъ улицата.

— Потърсете го! — каза Кръстановъ и извика: Иванъ Тодоровъ Калайджиевъ (Купицана)!

— Нѣма го, не е дошьолъ! — извика Сердарьтъ отъ улицата.

Следъ тоя отговоръ Дечовъ отива при Сердаря и полугласно му казва:

— Какво стана, Сердарь? Де е дерекювленинътъ, който щѣше да гласува за Купицана?

— Ни мой ми дума, чорбаджи; ядосанъ съмъ та ща са пукна отъ ядъ. Найдахъ го, *микрюфинанъ* и млого му думахъ, ала ни можихъ да го кандардисамъ, да даде гласъ за Купицана. „Е —каже —самъ ябанджия и въ саковъ *тузакъ* са ни фатамъ съ двесе ноги; пакъ ако чепеларци и стамболовци ма нищоть за кумшия, ща са приселя въ Кукленъ или ща са ворна въ Дереке". *Джендеме гитъ*! — му казахъ, че го уставихъ.

— Съ Купицана са сворши, Сердаръ, ами торчи да найдишъ и довлѣчешъ Сивка Петровъ — казва Дечовъ.

Следъ нѣколко минути, Сердарьтъ довежда Сивка и го избутва на потона при бюрото. Сивко изважда отъ пазухата си една незгънaтa бюлетина, подава я съ втренченъ погледъ и дума:

— Хайде да е хаирлия, дѣдо Костадине! Ние врютъ чепеларци си навихме чалми на глависе, ала да прощавате.

— Господъ да прощава Чакъроолу — отговаря дѣдо Костадинъ.

— Съ последната Сивкова бюлетина, гласуването на чепеларскитѣ избиратели се свърши. Избирателитѣ започнаха да се разпръсватъ и разотиватъ. Едни отъ тѣхъ, повечето мохамедани, се насосаха обратно по пжтя за Чепеларе; други отидоха да нощуватъ у свои роднини и приятели въ близкитѣ села Малюво, Павелско и Орѣхово, а около 80—100 души останаха въ Хвойна да чакатъ резултата отъ избора.

Следъ чепеларцехъ, почнаха дв гласуватъ павелци. В. Дечовъ пакъ се покачи на потона и се застоя правъ въ югозападния жгълъ, два метра далечъ отъ председателя на бюрото. Струпанитѣ на улицата и предъ входа на бюрото 250—300 павелци, като видѣха, че Дечовъ стои правъ близо до председателя, започнаха силно да викатъ:

— Долу Дечовъ! Долу нерѣзания турчинъ! — Г-нъ председателю отстранете Дечова отъ бюрото!

Дечовъ щомъ чува викотя, отива близо до входа и казва съ високъ гласъ:

— Защо викате? Азъ не прѣча на бюрото, нито на васъ.

— Прѣчишъ, не прѣчишъ, да се махнешъ отъ тамъ!

— Нѣма да се махна. Азъ съмъ окржженъ съветникъ и общински кметъ, та имамъ право да стоя при бюрото.

— Нѣмашъ право! Чепеларци гласоподаваха и ти сега нѣмашъ работа да стоишъ при бюрото.

— Ща стоя, да наблюдавамъ дали законно и редовно се произвежда избора. Ща стоя докато се прочетатъ и преброятъ бюлетинитѣ — добре да разберете това!

— Нѣма да стоишъ! Ще се махнишъ отъ тамъ!— викатъ съ дрезгави гласове 200—300 души, псуватъ, махатъ ржце и насочватъ юмруцитѣ си къмъ Дечова.

Въ това време дѣдо Костадинъ се кръсти, обхваща си главата съ ржцетѣ и бъбре нѣщо.

— Г-нъ председателю, лошо ще стане, ако Дечовъ не се махне!—сърдито—заканително казва павелскиятъ кметъ и сжщевременно зема съ разтреперана ржка една перодръжка отъ масата.

Председательтъ дѣдо Костадинъ се сепва, става правъ и дума:

— Отмахни се г. Дечовъ, моля ти се, отмахни се, за тебе е *маразаса!*

— Нѣма да се отмахна, дѣдо Костадине—отговаря Дечовъ. Никому не прѣча и имамъ право да стоя тукъ.

— Абе я видя, че не прѣчишъ, ала строши на дявола нога. Не видишъ ли какво сж се наежили павалщене? —ще стане нѣква беля.

— Нѣма да стане. Тукъ ща стоя, защото вънъ нѣмамъ работа.

— Абе иди са поразходи. Иди у дома и кажи на моята баба, да ти свари едно-две кавета; изпии кавено, посѣди, отпочини си, че *акшамъ-юстю*, пакъ яла да се конущисваме и гледаме сеиръ.

— Благодаря, дѣдо Костадине, ала докато се не свърши избора, нѣма да мръдна отъ тукъ. Кафе ще пиемъ довечера.

На улицата павелци продължаватъ да викатъ и ругаятъ:

— Г-нъ председателю, кажи му по-скоро да се махне, защото инакъ сами ще го изхвърлимъ отъ потона на сукакасъ!

—Абе думамъ му и моля го, ала не ще, та не ще,— отговаря съ високъ гласъ дѣдо Костадинъ.—Не знаете ли го? Той е Узунъ-Харитюски темерутинъ и инатчия.

Отговорътъ на дѣда Костадина още повече разярява павелцехъ. Съ рукотъ, псувни и насочени юмруци, тѣ започватъ да се движатъ напредъ и да се сгъстяватъ къмъ входа и ржба на потона. Дори нѣколцина се отправятъ да се качатъ на потона, не по входовитѣ стжпала, а по открития ржбъ на потона.

Двамата полицейски стражари, които стояха предъ входа, бѣха безсилни да спратъ и изтикатъ назадъ разяренитѣ и настжпващи павелци. Обаче, коннитѣ полицейски стражари и войницитѣ бърже се притекоха на помощь. Петь-шесть конни стражари и десетина войници, подъ командата на ст. полицейски стражарь Василъ Ст. Пепелановъ, се впуснаха отъ къмъ кжщата на Ат. Арнаудовъ, врѣзаха се въ купчината, разкжса я на нѣколко части и я отблъснаха 10—15 метра, далечъ отъ входа и ржба на потона. Общитѣ крѣсъци се прекратиха, но частичнитѣ заканвания и ругания продължаваха да се сипятъ върху Дечова до свършване на павелското гласуване.

Павелци гласуваха по чепеларския редъ, сиречь, съ извикване на избирателитѣ, но отъ чепеларцехъ тѣ научиха и какъ може да се гласува за отсжтствуващи избиратели. Гласуването бѣ вече на привършване и до тукъ всичко вървѣше редовно и законно; обаче, павелскиятъ общински писарь, сжщо като Кръстановъ, започна изново да прелиства избирателния списъкъ и да извиква „закъснѣлитѣ" избиратели. При всѣко извикване, веднага дохожда на потона избиратель подава си бюлетината и бърже, бърже се отстранява. Изредиха се 10-15 души. Дечовъ ги познава, че и по-рано сж гласували, но мълчи, мръщи се и суганиса, защото и на чепеларци „не бѣ чистъ косъма". Освенъ това, ако Дечовъ кажеше само нѣколко думи, стихналата крамола щѣше да се поднови съ още по-голѣма ярость. Обаче, въ момента, когато на потона се качваше 13 или 14 *тептилъ*—избиратель, Дечовъ извади отъ джоба си едно малко тефтерче и моливъ и почна да пише на тефтерчето резчици и цифри. Павелскиятъ общински писарь като видѣ, че Дечовъ пише нѣщо, веднага спрѣ извикването на „закъснѣлитѣ" избиратели и пошушна нѣщо на павелския кметъ. Съ други думи казано, павелци се оказаха достойни ученици на Адила и Салихъ Ферювъ, относно двойното гласуване, защото ако чепеларци дадоха за Риза ефенди 10 незаконни гласа, павелци дадоха за Калчовъ 14—15 такива гласа и то безъ никакви възражения и крамоли. Значи, Калчовъ спечели 4—5 гласа повече отъ Риза ефенди.

Следъ свършване на гласуването, тржбата свирна и павелци съ ръмжене се разотидоха. Улицата и площадчето изпълниха избирателитѣ отъ мохамеданскитѣ села Богутево, Дрѣново, Лжкавица, Чюкуркьой и др. На брой тѣ бѣха 400—500 души. Председательтъ, дѣдо. Костадинъ, като видѣ толкова много фесове и бѣли чалми, смръкна енфие и каза:

— Бре, бре, сая година въ рупчоскаса бахча са е родила много лахана! Каква ли ще хи я *пахана* г. Дечовъ?

— Не зная, дѣдо Костадине, довечера ще научимъ пахана (цената).

— Право казвашъ. Довечера ще турятъ *наркъ* на лаханана (зелето).

— До 6 часътъ сл. пл. гласуваха и избирателитѣ отъ всичкитѣ общини. Поради далечината и голѣмия студъ, отъ Ситово, Лилково, Югово и Борово бѣха дошли малко избиратели, а отъ Бойково и Дрѣново, бѣха дошли само кметоветѣ и десетина избиратели. Отъ 5 до 6 часътъ гласуваха единични закъснѣли избиратели отъ всички села.

Когато се свърши гласуването на павелскитѣ избиратели и презъ времето докато гласуваха богутевци, дрѣновци, лжкавци и ситовци, нѣколцина Калчови агитатори отъ Павелско, Орѣхово и Хвойна донасяха и подаваха на бюрото нѣкакви заявления. Членътъ отъ бюрото, който стоеше предъ урната и удряше печата върху бюлетинитѣ, приемаше заявленията, прочиташе ги негласно и ги подаваше на съседния членъ, да ги прочете и той. Следъ кжсо шептане между двамата члена, първиятъ написваше нѣщо на заявленията и ги туряше, едни въ джоба на доламата си, а други на масата подъ урната. Вѣроятната мисъль бѣ тази: ако се избере Ст. Калчевъ, тия заявления да се оставятъ „миндеръ алтж", сиречъ, безъ последствие, а ако се избере Риза Ибрахимовъ, да се приложатъ къмъ изборнитѣ книжа. Така и стана. Къмъ $5\frac{1}{2}$ ч. при бюрото дойде кандидатътъ Риза Ибрахимовъ и помоли председателя, да поиска съ писмо засилването на полицейската стража около изборното бюро, защото се пръскаха слухове, че ако Калчевъ не се избере, изборнитѣ книжа щѣли да бждатъ унищожени отъ недоволнитѣ избиратели. Председательтъ изпрати такова писмо до околийския началникъ.

Въ 6 часътъ 15—20 конни и пеши полицейски стражари и войници обкржжиха отъ всички страни изборното бюро, а задъ тѣхъ се натрупаха 100—150 избиратели. Започна се броенето на гласоветѣ. Избирателитѣ мирно и съ напрѣгнато внимание слушаха произнасянитѣ съ високъ гласъ имена и презимена „Ст. х. Калчевъ" и „Риза Ибрахимовъ". Къмъ $7\frac{1}{2}$ ч. тия думи вече се не изговаряха. Преброителитѣ се наведоха надъ масата и събираха рѣзчицитѣ и числата. Струпанитѣ на улицата избиратели, съ затаенъ джхъ чакаха последната дума. Къмъ 8 ч. единъ отъ членоветѣ на бюрото става правъ и съ разтреперанъ гласъ извиква: „Избранъ е Риза Ибрахимовъ, а Стефанъ Калчевъ пропада съ 100 гласа!". Избирателитѣ като чуха тия думи, развълнуваха се, раздвижиха се и почнаха да викатъ: „ура", „долу", „горе" и пр. Но тия смѣсени словесни прослави и пожелания траяха само 2—3 минути. Настжпи пакъ тишина. Кандидатътъ Ст. Калчевъ презъ всичкото време на гласуването не дойде при бюрото и не се виждаше на улицитѣ между избирателитѣ; но когато членоветѣ на бюрото и преброителитѣ привършваха вече изборния дневникъ и подреждаха другитѣ изборни книжа, Калчевъ дойде на потона при бюрото и поздрави много учтиво противника с Риза ефенди. Следъ това Калчевъ се обърна къмъ членоветѣ на бюрото и каза следнитѣ думи:

— Благодаря ви, господа, за положения отъ васъ трудъ. Благодаря и на всички избиратели, които гласуваха за мене. Азъ не се избрахъ, но съмъ много доволенъ отъ избора, защото повечето отъ староитѣ ми приятели не сж ме забравили и, доколкото имъ бѣ възможно, потрудиха се за мене.

Въ това време Дечовъ, Адилъ, Ив. Чичовски и др. чепеларци стояха въ единъ жгълъ на потона и мълчаха.

Като ги видѣ Калчевъ, отиде при тѣхъ, подаде имъ ржката си и каза:

— Поздравлявамъ ви, г. г. мои противници, за успѣха и победата. Азъ не ви се сърдя, защото зная, че вие не се обявихте противъ моята кандидатура поради лична умраза, а защото тъй ви диктуваха и диктуватъ общитѣ чепеларски интереси. И азъ ви поздравлявамъ че умѣете да пазите селскитѣ си интереси.

— Благодаримъ за думитѣ ти г. Калчевъ — отговори Ив. Чичовски. — Ние, чепеларци, са посбутахме съ тебе въ соя изборъ, ала ще прощавашъ. Сега избрахме Риза ефенди, пакъ ще дойде време и за тебе да са напинаме. *Заманъ саманъ сатаръ.*

— Така, така, бай Иване, — каза Калчевъ и се сбогува съ всички, които бѣха на потона.

Окончателниятъ резултатъ отъ избора бѣ: записани въ избирателнитѣ списъци 4337 избиратели; гласували 1866 души. Получили гласове: Риза Ибрахимовъ 979, Ст. Калчевъ 881 и Костаки Пѣевъ 6 гласа.

Отъ 396 чепеларски избиратели (съ Прогледъ и Гюндюзица), записани въ избирателния списъкъ, гласуваха 328 души. Негласували 66 души. Отъ негласувалитѣ 42 бѣха въ Турция и другадѣ — овчари, рибари и др., — а 24 не бѣха дошли отъ Чепеларе въ Хвойна поради болесть, старость и други причини.

Споредъ увѣрението на общинския писарь В. Кръстановъ, за Калчева гласували само 8 души, а всички други чепеларски избиратели гласували за Риза ефенди. Отъ 8-тѣ души, които гласували за Калчева, четирмата бѣха стамболовисти и лични приятели на Калчева, а другитѣ четирма — чиновници и служители въ околийскитѣ учреждения.

Къмъ 9 ч. вечерьта изборнитѣ книжа бѣха подписани, запечатани и предадени на околийския началникъ за по-нататъшно препращане. Изборното мѣсто запустѣ и улицитѣ заглъхнаха. Ив. Н. Чичовски и В. Дечовъ, по покана, отидоха да нощуватъ въ дома на окол. началникъ, а Адилъ и избирателитѣ мохамедани се смѣстиха въ домоветѣ на хвойненскитѣ ахрене. Останалитѣ чепеларски избиратели-християни се настаниха, кой както можа, въ хановетѣ и въ домоветѣ на свои приятели и роднини — хвойненски християни. Хвойненци бѣха противъ Риза ефенди, но не бѣха толкова зле настроени спрѣмо чепеларцехъ колкото павелци и орѣховци. Въ понедѣлникъ, рано сутриньта, повечето чепеларски пеши избиратели, които нощуваха въ Хвойна, се опжтиха, единъ следъ другъ, за Чепеларе, а яздачитѣ и и 20—30 пешаци се измъкнаха отъ легловищата си и влѣзоха въ отворенитѣ механи, да се почерпятъ и поприказватъ съ хвойненци. Въ механата и гостилницата на Иванъ Брунзала влезе и В. Дечовъ. Тамъ той завари десетина чепеларци и толкова хвойненци. Вчерашнитѣ противници се черпѣха и шеговито се закачаха относно избора. Следъ нѣколко минути, въ механата влезе единъ виденъ хвойненецъ и седна до Дечова. Той извади отъ джоба си бѣла нова памучна кърпа, подаде я на Дечовъ и каза:

— Честито г. Дечовъ! Ти, аратликъ, са потурчи, та ти донесохъ подаръкъ една кърпица, да си я завиешъ на главата за чалмица. Кажи ми и кога ще правишъ *сюнетъ диюню*, та и я да дойда на свадбата?

— Благодаря ти, аратликъ, за подаръка—отговаря Дечовъ и зема кърпицата. — Свадбата ще се извърши следъ 5—6 месеца или най-късно до една година. *) Тогава пакъ азъ ще ти подаря въ замѣна на бѣлата кърпица една черна *шарфета*, да си я завиешъ около гуглата и да запѣешъ: „Плачю и ридаю егда помишляю смерти“. .

*) Намекъ за премѣстването на околийскитѣ учреждения отъ Хвойна въ Чепеларе.

Присѫтствуващитѣ въ механата се смѣятъ отъ душа и сърдце.

До 10 ч. пр. пл. 7-8 чепеларци бѣха вече *втасали* и едвамъ се държеха на нозетѣ си. Въ това число влязяха писарътъ В. Кръстановъ и пѫдаринътъ Сивко Жигоша. При такова душевно и тѣлесно състояние, Дечовъ и Адилъ разпоредиха: всички останали въ Хвойна чепеларски избиратели, да се събератъ и вкупомъ да тръгнатъ за Чепеларе. Къмъ 11 ч. дружината бѣ готова и тръгна. Времето бѣше се поправило, слънцето грѣеше и втвърдената снѣжна покривка силно блѣщѣше отъ отражението на слънчевитѣ лѫчи. До Бухлиица дружината вървѣше мирно, тихо и въ сгъстена редица; обаче, отъ Бухлиица нагоре редътъ и тишината бѣха нарушени. Когато яздачитѣ и часть отъ пешацитѣ бѣха минали моста и вървѣха нагоре по завоитѣ на стръмния пѫть, чуха се нѣколко гърмежа отъ пушка и 3-4 куршума свирнаха надъ главитѣ на яздачитѣ. Сепнати отъ ненадейнитѣ гърмежи, яздачитѣ спрѣха конетѣ и насочиха погледитѣ си надолу къмъ моста. И що чуха и видѣха? Пияниятъ пѫдаринъ Сивко Жигоша се е изправилъ на моста и съ насочена къмъ яздачитѣ пушка вика:

— Брей, чорбаджиларъ и агаларъ, чекайте ма, чи ми пустана магаре-су! Чекайте ма, да ва стигна, зере ако ма ни чекате врютъ ща ва сваля на земьота съ мартина-са!

Кметътъ Дечовъ веднага заповѣда на пѫдаритѣ Сердаря и Исуфъ Узунски бърже да срипнатъ долу на моста, да обезоръжжатъ Жигоша и да го доведатъ въ Чепеларе.

По-горе при Червенскитѣ ливади чакъръ-кефлиитѣ баджанаци Иванъ Н. Чичовски и Сивко Петровъ почнаха да се припиратъ и каратъ кой е по-богатъ, по-влиятеленъ и кой колко чепеларски избиратели-християни е убедилъ да гласуватъ за Риза ефенди. За да се прекрати припирнята и караницата, Адилъ и В. Кръстановъ запѣха Синапювата бунтовна пѣсня:

Мехмедъ Ферадю думаше:
Стани, Ферадю, оседлай
Нашине коне хранени,
Хранени, не васседани;
Чи щимъ, Ферадю, да идимъ
Нахъ Гимюжюне, касабо,
Съ юзъ-киши отборъ юнаци,
Съ бинъ-киши гладни факире.
Тамъ щимъ, Ферадю, да фатимъ
Гимюжюнскиянъ кадия,
Ениженскиянъ каймакамъ.
Тѣ са, Ферадю, *заломе*
Заломе и *хатържие*,
Дете е въ коремъ плакнало
Отъ гимюжюнскенъ кадия,
Пиле е въ гнѣздо писнало
Отъ ениженскенъ каймакамъ.

Пѣснята бѣ подета и отъ други 5-6 души, ахрене и християни. Сивко Петровъ спрѣ да се кара съ Чичовски и почна сѫщо да пѣе. Последва го и Ив. Чичовски. Съ пѣене и провикване дружината стигна до хаджи Христовата чешма въ Хаджиосманското. Отъ тамъ до Богутювския мостъ пѫтуването бѣ мълчаливо, защото пѫтницитѣ се омърлушиха. Бай Сивко се кланяше на коня „като млада невеста“, затваряше си очитѣ, пакъ се опулваше и бъбрѣше нѣщо. Салихъ Милязимовъ, като видя че бай Сивко дреме на коня и може би ще падне на земята, извика;

— Какво са омарлушихме! Хоте пакъ да попѣемъ! Сивко, дoржи са, да ни паднишъ отъ коня и зафати, комшю, нѣква *авелска* пѣсня, пакъ ние ще ти приглашаме.

Бай Сивко се сепна, ококори се, вирна главата си назадъ, изрука се, смълча се пакъ нѣколко секунди, че викна и запѣ съ високъ гласъ:

Сабрали са са, сабрали,
Вавъ Фойна, село свинарско,
Бинъ-киши луди кавуре,
Бинъ-киши голи ахрене,
Да рукатъ и да са чукатъ
И гласовене да даватъ,
За узунъ Риза ефенди,
За шишманъ Калчю чорбаджи...

Тая най-нова родопска пѣсня — плодъ на бай Сивковото настроение и мигновено вдъхновение — възбуди голѣмъ възторгъ у омърлушенитѣ пжтници.

— Ура! да живѣешъ стрико Сивко! — извикаха „лудитѣ кавуре“.

— Аферимъ, *ашикъ* Сивко! — викнаха „голитѣ ахрене“. — Карай по-нататъкъ комшю!

— Стига солкова! —отговаря бай Сивко и се смѣе.— Горлосу ми засохна отъ пѣене и рукане, та ми подайте адно шишьо, да го наквася съ атешъ сую (огнена вода, ракия).

— Чипу, подай шишьота на *ешекъ* Сивка! — натъртено каза Ив. Чичовски на Гоча Чипото.

— Не ешекъ а *ашикъ*, по български пѣвецъ, пѣснопоецъ—обяснява Адилъ.— Ние казахме *ашикъ* Сивко, а не *ешекъ* Сивко.

— Ашикъ, ешекъ, шишекъ — все едно, е са ни сордя — засмѣно дума бай Сивко и протѣга ржка, да земе поднесеното му шише съ ракия.

Отъ Богутювския мостъ на горе избирателитѣ—победители на рупцитѣ — усилиха хода си и вечерьта съ пѣене и провикване влѣзоха въ селото. А кжде се дѣнаха Метю Бичовъ и Иванъ Купицата? — може би, ще запита най-любопитния четецъ.

Тия избиратели се завирали 2-3 часа въ снѣжнитѣ прѣспи и изтрезнѣли, но понеже ги било срамъ да дойдатъ въ Хвойна, тръгнали обратно за Чепеларе и презъ нощьта живи и здрави пристигнали въ селото.

Рупчоскиятъ изборъ въ Народното събрание.

Извадки отъ стенографическитѣ дневници на деветото обикновено Народно събрание, страници 197-198

IX заседание сжбота 14 декемврий 1896 год.

Председателствующий Христо Ивановъ: Ще се пристжпи къмъ доклада на избора, станалъ въ рупчоската околия.

Г-нъ докладчика Димчевъ има думата.

Докладчикътъ Василъ Ив. Димчевъ. Ще докладвамъ избора, станалъ въ рупчоската околия. Книжата по тия избори представляватъ следующето: че на 7 ноемврий 1896 година, бюрото било редовно съставено, по начина предвиденъ въ избирателния законъ. ***(Вълко Нейчевъ:*** На 17, а не на 7.) На 7 г-нъ Нейчевъ, защото тогава се опредѣлиха съ жребие отъ постоянната комисия членоветѣ на бюрото.

На 17 ноемврий, когато трѣбваше да се произведе избора, избраното лице, нѣкой си Н. Абажиевъ, не се явилъ и за председателствующъ билъ избранъ, съгласно закона, най-стария измежду членоветѣ на бюрото, за което нѣщо има съставенъ актъ. Отъ дневницитѣ на бюрото се вижда, че презъ деня сж постжпили нѣколко заявления, именно петь, приложени при дѣлото, и за които бюрото говори, че не били основателни и ги оставило безъ последствие; обаче, нѣкои отъ членоветѣ останали при особенно мнение, което било написано на самитѣ заявления. Заявленията сж приложени при дневника на бюрото, но при тѣхъ се вижда, че нѣма да е изложено никакво особенно мнение на членоветѣ на бюрото, а само има резолюция въ която се казва: „Бюрото като прочете настоящето заявление и като взе съгласието на всичкитѣ си членове, реши единогласно да го остави безъ последствие, като не основателно и съвсемъ лъжливо.

Въ едно отъ тия заявления се казва, че тоя день, когато се открилъ изборътъ и започнало гласоподаването на произволъ отъ турскитѣ села, безъ да обърне внимание на това полицията или бюрото. Единъ турчинъ гласоподавалъ по 10—15 пѫти предрѣшенъ, а когато се внуши на християнитѣ — казва заявлението по-нататъкъ,—че това е извършено, полицията, като видѣ, че се е напълнила урната отъ турцитѣ, зема да кани християнитѣ да гласуватъ посредъ сабли, щикове и приклади отъ войници и стражари, като остави избирателитѣ на 50 крачки разстояние, за да се не чува призоваването имъ, и съ това се отнеха най-свещеннитѣ права, освѣтени отъ основния законъ. Това заявление е подписано отъ 26 души.

Има и друго заявление, въ което се казва, че изборътъ, произведенъ тоя день, билъ съвършенно нередовенъ, защото когато гласоподавали избирателитѣ отъ турскитѣ села нѣмало поставени войници и стража, а щомъ почнали да гласоподаватъ българитѣ, поставена била силна стража и войницитѣ ги отблъснали, та българитѣ не могли да гласоподаватъ.

Друго пъкъ заявлеиие казва, че кметътъ на чепеларската обшина (В. Дечовъ), следъ като гласоподавала общината му, продължавалъ да стои при бюрото и да подпомага съ разни беззакония, вследствие на което, избирателитѣ крайно съжаляватъ, че били допуснати тия беззакония. При това обръщали вниманието на председателя на бюрото, че се съглеждали между помацитѣ и хора отъ Еникюово, пловдивска околия, както и отъ друго село Чурековo отъ Турция.

Друго заявление има отъ 16 души избиратели, които се оплакали, че въ присѫтствието на председателя на бюрото, нѣкой си В. Дечовъ кѫсалъ (?!) бюлетинитѣ на хвойненскитѣ избиратели: освенъ това, полицията вънъ ограничила избирателитѣ и не допущала всички да гласоподаватъ. Затова молятъ бюрото да вземе (предъ видъ) изложеното и като се удостовѣри въ него да отстрани всички тия нередовности. Тия сѫ, г-да представители, постѫпили заявления срещу тоя изборъ.

Друго едно обстоятелство, което заслужава да се отбележи по настоящия изборъ е това, че за председатель на бюрото е попаднало лице, неграмотно, нѣкой си К. Губеровъ, и вмѣсто подписъ въ дnевника на бюрото, е туренъ печатъ съ букви К. Т., а до него въ скоби е турено отъ едно лице, което е поставило и резолюции на всички заявления „Костадинъ Т. Губеровъ."

При дѣлото има две писма отъ председателя на бюрото до околийския началникъ. Въ едното се говори, че нѣкои отъ избирателитѣ се готвели да произведатъ безредици, и председательтъ като взелъ съгласието на цѣлого бюро, на основание чл. 56 отъ избирателния законъ, моли началника да отпусне военна и полицейска помощь, която да запази бюрото. Съ другото писмо председательтъ на основание чл. 56, предъ видъ на голѣмата безредица, която забелѣзалъ на сборното мѣсто, иска отъ околийския началникъ, да даде полицейска и военна момошь за запазване на реда и тишината.

Като се погледне на дневника, вижда се, че на 17 ноемврий, следъ като се открили урнитѣ. намѣрило се, че отъ 4337 избиратели, записани въ списъцитѣ, дошли и гласоподавали 1866 души. Получили сѫ гласове г. г. Риза Ибрахимовъ 979, Стефанъ Х. Калчевъ 881 гласъ и Костаки Пѣевъ 6 гласа.

Комисията по провѣрка на изборитѣ, като разгледа тоя изборъ взе решение, да бѫде той утвърденъ. Контестациитѣ, съ които се оплакватъ всички 186 души, за нѣкакви нередовности въ избора, би имало смисълъ, да се провѣрятъ, при тази разлика на гласоветѣ, на получилитѣ най-малко гласове кандидати, която е 98 гласа, ако тѣ — контестациитѣ — съдържаха въ себе си до известна степень правдоподобность, ако бѣше действително възможно да гласоподава единъ и сѫщи човѣкъ 15-16 пѫти презъ деня. Това е нѣщо невѣроятно. Отъ друга страна, тѣ не показватъ на 5-10 лица, че сѫ вършили това, а само на 3 лица, когато тия 3 лица не сѫ достатъчни да измѣнятъ резултата на избора. Отъ друга страна, тия 186 подписа въ контестациитѣ не сѫ на 186 души избиратели, защото при една провѣрка отъ мене се оказа, че едни и сѫщи лица сѫ подписвали току-речи всички заявления. При дѣлото има 8 бюлетини, които сѫ намѣрени въ урната не

скрепени съ подписа на председателя, но тѣ сж се счели още тогава за недействителни и сж приложени само къмъ дневника. Колкото се отнася до въпроса, че за председатель на бюрото се е докарало лице не грамотно, въ закона не е предвиденъ тоя случай, и това може да бжде материалъ за да се предвиди въ бждещия избирателенъ законъ. Изборътъ на лицето за председатель на бюрото е станалъ съобразно съ закона. Законътъ предвижда, че когато не се яви опредѣлениятъ отъ постоянната комисия преседатель, той се замѣства съ най-стария измежду членсвете на бюрото, а пъкъ измежду тия членове на бюрото се докарало най-стариятъ да бжде неграмотенъ. Па и по закона за селскитѣ общини, знаемъ, че кметоветѣ могатъ да бждатъ и неграмотни лица. Ето какъ е станало това съвпадение, щото лицето, което е трѣбвало да председателствува въ бюрото, въ отсжтствието на опредѣления председатель, се е паднало неграмотно, и понеже закона не прави запрѣщение въ такъвъ случай, то не може да се счита сжществено нарушение на избирателния законъ. Отъ друга страна като се има предъ видъ, че извикването полицейска помощь, въ който случай е тя повикана, неможе да послужи, като поводъ за касиране на избора, защото има писмо отъ председателя на бюрото, понеже чл. 56 отъ избирателния законъ не запрещава да се иска такава помощь, когато има безредици, и понеже въ такъвъ случай е оставено на усмотрението на бюрото да вика полицейска помощь, то при съвокупностьта на тия данни, не може да се намѣри въ постжпката на бюрото на рупчоския изборъ сжществено нарушение на закона. Комисията като взе всичко това предъ видъ, счете избора за редовенъ и законенъ.

Има постжпила телеграма до председателя на Народното събрание, въ която се говори следующето: „Депутация отъ Рупчосъ иде, има важни причини за избора, моля отложете разискване, до пристигане, нужда да се изслуша" Тази телеграма е подадена на 9 декемврий, а сега сме вече 14 и не е пристигнала никаква депутация. Днесъ дойде редъ да се докладва тоя изборъ и азъ го докладвамъ, като ви заявявамъ, че комисията го призна за редовенъ и законенъ и моли събранието да го приеме за такъвъ.

Председателствующий Христо Ивановъ: Понеже никой не иска думата, ще положа на гласуване. Тия отъ г-да представителитѣ, които считатъ избора, станалъ въ рупчоската околия, гдето е избранъ Риза Ибрахимовъ за народенъ представитель, за редовенъ и законенъ, да си вдигнатъ ржката (Болшинство).

Утвърдява се и тоя изборъ.

Премѣстване рупчоскитѣ околийски учреждения отъ с. Хвойна въ с. Чепеларе.

Рупчоскитѣ околийски учреждения бѣха премѣстени отъ с. Чепеларе въ с. Хвойна въ началото на 1890 година. Отъ премѣстването останаха недоволни не само чепеларци, но и павелци. Както знаемъ, още въ началото на 1879 година павелци се борѣха, да се настанятъ околийскитѣ учреждения въ тѣхното село, а другитѣ села въ Долния Рупчосъ не бѣха противъ това. Обаче, за голѣма изненада на павелци, учрежденията бѣха премѣстени въ началото на 1890 година не въ Павелско, а въ Хвойна. Павелци не бѣха доволни и отъ откриването на държавното III-о класно училище въ с. Орѣхово.

Въ края на 1893 година, павелци и управницитѣ на други села, подбуждани отъ окол. началникъ Икономовъ, подали въ надлежнитѣ министерства заявления съ молба, околийскитѣ учреждения да се премѣстятъ отъ с. Хвойна въ Павелско. Въ началото на 1894 година тия заявления били препратени на пловд. окр. съветъ за обсжждане и даване мотивирано мнение отъ страна на съвета. Презъ лѣтото на сжщата година стана министерска промѣна, отъ която последваха нови избори за народни представители, окржжни и общински съвети. Въ първата редовна (септемврийска) сесия на пловдивския окржженъ съветъ, между другитѣ изостанали преписки и въпроси, които съветътъ трѣбваше да разгледа,

обсжди и вземе решения, бѣше и преписката по павелскитѣ заявления. Нѣколцина окржжни съветници изказаха мнения, да се оставятъ безъ последица тия заявления, а окржжниятъ съветникъ В. Дечовъ предложи: Окржжниятъ управитель да назначи 4—5 членна комисия отъ вещи и незаинтересовани държавни чиновници и единъ членъ отъ окржжната постоянна комисия, която да обходи всички села въ рупчоската околия и следъ това да даде мотивирано мнение, кое село е най-сгодно за околийско седалище и въ кое село да се настани държавното III класно училище. Предложението на Дечова бѣ прието отъ съвета. (Протоколъ № 4 на пловдивския окр. съветъ, септемврий 1894 г.)

Презъ лѣтото на 1895 година, окржжниятъ управитель не назначи комисията, поради давления отъ нѣкои пловдивски голѣмци (К. Пѣевъ и др.) Не настояваха за бързото назначаване на комисията и чепеларскитѣ общински управници и ето защо: Презъ лѣтото на 1895 чепеларци градѣха новата училищна сграда. Освенъ това, презъ м. октомврий сжщата година, голѣмото наводнение събори кжщи, засипа двороветѣ, ливадитѣ и градинитѣ съ пѣсъкъ и чакълъ, та селото погрознѣ, а не бѣ желателно комисията да види тая грозотия. Обаче, презъ лѣтото на 1896 година видътъ на селото бѣ другъ. Две—три стаи въ новата училищна сграда бѣха отвършени; срѣдната часть на селото бѣ планирана и планътъ отвърденъ; рѣчнитѣ легла и брѣгове бѣха изправени и заградени съ здрави плетове, а ливадитѣ и градинитѣ бѣха достатъчно очистени отъ пѣсъка и чакъла, та се зеленѣеха.

По настояването на чепеларскитѣ общински управници, окржжниятъ управитель назначи очакваната комисия въ съставъ: конушкия (станимашко-рупчоския) училищенъ инспекторъ Ив. Владимировъ, пловдивския окржженъ инженеръ К. Мачевъ (по народность чехословакъ) рупчоския околийски началникъ Павелъ Шоповъ (поборникъ панагюрецъ) рупчоския околийски лѣкарь Д-ръ Пендовели (гръкъ отъ Станимака) и членъ-секретаря на пловдивската окржжна постоянна комисия Георги Натевъ (поборникъ, отъ с. Перущица). Въ края на лѣтото 1896 година, комисията се събра въ с. Хвойна и първо ходи въ селата Павелско и Орѣхово, а следъ това дойде въ с. Чепеларе. Чепеларскитѣ общински управници добре посрещнаха и изпратиха комисията. По нѣмане на хотели и гостилници, членоветѣ на комисията бѣха настанени за нощуване и хранене въ частни домове. Училищниятъ инспекторъ Владимировъ бѣ настаненъ на гости въ дома на учителя Лука Д. Кировъ, окржжниятъ инженеръ — въ кжщата на Райчо Д. Кефилевъ, Д-ръ Пендовели — въ кжщата на Сивко Петровъ, а членъ — секретаря на пловдивската окр. пост. комисия Георги Натевъ — въ дома на кмета В. Дечовъ.

Комисията стоя въ Чепеларе единъ день и две нощи. Презъ деня тя обходи и разгледа селото, а привечерь, отиде въ общинското управление, затвори се въ една стая и насамѣ се съвещава повече отъ единъ часъ. Следъ съвещанието, общинскитѣ управници поканиха членоветѣ на комисията на обща селска вечеря въ дома на кмета В. Дечовъ. Освенъ гоститѣ и общинскитѣ управници, въ угощението участвуваха и други 4-5 по видни чепеларски жители. Презъ време на угощението, чепеларци не можаха да научатъ или поне малко да разбератъ, какво е решила или какво ще реши комисията, относно седалището на околийскитѣ учреждения и III класното училище; обаче, на другия день сутриньта, когато комисията си тръгваше, Дечовъ вече знаеше, какво е мнението на комисията. И ето какъ научи това:

Презъ нощьта, следъ вечерята, Дечовъ чу, че Георги Натевъ не спи въ съседната стая, а пъшка и сегисъ-

тогисъ се изохква. Сутриньта рано Дечовъ безшумно отвори вратата на стаята, въ която почиваше Натевъ и видѣ, че Натевъ е седналъ на леглото и пуши цигара.

— Какво правишъ г-нъ Натевъ? — пита Дечовъ. — Ти нощесъ не спа и, вѣроятно, си боленъ.

— Не съмъ боленъ но неспахъ—отговаря Натевъ.— Малко спя и когато съмъ у дома. Нощесъ пакъ мислихъ за моитѣ частни забъркани работи и смѣтки, които, както знаешъ, сж последица отъ осемь-годишната ми активна и пасивна борба противъ Стамболовото управление. Освенъ това, нощесъ мислихъ и за вашитѣ разправии съ хвойненци и павелци.

— Е, какво намисли? — заинтересовано пита Дечовъ.

— Право ща ти кажа Василе. Преди да дойда въ Рупчосъ, мислѣхъ, че по-справедливо е, околийското седалище да бжде въ Хвойна или въ Павелско, но сега, следъ като разгледахъ вашето село, убедихъ се, че тукъ трѣбва да се настанятъ за винаги всички околийски учреждения.

— Благодаря, г-нъ Натевъ, но мога ли да зная какво е мнението и на другитѣ членове на комисията? — пита Дечовъ.

— Ща ти кажа подъ най-голѣмъ секретъ (строго повѣрително), че всички членове на комисията сж на сжщото мнение, сиречь, околийскитѣ учреждения и III класното училище да се премѣстятъ въ Чепеларе, обаче, ти никому нѣма да казвашъ, какво решихме снощи. Комисията ще се върне въ Хвойна, ще напише и подпише тамъ докладитѣ си и ще ги остави на околийския началникъ, да ги изпрати съ конфедициално писмо на окржжния управитель за понататашно разпореждане. Но да не си правите илюзия, че само съ нашитѣ доклади ще се свърши работата. На разправията окончателно ще турятъ край министърътъ на вжтрешнитѣ ра-

боти и Народното събрание и то мимо всѣкакви благоприятни или неблагоприятни рапорти и доклади.

Дечовъ повѣрва каквото му каза гостенинътъ и повѣрва го защото Натевъ бѣ интелигентенъ, сериозенъ и, главно, честенъ и справедливъ човѣкъ.

Но при все това, надеждата да бждатъ премѣстени околийскитѣ учреждения отъ Хвойна въ Чепеларе, бѣ много малка, защото народниятъ представитель Костаки Пѣевъ и други пловдивски голѣмци — народняци-стамболовисти, радослависти и тончевисти — бѣха противъ това премѣстване. Но, за щастие, осмото обикновено Народно събрание бѣ разтурно и въ изборитѣ за деветото Народно събрание въ Рупчосъ бѣ избранъ за народенъ представитель не Пѣевъ или Калчевъ, а Риза Ибрахимовъ.

Следъ избирането на Риза Ибрахимовъ, чепеларци „вдигнаха глава" разшаваха се и се готвѣха да продължатъ борбата съ рупцитѣ. Чепеларскитѣ общински съветници се събраха на заседание и следъ не продължителни разисквания, подписаха следниятъ:

ПРОТОКОЛЪ № 4

Днесъ 11 декемврий 1896 година, чепеларскиятъ общински съветъ въ съставъ: кметъ Василъ Дечовъ, членове: Адилъ Салиховъ, Кръстанъ Петковъ, Тома Чакъровъ, Салихъ Хаджи Идризовъ, Сюлейманъ Синаповъ, Мустафа Мусабашовъ, Щерю Николовъ, Костадинъ Делисивковъ и въ отсжтствието на членоветѣ: Садъкъ Джаферовъ, Сали Мехмедъ и Атанасъ Т. Дойчинъ, разгледа въпроса, дали да отидатъ люде въ столица София, за уреждане нѣкои училищни въпроси. Съветътъ, следъ като добре обмисли и като намѣри, че въпроса е отъ голѣма важность за чепеларската община, единодушно

РЕШИ:

1. Да се командироватъ въ ст. София помощ. кмета Адилъ Салиховъ и чепеларския житель Иванъ Н.

Чичовъ, които да се потрудятъ и уредятъ предъ надлежнитѣ министерства училищнитѣ и другитѣ въпроси.

2. Докато трае командировката на Адилъ Салиховъ и Иванъ Н. Чичовъ, да имъ се плаща по петь (5) лева дневни и по 40 лева пѫтни безотчетни.

3. Сумата да се изплати по бюджета за 1896 година отъ § . . . Преписъ отъ настоящето постановление да се изпрати, чрезъ господина рупчоския околийски началникъ, господину пловдивскому окрѫжно управителю за утвърждение, (Подписали кметътъ е съветницитѣ).

На 12 декемврий Адилъ Салиховъ и Иванъ Н. Чичовски тръгнаха за София. На тръгване Дечовъ повѣрително имъ каза, че по странични сведения комисията е изказала мнение въ полза на Чепеларе, но дали това е вѣрно, да провѣрятъ въ министерствата на вѫтрешнитѣ работи и народното просвѣщение. До 23 декемврий пратеницитѣ не известиха въ Чепеларе, какво сѫ свършили или какъ вървятъ работитѣ, за които бѣха пратени. На първия день Коледа Адилъ се върна въ Чепеларе и каза на Дечова следното:

— Чичовски остана въ София, да прекара празницитѣ при дъщеря си и зетъ си Хр. Господиновъ, а ние съ Риза ефенди нѣмаше какво да правимъ по празницитѣ въ София, защото всички народни представители се разотидоха по домоветѣ си. Риза ефенди остана въ Пловдивъ. За 9—10 дни нищо не свършихме въ София. Казаха ни, че III класното училище не може сега да се премѣсти въ Чепеларе, защото въ държавния бюджетъ за 1896 година е вписано „III класно училище въ Орѣхово“, а бюджетътъ е законъ. Обещаха за идущата 1897 бюджетна година да го впишатъ „III класно училище въ Чепеларе“, но бюджета за 1897 година още не е внесенъ въ Народното събрание. Относно премѣстването околийскитѣ учреждения, министри и мнозина народни представители, съ които се срещахме, обещаха да сторятъ това, но поради многото натрупана работа

въ Народното събрание, министърътъ на вѫтрешнитѣ работи не ще може бърже да внесе на Народното събрание законопроектъ за измѣнение на закона за административното дѣление на княжеството. Освенъ това, въ министерството на вѫтрешнитѣ работи нѣма преписката и докладитѣ на комисията, по въпроса за административното седалище на рупчоската околия.

— Значи, залъгалки или голи обещания! — каза Дечовъ.

— Така е за сега, пакъ какво ще направи по нататъкъ Риза ефенди, ще разберемъ следъ 15 — 20 дни — отговори Адилъ.

— Нищо нѣма да направи, ако го не следимъ и подтикваме—каза Дечовъ. — Ти, Адиле, следъ празницитѣ, пакъ ще отидешъ въ София и тамъ ще стоите съ Чичовски до края на месецъ януарий. Въ Пловдивъ ще се спрѣшъ единъ день и съ Риза ефенди ще настоите предъ окрѫжния управитель, часъ по-скоро да изпрати въ надлежнитѣ министерства преписката и докладитѣ на комисията.

На 4 януарий 1897 година Адилъ повторно замина за София. Следъ една седмица отъ заминаването, Адилъ и Чичовски съ писмо до Дечова известиха, че окрѫжниятъ управитель, отказалъ да прати въ министерствата преписката и докладитѣ, защото щѣли да бѫдатъ повторно внесени на разглеждане въ идещата сесия на пловдивския окрѫженъ съветъ; но по настояването на Риза ефенди и пратеницитѣ, министерството на вѫтрешнитѣ работи поискало телеграфически преписката и докладитѣ.

На 13 или 14 януарий Дечовъ получи второ писмо отъ Адила и Чичовски. Въ писмото тѣ казваха, че преписката е получена въ министерството и че докладитѣ сѫ въ полза на Чепеларе, обаче, голѣмцитѣ казвали, че били заети съ много законодателна и друга работа, т

не имъ било възможно да внесатъ въ тая сесия на Народното събрание законопроектъ за измѣнение на закона за административното дѣление на княжеството. Освенъ това, нѣколцина народни представители отъ пловдивския окржгъ не давали дума да се продума, за премѣстването на околийскитѣ учреждения отъ Хвойна и Орѣхово въ Чепеларе, и ако се внесѣлъ въ Народното събрание такъвъ законопроектъ, щѣли да се противопоставятъ.

Като прочете това писмо, Дечовъ телеграфира на Адила и Чичовски да стоятъ въ столицата до края на януарий и да го чакатъ. Следъ подаването на телеграмата, Дечовъ отиде въ Хвойна и помоли околийския началникъ, да му каже точното съдържание на докладитѣ, които комисията е изпратила на окржжния управитель, по въпроса за околийското седалище. Отначало околийскиятъ началникъ отказва, но като вижда писмото отъ София и разбира, че докладитѣ не сж вече тайна, изважда отъ отъ чекмеджето на масата си втoритѣ екземпляри отъ докладитѣ и ги дава на Дечова, да ги прочете. Оказва се, че тѣ не били пратени на окржжния управитель съ конфедициално писмо, а съ обикновена открита записка, подписана само отъ членъ — секретаря на пловдивската окржжна постоянна комисия Г. Натевъ. По настояването на Дечова, околийскиятъ началникъ дава докладитѣ на довѣрения си архиварь А. П. Ангелиевъ (отъ с. Брѣстовица), да приготви два завѣрени преписа и ги предаде на Дечовъ. Докладитѣ сж съсъ следното съдържание:

До господина пловдивский окр. управитель

Господине управительо,

Назначената съ приказа Ви подъ № 131 комисия, по изучвание въпроса за премѣстване Държавното училище отъ с. Орѣхово, околия рупчоска, въ друго нѣкое село отъ сжщата околия, както и въпроса за прѣмѣстване окол. центъръ отъ с. Хвойна, състояща

се отъ конушкия училищенъ инспекторъ Владимировъ, държавния окр. инженеръ Мачесъ, хвойненския окол, началникъ Шоповъ, хвойненския окол. лѣкарь Д-ръ Пендовели и членътъ на пловдивската окр. пост. комисия Натевъ, се събра на 21-й того въ с. Хвойна и взе решение да посети селата: Хвойна, Павелско, Чепеларе, Чюкуръ-кьой, Орѣхово, Лилково, Ситово и Дѣдово, като изучи и проследи преимуществата на всѣко едно отъ тѣзи села и сжщевременно разпита и узна желанието и исканието на населението по въпроситѣ съ които е натоварена.

Селото Орѣхово, състояще се отъ едно население на брой 513 жители българи православни и 407 помаци, е разположено въ една тѣснина между два високи планински хълмове. Домоветѣ сж разположени на стръмния юженъ склонъ съ малки или безъ дворове.

Климатътъ въ селото е студенъ, но здравъ, обаче, водата за пиене, по причина на изобилното съдържание варь, е нездравословна. Постройката на кжщитѣ е тъй сжщо недобра. Външнитѣ ученици, живѣятъ въ стаи, които въ хигиеническо отношение не би трѣбвало да служатъ за живѣение, по причина на влажностьта имъ и липсване на достатъчно свѣтлина Населението въ с. Орѣхово, по развитость и благовъзпитаность, стои много по-долу отъ това на селата Широкалжка и Чепеларе.

Въ продължение на 6 годишния периодъ отъ сжществуването на държавното училище въ това село, то е имало въ III тѣхъ си класа 300 ученика, така щото на една учебна година се падатъ по 50 ученика. Малкото число ученици въ това училище се дължи отъ една страна на неблагоприятнитѣ условия, въ които се намира Орѣхово, отъ друга на сравнително малкото население, понеже процента на ученицитѣ отъ мѣстото, гдето е училището, винаги бива най-голѣмъ.

Отъ изложенитѣ неудобства се вижда, че с. Орѣхово не способствува за прогресирането на училището и достигане цельта, която се гони съ поддържанието му, и затова комисията е на мнение, че то трѣбва да бжде въ друго село, съ по-добри и по-благоприятни условия. За тази цель тя трѣбваше да се установи

изучи условията въ селата Хвойна, като окол. центръ Павелско и Чепеларе, като едни отъ най-гжсто населени села въ околията. Отъ изучаванието на тѣзи села, комисията намѣри:

С. Хвойна е малко, съ едно население отъ 614 жители българи православни и 201 жители помаци и нѣма достатъчно помѣщения, както за учителитѣ, тъй и за ученицитѣ. Отличава се съ варовита не добра за пиене вода и е лишено отъ възможностьта винаги да се намиратъ нуждниитѣ за ѣдение припаси.

С. Павелско се намира на разстояние 2 километра отъ Хвойна и е едно отъ голѣмитѣ села по численостьта на населението, но то представлява сжщитѣ неудобства, каквито видѣхме въ Хвойна и Орѣхово: неблаговъзпитаность на населението, индиферентность къмъ училището и липсвание хигиенически помѣщения. Общия видъ на селото е мраченъ.

С. Чепеларе въ всѣко отношение комисията намѣри, че стои по-горе отъ колкото кое да е друго село въ околията. Общиятъ изгледъ на това село е величественъ. Разположено е на една широка и красива долина, покрита съ ливади. Домоветѣ сж здрави, хигиенически и двуетажни. Населението отъ това село е едно отъ най-развититѣ, отличава се съ предприемчивость и голѣмъ интересъ къмъ образованието. Числото на ученицитѣ, които следватъ въ училището тукъ, е най-голѣмо: 104 момчета и 105 момичета.

Освенъ това въ Чепеларе е имало още преди нѣколко години 2 класа, а презъ т. учебна година е откритъ и III-й класъ. Общото число на ученицитѣ въ чепеларското III-о кл. училище е 43, т. е. числото имъ е по-голѣмо отъ това въ държавното училище въ с. Орѣхово, дето презъ тая 1895 — 96 учебна година има само 38 ученика въ III-класа. Въ домашния животъ на чепеларци се забелязва стремление къмъ по-добро живение, къмъ по-голѣмъ комфортъ въ обстановката и удобства въ живота. По-голѣмитѣ потрѣбности на жителитѣ сж предизвикали, че въ Чепеларе винаги се намиратъ всички необходими припаси за ѣдение.

Независимо отъ всичко това, с. Чепеларе е най-близко до българскитѣ села въ околията: Широка-лжка, Върбово, Стойки, Гела, Сулища и Монастирь. отъ които

първитѣ три сж доста голѣми. Една часть отъ българскитѣ села въ околията, като Хвойна, Орѣхово, Павелско и Малево, се намиратъ на едно разстояние далечъ отъ Чепеларе не повече отъ 25 километра. Такова едно разстояние не може да служи като спънка отъ тѣзи села да отиватъ ученици, още повече, че съобщението имъ е едно отъ най- добритѣ. На по-далечни разстояния лежатъ селата: Бойково, Дѣдово, Ситово, Лилково, Нареченъ и Югово, обаче по-естественото стремление на първитѣ къмъ Пловдивъ, а Югово и Нареченъ къмъ Станимака, тѣзи села изпращатъ и ще изпращатъ винаги децата си въ тѣзи градове.

Съ откриване на държавното училище въ Рупчосъ отъ Народното представителство и правителство, се гони цельта, то да може да служи като разсадникъ на образованостьта не само на мѣстното население отъ Рупчосъ, но и на това отъ Ахж-челебийско (Турция).

Чепеларе като най-близко до голѣмитѣ села въ Турско: Устово, Дере-кьой, Пашмаклж и др. е най-сгодно за това. Сега даже въ Чепеларското III-о класно училище има 11 ученика, отъ тѣзи села въ Турция. А ако училището има още за цель да укаже нѣкакво въздействие спрѣмо населението въ Ахж-челеби, то и въ това отношение Чепеларе играе първенствующа роля. Тука най-напредъ помашкитѣ деца, отъ двата пола, почнаха да посещаватъ народнитѣ основни училища и да се учатъ по български.

Отъ всичко горе казано, виждате г-не управителю, че комисията намѣри с. Чепеларе най-сгодно, да се установи държавното училище и моли ходатайството и настояванието Ви предъ надлежното мѣсто, за премѣстванието му отъ идущата учебна година отъ с. Орѣхово въ с. Чепеларе.

Съ почитание:

Конушки училищенъ инспекторъ: (под.) И. Владимировъ. Пловдивски окр. държавенъ инженеръ (под.) К. Мачесъ. Рупчоски окол. началникъ: (под.) П. Шоповъ, Рупчоски окол. лѣкарь: (под.) Д-ръ Пендовели. Членъ секретарь на пловдив. окржж. пост. комисия: (под.) Г. Натевъ. Вѣрно: За секретарь при рупчоското окол. управление: (под.) А. П. Ангелиевъ.

Докладъ.

До господина пловдивския окр. управитель, отъ петочленната комисия, по изучване въпроса за седалището на управлението въ рупчоската околия,

Господине управительо,

Съгласно приказа Ви отъ 21-ий априлий 1896 г. подъ № 131 и взетото решение на пловдивския окр. съветъ, презъ първата му редовна сесия презъ 1894 година протоколъ № 4, ние подписанитѣ съставляющи комисията по изучване въпроса за центъра на рупчоската околия, се събрахме на 21-й того въ с. Хвойна, настояще седалище на околията и на 22-й пристѫпихме къмъ работа. Подкачихме отъ хвойненския общ. съветъ, когото разпитахме, после павелския, чепеларския, чюкуркьойския, орѣховския, лилковския, ситовския и дѣдовския селско-общ. съвети. Селата: Стойки, Широка-лѫка и Върбово не счетохме за нуждно да посетимъ, тъй като кметоветѣ имъ, съ по нѣколко души членове, бѣха дошли въ с. Чепеларе, дето ги разпитахме и тъй като географическото, така и климатическото и хигиеническото имъ положение ни сѫ известни.

Отъ разпитванията, отъ наблюденията ни и отъ изказанитѣ предъ насъ желания, както отъ селско-общин. съвети, тъй и отъ частни и по-вещи и по-видни въ околията лица, добихме следующитѣ сведения:

1-о. Селата: Хвойна, Ситово, Дормушово, Малево, Орѣхово, Шейтаново, Лилково, Югово и Нареченъ, желаятъ сѫщиятъ центъръ, тъй като географически с. Хвойна отстои еднакво близо до тѣхъ.

2-о. С. Павелско само желае за себе си центъра на околията да бѫде въ него, ако и да отстои 2 километра отъ Хвойна на изтокъ.

3-о. Селата: Чепеларе, Стойки, Върбово, Гела, Сулица, Гюндюзица, Богутево, Карамушъ, Ерь-кюприя, Широка-лѫка и Богутево изказаха желание центъра на околията да бѫде въ с. Чепеларе.

4-о. Чюкуръ-кьой, което отстои еднакво на далечь отъ с. Чепеларе и Хвойна, е незаинтересувано.

Останалитѣ села отъ Хвойна на северъ къмъ Пловдивъ, които се намиратъ въ коритото на Фердинандовската рѣка, по причина на по-кѫсото разстояние до Хвойна, желаятъ да остане окол. управление тамъ, дето е по-настоящемъ.

Като взехме предъ видъ географическото положение на цѣлата околия, изглежда като че селото Хвойна е по-срѣдоточенъ центъръ на околията. Въ хигиеническо и климатическо отношение, както и при помѣстване на населението въ време на сборове, избори, набори и пр. въ с. Хвойна нѣма достатъчно здания и по-малочислеността и несгодността си не отговаря на цельта; освенъ това, водата е толкозъ варовита, щото причинява често пѫти болести на новоназначени чиновници. Въ селото Павелско, което отстои 2 километра на изтокъ отъ Хвойна, ако и да има сравнително по-добри помѣщения, обаче, условията на живота сѫ сѫщитѣ. Освенъ това, самото село е заложено подъ единъ редъ върхове, които затулятъ слънцето повечето време.

За най-сгодно село, между всичкитѣ въ околията, комисията намѣри селото Чепеларе, разположено въ една сравнително доста голѣма балканска широчина открита и незасѣнена задъ голѣми върхове и просичана съ три рѣки. Това село притежава условията както и по зданията си за бѫдещи балкански градъ и седалище на окол. управление.

По число населението въ общинитѣ: чепеларска, чюкуръ-кьойска, широка-лѫшка, богутевска, боровска, върбовска, лѫкавска и стойченска, възлиза на 10,302 души жители, а въ общинитѣ: хвойненска, павелска, ситовска, орѣховска, лилковска, дѣдовска, бойковска и юговска на 8,462 души или всичко 18,764 души. Отъ тѣхъ първитѣ желаятъ, както споменахме, управлението да бѫде въ с. Чепеларе, като по близко по разстояние до тѣхъ, а вторитѣ, които тоже еднакво спадатъ на северъ отъ Хвойна, колкото първитѣ на югъ отъ сѫщото село раздалечь, да бѫде (управлението) въ Хвойна

Комисията е на мнение, че ако общинитѣ: юговска, като по-близо до конушката околия, се присъедини къмъ нея, а ситовската, лилковската, дѣдовската и бойковската, като по-близо до гр. Пловдивъ, се присъединятъ къмъ пловдивската околия, то би било умѣстно управлението да се премѣсти въ с: Чепеларе, въ който случай околията остава съ 14,841 души население.

Съ почитание:

Конушки училищенъ инспекторъ: (под.) Ив. Владимировъ. Пловдивски окр. държавенъ инженеръ: (под.) К. Мачесъ. Рупчоски окол. началникъ: (под.) П. Шоповъ. Рупчоски окол. лѣкарь: (под.) Д-ръ Пендовели. Членъ-секретарь на пловдивската окр. пост. комисия: (цод.) Г. Натевъ.

Вѣрно:

За секретарь при рупчоското окол. управление (под.) А. Н. Ангелиевъ.

Следъ получаването препискитѣ отъ докладитѣ, Дечовъ веднага се върна въ Чепеларе, затвори се въ писалищната си стая и въ течение на две денонощия написа брошурата съ заглавие: *„Где е по-справедливо да бжде седалището на Рупчоската околия, въ с. Чепеларе или въ с. Хвойна?“* На третия день ржкописътъ съ нѣколко притурки на края, бѣ вече готовъ. Дечовъ вржчи на Атанасъ Г. Баталовъ ржкописа и 150 лева[1] и му каза веднага да отиде пешкомъ въ гр. Пловдивъ, да напечата брошурата въ 500 екземпляра, да донесе въ Чепеларе 60 екземпляра, а 450 екземпляра да остави у Симеонъ Л. Груевъ въ Караулъ-ханъ. Баталовъ отлично свърши възложената му работа. На петия день, следъ вржчване ржкописа, Баталовъ се върна въ Чепеларе съ напечатана брошура. Въ брошурата и притуркитѣ къмъ нея има сведения за данъцитѣ, данъкоплатцитѣ, броя на населението въ Рупчосъ, здравословно състояние на нѣкои села и предсказвания за бждещето на Чепеларе. И понеже тия сведения сж ценни и интересни, особено за лица, които изучаватъ и ще изучаватъ миналото на Срѣдна Родопа, ние помѣстваме тукъ съ съкращение съдържанието на брошурата и притуркитѣ къмъ нея.

---

[1]) Дадени отъ касиера на Образователно-спомагателното дружество „Родопска искра“.

Где е по-справедливо да бжде седалището на рупчоската околия, въ с. Чепеларе, или въ с. Хвойна?

Презъ времето на турското владичество сегашната Рупчоска околия бѣше нахия, съставляюща часть отъ пловдивската кааза, съ временно нахийско седалище село Тъмрашъ. Следъ освобождението ни, при разпредѣлението на Южна България въ административно отношение, рупчоската нахия бѣ превърната въ отдѣлна околия съ сжщото си название. Понеже бившето нахийско административно седалище, село Тъмрашъ, си остана не предадено, пакъ и да бѣ предадено, никакъ не отговаряше за околийско седалище, то централното управление на Южна България се разпореди за избиране на друго по-добро село, което да служи за административно седалище на околията. Следъ сериозни и безпристрастни изучвания и провѣрки, висшата румелийска власть опредѣли и озакони за околийско седалище на рупчоската околия селото Чепеларе.

Благодарение на сгодното си географическо положение и развитото си население, Чепеларе въ скоро време се подигна и отъ едно скромно село се превърна на балкански градецъ, съ великолепни черкви, уредени училища, здрави и красиви кжщи, чисти улици и си създаде едно обайно влияние и оттатъкъ границата. Но съ издигането на Чепеларе, увеличи се и завистьта на нѣкои села, като Хвойна и Павелско, които всѣкакъ се мжчеха да спратъ добрия вървежъ на работитѣ въ Чепеларе. Още презъ 1881 година нѣкои заинтересовани лица отъ селата Хвойна и Павелско се помжчиха да премѣстятъ управлението отъ Чепеларе въ с. Павелско, но това не имъ се удаде, защото се разбра, отъ гдето трѣбваше, че съ повдигането на тоя въпросъ се гонятъ нечестни користолюбиви цели. До 1889 година

хвойненци и павелци постоянно тичаха на горе, на долу и даваха заявления за премѣстване на управлението, обаче, не се намѣри нито едно правителство, било то румелийско или българско, което да се произнесе така лекомислено по единъ въпросъ отъ такова голѣмо значение за Срѣднитѣ Родопи и южния край на българското княжество. Но когато всички други по-предни правителства, директори и министри, гледаха сериозно на въпроса и не искаха за хатъра на известни лица отъ Павелско и Хвойна, да раздрусватъ цѣла една околия, намѣриха се по-после други управляющи страната, които за да угодятъ на отдѣлни лица и тѣхни приятели съпартизани, извършиха това, за което не трѣбваше и да помислюватъ, ако разбираха отечественитѣ интереси, особено въ затънтения родопски край. Въ началото на 1890 г. околийското седалище бѣ премѣстено въ с. Хвойна и то подъ предлогъ, че, ужъ, Чепеларе е било близо до границата, а Хвойна било по-срѣдоточно мѣсто.

Понеже това премѣстване стана прибързано, безъ да се изучи добре околията въ топографическо, административно и поминъчно отношение, то ний ще се потрудимъ да разяснимъ тукъ, дали висшата административна власть презъ 1889 година постѫпи справедливо или направи грѣшка съ премѣстването на седалището отъ с. Чепеларе въ с. Хвойна?

Преди всичко нуждно е да знаемъ какви условия се изискватъ отъ едно село, за да може то да служи като седалище на една околия.
Споредъ нашето разбиране, отъ селото, което е предназначено за административно околийско седалище се изисква следующето:

1. Да бѫде то (сєлото) разположено на равно и обсушно мѣсто и да бѫде завардено отъ севернитѣ вѣтрове.

2. Кѫщитѣ на селото трѣбва да бѫдатъ голѣми, разредени, съ широки дворове и да има извънъ около застроенитѣ мѣста, доста широко праздно мѣсто, което да служи за строене на нови здания, т. е. да се не затруднява бѫдещето разширочаване на селото.

3. Въ землището на селото трѣбва да има свободни земи за купуване отъ бѫдещи случайни преселници.

4. Водата да е изобилна и доброкачествена, а не варовита и примѣсена съ разни нечистотии.

5. Презъ селото трѣбва да има прокаранъ държавенъ или окрѫженъ пѫть, а междуселскитѣ пѫтища въ околията трѣбва да сѫ скопчени съ главния пѫть, що води за предметното село.

6. Трѣбва да се намира изобилно храна за людетѣ и добитъка, или пакъ лесно и по-ефтино да се доставя отъ други мѣста и

7. Селата, които съставляватъ околията, до колкото е възможно, да сѫ концентрирани около селото, което ще служи за седалище на околийскитѣ учреждения.

Рупчоската околия е съставена отъ 32 села, отъ които 10 българо-християнски, 11 българо-мохамедански и 11 смѣсени. Отъ всички села въ околията само село Чепеларе отговаря на изискуемитѣ се условия, за да бѫде седалище на околията. За да се убеди всѣки, че това е цѣла истина, а не само праздни приказки, прилагаме тукъ преписи отъ докладитѣ на специалната комисия, която бѣ натоварена да изучи, где трѣбва да бѫдатъ седалището на околията и държавното трикласно училище. Прилагаме сѫщо и извлѣчение отъ „Санитарното описание на рупчоската околия“ отъ окол. лѣкарь Д-ръ Пасманикъ; посочваме тоже да се прочетатъ описанията на рупчоската околия, помѣстени въ XXIII книжка, година V. на Българското книжовно дружество, Български Алманахъ за 1895 година и статиитѣ *„Изъ Родопи-*

тѣ" въ в. „Миръ" отъ 23 септемврий, 1895 год., в-къ „Стара планина" отъ 6 септемврий 1895 год. и „*Хорография*". *Писма изъ ахѫ-челебийско* въ сп. „Българска сбирка" год. III, 1896. Отъ тия доклади и описания, написани отъ лица незаинтересовани по въпроса, се доказва, че въ хигиенично-естетично, културно, географично и поминъчно отношение, Чепеларе стои много по-високо отъ всички други села въ околията.

Понеже нѣмаше никакви други сѫществени причини за премѣстването на седалището отъ с. Чепеларе въ с. Хвойна, то заинтересованитѣ лица мотивираха своето искане и ходатайство съ това, че с. Хвойна било по-централно мѣсто, а Чепеларе било близо до границата. Вѣрваме, че всѣки разбранъ и справедливъ човѣкъ ще се възмути като се научи, че на основание само на тоя единственъ, но много несъстоятеленъ мотивъ, е станало премѣстванието на седалището. И наистина, ако се поддържа мнението, че срѣдоточнитѣ мѣста трѣбва да бѫдатъ административни седалища, то столицата на Българското княжество трѣбва да се премѣсти отъ София на старо-планинския връхъ „Амбарица" или въ гр. Севлиево. Сѫщо Силистра, Русе, Варна и Бургазъ не бива да бѫдатъ окрѫжни градове, защото не се намиратъ всрѣдъ окрѫга. Но да кажемъ, че срѣдоточнитѣ мѣста по нѣкои причини иматъ преимущества предъ несрѣдоточнитѣ; тогава нека видимъ дали с. Хвойна е срѣдата на рупчоската околия и дали Чепеларе се намира съвсемъ на страна отъ другитѣ села? Преди всичко, поканваме всѣкиго да прегледа най-новата и точна карта на България, издадена отъ книжарницата на Хр. Г. Дановъ. Следъ внимателно разглеждане тая карта, вѣрваме, всѣки ще се убеди:

а) че рупчоската околия представлява единъ неправиленъ многоѫгълникъ,

б) че нито Хвойна, нито Чепеларе се намиратъ въ срѣдата на околията,

в) че най-срѣдоточното мѣсто на околията е махалата Харделюво или планината надъ тая махала, намираща се между Чепеларе и Хвойна,

г) че на селата Югово, Дѣдово и Бойково, Чепеларе е по-далечъ, отколкото с. Хвойна, но пакъ на селата Широка-лѫка, Стойки, Върбово, Гела, Сулица, Куковица, Прогледъ (не вписани въ картата), Монастиръ (тоже не вписано) и др. с. Хвойна е още по-далечъ, отколкото Чепеларе. Но, за да докажемъ по-нагледно, че Хвойна не е истинския центъръ на околията и че всички села изобщо се намиратъ почти на еднакво разстояние, както отъ Хвойна, така и отъ Чепеларе, ще си послужимъ съ едно вѣрно при това и официално доказателство, което, надѣваме се, никой нѣма да оспори. Въ най-новата таблица за километрическото разстояние между селата и градоветѣ въ княжеството, издадена отъ министерството на общитѣ сгради, пѫтищата и съобщенията, ний намираме следующето за километрическото разстояние между Хвойна и Чепеларе и другитѣ села, съставляющи рупчоската околия:

№ по редъ	Отъ селата	До Хвойна (кило-метра)	До Чепеларе (кило-метра)
1	Бойково	24	38
2	Брѣзовица . . .	16	30
3	Дурмушово . . .	25	38
4	Дѣдово	20	39
5	Лилково	14	27
6	Малево	3	18
7	Нареченъ . . .	12	29
8	Орѣхово	8	22
9	Павелско	2	21
10	Савтъще	10	11
11	Ситово	15	29
12	Шайтаново . . .	8	29
13	Югово	15	30
14	Богутево	18	8
15	Борово	29	30
	Преносъ	219	399
	Преносъ . .	219	399
16	Бѣлица . . .	33	34
17	Върбово . . .	32	14
18	Гюндюзица .	16	6
19	Дрѣново . . .	18	18
20	Крушово . . .	32	32
21	Мънастиръ . .	46	25
22	Лѫкавица . .	27	27
23	Стойки	33	11
24	Чюкуръ-кьой	19	12
25	Прогледъ (Стам.)	30	7
26	Ерь-кюприя .	37	39
27	Балк. махала	32	25
28	Широка-лѫка	36	15
29	Куковица . .	30	10
30	Гела	42	20
31	Сулица . . .	42	20
		724	715

Отъ горната таблица ясно се доказва, че между Хвойна и всички други села разстоянието изобщо е 724 километра, а между Чепеларе и сжщитѣ села е 715 километра. Значи, на всички села изобщо Чепеларе е по-близо съ 9 километра, отколкото Хвойна. И забележете, че въ тая таблица сж помѣстени само ония села, които официално сж признати за такива, а многобройнитѣ махали, като: Махмутица, Окманица, Жюркалица, Среброто, Асанско селище, Харделюво, Острица и пр., отъ които всѣка една е много по-голѣма отъ нѣкои села, като Бойково и Дѣдово, не сж помѣстени въ таблицата, защото не сж признати официално за правни (юридически) единици. Повечето отъ тия махали се намиратъ въ югозападния край на околията и сж три пжти по-близо до Чепеларе, отколкото до Хвойна.

При тия необорими доказателства, где остава твърдението на известни лица, че село Хвойна било срѣдоточно мѣсто на околията? Дали и въ това отношение Чепеларе нѣма преимущество предъ другитѣ села, за да служи като седалище на околията?

При такова положение на Чепеларе и Хвойна спрѣмо другитѣ села, нека разяснимъ и видимъ, кои села желаятъ седалището на околията да бжде въ Хвойна и кои въ Чепеларе; кои иматъ повече население, колко данъкъ плащатъ и какви сж първостепеннитѣ и второстепеннитѣ занятия на населението и пр.

Отъ миналитѣ разправии и сегашното настроение се установява, че населението отъ селата: Бойково, Дурмушево, Дѣдово, Лилково, Брѣзовица, Орѣхово, Павелско, Ситово, Хвойна, Малево, Савтъще, Шайтанево Югово и Нареченъ желае управлението на околията да бжде с. Хвойна, а населението отъ селата: Богутево, Широка-лжка, Гела, Сулица, Куковица, Борово, Бѣлица, Еръ-кюприя, Карамушъ, Върбово, Лжкавица, Дрѣново, Крушово, Монастиръ, Стойки, Чепеларе, Гюндюзица и

Прогледъ желае да бжде въ с. Чепеларе. Нѣкои села като Дѣдово, Бойково, Югово и др. желаятъ още да се присъединятъ къмъ пловдивската и станимашката околии, понеже интереситѣ имъ сж свързани съ Пловдивъ и Станимака и имъ е по-сгодно да отиватъ въ тия градове.

Споредъ последното преброяване (1893 год.) на населението въ княжеството, рупчоската околия има 18,784 жители, разпредѣлени по села, както следва:

№ поредъ	Села, които желаятъ управлението да бжде въ Хвойна	Числото на жителитѣ	№ поредъ	Села които желаятъ управлението да бжде въ с. Чепеларе	Числото на жителитѣ
1	Бойково	451	1	Богутево	661
2	Дурмушево . . .	180	2	Борово	700
3	Дѣдово	503	3	Бѣлица	356
4	Лилково	731	4	Ерь-кюприя . . .	427
5	Брѣзовица . . .	107	5	Карамушъ	331
6	Орѣхово . . .	920	6	Върбово	661
7	Павелско	1569	7	Лжкавица	875
8	Ситово	664	8	Крушово	183
9	**Хвойна,** (съ вънкашнитѣ чиновници, служащи и стражари	**815**	9	Монастиръ . . .	123
10	Малево	477	10	Стойки	670
11	Савтъще	286	11	**Чепеларе**	**1654**
12	Шайтаново . . .	472	12	Гюндюзица . . .	288
13	Югово	1013	13	Прогледъ (Стамб.)	75
14	Нареченъ	274	14	Широка-лжка	
			15	Гела .	2330
			16	Сулица	
			17	Кукувица	
			18	Чюкуръ-кьой . .	550
			19	Дрѣново	438
		8462			10,322

Отъ тая официална статистика се вижда, че 10,322 жители искатъ окол. учреждения да бѫдатъ въ Чепеларе, което има 1,654 души жители 420 здания, а 8462 души искатъ тия учреждения да бѫдатъ въ Хвойна което заедно съ всички чиновници и стражари има 815 жители и 130 здания. На коя страна е правото?

Рупчоската околия въ финансово-данъчно отношение е раздѣлена на два бирнически участъка. Въ първия (хвойненския) участъкъ съвпадатъ селата, които желаятъ околийското управление да бѫде въ с. Хвойна, а въ втория (чепеларския) участъкъ съвпадатъ всички села, които желаятъ околийското управление да бѫде въ Чепеларе. Селата съставляющи II-й (чепеларския) участъкъ се наричатъ *горни*, а селата съставляющи I-й (хвойненския) участъкъ — *долни* (села). Горнитѣ села плащатъ повече данъци на държавата, отколкото долнитѣ. Но, за да не бѫдемъ голословни, ний помѣстваме тукъ следующитѣ таблици, съставени отъ държавнитѣ бирници на двата участъка.

Таблица

за държавнитѣ данъци, които плащатъ данъкоплатцитѣ отъ I-й хвойненски бирнич. участъкъ. Бюджетно упражнение 1896 година

№ по редъ	Наименование на селата	Числата на данъкоплатцитѣ	Поземеленъ данъкъ	Данъкъ върху сградитѣ	Воененъ данъкъ	Данъкъ върху занаятията	Бегликъ	Всичко	Учил. дан. 5% върху всички данъци	Всичко
			лева	лев	лева	лева	лева	лева	лева	лева
1	Брѣзовица	132	488	11	10	8	104	621	31	652
2	Бойково	105	931	44	20	77	421	1493	75	1568
3	Дѣдево	103	953	45	—	138	64	1200	60	1260
4	Дормушево	103	588	17	40	—	115	760	38	798
5	Лилково	145	1103	61	40	175	1609	2988	149	3137
6	Малево	165	1148	63	30	198	706	2135	107	2242
7	Нареченъ	71	636	32	10	88	220	996	50	1046
8	Орѣхово	137	3021	100	10	108	1483	4722	236	4958
9	Павелско	377	2719	256	20	735	556	4286	214	4500
10	Ситово	165	1343	60	60	278	308	2049	102	2151
11	Савтъще	72	815	18	50	6	645	1534	76	1610
12	Хвойна	174	1878	121	120	489	778	3386	170	3556
13	Шейтаново	123	1054	61	—	123	1074	2312	115	2427
14	Югово	227	1680	110	30	772	923	3515	175	3690
		2099	*18357*	*999*	*440*	*3195*	*9006*	*31997*	*1598*	*33595*

Таблица

за държавнитѣ данъци, които плащатъ данъкоплатцитѣ отъ II-й Чепеларски бирнич. участъкъ. Бюджетно упражнение 1896 година.

№ по редъ	Наименование на селата	Числото на данъкоплатцитѣ	Поземленъ данъкъ	Данъкъ върху сградитѣ	Воененъ данъкъ	Данъкъ върху занаятията	Бегликъ	Всичко	Учил. данъкъ 5% върху всич. дан.	Всичко
			лева	лева	лева	лева	лева	лева	лева	лева
1	Богутево	170	2077	89	80	35	3703	5984	299	6283
2	Белица	55	455	12	30	—	824	1321	66	1387
3	Борово	111	983	30	80	27	142	1262	63	1325
4	Върбово	150	785	83	20	205	1032	2125	106	2231
5	Гюндюзица	70	778	29	10	—	681	1398	70	1468
6	Дрѣново	129	1287	36	20	16	1102	2461	123	2584
7	Еръ-кюприя	80	336	26	—	22	946	1330	67	1397
8	Крушово	50	236	6	—	2	180	424	21	445
9	Карамушъ	80	469	19	—	—	145	633	32	665
10	Лжкавица }	250	2256	72	70	116	1481	3995	200	4195
11	Мънастиръ }									
12	Стойки	150	1046	102	10	332	1318	2808	141	2949
13	Чукуръ-кьой	140	2129	69	80	188	2106	4572	229	4801
14	Чепеларе }	770	4107	330	180	868	2793	8323	414	8737
15	Прогледъ (Стамбол.) }	—	—	—	—	—	45	—	—	—
16	Широка-лжка									
17	Гела	600	2939	272	110	993	2519	6933	347	7280
18	Сулица									
19	Куковица									
		2805	19883	1175	690	2804	19017	43569	2178	45747

Отъ горнитѣ таблици се доказва, че първиятъ (хвойненския) участъкъ брои 2099 данъкоплатци, които плащатъ на държавата 33,593 лева годишенъ данъкъ; а вториятъ (чепеларския) участъкъ брои 2855 данъкоплатци, които плащатъ на държавата 45,747 лева годишенъ данъкъ. Значи, селата които искатъ управлението да бжде въ Чепеларе, даватъ на държавата 11,153 лева повече данъкъ, отъ селата които желаятъ управлението да бжде въ Хвойна; а пакъ числото на данъкоплатцитѣ отъ чепеларския участъкъ превишава числото на данъкоплатцитѣ отъ хвойненския участъкъ съ 744 души. Въ горнитѣ таблици още се вижда, че с. Чепеларе плаща 8739 лева годишенъ държавенъ данъкъ, а с. Хвойна само 3555 лева.

Прочее, справедливо ли е седалището на околията да бжде въ с. Хвойна?

Споредъ официалнитѣ списъци, 70% отъ данъкоплатцитѣ живущи въ Долнитѣ (хвойненскитѣ) села, сж кираджии, а останалитѣ земедѣлци и зидари; а данъкоплатцитѣ, живущи въ Горнитѣ (чепеларскитѣ) села, сж: търговци, зидари, шивачи, калайджии, бакърджии, скотовъдци, земедѣлци и пр. Въ Рупчосъ само селата Чепеларе и Широка-лжка официално сж признати за търговски мѣста и само отъ тамъ данъкоплатцитѣ (търговци) иматъ право да гласуватъ и избиратъ членове за пловдивската търговска камара. Пита се сега, на кираджиитѣ ли сж по-нуждни. сждилището, окол. управление, държавното главно бирничество и земедѣлческата каса, която е и агентъ на Народната банка, или на търговцитѣ, занаятчиитѣ и скотовъдцитѣ?

Отъ изложеното до тукъ очевидно е, че съ премѣстването на околийското седалище отъ с. Чепеларе въ с. Хвойна, справедливостьта е била потъпкана и малцинството е било облагодетелствувано въ ущърбъ на мнозинството. Но съ това премѣстване дали и самото

държавно съкровище не е ощетено (увредено)? Ония които не познаватъ Рупчосъ, може би, ще отговорятъ че въ дадения случай държавното съкровище нѣма що да губи, защото кждето и да е настанено окол. седалище, правителственитѣ учреждения и разноскитѣ по тѣхъ ще сж сжщитѣ. Но ония които сж били чиновници въ Рупчосъ и добре познаватъ тоя кжтъ, никога нѣма да се съгласятъ съ непознатитѣ, че държавнитѣ разноски сж еднакви и въ с. Чепеларе и въ с. Хвойна. Държавното съкровище харчи всѣка година по 8240 лв. повече, отколкото когато управлението бѣше въ Чепеларе. Какъ така и защо? Когато за околийско седалище служеше с. Чепеларе, тамъ бѣха настанени 5 учреждения, а именно: окол. управление, окол. ковчежничество, мирово сждилище, телеграфо-пощенска станция и митница. Полицейскитѣ стражари при окол. управление се грижеха и за тишината въ селото, и за варденe порядъка по окржжното шосе до границата. Телеграфо-пощенската станция еднакво служеше и на окол. управление и на митницата и на всички други учреждения. Но следъ премѣстването на седалището въ с. Хвойна уредбата се измѣни. Изпърво чепеларската телеграфо-пощенска станция се закри, а се откри такава въ Хвойна; полицейската стража се прибра въ Хвойна, а на чепеларскитѣ пждари се даде право да поддържатъ редътъ и тишината по границата. Но тия първи две погрѣшки скоро се съзнаха. Околийскиятъ началникъ като се убеди, че безъ полицейска стража въ Чепеларе нито може да се контролиратъ задгранични паспорти и билети, нито могатъ да ставатъ лесни споразумения съ съседнитѣ турски власти, по преследване и хващане крадци и разбойници, разпореди се за откриване въ селото на полицейски участъкъ. По сжщитѣ съображения се откриха два подучастъка въ с. Широка-лжка и Бѣлица. Не следъ дълго време

митницата (която си остана въ Чепеларе), окол. управление и населението почувствуваха, че е необходимо нуждно да се открие изново телеграфо-пощенска станция — и тя биде открита. По-после се откриха бирнически участъкъ, санитаренъ участъкъ (съ единъ медиц. фелдшеръ), при митницата се прибави ветеринарно отдѣление, а напоследъкъ и държавно III класно училище. Всичкитѣ тия учреждения се откриха и настаниха не другаде, а въ Чепеларе, защото нуждата и географическото положение на селото диктуваха така да бжде.

Съ премѣстването на окол. учреждения въ с. Хвойна, държавното съкровище е принудено да харчи суми за три добавъчни учреждения, а именно за едната телеграфо-пощенска станция и за двата полицейски участъка (въ Чепеларе и Бѣлица). Споредъ добититѣ ни официални сведения, държавата харчи годишно за телеграфо-пощенската станция 4000 лева и за двата участъка 4230 лева (3600 лева заплата за стражаритѣ, 120 лева наемъ за помѣщение, 400 лева за дрехи на стражаритѣ и 120 лева за отопление и освѣтление), всичко 8240 лева. Тази сума държавата ще я икономиса, ако всички околийски правителствени учреждения сж въ Чепеларе, защото хвойненската телеграфо-пощенска станция и двата полицейски участъка ще се закриятъ като непотрѣбни. Ще се икономисватъ сжщо и сумитѣ, които се плащатъ за пжтни разноски на чиновницитѣ въ митницата, когато отиватъ въ Хвойна, да внасятъ въ ковчежничеството митарственитѣ приходи.

Сега да разгледаме, дали Долнитѣ села ще иматъ нѣкакви вреди и затруднения, ако окол. учреждения се настанятъ въ Чепеларе и дали ползитѣ ще бждатъ много по-голѣми отъ вредитѣ.

Както презъ Хвойна, така и презъ Чепеларе е прокарано окржжното шосе, което води за Бѣло море. Всичкитѣ междуселски пжтища сж скопчени съ това

шосе. Прочее, нито на едно село съобщението съ Чепеларе е трудно. Най-отдалеченитѣ села отъ Чепеларе се намиратъ най-близо до главния пжть, който въ всѣко време е проходимъ. Споменахме по-горе че 70% отъ жителитѣ на селата, които желаятъ управлението да бжде въ Хвойна, сж кираджии. Тѣзи кираджии минаватъ всѣка седмица презъ Чепеларе за Ахж-Челеби и иматъ земане-даване и разправии съ митницата и стражаритѣ, които провѣряватъ паспортитѣ и задграничнитѣ билети. Поминъчнитѣ нужди принуждаватъ данъкоплатцитѣ отъ Долнитѣ села, щатъ-не щатъ, да минаватъ всѣка седмица презъ Чепеларе. А пакъ щомъ единъ човѣкъ е принуденъ всѣка седмица да минава презъ едно село, то, ако въ това село се намиратъ сждилището, окол. управление и земедѣл. каса, много по-лесно и по-евтино би си свършилъ пжтюмъ работитѣ, които има съ тия учреждения, отколкото нарочно да ходи за тѣхъ, безъ да има други частни работи. Едно време когато околийскитѣ учреждения бѣха въ Чепеларе, хвойненци, павелци, малевци и др. си натоваряха мулетата съ жито, минѣха презъ Чепеларе, свършеха си пжтюмъ всички работи съ правителственитѣ учреждения, закарваха си житото въ Ахж-челеби и по тоя начинъ си покриваха всички разноски. Обаче, не така стои работата съ Горнитѣ села. Широкалжчени, лжкавци, гюндюзци и др. нѣматъ никакви поминъчни свързки съ Хвойна и само по правителствени работи сж принудени да отиватъ тамъ и правятъ разноски. Освенъ това, множество ахж-челебийски жители (които иматъ постоянно земания-давания съ Чепеларе, Широка-лжка и др. близки села и пловдивско) сж принудени да търсятъ сждилище, ковчежничество, земедѣлческа каса далечъ въ Хвойна, когато Чепеларе имъ е, тъй да се каже, до краката. Отъ тия пояснения всѣки ще се убеди, че ако окол. учреждения се настанятъ пакъ въ Чепеларе,

то населението отъ Долнитѣ села не само, че нѣма да среща никакви затруднения, но напротивъ, ще бжде по-улеснено, защото дето е митницата, тамъ ще бжде и сждилището и окол. управление. Друго е да ходишъ въ Хвойна за завѣряване поржчителства, паспорти и после да ги представяшъ въ митницата и пол. участъкъ въ Чепеларе, а друго е тия работи да си ги свършишъ за половинъ часъ на мѣстото, дето сж всички учреждения.

Но Чепеларе превъзходствува Хвойна и въ много други отношения. Отъ следнитѣ сравнения тия преимущества ще станатъ явни за всички безпристрастни люде. Турскитѣ официални документи (худутнамета), които имахме случая да разгледаме, ни убеждаватъ, че с. Хвойна си е сжществувало и преди 315 години, когато е имало само 43 кжщи. Отъ тогазъ насамъ, то, сравнително съ други села, не се е много увеличавало при всичко, че нито е претърпявало нѣкакви важни разорения, нито пакъ часть отъ населението му се е изселвало. Днесъ за днесъ, въ с. Хвойна има 130 кжщи съ 815 жители (заедно съ външнитѣ чиновници и стражари). Сжщото число жители и почти сжщия брой на кжщитѣ сж били и преди 8 години, когато околийското управление не бѣше още премѣстено отъ Чепеларе. Причината за неумножаването на жителитѣ въ с. Хвойна, споредъ мнението на околийския лѣкарь, сж тѣзи:

1. Населението въ с. Хвойна не обича чистотата; кжщитѣ сж тѣсни, съ малки прозорци и много нечисти.

2. Водата въ цѣлото хвойненско землище е варовита, блудкава и причинява много болести на стомаха и другитѣ органи.

3. Самото население е изродено, одрьхлѣло и малко плодовито.

Чепеларе, напротивъ, постоянно напредва. Това село преди 174 години не е сжществувало. Първото

здание (Исеинъ-аговския чифликъ) тамъ е построено въ въ 1722 година и днесъ селото брои 420 здания съ 1654 жители, споредъ официалната статистика отъ 1893 година, и 1884 жители, споредъ семейната книга, която е съставена тая година. Освенъ това население, което, днесъ за днесъ, живѣе въ селото, чепеларци заселенци има още въ с. Синополъ, енидженско (50 семейства 280 души), въ с. Кукленъ, Станимака, Марково и други (всичко 70 семейства съ 420 души). Прадѣдитѣ на чепеларскитѣ жители сж изъ ахж-челебийскитѣ села Чокманово, Устово, Райково, Левочово, Вълканово (сега потурчено) и Дере-кой, т. е. чепеларци сж отъ смоленско-родопско племе, когато хвойненци сж отъ чисто рупско (рупаланско) племе. (Гледай пжтни бѣлежки отъ д-ръ Константинъ Иречекъ, Периодическо списание на Бълг. кн. дружество, книжка X. 1884 год.) Населението въ с. Чепеларе е здраво чисто и доста предприемчиво. Зданията сж две и три етажни, каменни, съ широки наоколо имъ дворове и градини. Селото е планирано отъ инженера при пловдивската окр. пост. комисия и никому не се позволява да строи нови здания, ако строението не е съобразно съ плана. Отъ официалната медицинска статистика се доказва, че смъртностьта въ Чепеларе е най-малка и то не само въ Рупчосъ, но и въ цѣлия пловдивски окрж̌гъ. Че Чепеларе въ здравословно отношение стои на първо мѣсто се доказва отъ факта, че въ течение на 10 години, когато окол. учреждения бѣха тамъ, не само че не се помина (умрѣ) нито единъ чиновникъ или пакъ нѣкой членъ отъ семействата на чиновницитѣ, но, така да се рече, глава даже нѣкого не заболѣ. Имаше чиновници, които влѣзоха въ Чепеларе недъгави, а следъ нѣколко години, когато си отиваха бѣха съвсемъ здрави и читави. Напротивъ, въ с. Хвойна, въ течение на 6 години, умрѣха 2 чиновници (контрольорътъ при ковчежничеството Гавраиловъ и секре-

тарьтъ при мир. сждия Бояджиевъ) една жена и много деца на чиновници. Когато управлението бѣше въ Чепеларе, никой чиновникъ не искаше да се смѣнява отъ Рупчосъ, а сега, когато управлението е въ Хвойна, никой не иска да стои тамъ. Г. г. министритѣ най-добре знаятъ това, защото тѣмъ се правятъ главоболии за смѣна.

Следъ всичко казано до тукъ, остава ни да отговоримъ на въпроса: какви ползи очакватъ правителството и населението, ако седалището на рупчоската околия изново се премѣсти отъ с. Хвойна въ с. Чепеларе?

До колкото ние разбираме работитѣ не само въ Рупчосъ но и въ цѣла Родопа, съ настаняването на всички околийски правителствени учреждения въ с. Чепеларе ще се постигне следующето:

1. Ще се удовлетвори справедливото искане на мнозинството отъ населението, а не на малцинството.

2. Държавното съкровище всѣка година ще спестява по 8240 лева, защото хвойненската телеграфо-пощенска станция и полицейскитѣ участъци въ Чепеларе и Бѣлица ще се закриятъ, като не нуждни.

3. Полицейскитѣ и военни власти по-лесно ще се сношаватъ и споразумѣватъ за завардване границата.

4. Нашитѣ административно-полицейски и сждебни власти по-скоро ще се сношаватъ и споразумѣватъ съ административно-полицейскитѣ турски власти въ Пашмаклж, Егри-дере и Дьовленъ, по преследване разбойници и уреждане разправии между жителитѣ отъ двете страни на границата.

5. Търговцитѣ и кираджиитѣ, които иматъ земане-даване съ митницата, по-лесно и по-скоро ще си уреждатъ работитѣ и преминаватъ границата, защото нужднитѣ поржчителства и задължителни незабавно ще се завѣряватъ отъ мировия сждия.

6. Пжтницитѣ нѣма да срѣщатъ голѣми спънки при преминаването на границата, защото бързо ще имъ се издаватъ и завѣряватъ паспортитѣ отъ окол. управление.

7. Операциитѣ на Земледѣлческата каса, която е и агентъ на Народната банка, ще се удвоятъ и утроятъ, и то не само защото чепеларци и широка-лжченци вършатъ каква годе търговия, но и защото голѣма часть отъ жителитѣ въ съседната ахж-челебийска каза иматъ постоянни търговски сношения съ Пловдивъ, и ако касата е въ Чепеларе, то всички земания-давания ще ставатъ чрезъ нея. Освенъ това, по-голѣмата часть отъ недвижимитѣ имоти на селата: Дерекьой, Райково, Пашмаклж, Левочево, Давудово, Долащъръ, Мугла и др. се намиратъ отсамъ границата, въ България, (двувластни имоти) и сж привързани къмъ землищата на Чепеларе, Широка-лжка и Лжкавица. Притежателитѣ на тия имоти, като български данъкоплатци, ще могатъ да се ползуватъ и отъ земедѣлческата каса, но ако тя е въ Чепеларе, а не въ Хвойна.

8. Чиновницитѣ при учрежденията нѣма постоянно да искатъ смѣна, защото въ Чепеларе климатътъ е здравъ и приятенъ, водата студена и доброкачествена; освенъ това, храна и други домашни потрѣбности се набавятъ лесно и съ умѣрени цени.

9. При избори, набори и други голѣми сборове людетѣ нѣма да срѣщатъ никакви неприятности и мжчнотии, защото селото е голѣмо и има много и доста удобни и широки ханове и кафенета.

10. Самото село Чепеларе въ скоро време ще напредне, ще стане единъ красивъ съ здравъ климатъ градецъ всрѣдъ Родопа и въ тоя си видъ заедно съ правителственитѣ учреждения и държавното училище ще има силно обаяние и влияние по свѣстяването на християнското и мохамеданско население, отсамъ и оттатъкъ границата.

ПРИТУРКА

ХВОЙНА,

административниятъ центъръ на околията, е разположено въ котловината, която между мѣстното население се казва: „Ропката". Самото село, при брѣгътъ на рѣката, не е на много стръмно мѣсто, ала пакъ обърнато къмъ югъ и съ гола отъ дървета околность; на нѣколко минути само захваща стръмното разклонение, презъ което минува цѣпътъ за Бѣло-черквенскитѣ върхове и отъ тамъ за Пловдивъ. Тукъ нигде при кжщитѣ нѣма да срѣщнете поне една градинка, която е тъй важна въ хигиеническо и естетическо отношение; тъй сжщо въ самото село нѣма никаква растителность, съ изключение на нѣкое единично овощно дръвце, отгледано и запазено отъ майката природа случайно.

Намѣсто това, цѣли планини боклукъ украшаваха до последно време всѣки дворъ, а негде и сега. Както всичкитѣ планински села, съ изключение на Чепеларе, и тукъ нѣма ни една права улица. Въ Хвойна се срѣщатъ два пжтя: единиятъ иде по ущелието на Чепеларската рѣка отъ Станимака, а другия презъ Бѣла-черква отъ Пловдивъ за Чепеларе.

ПАВЕЛСКО

е по-голѣмо село, но като е остранено отъ главния пжть, то не може да служи за центъръ на околията. Това село, споредъ сжществующето въ населението предание, е най-старото въ околностьта. И Павелско е въ сжщата котловина отъ дѣсно на Чепеларската рѣка на източния край. Котловината се издига постепено тукъ, затова и Павелско е по-високо малко отъ Хвойна и е въ самитѣ поли на известната Пашалиица планина. Разположението му е по-равно отъ Хвойна, по-отворено, ала по-външния му изгледъ и нечистотата въ нищо не се различава отъ първото.

ЧЕПЕЛАРЕ

е едно отъ най-хубавитѣ села въ цѣлата околия. Това село се намира въ едно живописно мѣсто и само́ има много хубавъ изгледъ. Разположено е въ горното течение на Чепеларската рѣка, дето тя се образува отъ околнитѣ и високи върхове и дето водата се слави съ своя вкусъ и чистота. И Чепеларе е заобиколено отъ всѣкжде съ планини, ала повечето покрити съ гори и то нѣкои богати. Важното е, че тукъ всички гори сж иглолистни, чиито дървета въ нѣкои части на селото достигатъ въ самитѣ дворове на кжщитѣ. Чепеларе етнографически съвпада къмъ българитѣ въ Ардината долина, дето всичко показва, че тукъ е имало стара култура, която не е изгубила следитѣ си и сега и дето ние имаме едно развито и пъргаво население. Чепеларе е, може да се каже, най-интелегентното село въ цѣлата околия. Ако би центърътъ на околията да си бѣше тукъ, както е било до 1890 год., Чепеларе щѣше да стане хубавъ градецъ и нѣщо повече: центъръ на Родопа въ всѣко отношение, а най-много въ умствено, а това е много важно да се знае, отъ дето трѣбва. Чепеларе се намира въ една равна долина, съ гори и прошарена съ добри ливади и стройни кжщи. Селото е прекжсано отъ хубави, равни и доста широки улици, а това още повече украсява селото.

(Санитарно описание на рупчоската околия отъ Д-ръ Посманикъ, рупчоски окол. лѣкарь. Списание „Славневи гори“).

И кметътъ въ София. На 28 януарий 1897 година сутриньта рано кметътъ В. Дечовъ свика общинския съветъ на заседание, каза на съветницитѣ:

— Следъ единъ-два часа тръгвамъ и азъ за София, та ви свикахъ на заседание да опредѣлите общински съветникъ, който да ме замѣства до завръщането ми.

— Да нѣма нѣкво напечено, та и ти ще идешъ въ София? — запитва Салихъ х. Идризовъ.

— Нѣма напечено, но тамъ я каратъ явашъ—явашъ, та приготвихъ частно законодателно предложение и брошура, които ще занеса, за да се ускори нашаса работа—каза Дечовъ.

Следъ това кжсо обяснение общинскитѣ съветници подписаха следното:

ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 2

Днесъ 28 януарий 1897 година чепеларскиятъ общински съветъ въ съставъ: Кметътъ В. Дечовъ, членоветѣ: Костадинъ Делисивковъ, Кръстанъ Петковъ, Щерю Николовъ, Салихъ хаджи Идризовъ, Садъкъ Джаферовъ, Сали Мехмедъ и Тома С. Чакъровъ и въ отсжтствието на членовѣтѣ: Адилъ Салиховъ, Мустафа М. Башовъ и Ат. Дойчинъ.

ПОСТАНОВИ:

1. Командирова кмета В. Дечовъ гр. Пловдивъ и София по уреждане нѣкои общински и училищни работи.

2. До завръщането му, общината да се управлява отъ члена на съвета Костадинъ Делисивковъ.

3. Преписъ отъ настоящето постановление да се изпрати, чрезъ господина рупчоския околийски началникъ, господину пловдивскому окр. управителю за знание.

(Подписали: кметътъ и съветницитѣ).

Дечовъ веднага тръгна за София, пжтува и презъ нощьта и на 29 януарий по пладне пристигна въ Пловдивъ. Тамъ той зема 450-тѣ екземпляри отъ брошурата, тръгва за София и на 30 януарий по пладне пристига въ столицата.

Народниятъ представитель Риза Ибрахимовъ, Дечовъ, Чичовски и Адилъ се събраха на съвещание въ хотелъ „Искъръ“ и, по предложение на Дечова, решиха: 1) Народниятъ представитель Риза ефенди да внесе въ Народното събрание приготвеното въ Чепеларе частно

законодателно предложение, за премѣстване околийскитѣ учреждения отъ Хвойна въ Чепеларе; 2) Риза ефенди, Чичовски и Адилъ привечерь да отидатъ въ Народното събрание и раздадатъ брошуритѣ на министритѣ и народнитѣ представители и 3) Дечовъ да остане въ хотела и напише изложение на мотивитѣ къмъ предложението. Казано и извършено. Брошуритѣ бѣха раздадени и мотивитѣ готови на 31 януарий по пладне. Изложението на мотивитѣ въ сѫщность бѣ повторение и преписване съдържанието на брошурата съ малки съкращения. Къмъ изложението бѣха приложени и преписи отъ докладитѣ на специалната комисия. На 31 януарий следъ пладне, В. Дечовъ, Ив. Чичовски и Адилъ, отидоха въ дома на началника на стенографическото бюро при Народното събрание, Христо П. Костантиновъ, родомъ отъ с. Петково, Ахѫ-челебийска околия. Хр. П. Костантиновъ, като писатель и общественикъ, бѣ влиятеленъ предъ софийскитѣ голѣмци и неговата дума по родопскитѣ обществено-културни работи, винаги се вземаше подъ внимание. Но най-важно бѣ това, че по рупчоскитѣ разправии за училища и околийски учреждения, Хр. П. Костантиновъ прѣко или косвено, помагаше чепеларцемъ и често въ списания и вестници хвалѣше Чепеларе и жителитѣ му. Дечовъ, Адилъ и Чичовски отидоха у Хр. П. Костантиновъ за съветъ и помощь, относно частното законодателно предложение на Риза ефенди. Хр. П. Костантиновъ прегледа и поправи предложението, че каза:

— Ако предложението се подкрепи съ подписитѣ на една четвъртина отъ всички народни представители, бързо ще бѫде поставено на дневенъ редъ и прието отъ събранието на първо четене, но какво ще стане въ парламентарната комисия по министерството на вѫтрешнитѣ работи, това не зная. По-нататъшната сѫдба на предложението ще зависи отъ волята на г. министра

на вѫтрешнитѣ работи. Ако той се съгласи за премѣстване на учрежденията, предложението лесно ще мине презъ комисията и безъ голѣмъ шумъ събранието ще го гласува и приеме на второ и трето четене. Но ако министърътъ не се съгласи, предложението ще заглъхне въ парламентарната комисия или пакъ ще бѫде препратено нѣкѫде за повторно проучване. Азъ ще направя каквото мога, да се ускори разглеждането и обсѫждането на предложението, но вие не трѣбва всички да стоите тукъ въ София и правите разноски. Достатъчно е да остане само единъ отъ васъ, а двамата да си отидатъ въ Чепеларе.

На 31 януарий, привечерь, народниятъ представитель Риза Ибрахимовъ подписа предложението, въ бюфета на Народното събрание и въ присѫтствието на Дечова, Адила и Чичовски, започна да го поднася на народнитѣ представители, да го приподпишатъ и тѣ. Нѣкои народни представители, които бѣха успѣли да прочетатъ брошурата, веднага и безъ уговорки подписваха предложението, а други казваха, че ще го подпишатъ следъ като прочетатъ брошурата или мотивитѣ. Само народнитѣ представители—турци подписваха предложението безъ да го четатъ. До 5 февруарий предложението бѣ подписано отъ потрѣбното число народни представители и Риза ефенди го врѫчи на подпредседателя на Народното събрание Христо Ивановъ. Хр. П. Костантиновъ нареди, веднага да се прати предложението въ държавната печатница, за напечатване.

На 12 февруарий предложението званично бѣ оповестено въ Народното събрание и раздадено на народнитѣ представители. Съдържанието на предложението бѣ

Предложение на рупчоския народенъ представитель Риза Ибрахимовъ за измѣнение закона за административното дѣление територията на България.

Чл. 1. Седалището на рупчоската околия се премѣства отъ с. Хвойна въ с. Чепеларе.

Чл. 2. Селата Дѣдево, Бойково и Дормушево се отцѣпватъ отъ рупчоската околия и се присъединяватъ къмъ пловдивската околия.

Рупчоски народенъ представитель: (подп.) Риза Ибрахимовъ.

Съгласни съ горното предложение народни представители: (подписали) Илия Щърбановъ, Мехмедъ Али Герай, Вълкановъ, Р. Ирнчевъ, Хр. Касабовъ, И. х. Юмеровъ, Исм. Арнаудовъ, Н. Ангеловъ, М. Георгиевъ, Ив. Абрашевъ, С. Панайотовъ, Риза х. Ибишевъ, С. Ханановъ, Ц. Леонкевъ, Ж. Д. Желѣзовъ, Д-ръ Ц. Тотевъ, Д. Аргириядисъ, Х. М. Поповъ, Д. Войниковъ, В. Велчевъ, Ж. И. Желѣзовъ, Хаджи Яхя, Андрей Петковъ, Руфатъ Бей, Първановъ, Любеновъ, Ив. Веселиновъ, Златаревъ, Замакъ Исмаилъ, Х. Неджибъ бей Ф. Атанасовъ, Антикаровъ, Ивановъ, Г. Гавраиловъ, К. х. Яневъ, М. х. Славчовъ, Гр. Найденовъ, Папанчевъ, Ст. Петковъ, Д. А. Буровъ, Петко Бабевъ, Т. И. Радковъ, Р. Николовъ, Хр. Славейковъ, А. Щефкеновъ Д. А. Шишковъ.

(Стенографически протоколи на 9-то Народно събрание, стр. 360, XXXIII заседание, четвъртъкъ 12 февруарий 1897 год.)

Иванъ Чичовски и Адилъ Салиховъ зеха по единъ екземпляръ отъ предложението съ мотивитѣ и още сжщата вечерь тръгнаха за Чепеларе, а Дечовъ остана въ София, да следи по-нататъшния ходъ на работата.

Въ дневния редъ на Народното събрание за 13 февруарий, между другитѣ законопроекти и предложения, бѣ поставено и: „Първо четене на предложението, внесено отъ рупчоския народенъ представитель Риза Ибрахимовъ за измѣнение закона за административното дѣление територията на България". Когато му дойде

редътъ въ събранието, председателствующиятъ Хр. Ивановъ покани единъ отъ секретаритѣ, народния представитель Петъръ Папанчевъ, да прочете предложението и мотивитѣ. Следъ прочитането, народниятъ представитель Иванъ Лиловъ каза: „Да се изпрати на комисията", а другъ неизвестенъ народенъ представитель каза: „Сега да стане второто и третото четене", но председательтъ замълча. Предложението бѣ прието на първо четене и пратено въ парламентарната комисия по министерството на вжтрешнитѣ работи. Следъ гласуването, Риза Ибрахимовъ излѣзе отъ заседателната зала. Дечовъ сжщо излѣзе отъ галерията и отиде въ бюфета. Тамъ той завари Риза ефенди да пие вода и въ течение на 10—15 минути изпи нѣколко чаши студена вода. Риза ефенди поржча кафета и каза на Дечова:

— Шюкиръ, първиятъ хендекъ прескочихме. Ще се помжчимъ да прескочимъ и другитѣ два хендека.

— Аллахъ изинийленъ и тѣхъ ще прескочимъ, Риза ефенди — отговори Дечовъ.

Два—три дни Риза ефенди не ходи въ Народното събрание, защото бѣ малко боленъ. На 15 февруарий Дечовъ, по покана, отиде да обѣдва въ дома на Хр. П. Костантиновъ. Между другия разговоръ Костантиновъ каза:—Следъ първото четене на предложението, нѣколцина народни представители отъ пловдивския окржгъ, които отблизо познавамъ, не сж доволни отъ внесеното предложение и изглежда, че тѣ ще се помжчатъ да му се не дава по нататъшенъ ходъ или ще се противопоставятъ при второто и третото четене. Освенъ това, забелезвамъ, че около тия народни представители се навъртатъ нѣколцина непознати родопчане съ рупски дрехи. Предъ видъ на това, най-добре ще е, и ти да се върнешъ въ Чепеларе и тамъ да наредишъ, както се сѣташъ, предложението да бжде подкрепено телеграфически и отъ българското население въ ахжчелебийската

околия. Телеграмитѣ да се адресиратъ до г. министра на вѫтрешнитѣ работи и председателя на Народното събрание, съ копие частно до мене, за да зная и азъ съдържанието на тия телеграми.

Дечовъ послуша съвета на Костантинова и, следъ като се видѣ съ Риза ефенди, веднага тръгна за Чепеларе. Риза се обеща да съобщава съ телеграми въ Чепеларе какво става съ предложението и какъвъ ще е резултатътъ.

Дечовъ пристигна въ Чепеларе на 18 февруарий и веднага порѫча, по единъ митарственъ стражаръ на поста „Роженъ", да дойде въ Чепеларе горно-дерекьойския кметъ Илчю Велковъ. Илчю бѣ младъ, пъргавъ, интелигентенъ, смѣлъ и много разуменъ човѣкъ. Съ него можеше да се сравнява само долно-дерекьойския дългогодишенъ кметъ и овцевъдецъ (кехая) Тодоръ Кушлю. И двамата бѣха влиятелни и тачени отъ турскитѣ власти и ахѫчелебийското християнско и ахренско население.

Илчю Велковъ незабавно дойде въ Чепеларе и попита Дечова защо го вика.

— Ще земешъ тия телеграми—казва Дечовъ,— ще отидешъ въ Пашмаклѫ, Райково, Устово, Петково, Карлуково и Долно Дерекьой и ще настоишъ телеграмитѣ да бѫдатъ подписани и подпечатени отъ християнскитѣ кметове и черковно-училищни настоятели. Следъ това ще дойдешъ въ Чепеларе съ телеграмитѣ, да ги изпратимъ въ София, чрезъ тукашната (чепеларската) телеграфо-пощенска станция.

— Разбрахъ, ала сая работа ще стане дльога и широка, ако ходя въ врютъ селана, да тросят кметове и настоятели — отговори Илчю.

— Значи, не желаешъ да свършишъ сая работа! — очудено каза Дечовъ, защото до тогава Илчю свършваше много други обществени работи безъ възражение и закъснение.

— Желая и ще я сворша, ала много по льосну и по борже, и то безъ да ходя въ Пашмаклѫ, Райково и други села.

— Какъ ще я свършишъ?

— Ще напишишъ адно обща телеграма. пакъ е. ща подпиша на нея врють ахѫчелебийскине чюрбаджие и настоятели.

— Ами ако се научатъ, какво ще та правятъ?

— Нищо лошо нѣма да ми сторятъ. Ще се радватъ че и технине юмета и ямзи (подписи) са помогнали въ адно народна работа. Данаилъ Костовски, Илия молла Ивановъ и Кечю Данчовъ много поти, безъ да ма питатъ, ма са подписували на телéграми и харзуале (прошения) до екзархияна, гюмюрджюнскенъ мютесарифинъ и едриненскенъ валия, за народни работи и други ахѫчелебийски разправии.

Не бѣ редно и почтено, да се напише, подпише и изпрати телеграма както казваше и настояваше Илчю, но въ случая „цельта оправдаваше средствата". Дечовъ се съгласи, написа телеграмата и я даде на Илча да подпише ахѫчелебийскитѣ кметове и настоятели. Илчю написа (а не подписа), съ различни по видъ букви и заврънгачки, имената и презимената на най-виднитѣ ахѫчелебийски българи-християни и на края се подписа, въ качеството си горно-дерекьойски общински кметъ и самозванъ пълномощникъ на другитѣ ахѫчелебийски кметове и настоятели.

— Да удря ли и селскесъ михюръ? — попита Илчю.

— Ако е у тебе, удри го до твоя подписъ!

— У мене е въ жоба са.

Илчю кѫдето и да идѣше, дори и когато спѣше, носѣше въ джоба си горно-дерекьойския селско-общински печатъ.

Следъ „подписването“ и подпечатването, Илчю занесе телеграмата въ телеграфо-пощенската станция и я подаде на своя лична отговорность, обаче, телеграфната такса мина въ разходъ на чепеларската община.

Съдържанието на телеграмата бѣ следното:

„София министру вжтрешнитѣ работи копия: председателю Народно събрание и Христо Костантиновъ стенографъ.

Ние, пограничнитѣ жители отъ ахжчелебийската кааза (околия), вѣрни поданици на Негово Величество Султана, смирено и съ сълзи на очитѣ ви молимъ, да премѣстите рупчоското околийско седалище отъ Хвойна въ село Чепеларе, за да можемъ и ние безъ затруднение и закъснение да плащаме държавнитѣ данъци и обработваме двувластнитѣ си имоти — парикендета, находящи се въ землищата на селата Чепеларе, Стойки и Лжкавица. Молимъ да премѣстите и държавното три-класно училище отъ Срѣхово въ Чепеларе, за да се даде възможность и на нашитѣ мили чеда да вкусятъ отъ плодоветѣ на просвѣщението и науката.

Първенци и настоятели:

Отъ Пашмаклж: Архиерейски намѣстникъ свещеникъ Райчо, Райчо Пампоръ. Райково: Данаилъ Костовъ, Узунъ Михалъ. Устово: Кирякъ Данчовъ, Хараламби Костовъ. Левочюво: Илия молла Ивановъ. Карлуково: Иванъ Кехая Шишмански. Долно Дерекьой: Анастасъ Сбирковъ, Тодоръ Кушлю. Горно Дерекьой: Свещеникъ Саво Митювъ, Кметъ Илчю Велковъ.

Премѣстване на учрежденията. Следъ подаването на ахжчелебийската телеграма, работитѣ на чепеларскитѣ общински управници относно околийското седалище бѣха привършени. Очакваше се само последната дума на голѣмцитѣ въ София. Чепеларци съ нетърпение чакаха да чуятъ тая дума. На 22 февруарий (сжбота), късно вечерьта, Риза ефенди извести съ телеграма, че предложението е одобрено отъ парламентарната комисия и е поставено на дневенъ редъ за обсжждане въ Народното събрание на 24 февруарий (понедѣлникъ). На 23 и 24 февруарий множина чепеларци бѣха силно възбудени и нетърпеливо чакаха последната дума отъ София. Тѣ се движеха по главната улица, влазѣха и излазяха отъ дюкянитѣ и питаха Дечова, какво ново има отъ София. Дечовъ имъ казваше, че новината ще получимъ най-рано въ вторникъ по пладне и ако е благоприятна, ще бжде оповестена съ биене на черковнитѣ камбани.

Въ понедѣлникъ възбуденитѣ селяни чакаха на Улицата и въ дюкянитѣ до 7 часа следъ пладне, че почнаха да се разотиватъ по домоветѣ си. Въ дюкяна на Георги Ат. Кисьовъ останаха да пиятъ и чакатъ найтърпеливитѣ. Отиде си въ кжщи да вечеря и кмета В. Дечовъ. Презъ време на яденето нѣкой силно почука на външнитѣ врата. Дечовъ стана отъ трапезата, отиде на потона, отвори вратата и попита: — Кой е?

— Азъ съмъ, по-скоро отваряй!

По гласа Дечовъ позна, че е началникътъ на телеграфо-пощенската станция, Богоевъ. Следъ отваряне вратата, Богоевъ, съ несгъната телеграма въ ржката, прегърна Дечова и извика:

— Радость, радость! Радостна новина нося!

Дечовъ зе телеграмата и покани Богоева да влезе въ стаята и седне при трапезата. Съдържанието на телеграмата бѣ:

„Чепеларе- Вълчю Дечовъ. Събранието прие на второ и трето четене предложението. Честито. Христю“.*)

Дечовъ чете еднажъ, дважъ и трижъ телеграмата,

[1]) Отпосле Хр. П. Костантиновъ казваше, че по негово настояване, предложението нарочно е било поставено на дневенъ редъ въ понедѣлникъ, защото въ сжбота вечерь нѣколцина пловдивски народни представители, противници на предложението, си отивали въ Пловдивъ и се връщали въ София или въ понедѣлникъ късно презъ нощьта или пакъ вторникъ по пладне.

а Богоевъ вика:

— Вино, вино искамъ азъ!

— Нѣмаме въ кѫщи вино, г. Богоевъ, но ще донесемъ отъ дюкяна — казва Дечовъ и четвърти пѫть чете телеграмата.

— Нѣма да донасяшъ тукъ вино. Ще идемъ въ дюкяна, да разгласимъ новината и тамъ ще се черпимъ — отговаря Богоевъ и стана отъ трапезата.

Дечовъ и Богоевъ излѣзоха отъ кѫщи и бавно вървѣха по улицата, защото Богоевъ се клатушкаше (бѣше пиянъ) и влѣзоха въ дюкяна на Ат. Кисьовъ.

— Казвай по-скоро, г. кмете, какво ново има! — — извика общинскиятъ съветникъ Диню Делисивковъ и стана правъ.

— Свършена е работата! — спокойно отговори Дечовъ.— Околийскитѣ учреждения ще бѫдатъ премѣстени изново въ Чепеларе.

Като чуха тия думи, насѣдалитѣ около маситѣ десетина чепеларци се изправиха като по команда и почнаха да викатъ „ура“ и да си хвърлятъ шапкитѣ нагоре къмъ тавана.

— Кой ще иде отъ васъ да чука камбанана? — пита Дечовъ и кани Богоева да седне до една маса.

— Е ща я чукамъ! — каза Насю Делисивковъ и се измъкна отъ дюкяна.

— Надуй гайдата Рошъ! — извика Диню Делисивковъ и поржча вино.

Гайдажията Георги Д. Рошевъ се повдигна отъ стола, откачи отъ кукалькага на стената чантата, извади отъ нея гайдата и я наду. Гайдата брукна, възбуденитѣ отъ радость селени се провикнаха, а въ сѫщото време се чу и звъненето на камбаната при черквата „Св. Богородица“. И какво стана по-нататъкъ? Повтори се онова, което стана презъ нощьта на 17 ноемврий 1896 година. На улицата предъ дюкяна почнаха да се стичатъ: мѫже, жени, моми и деца. Едни отъ тѣхъ почнаха да се поздравяватъ съ рѫкостискане и думитѣ „честито“, други викатъ „ура“, а децата подскачатъ, рѫкоплѣскатъ и се смѣятъ. Въ течение на 20—30 минути, на улицата и въ дюкяна се събраха 4—500 мѫже, жени и деца-християни. Дойдоха и 40—50 ахрене (Адилъ, Молла Ахметюви, Хаджи Идризовци, Ахмединовци, Аговци, Адемовци и др.)

Времето бѣ облачнс, влажно. Почна да вали и *хлапавица* (дъждъ и снѣгъ).

— Нѣма защо да сидимъ на потесъ, да на мокри хлапавицаса! — извика нѣкой. — Ще идемъ въ училищено и тамъ ще пѣемъ и играемъ.

— Ура! прието, тамъ ще идемъ! — извикаха стотици гърла.

По покана отъ кмета, гайдажията Георги Д. Рошевъ излѣзе отъ дюкяна, наду гайдата и свирещимъ тръгна за училището. Навалицата го последва. Следъ навалицата нѣколцина носѣха бѣли харкоми и едно буре пълни съ вино, а други носѣха локумъ, стафиди и шекерчета (за женитѣ, децата и мохамеданитѣ).

Веселбата въ училището продължи 3—4 часа презъ нощьта. Много бѣ веселъ и Ив. Н. Чичовски. Дечовъ го покани да поиграе на хорото, което се виеше въ една класна стая. Чичовски се хвана на поводника, поведе хорото и замаха надъ главата си хороводната кърпа. Следъ 3—4 завъртания на хорото, Чичовски се спрѣ, метна на лѣвото си рамо кърпата, разкрачи се малко, вирна си главата, че извика: — Дайте ми адно чеша вино! — Насю Делисивковъ наближи Чичовски съ чаша и бѣла харкума въ рѫцетѣ, наточи отъ харкомата вино и го подаде на хороводеца. Чичовски зе чашата и съ силенъ гласъ изрече:

— Честита ни радость! Да са радваме и веселимъ, чи своршихме голѣма работа, и своршихме я оти бѣхме

интифакъ (съгласни) и врютъ селенесе варвехме нахъ адно стра́на. Ала да знаите, чи безъ старисе чорбджие и аги мочно можеше да се. сворши сая работа. Наистина, и младисе тарчеха и млого се напинаха, ала гарбовене упираха на нашисе горбове и ние старисе хми давахме куветъ (сила). Хайде да е хайрлия и все айсой да сме интифакъ въ селскисе работи!

— Ура, да живѣешъ чорбаджи! — извикаха и ръкоплѣскаха всички, които бѣха въ класната стая.

— Врютъ стари и млади да живѣемъ и да се радваме! — отговори Чичовски и подаде на Нася Делисивковъ изпразднената чаша.

Следъ това Чичовски пакъ поведе хорото. Той рипка, клѣка, провиква се, докато капна отъ умора. Замѣни го на поводника Георги Батала, който също пи наздравица и „държа речь“, но по адресъ на рупцитѣ. . . .

Къмъ 3 часътъ презъ нощьта общото селско увеселение бѣ прекратено и мнозинството се разотиде по домоветѣ си. Въ училището останаха да се веселятъ и да дочакатъ зората само гайдажията Георги Д. Рошевъ и 20—30 души, отъ които половината бѣха „гедже-кошу“ (нощни птици).

Сутриньта на 25 февруарий, кметътъ В. Дечовъ получи телеграма и отъ народния представитель Риза Ибрахимовъ, за окончателното приемане отъ Народното събрание законодателното предложение. Презъ деня се получиха още нѣколко телеграми — честитки отъ народни представители и други лица. Но най-първата радостна телеграма бѣ отъ Христю П. Костантиновъ. Отпосле Костантиновъ казваше, че въ минутата, когато предложението било гласувано на трето четене, той написалъ на стенографната маса телеграмата и я далъ на разсилния, да я занесе на телеграфната станция въ Народното събрание.

Извадки отъ стенографическитѣ протоколи на Народното събрание страница 375 (другъ томъ).

XI заседание, понедѣлникъ, 24 февруарий 1897 год.

Председателствующия Христо Ивановъ. Г-да докладчицитѣ на разнитѣ комисии могатъ да докладватъ.

Най-напредъ г. Жеко Жековъ, като докладчикъ на комисията по министерството на вътрешнитѣ дѣла, ще докладва предложението на рупчоския народенъ представитель, г-нъ Риза Ибрахимовъ, за въвеждане измѣнение въ закона за административното дѣление територията на България.

Докладчикъ Жеко Жековъ: Г-да народни представители, ще ви прочета на второто четене, разгледаното отъ комисията по вътрешнитѣ дѣла предложение, което е направилъ рупчоскиятъ народенъ представитель г-нъ Риза Ибрахимовъ за въвеждане измѣнение въ закона за административното дѣление на България

Иовъ Титировъ: трѣбва да дойде г-нъ министърътъ на вътрешнитѣ дѣла!

Докладчикъ Жеко Жековъ: Имамъ честь да отговоря на г-нъ Титировъ, че отъ страна на г-нъ министра на вътрешнитѣ дѣла има писмено съобщение, съ което съобщава, че е съгласенъ съ предложението на г-нъ Риза Ибрахимовъ. Тъй щото и комисията прие това предложение, безъ никакво измѣнение и азъ ще ви го докладвамъ членъ по членъ.

Законъ за въвеждане измѣнение въ закона за административното дѣление територията на България.

Председателствующий Христо Ивановъ. Ще се гласува. Който приема заглавието, тъй както се прочете отъ г-нъ докладчика, да си вдигне ръката. (болшинството) Приема се.

Докладчикъ Жеко Жековъ: (чете)

Чл. 1. Седалището на рупчоската околия се премѣства отъ село Хвойна въ село Чепеларе.

Председателствующий Хр. Ивановъ: Ще се гласува. Който приема чл. 1 тъй както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигне ръката (Болшинство). Приема се.

Докладчикъ Жеко Жековъ: (чете)

Чл. 2. Селата Дѣдево, Бойково и Дормушево се отцѣпватъ отъ рупчоската околия и се присъединяватъ къмъ пловдивската околия.

Председателствующий Христо Ивановъ: Ще се гласува. Който приема чл. 2, тъй както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигне ржката (Болшинство) Приема се.

Риза Ибрахимовъ: Предлагамъ сега да стане и третото четене.

Председателствующий Хр. Ивановъ: Има предложение още сега да стане и третото четене на тоя законъ. Който приема сега да стане и третото четене да си вдигне ржката (Болшинство). Приема се.

Докладчикътъ Жеко Жековъ прочита изцѣло закона и Народното събрание го приема.

Отъ по-рано чепеларскитѣ общински управници бѣха обещали на софийскитѣ голѣмци, че ако околийското седалище бжде премѣстено въ Чепеларе, чепеларци ще пренесатъ даромъ отъ Хвойна въ Чепеларе чиновническитѣ семейства, архивитѣ и всички други вещи, принадлежащи на държавнитѣ учреждения. Следъ влизане на закона въ сила и въ началото на пролѣтьта чепеларската общинска управа събра отъ селото коне и мулета и стъкми керванъ отъ 10—15 човѣка и 40—50 товарни добитъци. За керванджибашия (главатарь на кервана), кметътъ посочи кираджията Митю Журналовъ, но тая кандидатура пропадна. Предприемачътъ — зидарь Георги Батала, който бѣ започналъ да гради една частна сграда, захвърли чукътъ, доведе своя конь при кервана и заяви, че е докундисанъ (оскърбенъ) отъ нѣкои хвойненци, въ деня когато се избираше Риза ефенди, та за отмъщение, желае да бжде керванджибашия и съ собствената си ржка да разглобява архивнитѣ шкафове и полйци и ги товаря на конетѣ. Желанието на доброволеца бѣ удовлетворено. Георги Батала аврѣ отзадъ на пояса тесла и трионъ и поведе кервана къмъ Хвойна. Следъ два дни керванътъ благополучно се върна въ Чепеларе съ тежки товари: пълни чували съ потрѣбни и непотрѣбни книжа; разхлопани шкафове, маси и столове и изнежени чиновнически семейства. Но най-ценenъ товаръ бѣха 10—15 чиновнически деца. По-голѣмкитѣ отъ тѣхъ яздеха на панагомъ връзъ товаритѣ, а по-малкитѣ бѣха турени въ голѣми овощни кошове. Кошоветѣ бѣха равновесно привързани отъ дветѣ страни на конскитѣ и мулещи самаре. Надъ кошоветѣ се виждаха само главицитѣ на децата. При такова положение и въ такъвъ видъ, децата, погледнати отъ сто—двеста метрова далечина, представляваха и изглеждаха като малки щъркелови пиленца въ гнѣзда отъ тънки пръчки.

Следъ повторното премѣстване на околийскитѣ учреждения отъ Хвойна въ Чепеларе, борбата за надмощие между Горния и Долния Рупчосъ бѣ прекратена, ако не за винаги, то поне за 20—30 години.

Въ началото на 1897/8 година бѣ премѣстено отъ Орѣхово въ Чепеларе и държавното III класно училище.

Основни народни училища въ Чепеларе отъ 1894 до 1900 год.

Подобряване християнското народно училище.

Презъ 1894 год. чепеларскиятъ общински съветъ бѣ разтуренъ, защото повечето отъ общинскитѣ съветници си дадоха оставкитѣ. Новитѣ изборни общински управници, едновременно съ другитѣ грижи и предприети общеполезни работи, насочиха дейностьта си и къмъ просвѣтата. До 1894 година въ селото имаше две званично признати първоначални (основни) училища — едно българо-християнско или народно и едно ахренско (мохамеданско). Въ първоначалното народно училище се учеха около 200 редовни ученици и ученички—християни и 4-5 проходящи (нередовни) ученици—ахренчета. Уче-

ницитѣ бѣха раздѣлени на 4 отдѣления и единъ класъ —първий. Едни отъ учителитѣ бѣха стари съ малко училищно образование, но съ дългогодишна учителска практика, а други по-млади съ завършено срѣдно образование, но съ по-слабъ педагогически похватъ. Въ учебно и дисциплинарно отношение, училището бѣ за похвала, защото учителитѣ, съ малки изключения, бѣха съвестни и трудолюбиви; обаче, въ веществено и здравословно отношение училището бѣ много зле. Старата училищна сграда при черквата „Св. Богородица“ бѣ тѣсна за 200 и повече ученици; освенъ това, долниятъ ѝ катъ бѣ влаженъ и тъменъ. Наистина, имаше и друга учил. сграда при черквата „Св. Атанасъ“, но тя бѣ на края на селото, а да се разкѫсватъ ученицитѣ въ две много отдалечени сгради, това бѣ неудобно. Поради тия неудобства, четиритѣ отдѣления се смѣстваха въ две класни стаи, а за ученицитѣ отъ класа бѣ наета близо до училищната сграда, едно частно помѣщение — изоставена обущарница. Много зле вещественно бѣха и учителитѣ и ето защо: тогава заплатитѣ на учителитѣ се изплащаха отъ две званични учреждения—общинитѣ и държавата. Общинитѣ бѣха длъжни да изплащатъ учителскитѣ заплати за месецитѣ септемврий, октомврий, ноемврий и декемврий, а държавата за останалитѣ месеци отъ учебната година. Но както знаеме, общинскитѣ и училищни приходи въ Чепеларе бѣха малки и бюджетитѣ се сключваха съ недоимъци. Поради приходната оскъдица учителитѣ не можеха на време да получаватъ отъ общината заплатата си за първитѣ 4 месеци отъ учебната година, та много страдаха и телесно и душевно, защото, за да не мратъ отъ гладъ семействата имъ, тѣ сами гладуваха и се унизяваха предъ бакали и житари за килограмъ соль, за нѣколко килограма царевица и за 2-3 лева на заемъ.

При такова състояние на училището и учителитѣ, новитѣ общински управници започнаха презъ 1894 год.

своята дейность въ културно-просвѣтно отношение. И тая дейность бѣ успѣшна. Ученицитѣ за винаги се простиха съсъ старата и нездравословна учил. сграда и се настаниха въ новопостроената, обаче, униженията и мѫкитѣ на основнитѣ народни учители се прекратиха много по-късно, когато държавата започна да изплаща заплатитѣ имъ редовно и то за цѣла година, а не само за 8 месеци.

Отъ 1895 до 1900 год. чепеларското първоначално народно училище бѣ добре уредено и много напреднало въ учебно и дисциплинарно отношение, защото учителитѣ бѣха отбрани, способни и трудолюбиви. Съ изключение на единъ по-старъ учитель (Апостолъ Н. Кисьовъ) всички други учители и учителки бѣха млади момци и моми съ завършено срѣдно образование. Повечето отъ младитѣ учители бѣха коренни чепеларски жители (Антонъ Дечовъ, Атанасъ П. Мариновъ, Тодоръ Ив. Чичовски, Христо П. Мариновъ, Георги Ив. Чичовски и Атанасъ Ив. Найденовъ). Сѫщитѣ учители бѣха и добри извънучилищни просвѣтни дейци. Тѣ, заедно съ учителитѣ при държавното III класно училище, бѣха дейни членове на образователно-спомагателното дружество „Родопска искра“ и устройваха утра, вечеринки, сказки, театрални представления и други забави за възрастното население.

Български езикъ въ ахренското училище. Отъ 1886 до 1894 година, първоначалното ахренско (мохамеданско) училище въ Чепеларе бѣ досущъ занемарено и западнало. Следъ Бекиръ-ходжовското учителствуване (въ румелийско време), ахренското училищно настоятелство, назначаваше за учители мѣстни молли и ходжи които учеха ахренчетата да се кланятъ, да сричатъ турско-арабскитѣ думи и да изучватъ на изустъ нѣкакви неразбираеми молитви. Училищнитѣ настоятели не се съгласяваха да се въведе въ училището български езикъ, защото децата, особено момичетата, щѣли „да се *по-*

кавурятъ". Но при все това нѣколко ахренчета бѣха успѣли да свършатъ, криво лѣво, III-то или IV-то отдѣление въ българо-християнското училище, като проходящи или извънредни ученици. Единъ отъ тия ученици бѣ и молла Ахмедовия синъ Тахиръ. Следъ продължително мислене и колебание най-сетне молла Ахмедъ се реши да изпрати сина си Тахиря въ Пловдивъ за да продължи учението си въ държавната мѫжка гимназия. Тахиръ свърши 2-3 класа, че, по незнайни причини, прекѫсна учението си. Ахренското учил. настоятелство, въ началото на 1895/6 учебна година назначи Тахиря за учитель при ахренското училище съ условие и задължение да преподава всички учебни предмети на турски езикъ, а българския езикъ, като предметъ, да преподава само на ония ахренчета, които сами пожелаятъ, обаче не и на момичетата. Следъ едногодишно учителствуване, Тахиръ напустна училището, защото бѣ назначенъ за писарь при рупчоското околийско управление (въ с. Хвойна). Презъ м-цъ августъ 1896 година станимашко-рупчоскиятъ училищенъ инспекторъ, Иванъ Владимировъ, дойде въ Чепеларе по училищни работи. Инспекторътъ, кметътъ В. Дечовъ и помощникътъ му Адилъ Салиховъ, следъ продължителни молби, кандардисвания и уговорки, успѣха да склонятъ училищнитѣ настоятели и другитѣ ахренски голѣмци, да се въведе български езикъ въ ахренското училище и то при следнитѣ условия: 1. Да бѫде назначенъ за първъ (главенъ) учитель българинъ-християнинъ съ добра учителска подготовка. 2. Всички учебни предмети, съ изключение на вѣручение и турски езикъ, да се преподаватъ на български езикъ. 3. Турски езикъ да се преподава по 7-8 часа седмично. 4. Всичкитѣ момчета задължително да се учатъ на български езикъ, а отъ момичетата само ония, на които позволятъ родителитѣ имъ. 5. Учительтъ-християнинъ да се назначава отъ надлежното държавно училищно учреждение,

а учительтъ по турски езикъ и вѣручение отъ ахренското учил. настоятелство. 6. Учителскитѣ заплати да се изплащатъ изцѣло отъ държавата, а другитѣ училищни разходи отъ чепеларската община.

Следъ сключването на *устния* договоръ, който бѣ одобренъ и отъ по-висшата училищна управа, за главенъ учитель бѣ назначенъ Никола Ив. Коджабашевъ отъ с. Райково, а за учитель по турски езикъ и вѣручение стариятъ имаминъ Мехмедъ Мехмедовъ. Заплатата на Мехмедъ Мехмедовъ бѣ 50 лева на месецъ, но той сѫщевременно бѣ и имаминъ на джамията, та и отъ тая служба получаваше малко възнаграждение. Следъ две годишно учителствуване Мехмедъ Мехмедовъ се разболѣ отъ болестьта „залисъ" та бѣ уволненъ и отъ двѣтѣ служби, а следъ нѣколко години той умрѣ краенъ беднякъ въ с. Синополъ (Хамидие), Ксантийско, дето бѣше се настанилъ при близки роднини, чепеларски изселници. Заслугата на Мехмедъ Мехмедовъ, въ ахренското училище е тази: той първъ отъ всички ахрене позволи на най-малката си дъщеря—даровита ученичка—да се учи на български езикъ, да дружи съ ученичкитѣ християни и да посещава сказкитѣ, утрата, вечеринкитѣ и другитѣ християнски забавления. Отъ тая даровита ученичка-ахренка, много се очакваше въ бѫдеще относно просвѣтата на ахренитѣ, но сиромашията, болестьта и смъртьта на баща ѝ, помрачиха и погубиха и нейното свѣтло бѫдеще.

Ахренското основно народно училище подъ рѫководството на опитния учитель Никола Ив. Коджабашевъ се уреждаше и развиваше добре. Презъ първитѣ петь учебни години (отъ 1896 до 1900 год.), въ това училище свършиха IV отдѣление нѣколко десятки момчета-ахренчета и 5-6 момичета. Отъ тѣхъ нѣколцина продължиха образованието си и въ III класно училище. Какъ понататъкъ проникваше и се ширѣше просвѣтата у ахренитѣ и ахренкитѣ въ Чепеларе и другитѣ ахренски села, ако не ние, други по-млади родопци ще разкажатъ.

Учителствували въ Чепеларе отъ 1894 до 1900 година.

А. При основното народно училище съ 4 отдѣления и два класа

1894—5 учеб. год. Георги Н. Найденовъ, Диаманди Мишайковъ, Грозданъ Родопски, Антонъ Дечовъ, Атанасъ П. Мариновъ и Георги Туджаровъ.

1895—6 год. Апостолъ Н. Кисьовъ, Антонъ Дечовъ, Атанасъ П. Мариновъ, Иванъ Славовъ и Илия Ангеловъ.

Б. При основното народно училище съ 4 отдѣления.

1896—7 год. Апостолъ Н. Кисьовъ, Петъръ Брънзаловъ и Тота Дончова.

1897—8 год. Тодоръ Ив. Чичовски, Христю П. Мариновъ и Тота Дончова.

1898—9 год. Тодоръ Ив. Чичовски, Христю П. Мариновъ и Тота Дончова.

1899—1900 год. Тодоръ Ив. Чичовски, Атанасъ Ив. Найденовъ и Тота Дончова.

1900—1901 год. Георги Ив. Чичовски, Христо П. Мариновъ и Тота Дончова.

В. При ахренското (мохамеданското) основно народно училище

1895—6 год.Мехмедъ Мехмедовъ и Тахиръ молла Ахмедовъ.

1896—7 год. Никола Ив. Коджабашевъ и Мехмедъ Мехмедовъ.

1897—8 год. Никола Ив. Коджабашевъ и Мехмедъ Мехмедовъ.

1898—9 год. Никола Ив. Коджабашевъ и Тахиръ молла Ахмедовъ.

1899—1900 год. Никола Ив. Коджабашевъ и Латифъ х. Идризовъ.

1900—1 год. Никола Ив. Коджабашевъ и Латифъ х. Идризовъ.

Г. При общинското III класно училище

1895—6 год. Иванъ Славовъ, Антонъ Дечовъ и Лука Д. Каровъ.

1896—7 год. Стою Н. Шишковъ, Антонъ Дечовъ и Иванъ Сл вовъ.

Д. Въ държавното III класно училище

1897—8 год. Стою Н. Шишковъ, Антонъ Дечовъ и Иванъ Славовъ.

1898—9 год. Стою Н. Шишковъ, Антонъ Дечовъ, Иванъ Славовъ, Стефанъ Димчевъ и Тахиръ молла Ахмедовъ.

1899—1900 год. Стою Н. Шишковъ, Антонъ Дечовъ, Иванъ Славовъ, Тома Търпановъ и Тахиръ М. Ахмедовъ.

Тодоръ Ив. Чичовски. Учитель (стр. 448).

Атанасъ Ив. Найденовъ отъ с. Чепеларе.
Учитель (стр. 448).

Георги Ив. Чичовски отъ с. Чепеларе.
Учитель (стр. 448).

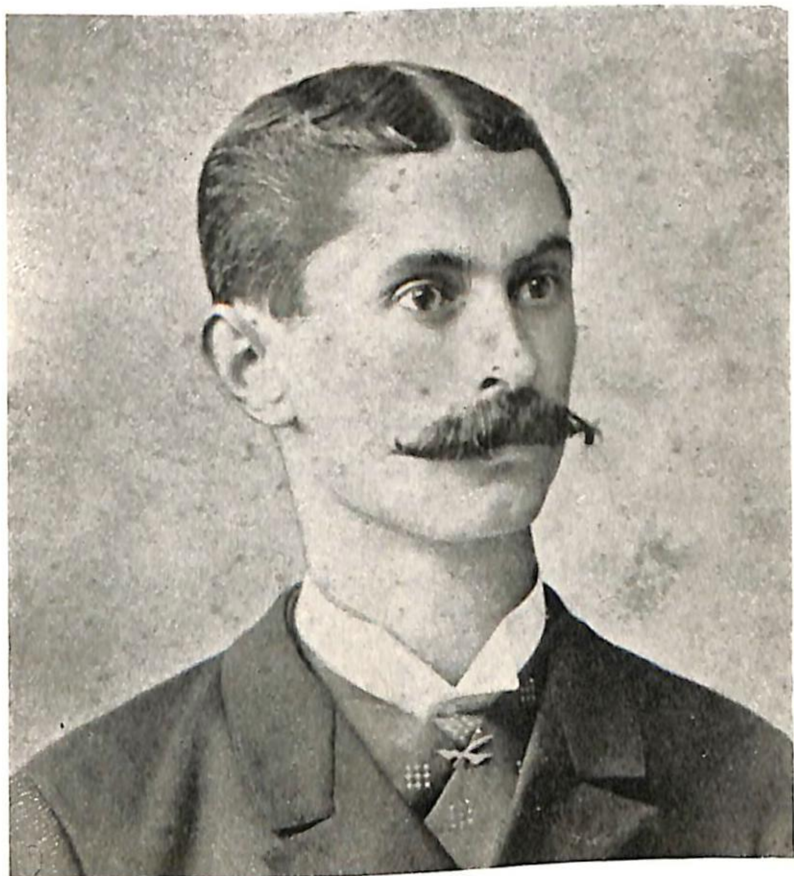

† Христо П. Костантиновъ, отъ с. Петково.
Стенографъ, книжовникъ и пр. (стр. 430).

Пжтни съобщения въ срѣдна Родопа

Конски пжтища. Срѣднородопската планинска область природно е тъй сглобена, че тя навсѣкжде е достжпна за люде и добитъци и е проходима по всички посоки и презъ всички годишни времена. Многобройни конски и пехотински пжтища съ изходи отъ населенитѣ мѣста, сж насочени по течението на рѣкитѣ и доловетѣ и по ребрата и гърбоветѣ на планинскитѣ склонове и вериги. Тия пжтища се събиратъ и пресичатъ не само въ раздолитѣ, падинитѣ и на прѣслопитѣ, но и на високитѣ върхове. Въ срѣдна Родопа най-високитѣ върхове сж: Персенкъ (2040 м.), Чилтепе (2000 м.), и Карлъкъ (2174 м.). Тия върхове не сж заострени, скалисти и много стръмни, а заоблени, полегати и покрити съ растителность — трѣви, хвойни и иглолистни дървета. Тази природна направа е улеснявала и улеснява срѣднородопскитѣ словесни обитатели — людетѣ, да се изкачватъ и преминаватъ безъ мжчнотии и най-високитѣ върхове, и то не само пешкомъ, но и съ натоварени коне, мулета и магарета.

До 1897 година въ срѣдна Родопа нѣмаше пжтища за движение на **коли** по тѣхъ. Всички потрѣбни за люде и добитъци вещества се пренасѣха, отъ едно мѣсто на друго, на коне, мулета, магарета и на **човѣшки гърбове.** Отъ Пловдивъ до Станимака и с. Тополово до Саржшабанъ, Ксанти и Гюмюрджина, людетѣ и товарнитѣ добитъци се движеха по петь (5) главни пжтни жили (артерии), а именно: По зимния и лѣтния конски пжть гр. Пловдивъ — с. Марково — височината Бѣла-черква — с. Хвойна — височината Червенò, — с. Чепеларе — проходитѣ Роженъ и Сухилжки — с. Устово — стръмнината Кавгаджикъ — с. Паласъ — прохода Еллидже — с. Пашовикъ — гр. Ксанти; по лѣтния пжть Пловдивъ — с. Дерменъ-дере — с. Сотиръ— стръмнината Тикла

(подъ с. Тъмрашъ) — планинската верига Персенкъ — Карабалканъ — Караманджа — гр. Пашмаклж — с. Арда, прохода Кушларъ — с. Бюкенъ (Букъ) — гр. Сарж-Шабанъ; по зимния и лѣтния пжть Пловдивъ — Станимака — долъ Луковица — стръмнината и височината Баба — Нареченската баня — с. Хвойна и по-нататъкъ за Чепеларе; по лѣтния и отчасти зимния пжть Станимака — Бачковски монастиръ — Сливовъ-долъ — Дълбина — с. Югово — планинската верига Пърхово — Пашалиица — Балабанъ-чаиръ — Калъчъ-борунъ — Тюлбето — с. Устово и по лѣтния и зимния пжть с. Тополово — стръмнината и височината Хинкая — височината и прохода Кара-куласъ и оттамъ съ разклонения презъ коритото на рѣка Арда, за градоветѣ Дарж-дере, Ксанти и Гюморджина. Отъ тия петь главни презродопски пжтни жили, най-кжсъ, най-прѣкъ и съ най-голѣмо движение по него бѣ пжтя Пловдивъ — Бѣла-черква — Хвойна — Чепеларе — Устово — Ксанти. Тоя пжть и лѣте и зиме бѣ проходимъ за люде и натоварени добитъци. Вториятъ пжть зиме бѣ непроходимъ за натоварени коне и мулета по цѣлата планинска верига Тъмрашъ — Персенкъ — Карабалканъ — Караманджа. Четвъртиятъ пжть зиме бѣ непроходимъ за натоварени коне и мулета по цѣлата планинска верига Пърхово — Пашалиица — Балабанчаиръ — Калъчъ-борунъ — Тюлбето. А петиятъ пжть само въ бурни и много снѣжни зими ставаше непроходимъ за товарни добитъци между Хинкая и Каракуласъ. Когато зимата бѣ много бурна и снѣжна, снѣжнитѣ прѣспи запрѣчваха пжтя и на проходитѣ Бѣла-черква, Роженъ и Баба, но това запрѣчване и спиране на движението съ добитъци не траеше повече отъ 10 до 20 дни, защото запрѣченитѣ мѣста бѣха отъпквани отъ пешеходцитѣ или пъкъ снѣгътъ бѣ изринванъ съ лопати отъ жителитѣ на най-близкитѣ села. Петьтѣхъ главни пжтни жили и разклоненията имъ бѣха много тѣсни, каменливи и грапави, а на нѣколко мѣста и много стръмни. (Ново-село — Юрюкаланъ — Луковица — Баба, Бухлиица — Червенò, Кавгаджикъ, Югово-Пърхово и Тополово — Хинкая) Старитѣ, мършавитѣ или пакъ изгладнелитѣ натоварени коне често **постановиха** на тия стръмнини, особено зимно време.

Подвижни търговци и кираджии. До 1873 година, сиречь, до направата на желѣзопжтната линия Цариградъ — Одринъ — Пловдивъ — Бѣлово и, по-късно, до поставянето митническа преграда на граничната черта Каракуласъ — Чилтепе — Роженъ — Ешеккулакъ, многобройни конски кервани и отдѣлни натоварени коне и мулета се движеха по петьтѣ главни срѣднородопски пжтища. По тия първобитни пехотински и конски пжтища, срѣднородопци превозваха отъ пловдивското и приморското полета зърнени храни и други вещества, каквито имъ бѣха потрѣбни за живѣене, и изнасѣха вънъ за продань излишецитѣ отъ мѣстнитѣ родопски произведения и издѣлия — масло, сирене, вълна, ерина, кожи, аби, вжглища, дърва за горене, дървени каци, ведра, бурета, вили, лопати и др. Освенъ тая стокообмѣна, срѣднородопскитѣ подвижни търговци и кираджии куповаха и превозваха отъ Пловдивъ, Станимака и Таtаръ-Пазарджикъ, до Ксанти, Гюморджина и Драма оризъ, оцетъ, гайтань, кожено-сарачки палдоме, каиши, тасми и други стоки. А отъ Портолагосъ, Ксанти и Гюмюрджина, сжщитѣ търговци и кираджии куповаха, прекарваха и продаваха въ Пловдивъ, Станимака и Т. Пазарджикъ соль, риба, сулини, рохте, маслини, зейтинъ, лимони, портокали, стафиди, смокви, пчелинъ восъкъ и други стоки. Отъ тази подвижна търговия изкарваха прехраната си, дори и забогатѣваха, нѣколко хиляди срѣднородопци. Най-много подвижни търговци имаше въ селата Устово, Райково, Чепеларе и Широка-лжка, а

най-много и най-добри кираджии въ селата Павелско, Хвойна и Малюво. Обаче, тая славна срѣднородопска стопанско-икономическа дейность бѣ разстроена и намалена следъ направата на желѣзопжтната линия Цариградъ — Одринъ — Пловдивъ — Бѣлово, а още повече бѣ разстроена, намалена и почти прекратена следъ поставянето, презъ 1886 год., митническа преграда на границата, по чертата Каракуласъ — Роженъ — Ешекулакъ. Отъ тая преграда загина и славното срѣднородопско овцевъдство.

Следъ поставянето митническата преграда, забеднѣлитѣ овцевъдци, търговци и кираджии отъ рупчоската околия насочиха погледитѣ и стопанско-икономическата си дейность само къмъ пловдивското поле; обаче, това **студено** поле се оказа по-малко благодатно за срѣднородопското население отколкото ксантийско-гюмюрджинското **топло** поле и тихото Бѣло море.

Следъ поставянето на митническата преграда намалѣлитѣ и забеднѣлитѣ чепеларски кираджии, по навикъ и отъ нужда, продължаваха да упражняватъ занятието си, макаръ и по съкратенъ пжтеходъ (маршрутъ). Тѣ всѣки вторникъ, зиме и лѣте, тръгваха съ празни (ненатоварени) коне и мулета за Пловдивъ или Станимака. Въ тѣзи градове кираджиитѣ натоварваха конетѣ и мулетата съ царевица, ржжь, соль и други потрѣби и се връщаха въ Чепеларе въ петъкъ или сжбота. Срѣдниятъ полезенъ товаръ на единъ конь или муле бѣ 100 килограма (безъ самаря и другитѣ прикачки). Зиме кираджиитѣ нощуваха въ хановетѣ въ Хвойна, Марково, Пловдивъ, Станимака, Бачково и Нареченъ, а лѣте на открито, за да пасатъ конетѣ. Когато кираджиитѣ тръгваха за Пловдивъ и Станимака, туряха въ торбитѣ си единъ голѣмъ **фурнитъ** домашенъ ржженъ хлѣбъ, 1—2 килограма варени картофи и малко солчица или пакъ фурнитъ хлѣбъ и нѣколко глави лукъ — кормитъ, а есень и диви чепеларски сливи (джанги). Съ такава храна кираджиитѣ се хранѣха презъ всичкото време на пжтуването си. Обаче, нѣкои кираджии, които бѣха **щарвници,** щомъ пристигнѣха въ Пловдивъ или Станимака, позволяваха си и малко разкошъ, когато се хранѣха. Зимно време тѣ **притикваха** въ гърлото си ржжения хлѣбъ и картофитѣ съ малко халва или съ нѣколко зърна маслини, а лѣтно време съ череши, грозде и други плодове. Мнозина отъ кираджиитѣ обичаха и да си попийнюватъ, но въ Станимака и по пжтя тѣ не даваха пари за спиртни пития, защото станимашкитѣ гроздари и винари — **максулджии,** напълнюваха даромъ бъкловетѣ и шишетата на кираджиитѣ съ вино и ракия, та кираджиитѣ „по потя да не **баратъ** и **кръщаватъ съ вода**“, пълнитѣ бурета съ вино и ракия, които превозватъ съ кирия за смѣтка на селскитѣ кръчмари. Найрадостно очакваха и посрещаха кираджиитѣ въ Чепеларе децата, защото бащитѣ имъ донасяха **армаганъ** — симить, бѣлъ пшениченъ хлѣбецъ, тенекиени свирчици или други **щарвалоци** и залъгалки.

До 1900 година и по-късно, до направата на държавното шосе Станимака-Чепеларе-границата, чепеларскитѣ кираджии се дѣлѣха на три разреда: а) кираджии, които куповатъ и продаватъ стоки съ свои парични срѣдства и превозватъ тия стоки съ свои коне и мулета; б) кираджии, които превозватъ отъ едно мѣсто на друго съ свои мулета и коне, люде и **чужди** стоки и в) кираджии, които куповатъ и превозватъ, съ свои коне и мулета, стоки и други вещи, само за **свое, домашно** употрѣбление. Най-заможни и най-бедни бѣха кираджиитѣ отъ първия разредъ. По-заможнитѣ кираджии (отъ първия разредъ) куповаха и провозаха, съ свои коне и мулета, ржжъ, царевица, соль, кожи, царвуле, риба, грозде и др. и ги продаваха изцѣло или на части въ Чепеларе и околнитѣ села. А що правѣха най-

беднитѣ кираджии отъ първия разредъ? Съ по едно муле и съ по 10—15 лева въ кесиитѣ си, тѣ отиваха въ Пловдивъ или Станимака, куповаха и превозваха отъ тамъ само царевица, ръжъ или **карашикъ** (смѣсица ръжъ и царевица) и отъ тая „тьожка и скопа стока" кираджиитѣ отдѣлѣха и оставѣха въ къщи една третина (кирията и печалбата) за седмична храна на семействата си, а другитѣ две третини продаваха, за да съберать **сермиитѣ** си. До 1910 година всички чепеларски жители се хранѣха съ ръженъ хлѣбъ, но въ всѣки домъ трѣбваше да има и по 10—15 килограма царевично брашно за рѣдка каша, качамакъ и просеникъ. Обаче въ Чепеларе царевицата не вирѣе и не зрѣе, та тая зърнена храна се доставѣше отъ пловдивското поле. Семействата, които нѣмаха товарни добитъци, куповаха царевица за брашно отъ постояннитѣ кираджии или отъ бакалницитѣ, защото тогава въ селото нѣмаше отдѣлни житарници и брашнарници, както сега. И що правѣха тия чепеларци, които по занятие не бѣха кираджии, а имаха по едно или две мулета (за превозване отъ селското землище сено, слама и дърва за горене)? Почти всѣки чепеларецъ — не същински кираджия, но притежатель на 1—2 товарни добитъка, — свършилъ не свършилъ другитѣ си работи, ще възседне коня или мулето си, ще заклати глава, ръце и нозѣ и заедно съсъ същинскитѣ кираджии ще иде въ Пловдивъ или Станимака **на пазарь**, да си купи 7—8 шиника мисиръ (царевица), нѣколко оки пиперки и две три плитки суганъ лукъ. Следъ необходимитѣ покупки, ако на **пазарджията** или кираджията отъ третия разредъ, артисатъ въ кесията нѣколко стотинки, ще купи съ тѣхъ и армаганъ на домашнитѣ си — зиме симитъ, а лѣте овощни плодове, краставици или **карпуза** (диня). И това „ходене на пазаръ" не бѣ еднажъ или дважъ, а най-малко 5—6 пъти презъ годината.

Следъ освобождението (1878 г.) и по-късно, когато поминъка на чепеларци се много влоши, започнаха да ходатъ на пазаръ и жени, а нѣкои отъ тѣхъ станаха и същински редовни кираджии. Тия жени-кираджии бѣха бедни вдовици съ не възрастни деца, или пакъ съпруги на недъгави, **забутани** и **хайлезе** мъже. Едни отъ женитѣ кираджийки неможаха по-дълго време да понасятъ и търпятъ кираджилъка, та заболѣха и преждевременно умрѣха, а други **са изпекоха** и много години подредъ се движеха съ едно конче или муле между Чепеларе, Станимака и Пловдивъ, за да изкаратъ своята и на децата си прехрана. Отъ тия жени-кираджийки най-корава се оказа и най-много бѣше се прочула въ Чепеларе и цѣлия Рупчосъ, вдовицата Лика Георгюва Керкелка, майка на три малолѣтни женски деца. Тая жилава и упорита жена цѣли четиридесеть (40) години бѣ кираджийка отъ първия разредъ и то само съ едно товарно животно, отначало съ единъ дръгливъ конь, а отсетне само съ едно муле. Лика Керкелка умрѣ преди нѣколко години на 87 годишна възрасть. За живота и **стопанската** дейность на тая чепеларска жителка, по подробно ще разкажемъ на друго мѣсто.

Отъ 1878 до 1910 година кириджийството въ Чепеларе и Рупчосъ не бѣ толкова доходно занятие. За превозване на единъ човѣкъ отъ Чепеларе до Пловдивъ или обратно кираджията — притежатель на коня — земаше кирия лѣте отъ 3 до 5 лева, а зиме отъ 4 до 6 лева. Кирията отъ Пловдивъ до Чепеларе бѣ 5-6 стотинки на килограмъ царевица и ръжъ и по 7-8 стотинки на други по-скъпи стоки. Значи, на единъ конски товаръ отъ 100 килограма срѣдната кирия бѣ 6 лева, по-сегашния пariченъ курсъ около 160 лева. Половината отъ тая сума бѣ пътни и други разноски (храна и подкова на коня, подържане конската сбруя, ханджилъкъ и др.). Безъ да изтънчаваме повече смѣтката, ще изтък-

немъ, че кираджията, съ единъ конь, натоваренъ само отъ Пловдивъ до Чепеларе, изкарваше за 4 дни (отиване и връщане), чиста печалба—кирия 80 лева, а ако коня бѣ натоваренъ и отъ Чепеларе до Пловдивъ, кираджията изкарваше за 4 дни около 160 лева или на день по 40 лева, сегашни пари. Най-бѣднитѣ кираджии имаха по единъ конь или едно муле, а най-заможнитѣ по 2 и 3 мулета.

Начало на коларски пѫть до Чепеларе. До освобождението конскитѣ пѫтища и мостоветѣ въ срѣдна Родопа се правѣха и подържаха само отъ мѣстното население и то по частенъ, махаленски или селски починъ. Само нѣколко каменно-сводови мостове и 2-3 кѫса отъ по-главнитѣ пѫтни жили сѫ били правени, поправени и подържани въ разни времена, и отъ званични лица и други голѣмци. Презъ последното столѣтие отъ турското владичество, най-много сѫ се грижили за подобрение на пѫтнитѣ съобщения въ срѣдна-Родопа рупчоскиятъ управникъ —билюкбашия Хасанага Тъмрашки, ахѫчелебийскиятъ войвода (каймакамъ) Салихъ ага Пашмаклийски и игуменътъ на Бачковския монастиръ архимандритъ Софроний. Хасанага е направилъ съ ангария и свои парични средства сводовия мость Късъ кюприя (подъ с. Тъмрашъ) и калдрѫмитѣ по пѫтя Пилафъ тепе (хижата) — Персенкъ — Бѣла вода. Салихага е направилъ съ ангария и свои частни парични средства нѣколко сводови мостове въ Ахѫчелебийско и калдъръмитѣ по пѫтя Пашмаклѫ—с. Арда, (срещу града до височината Кайнадина). Игуменътъ на бачковския монастиръ архимандритъ Софроний, пакъ е изградилъ съсъ свои и манастирски средства величествения каменно мраморния сводовъ мость на рѣката подъ монастиря*). Отъ частнитѣ лица, които сѫ помагали съ свои парични

*) Тоя много красивъ мостъ бѣ съборенъ отъ придошлитѣ рѣчни води (голѣмото наводнение) на 19 октомврий 1895 година.

средства за подобряване пѫтнитѣ съобщения въ срѣдна Родопа ще споменемъ само троица а именно: Хаджи Сюлейманъ и хаджи Ибрахимъ отъ с. Вълчево, (Сьойджукъ) Ахѫчелебийско и хаджи Идризъ отъ с. Чепеларе. Хаджи Сюлейманъ е изградилъ за хаиръ величествения сводовъ мость на рѣка Арда при махалата Стояново (Стоянъ кюпрюсю), а хаджи Ибрахимъ величествения сводовъ мость на сѫщата рѣка при с. Вълчево. Хаджи Идризъ пакъ е изградилъ съсъ свои парични средства сводовия мостъ на Сивковската рѣка (по пѫтя за Капенека), сводовия мость на Вàлчи долъ и сводовия мость на Брѣзовъ долъ (Хаджиосманското дере). Освенъ мостове и поправки на пѫтища, частни лица сѫ правили и поддържали за хаиръ каменно — сводовитѣ **врисюве** и чешмитѣ-кьошкове (подслани за люде) по всички срѣднородопски пѫтища.

Следъ освобождението до съединението, пѫтищата въ Източна Румелия (Южна България) не бѣха точно разпредѣлени на степени или разреди. Съ областни (държавни) срѣдства се правѣха и поддържаха, само нѣкои по-главни пѫтни жили — шосета, — наследство отъ турската управа, а всички други коларски, конски и пехотински, пѫтища, бѣха оставени на грижата и направата на окрѫжнитѣ съвети и общинскитѣ управления. Следъ много молби и настояване отъ населението въ рупчоската околия, презъ есеньта на 1883 година, пловдивскиятъ окрѫженъ съветъ реши да се отпуснатъ отъ окрѫжния ковчегъ 200,000 златни гроша (200 турски лири) или приблизително 1,200,000 лева (по сегашния курсъ на лева), за **поправка** на конския пѫть Станимака — Бачковски монастиръ—Нареченска баня—Хвойна—Чепеларе; за направа на единъ голѣмъ дървенъ мостъ на Юговската рѣка при Дълбина и за направа на други нѣколко малки мостове по сѫщия пѫть. Поправката се започна пролѣтьта на 1884 година и се свърши въ края на септемврий сѫщата година. А каква

бѣше тая поправка? Само малки резширения на нѣколко мѣста и изчистване дребнитѣ камъни. Насоката (трасето) си остана сѫщата и само при Дълбина (Тритѣ черкви) бѣха направени малки измѣнения на старата насока. Изграденъ бѣ, за 30,000 зл. гроша, и дървения мостъ на Юговската рѣка, обаче, придошлитѣ рѣчни води го събориха и отвлѣкоха, преди предаването му отъ предприемача. Презъ лѣтото на 1885 година българи зидари отъ с. Югово изградиха на сѫщото мѣсто камено-сводовъ мостъ, и то само за 10,000 зл. гроша. По тоя мостъ сега минаватъ автомобили и други коли съ тежки товари.

Следъ съединението, пѫтищата въ Южна България, съгласно закона за пѫтищата въ Северна България, бѣха разпредѣлени на три разреда: **държавни, окрѫжни** и **междуселски** пѫтища. Държавнитѣ пѫтища се правѣха и поддържаха отъ държавата, а окрѫжнитѣ и междуселскитѣ отъ окрѫжнитѣ съвети и общинитѣ. Конскиятъ пѫть Пловдивъ—Марково—Бѣла черква—Хвойна—Чепеларе, званично бѣ прогласенъ и записанъ (въ закона) като окрѫженъ пѫть, а другитѣ конски пѫтища въ рупчоската околия, по решение на окрѫжния съветъ се вписваха въ мрежата на междуселскитѣ пѫтища.

Презъ 1889 година пловдивската окрѫжна постоянна комисия, по решение на окрѫжния съветъ, започна направата на окрѫжния **коларски** пѫть Пловдивъ—Марково—Бѣла черква—Хвойна—Чепеларе, и то по общата насока на стария конски пѫть, съ малки измѣнения тукъ-тамъ. Обаче, отъ техническо и стопанско гледище, тая инженерска насока на много мѣста не бѣ добра особно на стръмнинитѣ Ново-село — Юрюкаланъ Бѣла черква—Хвойна и Бухлийца—Червенó. По тая недобра пѫтна насока, отбиваха пѫтната си тегоба нѣколко стотици данъкоплатци, но работата имъ не спорѣше, защото техническиятъ и управителниятъ надзоръ бѣ слабъ. Въ течение на 4—5 години работницитѣ разровиха и **тасладисаха** пѫтя на нѣколко мѣста, но окончателно завършена часть нѣмаше.

При такова положение и състояние на насоката и работата по окрѫжния пѫть Пловдивъ—Хвойна—Чепеларе, есеньта на 1895 година, окрѫжнитѣ съветници Василъ Дечовъ и Атанасъ Арнаудовъ внесоха въ пловдивския окрѫженъ съветъ писменно предложение съсъ съдържание: 1. За окрѫженъ **коларски** пѫть да се приеме и озакони пѫтьтъ Станимака—Бачковски монастиръ—Нареченска баня—Хвойна—Чепеларе, а отъ сегашния окр. пѫть частьта му Пловдивъ—Бѣла черква—Хвойна да се счита междуселски пѫть. 2. Да се спрѣ или отложи направата на пѫтя Пловдивъ—Бѣла черква—Хвойна, а да се започне направата на пѫтя Станимака—Хвойна. Обаче, окрѫжниятъ съветъ не възприе изцѣло горното предложение, а реши: 1. Да се продължи направата на **озаконения** окрѫженъ пѫть Пловдивъ—Бѣла черква—Хвойна—Чепеларе и едновременно съ това да се започне направата и на коларски пѫть Станимака—Бачково—Хвойна и то по-нова насока, а не по насоката на стария конски пѫть и 2. Нарочна комисия, състояща се отъ членъ на окрѫжната постоянна комисия, окрѫжния инженеръ и единъ окрѫженъ съветникъ, да прегледа насокитѣ на двата пѫтя и ако се окаже, че на нѣкои мѣста насокитѣ не сѫ добри, да ги измѣни, но **да държи смѣтка и за паричнитѣ средства, които ще се изразходватъ.**

Следъ това решение, окрѫжниятъ инженеръ Густавъ Симонъ и кондукторътъ Димитъръ Ивановъ започнаха насочването (трасирането) на пѫтя Станимака — Бачково — Хвойна и бърже свършиха възложената имъ работа. Дойде редъ да си каже думата и нарочната комисия, въ съставъ: окрѫжниятъ инженеръ Г. Симонъ,

членътъ на окр. постоянна комисия Димитъръ Поповъ и окрѫжниятъ съветникъ Василъ Дечовъ. Комисията започна прегледа отъ Станимака нагоре по течението на рѣката, обаче, членътъ отъ комисията Димитъръ Поповъ се разболѣ по пѫтя и се върна въ Пловдивъ, та останаха да се разправятъ за насокитѣ на пѫтя само Густавъ Симонъ и В. Дечовъ. Отъ прегледа се оказа, че насоката на пѫтното плато при мѣстноститѣ Асенова крепость, Върбенъ, Конякъ, Калугерица и Червенò се отдалечава отъ рѣчния брѣгъ, издига се много високо и отъ това се образуватъ стръмни наклони 10—15%. Дечовъ настояваше насоката (трасето) на тия мѣста да се свали по-долу близо до рѣчния брѣгъ и успоредно съ рѣчното легло, обаче, Густавъ Симонъ не се съгласяваше, защото трѣбвало да се разбиватъ голѣми скали, а това щѣло да погълне много парични срѣдства; освенъ това, направата на пѫтя щѣла да продължи 5—6 и повече години. Густавъ Симонъ бѣ честенъ, добросъвестенъ и трудолюбивъ инженеръ, но като всѣки немецъ, бѣ много упоритъ и настойчивъ. Каквото кажеше, това трѣбваше да стане; инакъ — **оставка!** Следъ продължителни препирни, съ Дечова, относно пѫтната насока, инженеръ Г. Симонъ се съгласи, да бѫде измѣнена пѫтната насока само на Червенò, като се свали и насочи по дѣсния рѣченъ брѣгъ (презъ павелското землище, между Бухлиица и Куцовъ долъ, подъ мината на П. Генадиевъ). Имаше разногласие и препирня и по насоката на окрѫжния пѫть Пловдивъ—Бѣла черква—Хвойна. Дечовъ настояваше завоитѣ (серпентинитѣ) на стръмнината Ново село—Юрюкаланъ да се измѣнятъ и развиятъ съ по-малки наклони, а отъ тамъ нагоре пѫтното платно да се насочи по Копривадереси, и презъ Косовската (Шайтановската) присойка, юго-източно отъ монастиря. Инженеръ Симонъ се съгласи да се насочи пѫтя презъ Косовската присойка, надъ с. Косово, но не се съгласи да се насочва по Копривадереси и да се измѣнятъ завоитѣ подъ Юрюкаланъ. Препирнята по насокитѣ на двата презродопски пѫтя бѣ продължена и въ Пловдивъ, но мнозинството отъ членоветѣ на окрѫжната постоянна комисия и повечето окрѫжни съветници възприеха и одобриха, каквото бѣ начерталъ и възприелъ инженеръ Густавъ Симонъ. Предложенията на Дечова, относно пѫтнитѣ насоки, бѣха подкрепени само отъ окрѫжнитѣ съветници Атанасъ Арнаудовъ, Янко Сираковъ, Несторъ К. Абаджиевъ, Симеонъ Л. Груевъ, Георги Натевъ, Иванъ Дойковъ, Тодоръ Гечевъ и Епитропосъ (гръкъ).

Презъ 1895 и 1896 год. надничари и данъкоплатци, които отбиваха пѫтната си повинность, работѣха и на двата пѫтя, но работата не спорѣше. Но при все това въ края на 1897 год. новиятъ пѫть между Бухлиица, Стоки (Куцовъ-долъ) и Брѣзовъ-долъ бѣ пробитъ и по него почнаха да се движатъ люде и натоварени коне. Презъ лѣтото на 1898 година работитѣ по пѫтя Пловдивъ — Бѣла-черква — Хвойна бѣха намалени, а увеличени по пѫтя Станимака — Бачковски монастиръ. Пловдивската окрѫжна постоянна комисия въ новъ съставъ: (председатель Янкулъ Донковъ, членове Койчо С. Мортевски, Симеонъ Л. Груевъ, Милю С. Балтовъ и Василъ Дечовъ) въ едно заседание реши: да се направи всичко възможно за по-скорошното пробиване и довършване на коларския пѫть отъ гр. Станимака до Бачковския монастиръ. За тая цель окрѫжната постоянна комисия поиска съдействие и веществена помощь и отъ министерството на общественитѣ сгради и пѫтнитѣ съобщения. Министърътъ на общественитѣ сгради г. Михаилъ Ив. Маджаровъ взе присърдце молбата на окрѫжната постоянна комисия. Той се споразумѣ съ министерството на войната и нареди, да се отпусне даромъ отъ военнитѣ складове 100 (сто) килограма **динамитъ** и да се

командироватъ единадесеть (11) опитни войници-пионери, които да разбиятъ съ динамитъ изпрѣченитѣ по пжтя голѣми и твърди каменни скали между Станимака и Бачковския монастиръ. И благодарение на тая помощь, на 14 августь ст. ст. 1898 година пжтътъ бѣ вече готовъ за движение по него съ файтони и товарни коли.

Откриването на първия дѣлъ отъ важния презродопски коларски пжть стана много тържествено. Храмовиятъ праздникъ на Бачковския монастиръ е 15 августъ, Успѣние Богородично. На тоя праздникъ става голѣмъ съборъ при монастиря. До направата на коларския пжть селенитѣ и гражданитѣ отъ станимашката борисовградската, чепеларската и пловдивска околии, които отиваха на събора, оставѣха колитѣ си въ Станимака, а отъ тамъ до монастаря пжтуваха на коне и пешкомъ. Обаче, но 14 и 15 августъ 1898 година стана друго. Стотици файтони, брички, каруци и волски коли са **насосаха** (наредиха) по пжтя за Бачковския монастиръ. Нѣколко хиляди мжже, жени и деца, едни въ файтони, брички и волски коли, а други на коне и пешкомъ, свирещимъ и пѣещимъ се движеха по пжтя и пристигаха на монастиря. Отъ гледката и голѣмия възторгъ силно затуптѣха и отслабналитѣ сърдца на старцитѣ. Една бабичка отъ с. Бачково излѣзе отъ кжщата си съ китка въ ржката и се спрѣ на пжтя, да посреща гоститѣ, но не издържа. Тя хвърли китката въ единъ файтонъ, разтрепера се, разплака се отъ радость, нахлупи се на земята и тамъ изгасна!

Първи пристигнаха съ файтонъ въ монастиря министрътъ на пжтнитѣ съобщения г. Михаилъ Ив. Маджаровъ, професоръ Ст. С. Бобчевъ, пловдивския окржженъ управитель и членоветѣ на пловдивската окржжна постоянна комисия.

Какъ по-нататъкъ бѣ продълженъ и довършенъ коларския пжть до Чепеларе и какъ тоя пжть стана първокласно държавно шосе, ще разкажемъ на друго мѣсто.

Кметове въ с. Чепеларе отъ 1878 до 1900 год.

1.	Дечю Харитювъ	1878 г. (3 месеци)
2.	Атанасъ М. Кюсето	1878 г. (9 месеци)
3.	Саво Киряковъ	1879 г.
4.	Костадинъ х. Вълковъ	1880—1885 г.
5.	Иванъ Н. Чичовски	1885—1886 г.
6.	Иванъ Г. Найденовъ	1887—1888 г.
7.	Иванъ Н. Чичовски	1889—1892 г.
8.	Саво Киряковъ	1893—23/VII 1894 г.
9.	Василъ Дечовъ	23/VII 1894—1/IX 1897 г.
10.	Костадинъ Делисивковъ	1/IX 1897—10/VII 1898 г.
11.	Атанасъ Т. Стракуневъ	10/VII 1898—18/XII 1898 г.
12.	Димитъръ Сивковъ	18/XII 1898—24/XII 1900 г.

КРАЙ НА II-РА КНИГА

По-важни печатни и други грѣшки

На стр.	Редъ отъ горе надолу	Редъ отъ долу нагоре	Напечатано	Да се чете
16		7	старико	стрико
53	5	—	на сюлю	сюлю
63	2	—	Ахмедъ Хамозовъ	
83	—	6	Калинъ	Вълчанъ
112	—	4	(писарь)	(приставъ)
157	16	—	Бекири	Грахомъ
185	—	15	каземаръ	каземати
187	2	—	Даже	Дене
191	4	—	гарнизоненъ	гарнизонъ
200	6	—	гонеше	гнѣтѣше
202	—	6	старици	стотици
256	16	—	следъ	преди
256	17	—	последваха	станаха
257	5	—	Сали Мехмедъ	Садъкъ Джаферовъ
257	—	13	7000	4000
334	15	—	като	който
384	11	—	Дрѣново	Дѣдово

† Риза Ибрахимовъ отъ гр. Пловдивъ. Рупчоски народенъ представитель. Отпосле турски паша. (стр. 432).

† Лика Георгиева Керкелка отъ с. Чепеларе.
Кираджийка и търговка (стр. 454).

Часть отъ с. Чепеларе.

Училищна сграда въ с. Чепеларе.

Чепеларе Читалището 20

Дружество „Родопска искра". Първата Читалищна сграда въ с. Чепеларе. 1897

Общинския домъ въ с. Чепеларе.

Водно-електрическа юзина „Водопадъ“, Чепеларе

Кооперативна електрическа и парна дъскорѣзница (гатеръ) „Водопадъ“ въ с. Чепеларе.

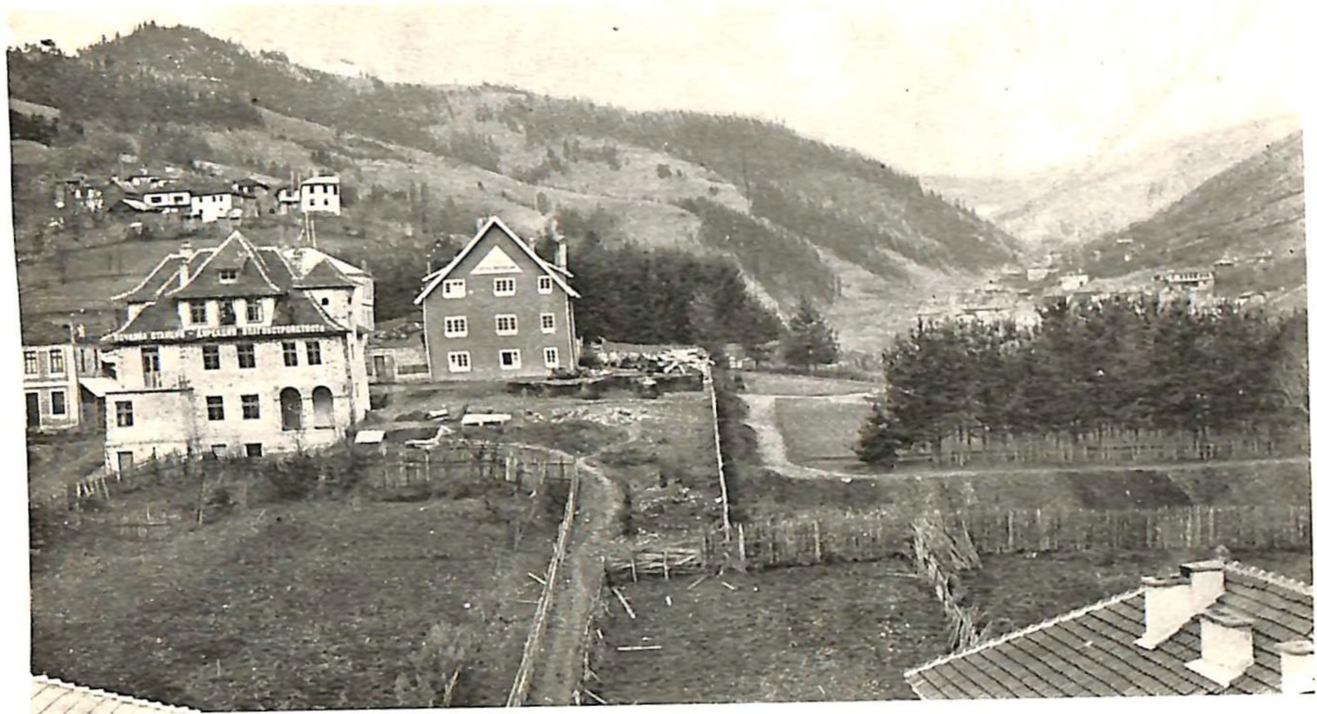

Горска инспекция и пжтно-инженерски домъ въ с. Чепеларе.

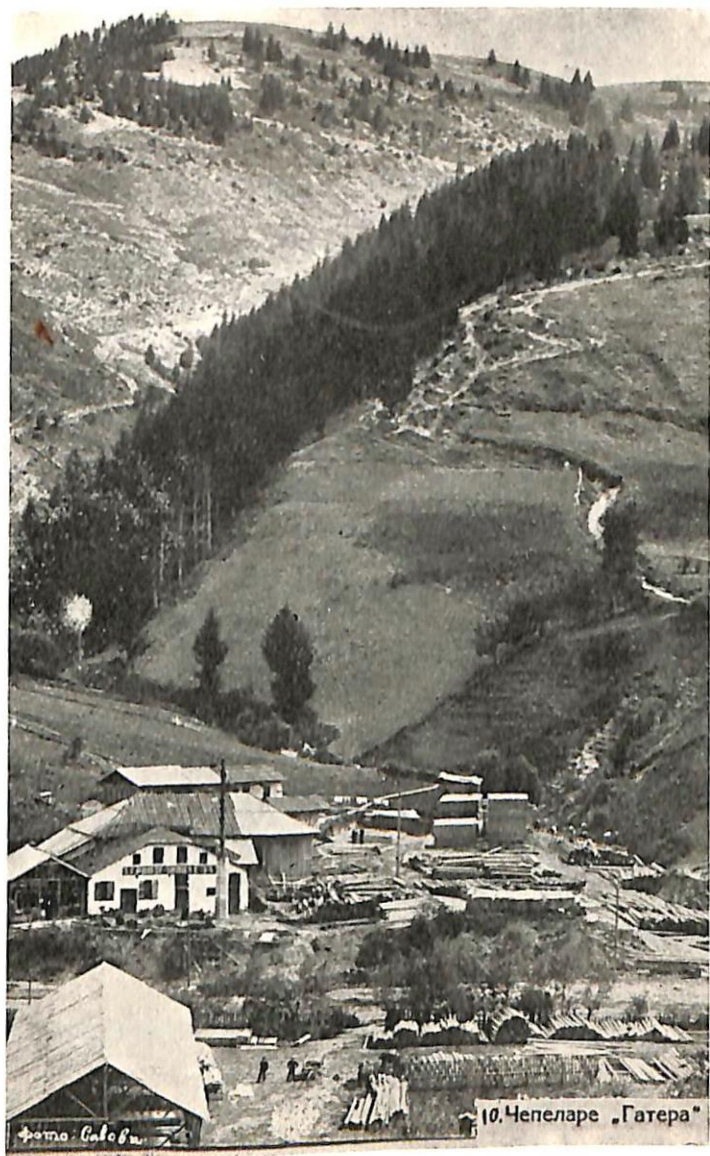

Парно-машинна дъскорѣзница (гатеръ) на Братя Хр. Господинови въ с. Чепеларе.

Първобитна водна дъскорѣзница на Аговци.
въ с. Чепеларе.

Баня на Маринъ Ив. Папучаровъ въ с. Чепеларе.

Лѣтовище Пампорово, хотелъ на Никола Ив. Чичовски и вила на Костантинъ Ив. Чичовски.

Лѣтовище „Пампорово". Зименъ изгледъ. Вила Бр. Сиракови.

Хоро въ с. ч